DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

MAHREMİYET

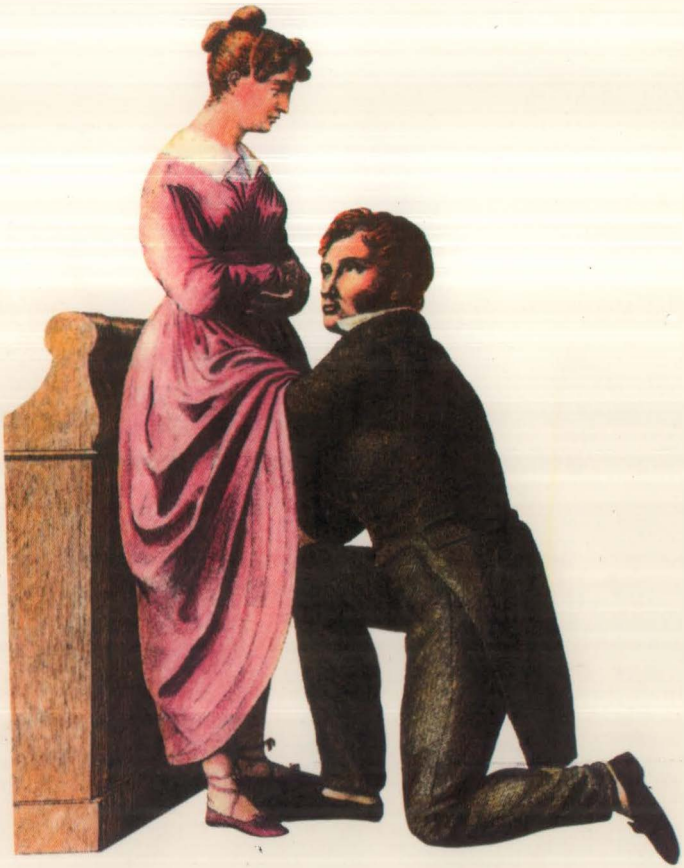
Hans Peter Duerr

D

HANS PETER DUERR

MAHREMİYET

UYGARLAŞMA SÜRECİNİN MİTİ-II

DOST

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mahremiyet

Hans Peter Duerr
(1943)

1943 yılında Mannheim'da doğan Hans Peter Duerr,
Bremen Üniversitesinde budunbilim ve kültür tarihi profesörüdür.
Yayımlanmış kitapları:
Nie Dieu - ni mètre (1974); *Traumzeit* (1978); *Satyricon* (1982);
Der Mythos vom Zivilisationsprozeß, 1. Cilt: *Nacktheit und Scham* (1988)
[*Çıplaklık ve Utanç*, çev.: Tarhan Onur, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999];
2. Cilt: *Intimität* (1990); 3. Cilt: *Obszönität und Gewalt* (1993)
Frühstück im Grünen (1995); *Der Mythos vom Zivilisationsprozeß*,
4. Cilt: *Der Erotische Leib* (1997).

D

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Duerr, Hans Peter
Uygarlaşma Sürecinin Miti: II
Mahremiyet
ISBN 975-298-129-1 / Türkçesi, Mustafa Tüzel / Dost Kitabevi Yayınlan
Temmuz 2004, Ankara, 502 sayfa.
Kültür tarihi-Antropoloji-Notlar-Kaynakça-Dizin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Uygarlaşma Sürecinin Miti: II

MAHREMİYET

Hans Peter Duerr

DOST
kitabevi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ISBN 975-298-129-1

Der Mythos vom Zivilisationsprozeß: Band II
Intimität
HANS PETER DUERR

© Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, 1990

Bu kitabın Türkçe yayın hakları
Dost Kitabevi Yayınları'na aittir.
Birinci Baskı, Temmuz 2004, Ankara

Almancadan çeviren, Mustafa Tüzel

Teknik Hazırlık, Mehmet Dirican - Dost İTB
Baskı ve Cilt, Pelin Ofset

Dost Kitabevi Yayınları
Karanfil Sokak, 29/4, Kızılay 06650, Ankara
Tel: (0312) 418 87 72 Fax: (0312) 419 93 97
www.dostyayinevi.com
bilgi@dostyayinevi.com

Latince alıntıları çeviren, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Latin Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Gül Öztaktürk'e teşekkür ederiz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

	Önsöz	7
	Giriş: Şimdiye Kadar Yapılan Eleştirilere Yanıt: "Kuramsal" İtirazlar	11
1	Erkeklerin Ebelik Yapmasına ve Kadınların Tıp Okumasına Karşı Yürütülen Polemik	23
2	Doğumevleri ve Spekulumun Kullanılması	32
3	18. ve 19. Yüzyıllarda Jinekolojik Muayene	40
4	Barok Dönemde Kadınların Utancı ve Hekim	47
5	Ortaçağ'da Kadın Genital Bölgesi ve Hekim	58
6	Kadının Bedenine Bakılması	68
7	Antik Çağ'da, Araplar'da ve Yabancı Halklarda Doğum Yardımı ve 'İç' Muayene	81
8	Doğum ve Hamileliğin Gizli Tutulması	94
9	20. Yüzyılda Jinekoloji ve 'Duygulanım Standartı'	105
10	Yabancı Toplumlarda Kadınların Genital Bölgelerinden Duydukları Utanç	115
11	Kadınların Otururken Uymaları Gereken Edep Kuralları	125

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

12 Ferç Dudaklarının Kapatılması **144**
13 'Yeni Kitera' ya da Tahitili Kadınların Utanmazlığı **152**
14 Çirkin Vulva **168**
15 Güzel Vulva **186**
16 Bedenden Duyulan Utanç Kuramı **214**
Ek: Buraya Kadar Yapılan Eleştirilere Yanıt: "Görgül" İtirazlar **226**
I. *Bir Kez Daha: Ortaçağ Utanmazlık İkonografisi* **226**
II. *Ortaçağ'da Fuhuş* **242**
III. *Norbert Elias Genelev Sokağında* **263**
IV. *Eski Yunan Atletlerinin Çıplaklığı* **275**
V. *Nubalar'da Beden Kültü ve Utanç* **281**
VI. *Eskimolar'da 'Dürtülerin Yadsınması'* **290**

Notlar **298**
Kaynakça **433**
Konu Dizini **493**
Etnik Dizin **498**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Önsöz

17. yüzyılda, ABD'nin New England eyaletinde, Massachusetts kentinin Middlessex County Court mahkemesinde bir görgü tanığı, sokak ortasında bir genç kıza tecavüz eden, pek de püriten sayılamayacak bir Püriten hakkında şunları söylüyor:

"Sonra sokakta kızın üstüne atladı ve üstüne çıktı; Johnson adamı görünce uygar olmasını ve kızı suistimal etmemesini seslendi."[1]

Mr. Johnson'un tecavüzcü adamda gördüğü eksiklik, bu adamın "sivil" yani "uygar"[2] davranmayı bilmemesiydi. Bu kitapta en açık bir biçimde Norbert Elias'ın formüle ettiği uygarlık kuramına karşı, iki yıl önce başlattığım argümantasyonu sürdürürken, "uygar" sözcüğünü, o zamanlar tecavüze uğrayan genç kızın yardımına koşan New Englandlı'nın kullandığı anlamda kullanıyorum. Bu yüzden, argümantasyonuma genel bir ahlaklılık evrimi açısından, son bin yılda daha güçlü bir dürtü denetiminden ve "duygulanım modellemesinden" söz edilemeyeceğini göstererek devam ediyorum.

Geçenlerde Zürih Üniversitesi'nde bu konuda verdiğim bir konferanstan sonra, bir Halkbilimi profesörü, günümüz İsviçrelileri'nin elbette uygar bir halk olduğunu, bunu anlamanın da çok kolay olduğunu, çünkü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

öğretim görevlilerinden hiçbirinin bana çürük meyve atmadığını söyledi.[3]

Bu itiraz çok değişik biçimlerde sık sık dile getirildiği için, zaman zaman tam tersi bir izlenim uyandırmış olsalar da, ne İsviçreliler'e ne de genel olarak Avrupalılar'a özellikle yabani gözüyle baktığımı bir kez daha vurgulamak istiyorum. Benim tek kanıtlamak istediğim, ne Yeni Çağ öncesi toplumlarının ne de doğa halkları denilen halkların, üyelerinin "duygulanım yapısını", bugün içinde yaşadığımız toplumdan daha az "modellemiş" olduğudur. Bu yüzden, Elias'ın "dörtlü modelleme"sine, "Batılı olanın ayırt edici ve üstünlük verici karakteristik özelliğine"[4] övgü düzmekte haksız olduğunu göstermeye çalışıyorum. Elias, bir yerde, Adorno'nun bir Marksist olarak kendini "daha önceki bir dönemin deneyim ve bilgi alanına" dayanan bir "düşünce dizgesine" bağladığını söylemişti;[5] Elias'ın bu iddiası yanlış olmayabilir, ama aynı durum kendisi için de geçerlidir.[6]

Elinizdeki kitabın asıl bölümü 19. yüzyıldan Antik Çağ'a geri giderek ve sonra yine Modernliğe dönerek, kadınların hekim karşısında utanmasının kültür tarihini çıkış noktası alıp – ilk planda kadınların genital organlarından duydukları utancın, 'eşik yüksekliği'nin kültürel ve tarihsel farklılıkları bir yana, *kültüre* özgü olmadığını; genel olarak insani yaşam biçimi için karakteristik göründüğünü; genel bir 'utanmazlığın' ve böylelikle kamusal ve özel alanların iç içe geçebilmesi için, insanların toplumsal ilişkilerinde temel bir değişiklik olması gerekeceğini; modern büyük şehir insanlarının yaşam tarzının, Kalahari'nin tropik ormanlarında yaşayan insanların yaşam tarzına dönüşmesinin, söz konusu değişikliğin yanında sıradan bir olay gibi kalabileceğini kanıtlamak istiyorum.

Yakın dönemlerde utanma ve sıkılma standartının düşmesi gibi görmezden gelinemeyecek bir olguyu, bir yandan tüketim toplumunun hazcılığının yerleşmesiyle ve öte yandan Yeni Çağ toplumlarında geleneksel sosyal denetimin karakteristik bir biçimde zayıflamasıyla açıklamaya çalışacağım. Bu arada tüm alçak gönüllülüğümle, Aquinolu Aziz Tommaso'nun *Summa theologica*'sında belirttiği görüşü benimsiyorum: "Bize yakın olan, ilişki içinde olduğumuz insanlar karşısında daha çok utanırız; çünkü tam da bu ilişki yüzünden, sürekli bir zarar görme tehlikesi vardır. Oysa yabancılardan gelecek zarar, çabucak geçer."[7] En çok, kendilerini iyi tanıyan insanlar karşısında utandıklarını, çünkü bu insanların kendileri hakkında daha çok şey bildiklerini söyleyen Balinezyalılar'ın görüşüne de katılıyorum.[8]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş ve ek bölümlerinde, kitabın birinci cildine şimdiye dek yöneltilen eleştirileri ele aldım; bunu yaparken neyin olmayacağını, neyin olmaması gerektiğini göstermekle yetinen eleştirileri daha az dikkate aldım.

Bu arada birçok eleştirmenin örneğine uydum ve insanın sadece ekmekle yaşamadığı gerçeğini hiç aklımdan çıkarmayarak, –spor diliyle konuşacak olursak– greko-romen stilden serbest stile geçtim. Bu yüzden sloganım: *panem et circenses*[9] [ekmek ve gösteriler] oldu.

Bu kitabı Wissenschaftskolleg zu Berlin'de burslu olarak yazdım; bu vesileyle tam da bu şehirde tarihsel bir anı yaşama fırsatını yakaladığım için bu kuruma teşekkür etmek istiyorum. Bu kurumun bilimsel üyeleri tarafından pek ender sipariş edilen sayısız kitabı, başlangıçta yüzleri hafifçe kızararak da olsa, bana temin eden Wissenschaftskolleg'in kadın ve erkek kütüphanecilerine de teşekkür ediyorum.

Berlin, İlkbahar 1990
Hans Peter Duerr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Bir imge bizi esir aldı..."
Wittgenstein

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş: Şimdiye Kadar Yapılan Eleştirilere Yanıt: "Kuramsal" İtirazlar

Bu kitabın iki yıl önce *Çıplaklık ve Utanç* başlığıyla yayımlanan birinci cildi hakkında yazılan ilk değerlendirmelerden birinde, yazar bu kitabın "sosyal bilimlerde kesinlikle başlatacağı" tartışmayı merakla beklediğini söylüyordu.[1] Bu kitabın gerçekten de bir şeyleri başlattığı kesindir; ama bu başlayan şeyin bir "tartışma" olup olmadığından emin değilim; çünkü eleştirmenlerin büyük bir bölümü –yine de ağırlıklı olarak Alman dilinde yazanlar– uzmanlık bilgisinden çok, öfkeyle ve hiddetle karşılık verdiler. Gerçekten de, –Norbert Elias'ın deyişiyle– günümüzün uygar insanı öteki insanlardan "anlık itkilerden, uzun erimli hedefler ve tatminler uğruna vazgeçmek"[2] yolunda büyük bir güç kullanmakla ayrılıyorsa, kitabımı değerlendirenler, uygarlık sürecinden çok az nasiplenmiş olmalılar.

Bu türden eleştirilerin büyük bir bölümünü dikkate almayacağım[3] ve karşı argümanları yorumlamakla yetineceğim; öncelikle "kuramsal" ve "yöntemsel" eleştirileri ve "Bir Kez Daha: Ortaçağ Utanmazlık İkonografisi" eki ile devamındaki bir ekte de "görgül" eleştirileri ele alacağım. Bu ek bölümünde ele alınan bazı noktalar, kitabın birinci cildini okumuş olanlara aşina gelebilir. Ne var ki bu durum kaçınılmazdır; çünkü birin-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ci cilde yönelik tepkilerin çoğu, Paul Feyerabend'ın entelektüelleri diğer insanlardan ayıran en belirgin özelliğin, bir konuyu anlayabilmeleri için onlara aynı konunun defalarca anlatılması gerektiği yolundaki bilgisini kanıtlamıştır. Aksi halde, entelektüeller kör fareler gibi daireler çizerek dönüp durmaktadırlar.

İlk önce, benim Elias eleştirime karşı, "'utanç' ve 'masumiyet'i birbirinden ayıran" mutlak bir sınırdan, "Elias'ın hemen hemen hiçbir yerde" söz etmediği[4] itirazı yöneltildi; ve Elias'ın kendisi de, onun hiç sözünü etmediği bir iddiayı, Ortaçağ'da günümüzün tersine utanç diye bir şeyin bilinmediği iddiasını, sanki o söylüyormuş gibi ele aldığımı öne sürüyor. Gerçekte ise, kendisi sadece "Rönesans'ta utanç eşiğinin, daha önce utanç duygusunun *daha az* kapladığı bölgelere de uzandığını"[5] öne sürmüş.

Okurun kolaylıkla sınayabileceği gibi, böyle bir varsayım benim kitabımda[6] değil, eleştirmenlerin hayal gücünde yer alıyor. Yine de sayısız örnekle gösterilebilir ki, Elias'ın anlatımları çoğu kez böyle kesin bir kavrayışı en azından akla getirmektedir. Örneğin kendisi çoğu kez "uygarlaşmamış" toplumların karşıtı olarak "uygarlaşmış toplumlardan" (yani "*daha* uygar" ya da "*daha az* uygar" toplumlardan değil) söz etmektedir[7] veya şunu öne sürmektedir:

"Cinselliğin çocuklardan gizli tutulması, göreli geç bir gelişmedir. Daha 16. yüzyılda cinselliğin etrafında böyle bir duvar yoktu. Çocuklar her şeyi görüyorlardı, hiçbir şey perde arkasına itilmiyordu."[8]

Burada, bizi şu an için ilgilendiren Elias'ın böyle bir iddiayla Erken Yeni Çağ'daki cinsel davranışın bir karikatürünü çiziyor olması değil, onun –kendi sözcükleriyle konuşacak olursak– hiçbir zaman *göreli* değil, hep *mutlak* önermelerde bulunmasıdır. Çünkü Elias 16. yüzyılda çocukların, günümüzdeki çocuklardan *daha fazla* şey gördüklerini değil, *her şeyi* gördüklerini öne sürüyor. Ve bugünkünden *daha az* şeyin perde arkasına itildiğini söylemiyor; hayır, *hiçbir şeyin* perde arkasına itilmediğini söylüyor.

Elias'ın, benim kendisine "16., 17. ve 18. yüzyıllardaki sömürgeleştirme girişimlerinde temel" alınmış bir kavramı geliştirmiş olmayı yakıştırdığım iddiası da bir o denli temelsizdir. Elias'a göre, bu "tuhaf bir yakıştırmadır", bilindiği gibi Almanya'nın artık sömürgeleri olmadığına göre, "Bir sömürgecilik kuramı oluşturmanın (o halde) ne anlamı olacaktır."[9] Elias, başka bir yerde de, onu "potansiyel bir sömürgeci" olarak teşhir etmenin, benim "bir tartışmada kamuoyunu kendi tarafıma çekmek için" başvurduğum "ucuz bir hile" olduğunu söylüyor.[10]

Bu kitap Arşiv için bir örnek olarak taranmıştır.

Elbette ben, Elias'ın yarım yüzyıl önce Alman İmparatorluk yönetimi için bir "sömürgecilik kuramı" geliştirdiği suçlamasında bulunmadım. Ben kitabımda ve kesinlikle yanlış anlaşılmayacak bir biçimde, daha sonra yayımlanmış bir söyleşide[11] daha çok, Elias'ın uygarlık kuramının, eskiden başka şeylerin yanı sıra sömürgeciliği meşrulaştırmak için kullanılan (örneğin Spencer'in kuramı gibi) evrim kuramlarıyla *aynı türde* olduğunu öne sürdüm. Bu kuramlara göre, sömürgecilik sayesinde yabancı, gelişmemiş, ilkel, çocuksu insanlara, "vahşi"lere, bizim yüzlerce yılımızı verdiğimiz uygarlık sürecini adeta hızlı çekimde yaşama şansı tanınmıştır. Eskiden tanrının kelâmı vahşilerin ve barbarların ruhunu soylulaştırırdı; şimdi de sömürgeleştirme gündelik ahlâkın yükseltilmesi koşulunu doğurmuştur.[12] Ya da Elias'ın –elbette değer yargılarından bağımsız– sözleriyle: "Gözlerimizin önünde gerçekleşen, daha dar anlamda "uygarlığın yaygınlaşması" olarak tanımladığımız şey, bizim kurumlarımızın ve davranış standartlarımızın, Batı'nın ötesine yayılması seferleri, öncelikle bizzat Batıda yüzyıllar boyunca tamamlanmış ve onun eğiliminin, karakteristik figürlerinin burada kendini kabul ettirdikleri bir hareketin dalgalarıdır."[13]

Uygar insanlık, uygarlaşmamış ya da daha az uygarlaşmış insanlığın karşısında kendini dayatmaktadır; ve bunun nedeni daha güçlü müfrezelere sahip olması değil, duygulanım yapısının öteki karşısındaki nesnel üstünlüğüdür:

"Bu uygarlık Batılı insanlığın ayırt edici ve üstünlük verici özelliğidir."[14]

Elbette, Elias'ın evrim kuramının, sömürgeciliği haklı çıkarmak için kullanılabileceği *saptaması*, bu kurama karşı bir *argüman*[15] olarak ortaya konmamıştır. Eğer bir kimse, siyahların beyazlardan daha az zeki, ya da kadınların erkeklerden daha aptal olduklarını öne sürerse, nihayetinde basitçe bu kimsenin bir ırkçı ya da bir kadın düşmanı olduğunu söylemek de bir argüman değildir.

Buna karşılık, Elias'ın, benim "İnsanlığın gelişmesiyle hiçbir şeyin değişmediğini"[16] iddia ettiğim yakıştırması daha büyük bir önem taşıyor; bu yakıştırma belli ki çok sayıda eleştirmeni, altıncı Feuerbach tezini bir ölçüde yeniden canlandırmaya teşvik etti; bilindiği gibi bu tezde Marx, filozofların Tales'ten Wittgenstein'a dek filozofların hanesine hep yazılmış olan suçlamayı, yani "tarihsel akıştan yola çıkarak soyutlama yaptıkları" suçlamasını yöneltir.

Örneğin bir eleştirmen "Elimizde sadece tarihsel olarak belirlenmiş insanlar hakkında veriler varken, nasıl olur da insanın *özü* hakkında

Bu materyal PDF versiyonu sitemizde kullanıcılarımıza ücretsiz olarak sunulmuştur.

önermelerde bulunulabilir?" diye soruyor. Yaftası da çoktan hazır: "Kuşku götürür bir metafizik-felsefi tez."[17]

Bu eleştirmen, XIV. Louis'nin zaman zaman bir sandalyede oturduğunu kabul etmemi elbette onaylayacaktır. Yoksa sadece "tarihsel olarak belirlenmiş" sandalyeler bulunduğu için 'zaman dışı' genel "sandalye" kavramının kullanılamayacağı itirazını mı yöneltecektir? Peki ya her defasında değişik bir biçimde "Tarihsel olarak belirlenmiş" olan ve XIV. Louis'nin üzerinde oturduğu şey nedir?

Bu eleştirmene, maddi bir nesnenin sandalye olarak tanımlanabilmesi için belirli özelliklere sahip olması gerektiği, başka bir deyişle belirli özelliklerin sandalyenin *özü*ne ait oldukları, başka özelliklerin ise –örneğin renginin, kaplamasının, belirli ölçülerde biçiminin– değişebilir oldukları, yani "ilineksel" belirlenimlere ait oldukları[18] açıklanabilirdi. Kendisi, bu önermeyi de "kuşku götürür metafizik-felsefi bir tez" olarak mı tanımlayacaktı?

Ne var ki, 'zamanları aşan' tüm genel kavramları yasaklayan bir tarihsel görecilik, böylelikle, tıpkı genel bir 'nominalizmin' genel olarak betimlemeyi devredışı bırakması gibi, *her* tarih yazımını olanaksız kılmaktadır. Çünkü her "dır" saptamasında, her yargı koşacında genel olan ortaya çıkar. Bu saptama görgül bir saptama değil, Wittgenstein'ın söyleyebileceği gibi "mantıksal dilbilgisi"ne ilişkin bir saptamadır; ya da klasik bir anlatımla "metafizik" ya da "ontolojik" bir önermedir.[19]

Genel olanın ve özel olanın birbirleriyle ilişkisi, örneğin dil ve gerçeklik arasındaki ilişkiye benzer. Nasıl ki gerçeklikle *ilişki kurması* gereken bir dil yoksa; 'akışkan' içeriğe öncelikle 'şeklini veren' bir biçim yoksa, ilkin genel olan tarafından (sanki daha önce karanlıktaymış gibi) aydınlatılan bir özel de yoktur.[20]

Bu durumda özellikle Adorno –ki aslında sadece Stirner'i kendine özgü dile aktarmıştır– "Genel Olanın Özel Olan Üzerindeki Egemenliği" başlıklı konuşmasıyla, kimi kafalarda yoğun sisler çökmesine neden olmuştur; çünkü Adorno, genel olanın, adeta özel olanın tam da özel, yani 'özdeş olmayan' yanını yontan güçlü, düzleyici bir taş ustası gibi göründüğü yanlış bir *imge* telkin etmiştir.

Elbette *her* bilgi *zorunlu olarak* bir karşılaştırmadır, zorunlu olarak bir altlamadır ve her şey, *olmadığı bir şeydir* – Spinoza'nın "omnis determinatio est negatio"sunun anlamı budur; bilindiği gibi bu düşünce özellikle modern dilbiliminde yeniden benimsenmiştir.

Bir grup eleştirmen, tarihsel karşılaştırmayı *epistemolojik* açıdan sorguluyor; başka bir grup da aynı yöntemi, kültürler arası karşılaştırmayı

Google Play Kitaplar'da Parçacık Yayınevi - İstanbul

sorguluyor. Örneğin bir yorumcu, benim, yıkanan Balili bir kadının utancını, Victoria döneminde denize giren bir Lady'nin utancıyla karşılaştırdığımı öne sürüyor. Dolayısıyla, "bu utancın tarihsel ve toplumsal koşulları tümüyle farklı olduğu için"[21] bu karşılaştırmanın yersiz olduğu sonucuna varıyor; ve başka bir eleştirmen de utancın anlamının her defasında "genel kültürel bağlama" gönderme yapılarak anlaşılabileceğini ekliyor.[22]

Bu eleştirmenlere burada yine, nasıl olup da Balili bir kadının "utanç"ından söz edebildikleri sorulmalıdır. Anlamı, kullanıldığı "tarihsel" ve sosyal koşullara bağlı olan bir kavramı, Balili kadınların davranışına nasıl uygulayabilirler? Bu eleştirmenler "anlamsal" içerikleri ancak bizim *kendi* toplumumuzun "genel bağlamından" yola çıkılarak anlaşılabilen kavramlarla yabancı bir kültürün üyelerinin davranış biçimlerini nasıl betimleyebilirler?

Başka bir eleştirmen de, yabancı dillerde yer alan ve bizim "utanç", "shame", "modesty", "pudeur" gibi terimlerle karşıladığımız kavramların, her defasındaki anlamlarını söz konusu yabancı kültürün *içinde* kazandıklarına işaret ediyor ve buradan, Elias'ın mı yoksa benim mi haklı olduğumuz sorusuna ilkesel olarak yanıt verilemeyeceği sonucunu çıkarıyor:

"Bu gibi toplumları tanımlarken, İngilizce'deki 'intimacy' [mahremiyet] gibi bir sözcükle tanımlamak, genel olarak Almanca'da işaret edilenden farklı bir şeyi ifade edebilir; bu, 'ayıp' [shame] anlamına gelebilir. Darwin'in 'populations' olarak tanımladığı şeyin tarihinde, işleyen bir evrim süreci olduğu görüşünü –yanında ya da karşısında– savlamak açısından bu, 'kanıt olarak', doğru ya da yanlıştan çok, anlamsız olabilir. Her kültür, kendi uygarlaşma süreciyle bir uygarlıktır. Elias'ın 'uygarlaşma süreci' olarak bir araya topladığı kültürel değişikliklerin hiçbiri onun ulaştığı tek anlamlı sonucu içinde barındırmaz. Türlere özgü bir uygarlaşma süreci olsun ya da olmasın, bu noktada anlamdan yoksun bir soru belirecektir."[23]

Yabancı dillerdeki kavramların ve önermelerin anlamı, bir çeviriyi olanaksız kılacak ölçüde söz konusu kültürdeki kullanılışlarına bağlıysa, o zaman yine şu soruyu sorabiliriz: böyle bir durumda eleştirmenin "İngilizce'deki 'intimacy' gibi bir sözcükle betimlemek, genel olarak Almanca'da işaret edilenden farklı bir şeyi ifade edebilir" önesürümünü *anlamak* nasıl olanaklı olur? Bu önermenin anlamı, eleştirmenin 'dil oyunu' ya da 'yaşam biçimi' içinde belirleniyorsa, eleştirmen bu önermesinin eleştirilebilmesi için [illegible] bekleyemez. Ama

böylelikle yanıt verilemezlik ya da anlamsızlık iddiası *anlamsız* olmaz mı?

Bir adım daha atabiliriz? Quine'nin yaptığı gibi, "anlamın belirlenemezliğinin", bu tezi savunanın 'dil oyunu' *içinde* de geçerli olduğunu varsaydım; bu durumda eleştirmen *kendisinin ne söylediğini* bile anlayamaz. Bu "anlamın belirlenemezliği" savının kendisi de "belirlenemezse", kendi bindiği dalı keser.

Okur –umuyorum ki– benim de bir "anlamsal kuşkuculuğu" savunmadığımı, tersine, toplumları 'dil oyunlarını' ve kültürel dönemleri, kapalı monadlar olarak gören işlevselcilik türünün mantıksızlığını kanıtlamaya çalıştığımı anlamıştır.

Ancak, böyle bir 'monadoloji' her türlü bilgiyi olanaksız kılar. Yüz yılı aşkın bir süre önce din tarihçisi Max Müller, sadece *bir* dini tanıyanın, *hiçbir* dini tanımadığını[24] söylediğinde; bu, kendi toplumumuzu ancak yabancı bir toplumun fonunda anlayabileceğimiz, Victoria Çağı Lady'sinin davranışının da ancak Balili bir kadının ya da Ortaçağ banyolarına giden bir kadının davranışıyla bağlantılı olarak anlaşılır kılınabileceği anlamına gelir.[25] Kendi davranışımızı başka çağlardaki ve başka toplumlardaki insanların davranışlarıyla ne kadar çok karşılaştırırsak, *kendimiz hakkında* da o kadar çok şey biliriz.

Elbette, yanlış ve yanıltıcı karşılaştırmaların da yapılabileceği, ayrı bir konudur; mantık öncesi, "kollektif bilinç" ya da –eleştirmenlerin savunduğu açıkça belli olan– kültürel görecilik gibi bilgin konstrüksiyonlarına inandırıcılık görünümü kazandıran da böyle yanlış karşılaştırmalardır. Ne var ki kibirli *a priori* kullanımlarla ve gerçekliğe gözlerini kapamış bir "yöntem tahakkümü"yle bu tür hatalara düşmek kaçınılmazdır.

Bugün eleştirmenler, beni,[26] "yüzyılların arasında ayaklarım yere basmadan dolaştığım[27] için "yöntemsel açıdan" naif olmakla ya da Çizmeli Kedi'nin çizmeleriyle dünya tarihini ve insanlık kültürünü arşınlamakla suçluyorlarsa, kimin daha naif olduğunu sormak gerekir: Karşılaştırmaları *bilinçli* olarak yapan mı? Yoksa görünüşte mütevazı bir biçimde kullandığı kavramların, kendi kültürünün yabancı kültürün içine gizlice soktuğu Troya atları olduğunun farkında bile olmayan mı?[28] Bunu bir kenara bırakırsak, "Batılı örnekleri Pasifik'ten örneklerle, Ortaçağ'dan örnekleri saraylı-mutlakıyetçi örneklerle bir arada görmeyi zor tahammül edilir"[29] bulan eleştirmenlerin unuttuğu bir nokta var. Ben Geç Ortaçağ'ın kentlilerinden, şövalye şatolarının sakinlerinden, Pasifik Adaları'nda yaşayanlardan ve Kuzey Amerika Boşkır Kızılderilileri'nden ade-

ta aynı cümlenin içinde söz ederken, tüm bu insan gruplarının arasında büyük farklılıklar olduğunu bilmiyor değilim. Böyle davranmamın nedeni, aynı cümlenin içinde Kordofan'daki Nubalar'dan, Grek atletlerinden, Eskimolar'dan, Ortaçağ'ın orta dönemindeki şövalyelerden, erken Yeni Çağ'ın fahişelerinden, ihtiyar İmparator Sigismund'dan, Rheinpfalzlı Liselotte'dan ve "doğulu ve Afrikalı insanlardan", tüm bu insanları "uygar" çağların ve toplumların üyelerinden ayıran ortak bir nokta olduğunu göstermek için söz eden bir bilginin savını eleştirmemdi. *Quod licet Jovi, licet bovi,** en azından bilimde.

Ayrıca, bana sık sık yöneltilen, çok *değişik* türde kaynaklardan yararlandığım suçlaması da pek anlaşılır değildir; bu suçlamayla herhalde kitabımın Luis Trenker'in** sırt çantasına benzediği, oysa yazınsal bir kaynağın otobiyografik bir kaynaktan ya da bir meclis tüzüğünden, yani normatif bir kaynaktan farklı bir şey olduğu söylenmek isteniyor.

Gerçekten de *her* türlü kaynaktan yararlanmaya çalıştım; çünkü aslında daha çok "entelektüel erkeklerin cinsellik hakkındaki fikirlerinin bir tarihini sunduğu halde, "cinselliğin tarihini" yazınış olduğu izlenimi uyandıran Foucault'nun ayak izlerinden yürümek istemedim.

Örneğin normatif kaynaklardan her alıntı yapışımda, kuralların ve gerçek davranışların birbirleriyle özdeş olmadıklarını yazmamış olmamın nedeni, okurun bunu zaten bildiğine güvenmemdi. Bazı kaynakları yanlış yorumlamış ya da manipüle etmiş olsaydım, eleştirmene düşen görev, bunları ayrıntılarıyla *kanıtlamak* olurdu. Ezberden konuşularak yapılan soyut bir genel eleştiri, böyle bir kanıtlamanın ancak çok sefil bir ikamesi olabilir.[30]

Biz, yine, Elias'ın benim utanç eşiğinin yüksekliği açısından, son beş yüzyıl içinde "önemli bir değişikliğin olmadığı"nı söylediğim yolundaki iddiasına dönelim.[31]

İmdi, ben –başka eleştirmenlerin de bildirdiği gibi– "insanların dürtü doğasının kültürlenmesi açısından *hiçbir* niteliksel farkın bulunmadığını[32] ya da tüm çağlardaki ve dünyanın tüm bölgelerindeki toplumların, cennetten *eşit uzaklıkta* olduklarını[33] hiçbir biçimde iddia etmiş değilim.

Tam tersine bu, Elias'ın Ortaçağ ve "uygar olmayan toplumlar" için öne sürdüğü şeyin, bazı noktalardan[34] daha çok bizim toplumumuzda ve

* Latince: Birisinin yapmasına izin verilen şeyi, herkesin yapmasına daha uzun süre izin verilmez. (ç.n.)

** Dağ konulu filmleri olan bir yönetmen ve oyuncu. (ç.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - http://kitap.tc.org

bugün –örneğin plajlarda ve saunalarda– gözlemlenebileceğini,[35] bu yüzden yabanılların, mutlaka bulunmak isteniyorsa, Grönland'dan ya da Kongo'dan ziyade buralarda bulunabileceğini göstermeye çalıştım.[36] Tarihte hiçbir şeyin değişmediğini değil, *bu değişikliklerin –uzun erimde bakıldığında– bir evrim eğrisi biçiminde gösterilemeyeceğini* öne sürdüm.[37]

Böyle bir yanlış yorumlama nasıl mümkün olabiliyor?

Tahmin ediyorum ki, bunun nedeni, eleştirmenlerin çoğunun, Kitabı Mukaddes'teki mitosun doğruluğundan yana birçok kanıt bulunduğu, edep yerlerinden duyulan utancın tarihsel bir rastlantı değil, insanın *özüne* ait olduğu tezinin kışkırtmasına kapılmasıdır; bu tez, çağımızın her zaman sadece değişebilir olanı seven beğenisine hiç de karşılık düşmemektedir ve bazı eleştirmenlerin yanlış yollara sapmakla kalmayıp, öfkeden köpürmelerine de neden olmuştur. Bu öfkeyi bir nebze dindirmek için elinizdeki kitabın 16. bölümünde, bedenden duyulan utancın neden bilinen tüm insan topluluklarında bulunduğunu açıklamak amacıyla genel 'işlevsel' bir sav formüle ettim; bu savı burada şimdiden anlatmak istemiyorum.

Bu arada, belirli toplumlarda neden farklı derecelerdeki utanma ve sıkılma eşiklerinin bulunduğu ve örneğin bizim toplumumuzda belirli dönemlerde bu[38] –ya da daha doğrusu belirli– eşiklerin neden düştüğü ya da yükseldiği sorusu ayrı bir konudur. Bu durum için de, kitabımın ilk cildinde bir savı ana hatlarıyla verdim;[39] ne ki bu savım da bana karşı pek de dostça yaklaşmayan 'eleştirmenler' tarafından görmezden gelindi.

Bu sava göre yüz yüze yaşanan geleneksel toplumlarda, bireyler akrabalık bağlarıyla daha yoğun bir bağlılık sayesinde, modern kentli toplumların üyelerinin maruz kaldığından daha dolaysız ve daha boşluksuz bir "resmi olmayan" sosyal denetim altındaydı. Bizim toplumlarımızda belirleyici değişiklik, Geç Ortaçağ kentlerinde gerçekleşmiş görünüyor ve bu dönemin göreli davranış özgürlüğünün ya da –diyelim ki– göreli ahlaksızlığının, çok sayıda kültür tarihçisi tarafından ne denli abartılmış olsa da, Elias'ın zannettiği gibi "arkaik" bir fenomen değil, tersine ironik bir biçimde, *toplumsal bir değişikliğin* sonucu olduğu görülüyor.[40]

Bir yandan, Geç Ortaçağ kentlerinde zanaatçılar ve ücretli işçiler arasında yeni eve geçme yaygındı; yani gelin, erkeğin evine taşınmazdı, genç çift evlendikten sonra genellikle, anne babalarının evine hiç de yakın olmayan yeni bir ev kiralardı; böylece akrabalık bağlarının önemi azaldı ve bununla birlikte akrabalık bağı yoluyla sosyal denetim uygulanması da zayıfladı.[41] Bu anlamda, Geç Ortaçağ'ın kent halkından

İzinsiz Fotokopi Yapılamaz

"küçük hücrelerin, zayıf bağları olan hanelerin bir toplamı" olarak söz edilmiştir.[42]

'Ahlak denetimini' gitgide daha çok başka kurumlar üstlenmiştir; önceleri bu işi zanaatçıların ve tüccarların, Almanya'nın kuzeyinde çoğu zaman Gilden, güneyinde ise Innungen denilen loncalar gibi kurumlar, kardeşlik birlikleri, akranlık grupları ve genellikle yarı-akrabalık birlikleri özelliğine sahip "komşuluklar" üstlenmiştir.[43] Bu kurumlar, tüzüklerinde sadece ahlak kurallarını saptamakla kalmamış,[44] yangınlarda karşılıklı yardım, derelerin ve çeşmelerin temiz tutulması, sokakta güvenliğin ve düzenin korunması gibi başka birçok yükümlülük için de kurallar koymuşlardır.[45] Ortaçağ'ın ilerleyen yıllarında, Alman İmparatorluğu'nun birçok kentinde kent meclisleri, denetim işlevini ve uygulama gücünü meslek birliklerinin elinden büyük ölçüde almıştır. Örneğin Ulm kentinde, kent meclisi 1420 yılında, edeplilik ve lüks yasalarına uyulmasını denetlemek için "gözetleyiciler" ve "uyarıcılar" görevlendirmiştir.[46]

Yani, denetim mekanizmaları zamanla daha "sentetik"[47] olmuş ve aile bağlarının sosyal ağını *güçlendirmekten*[48] çok, onların *yerine geçmiştir*; bu durum da, kuralların zamanla daha az 'içselleştirilmiş' olmaları[49] anlamına gelir; çünkü kurallara uyulması eskiden olduğundan daha güçlü bir biçimde 'dışarıdan' ve üstelik daha eksik denetlenmekteydi.[50]

Öte yandan, öyle görünüyor ki, doğmaya başlayan göreli davranış özgürlüğü, Geç Ortaçağ kentlerinde yaşayanların, o zamana dek görülmedik ölçüde yabancı insanlarla muhatap olmalarıyla ve bu insanlara karşı bazı açılardan bir sonuca yol açmayacak davranışlarda bulunabilmeleriyle de ilişkilidir. Eskiye kıyasla artık sadece "yabancılar arasında yabancı" olarak *yaşanmıyor*, Karl Valentin'in bir anlatımıyla bu kentlerin kapılarından her gün sayısız yabancı akın ediyordu; örneğin 12. yüzyılın sonlarında William Fitzstephen, Londra hakkındaki düşüncelerini açıklarken, çok çeşitli tabakaların ve çok değişik kökenli insanların sürekli karşılaştıkları bu kentin kırsal alan karşısındaki açıklığını daha o zamandan vurguluyordu.[51] Richard de Devices ise aynı dönemde İngiltere'nin başkenti hakkında olumsuz görüş bildiriyor:

"Bu kenti hiç sevmiyorum. Akla gelebilecek her türlü ülkeden, her türlü insan orada bir araya geliyor; her ırk kendi kötü alışkanlıklarını ve göreneklerini beraberinde getiriyor. Orada hiç kimse, herhangi bir suça bulaşmadan yaşayamıyor. Kentin her mahallesi tiksindirici iğrençliklerle kaynıyor. Bir adam ne denli rezilse, o denli hoş karşılanıyor. Hanlarda halkın arasına karışmak için orada bulunan asalakların sayısı olağan-

Sosyoloji Arşivi

üstü büyük. Oyuncular, maskaralar, otuzbirciler, zenciler, çanak yalayıcılar, parlak oğlanlar, kulamparalar, dansçı ve şarkıcı kadınlar, şarlatanlar, oryantal dansözler, ruh çağıranlar, şantajcılar, gece kuşları, sihirbazlar, pandomimciler, dilenciler; bu evler bu tür insanlarla dolup taşıyor. Bu tereslerle muhatap olunmak istenmiyorsa, Londra'ya yerleşmemeli."[52]

Gittikçe daha çok sayıda insanı birbirine bağlayan ve 14. yüzyılın sonundan beri özellikle gezgin kalfaların hareketliliğinin artmasına katkıda bulunan işbölümü artışının yanı sıra,[53] uzak ülkelerle yapılan ticarete, kırsal alandaki halktan daha büyük ölçüde kent yurttaşları katılıyordu; bunların arasında sadece eşraf ve öteki tüccarlar değil, aynı zamanda çok sayıda bakkal ve zanaatkâr da vardı.[54]

Üstelik kentlerin içinde, sadece alt tabakalarla sınırlı olmayan büyük bir nüfus dalgalanması vardı. Örneğin Augsburglu tüccar Burkhard Zink 35 yıl içinde on kez ev değiştirmişti ve Lübeck'te 14. yüzyılın akışı içinde özel araziler ortalama on kez el değiştirmişti.[55] Gerçi kentliler, köylülerden (Almanca'daki köylü [Bauer] sözcüğü, orta yüksek Almanca'da *gebûren*'den, yani "birlikte inşa etmiş olanlar"dan geliyor) daha iç içe yaşıyorlardı –14. yüzyılın sonunda, Regensburg'da bir evi yedi ile sekiz kiracı hane paylaşıyordu[56]– ancak hareketliliğin yüksek oluşu, bir köyde olabileceğinden çok daha yüksek oranda, yabancılarla birlikte yaşanmasına olanak sağlıyordu.

Kentte ölüm oranı kırdakinden daha yüksekti, doğum oranı da daha düşüktü,[57] bu yüzden kırsal bölgenin insanları koruduğu, kentin ise insanları yuttuğu söyleniyordu. Hiçbir Ortaçağ kenti, nüfusunu kendi dinamiğiyle bir ölçüde bile olsa koruyamazdı. Öncelikle çevre temizliğinin özellikle zor olduğu büyük kentlerde, tifo ve "kara veba" gibi bulaşıcı hastalıklar yayılıyor[58] ve bu kentlerin nüfusunu adeta yok ediyordu. Günümüzde, aşırı nüfuslu Avrupa'nın, 14. yüzyılın ortasında nüfusunun yaklaşık %40'ını kaybettiği kabul ediliyor:[59] Londra'da aynı dönemde halkın yarısından fazlasının – yani 15.000'den fazla insanın,[60] Hamburg'da ise nüfusun üçte birinin[61] veba yüzünden telef olduğu kabul ediliyor; Normandiya'nın doğusunda, 14. yüzyılda nüfus, veba ve bulaşıcı hastalıklar yüzünden %53 oranında azalmıştı[62] ve Siena'da yaşayanların sayısı, söylendiğine göre, 100.000'den 13.000'e inmişti.[63]

Kentler, kırsal kesimden akın akın gelen ve çoğu genç olan halkla ve küçük kentlerin sakinleriyle yeniden doluyordu; bu durum başka şeylerin yanı sıra, büyük veba salgınından sonra doğu sömürgeciliğinin de sekteye uğramasına yol açmıştı; çünkü köylüler artık yeni topraklara göç etmek değil, kentlere taşınmak istiyorlardı.[64]

https://rantey.org

Örneğin Bremen'de 14. yüzyılda kente yeni insanların taşınmasına ne denli büyük bir ölüm oranının, üstelik ne denli büyük bir göçün karşılık düştüğü ve bu yüzden kent nüfusunun 40 yıl içinde tamamen yenilendiği[65] düşünülürse, Geç Ortaçağ kentlilerinin, geleneksel köy sakinleriyle kıyaslandığında başlangıçtaki yaşam bağlamlarından ne denli koptukları anlaşılabilir.

Hareket halindeki bu dünyada, yeni davranış denetimi biçimlerinin gerektiği ortadadır; üstelik bunlar, eskileriyle karşılaştırıldığında artık adeta doğal akrabalık bağlarıyla değil, tersine giderek artan bir biçimde betimlenmiş, 'sentetik' özellikteki 'daha anonim' kurumlar tarafından uygulanan biçimlerdir; öyle ki, Elias ve başka birçoklarının söylediklerinin tersine, sosyal zorlamalar giderek daha az 'içsel doğa' olarak ve giderek daha çok dışsal ve yabancı zorlama olarak yaşantılanmıştır.[66]

Yaşamın "sömürgeleştirilmesi"[67] amacını taşıyan bu *yeni* davranış denetimlerinin Reformasyondan önce daha çok *sosyal* bir biçimde, yani namusa ve edepliliğe başvurularak; 16. yüzyılın akışı içinde ise daha çok tanrının kelâmı açısından meşrulaştırılan denetimlerin,[68] *bazı* açılardan *eskilerinden* daha katı[69] olduklarını yadsıyacak değilim. Öte yandan, bu davranış biçimleri, "arkaik" dönemlerdeki sosyal denetim biçimlerinde bulunmayan ve insanlara daha önce sahip olmadıkları özgürlük fırsatları veren bir gözeneklilik derecesine de sahiptir.[70]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1
Erkeklerin Ebelik Yapmasına ve Kadınların Tıp Okumasına Karşı Yürütülen Polemik

Ünlü İskoç jinekolog William Smellie, 1739 yılında Paris'teki öğrenimini tamamlayıp, ebelere ve özellikle tıp öğrencilerine doğum yardımı ve kadın hastalıkları konusunda uygulamalı ders vermek üzere Londra'ya yerleştiğinde, bu durum kent sakinleri tarafından bir skandal olarak algılandı. Bölgenin en ünlü ebesi, Haymarket'teki Elizabeth Nihell, "erkek-ebenin hoyrat ellerinin" kadınların "mahrem yerlerini" karıştırdığını[1] gördü ve üstelik kuşkulu adamların da –"müflis berberler, terziler, hatta domuz kasapları"– bunu seyredebilmelerine öfkelendi: Yaşamının yarısını domuz sosisleri doldurmakla geçirmiş bir delikanlı, böylelikle cesur bir hekime ve doğum yardımcısına dönüştürülüyordu![2]

Smellie, zor bir doğum yapmaları beklenen yoksul kadınların, utanma duygularını aşmalarını sağlamak amacıyla, onları doğurtmak için para almayacağını ilan etti; ancak bir koşulu vardı; doğumu öğrencileri de izleyecek, gerektiğinde kadına elleriyle dokunacaklardı. Bu durum sadece Haymarket ebesini değil, başka meslektaşlarını da çileden çıkardı. Örneğin John Blunt *Man-midwifery Dissected* adlı kitabında, hekimler zümresinin yakın zamanlarda, bir kadın tellalının bile yüzünü utançtan kızartacak suçlar işlediğini yazıyor[3] ve bir hekimin etrafında genç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1. 'Bir erkek-ebe ya da Buffon'un döneminde bilinmeyen, yeni keşfedilmiş bir hayvan', 1793.

adamlar olduğu halde, karşısında duran hamile bir kadının vajinasına parmağını sokabilmesinin söz konusu olup olmadığını soruyor:

"*Dokunma*, os internum'u ve uterus ağzını hissetmek üzere kremle kayganlaştırılmış işaret parmağının vajinaya sokulmasıyla yapılır. Şimdi bunu, eczacının genç oğlunun yaptığını düşünün! Üstelik bu genç yaratık sadece birkaç ay önce evlenmiştir ve kendisine bir yabancı gönderilmeden önce canı biraz sıkkındır. Kadın, hafif sırıtarak, imalı bir tavırla birkaç soru sorar, sonra genç adam, profesyonel güvenin sınırsız kibarlığıyla tabii ki elini kaydırır..."

Böyle bir şeye bile isteye yalnızca "kaba eleştirinin yanına yaklaşamayacağı kadar zarif ve rujun yardımı olmadan kızarmayı kendinden emin bir halde unutmuş"[4] kadınlar izin verebilirdi. Yoksa bir adam, Smellie'nin kırk ya da elli taşkın öğrencisinin, bir de gece kafayı çekip iyice coşmuş bir halde karısını sırtüstü yatırıp bacaklarını ayırdıktan sonra, kadının "mahrem yerlerine" utanmazca gözlerini dikmelerine izin verir miydi?[5]

Smellie 1752 yılında yayımlanan *Treatise on the Theory and Practice of Midwifery* başlıklı yapıtında "*dokunmayı*", yani "dahili muayeneyi"

Ücretsiz kitap için: https://yanlis.com

2. Hekimin el duruşu. Siebold'un *Geburtshülfe* kitabından, 1835.

betimlemişti; bunun üzerine Philip Thicknesse, kitabı "dünyada şimdiye kadar basılmış en müstehcen, en uygunsuz ve en utanç verici kitap" olarak tanımlamıştı. Thicknesse özellikle Smellie'nin, fercin cinsel birleşme sırasında penisin, "dokunma" sırasında ise parmağın vajinaya sokulmasına olanak veren karakteristik bir biçime sahip olduğunu yazdığı paragraf karşısında öfkelenmişti. Bu "namuslu hekim" gerçekten de doğanın "bu bölümleri" hekimin parmağını içeri sokabileceği gibi mi biçimlendirdiğini kastettiğini soruyordu yazar. Ve bunu, "*dokunulan* hanımın gönlünde, doktorun istifade edebileceği duyguların doğup doğmadığını" ortaya çıkarmak için soruyordu. Kim daha çok aşağılanmayı hak ediyordu: bu müstehcen mesleğin temsilcisi mi, yoksa karısını böyle profesörlerin şehvetli el müdahalelerine teslim eden adam mı? Kadının kocası, gözünde bir canlandırmalıydı: açıkgöz bir hekim, karısıyla bir odaya kapanıyor ve "dahi Dr. Smellie'nin talimatına göre!"[6] bir elinin parmağını "hatta, isterse iki parmağını" vajinaya, diğer elinin bir parmağını da makata sokuyordu.

Kraliyet Tabipler Odası 1783 yılında doğum yardımını resmen tıbbi bir sanat olarak tanımıştı, fakat bu sanatın erkekler tarafından uygu-

Üsküdar Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı

lanmasına onlarca yıl boyunca, en azından kötü gözüyle bakıldı[7] ve erkek doğum yardımcıları, acil durumlarda[8] büyük kentlerin yoksul semtlerine koşturduklarında, doğum sancısı çeken kadının komşularının alaylarıyla ve üstlerine dışkı ya da çöp atılması gibi durumlarla sık sık karşılaşıyorlardı.[9] Amerikan doğum yardımcısı Thomas Ewell, bir tanıdığının doğurmakta olan karısı için mecburen çağırdığı bir doğum hekimini, karısının belden aşağısına bir bakış atmaya ya da ona dokunmaya teşebbüs edecek olursa, kafasını gövdesinden ayırmakla tehdit ettiğini bildiriyor. Buna uygun olarak, 1772 yılında *Virginia Gazette*'de erkeklerin doğum yardımı yapmasına karşı bir polemik yayımlanmıştı. Yazar, karısının genelevde bir gece ya da odasında jinekologla bir saat geçirmiş olmasının kendisi için aynı kapıya çıktığını belirtiyor. Sonunda, doğum sancıları sırasında bile, bilindiği gibi hekimlerin "kocaların haklarına tecavüz ettikleri"[10] gevşeme anlarının bulunduğunu söyleyen yazar, bununla herhalde parmakla muayene 'hak'kından söz ediyor olmalı.

Bir sonraki yüzyılda da, erkeklerin ebelik yapmalarına ve erkeklerin yaptıkları jinekolojik muayenelere karşı zaman zaman çok şiddetlenen bir polemik yürütüldü. Örneğin Philadelphia'daki Jefferson Medical College'de ordinaryüs olan Charles Meigs, 1848 yılında öğretmeninin, "doğumhanenin şu titreşen sırlarını" gösterdiği[11] öğrencilerin, kıpkırmızı kesildiklerini bildiriyor; 18. yüzyıldaki Fransız meslektaşı Moreau de St. Méry gibi, Meigs de kadınların çoğunluğunun bedenleri üzerinde "lokal deneyler" yapılmasına karşı çıkmaları olgusu karşısında çok sevindiğini belli ediyor ve buradan, Amerikan kadınları arasındaki iffetlilik oranının çok yüksek olduğu sonucuna varıyor; bundan onaltı yıl sonra, bir İngiliz meslektaşı ise, tam tersi bir sonuca varıp, ülkesinin jinekologlarının utanma duygularının "kesinlikle kriminal" olduğunu ve hastalarından hiç de geri kalmadıklarını[12] bildiriyor.

Anlaşıldığı kadarıyla o dönemin Fransası'nda daha ılımlı görüşler egemendi ki, Amerikalı hekim C. T. Jackson 1830 yılında tek başına "dokunma"nın bile Atlantik ötesi yolculuk yapmaya değer olduğunu belirtiyordu. Bir yıl sonra, vatandaşı James Jackson da şunları ekliyordu:

"Bütün bu önemli bilgiler, kişinin rahim hastalığını tanıma girişiminin daha güvenli gerçekleşmesine olanak tanır. Burada önerilen fırsatları değerlendirmekten memnun olmama karşın, bu bilgilerin bizim ülkemizdeki gibi, diğer yerlerde de toplum düzeyinde edinilmemiş olmasına sevinemiyorum."[13]

Kısacası, tanrıya şükürler olsun ki, Amerikalı kadınlarda hâlâ namus ve kadın haysiyeti diye bir kavram vardı, ama Parisli kadınların bir

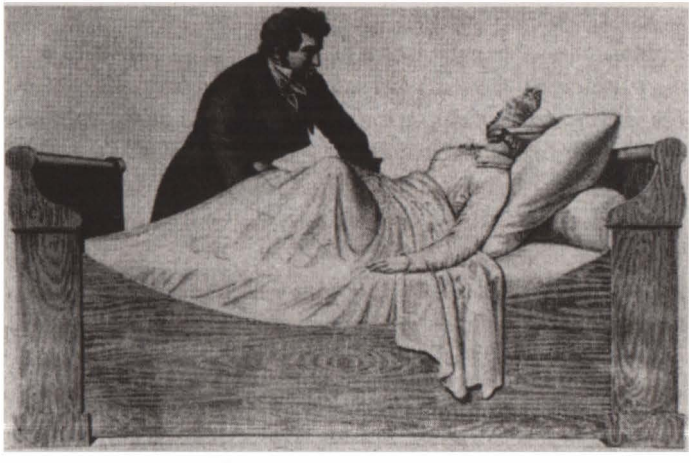
Bu örnek kitap www.kitapyurdu.com.tr adresinden satın alınmıştır.

"dahili muayene"ye izin verecek ölçüde hafifmeşrep olmaları da, tıp bilimi için bir o kadar iyiydi!

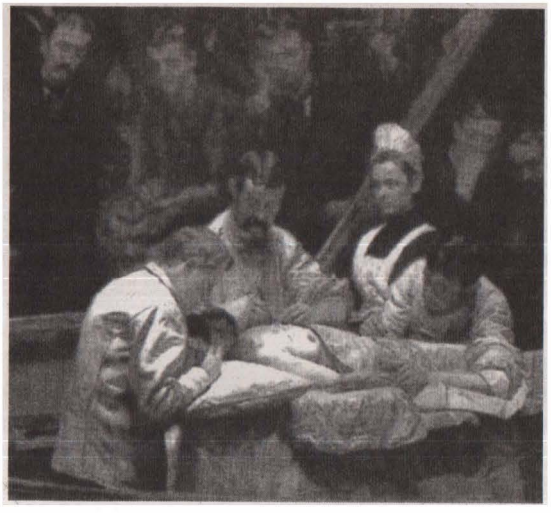
Ancak, kimi Amerikalı hekimler de, ilgili kadının Amerikalı ya da Fransız olmasına bakmadan, bu tür muayeneleri ahlaksal açıdan genel olarak kaygı verici buluyorlardı. George Gregory'nin 1852 yılında New York'ta yayımlanan *Medical Morals* adlı kitabında, durumun ahlaka aykırılığı, bir Fransız dergisinde, bir kadının ayakta muayene edilişini gösteren illüstrasyonda, hastayı örten çarşafın şeffaf olarak resmedilmesiyle ve hekimin kadının bacak arasına baktığı[14] izleniminin verilmesiyle vurgulanmıştı; hemen hemen aynı tarihlerde, George'un kardeşi Samuel şu sonuca varıyordu:

"Bu namus duyarlılıkları işkencesi, kötü ve gereksiz bir ceza, öyle ki, ne Kutsal Kitap'taki örneklerde ya da hükümlerde, ne de herhangi bir putperest halkın geleneklerinde buna karşılık düşen bir yaptırım bulunuyor. Bu ceza ne Hıristiyan, ne pagan, ne de insani."[15]

Samuel Gregory, erkek jinekologların egemenliğinin, sadece kadınların toplumsal açıdan giderek daha çok vesayet altına alınmalarının bir anlatımı olduğundan kuşku duyuyordu ve daha 1847 yılında kadınların tıp eğitimi görebilmelerini ve hemcinslerinin daha fazla aşağılanmadan ve onurlarının kırılmasından korunmaları gerektiğini savunuyordu.[16] Özellikle Kuzey Amerika'da neredeyse tüm yüzyıl boyunca, erkek-

3. 'Yatay pozisyonda iç muayene'.
Les Nouvelles Démonstrations accouchements, Paris, 1822.

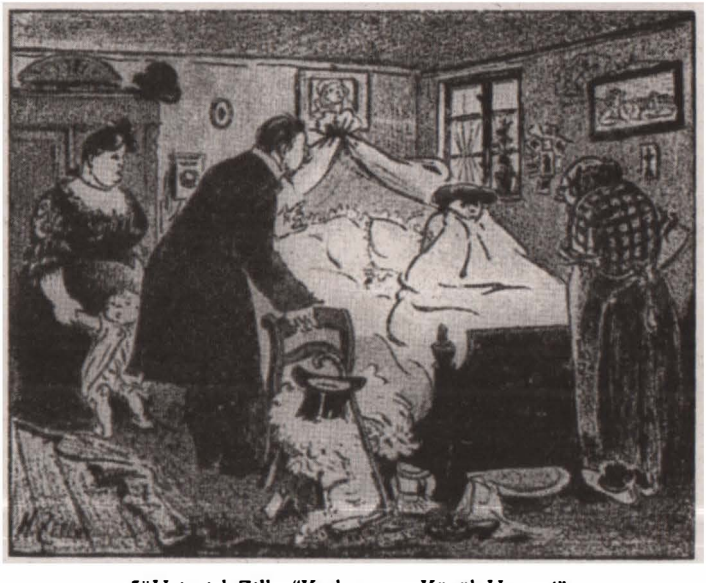
4. Thomas Eakins: 'The Agnew Clinic', 1889.

lerin yaptığı pratik jinekolojiye ve ebeliğe, ama özellikle de kadınların erkek tıp öğrencileri tarafından soyulmalarına yoğun eleştiriler yöneltildi. Böylece, daha 1889 yılında Thomas Eakins'in 'The Agnew Clinic' adlı tablosu, Philadelphia toplumunda bir skandal yarattı; çünkü bu tabloda çıplak göğüslü genç kadınların (Fransız değil, Amerikalı kadınların!) genç erkeklerin bakışlarına maruz kaldıkları açıkça görülüyordu.[17]

Doğum olayının giderek artan bir biçimde 'medikalize edilmesi' ve bununla bağıntılı olarak, kadın bedeninin bir doğum aygıtı olduğu, hekimin de bu aygıtın bakımını ve onarımını yapan bir teknisyen olduğu[18] görüşünün ağırlık kazanmasıyla birlikte, kadının hekim karşısında duyduğu utanç biraz bastırılmıştı, ama 1894 yılında imzasız olarak yayımlanan bir yazıda, hâlâ "olağanüstü sayıda" genç kızın soyunmaktan utandığı için hekim karşısında rahatsızlığını dile getiremediği söyleniyor: "Bekâr hekimlerin kızları ve kadınları muayene edebilmelerine hâlâ izin veriliyor olması, ve sık sık da muayene etmeleri, özellikle kötüdür. İnsan doğasını tanıyan birisinin, böyle genç insanların bu denli yakın temaslarda her türlü şehveti tamamen bastıracağına inanması olanaksızdır."[19] Bu yüzden yazar, tıpkı Samuel Gregory'nin kendisinden yarım yüzyıl önce yaptığı gibi, kadın cinsinden olanların sadece kadın hekimler tarafından muayene edilmeleri gerektiğini, böylece kadın has-

taların onurlarının kırılmasına ve utanmalarına bir sınır çekileceğini savunuyordu.[20]

Yine de, Gregory'nin döneminden önce de tabiplerin büyük bir bölümü, kadınların rekabetinden korktukları için değil,[21] ama ahlaka ilişkin gerekçelerle, kadınların tıp öğrenimi görmelerine karşı çıktıklarını bildirmişti. 19. yüzyılda bir kadın için, genel olarak erkek öğrencilerle birlikte aynı derslikte oturmak "hanımlığa yakışmaz"[22] kabul ediliyordu; bu durum tıp dersleri açısından daha büyük ölçüde geçerliydi; ara sıra profesörler kız öğrencilere hoşgörü gösterseler bile, erkek okul arkadaşları bu hoşgörüyü paylaşmıyorlardı. Örneğin Alman Franziska Tiburtius 1871 yılında kendi ülkesinde böyle bir şey olanaksız olduğu için, Zürih'te tıp öğrenimine başladıktan sonra; ilk kez otopsi salonuna girdiğinde, salonda, "büyük bir gürültü, çığlıklar, bağırışlar, ıslıklar" yükselmişti.[23] Bundan bir süre önce, Sophia Jex-Blake birkaç genç hanımla birlikte Edinburgh'daki dersliğe girmek istediğinde, erkek okul arkadaşları sıraların arasına bir koyun salmışlardı;[24] ancak Sophia Jex-Blake 1874 yılında London School of Medicine'i kuracaktı. 19. yüzyılın yirmili yıllarında, Harvard Medical School'un profesörleri, rektör Oliver Wendell'in, Harriot Hunts adlı kadının tıp öğrenimi görmesi öne-

5. Heinrich Zille: "Korkma, Küçük Hanım!"

Ücretsiz PDF kitap Arşivi - http://pdfkitap.org

6. "Sims'in spekulumunu tutan bir hastabakıcı kadın", 1873.

risini onaylamışlardı, ama erkek öğrenciler bu karara isyan etmişlerdi. Erkek öğrenciler, hiçbir kadının öteki cinsten kişilerin yanında, zorunlu olarak konuşulması gereken belirli konuları dinlemeye gerçek bir "zarafet"le hazır olmadıklarını öne sürüyorlardı.[25]

Kadın masumiyetinin "bu konulardaki" bilgi yüzünden zedeleneceği uyarısında bulunan tabiplerin sayısı hiç de az değildi;[26] örneğin 1872 yılında Münihli anatomi profesörü Theodor Bischoff, kadınların tıp öğretiminden uzak tutulmaları gerektiğini, çünkü "belki şirin, dolgun kızların" varlığının, erkek okul arkadaşlarını, özellikle de cinsel organların, "onların kullanılmasının, hatta kötüye kullanılmasının" incelendiği sırada, cinsel olarak uyarabileceğini düşünüyordu.[27] On yıl sonra, Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Dr. George C. Shattuck, Massachusetts Medical Society'nin yıllık kongresinde, kadınların üye yapılmaması önerisinde bulunmuştu; bu önerisine dayanak olarak, başka gerekçelerin yanı sıra, British Medical Association'a, "tıbbi konuları karma bir topluluk içinde tartışmak" gibi yakışıksız bir uygulamaya düşmüş bulunan bir derneğe üye olamayacağını bildiren bir meslektaşının sözlerini alıntılamıştı. Son olarak, bir başka saygın tabip de, kadınlara izin verilirse, zencilere de hemen izin verilebileceğini öne sürmüştü.[28]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

7. Bir cesede otopsi yapan Amerikan kız tıp öğrencileri, 19. yüzyıl.

Ancak beylerin çoğu, sadece 'karma' eğitime değil, *genel olarak* kadınlara tıp eğitimi verilmesine karşıydı. Paulina Wright, salt kadınlardan oluşan bir öğrenci grubunu anatomi dersine sokmak istediğinde, kadınların çoğu hemen nişadır ruhuna saldırmamış mıydı, ve bu sırada kadın öğrencilerden bazıları bayılmamışlar mıydı?[29] Üstelik böyle bir öğretim, 1856 yılında 'Bir Kadın Hekimin Normal Bir Kadınla Konuşması' altyazılı bir karikatür yayımlayan *Punch* dergisinin somutlaştırdığı gibi, kadınları özlerine yabancılaştırmayacak mıydı?[30]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2
Doğumevleri ve Spekulumun Kullanılması

Kadınların utanma duygusu, 18. ve 19. yüzyıllarda, erkeklerin kadın bedenini ve işlevlerini araştırma uğraşısı önünde anlaşılması güç bir engel oluşturduğundan, bir kadının belden aşağısını erkeklerin bakışlarına ve dokunuşlarına açmaya hazır olduğunu bildirmesi için hemen hemen her zaman bir acil durumun ortaya çıkması gerekiyordu. William Smellie, Londra'nın zor bir doğumdan korkan yoksul kadınlarına para almadan doğum yaptırmayı kabul etmişti; 18. yüzyılda birçok bölgede kurulan doğumevlerinin genel stratejisi buydu.

Münih'teki doğumevinde –hemen hemen tümü de "namuslu olmayan"– kadınlar, parasız doğum yapmaları karşılığında "canlı bir hayalet" işlevi görmek zorundaydılar; – o dönemde canlı kadın eksikliği yüzünden, tıp öğrencilerine doğum olayı "hayalet bebekler" üzerinde açıklanıyordu.[1] Eğer kadınlar 20-25 gulden tutarındaki doğum ücretini ödeyebilecek durumdaysalar, "ebelik eğitiminde kullanılmama" hakları vardı. Üstelik, bu parayı ödediklerinde, erkek ebelerin çalıştığı bu yere geldikleri de gizli tutuluyordu.[2] 1766 yılında Mannheim'da N 6 semtinde açılan ebelik okulu da yoksul ve "düşmüş" kızlar için öngörülmüştü;[3] Göttingen'deki Charité'de ve üniversitenin 1751'de kurulan erkek ebelik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

okulunda, parasız hamile kadınlar erkek öğrenciler tarafından yoklanıp muayene ediliyor, zor doğumlar erkek ebeler tarafından forsepsle yaptırılıyordu.[4]

Kimi yerlerde bu tür "düşmüş" kızlar, bu gibi deney kurumlarına gönüllü olarak gitmeye hazır değillerdi; bu yüzden 1791 yılında Hessen-Kassel kontu, Marburg'da evli olmayan hamile kadınlara, "özellikle hizmetçi takımından olanlar"a çocuklarını dünyaya getirmek *zorunda* oldukları bir hastane yaptırdı.[5] 1809 yılında Kraliyet Adalet Bakanlığı'nın bir kararnamesiyle Rottenburg, Calw ve Stuttgart bölgelerindeki hamile kızlar, Tübingen kliniğinde doğum yapmayı kabul ederlerse, Skortation, yani ahlaksızlık cezasını ödemekten muaf tutuluyorlardı. Bu uygulama 1824 yılında tüm krallık topraklarına yayıldı.[6]

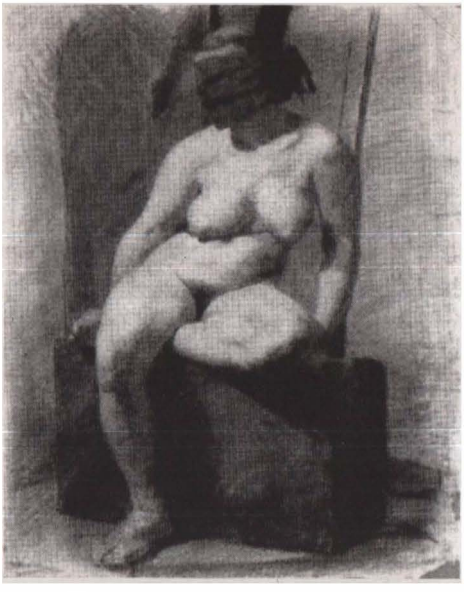
Bu kurumlarda "kullanılan" araştırma nesnelerinin hor görülmesi ve küçük düşürülmesi aşırıya vardırılmış olmalı. Sözü edilen Münih doğumevinde "canlı hayaletler" çok sayıda erkeğin huzurunda çırılçıplak soyuluyorlardı; sık sık da "vukuat" çıktığı için 1847 yılından sonra, doğum yapan kadınların gözleri beyaz bir çarşafla örtülmeye başlandı.[7] Profesör Johann Peter Weidmann, 1784 yılında Mainz'de bekâr anneler için yeni kurulan doğumevi hakkında şu bilgileri sızdırıyordu:

"Yoksul hamile kadınlar, boş önyargılar ya da iffetliliğin yanlış yorumlanması yüzünden doğumevine yatmaktan alıkonulmasınlar diye, belki hemen en başta genç erkek ebelerin pratik öğrenime girmesine izin verilmemelidir."[8]

Tıp fakültesinin dekanı da, yazdığı bir raporda, Weidmann'ın bilgisini destekliyor: "Profesör Weidmann'ın burada söylediği akıllıca ve özenlidir: bu enstitünün burada tamamen yeni ve alışılmadık oluşu, bu durumu bir o kadar vahimleştirmektedir. Bu arada, buradaki 3 cerrahın –bu kurumda ebelik pratiği yapmak isteyen– Leyden, Nolde ve Roeder'in en kısa süre içinde kuramsal ve aynı zamanda geçici olarak bir makine üzerinde pratik eğitim almalarını isterdim: belki de maskelenmiş talihsiz bir genç kız üzerinde daha iyi bir pratik eğitim alabilirlerdi."[9]

O zamana dek çıplak modeller üzerinde de uygulanan "maskelemeler" (Resim 8) utanma duygusunu biraz olsun azaltıyordu; çünkü hem doğum yapan kadın, erkek ebe ve öğrencileri için, hem de bu erkekler, doğum yapan kadın için en azından o süre için anonimleştiriliyordu; 1850 yılında James Platt White'ın Buffalo Medical College'de verdiği "uygulamalı ebelik" derslerinde, üzerinde uygulama yapılan kadının, genital bölgesi dışında tüm bedeni, yüzü de dahil olmak üzere örtülüyordu.[10]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

8. Thomas Eakins: Maskeli Model, 1865.

Elbette genel olarak böyle bir özen gösterilmiyor ve Viyana doğumevinin 'parasız bölümü'nde olduğu gibi, Biedermeier dönemindeki yoksul hamile kadınların vajinalarını günde en az otuz hekim elliyordu. Doğum sırasında kadının yatağı bir perdeyle örtülüyordu, ama genç erkekler, doğum yapan kadınları jinekolojik olarak, üstelik gerekli gördükleri sıklıkta incelemeyi sürdürüyorlardı.[11]

Doğumevlerindeki ve hastanelerdeki bu muamele, daha onlarca yıl eleştirmenler tarafından teşhir edildi.[12] Daha sonra hekim olan, feminist Elizabeth Blackwell, 1847 yılında güncesine, öğretmeni James Webster'in onu Geneva Medical College'de bir jinekolojik muayeneye çağırmasından sonra nasıl dehşete düştüğünü yazıyordu:

"Dr. Webster yoksul bir kadını incelemem için beni muayenehanesine çağırdı. Korkunç bir pozisyondu bu;[13] yoksul bir kadın için böyle bir eziyete maruz bırakılmak yakışıksızdı, sanki cahil ve yoksul olduğunu hissediyor gibiydi."[14]

Elizabeth daha sonra Londra'daki St. Bartholomew's Hospital'e, Sir James Paget'in yanına geldiğinde "her bölüm bana içtenlikle açıldı, *kadın hastalıkları bölümü dışında*" diye yazıyordu. Jinekolojik muayenelerde

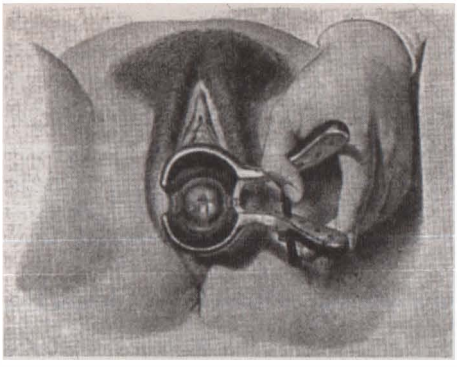

9. Kadın: 'Sevgili Bay Doktor, bu özel konumda ne görüyorsunuz?' Jinekolog: 'Sizin ruhunuzun temeline kadar, sevgili saygıdeğer hanım!' yanda: 'Tota mulier in utero.' Jayle'ın *Gynécologie*'sinden karikatür, 1918.

beyler, erkek erkeğe kalmak istiyorlardı ve Sir James, bu muayenelerde sanki meyhanedeymiş gibi davrandıklarını, başhekimin sık sık fıkralar anlattığını anımsıyor: "bunlardan bazıları müstehcen, bazıları da çok çirkindi."[15]

Bu açıdan bakıldığında, 1851 yılında Amerikalı bir kadının şu soruyu sorması çok anlaşılır oluyor: "Yüksek dereceli tıbbi otoriteler *gereksiz*, hatta genelde zararlı olduğunu açıkladıkları halde, hekimleri parmakla ya da spekulumla inceleme yapmaya iten hangi güdüdür, şehvet ya da para kazanma güdüsü mü?"[16]

Spekulumun kullanılması da, birçok kimse tarafından, hem kadınlar hem de erkekler tarafından, kremle kayganlaştırılan parmağın sokulmasından daha çok –lastik eldivenler ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlandı[17]– haya duygusunu incitici olarak duyumsanmıştı. Örneğin bazı hekimler, esasen seks düşkünü olan kadınların, bu aletin kullanılmasıyla kendilerini cinsel olarak tatmin ettirdiklerini öne sürüyorlardı. Dr. Robert Brudenell Carter 1853 yılında, bu aygıtın "her yaştan ve konumdan kadın tarafından bir cinsel haz aracı olarak

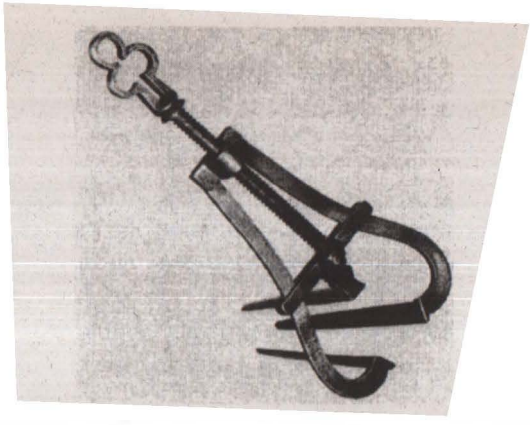
10. Uterus ağzının bir spekulumla muayene edilmesi. Fransız gravürü, 1851.

arzulandığına"[18] dikkati çekiyordu; üzerlerinde bu türden "tıbbi manipülasyon" yapılmasını memnuniyetle kabul eden ve böylelikle "fahişelerin zihinsel ve ahlaksal koşullarına" düşmüş bulunan[19] burjuva kadınları bizzat tanıdığını da ekliyordu.

19. yüzyılın 30'lu yıllarında Parisli birçok jinekolog, fahişeleri frengi ve belsoğukluğu muayenesinden geçirirken, bir spekulum kullanıyordu; bundan bir süre sonra İngiliz hekimleri bu aleti ülkelerine sokmak istediklerinde, kendilerine "spekulumun Paris hastanelerinin frengi koğuşlarından çıktığını, bu yüzden bu aletin İngiliz kadınlarında kullanılmasının, vesikalı fahişelerle sınırlı tutulmasının daha hayırlı olacağını" anımsatan birçok meslektaşının sert direnişiyle karşılaşmıştı. Bu aletin kullanılması "utanç duygusu ölmüş" kadınlarla sınırlı olmalı ve böylece, namuslu kadınlar öfke uyandırıcı bir "ahlaksızlık"tan korunmalıydı. Tıp dergileri, kimi kadınların spekulum kullanılan muayenelere adeta bağımlı hale geldiklerini yazıyordu; bunun üzerine hekimler "böyle bir muayeneye maruz kalan kadının, zarafet ve iffet açısından artık aynı insan olmadığı"[20] kararına varmışlardı.

Gerçi spekulumun kullanılmasını böyle sınırlamak kolay değildi; üstelik 1864 yılında bulaşıcı hastalıklara ilişkin bir yasanın ('Contagious Diseases Act') yaygınlaştırılmasından sonra, ahlak polisi tarafından fahişelik yaptığından kuşkulanılan her kadın, bir spekulum yardımıyla muayene edilebiliyordu. Bu yüzden, herhangi bir polisin, herhangi bir kadının dünyanın en eski mesleğini icra ettiğini "varsaymak için yeterli gerekçeye" sahip olduğunu düşünmesi durumunda, bir polis hakimi, bu kadını 12 ay boyunca bu aletle düzenli olarak muayene olma-

Üzeyir ERDEN tarafından kütüphane için taranmıştır

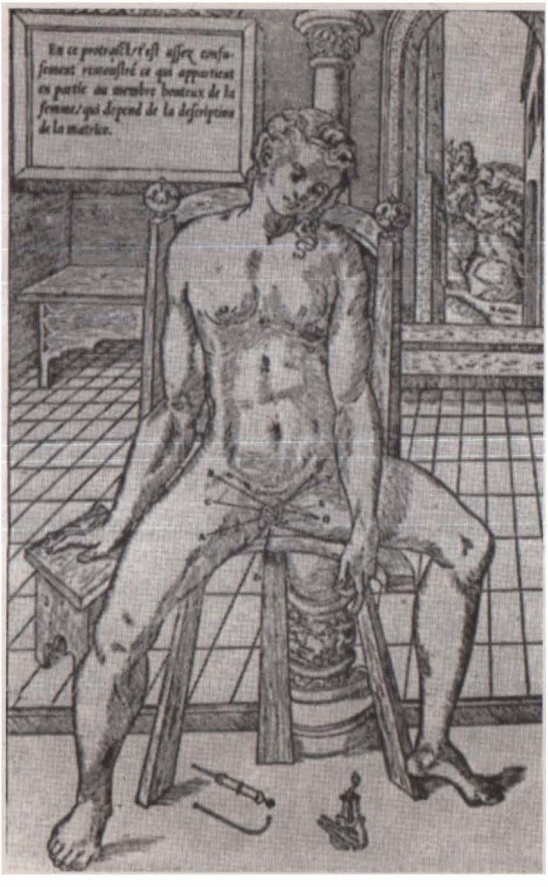
11. Ayarlanabilir çelik spekulum, 17. yüzyılın sonu.

ya zorlayabilirdi. Örneğin, Mrs. Perry diye bir kadın ve onaltı yaşındaki kızı, akşam evlerine giderlerken polis tarafından durdurulup karakola götürülmüştü, sonra da, spekulumla muayene edilmeyi reddettikleri için kötü muameleye maruz kaldıklarında, ümitsizliğe kapılan anne, kendini Basingstoke kanalına atmıştı.[21]

Ladies' National Association Derneği'nin önderi Josephine Butler, spekulum kullanılmasını fahişeler de dahil olmak üzere her kadının aşağılanması olarak ilan etti[22] ve "Buna maruz kalmaktansa ölürüm daha iyi!" dedi.[23] Hekimler, doğum yapan kadınlarda özellikle doğum anında derin ruhsal yaralar açıyorlardı; kadınların bu yaraları bir daha iyileşmiyordu ve bu tür utanç yaralarının bu kadınlar için travmatik hale geldiğine başka kimseler de tanıklık ediyordu.

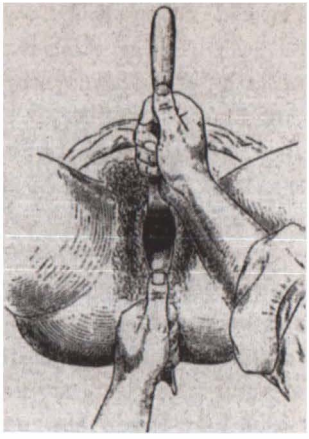
Feministler, spekulumun kullanılmasını "aletli tecavüz" olarak tanımlıyorlardı ve aletin kendisine de "çelik penis" adını takmışlardı. Ladies' National Association'ın bir üyesi, spekulumun kullanılmasını "bir kadının maruz kalabileceği en derin aşağılama, bu aletin nesnesi olmaktır"[24] diye tanımlamıştı. Amerika'da, bu aletin "kadınların ahlakını" ve hatta aleni fahişelerin utanma duygusunu "bozabileceğinden" korkan erkek hekimler bile vardı.[25]

Elbette sadece bu 'çelik dildo'nun kullanılmasına onur kırıcı gözüyle bakılıyor değildi. Bu dönemde Thomas Markby adında biri, "Tanrı kadınlara, doğum organlarını erkeklerin bakışlarından ve dokunuşlarından uzak tutmaya yönelten bir içgüdü bahşetmiştir. Bedenlerini hayâ ile biçimlendirerek, bu içgüdünün etkisiyle doğum organlarını tam anlamıy-

12. Kadın yerde duran spekuluma işaret ediyor.
'Le membre honteux de la femme'. Charles Estienne'in
De dissectione partium corporis humani'sinden, 1545.

la korumalarını ve bütün kas güçlerini, saldırı durumunda kendilerini savunmaya harcamalarını olanaklı kılmıştır"[26] diye anımsattığında; bu sözler, spekulumla muayene edilen bir kadının sadece bu aygıtla değil, hekimin gözleriyle de lekelendiğini ima ediyordu. İleride göreceğimiz gibi, iffetli kadınlar genellikle genital bölgeleri elbiseleri tarafından örtülecek ve bacakları da çok fazla açılmayacak biçimde muayene ediliyorlardı. Spekulum kullanılarak yapılan bir muayenede, ya da bir rahim lavmanı yapıldığında, hasta kadın, üstelik bazen bir grup genç erkek

13. 'Portio vaginalis'in 'Simm yivi'yle açılması, 1900.

öğrenci karşısında belden aşağısını tamamen açmaya ve uyluklarını bir erkekle yatıyormuş gibi ayırmaya zorlanıyordu.[27] Elizabeth Blackwell'in sözünü ettiği ve Josephine Butler'in 1870 yılında onurlarının böyle kırılmasına izin vermektense, "içimizden pek çoğu ölmeyi tercih ederdi" diyebildiği "korkunç pozisyon" buydu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

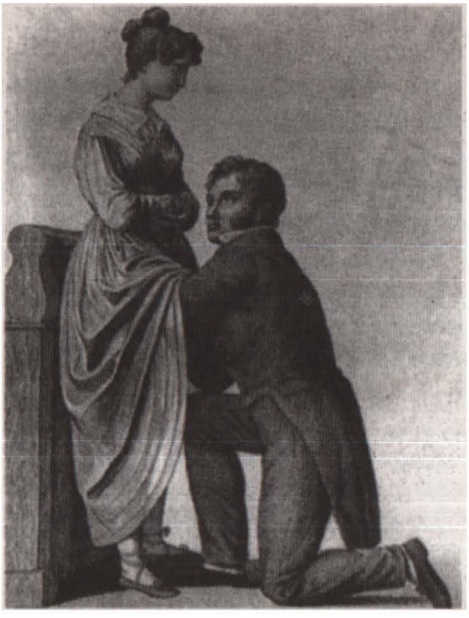
3
18. ve 19. Yüzyıllarda Jinekolojik Muayene

Hekim Jean-François Sacombe 1781 yılında Lavérune adında bir köyde tesadüfen konakladığında, doğum yapan genç bir kadına yardım etmesi için çağrılır; köyün ebesi ağır hastadır ve hamile kadının annesi de o sıralar köyde değildir. Sacombe bu olayı şöyle anlatıyor:

"Duruşu şöyleydi: Etekleri dizlerinin altına kadar inen genç kadını utandırmadan, onun isteğine göre, dokunmadan dış genital bölgelerine bakıyordum; ve gözlemlerimde şaşkınlığa uğramamak ve karıştırmamak için, aynı zamanda da güneşin yansıması ve sineklerin rahatsız etmemesi için onunla benim arama asılı bir perde koyuyordum."[1]

Kendini az ya da çok bir röntgenci gibi duyumsayan Sacombe, anlaşıldığına göre, 18. yüzyılın ikinci yarısında bir hekimin karşısına çok ender çıkan bir fırsatı, doğum yapan bir kadının belden aşağısını çıplak inceleme fırsatını yakalamıştı. Ancak, elbisenin ya da bir örtünün altından yapılan muayeneler de tamamen olağandışıydı. 1775 yılında Hamburg'da hamile bir kadın, bir "doktor"un kendisini bu biçimde muayene etmesine izin verdiğinde, dikkatleri üzerine çekmişti, çünkü "eskiden başka kadınların utangaçlıkları, yabancı bir erkeğe güvenmelerini engellemişti."[2] Bir hekimin 'iffetli' bir kadını muayene ettiği nor-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

14. 'Toucher la femme debout'.
Les Nouvelles Démonstrations d'accouchements'dan, 1822.

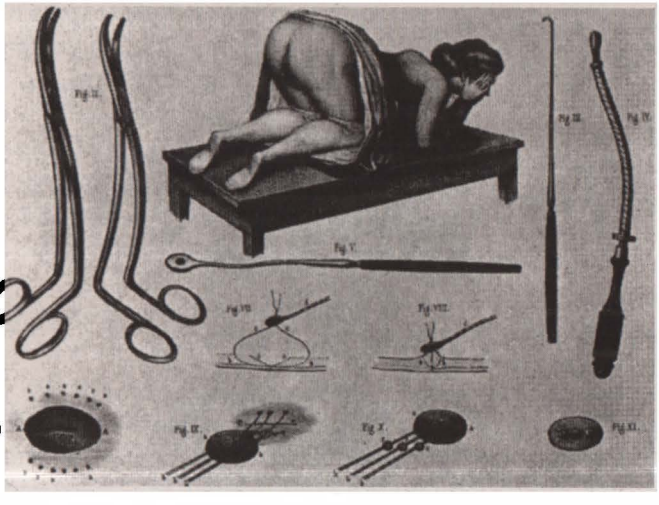

15. İç muayene. Siebold'un *Geburtshülfe*'sinden, 1835.
(Muayene, genellikle ebe tarafından yapılır.)

Üretici FDE, elbasansaglik.edu.tr, 2025 © Tüm hakları saklıdır. Turkey.org

mal duruş biçimi, erkeğin, ayakta duran kadın hastanın önünde diz çökmesiydi; bu genellikle en edepli duruş biçimi olarak kabul ediliyordu. Jinekolog Jörg, 1820 yılında, "Erkek ebenin oturan bir kadını muayene etmesi, çok rahatsız bir konum olduğu gibi çok da ahlaksızcadır," diye yazıyor ve sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Erkek ebe, edepli bir konum aldıktan sonra, muayeneyi yaparken kullanacağı eli, hiçbir bölümün açılmayacağı ve edepliliğin olabildiğince az bozulacağı bir biçimde, muayene edilecek kişinin elbisesinin altına sokar."[3] Meslektaşı Lisfranc da bir süre sonra şunları söyler: "Kural olarak edepliliği olabildiğince korumak için, kadın hastalar muayene sırasında elbiseleriyle ayakta tutulmalıdır."[4] Bir başka hekim de, başka duruşların bulunduğunu gösteriyor, ama sözü edilen duruşun en yaygın duruş olduğunu belirtiyor: "Yani kadın 1) ayakta, 2) yatay konumda, sırtüstü, uyluklarını geri çekmiş, 3) dizleri ve dirseklerine dayanır konumda (*à la vache*) muayene edilir. Bunlardan en yaygın olanı ayakta tutmaktır."[5]

Buradaki "à la vache" tanımından da anlaşılacağı gibi, kadın hastanın aldığı, başka yerlerde çoktandır edepsiz olarak kabul edilen öteki konumlar, özellikle Fransa'da yaygındı; ne var ki 1766 yılında jinekolog Levret şunları söylüyordu: "Tuşe yapmak için bir kadına verilebilecek en iyi konum, onu sırt üstü yatırarak, gerisi ve başı biraz kalkmış, ayaklar popoya yaklaştırılmış ve dizler aralıklı konumdur."[6]

16. Kadın hastanın bir mesane çıbanı ameliyatı için duruşu. Fransız gravürü, 1866.

Ücretsiz PDF kitap arşivi, https://rantey.org

Bir kadın hangi konumda muayene edilirse edilsin –doğumevindeki 'düşmüş' yoksul bir kadın ya da açıkça fahişelik yapan bir kadın söz konusu olmadığı sürece– en katı edeplilik kurallarına özen gösterilirdi; bu kurallar özellikle kadının genital bölgesinin açılmamasını ve hekimin neyi elliediğine ya da daha doğrusu neyi ellemediğine son derece dikkat etmesini gerektirirdi. Örneğin Froriep 1806 yılında "kadının utanma duygusu incitilmemelidir," uyarısında bulunuyordu, "bu yüzden gözleri mümkün olduğunca az kullanmalı, bedenin hiçbir bölümünü gereksiz yere soymamalı, tüm tanıklar uzaklaştırılmalı ve sessiz olunmalıdır."[7] Bundan yaklaşık on yıl sonra Carus, ahlaksız kişileri bile hesaba katıyor: "Muayene sırasında mutlaka zorunlu olmayan soymalardan ve düşmüş kadınları bile onurlandıran utanma duygusunu incitecek başka uygulamalardan özenle kaçınılmalıdır ve dokunarak bulunabilecek olan, bakarak araştırılmamalıdır."[8]

Her şeyden önemlisi, hekimin kadının genital organlarındaki en duyarlı bölümlere yanlışlıkla dokunmamasıydı. Örneğin Jörg, "vulvaya edepsizce bakmaktan" kaçınılmasını, bunun yerine "ferç dudaklarını" başparmak ve orta parmakla biraz aralayıp, işaret parmağının içeri sokulmasını tavsiye ediyor, ama bu sırada edepli hekimin "klitorise dokunmaktan olabildiğince" kaçınması[9] gerektiğini söylüyordu. 1870 yılında meslektaşı Jozan, geleceğin kadın hastalıkları hekimlerine, makata ve klitorise mümkün mertebe dokunmamalarını, çünkü bunun kadın hastaları çok utandırdığını ve adeta şoka soktuğunu söylüyordu.[10] Son olarak, 1861 yılında bir Alman jinekolog, her hekimin kadın hastayı "duyarlı klitoris"e kesinlikle dokunmayacak bir biçimde muayene etmesi gerektiği, muayenenin bile zaten yeterince utanç verici olduğu uyarısında bulunuyordu. Genel olarak, başparmağın dış genital organlar üzerine bastırılmasının, "bakir bir kadının hassas duygularını son derece incitici bir an olarak görülmesi" gerekliydi, bu yüzden kadının sırtüstü değil, yan yatırılmasını öneriyordu: böylelikle kadın hasta yüzünü –utandırıcı bir göz temasını engelleyecek biçimde– hekimden çevirmiş olmakla kalmayacak, hekimin elleri de, genital bölgenin daha az duyarlı bölümüne "Perinaeum'a bastıracak ve utanma duygusunu daha az inciten bu konumda sadece üst uyluk biraz öne çekilecektir."[11]

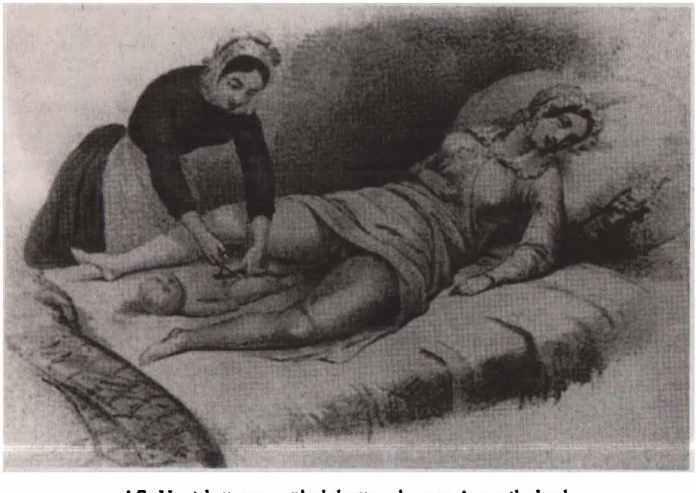
Ancak, genital bölgenin çıplaklaştırılmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda, hekimlerin muayene sırasında tavana bakmaları sık sık şart koşuluyordu.[12] 1826 yılında William Dewees, her türlü ellemenin mümkün olduğunca karanlıklaştırılmış bir odada yapılmasını öneriyordu.[13] Birçok jinekolojik kitabında, geleceğin hekimine, ünlü erkek ebe

Degorges'in âmâ olduğu ve muayene eden kişinin de, parmaklarıyla görmeyi öğrenmesi gerektiğini anımsatıyordu:

"Doğum yapan kadının, operasyonu engelleyebilecek giysileri, örneğin eteklikleri çıkartılmalı, bunların yerine belden aşağısı ve edep yerleri bir çarşafla örtülmeli. Ama hekim kesinlikle örtü altından operasyon yapabilmeli ve gözleri de parmak uçlarında olmalı, yoksa sık sık utanacaktır."[14]

Bir hekimin varlığı, kadınların çoğunu derinden utandırıyordu, hatta bazı kadınların sancıları, daha erkek ebenin odaya girmesiyle kesiliyor, ancak birkaç gün sonra yeniden başlıyordu.[15] Ne var ki, hekimlerin çoğu da esas olarak tüm bu süreç sırasında, en azından normal geçerse, yitirilecek bir şeyleri bulunmadığı duygusu içindeydi. Erkek ebe Kilian, 1839 yılında şu itirafta bulunuyordu:

"Bu arada doğum işi ve yakın sonuçları, düzenlilik sınırlarının ötesine nispeten ender durumlarda geçtikleri, ama görevin kendisi sağlıklı bir doğum olduğu sürece, erkeğin kısmen doğası gereği tam olarak yerine getiremeyeceği, kısmen de kendi onuru ve namusu gereği reddetmek zorunda olduğu hizmetleri gerektirdiği için; devlet, edeplilik ve yararlılık duygusu içinde, doğum yapan kadınlar açısından, işin yukarıda anlatılan bölümünün kendilerine bırakılması daha iyi olacak kadınların –ebelerin, kadın doğum hekimlerinin– eğitimine özen göstermelidir."[16]

17. Yenidoğanın göbek bağını kesen Amerikalı ebe.
W. Beach: *The Improved System of Midwifery*, 1848.

Muayenenin utanç vericiliğini, katlanılabilir ölçülerde hafifletmek için, hekime bu yolda başka bir dizi önlem alması da öneriliyordu. Günümüzde, kadının akrabalarının muayene sırasında orada bulunmaları, kadının annesinin ya da kocasının varlığının mahremiyet ile mesleki-tıbbi "inceleme" alanlarının birbirine karışmasına yol açacağı gerekçesiyle[17] hoş karşılanmamaktadır; geçmiş yüzyıllarda ise bu konuda görüş ayrılıkları vardı. Gerçi Amann da kadınlara "elbette evli kadınlara" aile üyelerinin eşliğinde muayene olmamalarının önerilmesinin akıllıca bir iş olacağını, çünkü orada bulunanların tümümün bu durumdan utanacağını düşünüyordu.[18] Burns ise 1814 yılında, evli olmayan bir kadının, örneğin bir kız kardeşin ya da bir kız evladın yanında böyle bir muayenenin sözünün bile edilmemesi gerektiğini vurguluyordu.[19] Ancak, başka görüşte olanlar da vardı. Kimi erkek ebeler, hekimin muayene sırasında herhangi bir imada bulunmaya, ya da kadının onuruna ağır bir saldırıya yeltendiği kuşkusunun doğmaması için, hekimin bir kadın yardımcısı yoksa, doğum sırasında evli bir kadının da bulunması gerektiği görüşündeydi. Jörg şöyle diyordu: "Tüm tanıklar uzaklaştırılmalı, ancak her zaman için, muayene edilen kadının kocasının ya da annesinin veya bir kız kardeşinin orada bulunmasını isterim. Gerekçelerimi herkes kolayca anlayacaktır."[20]

Bunun da ötesinde, örneğin Dewees, "nazik soruları" hekimin bizzat sormamasını, bu işi hasta kadının aynı mekânda bulunan "daha yaşlı bir kadın arkadaşına" bırakmasını öneriyordu; çünkü –diye ekliyordu Samuel Gregory– bir kadın, özellikle de şahsen tanıdığı bir hekimin karşısında, en büyük utancı duymaktaydı.[21]

Siebold'a göre, "Kadın hastalıkları hekimleri, hiçbir hekimin olmadığı kadar utanma duygusu ve edeplilik kurallarına uymak zorundadır. Çünkü bu hekimler sık sık, bizzat doğanın gizli kalmasını istediği, ve özellikle her eğitimli, ahlaklı kadının yüzünü kızartan belirli durumları ve şeyleri sormak zorundadır." Hekim bu soruları olabildiğince üstü kapalı sorabilmek için, şeyleri Fransızca adlarıyla anmaya alışmalıydı:

"Ayrıca bu vasıftaki kültürlü Alman kadınların muayenesinde, hekimin yabancı bir dili, özellikle Fransızca'yı bilmesi çok uygundur. Böylece belirli şeyler sorulurken, soru Fransızca yöneltildiğinde, ya da belirli uzuvlar yeya onların özgün işlevleri Fransızca adlarıyla anıldığında, kadınlar çok az kızaracak ya da çekingenlik göstereceklerdir."[22]

Bazı jinekologlar tüm bu edeplilik önlemlerine karşın, hekimin kendisine dokunmasını istemeyen bir kadının dahili muayenesi sırasında kloroform kullanılmasını önermişlerdi; örneğin Montgomery, 1838

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - http://www.kitap.web.tr

yılında Londra'da yayımlanan *Exposition of the Signs and Symptoms of Pregnancy* kitabında bunu öneriyordu.

Kadın hasta bilincini yitirince, hekim büyük zorluklarla karşılaşmadan, kadının ferç dudaklarını afyon ruhuyla ovabilir ve keten tohumu ya da nişasta kompresleriyle yumuşamasını ve kayganlaşmasını sağlayabilirdi; işte şimdi, kadının şoka girmesine neden olmadan, *iki* parmağını vajinanın içine sokabilirdi.[23]

Ne var ki bazı jinekologlar da –geniş ölçüde yaygın olan– öğretim kurumlarında narkoz verme işlemine karşı uyarıda bulunuyorlardı, yoksa öğrenciler "yeterince nazik olmayan dokunma yüzünden, edep duygusuna gereken önemi göstermeye ve duyarlı bölümleri, örneğin klitorisi uyarmaktan kaçınmaya alışamayacaklardır."[24]

Yine de, hekimin tüm zahmetleri boşa çıkar ve kadın hasta, kendisine narkoz verilmesini de kabul etmezse; hekimin işi Tanrı aşkına buna boyun eğmesi gerekiyordu: "Eğer bir kadın kendisine dokunulmasını istemiyorsa; tüm hakkaniyetle tehlike ve sorumluluk kadına bırakılabilir. Utanma duygusu, kadının erdemlerinden en önemlisi ve en başta geleni olmalıdır; ancak Tanrı, doğa ve din, zarar veren bir kutsallığı onaylamaz."[25]

Acaba hekimin gerçekten boyun eğmesi gerekiyor muydu? Bilindiği gibi, kadınlar 'hayır' dediklerinde 'belki' ve 'belki' dediklerinde de 'evet' demek istemiyorlar mıydı? Her halükârda, James Blundell 1830 yılında Guy's Hospital'deki bir doğum yardımı dersinde, öğrencilerine her kadının en geç sancıları tuttuğu zaman yumuşadığını açıklıyordu.

"Hanımefendi hırçınlaşabilir ve sizin hayvan mı hekim mi olduğunuzu sorabilir. Bu gibi çeşitli saldırılarda asla evde kalmanızı istemez, –sizi görmeye tahammül *edemez* bile–. Bu durumlarda kadının 'asla'sı zamanın küçük bir dilimini içerir, ortalama bir iki saat. Sancılar kaprisleri ve sevimsizlikleri biraz bastırdığında, varlığınız içtenlikle karşılanacaktır."[26]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

4
Barok Dönemde Kadınların Utancı ve Hekim

18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılda kadın hastaların duyduğu büyük utanç elbette hiç şaşırtıcı olmayacaktır; bu durum, bu "aşırı iffetli" dönemde yaşayan Avrupalı ve Kuzey Amerikalı kadınlar hakkındaki düşünceye uygundur ve buraya kadar anlatılanların tümü Elias'ın utanma ve sıkılma sınırlarının özellikle geçen yüzyılda aşırı yüksek olduğuna ilişkin savını onaylar görünüyor.

Foucault da, 19. yüzyıldan *önce* kadın hastaların vücudunun hekim tarafından dinlenmesinin ve onlara dokunulmasının söz konusu olmadığı gerçeğinin, daha eski dönemlerdeki kadınların bu tür elle müdahaleleri utanma duygusuyla ya da "ahlaksal bir yasak" yüzünden reddettikleri anlamına kesinlikle gelmediğini öne sürüyor. Bu iddiasına en basit kanıt olarak da Corvirsart'ın 1806 yılında –yani çok iffetli bir dönemde– parmakla vurup yoklama işlemine başladığını ve René Théophile Hyacinthe Leannec'in 1819 yılında, yani "Restorasyon döneminde, ilk defa kulağını kadınların göğsüne dayadığını" gösteriyor. Çünkü ancak, Michel Foucault'nun biraz abartarak "epistemolojik gereksinim" dediği bilimsel ilgiyle birlikte, daha önce var olmayan bir utanma da başlamıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

18. Genç bir kadını dinleyen hekim. Albert Guillaume, 1908.

Foucault'nun alıntılamayı sürdürdüğü İsviçreli hekim Zimmermann, –kan dolaşımını araştırabilmek için– 18. yüzyılın sonlarına doğru, "hekimlerin, gözlem yaparken ellerini kalbin üzerine koyma özgürlüğüne sahip olmalarını" istemişti; ne yazık ki "nazik törelerimiz, özellikle kadınlara bunu yapmamızı engellediği için" bu isteği gerçekleşememişti. 1811 yılında Double, bir yandan bu iffetperestliği eleştirirken, bir yandan da hastanın soyunmasının hiç de gerekli olmadığını söylüyordu; çünkü muayenenin "gömleğin üzerinden de çok iyi ve terbiyeli bir biçimde"[1] yapılabileceğini düşünüyordu. Aynı hekim bir süre sonra şu bilgileri veriyordu:

"1816 yılında bana başvuran genç kişide, bir kalp hastalığı belirtileri vardı, ancak bedeninin dolgunluğu yüzünden dokunma ve vurup yoklama yöntemiyle hiçbir sonuç alınamıyordu; bu hastanın yaşı ve cinsiyeti, beni kulağımı kalbine yaslamaktan alıkoyduğu için, çok bilinen akustik bir olayı anımsadım: kulak bir çubuğun ucuna dayandığında, çubuğun öteki ucundaki bir iğnenin batırılışı bile çok iyi duyulabilir."[2]

1845 yılında, meslektaşı Krüger-Hansen de bu bilgileri doğrular: "Göğüslerini kendisine yabancı ya da ismi hiç de iyi bir üne sahip olmayan

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rahtey.org

genç bir Aeskulap'ın [hekim] bakışlarına sunmak, iffetli bir genç hanımın, kendini yararsız bir biçimde zorlamasına yol açabilir."[3]

Öyleyse, kadınlardaki utanca Foucault'nun öne sürdüğü gibi ancak 19. yüzyılın "libida sciendi"sinin, "bilme isteği"nin ve buna ekleyebiliriz ki, iyileştirme isteğinin yol açtığı doğru mudur?[4]

Bundan önceki dönemde kadınların erkek hekim karşısında nasıl davrandıklarına baktığımızda, örneğin Eisenach'ın kent hekimi [physikus] Johann Storch'dan, 1728 yılının Mart ayında "belden aşağısında şiddetli ağrılar ve doğum sancıları" hisseden genç bir kadının annesinin, kızının gizli bölümlerinde "ne tuhaflıklar olup bittiğini, bir kadın aracılığıyla görmek" zorunda hissettiğini öğreniyoruz. Bunun üzerine kadın hekime gittiğinde, hekim, –kadınla konuşması ve hatta onu muayene etmesi yasak olduğu için– ebenin hamile kadının annesine anlattıklarına göre teşhis koymak zorunda kalmıştı.[5]

Hekimler bazı kadınlarla konuşabiliyorlardı, ama bu kadınları sadece kısmen bile olsa çıplak görmelerine, hatta onlara dokunmalarına çok ender izin veriliyordu. Örneğin Johann Storch elli yaşındaki bir kadın hakkında şunları yazıyordu: "1726 yılında, 17 Mayıs'ta büyük bir utangaçlık içinde bana sol memesini gösterdi ve bu memesindeki mavi damarlı sert bir uru gösterdi." Yirmi yaşındaki bir genç kız da, "2 Ekim 1734'te bana, ağrıyan memesini göstermek zorunda kalmıştı." Daha yaşlı bir kadın, bir kunduracının genç karısı için bir reçete almış ve hekime, kunduracının karısının "utandığı için" Storch'a "göstermekten kaçındığı beyaz akıntı"dan söz etmişti.[6]

Bir hekimin, soyunuk bir hasta kadına bakışlarıyla dokunmasına izin verilmediği, Marquise von Sévigné'nin, 28 Mayıs 1676'da Madame de Grignan'a yazdığı bir mektuptan da anlaşılıyor:

"Bugün duş almaya başladım. Tıpkı araftaki gibi: insan yerin altındaki küçük bir bölmede çırılçıplak duruyor; bir kadın bu sıcak suyun aktığı boruyu, nereye istenirse oraya doğrultuyor. İnsanın üstünde giysi olarak bir incir yaprağı bile bulunmaması, biraz utanç verici. Karşımda hiç olmazsa tanıdık yüzler görebileyim diye, iki kadın hizmetçimi de yanımda getirdim. Perdenin arkasında, insana yarım saat boyunca cesaret telkin eden biri duruyor. Benim için bunu Ganat'tan gelen bir hekim yaptı."[7]

Bir hekimin normal koşullarda kadını çıplak *görmesine* bile izin verilmediğine göre, herhalde ona *bakmasına* hiç izin verilmezdi. Örneğin, 1624 yılına ait Köln lonca belgelerinden anlaşıldığına göre, Derich Katz ve Jan Vasbinder, bir cerrahın kendilerini ve eşlerini haysiyet kırıcı bir biçimde muayene etmesini yetkili makamlara şikâyet etmişlerdi.

Üretici PDF - Yetkili Makamlara Şikâyet

"Eşlerimizle birlikte, ayrı ayrı ve art arda odaya girmiş olmamıza rağmen, usta bizi ikaz etti ve bir araya getirdi ve soyunmamızı istedi, ama biz belden yukarımıza münasip bir biçimde bakacağından başka bir şey düşünmedik, ancak usta Goedderten vam Veldt ısrarla ikaz etti (...) isteğimiz dışında ve genç eşlerimizin büyük bir korkuya kapılması ve ağlaması da eksik olmadan, art arda anadan üryan soyunmak zorunda kaldık."[8]

Bu iki şikâyet sahibi, "maruz kaldıkları ve tahammül ettikleri, büyük dayanılmaz utanç" yüzünden, kendilerini bu duruma sokan berberin[9] cezalandırılması ve kendilerine tazminat ödenmesi talebinde bulunuyorlardı.[10]

Bir hekim tarafından dıştan "seyredilmek" zaten yeterince utanç vericiydi; ama bu dönemde bir erkek ebenin kadınların dahili muayenelerini yapması ya da doğum sırasında onlara yardım etmesi, kadınlar için çok daha haysiyet kırıcıydı. Çünkü Montaigne'in 1850 yılında saptadığı gibi, kadınlar genital organlarını sevgililerine gösteriyorlardı, hekimlerine değil: "Oralarını sevgililerine onca gösteren kadınlar, iş muayeneye gelince utançtan kendilerini sakınıyor."[11]

17. yüzyılda genel olarak mesleklerini icra edebilen erkek ebeler –Fransa'da erkek ebe olarak çalışan ilk cerrahlara "sage-femmes en culottes"[12] [pantolonlu ebeler] deniyordu– olsa olsa çok zor doğumlarda ya da acil

19. Erkek ebe ve rahibin katıldığı acil doğum. Christoph Völter: *Neueröffnete Hebammenschule*, 1687.

durumlarda çağrılıyorlardı, ama anlaşıldığına göre böyle durumlarda bile kadınlar doğurmalarına bir erkeğin yardım etmesindense, ölmeye razıydılar. Bu yüzden ünlü ebe Louise Bourgeois, doğum yapan kadının erkek ebeyi görmemesini, kim olduğunu ve adını bilmemesini öneriyordu; erkek ebe Percivall Willughby ise, bir ebe olan kızı, doğurmakta olan bir kadına yardım etmesi için kendisini çağırdığında, kadın onu görmesin diye odaya dört ayak üstünde girdiğini anlatıyordu.[13]

Hekim Philippe Hecquet, 1708 yılında Paris'te yayımlanan *De l'indecence aux hommes d'accoucher les femmes* kitabında, kadınların bir erkek ebenin yardımıyla doğum yapmaktansa ölmeyi tercih ettiklerini öne sürüyordu;[14] bu genelleştirmede belki bir abartma vardı, ama cerrah Jacques Guillemeau'nun bir süre önce meslektaşlarının, çalışmaları sırasında ciddi ciddi engellenebileceklerini dikkate almaları, çünkü kadınların rahimlerini "gizlemek zorunda oldukları" uyarısı, kesinlikle haklı bir uyarıydı.[15] Ve sonunda yaşamsal tehlike altındaki bir kadın, bir erkek ebeyi kabul ettiğinde *bile*, erkek ebenin "körlemesine" yani bir çarşafın ya da uzun bir eteğin altından, elleriyle çalışmaktan başka seçeneği yoktu (Resim 19 ve 20); bu durum kadınların utanma duygusuna uygun

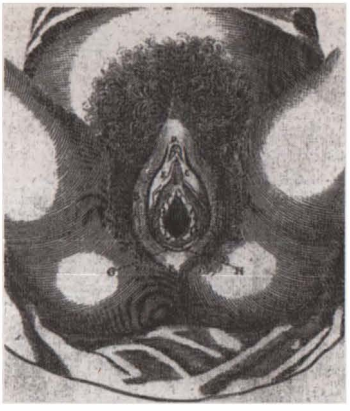
20. Zor doğum. Samuel Janson'un ebeler kitabından bakır gravür, Hollanda, 1688.

düşüyordu, ama elbette bir "meslek hatası" riskini artırıyordu. Ancak, kadınların iffetiyle büyük ölçüde uzlaşan bir doğum yardımı bile, kimi hekimlerin gözünde ahlaka aykırıydı; çünkü erkek ebenin doğum yapan kadının "mahrem yerleriyle" doğrudan temas etmesi tehlikesi hâlâ mevcuttu. Örneğin Hecquet, "Bir düşünün" diyordu, "yabancı bir erkek kendisine dokununca, masum bir kadın nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya kalır!" Meslektaşı Cosmo Viardel de, erkek bir ebenin yalnızca doğum yapan kadını değil, yeni doğan çocuğu da şoka sokacağını söyleyerek, bu ifadeyi pekiştiriyordu: çünkü böyle bir durumda bebek "uaah – uahhh!" diye sesler çıkartığında, bu seslerle erkek ebeye "Vah, Adem, neden günah işledin?" diye sormak istemektedir. Ve anne olan kadın da "ah - of" diye inlediğinde, "Ah Havva, neden günah işledin?"[16] diye sormaktadır.

17. yüzyılda, kadın ve erkek ebeler için hazırlanan doğum yardımı elkitaplarında, kadınların "doğurma bölgelerinin" betimlenmesi ve özellikle de resimlerle gösterilmesi sorun yaratıyordu. Gerçi izleyen yüzyılda William Smellie bu tür resimleri sergilemeye cesaret etti ve "à la vache" (inek gibi) geviş getiren bir kadının vulvasını gösteren resmin sergilenmesini şöyle gerekçelendirdi: "Bunun her ebelik pratisyenine sağladığı önemli sonuçlardan biri de, biçimci anatomistlerin doğru dürüst tarif edemedikleri doğumla ilgili uzuvların konumlarını onların tam olarak bilmesidir. Bu kısmi bölgeye bir göz atarak, bu çizimi, kimliğini saklı tuttuğum öznelerden birinden yararlanarak yaptım."[17] Yine de, daha önceki dönemde bu konuda –en azından İngiltere'de– daha edepli davranılmıştır.

Örneğin, Hugh Camberlen 17. yüzyılda, Mauriceau'nun doğum yardımı kitabının İngilizce basımından, 21. Resmi ve benzeri diğer resimleri çıkartmıştı; çünkü, "zaten bunun benzerleri İngiltere'de vardı. Burada olduğu gibi orada da, namuslu bir İngilizin gözünü rahatsız edecek bir paragraf." Meslektaşı James McNath, *The Expert Midwife* [Uzman Ebe] adlı yapıtında, şu itirafta bulunuyor: "Bu amaçla, doğurmaya yazgılı olan kadının organlarını tanımlamaktan kaçındım, –ve bu amaç için kesinkes gerekli olmasa da– daha namuslu ve daha utangaç olanlara alçakça görünebilecek sözcüklerin çirkinliği ve müstehcenliği yüzünden iffeti korumaya gayret gösterip, doğaya saygı göstermeyi bir borç bildim. Bazılarıyla aynı fikirde olmasam da, bir suistimal durumu hariç o şeyde bir ahlaksızlık olmadığını düşünüyorum."[18]

Aslına bakılırsa, François Mauriceau da, 21. Resmin, namuslu ebelere ve erkek ebelere yakıştığından emin değildi; bu yüzden kitabının 1668'de yayımlanan orijinal basımında şu sözlerle özür dilemişti:

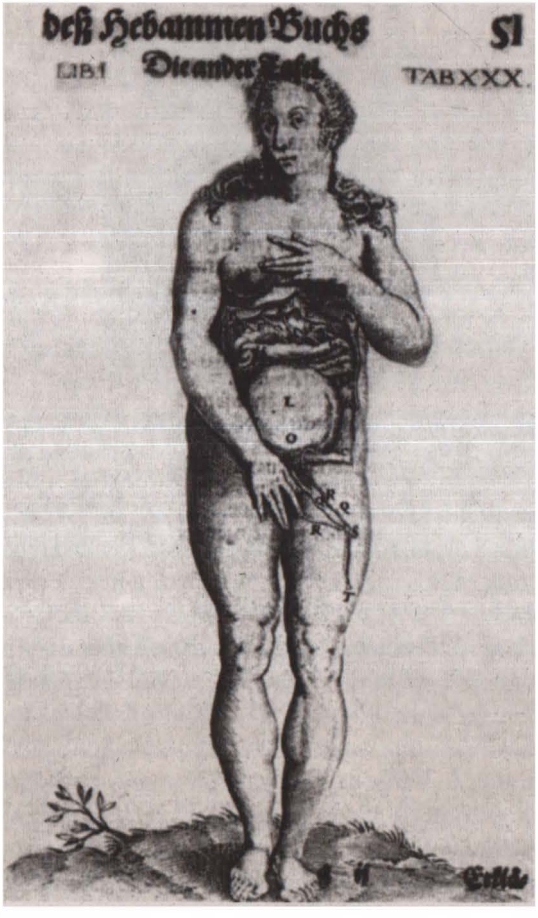

21. François Mauriceaus'un ebelik kitabından bakır gravür, 17. yüzyıl.

"Bu çizim, hiç değilse iffetli kimselerin gözüne yakışıksız görünebilir; ne ki, buna katlanmalılar, zira apaçık olduğu kadar gereklidir de, çünkü bu utanç verici uzvun içinde saklı onca küçük parçacığı gözler önüne serer."[19]

Bu arada konuya ilişkin başka ve daha eski elkitapları, Mauriceau'nun kitabından önemli ölçüde daha hafifti; örneğin 17. yüzyılın ilk yarısında Louise Bourgeois'nın ebelik kitabında karşımıza çıkan "hamile bir kadını gözlerimizin önüne seren"[20] bir bakır gravür görmek hiç de şaşırtıcı değildi; bu gravürde *Venus pudica* sağ elini üreme organlarının sol elini ise memelerinin üstünde tutar. Yine de böyle bir kitap meslekten olmayan kişilerin eline geçebilirdi; 17. yüzyılda doğum yardımı elkitapları pornografi piyasasında alıcı bulmaya başlamıştı. 1744 yılında, ABD'nin Massachusetts eyaletindeki Northampton'da, genç erkeklerin *Aristotle's Compleat and Experienc'd Midwife* gibi jinekoloji kitaplarını okudukları dilden dile dolaşmaya başlayınca, küçük çapta bir seks skandalı kopmuştu.[21]

Elbette kültür tarihi literatüründe, "o dönemde kadınların, iki erkek hekim tarafından muayene edilmesine" kesinlikle izin verildiği iddia edilmektedir; bu iddiaya örnek olarak, Brixen piskoposluk bölgesinde hazırlanan bir teftiş tutanağında, Innsbruck'ta yaşayan genç bir kadının, vasilerinin isteği üzerine yeminli iki hekim tarafından karnında bir çocuk taşıyabilecek durumda olup olmadığının anlaşılması için muayene edildiğinin yer alması gösterilmektedir. Hekimler şu sonuca varmışlardır: "Tüm nesillerin üremesine araç olan, gerekli onarılmayı ve yeni-

22. Louyse Bourgeois'nın *Hebammen Buch* [Ebeler Kitabı]'ndan, 17. yüzyılın ilk yarısı.

lenmeyi sağlayan aylık sızıntıyı başka organlardan ayıran ve kusurlu yapan kendine özgü günlerde kötü koku içerebiliyor olması ve bir kemik parçasından farkı onarılma için gerekli desteğe, önceden düzenlenmeye gereksinimi olmamasıdır."[22]

Ancak, bu sonuçtan bu iki hekimin genç kadını bir dahili muayeneden geçirdikleri yargısına kesinlikle varılamaz; ayrıca, daha sonra göreceğimiz gibi, böyle bir şey zaten olasılıkdışıydı, çünkü elle yoklamalar normal olarak kadın ebelerin göreviydi. Cadı olduklarından kuşkulanılan

kadınlarda şeytanın işaretleri arandığında bile, erkeklerin bu kadınların genital organlarına sadece dışarıdan bakmaları bile,[23] çoğu kez bir skandala yol açıyordu; 1532 yılında, Ulm kentinde genelev fahişeleri tüm görenekler çiğnenerek ebeler tarafından değil de, kadınların evini dikizleyen yoksul adamların gözünün önünde, hekimler tarafından cinsel hastalık muayenesinden geçirildiklerinde,[24] genelev sahibi Jacob Maurinüller bu durumu kent meclisine şikâyet etmişti. Şikâyet gerekçesinde, bu utanmazlık yüzünden fahişelerin her türlü çekingenliği bir kenara bıraktıkları, edepsiz ve küfürbaz oldukları ve genelev sahibi onları cezalandırmaya kalktığında ona karşı koydukları belirtiliyordu.[25]

Gerçi 17. yüzyılın sonlarında Fransa'da, tecavüze uğramış kadınların, zaman zaman hekimlerin nezaretinde "matrones" tarafından muayene edildikleri oluyordu; ama bu da, söz konusu kadınların düpedüz haysiyetlerinin kırılması olarak kabul ediliyordu. Örneğin hukukçu Louis Servin tüm bu işlemi süsleye püsleye anlatmış ve hekimleri, muayeneler sırasında tahrik olmakla suçlamıştı; ama böylelikle, kadın bir anlamda ikinci kez tecavüze uğruyor ve "ahlakını bozmamak ve rahatsız olmamak için yine de oradan dışarı çıkmıyordu. Burada daha çok utanma duygusu söz konusuydu."[26]

Peki, örneğin Fransız sarayında aristokrat kadınların herkesin gözü önünde ve üstelik bir erkek ebenin yardımıyla doğum yapmaları olgusu, 17. yüzyılda kadınların iffetliliğiyle çelişmiyor mu?

Öncelikle vurgulamak gerekir ki, alışılageldiği üzere Fransız kralların eşleri ve metresleri, Marie de Médicis, Anne d'Autriche ya da Marie-Thérèse erkek değil, kadın ebelerin yardımıyla doğum yapmışlardır. Ancak 1663 yılından sonra Matmazel de la Vallière, her türlü aleniyet devredışı bırakılarak ve bu konuda kesinlikle hiçbir şey konuşulmaması garantiye alınarak, bir cerrahın yardımıyla doğum yaptıktan sonradır ki, Güneş Krallar'ın sarayında bu âdet yerleşmiş, örneğin Matmazel de Montespan yine bir erkek ebenin yardımını almıştır; daha sonra saray dışındaki başka soylular da bu geleneğe uymuşlardır. Bilimsel eğitim görmüş bir erkek ebe yardımıyla yapılan doğumların başarı şansı daha yüksekti, ve her şeyden önce, yeni aletleri etkili bir biçimde kullanabilecek gücü ancak bir erkeğin ortaya koyabileceğine inanılıyordu.[27] Öyle görünüyor ki, daha önce doğum kavramının erkeklerin kafasında şekillenmiş olması gibi, şimdi doğumun geleceği de erkeklerin ellerinde olacaktı.

İkinci olarak, asil doğumların, kadınların utanç duymaması yüzünden değil, sarayın yeni doğan bebeklerin değiştirilmesi ve Fransız tahtı-

na bir yabancının oturması endişesini taşıyor oluşundan dolayı *göreli* bir alenilik taşıdığını dikkate almak gerekir. Üstelik doğumlar kesinlikle "herkesin" değil, en yakın aile çevresinden belirli tanıkların gözü önünde gerçekleştiriliyordu. Örneğin, 1601 yılında, Marie de Médicis daha sonra XIII. Louis olacak çocuğunu doğurmak üzere doğum koltuğuna oturduğunda, prensler büyük köşkün altında onunla yüz yüzeydi: saray mensupları "antichambre"da bekliyorlardı ve IV. Henri dışarıda duran soylu hanımların ve beylerin içeriye girebilmeleri için kapıyı ancak doğum gerçekleştikten sonra açmıştı. Ya da, kraliçenin ebesi Louise Bourgeois'nın anımsadığı gibi, "odada sanırım iki yüz kişi vardı ve kraliçeyi yatağına taşırken mırıldanmak bile mümkün değildi."[28]

Peki prenslerin doğum yapan kadınla "vis-à-vis" [yüz yüze] durmalarını nasıl yorumlamak gerekir? Bundan, doğum olayını seyrettikleri anlamı çıkmaz mı? Julius Bernhard von Rohr'un *Anleytung zum Staats-Ceremoniell* kitabı, bizi bu konuda aydınlatıyor:

"Fransa'da bir prensin doğumu sırasında, tüm kuşkuları yok etmek için, şu hususlara özen gösterilir. Kraliçe asil kan taşıyan prenslerin huzurda bulunmasından utanamaz ve böylelikle şuna dikkat edilir: Doğumun yapılacağı belirlenen salonda 2 çadır kurulur; çevresi yaklaşık 20 Elle olan ve dört köşesi perdelerle donatılmış bulunan büyük çadırda bizzat kral, asil kan taşıyan prensler ve bazı prenslerle bir arada oturur;

23. Kaspar Lynken: Dauphins'in (XIII. Louis) doğumundan sonra, 1601.

salonun ortasında başka küçük bir çadır vardır ki burada kraliçe, ebesiyle birlikte kalmaktadır. Ama kraliçenin içeriye girmesinden önce, içeride başka bir kadının ya da çocuğun bulunmadığını herkes görsün diye, çadırın tüm perde ve kanatları açılırdı."[29]

Görüldüğü gibi, burada perdelerin "açık" kaldığını düşündürecek hiçbir şey söylenmiyor; zaten böyle bir durum tamamen gereksizdir, çünkü huzurda bulunanlar çadırın içinde başka kimsenin olmadığını görmüşlerdir.

Bu sınırlı aleniyete karşın, tüm bu koşullar kadınların çoğu için son derece sıkıntı vericiydi. Örneğin Marie de Médicis utançtan yerin dibine batmıştı; kral kendisinden kaçınılmaz olana boyun eğmesini yalvarırcasına istediğinde, karşı koymaya çalışmıştı: "Sevdiceğim," demişti kral, Marie de Médicis'ye, "sizin kanınızdan olan prenslerin siz doğum yaparken hazır bulunmalarının gerekli olduğunu çok defa dile getirdim, biliyorsunuz. Buna bir çözüm bulmak için rıza göstermeniz konusunda size yalvarıyorum: Sizin ve çocuğunuzun azametiyle ilgili bir husus bu!" Bunun üzerine, kraliçe, kralın iradesine boyun eğmeye, efendisini ve ustasını hoşnut kılacak her şeyi yapmaya hazır olduğu yanıtını vermişti.[30]

XIV. Louis, kendisini az çok ilgilendirdiğini düşündüğü tüm doğumlarda mevcut bulunmuştu; herhalde bazen bir perdenin ardında gizleniyordu, bu yüzden doğum olayını ayrıntılarıyla izlemek gibi adeta sapkın bir eğilime sahip olduğu söylentisi yayılmıştı; günümüzün birkaç tarihçisi arasında bu söylenti hâlâ yaygındır. Bu nedenle XIV. Louis, kadınların yatarak doğurmaları talimatını vermişti, çünkü doğum yapan kadının vulvasını ancak bu pozisyonda görebiliyordu.[31] Aslında 17. ve 18. yüzyılın erkek ebelerinin çoğu, doğum yapan kadınların oturur ya da diz çökmüş pozisyonda doğurmalarını hayvanca ve uygunsuz buluyordu ve yatağa uzanmış bir kadına forsepsle daha iyi müdahale edebiliyorlardı.[32] Bu yüzden, daha 1811 yılında B. C. Faust, *Guter Rath an Frauen über das Gebären* adlı makalesinde, kendi geliştirdiği doğum yatağını şu sözlerle öneriyordu: "Bu yatak doğum sırasında kadının namusunu, onurunu, edepliliğini, ahlakını ve mahremiyetini korur."[33]

5
Ortaçağ'da Kadın Genital Bölgesi ve Hekim

Foucault'nun 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçerken kadınların erkek hekimlerden uzak durma nedenlerinin utanç olmadığını öne sürerek birkaç yüzyılı harcadığı açık yüreklilikle kabul edilebilir. Ama belki de Philippe Aries'in –Elias'ın uygarlık kuramıyla ilkesel bir uyum içinde– 17. yüzyılda ortaya çıkan utanç duygusunun "özellikle kadınların toplandığı doğum yapan kadının yatağına erkek cerrahın yaklaşmasını zorlaştırdığını"[1] kanıtladığına işaret edilebilir. Açıkça göreceğimiz gibi Aries, utanma sınırlarının tarihsel gelişimi hakkında kafasındaki yanıltıcı bir *imgeye* sadık kalarak, olayların gerçek akışını tersine çeviriyor.

Öncelikle, cerrahların "doğum yapan kadının yatağına yaklaşmasının" ancak Barok dönemde zorlaştırıldığı iddiasına bir bakalım.

Her sınıftan Ortaçağ ve Erken Yeni Çağ kadınlarının, doğum koltuğuna oturur oturmaz –o dönemde çok ender olarak yatakta doğum yapılırdı– etrafında sadece hemcinslerinin bulunduğu, sayısız belgeden anlaşılıyor. Marie de France'ın 1150'de yazdığı fabllardan birisi bu konuda karakteristiktir; söz konusu fablda bir kurt, hamile bir domuza, yavrularını yemesine izin verirse, onun canını bağışlayacağı garantisini veriyor. Kurnaz domuz bu teklifi kabul ettiğini, ancak doğurabilmesi için kur-

24. Doğum. Eucharius Rösslin'in *Rosegarten* kitabından, 1513.

dun geriye çekilmesi gerektiğini, çünkü her dişi yaratığın, bir erkeğin huzurunda doğurmaktan utanacağını söylüyor. Kurt anlayış gösteriyor ama uzaklaşır uzaklaşmaz da, domuz arkasına bile bakmadan kaçıyor.[2]

Gerçi Barok dönemde, seçkin çevrelerde, zaman zaman körpe Kontes Louise de La Vallière gibi kadınların ve hatta 1669 yılından sonra Güneş Kral'ın metresi Mme de Montespan'ın yedi kez bir erkek ebe tarafından doğurtulduklarını anımsıyoruz. 1692 yılında, ileride İngiltere kraliçesi olacak olan Anne bir "erkek ebe" istemişti.[3] Ancak böyle bir şey Geç Ortaçağ'da hemen hemen olanaksızdı, ve 15. yüzyılda İngiltere'de bir buyrukta, her kim olursa olsun, hiçbir erkeğin kraliyet ailesinden bir kadının doğumu sırasında huzurda bulunamayacağı bildiriliyor.[4]

1516 yılında İsviçre'nin Aargau kantonundaki kaplıcalarda çalışan, itibar sahibi hekim Dr. Zitz (ya da Seitz), doğumlarda hazır bulunduğu için tutuklanmıştı; 1521 yılından kalma Hamburg kroniğinde şöyle bir kayda rastlıyoruz:

"Bu yıl da birisi yakıldı; kendine Dr. Veites diyordu, ara sıra çok tuhaf serüvenlere giriyordu, bir süre kendini bir *Bademutter* ya da bir

25. *Teutsch Cicero*'dan, 1535.

kadın ebe olarak tanıtmıştı ve doğurmakta olan kadınlara yardımcı olmuştu, bu yüzden ateşe atıldı."[5]

Normalde, bir kadının kocası bile, çocuğunun doğumunda bulunamazdı; İsviçre'nin Wallis kantonundan Thomas Platter'in, karısının doğumu hakkında şu yazdıkları bir istisna oluşturuyor: "Orada olmam gerekiyordu, çünkü Wallis'te erkeklerin doğuran kadınların yanında bulunmaları gerekir ki, daha sonra kadınlara karşı daha sabırlı olsunlar. Ama kadınlar onun çevresini sardılar, orada ne yaptıklarını görmedim. Ama pilicimin sırılsıklam olduğunu çok iyi biliyorum."[6] Örneğin Ortaçağ'da Lüttich'de sadece hekimin değil, kadının kocasının da doğum yapılan yere girmesi "*pro pudore partus*" engellenirdi.[7] İngiliz Bartholomew'un 13. yüzyılın ortasında kaleme aldığı *De propritetibus rerum* [Şeylerin Özellikleri Üzerine] adlı eserinde, doğum sırasında "ister çocuğun babası, ister hekim, ister rahip olsun" hiçbir erkek yakının hazır bulunamayacağı belirtiliyor.[8]

Öyle anlaşılıyor ki, erkeklere karıları doğum yaparken yanlarında bulunmalarını tavsiye eden ilk hekim, Hamburg'da yaşayan Portekizli Rodericus a Castro'ydu. Bu hekim 1604 yılında, müstakbel babalara, çocuğun daha hızlı doğabilmesi için eşlerinin karnına masaj yapmalarını tavsiye etmişti; elbette buradan, uzun süreli sancılar gelmeye başlayınca, erkeklerin müdahale etmeleri gerektiği de anlaşılabilir.[9]

Elbette bu tavsiyenin herhangi bir etkisi olmamıştı ve tüm bir 17. yüzyıl boyunca –ve çok daha sonralarına dek– kocalar eşlerinin doğum

yapmalarından uzak kalmışlardı.[10] Örneğin veliaht prensin, kraliçe Victoria'nın bir doğumunda bulunduğunun iki yüzyıl sonra ortaya çıkması üzerine, bu haber genel bir hoşnutsuzluğa yol açmıştı. Bir hekim *Lancet*'de "hiç eğlenmediğini" belirtmiş ve kocaların "göreneksel nezaket ve adap kavramları"nı çiğneyerek böyle "araya girmelerini" protesto etmişti. Bu protestoyu, böylesi bir davranışı son derece edepsizce ve uygunsuz olarak tanımlayan yorumlar izlemişti.[11]

Hekimin doğum sırasındaki müdahalesine ya da sadece orada bulunmasına gelince, Geç Ortaçağ ve Erken Yeni Çağ ebelik yönetmelikleri, çağın hekimlerinin yakışık alır ve kadın namusuna uygun kabul ettikleriyle örtüşmektedir. Normal bir doğumda –o zamanlar tüm doğumların yaklaşık %90-92'sinin normal olduğu kabul ediliyor–[12] sadece kadınlar yardım ederdi ve bir dizi yönetmelikte, zorunlu durumlarda bile *hiçbir* erkek hekim öngörülmemiştir. Örneğin, Avrupa'daki en eski ebelik yönetmeliği olan, 1452 tarihli Regensburg yönetmeliğine göre, ebe ka-

26. Abraham Bosse: Babanın yanında doğum, ayrıntı, 1633.

27. Ayakta doğum. Urbino'dan çini çanak, 16. yüzyıl.

28. Hekim ebeye akıl veriyor. Sienalı Aldobrandini: *Regime du corps*, 14. yüzyıl.

dının zorunlu durumlarda kadın meslektaşını yanına alması öngörülüyor –erkeklerin adı bile geçmiyor[13]–; 1557'de Überlingen'deki yönetmelikte bir kadın ebe, zorunlu koşullarda "bunu kendi başına yapmamalı, tersine, bilge kadınlara ya da başka ebelere başvurmalı ve gerekirse onlara haberci göndermeli"[14] deniyor.

Eğer açıkça zorlu vakalarda bir hekime danışılması gerektiğinden söz ediliyorsa,[15] belli ki bu, hekimin ebelere sadece danışmanlık etmesi, ama doğumu kendisinin yaptırmaması anlamına gelir. Çünkü Geç Ortaçağ'da Nürnberg çevresindeki köyler için hazırlanan yönetmelikte, şunlar belirtilmiştir:

"Eğer iş biraz tehlikeli ya da doğaya aykırı bir hal alacak olursa, gerektiğinde bir hekim ya da bir erkek ebe (bu işten anlayan bir ya da birden çok kadın), duruma göre çağırılmalı ve sonra onların yol göstermesiyle, doğal gereksinim giderilmelidir."[16]

1510 yılına ait Freiburg yönetmeliğinde de benzer şeyler söylenmektedir:

"Keza, durum zorlaşırsa doğumdan önce ya da sonra, yani doğum yolunda gitmiyorsa ya da anne veya çocuk açısından yol göstermeye ve bakıma gerek duyuluyorsa, bunu kendi başına yapmamalı, aksine, başka bilge kadınlara ya da ebelere başvurmalı ve gerektiğinde onlara haberci göndermeli, her ebe kendi ettiği yemine sadık kalması gerektiğinden, gelmeli ve dostça yardım etmeli, akıl vermeli ve elinden gelenin en iyisini yapmalı; meğer ki kendisi de iş başında olsun ve gelmesi mümkün olmasın. Ayrıca, böyle zamanlarda bilgili hekimlere başvursunlar, annenin ve çocuğun zarar görmesini istemiyorlarsa hekimlerin desteğini onur meselesi yapmasınlar."[17]

Geç Ortaçağ'a ait ve bazı Erken Yeni Çağ ebelik yönetmeliklerinde, doğum yapan kadının yaşamsal tehlikeyle karşı karşıya kalması durumunda ve acil müdahalelerde bile kadın kadına kalınması gerektiğine işaret ediliyor. 16. yüzyılın ebelik kitabı yazarlarının kendi deneyimlerine değil, *Badmütter*'lerin anlattıklarına ve antik metinlerin okunmasına dayandığı kabul ediliyor.[18] Büyük bir olasılıkla ünlü jinekolog Ambroise Paré'nin 1573 yılında yayımlanan *De la génération de l'homme* kitabı, türünün ilk örneğiydi; en azından bazı paragrafları yazarın kendi deneyimlerine dayanıyordu.[19] 15. yüzyılda Johannes de Gradi, ebelerin ölü doğan çocuğu dışarı almak için "titiz ve ehil bir hekimi" çağırmalarını önermişti.[20]

Gradi'nin sürekli yaraların, urların ve uterus çıbanlarının varlığı durumunda spekulumla muayeneler yapmış ilk hekim olması mümkündür; ve başka bazı hekimler de, kadınlara gerçekten iç muayene yaptık-

larını inandıracak biçimde yazmışlardır. Gerçi, Ortaçağ yazarları bir şeyi bizzat yaptıklarını ya da yaşadıklarını yazıyorlarsa, bunu mutlaka ciddiye almak gerekmiyor:[21] Hekimlerin, bu elle müdahaleleri, örneğin Anthonis Guainerius'un yaptığı gibi "ebe kadına" bırakmış olmaları daha muhtemeldir;[22] ve bu kadın, hastayı her zamanki gibi bir örtünün altından muayene ettiği için, hekim –orada bulunsa bile– kadının belden aşağısını asla göremezdi. Çoğu durumda, muayeneyi ya da operasyonu ebenin yapmasına, hekimin zaten hiçbir itirazı olamazdı. Örneğin 13. yüzyılda yaşamış İngiliz Richard, *Anatomia* adlı kitabında bir 'pessar'ın* yerleştirilmesinden söz ediyor; ancak metinden, ebenin müdahaleyi yaptığı sırada yazarın orada bulunmadığı anlaşılıyor.[23]

1565 yılında bir kış gecesi epileptik sancılarla sarsılan "aşk azgını" bir genç kızla ilgilenmesi için çağrılan Hollandalı hekim Pieter van Foreest, "edepli bir kadının" hastanın rahmine bir bant yapıştırmasını istemişti; kendisi bir erkek olarak böyle bir şeyi asla yapamazdı;[24] çünkü o da geçmiş yüzyıllardaki meslektaşlarından farklı davranmamıştı. 14. yüzyılın ilk yarısında hekim Johannes Actuarius'un, âdet görmesi geciken Bizanslı bir kadını jinekolojik muayenesi, kadının nabzını ölçmesinden ve idrarını incelemesinden ibaretti;[25] 1322 yılında Paris'te Jacqueline Félicie de Almania'nın yargılanmasında, kadının avukatı hastayı bilgili ve deneyimli bir kadının muayene etmesinin, "doğanın gizemlerini" ve "gizli bölgeleri" zaten "bir kadının ellerine, memelerine, karnına, ayaklarına vb. dokunması" yasak olan bir hekimin yerine muayene etmesinin daha münasip olacağını bildirmişti. Sonunda, bir kadının "sırlarını" bir erkeğe açık etmektense, ölmeyi tercih ettiği sık sık görülmüştü ve gerçekten de bu nedenle halihazırda çok sayıda kadın yaşama veda etmişti.[26]

Yaklaşık olarak aynı zaman diliminde cerrah Johann von Aderne, meslektaşlarını bir kadının belden aşağısına asla dokunmamaları konusunda uyarıyordu;[27] Maurice de la Corde'un Hippokrates hakkında söyledikleri, kendi döneminin hekimleri için de geçerli olmalıydı: "Çünkü sadece edep duygusunu aklından çıkarmamakla kalmaz, hekimlerin de hep terbiyeli çalışmasını ve elleri [kadın hastaların] edep yerlerine yakınlaştıkça, edepliliğin zincirleriyle bağlanmış olmalarını ister."[28]

Son olarak, 15. yüzyılın ortasında Anthoine de La Sale'ın yazdığı erotik öykülerden birinde, genç bir kadının, poposunun muayene edilmesi sırasında duyduğu utancı betimlerken, Ortaçağ'da kadınların ço-

* Pessar: Gebeliği önlemek amacıyla, vajinada serviks önüne yerleştirilen doğum kontrol aracı. (ç.n.)

29. Hekim bir kadının nabzını dinliyor.
Arundel Ms., Almanya (?), 13. yüzyıl.

günun edebiyat dışında da hissettiklerini betimlemiş olması, hiç de zayıf bir olasılık değildir.

Yazar, acı çeken bir kadının hekimler tarafından muayene edilişini şöyle anlatıyor: "Hepsi kadın hastayı ve bedeninin istenmeyen hemoroidin, ah, çoktandır yerleştiği bölümlerini örtülü bir halde görmek istedi. Zavallı kızcağız bunun üzerine sanki hakkında ölüm yargısına varılmış gibi hem şaşırmış hem de telaşa kapılmıştı. Ve belanın yerleştiği yerin görülebileceği biçimde uzanmak istemiyordu; bir insanın bu sırrını keşfetmesindense, ölmeyi tercih ederdi." Genç kız, ancak anne babasının zorlamaları ve intihar etmekle günaha gireceğini açıklamaları üzerine inadından vazgeçer ve yatağa yüzükoyun uzanır. "Arkası iyice açılmıştı ve hiç vakit kaybetmeden kadınlar tarafından güzel beyaz bir çarşaf parçasıyla örtülmüştü; gizli belanın bulunduğu yerde, çarşafa şirin bir delik açılmıştı."[29]

Jean d'Arc'a, yargılanması sırasında, kendisine neden bakire ("puella") dendiği sorulduğunda, çünkü bakire olduğu yanıtını vermişti, eğer buna inanmıyorlarsa onu güvenle "kadınlar aracılığıyla" muayene edebi-

30. Ebe hamile kadını muayene ediyor.
Heinrich Laufenberg, *Regimen sanitatis*, 15. yüzyıl.

lirlerdi.[30] Öyle anlaşılıyor ki, Jean, bakireliği açısından defalarca muayene edilmişti ve çok açık ki, bu işlemin sadece "namuslu kadınlar aracılığıyla" yapılacağı, tartışma konusu bile edilemezdi.

Böylece, "hanımlar, yani ebeler aracılığıyla" ya da "uygun kadınlar aracılığıyla" bir muayene yapılmış ve *genç kızın* cinsel organlarının henüz gelişmediği bulgusuna varılmıştı.[31]

1455 yılındaki rehabilitasyon davasında, söz konusu olan bir başka muayeneyi, "üç uzman ebe"den oluşan bir komisyonun yapması uygun görülmüştü; bu sözümona uzmanlar komisyonu, gerçekte Napoli Kralı II. Luigi'nin karısı ve Fransız Kralı VII. Charles'ın kayınvalidesi Aragonlu Yolande, ve saraylı kadınlar Dame de Concourt ile Dame de Vienne'den oluşuyordu.[32] Bu kadınlar sayesinde "Bu Genç Kız ziyaret edildi, vücudunun mahrem yerlerine gizice bakıldı ve incelendi; ancak, bu durumda kontrol edilecek her yere bakıldıktan sonra, sözü edilen kadın ve diğer kadınlar krala genç kızın gerçekten tamamen bakire olduğunu ve hiçbir şekilde bozulma ya da tecavüz durumunun olmadığını söyleyip anlattılar."[33]

Kontes Bedford'un yönetiminde, Anna Bavon ve bir başka "Matrone" tarafından yapılan muayenede de hiçbir erkeğin bulunmasına izin verilmemişti.[34] Ancak –Guillelmus Colles'in bir sözünden anlaşıldığına göre– Bedford Kontu "röntgenci" olarak görevlendirilmişti ve erkeklerin gözlerinden gizlenmesi gerekeni, gizli bir köşeden gözlemlemişti. "Bedford dükü gizli bir yerdeydi, oradan Johanna'yı izleyebiliyordu.[35]

Aynı davaya ait dosyalardan anlaşıldığı gibi, Jean erkek bir hekim tarafından da muayene edilmişti; ancak bu muayenenin yapılış biçiminden,

o dönemin hekimlerine çizilen sınırlar görülebilir. Hasta Jean için çağrılan Magister Guillelmus de Camara "onun el değmemiş bir bakire olduğu sonucuna vardı, çünkü bir hastalık nedeniyle muayene ederken hemen hemen çıplak gördü onu; hem böbreklerini dışarıdan elleriyle yokladı hem de, dış görünüşünden anlayabildiği kadarıyla, bedeni diriydi."[36]

Yani, hekim Jean'ı "*quasi* nudam", kısmen çıplak görmüştü, böbreklerinin bulunduğu bölgeye dokunmuştu ve bedeninin gerginliğinden, onun bakire olduğu sonucuna varmıştı. Demek ki, Guillelmus onun bedeninin çıplak üst kısmından fazlasını görmemişti; tıpkı birkaç kez Jean'ın göğüs zırhını giymesine yardım eden ve bu sırada onun memelerini, bir defasında da bacaklarını gören Jean d'Aulon gibi: "Güzel ve iyi yetiştirilmiş genç kızın meme uçlarını görmüştü ve yaralarının görünmesini sağlayarak hiçbir şekilde bacaklarını çırılçıplak görmemişti."[37] Hal böyleyken, Jean'a karşı bir cinsel istek duymamıştı.

Öyle anlaşılıyor ki, Bedford Kontesi'nin siparişi üzerine hazırladığı bir giysiyi prova eden terzi Johannito Simon için aynı şeyi söylemek mümkün değil; terzi bu fırsattan yararlanarak Jean'ın memelerini sevgiyle okşamış ve bunun üzerine Jean ona öfkelenerek bir tokat atmıştı. "Onu sevecenlikle göğsünden kavradı. Buna sinirlenen kız Johannotinus'a bir tokat attı."[38]

Şimdi, burada bir hekimin değil, bir terzinin söz konusu olduğu, hiç olmazsa bir hekimin memelere dokunmasına izin verilmiş olabileceği söylenebilir. Yine de, bu duruma çok sık rastlanmamış olmalıdır, çünkü 1220 yılında Norfolk'ta bir sulh hâkimi o zamanlar "Writ de Ventre Inspiciendo" denilen bir hamilelik muayenesi talimatı verdiğinde, ilgili kadının memelerine ve karnına dokunması için erkek hekimleri değil, Londra'dan "değerli ve namuslu" yaşlı hanımları görevlendirmişti;[39] ve daha sonraları, doğum yaptığından ve çocuk emzirdiğinden kuşkulanılan bir bakirenin "göğüslerinin sağılması" gerektiğinde, bu işlem V. Charles'ın en ağır suçları ele alan zalim mahkeme yönetmeliğine, *Carolina*'ya göre, bir erkek hekim tarafından değil, "olgun kadınlar" tarafından yapılmıştı.[40] Gerçi 1596 yılında bir İngiliz yönetmeliği, bir kadının, "çocuklu olsun olmasın, oniki şövalye tarafından izlenmesi ve oniki şövalyenin huzurunda oniki kadın tarafından muayene edilmesi ve kadının gebe olup olmadığını anlamak amacıyla karnını ve memelerini (baştan sona) muayene etmek"[41] gerektiğini söylüyor; ne ki, kadın ebeler bile, kadınları giysilerinin altından doğurturlarken, "şövalyeler"in huzurunda yapılan bu tür muayeneleri büyük bir gizlilikle yürüteceklerdir.

6
Kadının Bedenine Bakılması

Ortaçağ'da bir kadının, bir tümörün hekim tarafından yoklanması için göğsünü açmaya hazır olduğunu söylemesine sık sık rastlanır,[1] ancak kadın, hekim önünde asla tamamen soyunmayacaktır. Üreme organlarının başka biri tarafından sadece dışarıdan bile incelenmesinin bir kadın için ne denli sıkıntı verici olduğunu, örneğin 1457 yılında Frankfurt'ta bir evli çiftin şikâyetinden anlıyoruz; bu çift, cüzam taraması yapan hekimlerin, bedenin üst yüzeyinin yasayla öngörülen biçimde yoklanması amacıyla kadının tamamen soyunması için diretmeleri karşısında duydukları dehşeti dile getiriyor. Ona bakanların (hekimlerin) saygısızlığı ve durumun yakışıksızlığı –şikâyetçilere göre– kadının utangaçlığını ve onurunu çok ağır bir biçimde zedelemiş, üstelik kadın belden aşağısını soyunmamak için yalvarırcasına rica etmiş. Durumu daha da kötüleştiren ise, kadınların bu günlerde âdet görüyor olmasıymış, ki elbisesinin durumundan, hekimlerin bunu fark etmiş olmaları gerekirmiş.[2]

Bu durumdaki bir kadını soymak özellikle affedilmez bir suç olarak görülüyordu; örneğin Freiburg'da bir adam "kızılcık sopasıyla dövülmüş ve kent ve devlet yetkililerine teslim edilmişti;" çünkü bir kadının "el-

bisesini hasta haldeyken sokak ortasında önden ve arkadan açmıştı"[3] – bu "hastalık" söz konusu olmasa bile, erkek vulvaya bakmaktan men edilmişti. Daha önce adını andığımız Guainerius, 15. yüzyılın ilk yarısında, kadın üreme organlarındaki urların ilkesel olarak "dokunma ve görme yoluyla" ama yine de "edep sınırları çerçevesinde" kadın hastanın betimleyişinden tanındığını[4] yazıyor; Piemonteli Francesco ise, hekimin öne düşen uterusun geri çekildiğini ebenin hastaya ilişkin raporundan ya da hasta kadını artık şikâyet etmeyişinden anladığını bildiriyor.[5]

Bu noktada, geç 14. yüzyıldan bir elyazması baş harfinde (Resim 31), Galenos'un "iki öğrencinin önünde jinekolojik bir ders" verdiğinin, üstelik de çıplak bir hamile kadın biçiminde canlı bir modeli kullandığının"[6] açıkça görüldüğü itirazı yöneltilebilir. Bir başka tıp tarihçisi de şu yorumda bulunuyor: "Bir hamile kadının, iki öğrencinin, bir öğretmenin verdiği ders sırasında gösterilişi, gerçekliğin serimlenişinin en erken dönemine aittir."[7] Hatta bir başka baş harfte, aynı Galenos'un "canlı örnekler aracılığıyla cinsel eylemi açıkladığı"[8] görülmektedir.

Bu olgu, sadece çırılçıplak kadınların bir tıp dersi sırasında "ortalıkta" dolaştıklarını[9] değil, öğrencilerin sahici bir cinsel ilişkinin tanığı olabildikleri Geç Ortaçağ'ın utanma sınırları hakkında bugüne dek söy-

31. Galenos'un yapıtlarının bir Brüksel basımından, büyük harf başlığı, 1400.

32. Boccaccio'nun ustası, 1476:
Şair Adem ile Havva'nın öyküsünü yazıyor.

lenen her şeyin boş laftan ibaret olduğu ve böyle açıkça mahrem sahnelerin –Elias'ın ve başka birçoklarının öne sürdükleri gibi– adeta herkesin gözünün önünde cereyan ettiği anlamına da gelmiyor mu?

Ancak –alıntılanan tarihçiler gibi– bu serimlemelerin karakteri tamamen yanlış anlaşıldığında böyle bir kavrayışa varılabilir. O döneme ait, başka bir resmi incelediğimizde, bu durum açıklık kazanacaktır; söz konusu resimde bir şair Adem ve Havva'nın öyküsünü yazarken görülmektedir (Resim 32). Bu resim ilk bakışta gerçekten de, anadan doğma bir çiftin şairin önünde poz verdikleri biçiminde yorumlanabilir. Ancak, sanatçının niyeti kesinlikle bu değildir. Sanatçının gözler önüne sermek istediği şey, Boccaccio'nun ele aldığı *konuydu*, yani ilk annebabamızın öyküsüydü. İngiliz Bartholomew'un *Livre des propriétés des choses* kitabı için yapılan illüstrasyonda da, (Resim 33), aynı biçimde, öğrencilerine bir cinsel birleşmeyi *in naturam* olarak anlatmanın bir profesörün görevi olduğu gösterilmek istenmiş değildir. Bu resim daha çok, ilgili bölümün konusuna yani erkek ve kadının cinsel birleşmesine

33. Hekim bir tıp öğrencisine, cinsel birleşmenin özünü açıklıyor. *Livre des propriétés des choses*, 15. yüzyıl.

bir bakış sunmaktadır: tıpkı kendisiyle başlayan bölümün, kadının hamileliğini konu edindiğini gösteren baş harf gibi. Son örneğimizde, Theodoric Burgognone'nin *Cyrurgia*'sında yer alan bir minyatürde, hekimin, bir ebenin huzurunda kadın hastaya rektal muayene yaptığı açıkça görülüyorsa da (Resim 34), bu resim aslında hekimin ebeyi yoklayarak muayene etme tekniği hakkında bilgilendirişini göstermektedir – üstelik canlı model üzerinde de değil.

Sayısız kaynak, kadın hastalıkları, doğum ya da sadece üreme organlarının betimlenmesi bile söz konusu olduğunda Ortaçağ hekimlerinin ne denli tutuk olduklarına açıklık getirmektedir. Tabiplerin çoğu belden aşağısına ilişkin bir tanıyı kadına bildirmenin, adaba aykırı olduğunu ve ilgili kişiyi de son derece sıkıntıya soktuğunu, ama "kulaklara son derece nahoş gelse de" bunun yapılması gerektiğini düşünüyor. Hekim Savonarola, terbiye kuralları gereği kaleme alınamayacak şeylerin kişisel bir konuşmada ortaya konulabileceğini yazıyor[10] ve Hildegard von Bingen, bu tür şeyleri açıklamalarına konu edindiği için, ilerlemiş yaşına gönderme yaparak özür diliyor.[11]

13. yüzyılda, Ortaçağ'ın en önemli cerrahı olarak kabul edilen Piacenzalı Guglielmo Salicetti, kendini kadın üreme organları hakkında bir şeyler anlatacak konumda görmediğini, çünkü böyle bir konumun yakışıksız olduğunu açıklıyor;[12] Guy de Chauliac'ın 1363 tarihli *Grande Chirurgie* kitabında vulva ya da vajina hakkında tek kelime bulunmu-

34. 'Rektal yoklama', *Cyrurgia*, 13. yüzyıl.

yor;[13] yazar, bu durumu, böyle şeyler hakkında yazmanın kadınların işi olduğunu söyleyerek gerekçelendiriyor.[14] Jinekolojik metinler, çoğu zaman anlatım biçimlerinin fazla açık olduğu gerekçesiyle kınandıkları için, hekimlerin çoğu, 'böyle bir şeyi' neden konu edindiklerini gerekçelendirmek zorunluluğu duymuştu. Örneğin on yıl daha önce, yani 1353 yılında, büyük bir olasılıkla Aziz Albertus'un yazdığı *De secretis mulierum*'un bir yorumcusu, yazarın kendi döneminde bu kitabı, rahiplerin ricası üzerine yazmaya karar verdiğini; rahiplerin ricasının da iki nedeni olduğunu, birincisi: âdet gören kadınların çevreleri için birer tehlike oluşturduklarını ve ikincisi: cinsel ilişkinin pis ve zararlı oluşu hakkında kesin bilgi sahibi olunursa, iffetin korunmasının kolaylaşacağını bildiriyor.[15]

14. yüzyılda "Trotula" diye birine atfedilen *De mulierum passionibus*'un çevirmeni, kitabı İngilizce'ye kadınlar kendi hastalıklarına kendileri teşhis koyabilsin ve bir erkek hekime gitmek zorunda kalmasınlar diye çevirdiğini belirtiyor. "Kadınlarımız kendi dilimizi başka herhangi bir dilden daha iyi okuyup anlayabildiği için, okuma bilen her kadın bunu okuma bilmeyenlere okuyabilsin ve kadın hastalıklarında onlara yardımcı olsun diye, böylelikle hastalıklarını erkeklere göstermelerine gerek kalmasın diye bu kitabı İngilizce yazdım ve çizdim." Ancak, bu metin bir erkeğin eline geçerse ve bu erkek kadın üreme organları hakkında elde ettiği bilgiyi kadınları utandırmak için kullanırsa, yazgının ondan intikamını almasını diliyor.[16]

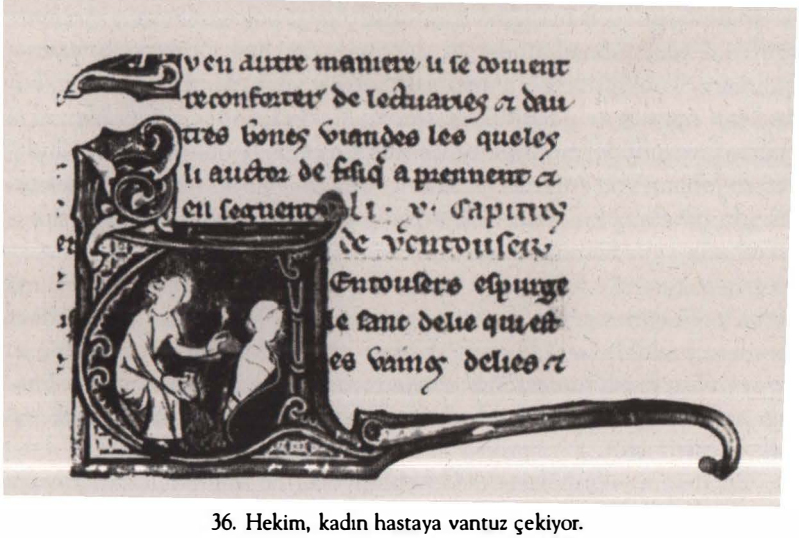
35. İngiliz Bartholomew'un kitabından,
"Genital Organlar" bölümü için minyatür, 15. yüzyıl.

Kadınların, belden aşağısı söz konusu olduğunda nerelerinin ağrıdığını *söylemeye* bile utanmalarından ilk yakınanlardan biri, 13. yüzyılda yaşamış bulunan Arnaldus von Villanova olmuştur;[17] ama kimi yazarlar da, kadınların namus ve edeplilik açısından hekimlere hiç güvenmemekle doğru davrandıklarını düşünmüşlerdir. Örneğin, yaklaşık 1376 yılında, cerrah Johann von Aderne *Treatise of Fistula in Ano* adlı yapıtında hekimler için davranış kuralları koymuştu; bu kurallara göre hekim viziteye çıktığında evin hanımına da, kızına da, kadın hizmetçilerine de "pervasızca bakamaz", dokunması ise söz konusu bile olamazdı;[18] 1500 yılına ait bir polis yönetmeliğinde Strasbourg hastane hekiminin "edepli davranması, özellikle hali ve tavrı ahlaksız olan kızlara ne zaman ayırması ne de onları kabul etmesi"[19] isteniyordu; zaten Vizigot yasası, evli olmadığı halde doğum yapan bir kadından kan almak için katı edeplilik kuralları koymuştu:

"Bir hekim, akrabaları orada bulunmayan bir kadından kan almaya yeltenmemelidir. Hiçbir hekim, babası, annesi, kardeşi, oğlu, amcası ya da herhangi bir akrabası orada bulunmayan bir kadından, hastalığın

acilliği gerektirmedikçe, kan almaya girişmemelidir. Eğer yukarıda sayılan kişiler orada yoksa, hekim hastalığın doğasına uygun işlemi saygıdeğer komşuların ya da uygun erkek ya da kadın kölelerin huzurunda yapmalıdır. Eğer başka türlü davranacak olursa, kadının akrabalarına ya da kocasına 10 solidi ödemelidir, çünkü böyle bir durumda kolaylıkla edepdışı şeyler gelişebilir."[20]

Bu sırada kimi yerlerde daha ileri Ortaçağ'da, hekim şeytana uyup da bir hastayı soymaya[21] ya da ona ahlaka aykırı bir biçimde dokunmaya yeltenmesin diye, kadınların hekimlik faaliyetlerinde bulunması teşvik edilmiştir. 1321 yılında Dük Karl von Kalabrien'in düzenlediği bir belgede, Salernolu Francesca de Romano diye bir kadına cerrahlık yapma izni veriliyordu, çünkü "ayrıca düşündük ki, kadın hastaların tedavisinde, ahlakın saygınlığı açısından, kadınlar erkeklerden daha uygundurlar."[22] 13. yüzyılın bir tür bilimsel ansiklopedisi olan *Placides et Timéo*'nun yazarı da "Trotula"nın makalelerinin değerini vurguluyor: bu makalelerin bir kadın tarafından yazıldığını, çünkü kadın hastaların bu tür konuları bir kadına erkek bir hekimden çok daha rahatlıkla açtıklarını herkesin bildiğini söylüyor.[23] Bizim yöremizde de bu gibi kadınlardan söz ediliyor – 13. yüzyılda Mainz'de *medicae*'den [kadın hekimler] söz ediliyor,[24] 1345 yılında Basel'de "erkek hekimlerin evinin yanında kadın hekimlerin evi," anılıyor ve 1415 yılında, "kadın hekim Greda Bleiche-

36. Hekim, kadın hastaya vantuz çekiyor.
Fransız kenar resmi, 13. yüzyıl.

37. Hekim memeyi yokluyor.
Geç Antik dönem elyazmasından kopya, 13. yüzyılın başı.

rin" büyücülükle suçlanıyor.[25] Ancak bu gibi örneklerin çoğunda, düzenli kadın hekimlerden çok, tıp bilgisine sahip kadın ebeler söz konusudur.[26] Onüçüncü yüzyılın lisanslı *medicae*'leri genellikle erkek hekimlerin, bir erkeğin önünde soyunmak istemeyen kadın hastaları tedavi eden kızları ya da kız kardeşleriydi.[27]

Döneme ilişkin resimlere güvenilecek olursa, bir "kadın hekim" tarafından tedavi edilen erkekler, en azından *bruoch* denilen bir tür iç çamaşırı giyiyorlardı[28] ve kadın hastalar da erken 13. yüzyıldan kalma Vindobonensis Kodeksi'nde görülen, sütbezlerindeki ağrılardan şikâyet eden kadın gibi, erkek hekimin karşısında vücutlarının belden yukarısını tamamen değil, olsa olsa kısmen açıyorlardı[29] (Resim 37).

Öyle görünüyor ki, Ortaçağ'da ve Erken Yeni Çağ'da kadınlara genellikle hemcinsleri tarafından lavman yapılmıştır. Örneğin Strasbourg Hastanesi'nin 1515 yılına ait "hastabakıcı yönetmeliği"nde, hastabakıcı kadının, kadınlara lavman yapılması gibi mahrem görevleri erkeklere bırakmayıp, bizzat üstlenmeleri gerektiği belirtiliyor,[30] –ancak, hekim, olur da bu görevi bir kez üstlenirse, açıktır ki tüm işlem, büyük bir zarafetle yatak örtüsünün altından yürütülecektir (Resim 38).[31]

38. Geç Ortaçağ lavman sahnesi
(sıkıştırılabilir hayvan mesanesiyle yapılan basınçlı lavman).

Tüm bu anlatılanlardan sonra, o dönemin –bu tür 'kadın işleri' hakkında kuramsal olarak bile çok az bilgi sahibi olan– hekimlerinin[32] pratikte de hiçbir deneyim sahibi olmamalarına[33] ve bu yüzden doğumlarda müdahale edilmesi gereken durumlarda çoğu kez hiçbir yararlarının dokunmamasına hiç kimse şaşırmayacaktır.[34]

Hekimlerin, kadın genital bölgesi hakkında ne kadar az bilgi sahibi oldukları, örneğin klitorisi tanımamalarından da anlaşılıyor; oysa kimi genç kızların arzuyu artırmak için, vajina ağzının üstündeki bir yeri sıvazladıkları, Ortaçağ'daki bazı hekimlerin dikkatini çekmişti. Böylece 1559 yılında Cremonalı ünlü anatomist Renaldus Columbus, klitorisi keşfetmiş ve adlandırmış olmakla övünüyordu ("Hos igitur processus, atque eorundem usum cum nemo hactenus animadvertit, si nomina rebus a me inventis imponere licet, amor Veneris, vel dulcedo appeletur"),[35] ancak bu buluşun çabucak her yerde konuşulduğu söylenemez, çünkü üç yıl sonra, meslektaşı anatomist Gabrielle Fallope, klitorisi kendisinin keşfettiğini yazıyor: "bu edep parçası" öyle "küçüktür ve vulvanın en yağlı bölümüne" öyle gizlenmiştir ki "anatomistlerin dikkatini çekmemiştir."[36]

Kızlık zarının varlığı da, Erken Yeni Çağ hekimleri tarafından uzun bir süre tartışılmıştır; oysa ki, Antik Çağ hekimleri, örneğin Servius Maurus Honoratus, zaman zaman böyle bir zarın varlığından söz etmişlerdir.[37] Daha 1597 yılında Baptista Codronchi ebeler tarafından

bekâret muayenesi yapılmasının tamamen güvenilmez olduğu eleştirisini getiriyor; çünkü ebeler bekâretin kıstası olarak bir zarın varlığını ve "yerin darlığını" kabul ediyorlarmış, oysa bu zara çok ender rastlanıyormuş ve var olsa bile, ahlâksız kızlar onu genellikle parçalıyorlarmış.[38] Ünlü Ambroise Paré de, bekâret zarının çok ender görüldüğünü "ve doğaya da aykırı" olduğunu belirtiyor: "Bazı yaşlı hanımlar ve ebeler, henüz bakire ve zayıflamamış olan kadınların dölyatağı ağzında ya da girişinde bir zar bulunduğunu kabul ediyorlar. Aynı zarın, ilk cinsel ilişkide yırtılacağını da söylüyorlar. Bu belirti ve işaretin ne kadar aldatıcı ve muğlak olduğu ise, hastalık öyküleri ve tanıklar tarafından yeterince kanıtlanmıştır. Çünkü bu zar, doğaya aykırı bir şeydir ve binlerce kızdan belki sadece birinde ancak bulunabilir."[39]

Hekim Guillelmus de Camara'nın böbreklerin bulunduğu bölgeyi eliyle yokladıktan sonra, bedenin üst kısmının –ve herhalde memelerin– diriliğinden, "Pucelle"in bekâretine karar verdiğini anımsıyoruz; ve bu kıstaslar, yani memelerin ve boyun çevresinin sıkılığı, sesin inceliği ve idrar şırıltısı 18. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur.[40]

Ebeler ve sevgililer ise başka doğrulama yöntemleri kullanıyorlardı, ancak onlar da –özellikle sevgililer– zaman zaman kuşkuya düşmüyor değillerdi. Örneğin 16. yüzyılda Leonhardt Thurneysser zum Thurn, zifaf gecesinden sonra karısında saptamak zorunda kaldığı, "bu ölçülerin üzerindeki *yozlaşma* belki / hastalıklardan ya da başka rastlantılardan / belki de doğuştan gelen bir şey / ya da erkek güçlerinin / bu kişinin üzerinde neden oldukları / yol açtıkları; yarattıkları bir şey" olup olmadığına yıllarca kafa yormuş görünüyor; ancak karısının hafifmeşrep yaşam tarzı ve itirafları onu "tekerleği çok aşınmış / bir yük arabasıyla / dolandırıldığına ve aldatıldığına"[41] ikna etmiştir.

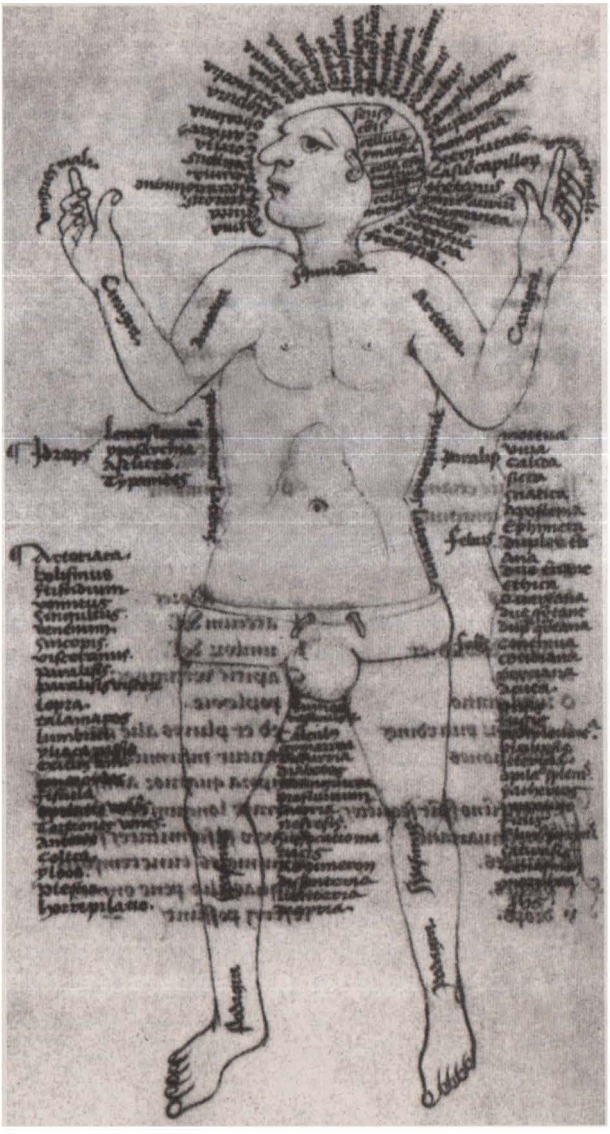
Ortaçağ'ın ve Erken Yeni Çağ'ın hekimleri, kadavralar üzerinde çalışmaları sonucunda da, kadın bedeni hakkında pek bilgi sahibi olamamışlardır. Çünkü bilindiği gibi bir yandan eski dönemlerde kadavralara otopsi yapılması zaten yasaktı[42] ve 16. yüzyılda kadavra bulmak son derece zordu. Örneğin Felix Platter, Montpellier'de anatomi eğitimi gördüğünde, silahlı okul arkadaşlarıyla birlikte geceleri "henüz o gün gömülmüş ölü bedenleri, şehrin dışındaki, manastırların önündeki kiliselerin avlularından, gömüldükleri yerden, bir elde silahla, gizlice çıkarmak için" yola koyulurlardı, keşişler ise onlara manastır penceresinden ok atarlardı;[43] Leonardo da Vinci de insan kadavrası bulmakta öyle zorlanmıştı ki, çoğu zaman domuzların, köpeklerin, atların ve sığırların kadavralarıyla yetinmişti.[44]

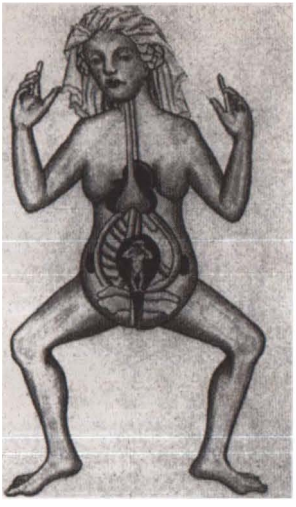
39. Erkek öğrenci bir kadının cesedine otopsi yaparken yakalanıyor (?); tahminen İngiliz, 1260.

Diğer yandan, 18. yüzyıla kadar, *kadın* cesetlerine otopsi yapmak özellikle yakışıksız kabul ediliyordu.[45] Örneğin 1315 yılında Mondino, iki kadının cesedine neşter vurmaya cesaret eden ilk hekimin kendisi olduğunu bildiriyor;[46] böyle bir şey ilk kez 1452 yılında Viyana'da yapıldığında –suda boğularak öldürülen bir suçlu kadının cesedi söz konusuydu– bu olay onlarca yıl konuşulmuştu.[47] 13. yüzyıldan kalma bir tıp elyazmasında, büyük bir olasılıkla böyle bir sahne resmedilmiştir (Resim 39). Ne var ki, bu resim, cübbesinden ve takkesinden hekim olduğu anlaşılan birinin, bir keşişle birlikte başka bir adamı, –belki de bir cerrahı ya da tıp öğrencisini– bir kadın cesedine izinsiz otopsi yaparken yakalamaları biçiminde yorumlanmıştır.[48] Her nasıl olursa olsun, erkek hekimlerin görgül bilgileri öyle kısıtlıydı ki, 16. yüzyıla kadar kadınlar sık sık hayvan üreme organlarıyla resmedilirlerdi; çünkü hekimler sadece dişi köpeklerin ve başka memeli hayvanların cinsel organlarına otopsi yapabiliyorlardı.[49] Elbette, bu gibi tıp resimlerinde erkeklerin bir *bruoch* giymiş olmaları (Resim 40), kadınların ise ya hiç genital organlarının bulunmaması (Resim 41) ya da bu organların bir el, bir dal, duman bulutu ya da benzeri bir şey tarafından örtülmüş olması, alışılageldik bir durumdu.[50]

Bir kimsenin, karşı cinsin üreme organlarına bakmasını engellemek için ne kadar çaba gösterildiği, 1647 yılından kalma bir Köln Meclis Kararnamesi'nden de anlaşılıyor; burada kadın cesetlerine sadece ka-

40. Hastalıkların gösterilmesi, Ms. Latinus, 14. yüzyılın sonu.

41. Hamile bir kadın minyatürü, 14. yüzyılın sonu.

dınların, erkek cesetlerine de sadece erkeklerin bekçilik edebilecekleri bildiriliyor.[51] Çünkü, ileride göreceğimiz gibi, erkeklerin çoğu da başkalarının, özellikle de kadınların karşısında üreme organlarını açmaktan fazlasıyla utanıyordu; örneğin, Montaigne, XV. yüzyılın sonuna doğru, I. Maximilian'ın "bizzat kaleme aldığı bir vasiyet" düzenleyerek, "öldüğünde iç donunun üzerinde olmasını, ayrıca, eklediği bir haşiyede, bunu yapacak kişinin gözlerinin bağlı olması gerektiğini"[52] vasiyet ettiğini anlatıyor.

7
Antik Çağ'da, Araplar'da ve Yabancı Halklarda Doğum Yardımı ve 'İç' Muayene

Yeni Çağ'ın başlarında ebelerin, doğum yapan kadınların utanma duygusuna özen göstererek elbisenin ya da örtülerin altından doğum yaptırmaları âdetten olduğu gibi (Resim 42),[1] Antik Çağ'daki ebeler de adaba uygun davranmış görünüyorlar. Her halükârda, örneğin ünlü Ephesoslu Soranos, ebenin doğum yapan kadına aşağıdan, adeta vajinasının *içine* bakacak biçimde durmaması, edepli bir duruş alması ve sonra da doğum yapan kadının utançtan kasılmaması için, gözlerini kadının vulvasından başka yöne çevirmesi tavsiyesinde bulunuyordu:

"Ebenin kendisi, temiz bir giysi içinde, doğum yapan kadının karşısında, ama ondan biraz daha alçakta oturmalıdır. (...) Kimilerinin tavsiye ettiği gibi, çömelmiş bir konumda çalışması rahatsız edici ve yakışıksızdır. Heron'un, ebenin ellerini yukarıdan aşağıya hareket ettirmesine gerek kalmasın diye, çok alçakta oturmasını istemesinde de durum aynıdır. Bu teklif her şeyden önce yakışıksızdır ve iki katlı evlerde zaten uygulanamaz. (...) Ebe gözlerini doğum yapan kadının genital organlarına yöneltmekten kaçınmalıdır ki, kadının bedeni utançtan kasılmasın ('doğum yapan utandığından kendini kapatır, bakışlarını geriye çevirir.')"[2]

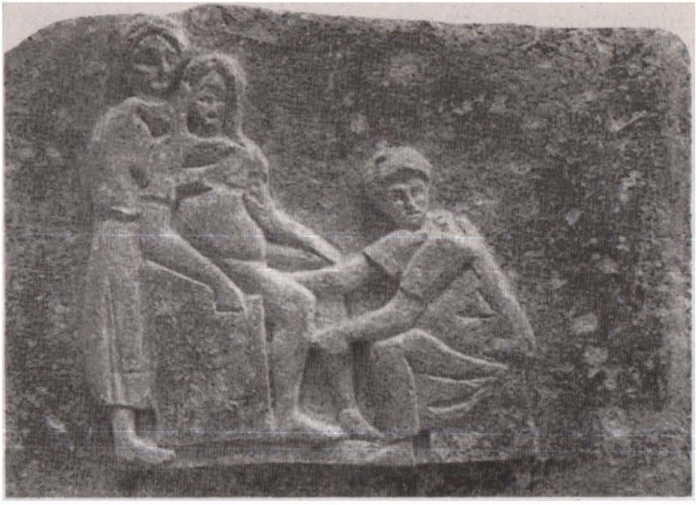

42. Doğum. Bir hukuk elyazmasında yer alan illüstrasyon, 13. yüzyıl.

Ostia'daki bir mezarda bulunan bir pişmiş toprak rölyefte, M. Ulpius Amerimnus'un karısı, ebe Scribonia Attice, tam da Roma'da çalışan Yunan hekimin talimatına uygun bir duruşta resmedilmiştir;[3] ebe, burada, doğum koltuğunda doğum yapan ve bir yardımcı kadın tarafından tutulan kadının karşısında, yüzünü yana çevirmiş bir biçimde otururken görülüyor (Resim 43);[4] oysa erkek hastaların karşısında oturan erkek hekimlerin yüzleri, her zaman hastaya dönük olarak resmedilmiştir.[5]

Kadınlar, öteki kadınların karşısında bile bu denli utangaç davranırlarken, erkek hekimlerin karşısında çekingen davranmaları, onlardan haydi haydi beklenecektir. 5. yüzyılda Soranos'un yapıtlarının çevirmeni Caelius Aurelianus, geçmiş dönemlerdeki insanların, kadınların utanma duygusu yüzünden "kadın genital organlarının hastalıkları, muayene amacıyla erkek gözlerine gösterilmek zorunda kalınmasın diye,"[6] kadın hekimleri *medicae* eğittiklerini bildiriyorsa, kendisinden de böyle bir şey kolaylıkla esirgenebilir.

Yunan hekimlerin asla iç muayene yapmadıkları hemen hemen kesindir; Atinalı bir kadının belden aşağısını bir hekimin karşısında soyunmaktan ve vajinal bölgesinin elle yoklanarak muayene edilmesine izin vermektense, ölmeyi tercih edeceği söylenir.[7] Platon'a göre bir kadının hekim tarafından muayene edilmesinin sınırı, kadının göbeğidir; İustinianos'a göre bir kızın ergenlik dönemine girişinin saptanması için bedeninin muayene edilmesi edep duygusuna aykırıdır.[8] En azından Soranos'un döneminde, yani 2. yüzyılın başlarında yaşamsal tehlike arz eden doğumlarda zaman zaman erkek hekimler de bulunmuşlardır; ancak sa-

43. Ostialı ebe Scribonia Attice'nin mezar taşı, Isola Sacra.

dece ebelere yol göstermişlerdir ve doğum yapan kadın bir perdenin ardında gizlenmiştir.[9]

Kadınlar eğer vajinal yoldan muayene edilmişlerse, genelde bunu kendi kendilerine yapmış ve ebelerin sorduğu sorulara yanıt vermişlerdir.[10] Gerçi, Celsus'a göre hekim *kuramsal* olarak, kanlı mesane taşı ameliyatlarında parmağını bir kadının vajinasına ya da bir bakirenin rektumuna sokarak[11] duruma bizzat el koyabilirdi, ancak pratikte bu hiç uygulanmayacaktır: Bildiğimiz tüm kaynaklara göre Antik Çağ hekimleri ortalama olarak, kadınların belden aşağısı hakkında hiçbir bilgiye sahip değillerdi; buna bir örnek vermek gerekirse, kadınların cinsel organlarıyla benzerlikler kurabilmek için dişi maymunlara otopsi yapmak zorunda kalınmıştı.[12]

Öyle görünüyor ki, örneğin Soranos ebelere akıl danışmış ve ders kitabını onların bilgilerinden derlemiştir; zaten kitabını da ağırlıklı olarak ebelere hitaben yazmıştır;[13] *Corpus Hippocraticum*'da da şöyle denmektedir:

"Hastalıklarının nerede olduğunu bilmeyen kimilerinde, kadın hasta, hekimi hastalığın neresinde olduğu konusunda aydınlatıncaya kadar, hastalık iyileşemez safhaya gelmektedir. Çünkü 'kadınlar' bilseler bile bu konuda konuşmaktan utanmakta, deneyimsizlikleri ve bilgisizlikleri yüzünden, bunu söylemenin ahlaksızlık olduğunu düşünmektedirler."[14]

Kadınlar, hastalıklarını hekime anlatmaya hazır olsalar bile, hekimin vajinal muayene yapmadığı, Hippokrates'in şu sözlerinden anlaşılıyor: "Tüm bunlar, bu konuda sorulan ayrıntılı sorulardan sonra öğrenilir; kayganlık ise ancak *başka bir kadının* hastanın rahmini yoklamasıyla anlaşılır."[15]

Arap jinekolojisi de her zaman nispeten az gelişmiş bir bilim olarak kalmıştır; çünkü hekimler utanma duygusu yüzünden hemen hemen hiç pratik deneyim sahibi olamamışlardır. İslam, bir kadının yabancı bir erkekle her türlü mahrem ilişkisini yasakladığı ve kadının kocası dışında karşı cinsten herhangi birine genital organlarını göstermesi, normal olarak her türlü hayal gücünün sınırlarını aştığı için,[16] bir erkek hekim, 15. yüzyıla ait bir İran elyazmasında resmedildiği gibi, bir kadının en fazla nabzını ölçebilirdi.[17]

9. yüzyılda Ahmed ibn Hanbel ve ondan beş yüzyıl sonra el-Dahabî bir hekimin bir kadını vajinal yoldan muayene etmesine izin verilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardı[18] ama son derece liberal olan Maliki mezhebinin görüşüne göre, bir hekim bir kadının genital bölgesine bakmak, hatta dokunmak isterse cezayı hak ediyordu. Daha sonra genital bölge deyimi, bu açıdan, kadın bedeninin dizden göbeğe kadar olan kısmını kapsayacak biçimde kesinleştirilmiştir.[19] Belden aşağıda yapılacak bir ameliyatta, bir erkek hekimin bulunması kaçınılmaz olduğunda, Endülüs'te erkek hekim ebeye aletlerin kullanılması için gereken talimatları verebilirdi, ama kadın hastanın çıplak belden aşağısı, hekimin gözlerinden gizlenmeliydi; aynı şey, hekimin acil vakalarda bir doğum için çağrılması durumunda da geçerliydi.[20]

Örneğin Eb'ul-Kasım Zehravi, bir hekimin, karşısında soyunmaya hazır ya da onun kendisini "parmakla muayene etmesine" izin verecek *tek bir* namuslu kadın bulamayacağı saptamasına önem veriyor; ve İbnü'l-Kuff, meslektaşlarına, bir *Atresia vaginalis* [vajinal daralma] vakasını ebelere bırakmaları talimatını veriyor; eğer bu durumda hekim bir ebe bulamazsa, yaşam tarzında ahlaksal açıdan bir kusur bulunmadığı bilinen bir cerrahı çağırmaya hakkı olduğunu söylüyor.[21]

Ancak, hekimlerin, kendilerine bir cerrahın yaklaşmasına izin verecek "namuslu" kadınları bulup bulamadıkları sorusu yanıtsız kalıyor; çünkü örneğin 18. yüzyılın ortasında İngiliz seyyah Lord Charlemont şunları bildiriyor:

"Kahire'de yaşayan Fransız bir hekim, –bakışlardan saklanmak için her zaman bütünüyle örtünen– Türk kadınlarını muayene etmek üzere zaman zaman çağrılsa bile, hastalarını görmesine asla izin verilmediğini

anlattı. Bir kadının nabzını ölçmesine izin verildiğinde ise, nabız atışlarını sadece kalın bir muslin kumaşın üzerinden tahmin etmekle yetinmek zorunda bırakılmıştı."[22]

Kadınların hekim karşısında duydukları bu belirgin utancın günümüze dek ulaştığı ve İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde yaygın olduğu, sayısız örnekle kanıtlanabilir. Atatürk döneminden önce, Türk kadınları, bedenlerinin neresinin ağrıdığını anlayabilmesi için hekime gösterdikleri ya da başka bir kadın aracılığıyla gönderdikleri teşhis bebekleri bulunduruyorlardı;[23] günümüzde Batı eğitimi görmüş Mısırlı kadınlar bile –özellikle erkek akrabalarının duygularına özen gösterdikleri için– kalçalarına iğne vurulmasından hoşlanmazlar ve iğne vurulduklarında da ancak her tarafları örtülüyken çok küçük bir bölgenin açık kalmasına izin verirler.[24] Sina Yarımadası'nda Bedevi bir kadın, ellerinin ya da yüzünün dışında bir yerinden yaralanırsa, yarasını sağlıkçının değil, karısının muayene etmesine izin verirdi ve bu kadın da kocasını yaranın niteliği hakkında bilgilendirirdi. Ancak sağlıkçının çok yaşlı bir erkek olması ve lekesiz bir üne sahip olması durumunda, kimi kadınlar –aşırı iffetperest olmayanlar– kalça yarasını ona gösterirlerdi.[25]

Göğüslerin, kalçanın ya da baldırların açılması bu denli müşkülken, bu durum genital bölge için çok daha büyük ölçüde geçerliydi. Örneğin İran taşrasındaki küçük bir kent olan Kuzistan'da çalışan bir jinekolog, orada doğum yapan bir kadının, ebenin ve huzurda bulunan kadınların karşısında soyunmasının adeta "düşünülemez" olduğunu söylüyor. Gerçi kendisi bir defa –belli ki çok zor bir doğumdan önce– doğuran bir kadını rektal olarak muayene edebilmiş, ancak kadın onu hiç görememiş:

"Çoğunlukla pek zayıf olan kadınların iyice çömelmişlerken, rektal olarak muayene edilmelerinin çok elverişli olduğu görülüyor; bu kusursuz bir yön bulmaya ve böylelikle doğum konumunun kesin bir biçimde tanılanmasına yarıyor; bunun içinse, doğum yapan kadının soyunması hiç gerekmediği gibi, kendisini arkadan muayene eden hekimi de görmemiş oluyor; bu da, Arap zihniyeti açısından büyük önem taşıyabiliyor. Bir muayene, ancak genital bölgenin soyulması koşuluna bağlandığında, bu durum düzenli olarak, adeta aşılmaz güçlüklere yol açıyor. Ancak en ağır vakalarda ve yaşamsal tehlike söz konusu olduğunda –ilgili kadın bunu içgüdüsel olarak hissediyor– bir başka kadının yardımıyla doğum yapan kadını sırtüstü yatırmak ve bizde bilinen teknikle muayene etmek genellikle kolaylaşıyor."[26]

Afganistan'da ve Pakistan'da erkekler çoğu zaman bir jinekolojik muayeneden kaçınmak için kadınların ölümünü göze alabiliyorlar. Bir

etnolog, "Ager'de (Kuzey Pakistan), frengili bir tanıdık benden hap istedi; daha önce yerleşim merkezi Gilgit'de bir hekim tarafından defalarca penisilinle tedavi edilmiş, ama tedavi başarısız kalmıştı. Böyle bir vakada karısını düşünmüyordu, kadının bir hekime –kadın jinekolog bile olsa– gitmesi düşünülemezdi," demiştir.[27]

Mısırlı bir ebe kadın (*daya*), kızları doğum yaparken erkek ebe çağırmaktansa, kızlarını ölüme terk etmeyi tercih eden çok sayıda anne tanıdığını söylüyor; Kahire'de yayımlanan bir basın bildirisine göre, altmışlı yılların başında, Siva Vahası'nda lohusa kadınların %35'i, yanlarına bir hekimin gelmesini istemedikleri için ölmüştür. Suudi Arabistan'ın doğusundaki Acıman'dan bir erkek, karısının bir erkek ebeyi reddettiği için doğum sırasında öldüğünü memnuniyetle bildirdi: karısı "bir zamanlar bedenini, kocası olmayan bir erkeğe gösterdiği için, kıyamet gününde yaratıcısının karşısında yüzünün kızarmasını istememişti."[28]

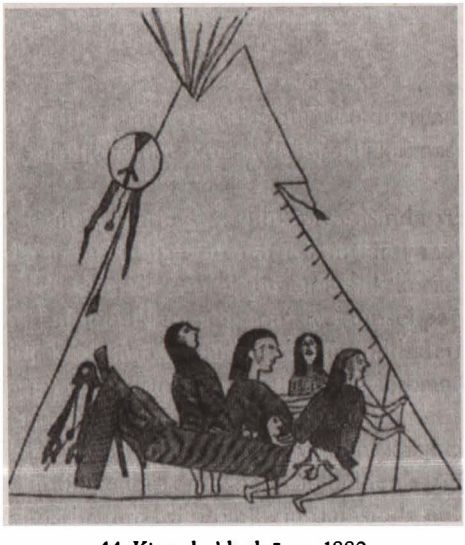
Türk köylerinde doğumun hâlâ aşılamaz bir biçimde utandırıcı bir yönü vardır; çünkü doğum, kadın üreme organlarıyla çok yakından ilintilidir ve bu organlar da –penisin tersine– namusluluğun timsalidir.[29] Bu yüzden, fetüsün ya da rahmin alındığı ameliyatlar, geleneksel bir biçimde, kadınlar tarafından yapılmaktadır:[30] Bir erkek ebeye "her şeyi göstermek" Doğu Anadolu'da son derece ayıp sayılır, bu yüzden doğum yapan kadın, karşısında sadece kadınlar bulunsa bile, kalabildiği sürece küloduyla kalır ve külodunu ancak doğum anından hemen önce çıkarır.[31] Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'daki bir erkek ebe şunları söylüyordu: "Mutaassıp Türk kadınlarına, ancak kadın ölmek üzereyken çağrılıyordum. Hamilelik sırasında bir elle muayene mi? İhtimal dışı, tamamen ihtimal dışı."[32]

Batıda yaşayan Türk kadınlarında da jinekolojik bir muayeneden duyulan utanç –bir kadın hekim ya da ebe tarafından yapılsa bile– çok fazladır; bir Türk ebe şunları bildiriyor: "Bir biçimde, daha büyük utanç duygusuna sahip olan Türk kadınları dikkatimi çekti. Vajinaları muayene edildiğinde, onu her zaman etekleriyle örtüyorlar ya da olan biteni görmemek için gözlerini elleriyle kapatıyorlar."[33] Bu sözleri, muayenehanesine gelen Müslüman kadınların, vajinaları muayene edilirken genellikle yüzlerini tamamen örttüklerini söyleyen bir kadın jinekolog doğruluyor.[34] Bir erkek jinekoloğa muayene olmaktan kaçınmalarının tek nedeni, hekimin "oralarına" dokunduğu düşüncesinin, kocalarında dayanılmaz kıskançlık duyguları yaratacak olmasından korkmaları değildir; edep yerlerine yaptıkları ağda yüzünden hekimin "her şeyi görmesinden" de bir o kadar utanmaktadırlar.[35] Arap kadınlarının çoğu, bir

jinekolojik muayenede, vulvaya dokunulmasını engellemek için, vulvanın dış dudaklarını kendi elleriyle açmaktadır.[36]

İmdi, kadınların kendilerini bir erkek ebeye ya da jinekoloğa çıplak göstermekten duydukları bu belirgin utanç, sadece son derece ataerkil olan Müslüman toplumlarına özgü değildir; bu utangaçlık tamamen başka "geleneksel" kültürlerde de aynı biçimde bulunmaktadır. Ova Mayaları'nda bir kadın normal koşullarda asla kendini bir hekime muayene ettirmez.[37] Sıradan bir doğumda, ebenin karşısında bile genital bölge hep örtülüdür, ve genç kadınlar genellikle kürtaj yaptırmak için *x'alan-ts'ah* ("doğum veren") denilen bir ebeye gidemeyecek kadar utangaçtırlar.[38] Hamile kadınlar, hastanede doğum yapmayı genellikle reddederler, çünkü orada utanç duygusuna (*verguanza*) dikkat edilmemektedir; bir kadının deyişiyle: Onlar "Anneni ve kocanı dışarı çıkartıyor, seni masaya yatırıyor, sonra da bacaklarının arasına bakıyorlar!"[39] Quiché Mayaları'nda da hastanede –yani erkek hekimlerin huzurunda– yapılan bir doğum "düşünülemez" çünkü bir doğum sırasında, ahlaki nedenlerden ötürü, yalnız yaşayan kadınlar bile bulunamaz.[40]

Aynı durum, bir zamanlar Kuzey Amerika yerlileri için de geçerliydi; onlar bir erkek ebeyi –olsa olsa– sadece tamamen "ümitsiz vakalarda"

44. Kiowalar'da doğum, 1880.

45. Doğum yapan Eipo kadını.

kabul ediyorlardı.[41] Bir Crow kadını –hangi koşullarda olursa olsun– vulvasına bir erkeğin bakmasına izin vermezdi ve bu nedenle, doğum sırasında da bir erkek bulunmazdı. Bir zamanlar bir kadın doğumun sorunlu geçmesi yüzünden ölümün eşiğine geldiğinde, şiddetle karşı çıkmasına rağmen, beyaz bir hekim çağrılmıştı. Uzun bir ikna sürecinden sonra kadın nihayet erkek hekimin yardım etmesine izin vermişti; ama ancak öteki kadınlar uyluklarını, venüs tepeciğini ve vulvanın dış dudaklarını, sadece vajina ağzının görülebileceği biçimde pamukla özenle örttükten sonra.[42]

Bu utangaçlık sık sık ebeye ve orada bulunan kadınlara dek uzanıyordu. Örneğin Wishramlar'da bir ebe, ahlaki nedenlerden ötürü, doğum yapan bir kadının genital bölgesini göremez ya da oraya dokunamazdı; bu yüzden bebeği kadının belden aşağısına örtülmüş bir erkek karaca postunun altından alırdı.[43] Doğum yapan Manus kadınları da, orada bulunan kadınlardan hiçbirinin, doğumun herhangi bir anında vulvalarını görmemelerine kesinlikle dikkat ederlerdi.[44] Eipolar'da kadınlar, özellikle dik yamaç teraslarındaki çalışmaları sırasında belden aşağılarını tamamen örterler, doğum yaparlarken de, vulvayı önden ve arkadan örten bataklık kamışı sapı şeritlerinden oluşturulan edep örtülerini (ye) çıkartmazlar.[45]

Çin'de 19. yüzyılda liman kentlerindeki hekimler gerçi bazen, durum ümitsizleştiğinde doğumlara çağrılırlardı;[46] ancak, daha önceki dönemlerde böyle bir şey tamamen olanaksızmış gibi görünüyor. Ünlü Çin jinekologlarının hiçbirisi ne bir kadını muayene etmiş ne de bir doğu-

mu yönetmiştir. 1644 yılında Min Ts'i-ki, görgül bir kadın sağlığı bilgisini olanaksızlaştıran, geleneksel ahlaklılık kurallarından yakınıyor.[47] Bu yüzden, ünlü hekim Ch'en Fung'un 1750 tarihli *Ta sheng p'ien* kitabı, kadınlara bir doğum sırasında kendi kendilerine yardım etmelerini buyuruyordu;[48] 640 yılı dolaylarında Çin diline çevrilen *Bin Elli, On Gözlü Avalokitésvara'nın, Hastalıkların Tedavisi İçin Sutrası*'nda karakteristik bir biçimde şöyle deniyor: "Bir kadın, çocuğun ters gelmesi yüzünden zor bir doğum yapıyor ve ölmek istiyorsa, bir *sheng p'eng-lai* üç *sheng* suyla kaynatılır ve sıvının tümü büyülü sözün yirmi bir kez yüksek sesle söylenmesinden sonra içilir. Böylece doğum hiçbir zorlukla karşılaşılmadan gerçekleşecektir."[49]

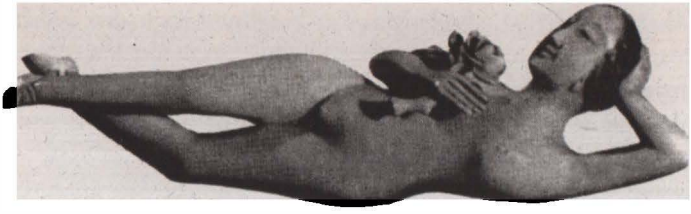
Daha 1973 yılında Çinli jinekologların ve ebelerin %97'si kadındı;[50] bundan on yıl sonra bir dergide jinekologlara şu tavsiyede bulunuluyor.

"Genç kadınları belden aşağıdaki hastalıklar yüzünden muayene etmek kolay değildir; ve bu yüzden jinekologların ve hemşirelerin küçük bir bölümü kadın hastalar karşısında sabırsız ve vicdansız davranmaktadır. Genç kadınların, kadın hastalıkları muayenehanesinin kapısında duraksamalarının nedenlerinden biri de budur. Umarız ki tabipler bu tutumları üzerinde düşünür ve bu hastalıkları özenle ele alırlar."[51]

Günümüze gelene kadar, Çin kadın hastalıkları hekiminin "kadın genital organlarını kontrol etmesi ya da muayene etmesi hemen hemen olanaksızdı," muayene "hastalık öyküsünün anlatılması ve nabzın ölçülmesi"[52] ile sınırlıydı; bu sırada hekim genellikle, hanımın bileğine bir

46. Kadın hastanın nabzı yoklanarak muayene edilmesi. Çin, 1850.

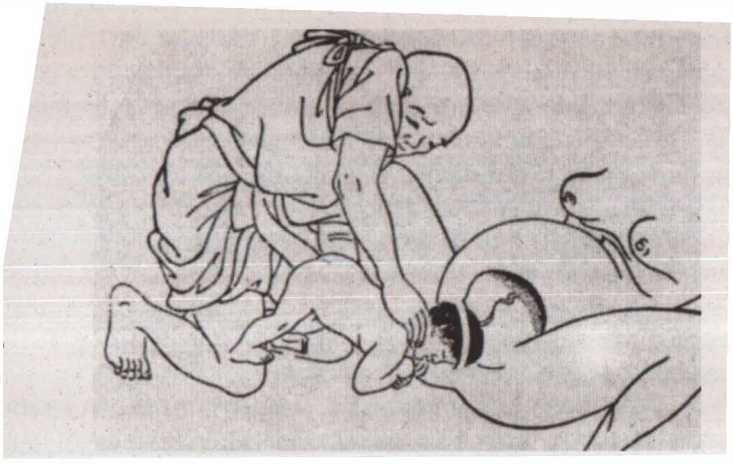
47. Çin teşhis heykelciği.

ipek iplik koyar ve ipliğin öteki ucunu başparmağıyla işaret parmağı arasında tutardı. Böylece kadının bileğine doğrudan dokunmuş olmaktan kaçınır ve teşhisini de, ipliğin kendisine ilettiği salınımlara göre koyardı.[53] Hekime bedende ağrıyan yeri sadece *göstermenin* değil, *adını anmanın* da ayıp sayılması yüzünden, hanımlar hekim karşısında genellikle fildişinden oyulmuş bir teşhis koyma heykelciği üzerinde, ilgili yere işaret ederlerdi; ya da bu heykelciği bir hizmetçileri ya da bir akrabalarıyla hekime gönderirlerdi.[54]

Japon hekimleri oldukça geç bir dönemde, yani 18. yüzyılın ikinci yarısında, jinekolojiyle ve doğum yardımıyla ilgilenmeye başladılar;[55] ancak bu ilgilenme büyük ölçüde kuramsal olarak kaldı, çünkü doğum yapan kadınlar, erkek bir doğum yardımcısının varlığına "çok nadiren" katlanıyorlardı.[56] Çin'de olduğu gibi, böyle bir erkek –eğer çağrılıyorsa– ancak acil durumlarda çağrılıyordu ve müdahaleyi kadının uzun giysisinin altından yapıyordu;[57] *Ebelik Operasyonları Atlası*'ndan alınan Resim 48, yanıltıcı olmasın; çünkü burada –Resim 49'daki gibi– çocuğun ters geldiği bir doğumun gerçekçi bir biçimde yansıtılması değil, ebe erkekler için öğretici bir resim söz konusudur.

Bugün bile, Japon kadınları, bir jinekolojik muayeneden önce genital bölgeyi, hekimin vulvayı ve çevresini değil, sadece vajinayı görebileceği bir biçimde örterler;[58] 19. yüzyılda Batılı bir jinekolog şunları bildiriyor:

"Klinik muayene amacıyla tamamen soyunan her erkek hasta, kalçalarına ve edep yerine bağlanan T biçimindeki örtüyü (*fundoşi*) çıkarmaz; ve her kadın küçük kalça örtüsünü aralamaktan çok doğal bir biçimde kaçınır ve bunu ancak tıbbi zorunluluk bulunduğu açıklandıktan sonra yapar. Tam gelişmemiş kızlar bile göğüslerini muayene amacıyla açmakta tereddüt ederler ve jinekoloji kliniğine demonstrasyon için getirilen kadın hastaların beşte birini bile, öğrenciler salona girmeden önce göğüs-

48. 'Ters gelen bir fetüsün çıkarılması'.
Tassei-zusetsu, 1858.

lerini bir örtüyle tamamen örtmedikçe, muayene masasına yatıramadım. Asistan hekimlerin, stajyer hekimler tarafından muayene edilmeye yeterince hazırlamadığı kadınların, utançtan ağladıklarını gördüm ve özel muayenehanemde *dıştan* muayene ile yetinmem yolundaki ricalarla sık sık karşılaştım."[59]

Bu tür haberlere dünyanın dört bir yerinden benzeri sayısız haber de eklenebilir. Örneğin Kore'de köy hekimleri, bir kadını vajinal olarak

49. Doğum. Kondo Taizo: *Tassei-zusetzu*, 1858.

muayene etmeyi denemeye bile çalışmıyorlar, çünkü kesin bir redle karşılaşacaklarını biliyorlar;[60] kentlerde ise muayene koltuklarının –eğer varsa böyle koltuklar– genital bölge görülemesin diye kadın hastaların karnına örtülen perdeleri bulunuyor.[61] Mozambik'teki Atchwaba'da hekimin muayenesi sırasında bir kadının edep yeri örtüsü birazcık kayınca, öteki kadınlar kikirdemeye başladılar ve yaşlı bir kadın onu şu sözlerle kınadı: "Utanmıyor musun? Bir kadına ait olanı erkeklere gösteriyorsun? Biz bunu görmek istemiyoruz!"[62] Ralik-Ratak Adaları yerlilerinde, bir kadını muayene eden bir hekim, sırf bu amaçla ortaya çıkan kabile şefleri tarafından, herhangi bir cinsel uyarılma belirtisi gösterip göstermediğini anlamak üzere inceden inceye gözlemlenmişti.[63]

Transkei'deki Bomvana kadınları, bir hemşirenin varlığına karşın, *lala phantsi komqolo* "Lütfen sırtüstü uzanın" istemini yerine getirmeye hazır değillerdi; Hollandalı jinekoloğun ricasını çok iyi anladıkları halde, yüzükoyun yatıyorlardı.[64] 1910 yılında "Alman Güneybatısı"nda, koloninin toplama ve tutsak kamplarındaki tüm kadınlar, olası zührevi hastalıkları saptamak amacıyla jinekolojik olarak zorunlu muayeneden geçirilmeye başlandığında, olası "Alman Kızılhaçı'nın Kadınlar Derneği" bu önlemi protesto etti; çünkü haklı olarak, bu işlemle Afrikalı kadınların onurlarının kırıldığı düşünülüyordu. Sonunda dernek, "Rhein Misyonerler Derneği"nin de desteğiyle ve önlemin kamuya açıklanacağı tehdidiyle, muayenelerin sadece fahişelerle sınırlandırılmasını başardı.[65]

Doğumun en eski çağlardan bu yana sadece kadınları ilgilendiren bir konu olduğu Hindistan'da da,[66] bir jinekolojik muayene son derece onur kırıcıydı ve 1867 yılında Bareilly, Uttar Pradeş'te ebeleri eğitmeye başlayan Lala Luchman Narain, o sıralar şöyle yazıyordu: "Hekimlerin bir kadının mahrem bölgelerine bakmalarına izin vermek, bizce nahoş ve yakışıksızdır. Çoğumuz sevgili eşlerimizin ve kızlarımızın bir erkek tarafından muayene edilmelerine izin vermektense, ölmelerine izin vermeyi tercih ederiz."[67] 1907 yılında, 'Indian Medical Service'in [Hindistan Tıp Servisi] genel müdürüne göre, Hintli tıp öğrencileri doğum yardımı konusunda 'British General Medical Council'in [İngiliz Genel Tıp Konseyi] istemlerini yerine getiremiyorlardı; çünkü doğumlarda hazır bulunma fırsatları olmuyordu, özellikle Kuzey Hindistan'da kadınlar erkek tıp öğrencilerinin huzurunda doğum yapmayı reddediyorlardı.[68]

Bugün bile bu durumda önemli bir değişiklik olmuş gibi görünmüyor:[69] Sadece çok az sayıda Kuzey Hintli kadın, bir erkek hekimle bu gibi edep yüklü konuları (*şarm ki baat*) konuşabiliyor; örneğin Uttar Pradeş'te

edeplilik (*şarm*) bir kadının tamamen giyinik olarak ve gıkını bile çıkarmadan, kulübesinin loş ışığında bir çocuk dünyaya getirmesi anlamına geliyor.[70] Normal olarak hiçbir Rajputin hastaneye ya da bir hekime gitmiyor; ama belirli koşullarda bir hekimi çağırsa bile, onun kendisini çıplak görmesine de, kendisine dokunmasına da kesinlikle izin vermiyor.[71] Zaman zaman, sıradan bir kadın, hekimler tarafından jinekolojik muayeneye zorlanırsa, Nasik bölgesinden bir Hintli jinekoloğun, bir ahlak romanı yazarının biçemiyle betimlediği gibi, onur kırıcı durumlar ortaya çıkabiliyor:

"Köylü kadın, normal jinekolojik muayene pozisyonunda masaya uzandı. Bir lamba yaklaştırıldı. Meslektaşım kadının vulvasını, antiseptik çözeltiye batırılmış pamuk yumağıyla silmeye başladı. Bu yüzden kadın hasta beklenmedik bir biçimde, cinsel olarak uyarıldı. Tüm bu temiz atmosfer, temiz ve beyaz çarşaflar, genital organlarını yoklayan ve hem ferç dudaklarını hem de daha derinlerini sıvazlayıp elle müdahale eden iki genç hekimin varlığı; tüm bunlar onun için çok fazlaydı. Vajinasına bir spekulum itildiğinde, kadın, bugün orgazm olarak yorumladığım bir sarsılma yaşadı."[72]

8
Doğum ve Hamileliğin Gizli Tutulması

İmdi, "geleneksel" toplumlarda kadınların jinekolojik bir muayeneden geçirilmesi ve hekimin doğum sırasında hazır bulunmasının son derece müşkül durumlar olduğunu gördük; dahası, tüm doğum sürecinin, Elias'ın uygarlık kuramının bakış açısıyla beklenebilecek davranışın aksine, utanma ve sıkılmayla kuşatılmış olduğu ve özel bir alana sürgün edildiği kültürlerin sayısı hiç de az değildir.

Bir Kırgız kadınının doğum sancıları başladığında, doğum yapacak kadın yurtun orta direğine sarılır ve Kırgız kadınlarının altı ya da yedi yaşlarından sonra takmak zorunda oldukları kırmızı başörtüsünün bir ucunu ağzına tıkardı. Şimdi utanma anı (*uyat vahti*) gelmiştir ve hiç kimse onun inlemelerini duymamalıdır.[1] Bhopal'de bir doğum sırasında, doğum yapılan evin yakınlarında herhangi bir erkek bulunuyorsa, doğum yapan kadına, sancıları ne denli şiddetli olursa olsun, kesinlikle bağırmaması söylenir; yoksa kadın hakkında, "hiç utanmadı, erkekler onu duyabileceği halde, bağırıp durdu!"[2] denecektir. Paraguay'ın Chacosu'nda, Ayoreolar arasında ve geleneksel Japon köylerinde de doğum yapan kadınlar bağıramazlardı, yoksa komşu kadınlar doğumun farkına varırlardı ve bu durum da kadını çok utandırırdı;[3] Doğu Anadolu'da

50. Doğum sancıları tutan Pamphile, 1412.

doğum yapan bir kadın da metanetli olması gerektiği için değil, erkeklerin bu olaydan haberdar olmamaları için bağırmamak zorundadır.[4] Yunanistan'daki göçer dağ çobanları olan Sarakatsaniler'de doğum yapan kadın, inlemeleri duyulmasın diye bir yorganı ısırır; bu da işe yaramazsa, yanında bulunan kadınlar yüksek sesle gülüp konuşurlar. İnlemeler yine de bu seslere baskın çıkarsa, cinleri korkutmak için değil, doğum yapan kadının utanmasını engellemek için kadınlar metal kutulara vururlar.[5]

Güney Filipinler'deki Basilan Adası'nda yaşayan Yakanlar, tahmini doğum tarihini komşularından gizlerler; böylece söz konusu günde hiç kimsenin dikkati özellikle bu olaya çekilmiş olmaz;[6] İsviçre'nin Wallis kantonundaki köylü kadınlar, daha yirminci yüzyılın yirmili yıllarında, bir çocuk sahibi olduklarında utanıyorlardı – özellikle ilk çocuğun doğumu "adeta bir yüz karası" olarak kabul ediliyordu.[7]

Doğum diye bir şeyin varlığının bile çocuklardan gizlenmesi, hiç de ender bir durum değildir. Örneğin Quiché Mayaları'ndan bir kadın şunları söylüyor: "Doğum tarihi yaklaştığında, anne babalar öteki çocuklarına anlatacak bir hikâye uydurmak zorundadırlar." Ayrıca, "ço-

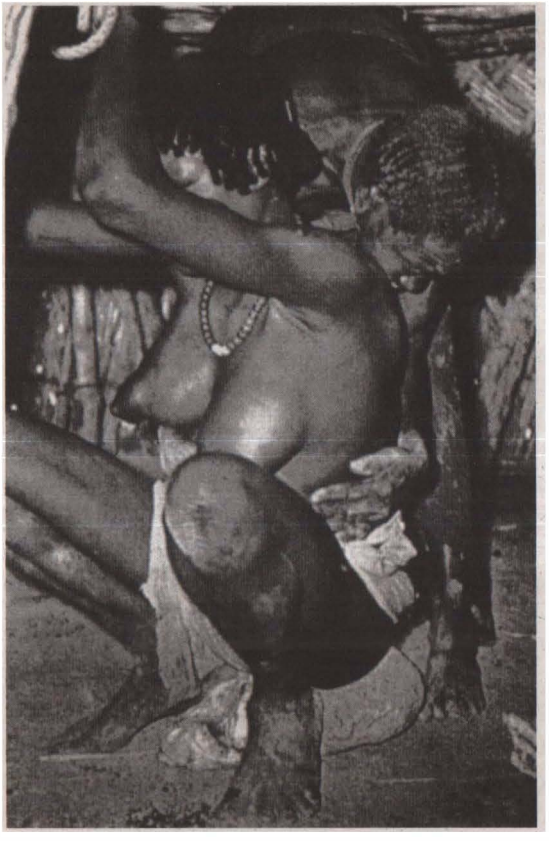
cuklar yeni bir çocuğun doğduğunu öğrenmezler. Bebek, kulübenin bir köşesinde dünyaya gelir ve sonra çocuklara yeni bir çocuğun geldiği söylenir."[8]

Ama kimi yerlerde bizzat kadınlar bile, bu olaylar hakkında doğru dürüst bilgi sahibi değillerdir. Yaşlı bir Yaqui Kızılderilisi kadın 19./20. yüzyıl dönümündeki ilk doğumunu şöyle anımsıyor:

"Hamile olduğumu bilmiyordum. Karnımda ağrılar vardı. Her gece avluda gidip geliyordum ve işeme ihtiyacı duyuyordum. Sonunda, gün doğumunda ağrılar öyle şiddetlendi ki, bir çadır direğine sarıldım ve bebek dünyaya geldi. Olup biten hakkında hiçbir fikrim yoktu."[9]

"Geleneksel" toplumlarda erkeklerin ve kadınların alanları birbirlerinden katı bir biçimde ayrıldığı için, erkeklerin doğum işinden ve bununla bağıntılı olan her şeyden hemen hemen her zaman uzak tutulmaları hiç de şaşırtıcı değildir. 17. yüzyılda Prince de Conti'nin saray kurallarında, hizmetçi kızlara yaptıkları doğumlar hakkında asla konuşmamaları emrediliyordu;[10] ancak burada, Ariès'in ve başka kültür tarihçilerinin öne sürdüğü gibi, bu dönemde ortaya çıkmış bulunan "yeni bir utanma duygusu" söz konusu değildi kesinlikle. Örneğin, etnograf Koch-Grünberg, bir Desana Kızılderilisi'ne "doğurmak" sözcüğünü sorduğunda, aldığı yanıtı şöyle anlatıyor: "Adam beni şaşırtarak, son derece alçak sesle ve kadınlara kaçamak bir bakış atarak yanıt verdi;" araştırmacı bu durumu, "erkeğin sadece kadını ilgilendiren ve erkeklerin o sırada orada bulunmasının mümkün olmadığı bir eylem üzerine konuşmaktan kaçınması,"[11] biçiminde yorumluyor. Yeni Gine'deki Kaluli kabilesinin erkekleri bebeklerin nereden geldikleri hakkında hiçbir fikirlerinin bulunmadığını ciddi ciddi söylüyorlar. Kadınlar da aynı biçimde erkeklerin oğlancılığı hakkında hiçbir şey bilmedikleri izlenimi veriyorlar. Kalulilerde "doğurmak" eylemi için özel bir sözcük bulunmuyor –bir hayvanın yavrulamasını imlemek için kullanılan sözcük, insan doğumlarına uygulanmıyor– ve "çocuğu bir hamağa yatırmak" deyimini kullanıyorlar. Erkekler, etnoğrafa "oğlancılık bizim işimiz, ve bir kadın ormana gidip de bir bebekle geri döndüğünde olup bitenler, onun sırrıdır,"[12] demişler.

Toplumların çoğunda kadının kocası bile, doğum sırasında karısının yanında duramaz; örneğin Minagkabaular'da, kocayla ebe birbirlerinden "utandıkları"[13] için, erkeğin evden ayrılması gerektiği söylenir; Yeni Gine'deki Sambialar'da kadının bacaklarını açtığı doğum sırasında, bir erkeğin ya da bir çocuğun orada bulunması düşünülemez bile:[14] bu arada, sadece acil durumlarda bir "uzman" çağrılabilir. Örneğin Batı Apaçi-

51. Dangaleatlar'da doğum. Fotoğraf: Peter Fuchs.

ler'de, zor bir doğumda bir şaman çağrılır; ama o da daima bir tür Wigwam [Kızılderili çadırı] olan *wickiup*'un dışında kalıp, orada tıngırtı çıkarır ve şarkı söyler.[15] Mbowamblar'da (Kundoi Engamoi) yine bir "şifacı" çağrılır, ancak o da, doğumun gerçekleştiği âdet görme kulübesine giremez.[16]

Ancak, erkek etnologlar da, bir doğumun ayrıntıları hakkında bilgi edinmek istediklerinde genellikle son derece sıkıntılı durumlara düşmüşlerdir: örneğin Aitape yöresinde Tumleo Adası'ndaki kadınlar, araştırmacı kendilerine doğum hakkında soru sorduğunda, adeta şok olmuşlardı.[17] Bir başka etnolog da, Tamiller'in doğum teknikleri "Kadın mahremiyeti içinde olabildiğince gizlendiği için, kadının genelde çeltik

yığınının karşısında oturmuş pozisyonda doğum yapması dışında, pek bir şey öğrenemedim,"[18] diye bildiriyor.

Bu noktada, "geleneksel" toplumlarda doğum sürecinin belki gerçekten bir utanma ve sıkılma örtüsüyle örtülü olduğu kabul edilecektir, ama yine de hamileliğe ancak aşırı iffetli 19. yüzyılda böyle duyguların yüklendiği, daha önceki dönemlerde ve Avrupa-dışı kültürlerde, özellikle "doğa halklarında" kadınların "şişkin karınlarını" hiç sıkılmadan ve "doğallık" içinde taşıdıkları söylenecektir. Birçok kültür tarihçisi, bebekleri getiren leyleğin 19. yüzyıla ait "bir burjuva buluşu" olduğunu[19] ve hamileliğin ancak bu dönemde "ağza alınamadığını" ve örneğin "kalbinin altında bir bebek taşımak" ya da "kutsanmış beden" gibi "imalı sözlerle örtülmüş" bir olay[20] olduğunu iddia ediyorlar.

Gerçekten de, 1900 yılı dolaylarında Viyanalı burjuva ailelerinde, çocuk sahibi olmaktan ve benzeri "uygunsuz şeyler"den söz açılacağı zaman, çocuklar "bir bardak su" getirmeleri için odanın dışına yollanırlardı;[21] işçi çocukları da bir hamilelik hakkında belli ki "resmi olarak" hiçbir şey bilmiyorlardı. Doğum tarihi yaklaştığında çocuklar akrabaların yanına ya da birkaç günlüğüne komşulara gönderiliyordu. Yaşlı bir adam şunları anımsıyor: "O sıralar oniki yaşındaydım. Anamın biraz şişmanladığını gördüm, ama hiçbir şey bilmiyormuşum, anlamamışım gibi davrandım. Bu konuda hiç konuşulmamıştı; kesinlikle hiç."[22]

Kuzey Burgonya'da bir köylü kadın, eski zamanlarda hamilelik hakkında konuşmak istediğinde, çocukların yatağa gönderildiğini bildiriyor; "Bugün buna hiç önem verilmiyor. On yaşındayken bu konuda en küçük bir bilgimin olmadığını anımsıyorum." Genç kızlıklarında ahıra girmelerine bile izin verilmeyen öteki kadınlar da, inek buzağıladığı zaman "bunu" ilk defa öğrendiklerinde yaşadıkları şoku anlatmışlardı: "Kız kardeşim dünyaya geldiğinde on yaşındaydım. Annemin karnının ağrıdığını söylemişlerdi bana. Ve on yaşımda olduğum halde, buna adamakıllı inanmıştım."[23]

Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth, düğünden sonra hamile kaldığında bu "durum" karşısında öyle utanmıştı ki, durumunu perhiz yaparak ve aşırı korselerle gizlemeye çalışmıştı.[24] Preston'dan 1919 doğumlu bir başka işçi kadın, hamileliği ilerlediği için evden dışarı çıkamadığını itiraf ediyor: "Utanıyordum, çünkü ne yaptığımı düşüneceklerini biliyordum ve bunun korkunç olduğunu düşünüyordum."[25]

Daha geçen yüzyılın yirmili ve otuzlu yıllarında İngiliz moda reklamlarında hamile elbiseleri, sadece karınları bile doldurulmamış fotomodeller tarafından sunuluyordu;[26] bundan bir süre önce Gustav Klimt

hamile modeli Herma'yı çıplak poz vermeye çağırdığında, öteki modellerinden birinin, kıpkırmızı kesilmiş bir halde gelip bir solukta ağzından şu sözlerin döküldüğü söylenir: "Evet ama, bu şişkin karınla mı?! Şimdiden özür dilerim... Yok, bu bana göre değil...!" Bir hamile kadının çıplak resminin (Resim 52) yapıldığı haberi, özellikle Viyana edebiyatçı kahvelerinde çığ gibi yayıldı ve bu olaya genellikle bayağılığın daniskası gözüyle bakıldı.[27]

52. Gustav Klimt: 'Umut I', 1903.

Tüm bu örnekler net bir dilden konuşmuyorlar mı? Ayrıca, hamilelik konusundaki iffet düşkünlüğünün 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk onyıllarında tüm sosyal tabakalarda doruk noktasına ulaştığını göstermiyorlar mı?

Elbette 18. yüzyıla ait çok değişik kaynaklar okununca, o dönemde hamilelik konusunda hiç de öyle çekingen davranılmadığı izlenimi edinilebilir. Örneğin 1795 yılının Kasım ayında *Journal des Luxus und der Moden* [Lüks ve Moda Dergisi] "Doğaya Dönüş" akımı çerçevesinde, Fransız metropollerinde hamileliklerin artık birdenbire –şimdiye dek olduğu gibi– gizlenmemeye başlandığını bildiren flaş haberi sunuyor:

"Elbette bu hafif kumaşlardaki bu hafif pileler özellikle şimdi, eskisinden daha fazla, sık görülen ve daha büyük bir ahlaki temizliğe kefil olan cumhuriyetçi hamileliklerle göze çarpıcı bir karşıtlık oluşturuyor. Ancak Parisli kadınlar şimdi doğurgan olmaktan, kocalarının yazarlar ve seçkin zekâlar olarak tinlerinin yaptığı doğumlarla kamuoyu karşısına çıkmaya utandıklarından daha az utanıyorlar."[28]

1764 yılında 'ilerici' pedagog Basedow, çocukların ve gençlerin artık hamilelik olgusu hakkında aydınlatılmaları gerektiğini savunuyor ve on ile oniki yaşlarını en uygun aydınlatma yaşı olarak görüyor: "Çocuklara kardeşlerini leyleğin getirdiğini ya da kuyudan alındığını her söylediklerinde, bunu tiksintiyle dinliyorum;" okurlarına da, "şimdiye dek kendimin ve başkalarının çocuklarına en küçük bir sakınca olmadan, terbiyeli anlatımlarla döllenmeyi, hamileliği ve doğumu" açıkladığını bildiriyor. Hamilelikten önce zorunlu olarak gerçekleşen şey hakkında, bu arada sadece baba ile anne arasında "tam bir beraberlik" gerçekleştiğini ima etmiş, ama bu noktayı daha ayrıntılı irdelememiş: "Dölleme işleri hakkında sadece ya ahlaksız yazılarda ya da anatomik ve tıbbi makalelerde ya da Kardinaller Meclisi toplantılarında vs. konuşulmaktadır."[29]

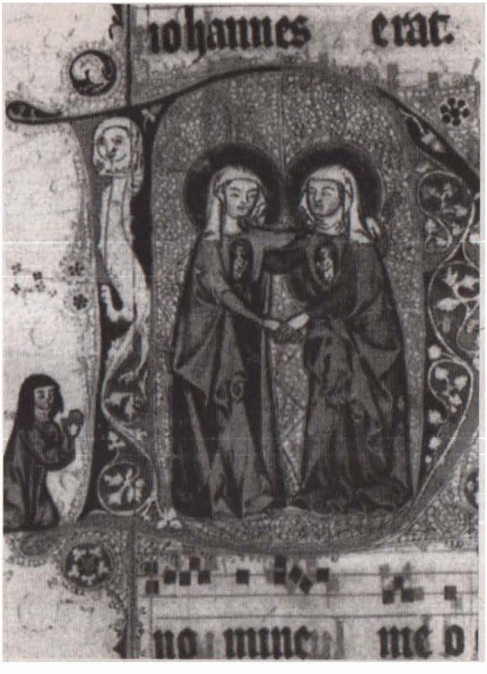
"Şişkin karın"ın her zaman rahatlıkla ve açık açık gösterilmediği, 17. yüzyılın ortasında bazı hanımların "büyük karınlarından gurur duymalarından"[30] yakınan Newcastle Düşesi Margaret Cavendish'in öfkesinden ya da Fransız sarayında Mme de Montespan gibi kadınların, karnı olabildiğince gizleyen "innocentes" denilen belsiz bol mantolar giymelerinden anlaşılıyor.[31] Bu hamile giysilerinin Barok dönemde ortaya çıktığı iddia edilen yeni utanç duygusunun bir buluşu olmadığını da Erken Yeni Çağ'daki, hamilenin bedenini tamamen örten *–hussegke* denilen– hamile giysisi gösteriyor (Resim 53). Çıplak hamile kadınların, kesin tıbbi makaleler dışında resmedilmesi, Geç Ortaçağ'da ve Erken

53. Jost Amman'ın Kıyafetler Kitabı'ndan burjuva hamile elbisesi, 1577.

16. yüzyılda çok enderdi; ve cerrahlık da yapan köy berberlerinin ve cerrahların eğitimine yarayan, 1538 yılında kalma bir yaprakta yer alan, genital bölgesine dek soyulmuş bir hamilenin resmi son derece sıradışıdır. (Resim 56).[32]

Ancak, yabancı toplumlarda da hamileliğin konuşmalarda ve davranışlarda ima edilmesi ve gizlenmesiyle karşılaşılır; üstelik bunun nedeni "doğa halklarının" sözümona "büyülü" yaşam biçimine ilişkin masalla inanılmak istendiği gibi, kötü ruhlar ya da benzeri şeylerden duyulan korku değildir kesinlikle. Örneğin Bergdamalar'da bizdeki "hamile" sözcüğüne karşılık düşen bir sözcük yoktur; yalnızca hayvanlar hakkında kullanılabilen ve "yüklü" anlamına gelen *oa* sözcüğü vardır. Bir kadın için "ağırlığı var" ya da "durumu iyi değil" denmiştir. "Doğurdu" değil de "kurtuldu" ya da "yatakta yatıyor" denmiştir. Bir çocuk doğduğunda *nai go* yani "o iş oldu" ya da "çocuk dünyayı gördü"[33] denir. Güney Sumb'daki Rindiler'de, bir kadının canının olgun mango istediği söyleniyorsa, bununla kadının bir çocuk beklediği anlatılmak isteniyordur.[34] Meksika köylerinde hamile kadınlar için, "bir çocuktan hasta oldu," denir. Hamilelik orada bir aşırı iffetlilik buğusuyla örtülüdür: her hamile kadın karnını başkalarından ama özellikle çocuklardan ve saygı göstermesi gereken kişilerden gizlemeye çalışır; kızlar anneleri tarafından aydınlatılmadıkları, annelerinin hamileliğini de asla fark ede-

54. Ortaçağ'da hamileliğin serimlenişi:
Meryem (solda) ve Elisabeth, 1340.

medikleri için, genç kadınlar düğünlerinden hemen sonra günün birinde karınlarının şiştiğini gördüklerinde şaşırıp kalırlar.[35]

Quiché-Mayaları'nda da bir hamilelik hakkında konuşulmaz, duyguların en yücesi ise bir adamın "karım hasta" demesidir;[36] Michoacan köylüsü de karısının "enfermedad" olduğundan söz eder.[37] Michoacanlar'da kadın "hastalığını" her bakımdan olabildiğince uzun bir süre gizler, hiç kimseye bundan söz etmez ve bol giysiler giyer.[38] Avustralya çölündeki Pintupiler, hamilelik ve doğum hakkında, normalde tek bir söz bile sarfetmezler; mutlaka bir şey söylemeleri gerekiyorsa örtmece sözler kullanırlar, çünkü bu konunun "hayvansal" yanı sıkıntı vericidir.[39] Himalaya Dağları'nda yaşayan Kumaonlar'da kadınlar, özellikle de genç kadınlar, hamilelikten sonra da kendilerine bir şey söylendiğinde, bu konuda susarlar; bundan çok utanırlar ve utanmalarının nedeni büyük bir olasılıkla, böylelikle daha önce erkekleriyle yattıklarının ortaya çıkacak olmasıdır.[40] İngiliz çingenelerinde, Burmanyalılar'da ve Mısır'ın batı

çöllerinde yaşayan Awlad 'Ali Bedevileri'nde sıkılma nedeni aynıdır; tüm bu halklarda kadınlar, karınlarının şişkinliğini bol elbiselerin kemerlerine ve şalların altında gizlemeye çalışırlar.[41] Son olarak, Orta Yeni Gine'de yaşayan Gende kadınları da karınlarında hamileliğin ilk belirtileri anlaşılır olduğunda utanırlar; ancak durumlarının tanıklığını gizleyebilecek giysilere sahip değillerdir. Yine de, böyle bir şey yokmuş gibi davranılır ve onların hamileliğine imada bulunmak bile örf ve âdetlerine aykırıdır.[42] Walmeheler'de ergenlik çağına gelmemiş çocuklar, görünüşe bakılırsa, kadınların hamile olduğunu fark etmezler ve bir ço-

55. Fetüsün rahimdeki duruşları. Suluboya, 15. yüzyıl.

cuğun önünde "filanca kadın bir çocuk taşıyor" demekten titizlikle kaçınılır. Bebek dünyaya geldiğinde, çocuklara annenin onu nehirden oltayla tuttuğu söylenir.[43]

56. Heinrich Vogtherr, büyük: 'Anothomia eines Weybs leyb' [Bir Kadın Bedeninin Anatomisi], 1538.

9
20. Yüzyılda Jinekoloji ve 'Duygulanım Standartı'

Günümüzde yaşayan Batılı kadınların, erkekler tarafından yapılan jinekolojik muayene ve doğum yardımı karşısında, yabancı kültürlerin ve geçmiş toplumların kadınlarının utandığından daha az utandıklarını ve çekindiklerini görmek için, elbette ayrıntılı tanıtlamalara gerek yoktur. Tıbbın hiçbir dalı, kadın-doğum hekimliği kadar sıkı sıkıya erkeklerin elinde durmamaktadır. Örneğin 10 yıl kadar önce Kuzey Amerika'da jinekologların ve ebelerin %96,5'i erkekti;[1] bu olgu da günümüzde hemen hemen her kadının bir erkek hekimin yardımını alması gerektiği anlamına geliyor.

Bu noktada elbette Norbert Elias'a dayanarak, bu olgunun kesinlikle artan dürtü ve duygulanım denetimi kuramına karşı değil, tam tersine bu kuramdan *yana* olduğu itirazı dile getirilecektir; bu gelişmenin "önkoşulu çok yüksek bir dürtüye bağlılık standartıdır. Sadece, büyük ölçüde bir kendini çekmenin, bir doğallık haline geldiği ve erkeklerin ve kadınların kendini bastırmanın her bireyi dizginlediğinden mutlak bir biçimde emin oldukları bir toplumda," denecektir, cinsiyetler arasındaki davranış biçimleri, "bu kadar özgürce gelişebilir." Tamamen belirli bir 'uygarlaşmış' standart-davranışın çerçevesi içinde kalan bir gev-

şemedir; yani çok yüksek derecedeki duygulanımın otomatik, alışkanlık olarak öğrenilmiş bağlanması ve yeniden biçimlendirilmesidir bu."[2]

Peki bu, günümüzdeki kadın hastalarda duygu ayarlamasındaki *kendini* bastırmaların, kadınların, erkek hekim onları dokunarak muayene ettiğinde cinsel duygulanmalar karşısında, "mutlak bir biçimde emin" olabilecekleri ölçüde, üstelik durumun 'cinselliksizleştirilmesine' artık gerek kalmayacak ölçüde güçlendiği anlamına gelir mi? Diğer yandan, bu, erkek hekimlerin kendi cinsel duygularını, bir kadın hastanın bedeninin en mahrem yerlerine, bu sırada hiçbir şey hissetmeden ya da 'aklına bir şey getirmeden' dokunabilecekleri ölçüde 'mutlak bir kesinlikle' bu denli "dizginleyebilecekleri" konumda oldukları anlamına mı gelir?

İlkin: örneğin Paul Feyerabend'in, "daha kişiselikten arındırılmış (ya da teknik bir terminolojiyle) 'daha nesnel' muayene biçimine geçiş" diye adlandırdığı[3] ve uç noktalarda ünlü bir Amerikalı erkek hekimin, kadın hastalarına "içi doldurulmuş hayvanlar" demesine kadar varan şeyin çerçevesinde, duyguların ve duyumsamaların "dıştan modellendirilmesinin" yerine kesinlikle bir "kendinden modellendirme"nin geçmediği, çok çeşitli göstergeler üzerinde saptanabilir.

Günümüzde bir televizyon programı için kendileriyle röportaj yapılan çok sayıda kadın, jinekologları tarafından "çok mesafeli, adeta bir parça tahta gibi muayene edildiklerinden"[4] yakınıyorsa; bu tutumun bir duygusal soğukluk anlatımından çok, hekimlerin muayene durumunu kişisellikten arındırmak ve nesnelleştirmek için ne büyük bir çaba harcadıklarını gösterdiğinin farkında değiller demektir.

Bir jinekolog en azından Amerika'da bir striptizi çok uzaktan bile anımsatabilecek bir atmosferin oluşmasını en baştan engellemek için, hastası soyunurken, muayene koltuğuna oturup bacaklarını açarken, genellikle orada bulunmaz. Ve hemen hemen her kadının, hekimin yardımcılığını yapan kadına ve kapalı bile olsa kapıya sırtını dönerek soyunduğunu gözlemlenmiştir. İç çamaşırları çok güçlü bir mahremiyet ve cinsellik çağrışımı yaptıkları için, kadın hastalar külotlarını çok ender olarak görünürde bir yerde bırakmaktadırlar.[5] Almanya'da birçok jinekolog, kadınların muayene odasına slip ve sütyenle girmelerini fazla *mahrem* buldukları için, hastanın tamamen soyunmasını istemektedir; oysa ki kadınların çoğunluğu için "üstünde hiç olmazsa bir parça giysi bulunması" daha az sıkıntı vericidir.[6]

Anglosakson ülkelerinde genel olarak, kadın hastanın giysilerinin bir bölümü üstünde bırakırılır ve hasta muayene koltuğuna oturduğunda, hekimin kadın yardımcısı hastayı belden yukarısını ve aşağısını

birbirinden ayıracak bir biçimde ve daha sonra hekimin kadının yüzünü göremeyeceği bir biçimde bir örtüyle örter. Ayrıca, genital bölge en baştan açılır ki, hekimin hastayı soymasına gerek kalmasın.[7] Feminist yazarlar, bu işlemi kadın bedeninin kullanılabilir hale getirilmesinde atılmış bir adım olarak gördükleri için, muayene edilen kadınların örtülmesini eleştirmişlerdir:

"Böylelikle kadın 'çok aşağıda' neler olduğunu göremez. İlk bakışta çok özenli görünen bu davranışın amacını sorguladığımızda, böylelikle bilgi akışının engellendiğini ve erkek ya da kadın hekimin rahatça işini yapabildiğini görürüz."[8]

Feminist yazarlar, ABD'deki feminist Kadın Sağlık Merkezleri Federasyonu'nun bir kadın çalışanının, örtüsüz muayene edişini ve böylelikle kadın hastayı da muayene sürecine dahil edişini serimleyen bir çizimi (Resim 57) örnek olarak gösteriyor.

Elbette bu eleştirmenler, bu "bilgi akışının engellenişi"nin, durumu 'mahremiyet dışına çıkarma' işlevi taşıdığını, jinekoloğun böylelikle bir ölçüde, herhangi bir kişinin mahrem yerine değil de, yalıtılmış bir genital bölgeye dokunduğunu göremiyorlar. Daha yeni bir ders kitabında şöyle deniyor:

"Kadın hasta soyunmak, hatta belki de kendisini çok sıkıntı verici bir konumda durmaya zorlayan muayene koltuğuna oturmak zorunda

57. 'Federation of Feminist Women's Health Centers'in [Feminist Kadın Sağlığı Merkezleri Federasyonu] bir üyesinin yaptığı vajinal muayene, 1981.

olduğu sürece; üstünü örtmek için örtülerin hazırda bulunmasına, ilgisiz üçüncü kişilerin bakmamalarına ve hekimin tüm tavırlarıyla durumun sıkıntı vericiliğini hafifletmesine olabildiğince özen gösterilmelidir. Muayeneyi yapan erkek hekim, asla kadın hastayla baş başa bırakılmamalıdır."[9]

Muayenenin kendisine gelince 'iffet düşkünü' 19. yüzyıldaki ders kitaplarının kadın hekimlerini, kadın hastanın belden aşağısındaki son derece mahrem belirli bölümlere, yani klitorise hiçbir durumda dokunmamaları ve ilgili kadının cinsel olarak uyarılmasından kesinlikle kaçınılması konusunda net bir dille uyarıldıklarını anımsıyoruz. Burada ilginç olan, aynı kuralların günümüzdeki ders kitaplarında da bulunması, ancak bu kuralların, aksi halde ağrıların ortaya çıkabileceği belirtilerek gerekçelendirilmiş olmasıdır. 1919 yılına ait bir ders kitabında kadın hastanın cinsel heyecan duyması hâlâ açıkça telaffuz ediliyordu ve deniyordu ki: "(Hekimin) parmağını hastanın vajinasına sokarken, onda erotik bir heyecan uyandırmaması çok önemlidir," yoksa, büzülmeler ortaya çıkar ve, "dışarıdan yoklayan elin leğen kemiği organlarının derinine girmesini ve onlara dokunmasını olanaksızlaştırır."[10] Yakın tarihte yayımlanan bir ders kitabında ise önce, hekimin kadın hastanın muayene konumunu almasına yardım etmesi ve onu uzun süre "sıkıntı verici konumda" bekletmemesi söyleniyor. Ayrıca, hekimin doğrudan doğruya kadının vajinasına dokunmaması, önce boynunu, koltuk altlarını ve göğüslerini yoklaması isteniyor. Bundan sonra hekim vajinal muayeneye geçmeli, bu sırada klitorise dokunmaktan kaçınmalıdır; ancak bu kaçınma, iki taraf için de sıkıntı verici bir cinsel heyecanlanma olasılığından ötürü değil, ağrılara yol açma olasılığından ve yaralama tehlikesinden ötürüdür.

"Muayene eden parmaklar, her zaman, 'apışarasının üstünden' içeri sokulacak, parmağın ucu vajinanın girişine [Introitus vaginae] yaslanacak ve ilk boğum apışarasında ileriye doğru biraz itilecektir. Ancak bundan sonra parmaklar apışarası üzerinden, ilerleyen parmağın arka yüzeyi apışarasına dokunacak ve apışarasına karşı sağlam yerleştirilecek biçimde, tamamen rahmin içine itilir. Bu teknikle vulvanın sinir ve damar açısından zengin olan ve bu yüzden çok duyarlı ve incinmeye yatkın olan venüs tepesindeki bölümleri, özellikle de klitoris bölgesine ve idrar yolu boğumuna dokunulmamış ve ağrılara yol açılmamış olunur."[11]

Buna karşılık, bazı jinekologlar, bir mahremiyet atmosferi ya da cinsel tepkiler doğmasın diye, bile bile kaba, duyarsız bir biçimde muayene ediyorlar;[12] öte yandan, muayene sırasında utanç duygusuna ya da cinsel

duyumlara kapılan kadın hastalar, bu duyumları ağrılar ya da nötr bir gıdıklanma olarak yeniden tanımlamaya eğilim gösteriyor, çünkü böylelikle bir 'hastalık bağlamı' oluşturabiliyor ve durumu cinsellik yüklü olmaktan çıkartabiliyorlar.[13]

Kadın hastadan genellikle muayene sırasında tavana bakması ya da odadaki mobilyalara bakması –"gözler açık, hülyalı ya da 'dalgın' değil– ve sadece gerektiğinde hekime bakması bekleniyor;[14] çünkü kapalı gözler kendini-olaya-kaptırmaya işaret edebilir ya da bir utanma belirtisi olarak yorumlanabilir;[15] bunlar da duruma yeniden cinsellik yükleyecektir. Yine, buna karşılık, hekimle arasına mesafe koymak ve onunla sıkıntı verici bir göz teması olasılığını yok etmek için, gözlerini kapayan kadınların sayısı hiç de az değildir.[16]

Jinekologların bir başka 'nesnelleştirme stratejisi' de konuşmaların, dokunuşların kabalığına denk düşen bir sertliği, ya da kadın hastanın sanki hekimin karşısında cinsel olgunluğa erişmiş bir kadın değil de küçük bir kız varmış gibi küçük gösterilmesi ve çocuksulaştırılmasıdır: "Peki, bakalım yine nasıl uf olmuş orası...?"[17] En azından Amerika'da erkek jinekolog, kadın genital organlarını sık sık kişisellikten çıkarır – örneğin "vajinanız" değil, "vajina" diye konuşur ve örneğin "lütfen bacaklarınızı açın!" gibi gündelik dildeki herhangi bir erotik yan anlam taşıyabilecek sözlerden ya da deyimlerden kaçınır. Genellikle genital organları "vulva" ya da "vajina" gibi Latince terimlerle ya da ilgili İngilizce terimlerle tanımlamaktan kaçınır ve örneğin "Aşağıda ilk kez ne zaman ağrınız vardı?"[18] diye sorar.

Bu arada kimi hekimler doğrudan doğruya kadın hastayla değil, kadın yardımcılarıyla ve uzmanlık dilinde konuşurlar; yardımcı da tıp dilini hasta kadının anlayabileceği gündelik dile çevirir.[19] Aslında öyle görünüyor ki, kadın yardımcı öncelikle bir namus bekçisi işlevini üstlenmiştir; çünkü hekimin yapamayacağı hiçbir şeyi o da yapmamaktadır,[20] bundan dolayı Heidelbergli iki jinekolog şunları yazıyor:

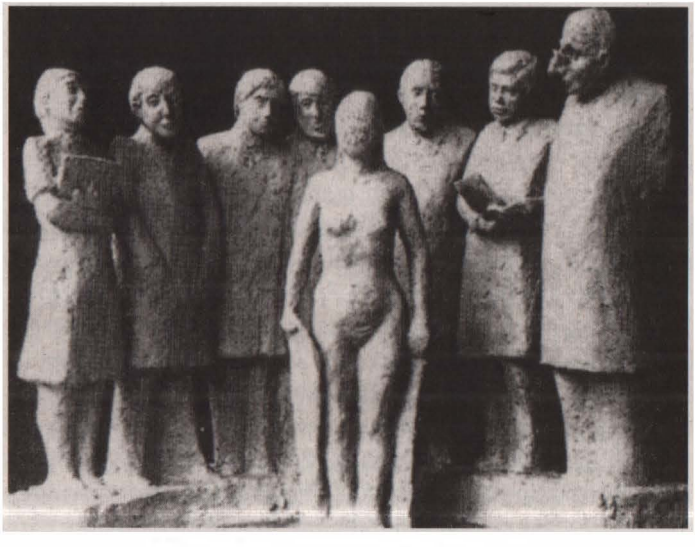
"Birçok kadın için, kadın doktoruna gitmek –özellikle de ilk defasında– bir kendini aşma anlamına gelir. Jinekolojik muayenede bir üçüncü kişinin varlığı, kadın hasta tarafından daima çok iyi karşılanır. Doktorun yardımcısı kadın ya da hemşire, gerektiğinde kadın hastanın soyunmasına yardımcı olur, yan muayeneleri yapar ve hekime yardım eder. Bu kadının çalışması, muayene odasındaki atmosferi nesnelleştirmeye uygundur; tek tek vakalarda, muayenenin önemli bir tanığıdır."[21]

Görmüş oluyoruz ki, dışsal düzenlemelerden oluşan böyle bir donanıma gerek duyuluyorsa, Elias'ın "*kendini* ba[illegible]rma"larıyla pek de iler-

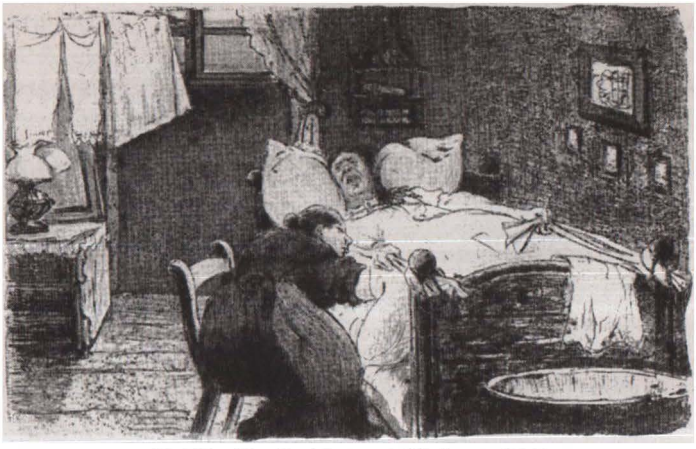
leme sağlanmış görünmüyor –çünkü yukarıda anlatılan, büyük bir bölümü son derece bilinçli olarak uygulanan nesnelleştirme stratejilerinin var olması, anlaşıldığı kadarıyla hekimlerin de hastaların da duygulanımlarına ve duyumlarına adeta "içsel" bir kilit vurmadıklarını gösteriyor,[22]– böylece az önce alıntılanan jinekologların son değinisi, betimlenen jinekolog muayenehanesini "dışsal" cinsellikten arındırma stratejilerinin de, Elias'ın saptadığı "mutlak güvenliği" pek sağlayamadığı kuşkusunu doğuruyor. Örneğin bir jinekolog şunları söylüyor:

"Herhangi bir şey isnat edilmesin diye, asla kadın asistanım olmadan muayene etmiyorum. Biliniyor ki, kimi kadınlar orgazm oluyorlar –ya da genellikle– kadınlar, evlerinde tatminsiz oldukları için, jinekoloğa cinsel sorunlarıyla birlikte geliyorlar."[23]

Elbette, bir kadın doktorunun muayenehanesinin, kadınlar için erotik bir masaj salonundan başka bir şey olmadığına, aradaki tek farkın taraflardan hiçbirinin bunu algılamak istemeyişi olduğuna inanmak da son derece abartılı olurdu. Bunu söylerken, jinekolojik muayenelerde, cinsel duyumsamalara, tarafların hoşuna gitmeyecek ölçüde sık rastlandığına – ya da örneğin bir kadının karakteristik bir biçimde üçüncü tekil şahısta yazdıklarına karşı çıkıyor değilim:

58. Ingeborg Ahner-Siese: 'Chefarzt Visite' [Başhekimin Vizitesi]. Pişmiş toprak, 1983.

59. Zille: 'Die Entbindung', [Doğum], 1898.

"Parlak lastik eldivenler taktı, ve bir elini kadının belden aşağısına dayarken, öteki elinin iki parmağını kadının içine soktu. Hoş olmayan bir biçimde dokunulan kadın, ağırlığını kaydırdı. Adamın parmaklarıyla son derece duyarlı yerlere dokunuş tarzında, korkunç bir mahremiyet vardı; bu yine de duyumsamalar uyandıran bir tıbbi muayeneydi ve kadın, adamın bu duyumsamaları keşfedememesi için içtenlikle dua ediyordu."[24]

Yine de, kadınların çoğunluğunun elbette bu durumu *doğrudan doğruya* "cinsel" değil, daha çok onur kırıcı ve bu anlamda sıkıntı ve utanç verici olarak duyumsuyor olmaları, bana daha önemli görünüyor. Örneğin Linköping Üniversitesi'ndeki Kadın Polikliniği'nde daha yakın tarihte yapılan bir anketten, tüm kadın hastaların yaklaşık yarısının, jinekolog tarafından muayene edilmeyi küçük düşürücü ve onur kırıcı hissettikleri ve bu kadınların bu yüzden kadın hekim istedikleri sonucu ortaya çıkmıştır;[25] oğlumun doğumu sırasında karımın ebesi –son derece sempatik olduğu kadar, zeki ve kendine de güvenen genç bir kadındı– bana, bir erkek jinekoloğun karşısında böylesine onur kırıcı bir konumda bulunmaya ve üstelik onun vajinasını tutmasına izin vermeye asla hazır olmadığını söylemişti; odaya giren her hekimin, çıplak genital bölgesine bakabileceği bir hastahanede doğum yapması da söz konusu olamazdı.

Ünlü bir İngiliz Perinatoloğu* "günümüzde rahim rahatsızlığına ve doğum sancısı zayıflığına moral bozucu ölçüde sık rastlanması"nın hiç

* Doğum öncesi hekimi. (ç.n.)

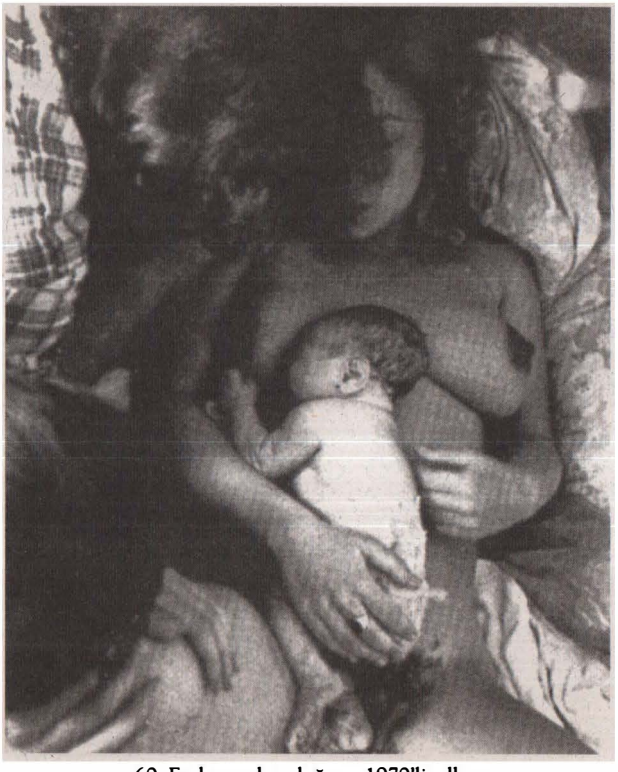
de şaşırtıcı olmadığını yazıyor; çünkü kadınların küçük düşürücü bir konumda ve onur kırıcı koşullarda, erkekler tarafından muayene edildiklerini belirtiyor ve şunları söylüyor: "Kimi zaman düşünüyorum da, biz hekimler bir defacık olsun bir hastaneye yatırılsak, genital bölgelerimiz tıraş edilse ve sonra çeşit çeşit tıbbi personel bizi gözetlerken, sırtüstü uzanarak bir yatak leğeni kullanmak zorunda bırakılsak, ne kadar iyi olurdu."[26]

Şimdi haklı olarak, son yirmi yıl içinde erkekler tarafından yapılan jinekolojik muayeneye karşı kadınların daha rahat bir ilişki geliştirdikleri, yukarıda anlatılanların çoğunun yirminci yüzyılın altmışlı yıllarında hâlâ geçerli olduğu, ama seksenli yıllar için artık söz konusu olmadığı itirazı yöneltilebilir. Sonunda en yeni anket sonuçlarından, bebek bekleyen kadınların sadece %25'inin, edep yerlerindeki kılların tıraş edilmesinden rahatsız oldukları ve sadece %17'sinin cinsel organlarındaki özellikle mahrem bölgelere dokunulmasından korktukları görülebilir.[27]

Örneğin İsviçre'nin Wallis kantonunda, 19./20. yüzyıl dönümünde, doğum yapan kadınlar genellikle iş önlüklerini üstlerinde bırakıyorlardı ve sadece kemerlerini ve korselerini gevşetiyorlardı;[28] yaşlı bir ebe de 1920'lere ilişkin olarak şunları anımsıyor: "Ne kendi bedenimizi ne de başkalarınınkini görebilirdik, ne de bakışlarımızı bir lohusa kadının bedenine yöneltmeye cesaret edebilirdik;"[29] günümüze gelinceye dek, Wallisli bazı ebeler "örtüyle" çalışıyorlardı, çünkü doğum yapan kadın soyunmak istemiyordu;[30] bu durum günümüzde genellikle tamamen değişmişti.

Günümüzde evde yapılan bazı doğumların fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi (Resim 60) ve filmlerin sadece tanıdıklar çevresinde gösterilmekle kalmayıp, fotoğraf kitaplarında yayımlanması hiç de ender bir olay değildir; ve olsa olsa, doğum yapan kadınların çıplak genital organlarının, ancak doğumdaki işleyiş bağlamı dışında gösterildikleri zaman "rahatsızlık" verdikleri söylenmektedir.[31] Ama, hiç olmazsa son yirmi yıldaki gelişme, Elias'ın içsel duyumsama denetiminin adeta mükemmelleştiği iddiasını kanıtlamıyor mu?

Burada, 16. Bölümde anlatacaklarıma şimdiden girmek istemiyorum, ama şu kadarını söyleyeyim ki, bence duyumsamalar "cinsellik yüklü olmaktan çıkarılmış" değildir, tersine cinsel duyguların *değerlendirilmesi* değişmiştir. Örneğin günümüzde –elbette uç bir örnek verecek olursak– Amerika'daki bazı cinsel terapi merkezlerinde hekim, hastanın cinsel uyarılabilirliğini sınamak için klitorisi ve genital bölgenin özellikle

60. Evde yapılan doğum, 1970'li yıllar.

duyarlı başka noktalarını uyardığında –bu elle müdahalelere "Californian grips"[32] deniyor–, bu durum cinsel duyumsamanın içselleştirilmiş denetim mercileri tarafından bloke edildiğini değil, tümüyle başka bir *anlam* kazandığını gösteriyor. Cinselliğin bu biçimde mahremiyetten çıkarılması ve böylelikle değersizleştirilmesinin –ileride göreceğimiz gibi– tahminen başlıca iki nedeni var; bunlardan biri sosyal ilişkilerin anonimleşmesine ve böylelikle davranışın göreli sonuçsuzluğuna dayanabilir.

Örneğin İsveçli bir kadın hekim, Tokyo'daki bir jinekolojik ayakta tedavi merkezinden söz ediyor: burada 40 ile 50 hekim, günde, 18 koğuşta yan yana yatan iki ile üç bin hastayı jinekolojik muayeneden geçiriyor. Yapay döllemeler de, yan yana duran ve bir perdeyle eğreti bir biçimde birbirinden ayrılmış sekiz yatakta yapılıyor. Kadın hekim, orada çalışan

jinekologlar hakkında karakteristik olarak şunları söylüyor: "Bu gibi durumlarda bile çok büyük bir önem taşıyan gizliliğe tamamen yabancıydılar. Tokyo öyle büyük bir şehir ki, bir tanıdığa rastlamak tamamen olasılıkdışı kabul ediliyordu."[33]

Bu raporu, Berlinli bir kadın doktorunun sözleriyle bütünleyelim; onun saptamasına göre: 19./20. yüzyıl dönümünde kadınların birçoğu "doğumları *aile hekimlerine* yaptırmaktan kaçınıyorlar, çünkü tam da bu hekimin karşısında çıplak kalmayı, utanç duygusunun incinmesi olarak duyumsuyorlar;"[34] o zaman Elias'ın iddiası doğrultusunda, insanları birbirine bağlayan "karşılıklı bağımlılık zincirinin" uzatılmasının, utanma ve sıkılma standartını –Elias'ın zannettiği gibi– yükseltmeye değil, tersine düşürmeye katkıda bulunduğunu kabul etmek inandırıcılıktan uzak görünmüyor mu?

10
Yabancı Toplumlarda Kadınların Genital Bölgelerinden Duydukları Utanç

Şimdi, kadınların genital bölgelerini göstermekten duydukları apaçık utancın, en azından "geleneksel" toplumlarda, cinsel utançla hiçbir ilgisinin bulunmadığı ve bambaşka nedenlerinin olduğu itirazı yöneltilebilir. Örneğin ağırlıklı olarak, Elias'ın uygarlık kuramı doğrultusunda çalışan Jos van Ussel, çok etkili bir yazısında, Batılı olmayan toplumlarda genital organların "'cinsel' oldukları için ya da tahrik etmemeleri için değil, sadece büyüsel kavrayışların etkisi altında" örtüldüklerini öne sürmüştü: "Bu yüzden bugünkü Batı uygarlığının dışında çok ender olarak 'cinsellik'le, ama aslında saygı duymayla, ürkmeyle, korkuyla ve büyülenmeyle ilintilendirilen bir kavram olan 'utanç' da böyle ortaya çıkmıştır." Böylelikle edep yeri örtüsü, nihayetinde bu toplumların bir üyesinin "üreme organının 'büyüsel bir koruması'dır."[1] Elias bu toplumları "ilkel" diye tanımlıyor ve bu toplumların dürtülerini ve duyumsamalarını, bizim yaptığımızın tersine "büyü etkileriyle, tanrılarla, ruhlarla ve cinlerle" çevrili olduklarını duyumsadıkları için kısıtladıklarına inanıyor.[2]

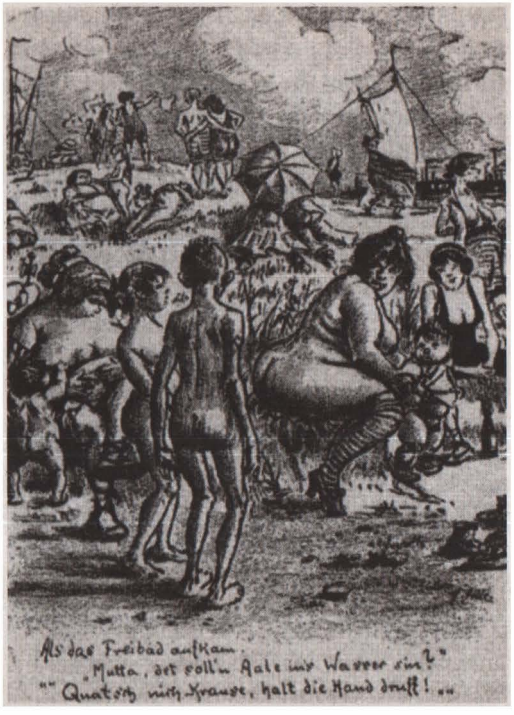
Ardında Avrupalılar'ın özellikle 19. yüzyılda 'ilkellere' ilişkin yarattıkları belirli bir imge bulunan bu iddia, bilimsel literatürde bugün bile

çok yaygındır; örneğin geçenlerde "birçok 'doğa halkı'nda cinsel bölgelerin malum örtülmesinin" utanç nedenlerinden ötürü gerçekleşmediği, daha çok "genellikle genital organların 'tanrısallığı'na" işaret ettiği ve "bu organların örtülmesinin hem onların simgesel olarak vurgulanmasına, hem de büyücülükten ve kötü güçlerden korunmalarına hizmet ettiği"[3] söylenmiştir.

"Simgesel olarak vurgulanma" yönünü –herhalde bununla penis kılıfları, edep örtüsünün üzerine dikilen kauri salyangozları ve benzeri şeyler kastediliyor– ve genel olarak erkek genital organlarını da bir kenara bırakalım, çünkü bu iki konuyu bir sonraki ciltte ele alacağız, burada konuyu öncelikle kadın genital organlarıyla sınırlandırıyoruz.

Bazı toplumlarda kadınların, bedensel açıklıklarından içeriye ruhların girmemesine gerçekten özen gösterdiğine asla karşı çıkacak değilim. Örneğin Saralar'da edep yeri örtüsüne yerleştirilmiş, makata ve vajinanın içine doğru uzanan üçgen biçiminde bir kumaş parçası, bu açıklıklardan içeri süzülmeye özellikle bayılan, ortalıktan dolaşan kötü cinlere, *koi*'lere karşı korumaktadır;[4] ancak bitki liflerinden yapılan ve *gol* denilen, her gün defalarca yıkanan ve yılda iki kez değiştirilen bu kumaş parçası[5] başka bir şeydir, edep yeri örtüsü başka bir şeydir. Hiç kimsenin aklına, Saralar'ın edep yerlerinden utanç duymadıklarını iddia etmek gelmez; bu utanç onların *koi*'lerden duydukları korkudan tamamen bağımsızdır. Ute, Şoşon, Washo ve Hopi kadınlarının, alışılageldiği gibi, vajinalarına su cinlerinin girebileceğinden korktukları için nehirde ya da gölde yıkanmaktan kaçınmaları[6] ve Quechua kadınlarının aynı gerekçeyle ellerini genital organlarının önünde tutmaları[7] yüzünden hiç kimsenin aklına, tüm bu yerlilerin böyle haddini bilmez cinlerin dolaşmadığı karada, edep yerlerinden utanç duymadıkları düşüncesi gelmez. Yabancı bir etnoloğun, Resim 61'in altındaki yazıdan –"Anne, suda yılan balıkları mı var?" – "Saçma sapan konuşma da önünü kapa!"[8]– 1919 yılında Berlinli kadınların edep yerlerinden utanç duymadıkları, sadece yılan balıklarının vajinaya girmesinden korktukları sonucunu çıkarması da yanlış olur.

Edep yeri örtülerinin birincil görevi gerçekten de kötü cinleri uzak tutmak olsaydı, bu giysi parçacıklarının neden genellikle Victoria döneminin "telaffuz edilemez"leri gibi "telaffuz edilemez" oldukları anlaşılamayacaktı.[9] Orta Karolinler'deki Ifaluk Adası'nda edep yeri örtüsü için kullanılan *balebal* ve *siwisif* sözcükleri öylesine ayıptır ki –bir erkek tarafından telaffuz edildikleri sırada, oradan tesadüfen geçen bir kadını olağanüstü utandırır.[10] Etnologlar, Molukke Adaları'ndaki Wemale-

61. 'Freibadidylle' [Çıplak yıkanma idili], Heinrich Zille'nin taşbaskısı, 1919.

ler'den, kadınları edep yeri örtülerini bağladıkları karın kuşaklarının adını öğrenmeyi başaramamışlardır; vulvayı örtmeye yarayan ağaç iç kabuklarından yapılan parçaya verilen *hareme* adı, pratikte asla telaffuz edilmemiştir ve etnologlar bu adı sorduklarında, orada bulunanların hepsi utanarak bakışlarını yere çevirmişlerdir.[11] Kuzey Thai'deki erkekler de kadın eteği için kullanılan sözcüğü asla ağızlarına almazlar; çünkü bu etek genital organları örtmektedir;[12] Trobrianderler'in edep yeri yaprağı *yavi*, öyle mahrem kabul edilmektedir ki, bu sözcüğe kişinin başka durumlarda sadece kendi bedeninin bölümleri için kullandığı mülkiyet bildirici zamir sonekleriyle bağlanmaktadır. *Yavi* sözcüğü yakışıksız kabul edilmekte ve sadece, güvenilir bir ilişki içinde olunan kişilerin yanında telaffuz edilmektedir.[13]

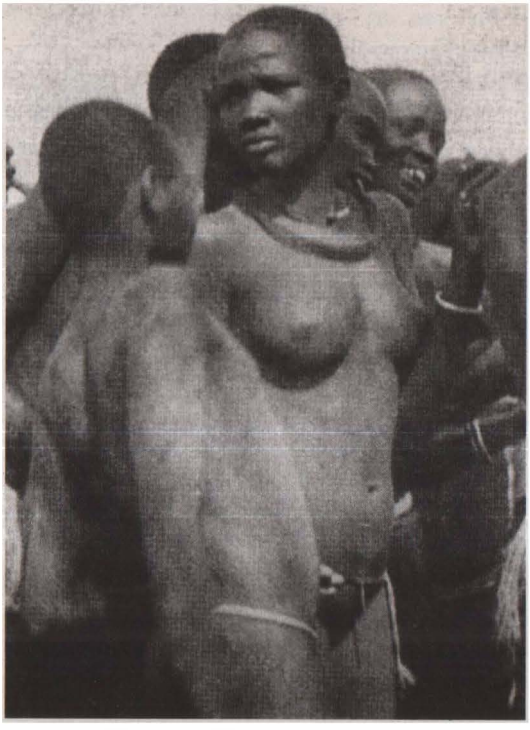
Küçük-Andaman'daki Onge kadınlarının ot önlüğüne (*naguieneghe*) dokunmak, ölümcül bir hakarettir –kadınlar hiçbir koşulda birbirlerine

çıplak görünmezler ve önlüklerini sadece mutlak bir gizlilik içinde değiştirirler;[14]– Berg-Maria'daki kadınlar da baldır örtüsü altına giydikleri ve bir kalça ipiyle bağladıkları edep yeri örtüsünü (*mudang*) kocalarına bile göstermezler. Bir Maria kadını, *mudang*'ını, yaşamı boyunca, yıkanırken, doğururken ya da kocasıyla yatarken, bir kez bile çıkarmazdı; öldüğünde de bu örtüyle birlikte gömülür ya da yakılırdı.[15]

Şimdi, belki kadınların edep yeri örtüsü giydikleri toplumlarda –kabul edildiği gibi belirgin– bir genital utancın egemen olduğu teslim edilebilir. Ancak, Güney Amerika'da, Doğu Afrika'da ya da Yeni Gine'de, kadın üyeleri ortalıkta tamamen çıplak dolaşan etnik toplulukların bulunduğu itirazı yöneltilecektir. Bu örnekler, oradaki Havvaların ellerinin henüz meyveye uzanmadığı en azından *birkaç* toplumun bulunduğunu göstermiyor mu?

Gerçekte ise, örneğin Yeni Gine'nin kuzeyindeki Kwomalar'da, kadınlar tamamen çıplak dolaşırlardı; ama daha yakından baktığımızda, bu çıplaklığı da, onu bir ölçüde cinsellikten arındırma işlevi gören ince bir davranış kuralları kozasıyla çevrili olduğunu keşfederiz. Küçük erkek çocukların bile, kadınların genital bölgelerine bakmaları kesinlikle yasaktı: kız çocukları da ergenlik çağına girmeden önce herkesin ortasında bacaklarını açmanın ya da bedenin arkası uzun bir şalla örtülü değilse eğilmenin son derece ayıp olduğu konusunda sürekli ve kesin bir dille ikaz edilirlerdi. Ormanda tesadüfen bir erkekle karşılaşırlarsa, tek söz etmeden, erkek vulvalarına bir bakış atma fırsatı bulamasın diye, ona arkalarını dönmeleri gerekirdi. Ayrıca bu kuralları çiğneyen ya da onlara tam olarak uymayan bir kıza hafifmeşrep gözüyle bakılacağı ve evlilik şansının büyük ölçüde azalacağı da bildirilirdi.[16] Doğu Yeni Gine'nin Aibala vadisindeki Tauadeler'de ya da Eipolar'da bir kadın, vulvasını bir erkeğin görmesine izin verirse, onu cinsel ilişkiye davet etmekle eş anlamlı davranmış olur;[17] Sukular'da bir kadın vulvasına bir erkeğin bakmasına fırsat verecek kadar uygunsuz ya da ihmalkâr davranırsa, söz konusu erkek ona *utembegi!* "Seni becerdim!"[18] diye bağırır.

Ortalık yerde çıplak dolaşmalarıyla adeta nam salmış olan Nuerler'de, kadınlar evlendikten sonra genellikle örtünürlerdi –bu sırada "bakirelik tüyleri" de tıraş edilmiştir– ama, her halükârda, ilk doğumlarını yaptıktan sonra, genital bölgelerini koyun derisinden yapılma üçgen bir örtüyle kalıcı bir biçimde örter ya da palmiye liflerinden ya da otlardan örülmüş kısa bir etek giyerlerdi.[19] Çünkü bir kadın ancak çocuk doğurduktan sonra kocasının yanına taşınırdı ve ancak şimdi –iktisa-

62. Yukarı Bahr el Zeraf'ta Nuer kızları.
Fotoğraf: Hugo Bernatzik, 1927.

den ve hukuken– onun tam karısı olurdu;[20] bu durum, kadının yaydığı cinsel cazibenin, olabildiğince kocasıyla sınırlı kalması gerektiğini de içerirdi.

Genç kızlar deyim yerindeyse evlilik piyasasında yer aldıkları için, bu tür kısıtlamalara asgari düzeyde maruz kalırlar, yani kamusal alanda tamamen çıplak dolaşırlardı. Ancak bu çıplaklık kesinlikle, bir ölçüde doğallık sınırında bulundukları ve potansiyel cinsel partnerlerine karşı cazibelerini hiçbir kısıtlama olmadan kullanabildikleri anlamına gelmezdi. Böylece, çıplak kızların vulvalarının açığa çıkmaması için sürekli dikkat etmeleri gerekirdi; bu yüzden, erkeklerin yanındayken uyluklarını bitiştirmek zorundaydılar.[21] Diğer yandan, karşı cinsin üyelerinin de –tıpkı Kwonolar'daki gibi– bir genç kızın belden aşağısına bakmamaları gerekirdi. Evans-Pritchard'ın bana bir defasında anlattığı gibi, genç kızlar bu konuda son derece uyanık ve duyarlıydı: bu arada bir erkek bir

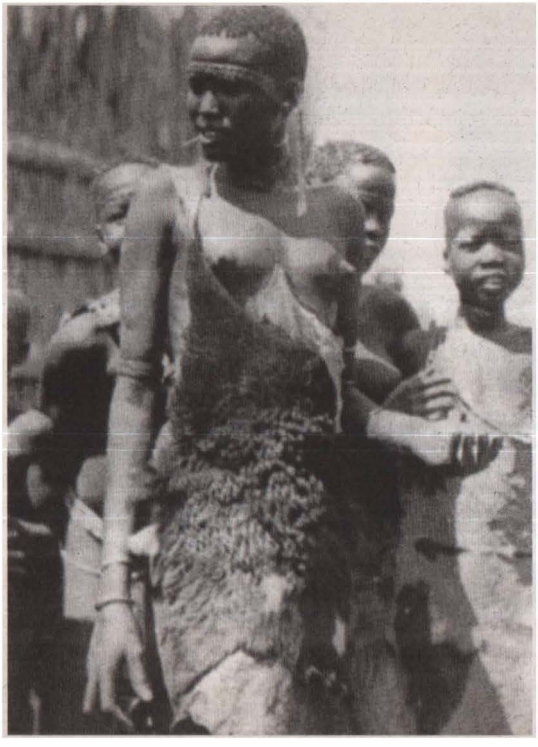
kıza yiyecek gibi bakarsa, kız ona aşağı yukarı şu sözlerle bağırırdı: "Pis hayvan, başka yere bakamaz mısın?"[22]

Komşu Dinka kabilesinin genç kızları da ezelden beri anadan doğma çıplaktılar, ama Nuerli kız kardeşleriyle aynı edep kurallarına uyarlardı. Nil'in kaynağını ararken 1840 yılında Dinkalar'la karşılaşan Ferdinand Werne, onların son derece utangaç olduklarını tam bir şaşkınlık içinde bildiriyor. Werne onlara yaklaştığında hemen bir kalça örtüsü takmakla kalmamışlar, ayrıca bu "çıplak erkek güzelinin" çıplak genital bölgesine asla utanmadan bakamamışlardı. Ayrıca Werne, Dinka kadınlarının, sadece dışsal olarak giyinen Avrupalı kadınların aksine, utangaçlığı, –modern bir deyimle– *içselleştirdiklerini* saptamıştı:

"Kadının en zorunlu örtünme güdüsünü kendi içinde taşıdığı çıplak gerçeğinin, tam da bu yozlaşmamış doğa halkında sadece *saf* değil, aynı zamanda *edepli* bir ilişkiyi kesintisiz sürdüren şey olduğunu düşünüyorum. Kadınlara Avrupalı bayan giysileri, erkeklere de pantolonlar giydirilse tahrik edilen hayal gücünün burada insanları hangi oyunlara yönelteceğini görürüz."[23]

Dinka kabilesinin *kadınları*, Schilluklar'daki gibi, geleneksel olarak kalçadan başlayıp belden aşağısının tümünü önden ve arkadan örten, tabaklanmış bir keçi derisi giyerler. Genç kızlar kısa süre öncesine kadar ev bölgesinde hâlâ çırılçıplak dolaşırlardı ve belden aşağılarını sadece kamu alanlarında ve evde yabancılar varken örterlerdi.[24] Günümüzde kızlar artık sadece yaklaşık 10 yaşına kadar çıplak kalırlar, ama dört yaşındakiler bile kendini "çıplak" göstermemeyi öğrenmişlerdir: Dinkalar arasında yaşamış bulunan kadın etnolog, bir kız çocuğunun ya da bir kadının, genital organlarının görülmesine en küçük bir olanak tanıyacak biçimde oturduklarını ya da devindiklerini asla görmemiştir. Küçük kızlar bile edeplice, bacaklarını yanda toplayarak oturuyor ya da –özellikle ev işlerini yaparlarken– önlerine çektikleri bir bacaklarının topuğu üzerinde çömeliyorlardı; bu sırada öteki bacaklarını da, dizleri çenelerine değecek biçimde kendilerine doğru çekiyorlardı. Böylelikle bedenin tüm 'kritik' bölümleri ayaklarıyla ve bacaklarıyla örtülmüş oluyordu. Kadın etnolog ilk başlarda –uzun etekle ya da pantolonla bile olsa– bağdaş kurduğunda, kendisine kadınlar ve erkekler tarafından edepsiz gözüyle bakılmıştı.[25]

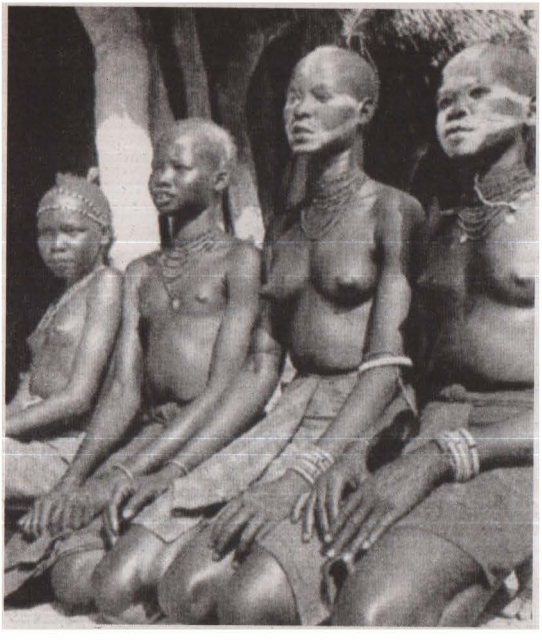
Buna karşılık Langolar'da küçük kızlar daha yaklaşık 5 yaşlarındayken pamuk ya da bamya çiçeği liflerinden yapılmış ve ince bir deri kemere (*del*) bağlanmış beş edep kuşağı (*chip*) takıyorlardı. Sayıları her yıl artan bu kuşaklar, vulvanın önden ya da arkadan görülmesini engelliyordu.[26]

63. Tonga'nın kuzeyinde, Bahr el Ghazal'da evli bir Schilluk kadını. Fotoğraf: Hugo Bernatzik, 1927.

Bu edep kuşaklarına kimse dokunamazdı. Bu durum cinsel olgunluğa ulaşmış kızların *chip*'leri için özellikle geçerliydi; bu kuşaklara, ilk hamilelik belirtisinde, keçi derisinden (*ateke*) yapılan ve kalçaları baldırlara dek örten geniş bir "kuyruk" (*lau*) eklenirdi.[27]

Bu "kuyruğun" –ve böylelikle, bir kadının erotik cazibesinin fazladan kısıtlanmasının– kadının evlendikten sonra öteki erkekler için artık potansiyel olarak bile erişilmez olmasıyla ne denli ilişkili olduğu, Luo kadınlarında açıkça görülüyor. En azından Luolar'ın Behr-ül-Gazal'daki bir altgrubu olan Jurlar'da, evlenmemiş kadınlar hiçbir giysi giymezler;[28] ancak bekâretleri bozulduktan sonra bir ön edep yeri örtüsü ve bir "kuyruk" (*cieno*) takarlar; eskiden herhalde otlardan örülen bu "kuyruk", Langolar'ın *lau*'su gibi kalçayı gizler. Gelin kız, son evlilik seremonileri tamamlanıncaya dek, "kuyruğunu" evde anne-babasının

64. Duk Faiwil'de Nuer kızları. Fotoğraf: George Rodger, 1948.

yanıda çıkartabilirdi, ama damatın evinde asla çıkartamazdı. Bu arada evlilik mükemmel yürüyorsa, kadın "kuyruğunu" her zaman ve her yerde takmakla yükümlüydü; "kuyruk"suz yakalanırsa kocası onu boşayabilirdi. Yabancı bir erkek *cieno*'ya sadece dokunma küstahlığını bile gösterecek olursa, kadının kocasına tazminat olarak üç keçi vermek zorundaydı; aynı davranışa Kavirondolar'da da aynı ceza veriliyordu.[29] Ama kadının kocası ölürse, kadının ilk yapması gereken, "kuyruğunu" çıkarması ve geniş bir yay çizecek biçimde, kulübenin damına fırlatmasıydı. Kadın boşandığında ise, bu giysi parçasını ancak evliliğinde çocuk sahibi olamadıysa çıkartabilirdi.[30]

Peki ama neden özellikle kalçalar, böyle bir "kuyruk"la, yaprak demetleri ve benzeri şeylerle örtülüyor, diye sorulabilir? Bunun nedeni –her zaman öne sürüldüğü gibi– sözü edilen toplumlarda kadınların anal utançlarının, genital utançlarından daha büyük olması mıdır? Böyle bir durum söz konusu olamaz; kadınların kalçalarını ve uyluklarının arkasını örtmelerinin nedeni, –örneğin çalışma sırasında– öne eğildiklerinde hiç kimseye genital organlarını görme fırsatı vermemektir; çünkü vul-

vanın önden görülüp görülmediğini çok daha kolaylıkla kontrol edebilirler. Belki kadınların arkada vajinal kapama kaslarına sahip olamadıkları için, arkadan daha kolay 'ele geçirilmelerinin' de bunda bir etkisi vardır. Yine, arkadan kendilerini daha korunmasız hissediyor oluşlarının ve bu yüzden öne eğilmekle ya da benzeri davranışlarla ortaya çıkan cazibeyi engellemek isteyişlerinin de bunda bir rolü olabilir.

Örneğin Bulsalar'da[31] kadınlar arkalarına büyük yaprak demetleri takarlar; alaycı bir şarkı,[32] yerdeki parayı almak isterlerken, açgözlülüklerinden "arkalarını örtmeyi" unutan ve genital organlarının görünmesine yol açan kadınları konu edinir.[33] Bulsalar arkadan birleşmeyi tercih ettikleri için[34] bir kadının vulvasını bu açıdan görmek özellikle uyarıcı sayılabilir.

Tropik orman halklarında –örneğin !Kolar'da ve !Kunglar'da– kocanın geceleri karısının arkasında yatması, –birbirlerini en iyi "kahve kaşığı" pozisyonunda ısıtırlar–[35] ve penisini olabildiğince gösterişsiz bir biçimde vajinaya sokması âdettir.[36] Bu pozisyon, tropik orman halklarında kadınların arkasının son derece seksi kabul edilmesinin nedenlerinden *bir tanesi* olarak görünüyor;[37] ve kadınların kalçaları için kullanılan sözcük, öyle ulu orta sarf edilemeyen cinsel sözcüklerin arasında yer alıyor. Tropik orman halklarının genel imgeleminde, kalçaların genital organlarla ne denli ilintili olduğu, bir kadının, "iyi kalçaları var," diye nitelendirilmesinin, onun kolay kolay hamile kalmayacağı[38] –ki bu göçebe avcı halklarda arzu edilen bir özelliktir– anlamına gelmesi de gösteriyor.

Genital organlar söz konusu olduğunda, her iki cinsten de tropik orman insanları, geleneksel olarak son derece utangaçtır; küçücük çocuklar bile, bir bağcıkla kalçalara bağlanan küçük bir edep yeri örtüsü takarlar;[39]– kadınların belden aşağılarını önden ve arkadan kapatan örtüyü (*kaross*) çıkardıkları tek olay, ilk âdet görmeyi kutlamak için yapılan Eland-dansıdır. Bu dans sırasında kadınlar edep yeri örtülerini yine de çıkarmazlar, ama çıplak kalçalarının üzerine sadece boncuklardan yapılma ipler takarlar. Bu dansta kızışmış Eland boğalarını canlandıran iki yaşlı erkek dışında, tüm erkek çocuklar ve yetişkin erkekler dansı sadece görece büyük bir uzaklıktan izleyebildikleri halde[40] ve Eland dansı komşu Bantu kadınlarının erotik danslarına kıyasla son derece zarif olsa da;[41] dansçı kadınların kalçalarının devinimleri yüzünden bu dans, daha 20. yüzyılın başında "son derece kösnül" olarak tanımlanmış ve "vahşilerin, her türlü utanma duygusundan yoksun"[42] olduklarının kanıtı olarak değerlendirilmiştir.

65. Tropik !Ko kadını.

Kadınların kalçalarının böyle yoğun bir biçimde cinsellikle ilişkilendirilmesi, tropik orman halklarındaki doğurgan kadınların, öteki toplumların çoğundaki kadınların tam tersine, sık sık bacaklarını açarak oturmalarının da nedeniymiş gibi görünüyor;[43] çünkü bu oturuş biçimi, her şeye karşın, bir cinsel birleşmeye davet olarak anlaşılmamaktadır. Elbette bu sırada genital bölgeler tamamen örtülmüştür ve çoğu kez kadınlar bu bölgeyi ayrıca kollarıyla, topuklarıyla ya da elbiseleriyle de örterler.[44] Günümüzde genellikle etek giyen tropik Nharon kadınları, diz çökerlerken kasık ve uyluklarının örtülü kalmasına iyice dikkat eder; bu yüzden sık sık eteklerini bacaklarının arasına sıkıştırırlar.[45]

11
Kadınların Otururken Uymaları Gereken Edep Kuralları

Tüm veriler, tropik orman kadınlarının bacaklarını açarak oturmasının, anılan nedenlerden ötürü bir istisna olduğunu açıkça gösteriyor.[1] Gerçi, bizim toplumumuzda da, alt-tabakalardaki kadınların zaman zaman bacaklarını açarak ve ayak uçları dışarı bakacak biçimde oturdukları görülür;[2] ama bunlar genellikle ya artık bir cinsel nesne oluşturmayan yaşlı kadınlardır, ya kendi aralarında oturan genç kadınlardır[3] ya da böyle davranarak geleneğe karşı başkaldırmalarını göstermek isteyen "özgürleşmiş" kadınlardır. Reklam sektörü de "özgürlüğünü kullanan" bu özgüven sahibi tüketici kadından yararlanır; her ne kadar özgürlük sadece bir 'Triumph' sütyenini seçme özgürlüğü olsa da (Resim 66).

Bizim toplumumuzda, geleneksel olarak, kadının bu tarzda oturması kesinlikle ayıptır, ve eğer bir kadın böyle resmediliyorsa –Lucas Cranach'ın 1530'da yaptığı resimdeki gibi– "Altın Çağ"da yaşıyor demektir; İngiliz şair Thomas Carew bu çağa ilişkin "karı, koca, şehvet, namus, iffet ya da utanç / değersiz ve boş sözcükler"[4] demiştir ve bu masumiyet bahçesinde bile, oturan kadının vulvasını bir bitki, bir rastlantı sonucu gibi, eğreti olarak örtmektedir (Resim 67). Günümüzde bile, bir adabı muaşeret kitabında "Erkekler ya da pantolon giymiş kızlar bile bacak-

66. "Herkes özgürlükten söz ediyor, herkes özgürlüğü istiyor. Niçin istediğiniz şeyi basitçe almıyorsunuz?! Örneğin TRIUMPH butiğinden, *swing* modelini?"

larını açarak oturamazlar,"[5] denmektedir; İsviçre'nin bazı yörelerinde küçük kızlara "Böyle oturma, tüm ayıbını görecekler!"[6] denir.

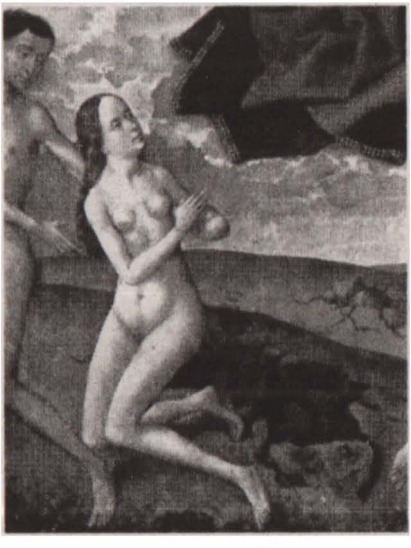
Bacakları açmanın kışkırtıcı bir anlamını, bir sonraki ciltte ele alacağımız için, şimdilik bir yana bırakıyoruz; kadınların bu duruşu alması, öncelikle cinsel ilişkiye hazır olmanın ve bu yüzden birçok toplumda, ilgili kadının erkek tarafından kullanılabileceğinin işaretidir. Bir seks kölesi yapılan, roman kahramanı O örneğinde bunu açıkça görüyoruz; bir külot bile giymesine izin verilmeyen O, bedeninin tüm açıklıklarını, "orasını" bile her zaman açık ve hazır tutmak zorundadır. İçinde tutsak edildiği Şato'nun beyleri kendisine "artık kendinizi sakınmaya hakkınızın olmadığının bir işareti olarak, bizim yanımızda ne asla dudaklarınızı tamamen kapatacaksınız, ne bağdaş kuracaksınız, ne de dizlerinizi bitiştireceksiniz"[7] buyruğunu verirler.

O'nun dudakları gibi, meme başları, meme başı çevresi, ferç dudakları da kırmızıya boyanmıştır ve bunların otururken ya da ayaktayken "beylerin canı istedikçe yoklayabilecekleri ve içine girebilecekleri"[8] biçimde sunulmaları gerekmektedir.

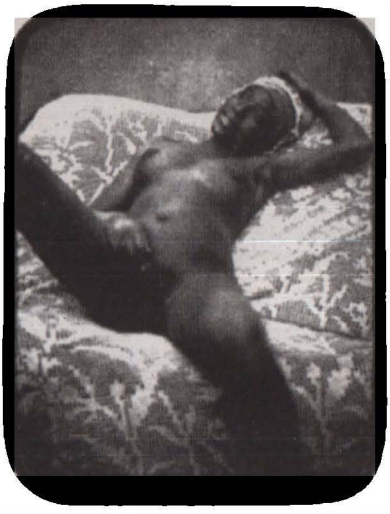

67. Yaşlı Lucas Cranach:'Das Goldene Zeitalter' [Altın Çağ], ayrıntı, 1530.

Bacaklarını açarak oturmak ya da en azından örtülmemiş genital bölgesini göstermek, her zaman fahişelerin bir belirtisi olmuş görünüyor. Daha 6. yüzyılda Caesarea'lı tarih yazıcısı Prokopius, Amida fahişelerinin, erkeklere gösterilmesi uygun olmayan (ονθεμιζ) kadınlık bölge-

68. 'Mahşer Günü' triptiğinden ayrıntı,
Rogier van der Weyden, 1444.

69. Afrikalı bir fahişe. Fransız daugerreotipi, 1850.

70. Cenevre'de bir genelevin ahşap pancuru.

71. Henri Cartier-Bresson:
Sevilla'daki bir genelevde Endülüs fahişeleri, 1933.

lerini açtıklarını[9] –ancak, edepsiz İmparatoriçe Theodora'nın bunu yapmasına gerek olmadığını, çünkü zaten orasını yüzüne taşıdığını,[10]– daha sonra da birçok orospunun müşterilerini böyle cezbettiklerini bildiriyor. Öyle anlaşılıyor ki Geç Ortaçağ'da kadınlar genelevin kapısında sık sık bacaklarını açarak oturuyorlardı; İngiltere'de 16. ve 17. yüzyıllarda "alehouse"ların [birahane], fahişelerin seçkin av alanları haline gelmesinden sonra, örneğin Bloomsbury'de "çok sayıda namussuz, kösnül ve utanmaz kadın bu evlerin kapısında, kendilerini açarak ve sunarak otururlar"[11] deniyor.

Artemidor von Daldis "genelev önünde cazibelerini sergileyenlerin de şans getirdiklerini"[12] bildiriyor; günümüzde ise José Maria Arguedas *Der Fuchs unten und der Fuchs oben*'da [Aşağıdaki Tilki ve Yukarıdaki Tilki] bir İspanyol genelevinin müşterileri hakkında şunları yazıyor:

"Yatak odalarının açık kapıları önünde gidip geliyorlardı. Fahişeler, keten elbiseleri içinde, odanın gerisinde alçak yastıklar üzerinde oturuyorlardı. Kadınların çoğunun bacakları açıktı ve cinselliklerini, kimisi tıraşlı, kimisi tıraşsız olan 'tilki'lerini gösteriyorlardı." (Resim 71)[13]

Bu arada fahişeler müstehcen duruşlarıyla, namuslu kadınları da kasten şok ediyorlardı; örneğin 1501 yılında Valence'de bir grup fahişe, çamaşırhaneye giren genç kızların karşısında bacaklarını açmıştı.[14] Başka ortamlarda fahişelerin bu gibi davranışları, daha kötü şeyler yaşamaktan kurtulmak için, cinsel birleşmeye davet etmek anlamına geliyordu; örneğin Burgonya'daki askeri ikmal birliği ve kamp fahişeleri, Murten meydan savaşından sonra (Resim 72) böyle davranmışlardı: Çünkü bu

72. Murten meydan savaşından sonra, bazıları erkek kılığında olan Burgonya ikmal birliği fahişeleri, vulvalarını ve memelerini açarak merhamet diliyorlar, 1476.

fahişeler galip gelenler tarafından düzenli olarak tecavüz edilmekle kalmıyor, zaman zaman da –düşmandan sayıldıkları için– öldürülüyorlardı; bu yüzden 1393 yılında Sempach'da yazılmış bir mektupta şöyle emrediliyor: "İçimizden hiçbiri bu kadınlara ya da kızlara kılıçlarıyla saldırmamalı [vurmamalı] ve onlara anormal davranmamalı."[15]

Geç Ortaçağ'ın ve Erken Yeni Çağ'ın en cüretkâr resimlerinde bile bu gibi sahneler sadece ima edilirdi; çünkü çıplak ve meydanda bir vulvayı resmetmeyi o sıralar hiçbir ressam,[16] hatta Basel'deki fahişe çevreleriyle ilgisi bilinen ve 1516 yılında genital organlarını açmak üzere olan bir fahişenin resmini yapan Urs Graf bile göze alamamıştı.[17] Resimdeki fahişenin üzerinde yer alan konuşma şeridinde "Senin (...) deliğine sıçayım" yazıyordu; bu söz, masum kadın sanat tarihçinin söylediği gibi, birisinin, fahişenin anüsüne dışkılamak istediği anlamına gelmiyordu.[18] Bu söz, aslında, düpedüz "kukuna atayım", yani "seni düzeyim" anlamına geliyordu. 1510 yılında Lucas van Leyden'in yaptığı özgün baskı gibi simgesel serimlemelere daha sık rastlanıyordu; bu resimde bir elini bluzunun içine sokmuş, öteki eliyle de bir tas –vajinası– sunan gezgin bir kadın görülüyor (Resim 74).[19]

Sadece bacakları açmak değil, daha sık rastlanan bir devinim olan bacak bacak üstüne atmak da, ileri Ortaçağ'da duyguları iyice coştu-

73. Murten meydan savaşından sonra İsviçre askerleri Burgonya ikmal birliği fahişelerini elliyor ve onları ormana götürüyorlar, 1514.

ruyordu; elbette ki, böyle bir şey yapmaya yeltenen kişi bir *kadın* ise. "Oturdum bir taşın üstüne / attım bacak bacak üstüne" sözünü hiçbir kadın cezasız kalmadan söyleyemezdi; çünkü bacakların bu konumunda baldırlar ya da "daha gizli yerler"[20] çok kolaylıkla görünebilirdi. Hiçbir şey görülemezse bile, bu oturuş biçimi kadınlar için son derece yakışıksız bulunuyordu. Thomasin von Zirklaere, "tüm kadınlar için kötü bir ahlaktır / bacak bacak üstüne atıp oturmak,"[21] diyor. Bir Ortaçağ adabı muaşeret kitabı, kadın cinsine şu uyarıda bulunuyor: "Kadınların terbiye kuralı çok bellidir, bacak bacak üstüne atmamaları gerekir."[22]

Ama daha sonraki dönemlerde de, bu temel terbiye kuralı değişmemiştir. Örneğin 1580 yılında Montaigne, Vitry hakkında şunları bildiriyor: "Bu şehirde hâlâ, genç kızların, erkeğe dönüşmekten korktukları için birbirlerine büyük adımlar atmamayı söyledikleri alışılagelmiş bir şarkı var."[23] İzleyen yüzyılda ise kanalın karşı yakasından Edward Philipps, çok okunan *The Mysteries of Love and Eloquence* kitabında, "Bir kadını namuslu tutmanın yolu nedir?" sorusunu sorarak, şu yanıtı veriyor: "Devamlı bacak bacak üstüne atmasını sağlamak."[24]

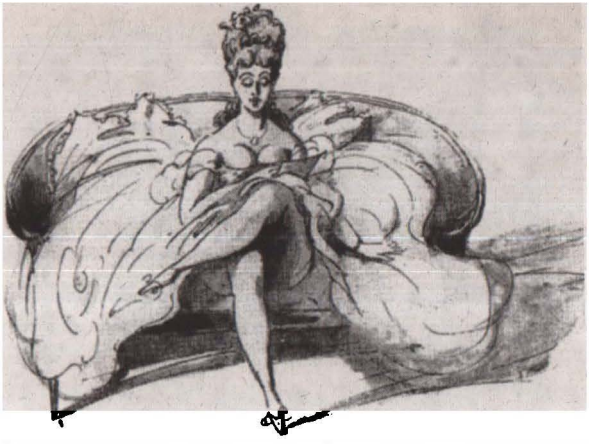

74. Lucas van Leyden: 'Fahrendes Folk', [Gezginler] 1510

Bu arada, bilindiği gibi, kadınlar da bacak bacak üstüne atarlar, ama bunu çoğunlukla uyluklarını bitiştirerek, genellikle de pantolon giydikleri zaman yaparlar.[25] Yine de, 1963 yılında bile, bir adabı muaşeret kitabı, bir kadının "dar bir etek giydiğinde bile, çok sevilen bacak bacak üstüne atma alışkanlığından vazgeçemediği ve böylelikle 'derin bakışlara' olanak sunduğu zaman,"[26] kendini rezil ettiğini belirtiyor.

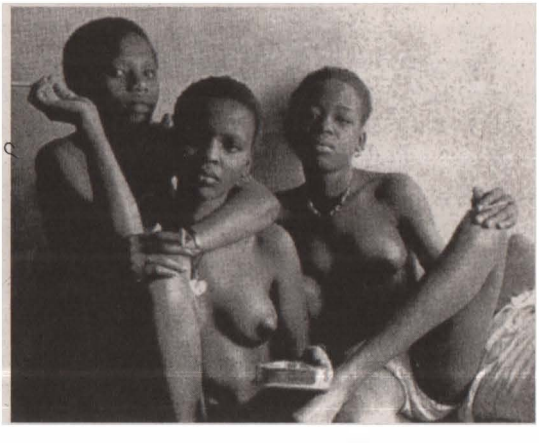
Bu durum, Nüdist kadınlar ya da karma saunalara giden kadınlar için özellikle geçerlidir: Bir Amerikan çıplaklar kampında bir defasında bu şekilde oturan bir kadına "dirty pig" [pis domuz] adı verilmiş ve bir erkek fotoğrafçı, kampın kadın bir üyesine, "bacaklarınızı biraz daha açabilir misiniz?"[27] diye sorduğunda, başını derde sokmuştu. Sonunda klasik bir FKK [Çıplak Beden Kültürü hareketi] önderi, kadınların oturması ya da diz çökmesi hakkında son derece net bir dille şunları söylüyor:

"Çıplaklık kültüründe kadınlara büyük bir rol düşmektedir. Bir biçimde duyuları uyarıcı etkide bulunabilecek her şeyden kaçınmaları gerekir. Nasıl ki erkeklerin, kendi özelliklerine uygun düşecek biçimde katı bir nefis terbiyesi uygulamaları gerekiyorsa, doğası gereği çekici olan

75. Bacak bacak üstüne atmış bir Parisli fahişe. C. Guys, 19. yüzyıl.

kadın bunu çok daha fazla yapmalıdır."[28] Bu kitabın birinci cildinde anlatıldığı gibi, çıplaklar plajlarında ya da saunalarda geçerli olan gayriresmi davranış kuralları, son yirmi yılda büyük ölçüde gevşetilmiş olmasına karşın, hâlâ birçok yerde çıplak bir kadının bacaklarını açması ya da bacak bacak üstüne atmasının bir ölçüde edepsizlik sayıldığı görülmektedir.[29] Bu arada yine de böyle durumlara rastlanmaktadır ve sosyologlar, bunun üzerine çevredeki erkeklerin ereksiyon yaşadıklarını ve bu

76. Nairobi'de bir genelevde. Fotoğraf Jean-Jacques Dicker.

77. Kraliçe kızı Lavinia'yla konuşuyor.
Heinrich von Veldeke'nin *Eneit*'inden, 1200.

yüzden suya girmek zorunda kaldıklarını gözlemlemişlerdir;[30] klasik çıplaklar kampının erkek üyeleri araştırmacılara, "kampta dolaştıklarında" elbette belirgin bir biçimde heyecanlandıklarını, ama "dikkatli" olduklarını itiraf etmişlerdir.[31]

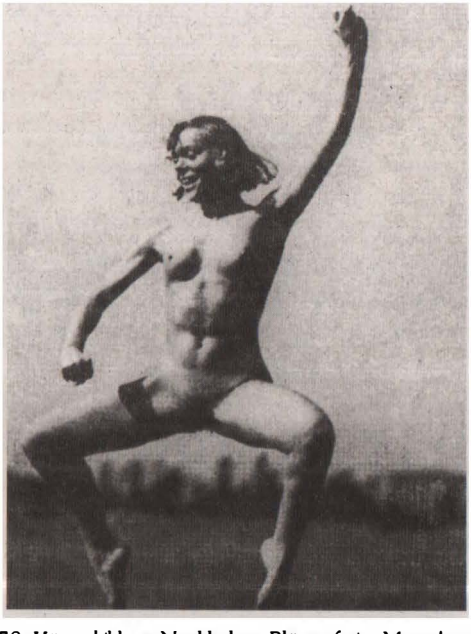
Daha otuz yıl önce erkek nüdistler, edepsizce oturan bir kadının yüzünden, bir cinsel uyarılma olasılığına karşı, daha en baştan yollarını değiştirirlerken; günümüzde bu uyarılmanın engellenmediği,[32] çünkü ona eskiden olduğundan daha başka bir değer biçildiği görülmektedir. Ancak, bir kez daha görülmektedir ki, Elias'ın bu arada hemen hemen mükemmele ulaşmış bulunan içselleştirilmiş bir dürtü denetimi iddiası geçersizdir.

Şimdi, günümüzün "ataerkil" uygarlığına hiç de olumlu bir gözle bakmayan feministler, "kadınlar ile erkekler arasındaki beden dilinin, hiçbir zaman yüzyılımızdaki kadar değişik olmadığını"[33] ortaya koyduklarını öne sürmüşlerdir; bunu söylerken günümüzde bile kadınların otururken bacaklarını erkeklerden daha sık kapattıkları olgusunu gözönünde bulundurmuşlardır.

Tarihte geriye doğru kısa bir bakış bile, bunu tam tersinin geçerli olduğunu ve bu bağlamda erkeklerin ve kadınların "beden dilinin" daha çok birbirine benzemeye yüz tuttuğunu gösterdi. Peki yabancı toplumlarda durum nasıl?

Bir Lakota kadını otururken, kapalı tuttuğu bacaklarını öne bile uzatamazdı; bacaklarını mutlaka yana kıvırması ve bu sırada elbisesini titizlik-

le düzeltmesi gerekirdi.[34] Omahalar'da sadece yaşlı kadınlar bacaklarını uzatabilirlerdi. Genç kadınların ise bacaklarını yana kıvırması gerekirdi; anneler kızlarını eğitirken kimi açılardan daha gevşek davranabilseler de, bu konuda son derece katıydılar,[35] ve öyle görünüyor ki, bu durum tüm Ova ve Bozkır Kızılderili kabileleri için geçerliydi.[36] Bana bilgi veren Çeyen kaynaklarının anlattıklarına göre, özellikle doğurgan yaştaki genç kızların ve evli kadınların oturma pozisyonunda gösterdikleri ihmalkârlıklar cinselliğe davet kabul edilirdi ve bu yüzden kesinlikle ayıp sayılırdı. Doğru "beden dili"ndeki bu tür hatalar en katı bir biçimde ikaz edilirdi.[37] White-Knife Şoşonları'nda küçük kızlar edepli bir biçimde oturmayı çok erkenden "içselleştirmek" zorundaydılar. Gerçi genç kızlar ve kadınlar, her halükârda genital bölgeyi örtecek biçimde sarkan şeritlerden yapılma etekler giyerlerdi, ama bir kız ya da kadın bir defa dalgınlığa kapılıp bacaklarını açarak oturacak olursa, onun erkek kardeşi ya da başka bir erkek akrabası, o sırada elinde bir yanan odun parçası tutuyorsa, bunu kızın ya da kadının baldırları arasına sokmakla yükümlüydü.[38]

78. *Körperbildung Nackkultur. Blätter freier Menschen,*
[Çıplak Kültür Vücut Geliştirmesi, Özgür İnsanlar için Dergi]'den, 1930.

79. John White. Virginia Kızılderilileri'nde bir genç kız memelerini örtüyor ve bacaklarını çaprazlıyor, 1585.

Kimi kabilelerde genç kızlar, uykuda bile bacakları uygunsuz bir biçimde açılmasın diye, akşamları bacaklarını birbirine bağlıyorlardı.[39] Ayrıca böylelikle olası 'gece sürüngenleri'nin, yani karanlığın korumasından yararlanarak, Tipi'nin içine sürünen genç erkeklerin, uyuyan kızların genital organlarına parmak atmaları engellenmiş oluyordu.[40] Ressam Friedrich Kurz, Assiniboineler'in genç kızlarının, "geceleri kendilerini sıkı sıkı kundakladıklarını," çünkü *Buck*'ların, genç delikanlıların, yumruk ve bıçak darbelerine maruz kalmayı göze alıyorlarsa, şanslarını istedikleri yerde denemelerine izin verildiğini yazıyor.[41] Bunun tehlikeli bir girişim olması, cesur delikanlıları özellikle cezbediyormuş ve bu girişimi, daha sonraki ciddi savaş eylemlerine bir alıştırma olarak görüyorlarmış. Eğer genç bir adam başarıya ulaşırsa, "counting coup"un* bu savaşçı olmayan biçiminin kurbanı, yani parmaklanan kız açısından bu durum büyük bir utanç olarak kabul edilir. Kurz şöyle devam ediyor: "Kısa bir süre önce Ours fou'nun, Assiniboineler'in şefinin bir kızı kendini as-

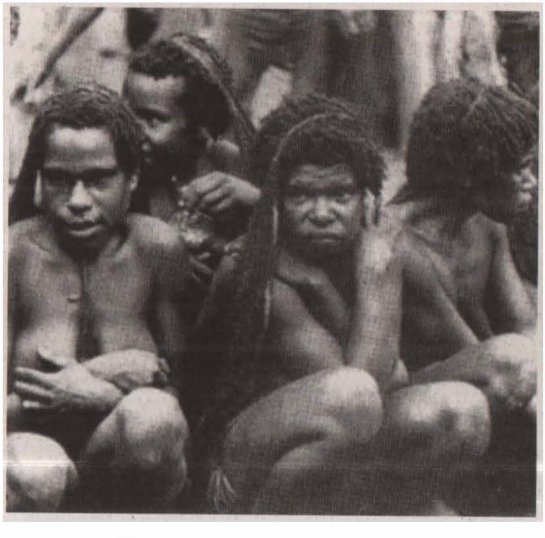
* Amerikan yerlilerinin geleneğinde, savaşçı bir erkeğin savaş sırasında düşmanına dokunarak ün ve onur elde etmesi. (ç.n.)

mıştı; çünkü bir delikanlı, koruma ve kundaklama önlemlerini aşarak, kızın gizli hazinelerine eliyle dokunmayı başarmıştı."[42]

Doğu Luzon'daki Negritolar'ın, yıkanırken hemcinslerinin yanında bile *tapi*'lerini (kalça örtüsü) çıkartmayan genç kızları ve kadınları, uyumadan önce bacaklarını bağlamıyorlardı, ama eteklerini uyluklarının arasına sıkıştırarak uyumayı çok erken yaşta öğreniyorlardı. Bu arada, aynı zamanda dizlerini de büküp arkalarını da ayaklarıyla örtüyorlardı.[43]

Igorot, Ifuago ve Kalinga kabilelerinde kadınlar her zaman bir ortalıkta dolaşma örtüsü giyiyorlardı, ama oturduklarında ya da çömeldiklerinde baldırlarının, hatta kalçalarının bir bölümünün görülmesi tehlikesine karşı, *tapi*'yi bacaklarının arasına sıkıştırıyorlardı.[44]

Kuzeydoğu Yeni Gine'nin iç bölgesindeki Ramu vadisinde yaşayan Ayom kabilesinin kadınları, belden aşağısını önden ve arkadan örten, kıvrılmış püskül iplerinden ya da ağaç iç kabuğu şeritlerinden yapılma bir örtü giyer; kalçaları ise ayrıca bir bambu filizi demetiyle bakışlardan tamamen gizlenir. Küçük kızlar yürümeye başlar başlamaz, anneleri onlara, otururken iki elleriyle ipleri çekmeyi, uyluklarının arasına itmeyi ve otururken kalçalarını örten demeti sıkı sıkıya kucaklarına bastırmayı öğretir.[45]

80. Çömelmiş Dani kadınları, Yeni Gine.

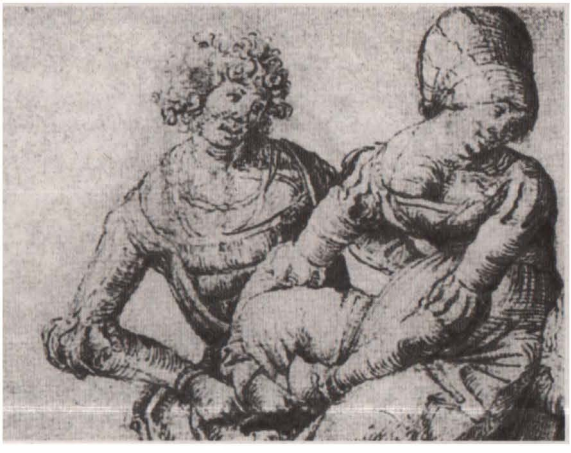
81. Etikoka'da tahta havan üzerinde oturan bir Bidyogo kadını.

Yeni Gine platosunda yaşayan bir Yundo kadını, örtüsünü 'bir şey'in görülebileceği biçimde giydiyse, kendisi "üstünde az sayıda yaprak var!" gibi doğrudan sözlerle değil, sende fazla Cordyline yaprağı var, bana bir çift versene!"[46] gibi dolaylı sözlerle ikaz edilirdi. Buna karşılık, Yeni Britanya'daki Buiningler'de 7 yaşındaki bir kız çocuğu uygunsuz bir biçimde oturduğunda, ona öyle ağır hakaret edilirdi ki, kızcağız utancından kafasını dizlerinin arasına sokar, dizlerini kollarıyla kavrar ve hüngür hüngür ağlardı.[47]

Güneydoğu Afrika'da yaşayan Ndaular'da da, bir kadının topukları üzerinde diz çökmesi, bacaklarını açarak oturması ya da bacaklarından birini uzatması son derece yakışıksız sayılırdı. Normalde, iki bacağı bitiştirerek uzatmaya izin verilmekteydi, ama saygı duyulan büyüklerin yanında bacakların yana kıvrılması gerekiyordu. Erkeklerin de, kabile şeflerinin ve saygın yaşlı erkeklerin yanında, kadınlar gibi oturmaları,

82. Adonare'de bir Ata Kiwan kadını.

83. Hans Süss von Kulmbach: 'Bir kadının aşka susamış erkek karşısında utanma hareketi', 1500.

84. Kurban töreni sırasında bir Mru kadını ve erkeği.

yani bacaklarını yana kıvırmaları ya da göğüslerine çekip bağdaş kurmaları gerektiği dikkat çekicidir.[48]

Ata Kiwanlar'ın genç kızları ve kadınları otururlarken ya da diz çökerlerken *Sarong*'larını (*emu* ya da *kvate*) bacaklarının arasına tıkıştırır ve belirli pozisyonlarda ayrıca genital bölgelerini elleriyle örterler (Resim 82). Örneğin ben Solor Adası'nda masabaşında oturur notlar alırken, kimi zaman genç ve oldukça cilveli bir kadın, flört edercesine iyice yanıma yaklaşırdı ("beni yazı yazarken izlemek için"). Bu sırada elini sıkı sıkıya uyluklarının arasına sıkıştırırdı. Kadınlar edep yerlerindeki tüyleri ağdayla aldıkları ve böylelikle "her şey görüleceği"[49] için, taşıtın rüzgârıyla *Sarong*'un havalanabileceği korkusuyla el arabasına binmez, sarhoş olup da bir yere yığılıp kalırlarsa, *Sarong*'larının yukarı sıyrılabileceğinden korktukları için palmiye şarabı ya da palmiye rakısı da içmezlerdi.[50] Bir genç kız nişanlısına ihanet ederse, kızın halası, memeleri ve genital organları görülsün diye onun *Sarong*'unu yırtabilirdi – bu çok büyük bir aşağılamaydı ve eskiden bir de kızın atkuyruğu saçını keserek katmerlendirilirdi.[51]

Chittagong Hill Tracts'da yaşayan Mru kabilesinin genç kızları ve kadınları uzun *Sarong*'lar değil, mini etekler giyer ve bu yüzden asla çömelmezler; sadece diz çökerler (Resim 84) ya da bacaklarını öne doğru uzatarak oturur ve bu sırada kucaklarını ve uyluklarını konuma uygun

bir biçimde bir örtüyle daha örterler.[52] Küçük Mru kızları böyle edepli bir biçimde oturmayı daha 6 yaşında öğrenirler.[53]

Genital bölgelerini sadece ağaç iç kabuğundan yapılma el kadar bir örtüyle ya da muz yaprağıyla örten Mangbetu, Mangbele ve Mobadi kadınları, her zaman yanlarında bir parça kumaş taşır ve oturduklarında bunu kucaklarına örterler.[54]

Tamamen çıplak dolaşan Avustralyalı kadınlar da hiçbir duruş ya da konumda genital bölgelerinin görünmemesine dikkat ederler;[55] ya –Tasmanyalı kadınların da yaptığı gibi[56]– otururken vulvalarını ayaklarıyla gizlerler, ya da yürürken ve ayakta dururken özellikle erkeklerin yanında, elleriyle önlerini kapatırlar (Resim 85). Bu davranış Pintupiler'de kısa süre öncesine kadar hâlâ görülmekteydi (Resim 86);[57] Herero kızları ayrıca gözlerini de yummak zorundaydılar,[58] Yeni Hibrid Adaları'ndaki bazı Santoya ya da Omba Adası yerlileri, küçük ferç dudaklarını örtmek amacıyla, vulvanın içine bir yaprak sokarlardı.[59]

Batı Arnhemland'daki kadınlar, ancak üzerlerinde ağaç kabuğu liflerinden ya da basmadan yapılma bir genital bölge örtüsü varsa, otururken bacaklarını açabilirlerdi; ama o zaman da bu bölgeyi ayrıca topuklarıyla örterlerdi.[60] Misyoner Wettengel'in saha notlarından anlaşıldığına göre, eskiden çırılçıplak dolaşan Aranda kadınları, herhangi bir erkeğin kendilerine yaklaştığını gördüklerinde yüzükoyun yere yatarlardı.

85. Thomas Watling: 'New South Wales'de,
Port Jackson'un Kuzey Kıyısında Bir Grup", 1794.

86. Yaşlı bir Pintupi çifti, 1977.

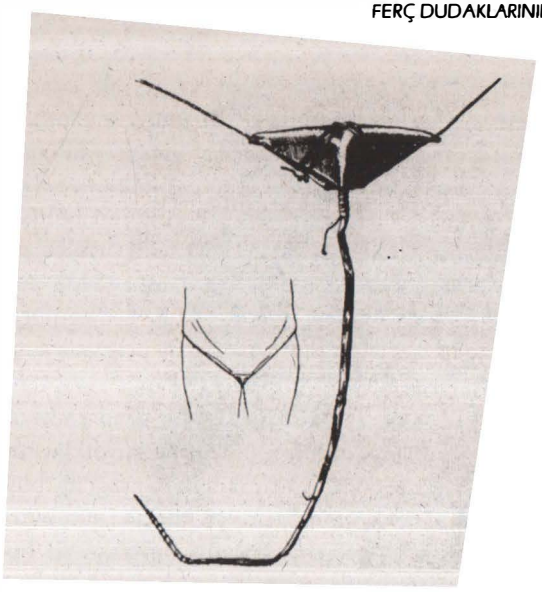
Yine de çok ender olarak böyle davranmak zorunda kalırlardı, çünkü kadınlar cinsler arasında korunması gereken mesafeye genellikle dikkat ederlerdi:[61] bir başka kaynağa göre bu mesafe yaklaşık 15 metreydi, mesafe daha azsa kadınlar ve erkekler birbirlerine sırtlarını dönerlerdi.[62] Melville'de ve Bathurst Adası'nda yaşayan Tiwi kadınları ve karşı kıyıdaki Laragia ve Pimaitju kadınları, gerektiğinde genital bölgelerinin önünde tutmak üzere, yanlarında hep bir parça ağaç iç kabuğundan yapılma katlanmış kumaş taşırlardı. Bu arada ilk ipler geçirildiğinden, böyle iki ağaç kabuğundan yapılma örtü parçasını önden ve arkadan bir kalça ipine bağlamayı daha pratik buluyorlardı.[63]

Kadınların ve kızların, erkeklerle karşılaştıklarında açıkça duydukları utancı biraz azaltmak için Avustralyalı başka kabileler de, bugün bizim toplumumuzda, jinekolojik bir muayenede, hekimle sıkıntı verici göz temasından kaçınmak için gözlerini yuman kadınlar gibi davranıyorlardı. Örneğin Karadjeriler'de ya da Nyul-Nyullar'da genç kız çıplak dans ederken,[64] erkek kardeşinin önünden geçtiğini görürse elleriyle gözlerini kapatırdı;[65] ve Groote Eylandt'ta, adada henüz misyoner istasyonlarının kurulmadığı zamanlarda, Ingura kadınları, erkeklerle karşılaştıklarında, kafalarını ve bedenlerinin erojen bölgelerini ağaç iç kabukların-

dan yapılma büyük kumaş parçalarıyla örterlerdi. Sonraki dönemlerde kadınlar, su başına giderlerken, böyle bir durumda başlarına geçirmek için yanlarında hep bir gazyağı bidonu taşırlardı. Günümüzde yüzlerini gizlemiyorlar ama ahlak kuralları, karşılarına çıkan erkekleri görmemeleri için, birbirlerine bakmalarını gerektiriyor. Başka türlü davranırlarsa, çok uyanık olan yaşlı kadınlar tarafından ileride bir daha böyle edepsiz olmamaları konusunda uyarılıyorlar.[66] Bu arada Yir-Yorontlar'da durum daha farklı: bu kabilede kızlar, bir genital bölge örtüsünü edep yeri tüyleri ferç dudaklarını ve ferç yarığını örtecek biçimde gürleşinceye kadar giymek zorundalar. Ancak bundan sonra, ortalıkta çıplak dolaşabiliyorlar.[67]

12
Ferç Dudaklarının Kapatılması

Tupilerin, Nu-Aruakların ve Xingu-kaynak bölgesinde yaşayan Karayip kabilelerinin kadınları, en azından küçük ferç dudakları ve klitoris bölgesini bakışlardan korumak için özel bir yöntem geliştirmişlerdir. Bu kadınlar, üçgen biçiminde sert iç kabuktan bir parçayı, vulvanın alt bölümüne bir ip yardımıyla öyle sıkı bağlarlar ki bu parçanın apışarasına uyguladığı basınçla büyük ferç dudakları kapanır ve ferç yarığının sadece üst bölümü görülebilir.[1] Bakairiler bedensel gelişmeye paralel olarak boyutları büyütülen bu iç kabuk parçasına *ulúri* (= "kuyruk") adı verirler (Resim 87). Benzer bir biçimde, Afrika'nın bazı bölümlerinde de vulva kapatılır.[2] Vespucci'nin Güney Amerika kıyıları boyunca yelken açarken böyle giyinmiş kadınları görmüş olması muhtemeldir. En azından 1503 yılında Paris'te yayımlanan 'Mektup'unda, genel olarak yerli kadınların bedenlerinin bütün olarak ve özel bölümleriyle de diriliğinin dikkatini çektiğini yazıyor: "Aralarında hiçbirinin sarkık memeli olmaması ve doğum yapmış olanların karınlarının formu ve enerjileriyle bakirelerden farklı olmadıkları dikkatimizi çekti; bedenlerinin terbiye gereği bilerek sözünü etmediğim öteki bölümlerinde de durum aynı görünüyordu."[3]

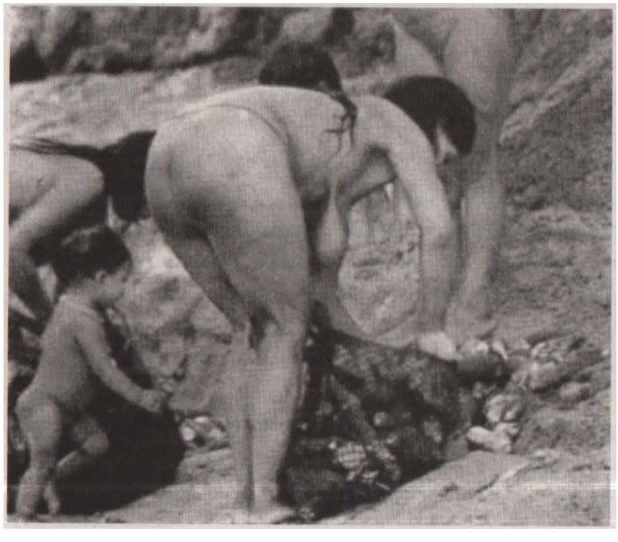

87. Rio Xing Kızılderilileri'nin edep örtüsü *(ulri)*.

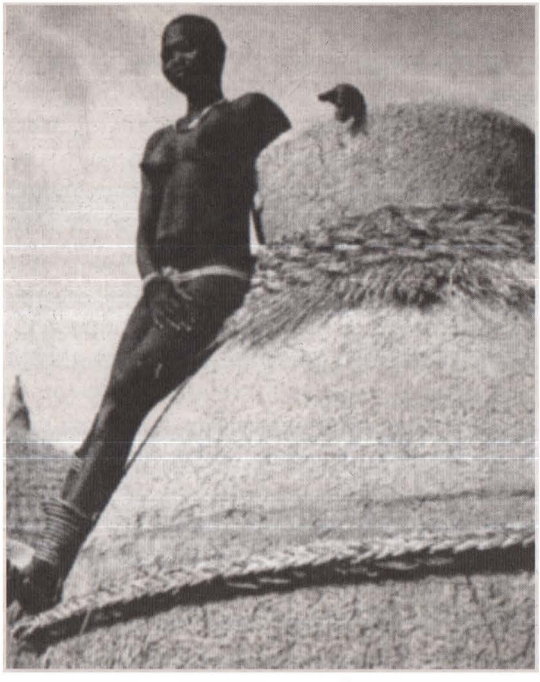
Ancak, *ulúri*'nin utanma nedeniyle kullanıldığı görüşüne şiddetle karşı çıkılmıştır. Örneğin bu Kızılderililer'in hiç de, "bedenlerinin 'gizli' bölümü"nün olmadığı ve *ulúri*'nin tek işlevinin genital bölgelerdeki "mukozayı"[4] yaralanmalardan korumak olduğu, herhangi bir şeyin örtülmesi gerektiğinin "ancak şakayla" söz konusu edilebileceği öne sürülmüştür. Aynı yazar şu sonuca varıyor: "Orta Brezilya'nın hâlâ taş devrinde yaşayan bu Karayipler'inde, tamamen çıplak oluşun etkisi hâlâ net bir biçimde gözlemlenebilir ve bu çıplaklığın, bizim anladığımız anlamda bir erotik utanç duygusunun ortaya çıkmasını hemen hemen bütünüyle engellediği saptanabilir."[5] Hatta, bir başka yazar, bu Kızılderili kadınların tamamen çıplak oluşunun, büyük ölçüde erotizmi yok edici etkisinin bulunduğunu, bu yüzden kadınların "karşı cinsin bakışlarını, arzularının nesnesi olan bu noktaya çekmek ve libidoyu uyarmak için *ulúri* giydiklerini"[6] söylüyor.

Böyle bir durum, birçok nedenden ötürü doğru değildir. Örneğin bir yandan bir Mehináku kadını, yaralanma tehlikesinin pratikte hiç olmadığı durumlarda bile –bu kabilede *inija denilen– ulúri* giymeden insan içine çıkamaz. Bir erkek *inija*'ya asla dokunamaz, –bunu yaparsa başına büyük bir iş açmış olur– Mehinákalar'ın arasında yaşamış bir etnolog, cinsel birleşmeden önce sadece "kuyruğun" çıkartıldığını, ama ipin bedende kaldığını ve cinsel birleşme devinimleri sırasında ferç dudakları-

na ve klitorise sürtündüğünü bildiriyor.[7] İkinci olarak: *inija*'yı sadece cinsel olgunluğa erişmiş kadınların giymesi zorunludur. Yaşlı bir kadın tam da karakteristik bir biçimde, vajinası artık "kapalı" olduğu gerekçesiyle, bu "kuyruk"tan muaf tutulabilir.[8] Üçüncü olarak: küçük ferç dudakları ve klitoris için, yani bedenin *inija* ile gizlenen bölümleri için kullanılan Mehináku sözcükleri, –erkeklerde sürekli örtülen penis başı için kullanılan sözcük gibi– son derece duygulanım yüklü ve utançla kaplıdır; ayrıca ya sadece titrek bir sesle telaffuz edilir ya da küfür amacıyla kullanılır.[9] Dördüncü olarak: kadınlar Rio Xingú ırmağında suya girdiklerinde ya da yıkandıklarında *inija*'yı çıkarırlar; ama karşı cinsler asla suya birlikte girmez.[10] Beşinci olarak: erkekler bir grup kadının içinde, bir kadın kutsal flütü gördüğü için onun üzerine saldırdıklarında, onun bacaklarını açarak ve *inija*'sını parçalayarak ayrıca aşağılar, böylece eylemcilerden her biri küçük ferç dudaklarını ve klitorisi görebilir. Kurbanın bundan sonra genital bölgelerini görmüş bulunan ve bunu başkalarına tarif edebilecek erkeklerle iç içe yaşamak zorunda olması, özellikle onur kırıcıydı.[11] Bu tür tecavüzleri önleyebilmek için kadınlar ormanda ikisi ya da üçü bir arada yürür, köyün içinde de kendilerini sürekli huzursuz hissederlerdi; erkeklerin evinden kendilerine bakıldığını ve kirli çağrışımlarla düşünüldüklerini bildikleri için gergin olurlardı.[12]

88. Ekvator ovasında Auca kadınları.

89. Kamerun'da bir Fali genç kızı.

Güney Amerika'nın düzlükte yaşayan başka Kızılderililer'inde de –her türlü bedensel utancın yokluğunun açıklayıcı örneklerinde– kadınların bu belirgin genital bölge utancı gözlemlenebilir (erkeklerin genital bölge utancı bir sonraki ciltte ele alınacaktır). Bir defasında bir etnolog, bir Trumai kadınının apışarası ipini sadece çektiğinde, kadın bir çığlık atarak, panik içinde dışarı fırlamıştı;[13] Camakoko kadınlarının resmini ille de genital bölgeleri çıplak bir biçimde çekmek istediği anlaşılan etnolog Baldus, hayal kırıklığı içinde şunları yazıyor: "Kadınları, fotoğraf çekerken edep iplerini çözmeye ikna etmek olanaksızdı."[14]

Çıplak Tupari kadınları, bacaklarının arasına hiç kimsenin bakmamasına büyük bir özen gösterirler; ve oturdukları zaman bazen bir bacaklarını uzatıp diğerini yana açtıklarında, genital bölgelerini daima ya açılan bacağın ayağıyla ya da örneğin bir bebekle, bakışlardan uzak tutarlar. Bir kadın, eğilmesi gerekiyorsa ve arkasında bir erkeğin bulunmadığından tam emin değilse, bacaklarını çaprazlar. (Bizim toplumumuzda da kadınlar ve kızlar, geleneksel olarak, öne doğru eğilirken arka-

larını gösteren erkeklerden farklı bir biçimde öne eğilirler). Bir defasında bir Tupari kadını, loş bir kulübede özensizce ayağa kalktığında ve sonra aynı mekânda etnoloğun da bulunduğu aklına geldiğinde, kendini tamamen kaybetmişti; etnolog bu kadını ancak hiçbir şey görmediğini defalarca söyleyerek biraz sakinleştirebilmişti.[15]

Tapirapé kadınları da ferç dudaklarının görünmemesine büyük özen gösterirler; yine de, ferç yarığının en üst bölümü göründüğü için, kadınların vulvalarını iç kabuk parçalarıyla örttüğü Carajálar'da onlara edepsiz gözüyle bakılır.[16] Son olarak, Kobéua kadınlarının vulvalarının önünde boncuktan bir kemerde, kendisi için düşünülen görevi layıkıyla yerine getiren, el büyüklüğünde bir örtü asılıdır. Kadın rahatça oturduğunda ya da diz çöktüğünde –örneğin Kano'nun içinde– bu örtü serbestçe aşağıya sarkar. Bu arada örtünün yürürken ya da ayakta dururken hareket etmesi olasılığı bulunduğunda, kadın onu uyluklarının arasına iyice sıkıştırır.[17]

Hemen hemen tüm toplumlarda kadınların ve biraz büyümüş kız çocuklarının, çıplak bir yerlerinin görülmesine olanak verecek konum ya da pozisyonlarda durmaları yasaklanır. Örneğin Otomiler'de 2 ile 10 yaşları arasındaki her kız çocuğuna hemen hemen her gün, ağaçlara çıkmaması ve eteklerini aşağıya indirmemesi, yoksa "çıplaklığının" ya da külodunun görüleceği tembihlenmektedir.[18] Almanya'nın Schwaben bölgesinde eskiden erkek çocuklara, bir kız çocuğu kiraz ağacında otururken yukarı bakmamaları, aksi halde kör olacakları söylenirdi.[19] Amiral Adaları'nda yaşayan Metankorlar'ın bir altgrubu olan Soriler'de, bir ağaca çıkmış bulunan bir kadının kayınbiraderi, oradan geçerken tesadüfen kadının genital organlarını görmüştü. Kadın duyduğu büyük utanç yüzünden intihar etmiş ve hiç kimse de bunun aşırı bir tepki olduğunu düşünmemişti.[20] Quanunta kadınlarının erkek akrabaları karşısında –yabancı erkekleri söylemeye bile gerek yok– bir Betel palmiyesine çıkmaktan kaçınmaları gerekiyordu;[21] Mentawailer'de ise küçük kızların bile, yakınlarda bir erkek çocuk ya da erkek olmasa da, bunu yapmaları yasaktı.[22]

Ak Kiwanlar'da, evli bir kadının bir lontar ya da hindistan cevizi palmiyesine çıktığına hiç tanık olmadım; ama bir defasında yedi yaşındaki bir kız çocuğu, palmiyenin altında bir erkeğin bulunmadığına dikkat ederek, ağaca çıkmıştı. Ayrıca *kwáte*'sini sıkı sıkıya bacaklarının arasına sıkıştırmıştı. Melville Adası'ndaki Tiwiler'de, gerçi kadınlar ve kızlar da, kuş yuvalarını almak için ağaçlara çıkarlar; ama erkekler ağaç dallarına ayak tabanlarıyla basarlarken, kadınlar edeplilik yüzünden, dallara dizleriyle basarlar.[23]

Malaita'daki Baegular'da bu nedenle bir kadın asla erkekten daha yüksekte bir yerde bulunamaz; erkek ve kadınlardan oluşan bir grup, bir tepeye çıktığında, erkekler hep önden gider, inerken ise tam tersi olur.[24] Bu açıdan, Baegular bizden farklı davranıyor değiller; çünkü bizim toplumumuzda da, alışılageldiği üzere, merdivende bey, hanımın önünden gider. Başka mekânlarda ise, adabı muaşeret kitaplarına uymak isteyen bir beyin, her zaman hanıma öncelik hakkı vermesi gerekir.

Mrular'da kızlar ya da kadınlar bir dağa çıkarlarken, kambur bir duruş alırlar ve arkalarında hiçbir erkeğin bulunmamasına dikkat ederler. Oturan kişilerin önünden yürürlerken, mini eteklerinde genellikle, üzerlerine doğru, yani edepli otursun diye açtıkları yırtmacı birleştirirler. Bir defasında, altı yaşındaki bir kız çocuğu ağaca tırmandığında, bu davranışı terbiyesiz bulunduğu için, aşağıya inmesi istenmişti.[25] Hamarlar'da küçük bir kız çocuğu –ki doğumdan hemen sonra bir etek giydirilir– yetişkin bir erkek tarafından bir ağaç dalının üstünde yakalanırsa, adam ona şöyle seslenir: "Hey, kız çocuğu, oğlan mısın sen? Güzel oturmuyorsun, bacaklarını birleştir!"[26]

90. Restif de La Bretonne için illüstrasyon, 1770.

91. Monogram ustası N. H.:
Cadılar bir erkeğin ırzına geçiyor ve üstüne işiyorlar, 1538.

Solomon Adaları'ndan biri olan Santa Isabel'de yaşayan Bugotular'da, kadınların ağaca çıkmaları da, bir erkeğin eteklerinin altına bakabilmesine olanak tanıyacak biçimde herhangi bir yükseklikte durmaları da yasaktır.[27] Astrolabebai'deki Bongu kadınları dut ağacının iç kabuğundan yapılan ve sadece evli kadınlarda diz üstüne kadar inen, görece kısa etekler giydikleri için; yaban domuzlarına karşı yapılmış koruyucu çitin tahta merdivenini çıkarlarken hep duraksarlar ve yakınlarında bir erkeğin bulunup bulunmadığına bakarlar.[28] Son örnek olarak, Mikronezya'daki Ulithi Adası'nda bir kadın bir kanonun içine tırmanamaz, yoksa bir adam onun belden aşağısına bakabilir; bunun yerine kanonun içine *zıplayarak* girmesi ve içeride olabildiğince edepli bir biçimde oturması ve sonra yine böyle ayağa kalkması gerekir. İnerken de bacaklarını birbirine sıkıca bitiştirerek aşağıya kayar, bu sırada kadınlar yine de çok ustaca ve zarif bir biçimde devinirler.[29]

Yerde oturan bir erkeğin uzanmış bacaklarının üstünden geçmek, hemen hemen tüm toplumlardaki kadınlara yasaklanmış görünüyor; bunu sadece genel bir nezaket kuralı ya da erkeğin kadın akıntılarıyla ve âdet kanamasıyla lekelenme olasılığına karşı bir önlem olarak görme eğilimi vardır;[30] oysa bu yasak daha çok, cinsel edeplilikle sıkı sıkıya ilişkilidir. Örneğin Efikler'de bir erkek bir kadının ya da bir kadın bir erkeğin bacaklarının üstünden geçerse, zina yapmış olmakla suçlanır ve sert bir biçimde cezalandırılır.[31] Malaita Adası'nda yaşayan bir Maegu erkeği de, bir kadının bacaklarının üstünden geçtiğinde, onunla simgesel olarak cinsel birleşmeye girmiş sayılır ve bu yüzden kadına tazminat

ödemesi gerekir.[32] Doğu Solomon Adaları'nda yaşayan Aorikanlar'da da bir kadın bu nedenle, sadece kocasının uzanmış bacakları üzerinden geçebilir;[33] karşı cinsten birinin uyuduğu yerden geçmek de özellikle ayıp sayılır.[34]

Bizim toplumumuzda da, durum farklı görünmüyor; örneğin Feldkirch yöresindeki Kärnten'de eski *ibrschteigns* [übersteigen = üzerine çıkmak] geleneği, bir zamanlar, çiçek tohumlarını öğütme işini yapan kadınların meraklı erkekleri sırtüstü yere uzanmaya zorladıklarını, sonra onların üzerine çıktıklarını, yani simgesel olarak erkeklerin ırzına geçtiklerini gösteriyor.[35] Son olarak, Simbular'da bir erkeğin (ya da) kadının bacaklarının üstünde geçilmesi onu çok utandırır;[36] Owa-Raha Adası'ndan bir erkek bunu yaparsa, bu davranışı, bacaklarının üstünden geçtiği kadına, kendisiyle yatmak isteyip istemediğini sormasıyla eş anlamlıdır;[37] yukarıda adı geçen Baegular'da ise bacakların üstünden geçmenin sözünün edilmesi bile, genellikle ciddi bir tartışmaya yol açan, cinsel bir suçtur.[38]

13
'Yeni Kitera' ya da Tahitili Kadınların Utanmazlığı

Bougainville'in gemisi 1768 yılının 2 Nisan'ında Tahiti açıklarında demir attığında, etrafı hemen sayısız kayıkla çevrildi. Kayıklar ilkin adanın erkek sakinleriyle doluydu, ama bu durumun değişmesi uzun sürmedi. Bougainville, "Bu kez," diyor, "yine, oyma kayıklara güzel ve neredeyse çıplak kadınlar geldi."[1] Kayıklar firkateynin görüş alanına girdiklerinde, erkekler ve yaşlı kadınlar Nymphealar'ın üzerlerindeki örtüleri çekip aldılar; güzel kadınlar bu duruma biraz sıkılganlıkla tepki gösterdiler, çünkü Fransız kaptan şöyle devam ediyor:

"Bu Nymphealar'ın çoğu çıplaktı, çünkü onlara eşlik eden erkekler ve yaşlı kadınlar, normalde üzerlerinde bulunan şallarını almışlardı. Oyma kayıklarından önce, doğallıklarına karşın biraz sıkıntılı bir şekilde cilveler yapıyorlardı; ister doğa her yerde cinselliği saf bir utangaçlıkla süslemiş olsun, ister hâlâ Altın Çağ'ın açık yürekliliğinin hüküm sürdüğü ülkelerde olsun, kadınlar en çok arzuladıkları şeyleri istemiyorlarmış gibi görünürler."[2]

Genç kadınlardan birisi çevik bir devinimle güverteye çıktı, "çapa bocurgatının yanında" kalça örtüsünü indirdi, "Venüs'ün Frigyalı çobana göründüğü gibi herkese göründü." Bunun üzerine, ne kadar tayfa ve asker

varsa bocurgata doğru koşturdu; kaptanları gemicilerin çapa halatında hiç bu denli şevkle çalıştıklarını görmediğini belirtiyor. Ayrıca, sadece mürettebatın değil, kendisinin de uzun süre denizde kaldıktan sonra bu cazibeden uzak durmakta güçlük çektiğini itiraf ediyor. Bu arada gemi aşçısı, şansını ellerine almış ve güzel Nymphea'yla birlikte kaçmıştı. Ama kumsala ayak basar basmaz, ada yerlilerinden oluşan büyük kalabalık etrafını çevirmiş ve tıpkı tayfaların daha önce Tahitili kadınlara yaptıkları gibi, onu çırılçıplak soyarak "tepeden tırnağa" incelemişlerdi. Ama adalılar aşçıdan bir de çok net el kol devinimleriyle kendini hemen oracıkta ve herkesin gözü önünde Venüs'e vermesini istediklerinde, bu teklif onu öyle şaşırtmıştı ki, bir anda yeniden güverteye kaçmıştı.[3]

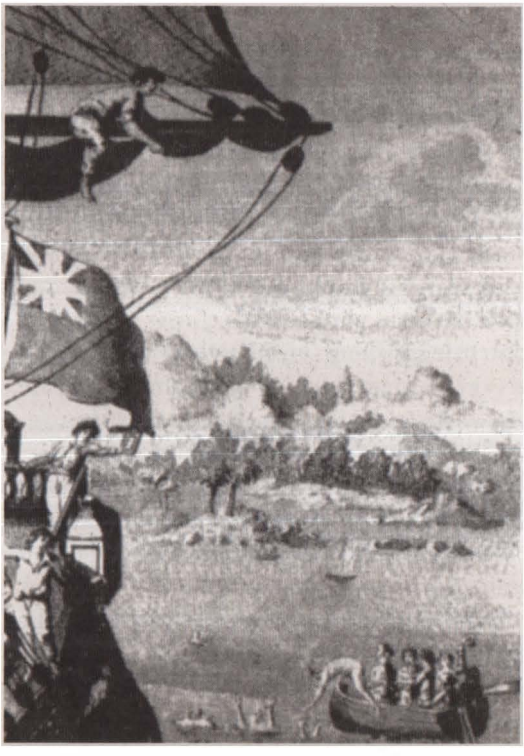
Abel Janszoon Tasman, bundan çok daha öncesinde, 1643 yılının başlarında, güney diyarları araştırmak amacıyla yaptığı gezide, Tahiti yakınlarındaki Tonga'ya varmış ve onun mürettebatı da, Tonga'nın güzelleri Hollanda damak zevkine, Tahitililer'in Fransızlar'ınkine uygun düştüğünden daha az uygun düşseler de, benzeri şeyleri yaşamıştı.

"Erkeklerle birlikte, hepsi de olağanüstü iri yarı olan çok sayıda kadın da güverteye çıktı: ama hepsinin arasında birisi bıyıklı, iki dev kadın dikkati çekiyordu: bu iki kadın cerrah Henrik Haelbos'un boğazına yapıştı, ikisi de onunla birleşmek istiyordu; bu yüzden ağız dalaşına girdiler. Tüm kadınların kalın, dalgalı ve siyah saçları vardı. Öteki kadınlar, gemicilerin pantolonlarının önünü edepsizce elleriler ve cinsel birleşmeye girmek istediklerini açıkça belli ettiler."[4]

Bu kadınlar, özellikle çok istedikleri çivileri elde edebilmek için, kalça örtülerini indiriyor ve ağzı açık bakakalmış mürettebatın karşısında, edep yerleri çıplak bir halde duruyorlardı. Bunun üzerine Tasman, güncesine kısa ve öz bir biçimde şunları yazıyordu: "Bu halk son derece edepsiz bir biçimde şehvetli."[5]

Tahiti'nin kâşifi olarak kabul edilen ve 'Dolphin' adlı gemisiyle 1767 yılının Haziran ayında ada açıklarına demir atan Kaptan Wallis de, Tahitili kadınların, tek bir çivi için adamlarının boynuna atıldıklarını,[6] bu sırada kadınların belirli bir el işareti yaptıklarını bildiriyor. George Robertson, geminin topçu eri kendisini aydınlatana dek nasıl yorumlayacağını bilemediği bu işareti şöyle betimliyor: "Bu işaret, sağ eli başparmakla birlikte dümdüz tutmak, sonra sol elle sağ bileği kavrayıp sağ elin parmaklarını hızla sallamaktan ibarettir."[7]

Öyle anlaşılıyor ki, tüm Britanyalılar, 'Dolphin'in topçu eri gibi bir kültürlerarası anlaşma yeteneğine sahip olmadıklarından, kadınların çoğu daha net bir işaret yapmışlar ve –Bougainville'in firkateynindeki

92. İngilizlerin Otahiti kadınlarıyla eğlenmesi, Bérenger'in *Voyages*'ından, 1788.

Nymphea gibi– örtülerini indirmişlerdi; ya da tayfaların karşısına, daha sonra başka bir güzel kadının Kaptan Cook'un karşısına çıktığı gibi, yani yaşlı Forster'in edepli anlatımıyla "kuşaksız tüniğini kuşanmış halde"[8] çıkmışlardı.

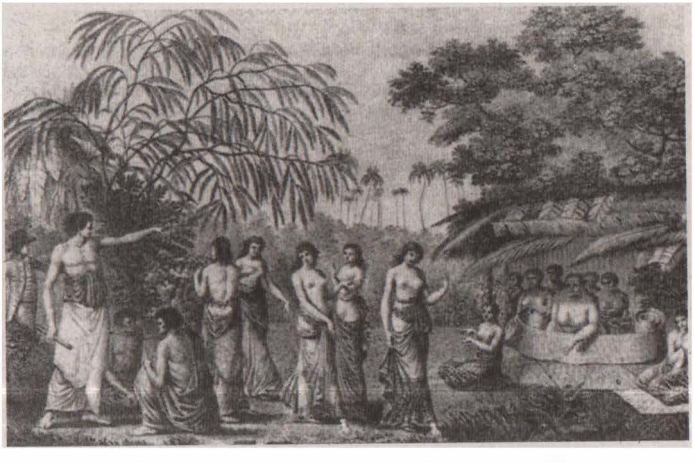
Baştan çıkarma ne denli büyük olursa olsun, Britanyalılar'ın ve daha sonra da Fransızlar'ın çoğu cüretkâr ev sahibeleriyle herkesin gözünün önünde yatmaktan çekinmişlerdi; oysa en azından Bougainville, adamlarından bazılarının çekingenliklerinden kısa sürede sıyrılacaklarını ve apaçık ülke töresine şaşırtıcı bir çabukla ayak uyduracaklarını tahmin etmişti: Bu adamlar, karaya ayak bastıklarında kendilerine bolca yiyecek ve içecek sunulan evlere davet edilmişlerdi.

"Sadece ağırlanmakla kalmadılar, onlara genç kızlar da sunuldu. Ev hemen erkeklerle ve iştah açan kadınlarla dolmuştu. Yapraklardan ve

çiçeklerden oluşan bir döşek seriliyor, flütle de bir düğün ilahisi ('hymne de jouissance') çalınıyordu. ('Burada aşk tanrıçası aynı zamanda misafirperverlik tanrıçasıdır, hiçbir gizeme açık değildir onun kültü, her erinç bir bayramdır ulus için.') Yabaniler, kadınların Avrupa ahlakına aykırı bir biçimde kendilerini açıkça sunmaları karşısında, bizimkilerin tereddüt etmelerine şaşırdılar. Bu arada bazı tayfaların, ülkenin geleneklerine razı geldiğinden hiç kuşkum yok."[9]

Bougainville bu utanmazlık ve haz cennetini betimlerken, şehvetin etkisi altında kalmıştı; yol arkadaşı Charles-Félix-Pierre-Fesche de, seyir defterine yazdığı bir notta, ayrıntılara girmekten kendini alamamıştı:

"Cesur ve aşkın yönlendirdiği bir el, Helena'nınkiler gibi hoş, biçimli, eşsiz güzellik çanaklarına model oluşturabilecek, tomurcuklanmış iki düşman elma üzerinden kaydı. El kaymaya devam ediyor ve mutlu bir rastlantı sonucu, henüz kumaşın altında gizli bulunan çekiciliklerle karşılaştı. Kız kumaşı bizzat uzaklaştırdı; şimdi onu sadece, Havva'nın ilk günahı işlerken üzerinde bulunan kıyafetle gördük. Daha fazlasını da yaptı, kendisine hücum edenin göğsüne vurdu ve böylece, kendisini ona sunduğunu anlatmış oldu; her gün birçok erkeğin adak sundukları tapınağa girişi engelleyen kapıları açtı. Çağrı son derece baştan çıkarıcıydı ve savaşçı, dövüş sanatını çok iyi biliyordu, ancak ikisinin etrafında yaklaşık elli Kızılderili'nin durmasının en uygun an olduğunu algılayamamış ve şiddetli arzusunu bizim önyargılarımız yüzünden dizginlemişti

93. Edep yerleri yarı örtülü Tahitili kadınlar, 1780.

(...) Bizim ahlakımızın yozlaşmışlığı, bu insanların haklı olarak sadece iyiyi gördükleri bir eylemde, bizim kötü bir şey görmemize neden oluyor. Sadece ışıktan korkan kötü bir şey yapar ve yaptığına inanır. Böyle doğal bir işi gerçekleştirmek için saklanıyoruz; onlar bunu açık açık ve sık sık yapıyorlar. Daha az hassas olan bazı Fransızlar, aynı gün önyargılarını yenmişlerdi."[10]

Coşkulu Bougainville, sakinlerinin –bir zamanlar Poggio'nun İsviçreliler hakkında söylediği gibi[11]– hiçbir kıskançlık tanımadıklarını ve biricik tutkularının cinsel eylem olduğunu öne sürdüğü küçük adaya, bu nedenlerle, aşk tanrıçası Aphrodite'in doğduğu yer ve tapınma merkezi olan adaya göndermede bulunarak "Yeni Kitera"[12] adını vermişti; bu gibi haberlerin o sıralar tam da "doğaya" hiç olmazsa bir parça geri dönmeye hazırlanan Avrupa'ya bir bomba gibi düştüğü kolaylıkla düşünülebilir.

Elbette, özellikle İngiltere'de Bougainville'den gelen ya da Hawkesworth'un *Voyages*'indeki haberlerin ülkelerindeki genç kızların masumiyetimi bozabileceğinden korkan yok değildi; 1774 yılında yayımlanan bir taşlamada şöyle deniyordu:

"Bu soğuk inzivada tek bir sayfa Hawkesworth, / Ölümcül közden de fazla ısıtır parlak abayı,/ Âşığının kollarına gömülür kadın, / Artık yosmalık saymaz cazibesini alıp satmayı; / 'Yapacağım', diye haykırır,' 'Benden önce her ne yaptıysa kraliçeler'; / Ve orta malı bir fahişe olana dek değerden düşer. "[13]

Ancak bu gibi yorumcular bile, gemicilerin anlattıklarından, Tahiti'de sadece genital organlardan utanmamakla kalmayıp, cinsel ilişkinin de herkesin gözünün önünde yapıldığını, çünkü adalıların bunu da diğer dürtülerin doyurulması gibi sıradan bir olay olarak gördüklerini anlıyorlardı. Böylece, Yeni Kitera, örneğin Marquis de Sade'ın gözünde, dünyevi yosmalar cennetiydi – "Otaiti'de kızlar giyimlidir, ancak istendiğinde giysilerini derhal çıkarırlar;"[14] Diderot'ya göre bu cennette herkes herkesle, hatta babalar kızlarıyla ve üstelik "gökyüzü ve gün ışığı karşısında utanç duymadan" cinsel ilişkiye girerler; oysa Avrupalılar sapkın bir biçimde, ormanların karanlıklarına çekilmektedirler. Diderot, seyyahların şöyle bildirdiklerini alıntılar: "Karısının yanında, kızlarının ortasında tahrik olduğu istemdışı hareketlerden dolayı Tahitili'nin yüzü kızarmaz; ve bu kadınlar onun izleyicisidir, kimi zaman heyecanlıdırlar, ama hiçbir zaman rahatsız değillerdir."[15]

Bunu izleyen dönemde de, Tahitililer'in utanmazlığı ve sefahati, zaman zaman farklı değerlendirilse de, genellikle bir gerçek olarak kabul

edilmiştir. Örneğin Louis Reybaud, 1839 yılında Tahiti'ye varan 'Artémise' adlı bir Fransız firkateyninin, mürettebatının deneyimlerini şöyle yazıyor: "Subaylar da en az bunlar kadar mutluluk verici durumlarla karşılaşırlar: Bougainville'in Yeni Kitera Adası adını yalanlamamaktadır. Tahiti'de geçirilen günler gelip geçici ve şehvetli aşkların sürüp gittiği yer olmuştur."[16]

Bu tür yorumlar ölçüt alınırsa, Britanyalı misyonerlerin, din adamı John Muggridge Orsmond'un 1832 yılında[17] söylediği gibi, "Güney Denizleri'ndeki kirli Sodom"u temizleme çabalarının da bir zamanlar George Forster'in "Polinezyalı kadınların yardımseverliği"[18] bakımından sonuçsuz kaldığı izlenimi edinilir. Yeni Kitera mitosu, her defasında yeniden tazelenerek tüm Batı dünyasına yayıldı; hatta 20. yüzyılın bir bölümünde bilimsel literatürde canlılığını korudu. Örneğin Krafft-Ebing'de, Polinezya'daki gibi toplumlarda her iki cinsin de ortalıkta çıplak dolaştığını ve birbirleriyle hayvanlar gibi, herkesin gözünün önünde çiftleştiklerini okuyoruz.[19] Bir başka cinselbilimci de daha sonra şunları yazıyor: "Tahiti'de, Avustralya yerlilerinde, Samoa'da, Filipinler'deki Malayalar'da ve diğerlerinde cinsel ilişki herkesin önünde gerçekleşir," ve genital bölgelerden de utanç duyulmamaktadır.[20] Son olarak, Jos van Ussel, kısa bir süre önce Polinezyalılar'ın tutkusunun seks değil, üreme olduğunu ve tek sorunlarının, ada tavşanları gibi çoğalmak için çocuklar dünyaya getirmek olduğunu söylüyor. Bu nedenle erkekler ve kadınlar olabildiğince sık ve her yerde cinsel ilişkiye girmeye zorlanmaktadırlar.[21]

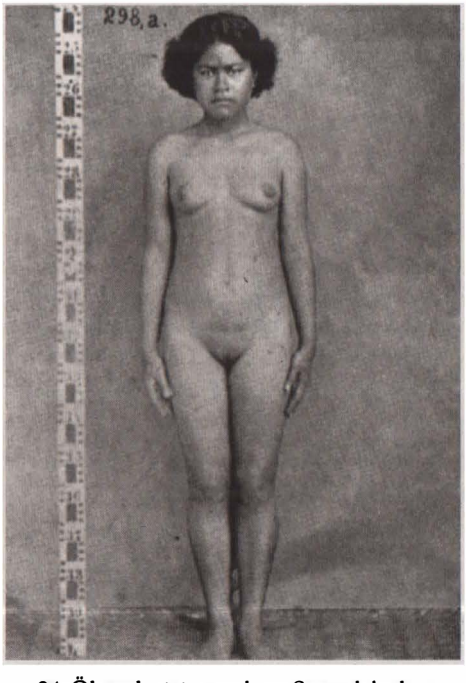
Bu imgeleri gerçeklikle karşılaştıralım ve önce özel olarak Tahitililer'in, genel olarak da Polinezyalılar'ın cennetteki gibi çıplaklıklarının eskiden ve şimdi ne durumda olduğu sorusunu soralım; yani bu mutluluk adalarında genital bölgelerden utanma bulunmadığı iddiasının doğruluğunu araştıralım.[22]

Tahitili erkeklerin asgari giysisi, bir erkek çocuğunun 6 ya da 7 yaşında giydiği ve yetişkin erkeklerin balık tutarken ya da zorlu işlerde giydikleri bir uyluk örtüsüydü (*maro*). Kız çocukları, yaklaşık üç yaşında, "doğanın kendilerine gizlemeyi öğrettiği şeyi örtmek için"[23] bir kalça örtüsü (*pareu* ya da *pa-u*) giymeye başlarlar; ileriki yaşlarında da iç kabuktan (*tapa*) yapılmış, *ahu-pu* denilen, memeleri örtüp, dizlere dek uzanan bir üst giysisi giyerlerdi. Bu giysi bir omuzun üstünden bağlanır ve kolları açıkta bırakırdı.[24]

Daha Kaptan Cook, küçük çocukların bu giysileri giymeye başladıktan sonra, başkalarının ve özellikle karşı cinsten birilerinin yanında çıplak

durmalarının ayıp kabul edildiğini bildiriyor;[25] 1789-91 yıllarında ada-da kalan 'Bounty' gemisinde deniz astsubaylığı yapan James Morrison'da şu sözleriyle Cook'u onaylamış oluyor. "Her iki cins için de, kendi aralarında bile çıplak dolaşmak ayıp sayılıyor; yıkanırken çıplaklıklarını gizlemek konusunda Avrupalılar'dan bile daha dikkatliler; suya girerken ya da sudan çıkarken giysilerinin yerini yapraklarla takviye ediyorlar ve kadınlar bunun dışında hiçbir zaman göğüslerini açmıyor."[26]

Moerenhut'a göre erkekler ve kadınlar, sabah yıkanırlarken, özellikle genital bölgelerini son derece ustalıklı bir biçimde örterler; üstlerini değiştirirken hiçbir şeyin görünmemesine olağanüstü dikkat ederlerdi.[27] Yıkanırken, belden aşağılarını *lavalava*'nın altından sabunlayan ve durulayan Samoalı kadınlar da aynı özeni gösterirlerdi; önce ıslak *lavalava*'nın üstüne bir havlu örtüp, onu bu havlunun altından çıkarır, sonra havlunun üstüne bir kuru *lavalava* geçirip, sonunda ıslak havluyu alttan çekerlerdi. Samoalı kadınlar, uyluklarının iç kesimini asla göstermezlerdi; adada sürekli Passat rüzgârı estiğinden, kadınlar açık hava-

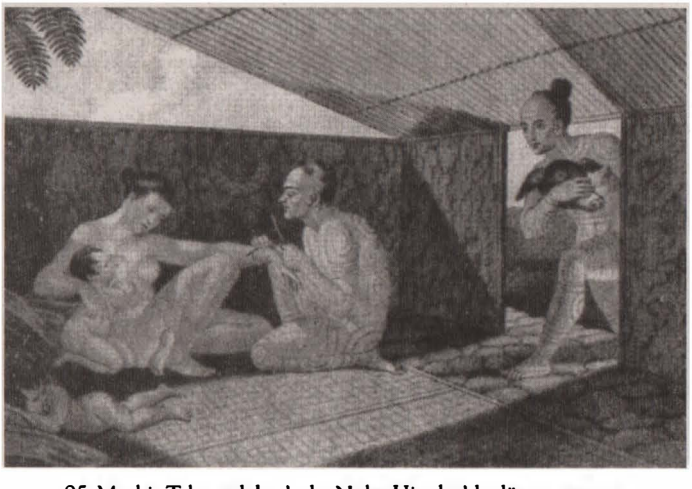

94. Ölçümler için soyulmuş Samoalı kadın.

da ayakta durduklarında, her rüzgâr esişinde tedbirli olmak için, dizlerini her zaman bitiştirmeyi alışkanlık edinmişlerdi.[28]

Genital organlar bir yana, Samoalı kadınların kalçaları da son derece erotizm yüklüydü; Alman donanma başhekimi Krämer, kadınların bir tıbbi muayene sırasında, kalçalarını açmaktan daha çok utandıkları bir şeyin olmadığını bildiriyor.[29] Aynı durum Tahitili kadınlar için de geçerliydi; kıç için kullanılan, makatı ve vulvayı da içeren sözcüğün, yani *'ohure*'un ortalıkta ağza alınması adeta şok ediciydi.[30] Ellice Adaları'nda yaşayanlar Batılı kadınların –mayoları bir yana– görece kısa eteklerini de ahlaka aykırı buluyorlardı.[31] 1947 yılında bir Amerikan yönetimi temsilcisinin karısı adeta şortla geldiğinde, Kapingamargi atolünün Polinezyalı halkı, baldırların böyle cömertçe sergilenmesine çok şaşırmıştı.[32]

Markiz Takımadaları'ndaki genç kadınlar, iş üstünde yakalanma olasılıkları hemen hemen hiç bulunmasa bile, cinsel birleşme sırasında kalça örtülerini çıkartmazlardı; denizde yıkandıklarında da tamamen yalnız olsalar bile gündelik elbiseleri eksiksiz üstlerinde kalırdı. Bir defasında genç kızlar bu kıyafetle Hatiheu liman alanında yüzerlerken, birkaç genç erkek, vulvalarını görebilmek umuduyla onların arasında denize dalmaya çalışmışlardı. Kızlar tedirgin olup erkeklere ne aradık-

95. Markiz Takımadaları'nda, Nuku Hivalar'da dövme yapma. Georg Heinrich v. Langdorff'un *Bemerkungen auf einer Reise um die Welt in den Jahren 1803-07* başlıklı gezi kitabından.

larını sorduklarında, delikanlılar *puta'a ta'a* (Murex ramosus midyesi) bulmak için daldıklarını söylemişlerdi ki, bu sözcük aynı zamanda kadın cinsel organları için de kullanılıyordu.[33]

Tikopia'daki kadınlar da yıkanırlarken genellikle kalça örtülerini çıkarmaz, sudan çıktıklarında bu örtüyü hemencecik kuru bir örtüyle değişirlerdi. Bir kadın çıplak yüzerken, uzaktan sahil boyunca bir erkeğin geldiğini görürse, yıldırım hızıyla giyinirdi. Kadınlar suya örtüsüz girdiklerinde, bazen serseri erkekler sahildeki palmiyelerden birine çıkar ve gizlendikleri yerden kadınları izlerlerdi. Sonra sertleşen penislerini boşalıncaya kadar sıvazlarlardı.[34] Bir kadının ferç dudaklarına kısacık bir bakış atabilmek bile, genç erkeklerin en güzel hayallerinden biriydi; bu hayal gerçekleşir de, kadın da bunu fark ederse, son derece utanır ve kendini aşağılanmış hissederdi.[35]

Hawaiili kadınlar, ayakta dururken, otururken ve eğilirken, uyluklarının iç kısımlarının sıkı sıkıya bitişik olmasına büyük özen gösterirlerdi; aksi halde 'bir şey' görülecek olursa, kendileriyle alay edilirdi. Bu nedenle kadınlar, küçücük kızların kalça kaslarını her gün saatlerce sıkarlardı ve anneler kız çocuklarının uyluk kemikleri bükülmesin diye, onları asla erkek çocuklarını taşıdıkları gibi, sağ kalçalarının üstüne ata binercesine oturtarak taşımazlardı. Küçük kızlar bacaklarını bitiştirmeleri için sürekli ikaz edilirdi ve kızın cinsel organlarını açıkta bırakması durumunda pek bir şeyin görülmemesi için de dikkat edilirdi.[36] Kadınlar çocuğun ferç dudaklarını, sonunda ferç yarığının tamamını örtecek hale gelinceye kadar sıkıştırırlardı.[37]

Daha 1778 yılında, Kaptan Cook, Hawaii'de erkeklerin –Maori erkekleri gibi– penis derisini penis başı üzerine çekip önden bağladıklarını gözlemlemişti.[38] Kendisi elbette böyle bir şey yapmayan Adelbert von Chamisso, 1816 yılında –cennet bahçesinde olduğunu varsayıp– çıplak yıkanmaya kalkıştığında, Hawaiili bir kadının "büyük bir kahkaha" atmasına yol açmıştı. Chamisso, Ratak Adası'nda da yıkanmak için soyunmak istediği sırada erkek rehberinin sıkılarak geri çekilmesiyle, Hawaii'ye, Polinezyalılar'ın edep kuralları hakkında fazladan iki deneyim sahibi olarak dönmüştü. Oahu Adası'nda –tropik yağmurdan sırılsıklam ıslanıp– yine soyunmak istediğinde, "iki mendilden edepli bir giysi" yapmıştı. "Rehberim için daha küçük bir giysi yeterliydi. Onun tüm elbisesi iki zoll uzunluğunda bir sicim parçasıydı, erbezine dek penisini içeri bastırdıktan sonra, uzattığı derisini bu sicimle bağladı."[39]

Peki, hiç olmazsa Maoriler genital utançtan habersiz değil miydi? Bugün bile Yeni Zelanda'nın bu kadim yerlilerinin "bir kız çocuğunun yüzmek

için başkalarının önünde giysilerini çıkarmasında hiçbir sakınca görmedikleri" söylenmez mi?[40] Bu iddianın yazarı, karakteristik bir biçimde, bu bilgiyi nereden aldığını belirtmeyi unutmuş; kaynaklara baktığımızda ise onların bambaşka bir dilden konuştuklarını hemen anlıyoruz.

Tasman 1642 yılında Maori erkeklerinin, "üzerine hayalarını örtmeye ancak yeten bir örtü giydikleri cinsel bölgeleri dışında tamamen çıplak dolaştıklarını,"[41] yazıyor; daha sonra James Cook erkeklerin, "genelde sünnet derisinin etrafına bağladıkları küçük bir iple sabitlenmiş, kalçalarını saran bir kuşak," dışında çoğunlukla çıplak olduklarını bildiriyor. Buna karşılık kadınlar belden aşağılarını asla çıplak göstermiyorlar; ve sürekli "en aşağıya, dizlerine kadar inen, kısa saçaklı bir hasır örtü" ile, ender durumlarda ise bir tutam ot ya da yaprakla örtüyorlar. Britanyalı kaptanın ve adamlarından bazılarının Maori kadınlarıyla karşılaşmalarının raporu, Maoriler'in genital utancının ne denli belirgin olduğunu açıklığa kavuşturuyor:

"İçimizden bazıları; birçoğu çıplak bir halde suda ıstakoz ve istiridye tutan bir halkın küçük adasına çıkmış olduk. Bizi gördükleri anda bazıları koyların ardına saklandı, denizde kalanlarsa su otlarını gövdelerine siper etti. Bize yaklaştıklarında belirgin bir utanma ifadesi gösterdiler. Kendilerini saklamak için bir yöntem bulamayanlar ise bizim karşımıza hiç çıkmadı."[42]

Daha sonra Maori savaşları sırasında Britanya askerleri bir genç kızı, saklandığı bir gül bahçesinden çıkarıp öldürdüklerinde, genç kız ölümcül darbelere kollarıyla karşı koymaya bile çalışmamış, sadece iki eliyle genital bölgesini örtmüştü. O sıralar bu öyküyü anlatan Maori, sözlerine şunları ekliyordu: "Sanırım bu halkta utangaçlığın ölüm korkusundan daha önemli bir yeri var!"[43] Maori kadınlarının, bir erkek kendilerini çıplak gördüğü için intihar ettikleri de, defalarca belirtilmiştir;[44] bu olaylar arasında en ünlüsü, Aohuruhuru'nun öyküsüdür: Yeni Zelandalı Kandauks, bazı arkadaşlarına, karısının uyurken örttüğü vulvasını (*puke*) göstermişti; kadın ertesi gün bunu öğrendiğinde, utancından herkesin gözünün önünde kendini bir kayalıktan aşağıya atmıştı.[45]

Bir adamın bir kadının vulvasını görmesi, Tahiti'de de adeta şok yaratıcı bir olay olduğu için,[46] çıplak bir kadının önünden tesadüfen geçildiğinde kadına bakmamak gibi, yazılı olmayan bir kural burada da aynı ölçüde geçerlidir.[47] Herhangi bir kişi –erkek ya da kadın– kısmen ya da tamamen çıplaksa, tıpkı köyde aralarında tartışan herhangi birilerinin 'dikkate alınmaması' gibi, çıplak kişi de basitçe 'görülmez'di. Çünkü bakmak ya da herhangi bir ilgi göstermek ayıp (*ha'ama*) kabul edilirdi.[48]

Gauguin'in, çıplak bir kadın model bulmanın zorluğundan yakınması,[49] ve adaya varır varmaz Adem'in cennette ya da Adelbert von Chamisso'nun Hawaii'de dalgaların içinde yürüdüğü gibi dolaşmaya başladığında[50] ihbar edilme tehdidiyle karşı karşıya kalması gibi olguların, püriten misyonerlerin yaydığı yeni bir utanma duygusuyla pek ilgili olmadığı görülüyor; çünkü Gauguin'in yüz yıl önce de ada halkında tepki doğuracağı kesinlikle düşünülebilir.[51]

Peki ama –diye sorulabilir–, bu genital bölge utancı, Tahiti'de cinsel ilişkinin herkesin ortasında gerçekleştirildiğine ilişkin, Marquis de Sade gibi kimselerin pek hoşuna giden iddialarla nasıl örtüşebilir? Güvenilir bir kaynak olan Kaptan Cook bile, 1769 yılında ilk Güney Denizi seferinde, "6 feet boyunda bir delikanlının, 10 ya da 12 yaşlarında bir kızla, herkesin önünde yattığı" bir "tuhaf sahne"ye tanık olduğunu bildirmiyor mu?

Kaptan'ın burada "şehvet"ten kaynaklanan sıradan bir cinsel birleşmenin söz konusu olmayışından kuşkulanması, onun tahmin yeteneğini gösteriyor; ve gerçekte burada *ritüel* bir cinsel ilişkinin gerçekleştirildiği hemen hemen kesindir; örneğin Arioi tarikatının alt-basamaklarındaki üyeleri, İngilizler'in yine müstehcen buldukları bir doğurganlık dansı yapıyorlardı.[52] Hawaii'de 'yeniyıl ritüelleri' sırasında doğaya yeniden can veren tanrı Lono'yu 'cinsel' olarak 'yüklemek' amacıyla yapılan *hula* dansı da belki Lono'nun kız kardeşi ve karısı Laka'yı temsil eden kadınlarla doğurganlık tanrısı arasındaki *hieros gamos*'u* simgeliyordu. Kaptan Cook'un gemisinin güvertesinde gerçekleşen çiftleşmelerin de adeta ritüel bir karakterinin bulunabileceği, çünkü İngiliz Kaptan'ın ve mürettebatının Lono ve maiyeti olarak düşünülmüş olabileceği de öne sürülmüştür.[53]

Her nasıl olmuş olursa olsun, daha 'Bounty' gemisinin deniz astsubayı, bu tür ritüellerdeki davranış biçimlerinden gündelik yaşamdaki davranışlara ilişkin sonuçlar çıkarmanın büyük bir yanılgı olduğuna, çünkü birinci türdeki davranışların "onların arasında, başka zamanlarda kınandığına"[54] dikkat çekmişti. Bütünüyle farklı bir kültür çevresinden bir örnek verilecek olursa: Çeyenler Kuzey Amerika'nın en ahlaklı –ya da iffetperest diyelim– halkı oldukları halde, yeni yaşam kulübesi süresince *hieros gamos* yapıyorlardı; üstelik sadece simgesel olarak değil, 'etleriyle kemikleriyle.'[55]

Bu tür cinsel ritüellerde, ritüele katılanların edep duygusunun bu arada nasıl incindiği, 'Endeavour' gemisinin mürettebatından, Cook'un gözlemlediği gibi bir olaya tanıklık eden birinin yazdığı rapordan an-

* Kutsal çiftleşme ritüeli. (ç.n.)

96. Doğurganlık dansı *kakuya*, Mamako köyü, Owa Riki Adası, Solomon Adaları, 1933. Fotoğraf: Hugo Bernatzik.

laşılıyor. Bu raporda, genç erkek ve kızın, utançlarından cinsel birleşmeyi gerçekleştiremedikleri belirtiliyor. Çok sayıda kadının gözü önünde gerçekleştirilmesi gereken bu ritüel, Oberea denilen ve pek de iyi ünü olmayan bir hanım tarafından düzenlenmişti; "yerlilerin çoğu, bu işteki rolü yüzünden Oberea'yı farklı sözcüklerle lanetledi."[56]

Bu noktada, elbette son derece haklı olarak, Tahiti'de, Tonga'da, Hawaii'de, Yeni Zelanda'da ve öteki Polinezya Adaları'nda kullanımı serbest olan kadınların tümünün, Avrupa'dan gelen gemilerin güvertelerine *hieros gamos* düzenlemek için çıktıklarının kabul edilemeyeceği itirazı yöneltilecektir. Joseph Bank, gemicilerin tek sorununun bir seçim yapmak olduğunu belirtmişti;[57] Chamisso da birkaç on yıl sonra bazı Hawaiili "kadınlar"ın cinsel ısrarcılığı konusunda şöyle yazıyor: "Utancın insanlarda doğuştan olduğunu düşünüyorum, ama iffetlilik sadece bizim ilkelerimize göre bir erdemdir."[58]

Ne var ki, biraz daha soğukkanlı olan James Cook 1773 yılının Eylül ayında şöyle yazmıştı:

"Artık onları herhangi bir suçla, ücretini ödeyen istisnasız her erkeğin hizmetine sunmaya hazır oldukları Otaheite kadınlarına ve ada halkı-

na haksızlık yapmakla suçlayabiliriz. Fakat şurası gerçek ki, evli olmayanlar kadar evli kadınların da muameleleri başka bir ülkede rastlanamayacak kadar iyi. Üstelik bu suçlama alt-sınıfın evlenmemiş kadınlarına hiçbir ayrım yapılmadan yöneltilmiş gibi anlaşılamaz. Büyük bir kısmı böyle ailelerden gelmiyor. Burada olduğu gibi başka ülkelerde de fahişelerin bulunduğu doğrudur; belki oran olarak güverteye çıkıp adamlarımıza gelenler ve karadayken karakola uğrayanlar daha çok. Bu karışımı bu farklılığa karşın ayrım yapmadan görmek, yüksek rütbeliler dahil, insanı öncelikle hepsinin aynı işe yaradığını ve tek farkın fiyatları olduğunu düşünmeye yöneltiyor."[59]

Georg Forster de 1774 yılının Nisan ayında adadaki ikinci kalışı sırasında şunları vurguluyor: "Buradaki sefih kadınlar, en adi ya da en düşük sınıftandır; şimdi bu daha bir açıkça belli oluyor, çünkü bunlar, bizim Tahiti'ye ilk gelişimizde kendilerini neşeli ahlaksızlıklarla gemicilerimize teslim eden kadınlardı. Bence bu, o.....ların burada da özel bir sınıf oluşturduklarını açıkça kanıtlıyor. Bu sınıf şimdi çok kalabalık, ve ahlaki yozluk da, bizden öncekilerin belki de zannettikleri kadar yaygın değil. Bana öyle geliyor ki, onlar mekânı ve koşulları pek dikkate almamışlar. Bir O-Mai'nin, ülkesindeki insanlara, İngiltere'de ahlaktan ve namustan haberdar olunmadığını, çünkü kendisinin Covent-Garden'daki, Drurylane'deki ve plajlardaki Nymphealar'da bunlara rastlamadığını anlatması hiç de hoş olmazdı."[60]

Yaklaşık iki yıldır Tahiti'de yaşayan, 'Bounty'den James Morrison, mürettebatla fiyatta pazarlık yapan "tellallarını ya da pezevenklerini" birlikte güverteye getiren bu kadınların "Venüs riteüllerini, Mars ritüellerine tercih ettiklerini" bildirerek, bu durumu kanıtlıyor. "Bununla birlikte bu rolü üstlenen kadınlar, genel için, Thames'in perileri ya da Spithead'ın syrenelerinin bir örneği olan bizim hoş taşra kadınlarımızdan daha fazla bir örnek oluşturmazlar."[61]

İngilizler, Tahiti ve Tonga'da olduğu gibi, Maori'de de gemicilere istekli kadınları sunan erkeklerin genellikle kendi fahişelerini getiren pezevenkler olduğunu çok geçmeden anladılar ve Maoriler'in hafifmeşrep kızları Avrupa zevkine tam uymasa da, çok geçmeden gelecek yüzyılda adaya yanaşan balina avcılarının hizmetinde büyük çapta fuhuş gelişti.[62] 'Discovery' gemisinin hekimi David Samwell, 1777 yılının Şubat ayında şunları bildiriyor:

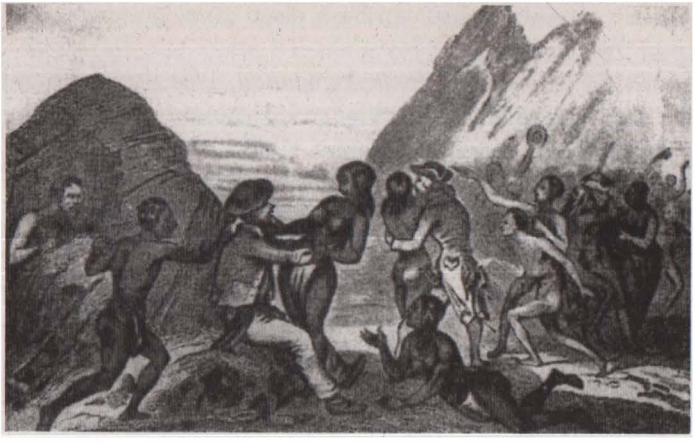
"Bizi gemideki kızlara götürdüler, fakat hepsi çok sıradandı; diğer fahişeler gibi yüzlerine kırmızı boya boca etmişler, iğrenç kokulara bulanmışlar ve henüz gemi mürettebatından âşıklarıyla karşılaşmamışlardı,

Müşterilerin tercihleri açısından biraz olsun güzel bulunamayacak bu hallere girmişlerdi."[63]

Avrupalılar, Polinezya'nın öteki ucunda, Paskalya Adası'nda da Venüs'e hizmet eden kadınlar tarafından karşılanmışlardı. Örneğin, 1722 yılında Paskalya Bayramı'nın Pazartesi gününde adayı keşfeden Jacob Roggevvens'in yönetimindeki Hollanda keşif gezisine katılanlardan Carl Friedrich Behrens, oradaki kadınların, tayfaların önünde kendilerini örten kırmızı ve beyaz örtüleri (*tapa*) açtıklarını ve çok net işaretlerle tayfaları kendi kulübelerine çektiklerini bildiriyor.[64] 1786 yılında Fransız Kont La Pérouse Paskalya Adası'na ayak bastığında, hafif giyimli bazı Syreneler adamların yanına sokulmuş ve onlara "okşamalarını" zorla sunmuşlardı; bu sırada bazı adalılar, baştan çıkarılan gemicilerin, "başlarından şapkalarını, ceplerinden mendillerini" yani çok hoşlarına giden nesneleri çalmışlardı.[65] Gezginlerin tümü –Cook ve Forster dahil olmak üzere– adada her şeye karşın çok az sayıda kadının bulunmasına çok şaşırmışlardı; ve Adelbert von Chamisso 1817 yılındaki ziyareti hakkında şunları yazıyor: "Sadece çok az sayıda kadın gördük; yüzleri koyu kırmızıydı, hiçbir çekicilikleri ve hoşlukları yoktu, erkeklerin nezdinde itibarları bulunmuyordu."[66]

Bu bulmacanın çözümü, Paskalya Adası yerlilerinin, ufukta bir yelken görünür görünmez karılarını ve kızlarını adanın mağaralarına gizlemiş olmalarında yatıyor;[67] sadece yabancılarla cinsel ilişkiye girmeleri için verilmek üzere yaşlı kadınlar, fahişeler ve "sefih kadınlar" bırakılmıştı geride. Ne de olsa işgalci yabancılar –hemen hemen her yerde olduğu gibi– Polinezya'da da kadın nüfusa tecavüz ediyorlardı ve Tahiti'nin, Tonga'nın ya da Hawaii'nin fahişeleri, yabancıların arzularını yerine getirmek için üşüştüklerinde,[68] aslında, ileri Ortaçağ Avrupası'nda 'üslerini' genellikle yabancıların bir kente geldiklerinde ilk ulaştıkları yere kuran fahişelerden farklı bir şey yapmıyorlardı.

Tahiti'de nüfuz sahibi erkeklerin evlerinde, özel misafirleri ya da konak mensuplarını eğlendirmek için fahişelerin bulunması, sık rastlanan bir durumdu;[69] örneğin, Polinezyalılar'ın yaşadığı ve Solomon Takımadaları'na dahil bir mercan adası grubu olan Ontong Java'nın kralı Keaepea'nın, fahişelerden oluşan böyle bir 'Harem'i vardı ve bu kadınların iki tanesi, beyaz misafirleri ağırlamaya ayrılmıştı. Ontong Java'da Avrupalılar'la cinsel ilişkiye girenler sadece bu fahişelerdi; ama diğerleri yerli erkeklere de hizmet veriyordu. Daha sonraki dönemlerde özellikle sakat ya da çok çirkin kızlar, koca bulamadıklarında bu mesleği icra ediyorlardı. Adalı kadınların evlendiklerinde bakire olmaları gerektiğin-

97. La Pérouse keşif gezisinin Paskalya Adası'na ayak basan üyeleri adalı kadınlar tarafından baştan çıkartılıyor, 1786.

den, yirminci yüzyılın yirmili yıllarında, seksenbeş evlenmemiş erkeğe sadece üç fahişe düşüyordu. Bu fahişeler çok değerliydi –normalde onlarla bir kez cinsel ilişkiye girmenin bedeli üç karton tütündü– ve günün yirmidört saati, ormanda genç erkeklerin hizmetindeydiler. Statüleri son derece düşüktü ve onlardan, bizzat duyabilecekleri durumlarda bile, çok aşağılayarak söz ediliyordu.[70]

Markiz Adaları'nda da, *vehine mako* denilen ve para karşılığında[71] ister genç ister yaşlı herkesle cinsel ilişkiye giren kadınlar vardı. Normalde bunlar –ileri Ortaçağ'ın "gezgin kadınları"na benzer bir biçimde– ailelerini terk ettikten sonra ikili ya da üçlü gruplar halinde o bölgede dolaşan kadınlardı. Genellikle terk edilmiş kulübelerde ama zaman zaman da evli taliplilerinin yanında yaşarlardı. Avrupalılar'la ilişkiye girenler onlardı ve onlarla evlenecek birisi pek çıkmasa da, çok rağbet görüyorlardı; çünkü rafine cinsel ilişki tekniklerini çok iyi biliyorlardı; özellikle erkek partnerin, vajinanın ritmik kasılmasıyla adeta 'emildiği' *'ami 'ami* bu tekniklerden biriydi.[72] Bir etnolog, Taihoe'nin en ücra köşesinde, harap bir kulübede yaşayan yaşlı bir kadının kim olduğunu sorduğunda, şu yanıtı aldığını anlatıyor: "Eskiden herkes onunla düzüşmek isterdi, çünkü o çok güzeldi. Tüm beyazlar onunla yattılar. Ama sonra yaşlandı ve erkek bulamaz oldu. Şimdi ne yiyeceği, ne parası ne de malı var. Açlık çekiyor, ama kimse ona yardım etmiyor."[73]

Gerçi 18. yüzyılda, astronom William Wales'in bildirdiği gibi, maddi çıkar elde etmek amacıyla, örneğin çivi ya da kırmızı tüy almak için kadınlarını Avrupalılar'a kiralayan[74] tek tük erkeklere de rastlanmış görünüyor; ama ilkin bu çok ender bir durumdu; ikincisi de büyük bir olasılıkla statüleri düşük olan metres kadınlar söz konusuydu.[75] Morrison da bazı kadınların çok rağbet edilen demir çivi karşılığında verildiğini kabul ediyor ama soruyor: "Peki aynı tarifteki kadınları üretmeyen ülkeler var mıdır? – Onlara göre demir, bize göre altın daha değerlidir. Bizim kadınlarımızın çoğu, servet uğruna ahlakdışı davranışlarda bulunmaktan çekinir. Bu insanları düşündükleri an titretecek olan suçları da işlemez."[76]

Sonunda, yaşlı Forster'in bildirdiği gibi, "yine de ahlâki yozlaşma İngiltere'de, O-Mai'den gelen soylu kadınlar çevresinde çok artmıştı;" bunlar "hayvani arzuların bir nesnesi yapılmak üzere"[77] Avrupa'ya getirilen Tahitili kadınlardı; bu olay kırmızı tüy yüzünden meydana gelmemişti elbette, çünkü basitçe 'vahşilerin bu işi nasıl yaptığını' bilmek istiyorlardı.[78]

Bu arada Cook evli bir kadının ya da namuslu bir genç kızın İngilizler'le cinsel birleşmeye hazır olduğu tek bir vaka bile duymadığını, oysa İngilizler'in bunu yeterince sık denetlediklerini[79] bildiriyor; Bougainville'in ya da Rousseau hayranı Commerson'un vurguladıkları gibi, herkesin ortasında cinsel ilişkiye girilmesi düşünülemez bir şeydi.[80]

"Çoğu kez hayranlık duyarak gördüm ki," diye yazıyor Johann Reinhold Forster, "bizim hızlı delikanlılarımızın en parlak teklifleri, güzel bir Tahitili kadın tarafından, ülkemizin kadınlarının en iyisini utandırmayacak asil bir mütevazılıkla reddediliyordu; kimi zaman *Tirra tane*, ben evliyim, diyorlardı; kimi zaman da basitçe bir *Eipa*'ya (Hayır) bir gülümseme eşlik ediyordu."[81]

Ve son olarak, 18. yüzyılın sonuna doğru Tahiti'de kalan James Wilson, adalıların "çok defa bizimkilerden daha incelmiş bir edeplilik düşüncesine" sahip olduklarını ve yerlilerin, "İngilizler'in hiçbir şeyden utanmadıkları"[82] kanaatinde olduklarını söylüyor.

14
Çirkin Vulva

Kadınlar, kamusal ortamlarda tamamen ya da en azından geniş ölçüde bir çıplaklığın yaygın olduğu toplumlarda bile belirgin bir genital bölge utancına sahiplerse; elbette bunun neden böyle olduğu sorulacaktır. Bu noktada, böyle bir utancın son derece doğal olduğu, bu utancın tüm insanlarda, özellikle de kadınlara ait "genital organlardan duyulan huzursuzluk"tan kaynaklandığı tezi savunulmuştur. Bu yüzden, özellikle vulvanın genel olarak çirkin kabul edildiği, çünkü "optik bir içgüdü bağıntısı" olmadığı öne sürülmüştür. Vulvanın "buruşuk, sivilceli, kabarcıklı ve yapışkan olma niteliği" dokunma duygusunu uyarır, ama göze hitap etmez,[1] çünkü ne de olsa biz "yumuşakçalar ve suda yaşayan hayvanlar değil, kuru, memeli hayvanlarız."[2] Çiçekli bitkilerin 'cinsiyet bölümlerinin' tersine, bizimkiler optik (uyarıcı) çekicilikten uzaktır ve dahası, görünüşleri çirkindir ve "kimi insanlar için zor katlanılır"dır. "İÖ 4000 ile 2000 yılları arasında bir tarihte, giderek daha bilinçli yaşayan kültür insanları" yavaş yavaş genital organlarının çirkinliğinin farkına varmış ve bu organları gizlemişlerdir. "Çirkinliğin" böyle "net ve bilinçli algılanışı" bedensel utancın doğuşu olmuştur; bu utanç küçük çocuklarda ve tahminen Papualar'da ya da Waikalar'da henüz gelişmemiştir. Çünkü

bunların gözünde "çıplaklık kesinlikle sorun değildir." Bu arada, "kültür halklarında" her erkek, kadın cinsel organlarından tiksinmektedir; ve bu tiksinti "solucanlar, semenderler, kurbağalar, denizanaları, polipler ya da böcek larvaları" karşısında duyduğumuz tiksintiye çok benzemektedir.[3] Kadın genital organlarının 'nesnel' olarak çirkin ve iğrenç oluşu, aslında çok sayıda erkeğin yanı sıra, kadınlar tarafından da öne sürülmüştür. Örneğin Otto Weininger, vulvanın "erkekteki utanç duygusu"nu incittiğini söylüyor ve hiddetle şunları ekliyor:

"Ama son yıllarda dişi genital organların güzelliğinin reklamını yapmaktaki ısrarcılıklarıyla, hem böyle bir şeye inandırmak için ancak bir ajitasyonun gerekli olduğunu hem de içeriğinden emin olduklarını öne sürdükleri söylemlerin samimiyetsizliğini kanıtlayan iğrenç patırtıcıları hesaba katmazsak, hiçbir erkeğin, özellikle kadın genital organlarını güzel bulmadığı, her erkeğin bu organları çirkin bulduğu öne sürülebilir."[4]

Havelock Ellis de vulvanın "estetik olmadığını"[5] düşünüyor ve Freud "görüntüleri en güçlü cinsel uyarıyı doğuran genital organların kendilerini, aslında hiçbir zaman 'güzel' olarak duyumsayamayacağımızın"[6] üzerinde duruyor. George Devereux, kadınlardaki utanç duygusunun kökeninin, kadınların genital organlarının çirkinliğinin[7] bilincinde olmalarında yatmasının "son derece muhtemel" olduğunu ve bazı kadınların, bir vajinal muayene sırasında jinekologda cinsel tepkiler doğurmaya çalıştıklarını, çünkü böylelikle vulvalarının hiç de iğrenç olmadığını kanıtlamak istediklerini söylüyor.[8]

Eski Yunan cinselliği üzerinde çalışan en ünlü araştırmacılardan birisi, öncelikle kadın memeleri hakkında şunları yazıyor:

"Erotizmin perde çekmediği göz, az ya da çok sarkık duran memelerin, estetik güzellik idealine kesinlikle uymadıklarını, üstelik canlı hareketlerde ya da dans ederken, iki dolu torba gibi oraya buraya sallandıklarını ya da bedene çarptıklarını görür; meme başı çevresi denilen yerin, güzellikle ilgisiz bir renginin olduğunu, hatta meme başlarının buruşukluklarına doğrudan doğruya çirkin denmesi gerektiğini görür. Satılık kızlar bunu çok iyi bilirler, bu yüzden genelevlerin kabul salonlarında görülen kızlar, her zaman derin dekoltelidir, ama memeleri asla tamamen çıplak değildir."

Memeler, güçbela göze alınsa da, bu arada vulva insanın adeta iştahını kaçırır.

"Ne görüyoruz? Ya uyumsuz bir çizgi boyunca birleşen, ya da az ya da çok çirkin bir biçimde aralanan bir yarık oluşturan, çirkin çıkıntılı iki

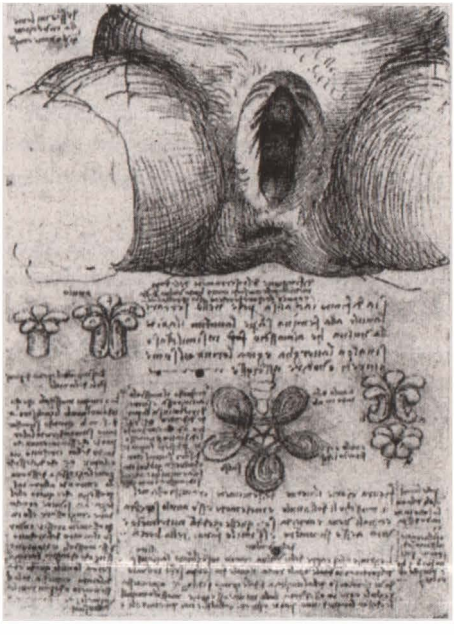
yapı. Parmaklarımızın uyarmasıyla, üst birleşme noktasından etli bir şey, klitoris ya da bızır, kabarıyor; 'iyi bak ona, elinde büyür' beylik sözü onun için söylenmiştir, ama herhangi bir estetik haz verdiği öne sürülemez. Biraz iyimser bir gözle bakılırsa, erkek organının biçimine sahip olduğu görülebilir, ama onu bir savaş mühimmatına benzetmek daha akla yakındır. Ama henüz yeterince dehşete kapılmadık: sonda yapan parmak, yoklamaya devam ediyor. Daha küçük çıkıntılı başka iki yapı daha hissediyor, bunlar küçük ferç dudaklarıdır, ve erotizmin henüz tamamen bulandırmadığı beynimiz, doğanın gerçekten yeni bir 'cazibe' yaratmadığını, bir kasaba tiyatrosunun oyuncusu gibi, kendi kısıtlı repertuvarını yinelemekle mi yetinmek zorunda kaldığını boş yere sorup duruyor kendi kendine. Pek coşturucu olmayan bu incelemeler sırasında rahatsız ediliyoruz, çünkü yoklayan parmağımızı ansızın pis, yapışkan, sümüksü bir sıvı kaplıyor, dehşet içinde parmağımızı çekiyoruz ve çürük balık kokusunu andıran iğrenç, kötü bir koku burnumuzu incitiyor. İçimiz tiksintiyle doluyor ve tüm erotizm süpürülüp gidiyor, artık uterusla sonuçlanan en derin kuyuya inme isteği duymuyoruz; orada şimdiden dışkıya ve kana bulaşmış fetusun tüm iğrençliğiyle öne doğru devindiğini zihnimizde canlandırıyoruz."[9]

Sadece, bu canlı betimlemenin ardında, erkekler arasındaki anal ilişkinin ateşli bir savunusunu yapan bu eşcinsel bilgin değil, bu konuda görüşleri sorulan başka eşcinsel erkekler de, kadınlara karşı cinsel ilgisizliklerinin nedeni olarak, kadın genital organları karşısındaki aşılmaz tiksinti duygularını ve korkularını göstermişlerdir.[10] Örneğin eşcinsel ve anne saplantısı olan eşcinsel bir lise öğretmeni, eskiden kentin hamamında annesiyle bir küvette yıkandıklarını ve bu sırada annesinin gür kıllı belden aşağısından büyük bir korku duyduğunu açıklamıştı. Sonra geceleri, düşünde ürkütücü kıllarla kaplı ve onun uyluklarını ısıran dişleri olan kadın genital organlarını görüyordu.[11] Vulva'nın çiftleştikten sonra erkeğini yiyen tüylü örümcek olarak tasarlanması, eşcinsellerde hiç de ender rastlanan bir durum gibi görülmüyor;[12] özellikle psikanalizciler, kadınları, çocuklarına çıplak görünmemeleri konusunda her zaman ikaz etmişlerdir, yoksa bu, "kadın genital organlarından sürekli iğrenmeyle ve daha sonra iktidarsızlıkla" sonuçlanabilecektir.[13]

Garcia Lorca, –güçlü homoerotik eğilimler duyan[14]– Dalí'nin kadın genital organlarından duyduğu nefret ve tiksintinin, onun bir kadınla cinsel birleşmeye girmesini olanaksızlaştırdığını söylemişti;[15] ve daha Lukianos da, döneminin eşcinselleri hakkında benzer şeyler söylüyor.[16] Genç sodomist Jacopo Saltarelli ile cinsel ilişkiye girdiği için 1476 yılının

Nisan ayında tutuklanan ve sorguya çekilen Leonardo da Vinci[17] şöyle yazıyor: "Cinsel eylem ve bu sırada kullanılan uzuvlar öyle iğrençtir ki, ilişkiye girenlerin yüzlerinin ve süslerinin güzelliği ve dizginsiz arzu olmasaydı, doğa insan soyunu yitirirdi." ("Latto del coito ellj mebri acquello adoperatj son di tanta bruttura chesseno fussj le belleze de uoltj / ellj ornametj dellj opratj ella sfrenata djspositione la natura perderebbe la spetie vmana.")[18]

Burada "mebri" sözcüğüyle neyin kastedildiği, ustanın öteki notlarından dolaylı olarak çıkarılabilir; bu notlarda "insanın" *erkeklik* organını, "göstermek bir yana, adıyla anmaktan bile haksız yere utandığı" söyleniyor. "Tam tersine, bu organ aslında bir yardımcı gibi süslenmesi ve gururla gösterilmesi gerekirken, her zaman örtülmekte ve gizlenmektedir."[19] Leonardo'nun erkek genital organlarını realist bir biçimde ve sevgiyle resmetmesi; ferç dudaklarını göstermeden serimlediği vulvayı ise kadın edep yerinden çok bir mağara ağzına benzetmesi de, bu duruma uygun düşmektedir (Resim 98).[20] Cinsel birleşme taslağında da (Resim 99), kadın partner üreme organlarından ve memelerden oluşan bir gövde

98. Leonardo da Vinci: Kadın genital bölgesi, 1509.

99. Leonardo da Vinci: Koitus, 1493.

parçasına indirgenmiştir; buna karşılık erkek partner tam bir kişidir. Yaprağın solunda, bir erkeğin makatına yönelmiş bir halde, uyarılmış bir penis ve bir testis torbası, enlemesine çizilmiştir.[21] Ama Leonardo'nun "iğrenç" bulduğu sadece vulva değildir, kadınların şehveti de onda apaçık bir öfke uyandırmaktadır. Leonardo en azından şunu öne sürüyor:

"Erkeğin hazzıyla ("uoglia") değil de, kadının tiksindirici ahlaksızlığıyla döllenen çocuk değersiz, iğrenç ve aptal olacaktır."[22]

Kral Lear'da şöyle söylenir: "Bunların üstü kadın, alt tarafları hayvandır. / Bellerinden yukarısı tanrılarındır. / Ama aşağısı şeytanın malıdır. / Hep oradadır cehennem, karanlık, kükürt kuyuları, kaynar sular, / Ateşler, pis kokular, bulaşıcı hastalıklar. / Öf, öf, öf. Pöf, pöf, pöf!"[23]

Simone de Beauvoir "erkeğin cinsel bölümü, bir parmak gibi temiz ve basittir," diye açıklar. Oysa kadınınki farklıdır: "Kadının cinsel bölümü, kadının kendisi için bile gizem dolu, gizli, eziyet verici, yapışkan, ıslaktır. Her ay kanar, kimi zaman ıpıslaktır, gizli tehlike yaratıcı bir yaşam sürdürür." Ve ekler: "Kadın, böceklerin yapışıp kaldığı et yiyen bir bitki gibi, çocukların içinde kayboldukları bir bataklık gibi, pusuda bekler. O bir girdaptır, ufak bir vantuz şişesidir, zift ve ökse gibidir,

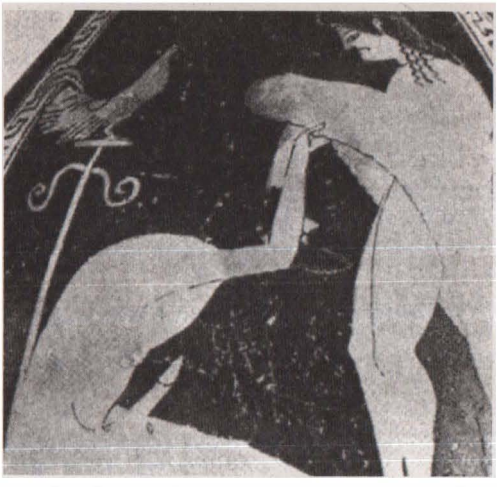
100. Şeytanın yüzü olarak kadın genital organları.
Roland Topor'un çizimi, 1975.

kıpırtısız, yaltakçı, yapışkan bir tuzaktır. En azından kendisini böylelikle boğucu hisseder."[24]

Son olarak, kısa süre önce bir bilgin, erkeğin vulvayı görmek istediğini, "ama bu görüntüye katlanamadığını" yazıyor: "cinsel cazibesi olan sadece estetik olmamakla kalmaz, doğallıkla iğrençtir de," üstelik bu durumun kültürlerarası olduğu söylenir. "Kadın genital organının tüm dehşeti, Medusa'nın yılanlı başıyla felç edercesine bakıyor ona. Bu organ günümüze dek düpedüz dehşetin simgesi," ezeli kastrasyon tehdidi olmuştur. "Cinsel patolojinin bize öğrettiği gibi, bedenin her bölümü bir fetiş olabilir ve bu haliyle 'güzel' olabilir. *Sadece biri dışında:* Büyük 'güzel kadın' fetişi, kısmi fetişlerin bir araya getirilmesinden oluşur, kadın bedeninin tüm bölümlerinin bir sentezidir – bir bölüm dışında."[25] Daha önce de alıntıladığımız Eski Yunan dili bilgini, çıplak, edep kılları alınmış kadın genital organının iğrençliğini gözler önüne sermek için, Yunan mitolojisine gönderme yapıyor:

"Aslında, kadının edep yerini örten kıllar, gerçeklikle yüzleşecek kadar güçlü olmayan, hiç kimsenin kaldırmaması gereken, gizem dolu bir örtüdür. Sais'in örtülü resmi öyküsünün anlamı budur. Delikanlı aslında mermer resmin örtüsünü değil, ana rahmini örten elbiseyi kaldırmaktadır." Ve böylelikle edep kılları alınmış vulvaya baktığında, "ansızın hakikati, yani dişi cazibenin korkunç aldatmacasını gördü, bütün o aşk denilen şeyin gülünç bir grotesk, aklın ve sağlıklı insan zihninin suratına atılan korkunç bir yumruk olduğunu gördü."[26]

Herhalde, Resim 101'deki fahişenin "örtüsünü kaldıran" ve "hakikati" gören Yunan delikanlısının Sais'teki delikanlıdan farklı bir mizacı

101. Genelev müşterisi bir fahişenin vulvasını inceliyor. Tarquinia'dan Pelike, İÖ 510.

olsa gerek – en azından, dölleme organının durumuna göre bir yargıya varılacak olursa, "korkunç bir yumruk" yemiş izlenimi uyandırmıyor. Ama yine de Yunan erkeklerinin çoğunun,[27] kadın genital organlarını pek de güzel ve çekici bulmadıkları anlaşılıyor. Penisin tersine, vulva, Yunan sanatında çok az resmedilmiştir; erotik içki çanaklarındaki resimler ölçüt alındığında, erkeklerin ilgi odağını kadınların genital organları ya da memeleri değil, çok sık vurgulanan kıçları oluşturmuş görünüyor.[28] Homeros ve Hesiodos'da erkek genital organlarından (αιδοια ve μηεα) sık sık söz edilirken, vulva ya da vajina için tek bir tanım bile yapılmamış görülüyor.[29] Sonraları argo dilde bir bakirenin vulvasına χοιρος, "domuz yavrusu" ve bir kadınınkine de νσσαξ ya da υσσαχος yani "dişi domuz" denmiştir, ki bunlar Latince'deki *porcus* ve *sus*[30] sözcüklerine karşılık düşer; vulvanın pembe renginden çok, hoş olmadığı söylenen kokusuna atfen böyle bir benzetme yapılmıştır. Bir Ortaçağ koşuklu halk öyküsünde, vulva, asla temiz olmadığı için ("por ce qu'il ne puet estre nez") "porcelet" yani "domuzcuk" olarak adlandırılmıştır.[31] Roma edebiyatında da kadınların genital organları hemen hemen sadece çamurlu, çürük ve iğrenç olarak, *lutus* yani "pislik" olarak betimlenir ve bir adamın yüzüne karşı söylenebilecek en ağır küfürlerden birisi, bir kadına *cunnilingus* yaptığı için bir '*os impurum*'u, yani "pis bir ağzı" olduğudur.[32] Octavia'nın işkence sırasında sahibesine sadık

kalan ve Tacitus'un aktardığına göre, hademeyi "castiora esse muliebria Octaviae quam os eius" yani "Octavia'nın genital organları senin ağzından daha temizdir"[33] sözleriyle aşağılayan kadın kölesi de elbette böyle bir imada bulunuyordu.

Orta ve Geç Ortaçağ sözlükleri "con" sözcüğünü *cunio*'dan yani "çürümek"ten türetiyorlardı;[34] bu durumun dönemin etimologlarının, –Augustinus'a göre "karışıklık ve idrar arasında doğuruyoruz"– kadın genital organlarına hangi gözle baktıklarına tam bir açıklık kazandırıyor. 16. yüzyılda, ünlü hekim Ambroise Paré, kadının edep yerlerini "çıplak görüldüğü zaman son derece biçimsiz ve utanç verici" buluyor;[35] ve Linné, doğa üzerine yazdığı incelemelerde "korkunç" bir şeyi dışarıda bırakıyor. Rabelais, vajinayı bir hayvan, erkeklerde bulunmayan ve kimi zaman pis, güherçileli, yakan, haşlayan, batan ve kaşındıran bir sıvı salgılayan bir organ"[36] olarak betimliyor; Luxuria'da yer alan cinsel başıboşluk içindeki kadın alegorisinin tam da zehirli ve yapışkan bir kurbağa olarak ferç dudaklarında oturması elbette bir rastlantı değildir.[37]

13. yüzyılda Nahmanides genital organların başlangıçta kesinlikle böyle iğrendirici çirkinlikte olmadıklarını, ama ilk günahtan sonra bu hale geldiklerini yazıyor;[38] bu görüş, özellikle Hıristiyan düşünürler tarafından sık sık savunulmuştur. Pietistler vulvayı özellikle tiksindirici buluyorlardı. 17. yüzyılda, Johann Georg Gichtel'e göre, Tanrı Adem'in yanına, temiz Sophia'nın ikamesi olarak, midesi, barsakları ve elbette hayvansı genital organları bulunan hayvansı Havva'yı koymuş, Havva Adem'in edep yerine bakınca Adem'in organı "hayvanca hamile bırakmaya" başlayabilmesi için sertleşmiştir.[39]

Rusya'da Bolşevikler'in iktidarı ele geçirmesine kadar, Romanya'nın doğusunda ise birkaç on yıl daha varlığını sürdüren bir tarikat olan Skopzeler,[40] kadınlara "pis kokanlar" diyorlardı ve akkor haline gelinceye dek ısıtılmış bir bıçakla kadınların bedenlerini çeşitli derecelerde kesiyorlardı; genellikle de, şehveti kökünden kurutmak için 'iğrenç' klitorisi, ferç dudaklarını ve de meme başlarını ve meme salgı bezlerini kesiyorlardı (Resim 102). Bunu yaparken Luka'nın İncili, 23, 29'da "Ne mutlu doğurmamış rahimlere ve emzirmemiş memelere" diye yazılmış olmasına dayanıyorlardı.[41]

Tertullianus'un kadın hakkında söylediği "çirkef üzerine inşa edilmiş tapınak" sözünü pek de sapıkça bulmayanlar Yeni Çağ'da da vardı, günümüzde de vardır; ve bir balıkçı tezgâhının önünden geçerken, "Selam kızlar!" diye seslenen kör fıkrası, kimi kadınlar için son derece can

102. Rus Skopzlar'da, süt bezleri kesilerek alınmış bir genç kız.

sıkıcıdır.[42] 20. yüzyılın başında, çıplak kültürü hareketinin bir eleştiricisi, "Bir erkeğin karşısına canlı canlı çıkan *tamamen* çıplak bir kadının görüntüsü, kocasında bile ne estetik ne de etik bir etki yaratabilir,"[43] diyor; ve bu yüzden kadınların *cunnilingus*'a [kadın cinsel organlarının, erkek tarafından ağızla sevilmesi] karışık duygularla bakmaları hiç de ender bir durum değildir; çünkü vulvalarının temiz olmadığını ve kötü koktuğunu, özellikle de estetik olmadığını düşünürler. Kadın genital organlarının görüntüsüne çok âşina olan eski bir hekim yardımcısı kadın, şunları söylemişti: "Onu çirkin buluyorum, kirli kahverengi kenarları olan açık bir yara gibi." Ünlü bir çıplak model de, "Yine de, onu kimse görmesin diye ferç yarığının üzerindeki gür edep kıllarını taramayı denedim,"[44] diyor. Bu bağlamda, grafiker Gottfried Helwein'in, Frank Wedekind'in Lulu oyununun gösterimi için tasarladığı ve üzerinde Lulu rolünü oynayan Susanne Lothar'ın belden aşağısının gösterildiği (Resim 103) afişi eleştiren kadınların çoğunun, açıkça, bu afişi edepsiz değil, "estetik dışı" bulmaları[45] belirleyici bir özellik olarak görülüyor.

Kadınların çoğu –en azından Kuzey Amerika'da– bir jinekolojik muayeneden önce "kokmasınlar" diye, genital organlarına pudra ya da parfüm sıkıyorlar; ve öyle anlaşılıyor ki, muayeneden hemen önce, muayenehanenin tuvaletinde bir kez daha yıkananların sayısı hiç de az

değil.[46] Özellikle beyaz Amerikalı kadınları bir defasında Henry Miller'in dile getirdiği gibi "taranmış ve parfümlenmiş bir ama" en büyük değeri veriyorlar; ve siyah kadınların geniş burun delikleriyle kalın dudakları ve kıvırcık saçlarıyla, beyaz Amerikalı erkeklere, taranmamış 'vahşi' bir vulvayı anımsattıkları öne sürülmüştür.[47]

Bu çirkin ve tiksindirici vulva, değişik derecelerde yadsınabilir. Örneğin, 1950 yılında doğan bir kadın, dokuz yaşındayken genital organlarına karşı nasıl yoğun bir antipati duyduğunu anımsıyor: "İyi bir hile buldum. Eteğim henüz üzerimdeyken donumu indirdiğimde, 'aşağıdakini' görmem gerekmiyor. Ne mutlu ki, 'yukarıda' henüz bir şeyim yok. Olsun da istemiyorum. Bedende, herhangi bir nedenle son derece kötü ve gayrı ciddi olan böyle komik bir şey daha var mı?"[48] Kocalarıyla yatmayı reddeden bin Amerikalı kadından en az 52'si yani %5,2'si buna neden olarak, genital organlarının nerede bulunduğunu tam olarak bilmeyişlerini göstermişlerdir;[49] kadınların birçoğunun vulvalarına "vajina" demeleri gerçeğinin, aslında aşağıda, erkeklerin tersine sadece bir açıklığa, bir

103. Hamburg Tiyatro Afişi, 1988.

deliğe yani *hiçbir şeye* sahip olduklarını 'düşünmelerinin' bir göstergesi olduğu görüşü öne sürülmüştür.[50]

Aslında birçok kadın, çocukluklarında klitoris ve ferç dudakları için kullanılan sözcükler bir yana, vulva için bile bir sözcük öğrenmemiş görünüyorlar.[51] Şilili bir kadın psikolog, "Klitorisi hemen hemen hiç kimse bilmiyor," diye yazıyor, "kadınların çoğu bunun ne olduğunu bilmiyor. Bana soruyorlar: Kli... ne, kli... nasıl? Ve *nerededir* o? Eline bir ayna alıp bacaklarının arasında ne bulunduğunu onlara göstermen gerekiyor!"[52] Öyle anlaşılıyor ki, birçok dilde, karakteristik bir biçimde, klitoris için gündelik dilde kullanılan bir sözcük bulunmamaktadır; klitorisin hiç bilinmediği kabul edilmek istenmiyorsa, geriye sadece bir kaçınmanın söz konusu olduğu sonucu kalıyor.[53] Vulva'dan duyulan tiksintinin ve nefretin aşırı durumlarında –örneğin *Anorexia nervosa*'da– söz konusu kızlar ya da kadınlar, memelerinin görünmeyecek biçimde sarılmasıyla ya da edep kıllarının traş edilmesiyle bağıntılı olarak, dış genital organların ameliyatla uzaklaştırılmasını istiyorlar; ya da bizzat klitorisi ya da ferç dudaklarını sakatlayıp kesiyorlar.[54]

Yabancı toplumlarda kadın genital organlarından duyulan nefret ve tiksintiye ender rastlanmaktadır; ve bazı kültürlerde kadınlar bile kendi belden aşağıları hakkında çok az şey biliyor görünmektedirler. Belki, kadın etnografa şu sözleri söyleyen, yirmiüç yaşındaki Quiché Mayası kadının örneği, öteki toplumların birçoğuna kıyasla aşırı olabilir: "Kendi bedeninin tüm bölümleri bile bilinmez, ve ben nasıl çocuk sahibi olunduğunu da bilmiyorum. Yaşamın bu kadar çok şeyini bilmemeyi, sorunlu buluyorum."[55]

Örneğin bir Mehináka kızı büyüdüğünde, genital organlarının "koktuğunu" öğrenir ve kadınlara *kanatalalu*, yani "reddeden kadınlar" denir, çünkü birçokları vulvalarının kokusundan ve dış görüntüsünden utandıkları için, cinsel ilişkiye girmekten korkarlar. Nehir kıyısında cinsel ilişkiye girilmemesi, çünkü balıkların bile am kokusundan tiksindiği söylenir; genç erkekler bir kadını özellikle utandırmak istiyorlarsa, köy meydanında ona "Hey, sen, amın kokuyor!" diye bağırır. Olabildiğince küçük bir bölümü görülen ve hemen hemen sadece ince bir yarıktan oluşan bir vulvanın çekici olduğu kabul edilir, ancak o da *kowkapapai*' yani "ürkütücü", karanlık, pis kokandır ve genellikle basitçe nahoştur.[56] Erkeklerin arasında sadece Ketepe diye biri bir istisna oluşturuyordu: vulvadan tiksinmez görünüyor, hatta kadınları cinsel olarak olarak uyarmak için onları "yalıyordu", ancak bunu sadece karanlıkta yapıyordu, çünkü "gündüzün utanırlardı."[57] Genel olarak, Gü-

ney Amerika Ova Kızılderilileri'nin çoğunda "am kokusu" dişiliğin doğal anlatımı olarak kabul ediliyordu: Örneğin Brezilya Urubuları'nın yaratıcı tanrısı, çürük ve kurtlu bir meyve gördüğünde, "Bu çekici bir kadın olabilirdi!" diye bağırmış ve meyve o anda bir kadına dönüşmüştü.[58]

Afrika toplumlarının çoğunda, örneğin Bakweriler'de, Balonglar'da ya da Azandeler'de "amın kokuyor!" sözü bir erkeğin belirli bir kadına ve böylelikle onun tüm sülalesine söyleyebileceği en ağır ama son derece kullanışlı bir hakaretti. Bu aşağılama kadınlar tarafından şiddetli bir biçimde cezalandırılıyordu,[59] verilen karşılığın şiddeti bile, bu hakaretin ne denli yerini bulduğunu gösteriyor.

Wogeolar'da erkekler, ergenlik çağındaki erkek çocuklara, vulvanın aşırı çirkin olmakla kalmayıp, bir budalanın bile ondan uzak duracağı kadar tiksindirici, itici ve pis kokulu olduğu anlatılır.[60] Nandi erkekleri kadınların genital organlarından öyle tiksinirler ki, partnerlerinin bu noktasını asla ellemez ya da okşamazlar. Bir erkek, kadının kalça örtüsünün altından tutsa bile, bunu olsa olsa edep kıllarını karıştırmak ya da venüs tepeciğine dokunmak için yapar, ama elini daha derine asla daldırmaz. Küçük bir kız klitorisini sıvazlayacak olduğunda, yetişkinler ona hakaret ederler ve şu uyarıda bulunurlar. "Daha sonra yemek yerken kullanacağın elinle orana nasıl dokunursun!" Elbette aynı şey, erkek çocuklar için de geçerlidir. Örneğin erkek çocuk çişini yaparken penisini parmakları arasına aldığında, aynı sözlerle ikaz edilir.[61]

Zambia erkekleri de vulvadan büyük bir tiksinti duyarlar ve ona asla dokunmazlar. Kadınların genital bölgelerini asla yıkamadıklarını ve oralarının koktuğunu söylerler; ama bunu hiçbir kadının duymamasına dikkat ederler, çünkü bunu duyan kadının utancından kendini asmasından korkarlar. Bu nedenle, cinsel birleşme sırasında, tiksintiden tükürmekten de kaçınırlar ve bunu ancak ilişkinin ardından, kadın uzaklaştıktan sonra yaparlar. İlişki sırasında ise, erkekler tiksintiden kusmamak için burun deliklerine nane yaprağı sokarlar.[62] Mexico City'nin yoksul semtlerinde de geleneksel olarak kadınların 'mahremiyet hijyeni' yoktur, ve erkeklerin Oscar Lewis'e anlattığına göre, kadınlar geceleri bacaklarını açtıklarında öyle kötü bir koku yaymaktadırlar ki, erkeklerin tüm iştahı kesilmektedir.[63]

Öyle anlaşılıyor ki, Faslı Araplar'ın çoğu, cinsel birleşme sırasında vajinası ıslanan bir kadın karşısında tiksinti duymaktadır: Böyle bir kadına "bataklık" anlamına gelen *marga* adı verilir. Gerçi bu erkeklerin çoğunun bu "bataklık"ta kaybolma durumuna hiçbir zaman düşme-

diklerine ilişkin birçok belirti var; çünkü birleşmeden sonra olabildiğince çabuk boşalıyorlar; gerçek bir erkeği ilgilendiren tek bir şey vardır: iktidarını kanıtlamak ve kadının içine olabildiğince sık sperm fışkırtmak.[64] Erkekler vulvayı ve vajinayı itici bulur ve Havva'nın cennetteyken henüz bir yarığının bulunmadığına inanırlar. Havva, ancak ilk günahı işledikten sonra genital organlarla ve âdet kanamasıyla donatılarak cezalandırılmıştır.[65]

Burma köylerinde fellatio'nun yanı sıra cunnilingus da, onunla kıyaslanamayacak ölçüde yoğun bir biçimde iğrenç ve itici bulunur, çünkü vulva "kirli" (*qanyit qakyei*) ve "lekeleyici"dir (*thana*); bu yüzden küçük kızlar bile etek giyerler. Bir erkek bir kadının genital organlarını ellese bile, bunu ancak eteğinin kumaşının üstünden yapabilir; bir erkeğe yöneltilebilecek en kötü hakaretlerden biri de, ona *saukpatyet ma*, "pis am yalayıcı" ya da *sauk hkyi thama*, "am akıntısını yiyen" demektir. Delikanlılar bir kıza, birisine bir bakış attığını söyleyerek onunla eğlenirlerse, kız öfkeyle "ona amımı bile sürtmem!"[66] diye yanıt verir.

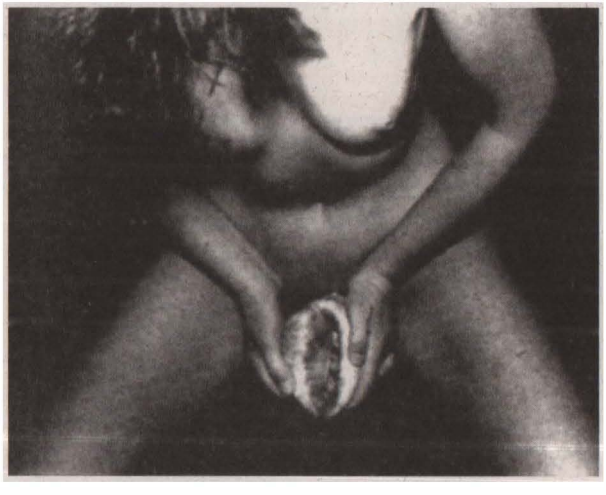
Santal erkekleri ferç dudaklarını ve klitorisi okşarlar, ama oral-genital ilişki sadece bir tehdit konusudur: örneğin genç bir erkek fazla çekingen davranıyorsa, kızlar kimi zaman "Hadi yapsana, yoksa amımı öptürürüm sana!" diyebilirler. Eğer erkek ısrarcıysa ve kız istemiyorsa, bu defa kız: "Çekil, yoksa amımı suratına sürerim!"[67] diyecektir.

Bizim toplumumuzda cunnilingus Yeni Çağ'ın başlamasından önce hiç uygulanmamış görünüyor.[68] En azından kaynaklar bu konuda sessiz kalıyor ve bu uygulamanın Geç Ortaçağ genelevinde bir yeri olduğuna ilişkin işaretler bile yok.[69]

1504 yılında Villingen'de beden ve para cezasına çarptırılan bir demircinin davası, belki de bir cunnilingus'a işaret ediyor; adam, "pek istekli olmayan" karısını, sarhoş bir halde "bir parça amından ısırmış" ve kadının, "amı yüzünden öleceğini" düşünmesine neden olmuştu.[70] Her nasıl olursa olsun, en azından ruhban çevrelerde cunnilingus'un kusursuz bir cinsel sapkınlık olarak kabul edildiği kesindir;[71] bu eylem olsa olsa delilere, belki Yahduiler'e de[72] ve kesinlikle şeytana yakıştırılıyordu. Örneğin *Leben des hl. Calais*'de [Aziz Calais'nin Yaşamı] Gunda diye bir kadının, hiçbir kadının kutsal Calais Manastırı'ndan içeri giremeyeceği kehanetini sınamak istediği anlatılır. Bu kadın erkek kılığına girdikten sonra, tam manastırın eşiğinden geçmek üzereyken, şeytan onun üzerine atılmış, onu yere yatırmış ve onu açıkça, erotik literatürde "altmışdokuz" denilen şeye zorlamıştır: "Şeytan kafasını kadının baldırlarıarasına soktu ve bunu, kutsal mekâna sahte öpücüklerini vermek

104. Niklaus Manuel Deutsch: 'Kızın Sevgilisi Olarak Ölüm', 16. yüzyıl başları.

105. Fotoğraf: Renate Bleck, 1980'li yıllar.

106. Hokusai'nin ağaç baskısı, 1814.

isteyen kadının, şeytanın bedeninin günahkâr bölümlerini öpmek zorunda kalacağı biçimde yaptı."[73] Sonunda Niklaus Manuel Deutsch, ölümün bir genç kızın eteğinin altına girerken serimlendiği bir gravürde, (Resim 104) bir cunnilingus'u ima etmiş görünüyor.[74]

Vulvanın yumuşakçalar gibi olduğu için "estetikten yoksun" ve itici bulunduğu görüşünün savunulduğunu anımsıyoruz: sadece böyle görünmekle kalmayıp, kendini de, kendisine dokunulduğunda köpük saçan bir salyangoz gibi duyumsuyormuş ve tadı da tıpkı bir deniz midyesi ya da deniz salyangozu gibiymiş. Gerçekten de, geçmişteki ve günümüzdeki sayısız toplumda kadın genital organları bu hayvanlara benzetilmiştir.

107. Fahişe. Bakır gravür. 17. yüzyıl.

108. Alfred Kublin: 'Ölüm Atlayışı', 1901 civarı.

Bir yoruma göre Almanca'daki "Möse" [Am] sözcüğü (orta yüksek Almancada *mutz*) 'Muschel' [midye] sözcüğünden gelmektedir;[75] birçok kültürde vulvayı simgeleyen Kauri [Hint Okyanusu'na özgü bir tür deniz salyangozu] sözcüğü de, kaba dildeki χοιριος "domuz yavrusu" sözcüğü ile akraba olan χοιρινη'den türetilmiştir. Roma döneminden kalma, kötü ruhları kovmak için[76] kullanıldığı tahmin edilen pişmiş topraktan yapılma Venüs heykelciklerinin bazılarında, vulvanın bulunduğu yerde bir kauri bulunmaktadır; çok sayıda toplumda, özellikle Afrika'da, kadınlar da gündelik yaşamda aralarında ya eteklerinin ve edep örtüsünün ya da doğrudan doğruya vulvanın üzerinde bir kauri ya da bir midye taşırlar.[77]

Eski Danimarka dilinde, istiridyeye *kudefisk* denir, *kude* "ferç yarığı" anlamına gelmektedir;[78] Batlamyus'un yaşadığı dönemde genelevde çalışan kadınlara "Salyangozlar" denirdi, bu sözcük genelevin kapısında da yazılıydı.[79] Angami-Nagalar'da genç erkekler her güzel aşk saatinden sonra, edep örtülerinin üzerindeki Kaurilerin yanına bir yenisini eklerlerdi; bu arada evli bir kadını baştan çıkarmayı ya da iki kız kardeşi art arda becermeyi başaran biri, özellikle çok sayıda Kauri takabilirdi, böylelikle herkes onun şimdiye dek kaç "salyangoz"a sahip olduğunu bir bakışta anlayabilirdi.[80]

Japonlar da ezelden beri bir vulvayı denizkulağı midyesine (*awabi*) benzetirler, ve ülkenin bazı yörelerinde kadının dış genital organlarına

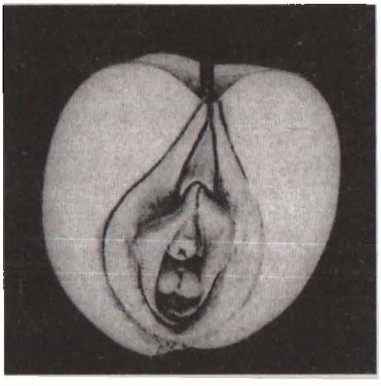
109. Tomi Ungerer: 'Siesta', 1980.

kai, "midye" denir. Neolitik dönemden kalma Jômon kadın figürleri, vulvalarının önünde büyük bir kauri taşırlar; doğum yapan kadınların birçoğunun elinde doğum anında bir *koyasuigai* "kolay doğum midyesi" vardır.[81]

Midye sadece ıslak ve kaygan değildir, dokunulduğunda kapanır ve davetsiz misafiri durdurur; tıpkı bir ölçüde yumuşakça olan ve özellikle Japonya'da vulvayla ilintilendirilen ahtapot gibi (Resim 106). Martinik ve Guadeloupe'da yaşayan Kreollar da vajinayı ahtapotun papağan gagasını andıran ağzına benzetirler. Kadın genital organlarına *Coucoune-chatrou* derler; *chatrou* kreol dilinde ahtapot anlamına gelir.[82]

Ölüm ve yıkım getiren vajina tasarımı birçok toplumda yaygındır; Mescalero ya da Chiricahua Apaçileri'nde babalar oğullarına günümüzde bile şunu öğretirler: "Bir kadına yaslanma! Orada, içeride dişleri vardır ve pipini ısırırlar!"[83] Cinselliğin çok sadist bir vurgu taşıdığı görünen Normanby Adası yerlilerinin erkekleri, kimi zaman kadınları, "sizi şişlediğimiz zaman, balıklar gibi kabarıyorsunuz!" diye bağırarak kızdırırlar; bunun üzerine kadınlar da, "sizi yutarız ve penisiniz zayıfladığında, sizi tekrar dışarı kusarız!"[84] diye bağırırlar.

Erkeğin, sözcüğün en gerçek anlamıyla, kadının "dişini çekmesi", yani "yabani" kadını evcilleştirmesi gerektiği görüşü de yaygındır: Yava-

110. *Vagina dentata*'lı elma. Hollanda fayans heykeli, 1977.

pailer'de uygarlık kahramanı, yabani kadına, onu kendine eş edinmek için yaklaşır, ama önce onu yere serer ve "onu güvenli kılmak" için, çekicinin çivi ağzıyla vajinadaki dişlerini söker.[85] Orta Avustralya çölünde yaşayan Arandalar'da kimi erkekler cinsel birleşmeden büyük bir korku duyarlar, çünkü kadınların penis başını vajinayla sıkı sıkıya tutup erkeği tutsak edeceklerine inanırlar;[86] bu halkta kadınlar ikiye ayrılır: 'Artemis tipi' "yabani" evcilleştirilmemiş kadın olan *alknarintja*[87] ve evlilik yoluyla evcilleştirilmiş, "sakin" kadın. Bakireler henüz "uygar" değillerdir, cinsellikleri saf "doğa"dır; birbirlerine vulvalarını göstererek, vajinalarını *yalla* kökleriyle ve ucuna ip sarılmış çubuklarla işleyerek birbirlerini karşılıklı uyarırlar ya da *kityili-kityili* yaparlar, yani birbirlerinin klitorisini karşılıklı olarak gıdıklarlar. Orgazmın eşiğine geldiklerinde, biri diğerinin üstüne çıkar ve vulvasını partnerinin vulvasına sürterek "Kalın kamışlı bir erkek gelecek ve seni düzecek!" der. Daha sonra evlenmeye zorlanırlar ve "sakinleştirilirler."[88]

15
Güzel Vulva

Buraya kadar, kadın genital bölgesinin çirkinliğine ve iğrençliğine ilişkin o denli çok örnekle karşılaştık ki, şimdi birçok kanıtın, gerçekten de, 14. bölümün girişinde alıntılanan ve utancı kadın genital bölgesinin doğal, adeta 'nesnel' iğrençliğinden türeten bilginlerin haklılığını ortaya mı koyduğunu sormamız gerekiyor.

Öncelikle, çok büyütülmüş vulva fotoğraflarının "estetik-dışı" oldukları iddiasının, bu resimlere bakan erkek ya da kadınların çoğunun bunları ne güzel ne de çirkin bulmaları anlamında doğru göründüğünü saptamamız gerekiyor.[1] Örneğin, yaklaşık 10 yıl önce kimi feminist çevrelerde dolaşan ve kadın kitabevlerinde, erkeklerin tahrik olma potansiyeli yanlış değerlendirildiği için, erkeklerin bakışlarından sıkı sıkıya gizlenen klitoris fotoğraflarını anımsayan birisi, herhalde bu fotoğrafların da bir buzul çatlağının yakın çekim fotoğrafları kadar "estetik" ya da "estetik-dışı" olduklarını anımsayacaktır. Bunu bir yana bırakırsak, burunlar, ağızlar ya da kulaklar da büyütülmüş fotoğraflarda, başka durumda sahip olabilecekleri "estetik nitelikleri" yitirecektir; bu olguyu, örneğin devlerin ülkesinde evsahibesinin meme başlarına büyük ölçüde yabancılaşan Gulliver de kanıtlayabilir.

111. Yukatan'da tortilla pişirirken edeplice oturan Maya kadını.

İkinci olarak, birçok toplumda erkeklerin, kadın genital bölgelerinden duyduğu tiksintinin, kadınların "mahrem hijyeni" eksikliğiyle ilgili olduğu görünüyor; çünkü günde bir kez yıkanan bir vulva –en azından bizim çevrelerimizde– kesinlikle ölü balık ya da ekşi süt gibi kokmaz.[2] Örneğin otuzlu yıllarda Macar köylüleri sadece Cumartesi akşamı yıkanıyorlardı, bu yüzden bu insanların cunnilingus ya da fellatio'dan nasıl olup da hoşlanıldığını anlayamamaları hiç de şaşırtıcı değildir.[3] Diğer yandan, özellikle kadınların her gün belden aşağılarını yıkadığı Yukatan-Mayaları mutlaka cunnilingus (*ts'ú' ts'péel*) ve fellatio (*ts'ú ts'ik kép*) uyguluyorlardı; ama elbette bu durum, vulvanın son derece ayıp yüklü olmasını değiştirmiyordu.[4]

Eskiden Çin'de seçkin hanımlar, cinsel birleşmeden önce erkeklerinin ateşini vakitsiz söndürmemek için, genellikle kemerlerinin arasına bir koku kesesi sıkıştırıyorlardı;[5] Rochester Dükü'nün 1670'lerde yazdıklarına güvenilecek olursa, bu önleme bizim toplumumuzdaki benzer çevrelerde de gerek duyulabilmişti:

Sevimli pasaklı peri, temiz ve nazik ol
Ve bütün neşem yerine gelir
Arkada kalanların üstüne kâğıt
Geçmiştekilere de sünger çekerek.

18. yüzyılın ortasında, John Wilkes, İngiliz kadınlarının genital bölgesine değen biricik temizlik malzemesinin sevgilisinin spermleri olduğunu söylemişti ki, adı çıkmış bir zampara olarak bunu ondan daha iyi bilen bulunamazdı: "Bu adada, daha asil bölümler, kadınlar tarafından yıkanmaz, erkeklerin köpürtmesi için bırakılır."[6] Gratian du Pont'da daha 1530 yılında, *Controverses du sexe masculin et feminin* adlı yapıtında, kadınların parfümü suya tercih ettiklerini yazıyor. "Kalçalarıyla koltuk altının alt kısmının / koyun kolu gibi kokmaması için / faguenas (=pis koku[7]) ve böyle kötü kokular."[8] Mahremiyet hijyeni yüzyıllardan beri, genelev fahişelerine ve "buna gerek duyan" ahlaksız kadınlara özgü bir şey olarak kabul edilir; 14. yüzyılda hekim Heinrich von Mondeville'in *chirurgie*'sinde kadınlar hakkında şöyle yazılıdır:

"Cinsel bölümler çifte bir bakım gerektirir: içten ve dıştan: iç bakım, mesleklerinde sınanmış (*antiquae*) fahişelere ve onların arasında da en çok, doğallıkla geniş ya da sık sık birleşme yüzünden kaygan ve yumuşak bir vulvası olanlara; kendileriyle yatanlara bakire gibi görünmeleri ya da en azından fahişe gibi görünmemeleri için gereklidir."[9]

Son olarak, 1940 yılında, sıradan bir kadın, Chartres'daki bir kız okulunun müdiresinin dikkatini kızının ilk âdet kanamasına çekerek şöyle diyordu:

112. Ferç dudakları uzatılmış bir kadın heykelciği. Paskalya Adası. 19. yüzyıl.

"Elli yaşındayım, bayan, ve oramı şimdiye dek hiç yıkamadım!"[10]

Ancak, şu olgu çok daha önemliymiş gibi görünüyor. Kadın genital bölgelerine karşı gerçekten *doğal* bir tiksinti duyuluyorduysa, vulvanın insan toplumlarının çoğunluğunda çirkin ve itici hissedilmesi elbette beklenebilirdi. Ne var ki, böyle bir durum kesinlikle söz konusu görünmüyor.

Sözgelimi, Mikronezya'nın birçok bölgesinde kadınların genital bölgelerinin olağanüstü güzel olduğu kabul ediliyor. Örneğin Truk Adası'nda erkeklerin çoğu çıplak Venüs tepesinin ve vulva dudaklarının görüntüsünün keyfini çıkarabilmek için kadınlardan edep yeri kıllarını tıraş etmelerini istiyorlar. Kadınlar "tamtakım" yani açıkça belirgin bir klitorise ve özellikle uzatılmış ve üzerine dövme yapılmış küçük vulva dudakları bulunan bir vulvaya sahip olmaktan hoşlanıyorlardı. Vulvası özellikle 'donatılmış' olmayan bir kadın, cinsel partnerlerinin bakmasından ya da dokunmasından pek hoşlanmazdı; ama genital bölgeleri vurgulanmış kadınlar –özellikle Ponapé'de– ferç dudaklarının sevecenlikle ağızda çiğnenmesine izin verirlerdi.[11] Batı Karolinler'deki Songusor Adası'nda da, cunnilingus çok revaçtadır; erkekler büyük vulva dudaklarının dış yüzeyindeki kılları, oral ilişki sırasında ağızlarına girmesin diye çekerler.[12] Orta Karolinler'deki Faraulip'de özellikle penisi vajinaya sokmakta güçlük çeken çok şişman erkekler, cunnilingus uygularlar ve orada da küçük ferç dudakları (*fix*) "erkek daha fazlasını tatsın" diye yapay olarak uzatılır.[13]

Ponapé Adası'nda iktidarsız ihtiyar erkekler uzun bir zaman boyunca küçük kızların ferç dudaklarını ve klitorisi, uzatmak amacıyla çekerlerdi; burada da oral seks büyük bir itibar görürdü.[14] Son örneğimiz olan Truke Adası'ndaki kadınlar, eskiden dikkatleri genital bölgelerine çekmek için ferç dudaklarını delerler ve buraya bacaklarını açıp yürüdükleri zaman şıngırdayan nesneler takarlardı.[15]

Kadın genital bölgelerinin bu "estetikleştirilmesi" kesinlikle, Mikronezyalı kadınların genital bölgelerinden duydukları utancın azalmasına neden olmamıştır. Tam tersine! Bamya çiçeği ve muz liflerinden dokunmuş dizboyu etekler giyen Truk Adası kadınları, genital bölgelerini kimsenin görmemesine, erkeklerden daha böyük bir özen gösterirler ve yıkanırlarken, kadın kadına olsalar bile, asla eteklerini çıkarmazlardı.[16] Koyu kırmızı rengi imleyen sözcük, bu renk vulvanın rengi olduğu için asla kullanılmazdı; edep örtüsünün adı da bir o kadar telaffuz edilirdi. Bunun yerine "bamya çiçeği" denirdi; vulva, vajina, penis, klitoris, vulva dudakları, testisler ve spermler için ise, ahlaki nedenlerden ötürü,

zaten hiçbir sözcük bulunmazdı. Yarasa için bir tanım vardı gerçi, ama kadının uyluklarına yarasa dövmesi yapıldığından, bu tanım herkesin ortasında kullanılmazdı. Onu yerine "sıçan" sözcüğü kullanılırdı;[17] bu durum, eski Roma'da soylu sınıfa mensup kişilerin, "*cunnus*" sözcüğünü anımsattığı için "*cum nos*" sözcüğünü kullanmaktan kaçınmalarına benziyor.[18]

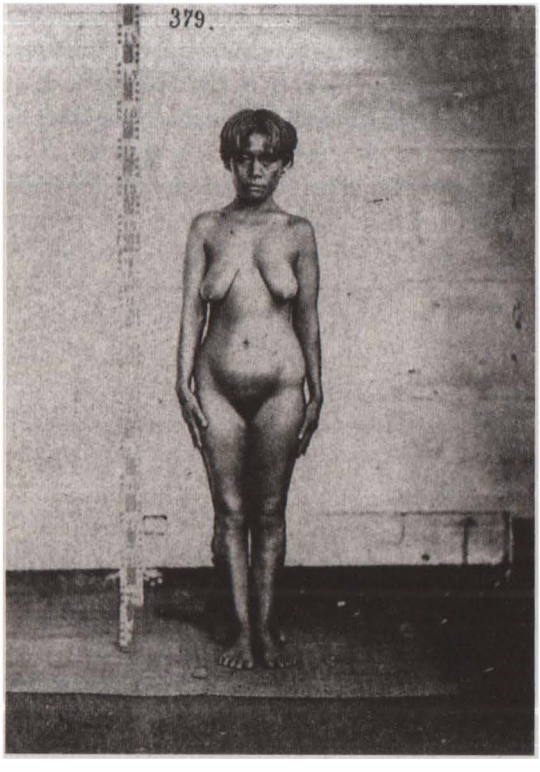
Ulithi'de, son derece katı bir tabu (*etap*) belirli bir kabuklu hayvan türünü köyün içinde taşımayı yasaklar; çünkü bu hayvan vulvayı çağrıştırmaktadır ve köy içinde taşınması kadınları sıkıntılı duruma sokacaktır.[19] Orta Karolinler'deki Ifaluk Atölü'nde, erkek çocuklar genital bölgelerini 7-8 yaşlarında örterler; ama kız çocukları yaklaşık 4 yaşında etek giymeye başlar, çünkü oğlanlardan çok daha erkenden "ayıptan anlamaya" başlarlar. İkinci Dünya Savaşı sırasında Ifaluk'ta konuşlanan Japon askerleri herkesin ortasında çırılçıplak yıkandıklarında, ada yerlileri adeta şok geçirmişti.[20] Aynı savaş sırasında Japon hekimler tarafından jinekolojik muayeneye zorlanan Yap Adası kadınları daha büyük bir şok geçirmişlerdi; çünkü genital bölgelerini başka kadınların önünde bile açamazlardı, bu yüzden daha sonra Amerikan hemşirelerine, Yap kadınlarının genital muayenesi sırasında başlarını başka yöne çevirmeleri tavsiye edilmişti.[21] Songosor'da kadınlar, edep örtülerini ancak akşamın ilerleyen saatlerinde, zifiri karanlık olunca çıkarırlardı; çünkü vulvaları bir yana, uyluklarına ya da kalçalarına yönelik yabancı bir bakış onları son derece utandırırdı. Bir kadın etnolog, bu kadınlara belli ki kendisine erkekler tarafından betimlenmiş olan bir vulva dövmesinin çizimini gösterdiğinde, kadınlar çok utanmıştı;[22] belki "No 379, tam boy kadın; göbeğinin altındaki dövme belirgin"[23] tanımlı kadının (Resim 113) "Pasifik Tipi" olarak bu fotoğrafı çektirmek zorunda kaldıktan sonra neler hissettiğini biz de anlayabiliriz. Ponapé'de kadınlar, genital bölgelerini bir erkek ebenin önünde bile açmayı reddediyorlardı, çünkü her şeyden önce, erkek ebenin uzatılmış ve üzerine dövme yapılmış ferç dudaklarını görebileceğinden korkuluyordu; bu bölümleri gören her erkeğin cinsel olarak uyarılacağı kabul ediliyordu.[24]

Bir gezginin bildirdiğine göre, Palav Adaları'nda günlük yaşamda böyle sıkıntı verici bir durumun daha en baştan önlenmesi için, aşağıdaki görenek uygulanıyordu:

"Atraró'nun hemen arkasından, yol en büyük göletin önünden geçiyordu; ama daha biz oraya ulaşmadan önce, rehberlerim tarafından hep bir ağızdan bağırılan ve uzatılarak söylenen korkunç bir *Eiwa-Owa* çığlığıyla şaşkına döndüm. Ormanın içinden hemen bir kız sesi karşılık

verdi ve yanımdakiler beni durdurdular; çünkü gölde yıkanan kadınlar vardı ve önlerinden geçmemize izin vermek istemiyorlardı. Bunların sadece birer kadın olduklarını, onlardan korkmamalarını anlattığımda, elbette korkmadıklarını ama yıkanan kadınların, önlerinden kendi rızaları dışında geçen erkekleri dövmeye, para cezasıyla cezalandırmaya, hatta o anda orada yapabiliyorlarsa öldürmeye sınırsız haklarının bulunduğunu söylediler."[25]

Ama dünyanın başka bölgelerinde de vulvanın çekici ve güzel olduğu kabul edilmektedir. Örneğin Sierra Leone'deki Mendeler kadınların sadece yüzlerindeki dolgun, kırmızı dudağı sevmezler, kendisini büyüleyici ve harika güzellikte kılan "aşağıdaki dudak" da sulu kırmızı bir renkte olmalıdır. Mendeler, "Bir vulvanın hiçbir şeyine çirkin denemez," derler, kendilerinden geçercesine. Ama bir kocanın, karısının

113. Ölçümler için soyulmuş, Ponapé Adası'ndan bir kadın.

vulvasından dokunma yoluyla değil, sadece görsel olarak hoşlanması gerekir; çok istese bile, cunnilingus yapması yasaktır, çünkü vulva "gizli"dir ve son derece ayıp yüklüdür. Tüm genital bölgenin tamamen tıraşlı olmakla kalmayıp, aynı zamanda kokusuz da olması gerekir; bu yüzden Mende kadınlarının günde üç kez yıkanmaları ve bu sırada özellikle belden aşağılarını temizlemeleri gerekir: vulvalarının koktuğuna ilişkin en küçük bir imayı bile, çok yukarıda sözü edilen Bakweri kadınları gibi, büyük bir ayıplama ve hakaret kabul ederler. Aynı zamanda –çok püriten bir halk olarak tanımlanan– Mendeleler'de kadın genital bölgeleri son derece ayıp yüklüdür ve küçücük kızlara bile sürekli sözlerle, bakışlarla ve hafif tokatlarla, vulvalarını açmamaları anımsatılır: "Bi gbae gbeema!" yani "Bacaklarını kapa." Bu ikazlar, genç kızların sürekli bacakları birbirine sürtünecek biçimde yürümelerini gerektirir ve sahilde küçücük kızlar bile, geri dönen dalgaların suyunun, uyluklarının arasında kalacağı biçimde otururlar. Yaprakları en hafif dokunuşta bile kıvrılan bir bitkiye gbau gbemei, "bacaklarını kapamak" adı verilmiştir ve Mendeliler bu bitkinin tıpkı bir kadının, bir erkeğin kendisine yaklaşması durumunda davrandığı gibi tepki gösterdiğini söylerler.[26]

Pasifik Okyanusu'ndaki Mangaia Adası'nda yaşayan erkekler, öteki cinsin genital bölgesine karşı büyük bir ilgi duyarlar; onları inceleyen bir etnograf, oradaki sıradan bir delikanlının vulva hakkında herhalde bazı Avrupalı hekimlerden daha tam bir bilgiye sahip olduğunu öne sürüyor. Truk Adası'nda yaşayanların tersine, Mangaialılar değişik vulva tipleri için çok sayıda tanıma sahipler; söylediğine göre bu alandaki terminolojileri Batı tıbbındakinden daha farklılaşmıştır.[27]

Sadece Chol-Mayaları'nın değil, Mohaveler'in erkekleri de vulvaya bakınca heyecanlanırlar;[28] Devreux karısının sadakatsizliğinden kuşkulanan ve bu yüzden onu aşağılamak için ferç dudaklarında sperm izleri arayan bir erkeğin, genital organlara bakınca olağanüstü tahrik olduğunu ve hemen oracıkta karısıyla yattığını bildiriyor.[29]

Öyle anlaşılıyor ki, Hopiler için de vulva sadece uyarıcı değil, aynı zamanda güzeldi; bir yağmur ayini sırasında genç bir kızla yatmak zorunda olan genç erkek, boşaldığında, kıza, "Senin çıplaklığını gördüğüm için seviniyorum; çok güzel o; şimdi artık yağmur yağacak," derdi. *Maramu* denilen ritüel bir dansta, kızlar, altmışlı yılların sonlarındaki en kısa mini etekten de kısa bir etek giyerlerdi. Bu etek ancak ferç dudaklarını örterdi; kızlar meydanda dans ettiklerinde, zaman zaman vulva tamamen çıplak kalır ve izleyen erkekleri son derece tahrik ederdi. Sonra bu erkekler, bazen dansçı kadınları işaret ederek heyecanla *'iss! iss!'*, "istiyo-

rum, istiyorum!" diye tezahürat yaparlardı.[30] Ama buradan da, Hopiler'in genel edep duygusuna ilişkin aceleci çıkarımlarda bulunmamak gerekir; çünkü bu ritüel dansları yapmaya zorlanan kızların, erkeklerin aç bakışlarına korumasızca teslim edildikleri için utançlarından yere kapanmaları hiç de ender rastlanan bir durum değildi.[31]

Arnhemland'da da vulvayı görmek erkeklerin yüreğini hoplatırdı; Kunapipi ritüelinde kadınlar –erkeklerin karşısında olmalarına ve sıkılmalarına karşın– ferç dudaklarını parmaklarıyla aralamak zorundaydı.[32] Klitoris'in belirgin olması, ama *çok* da belirgin olmaması gerekiyordu; bu yüzden düşsel bir dönemin kahramanı, kız kardeşlerinin klitorislerini sünnet etmişti, çünkü bunlar o kadar uzamışlardı ki, ferç dudaklarını örtmekle kalmıyor, yere bile sürünüyordu. "Erkek kardeş 'Ah,' demişti, 'işte şimdi tam bir kadına benzediniz, yarığınızı görmek benim için kolaylaştı. Bırakın da denesin beni!' Önce en küçük kız kardeşiyle düzüştü. 'Güzel bir duygu,' dedi. Sonra büyük kız kardeşine döndü ve onunla da düzüştü. 'Bu bana büyük bir haz veriyor,' dedi ona, 'klitorisin kısa ucunun penisime dokunuşunu hiç bu kadar hissetmemiştim.'"[33]

"Zamanların Arasında" Akanlar'da da, genç bir erkeğin bir kızın karşısına geçip ona "Bc me tuo!", "Bana silah çek!" dediği ritüel danslar vardır. Bu söz üzerine kız kalça örtüsünü düşürürse, erkeklerin çoğu için bu büyük bir yaşantı anlamına gelirdi, çünkü bir erkeğin kadın genital bölgesine bakması eski Mısırlılar'ın deyişiyle "en güzel şeylerin ikincisi"[34] kabul edilirdi.

Bir Mehináka kadını, güzel bir vulvası varsa, özellikle çekici kabul edilirdi; bir vulva fazla büyük olmadığında, açık renkli olduğunda ve kokmadığında güzel sayılırdı. Ayrıca vulva dudaklarının ve klitorisin (*itsi kiri*, "vajinanın burnu") uyarıcı hissini vermeleri, bir *weiyupei* üretmeleri gerekirdi; etnolog bu terimi yaklaşık olarak "haz dolu kaşınma" anlamına gelen "voluptuous itching" sözleriyle çevirmiştir. Buna uygun olarak, "amları seven" anlamında *itsi nitsei* denilen ve bir kadının bacaklarını açmasını ya da edep üçgenini göstermesini "merakla bekleyen" röntgenciler de eksik değildi.[35]

Vulva, Yakındoğu'da dikkat çekici bir biçimde 'estetikleştirilmiş'tir; ancak burada da, küçük kızlara, genital bölgelerinden utanç duymaları gerektiğinin öğretildiği yöreler bulunduğu belirtilmelidir.[36] Kimi yerlerde, bunun da ötesinde bir erkeğin çıplak bir vulvaya bakmasının ona uğursuzluk getireceğine ilişkin eski inanış hâlâ etkilidir. Tunus'un güneyindeki Bedeviler'de, görece genç bir erkeğin yüzü biraz karışık, buruşmuş görünüyorsa, onun hakkında "amlara bakan" biri olduğu konuşulur;[37]

başka yerlerde, vulvaya bakmanın kör ettiği söylenir;[38] büyük Gazali de, "kadının vulvasına bakmanın" en azından görme gücünü zayıflattığını öğretmişti.[39]

Genel olarak bakıldığında, Müslüman kadınlarda, kadın genital bölgelerinin estetiğinin, bizdekinden çok daha büyük bir rol oynadığı, kadınların "mahrem bölge bakımının" Batı Avrupa'dakinden daha yoğun olduğu söylenebilir. Kadın jinekologlar, Arap kadınlarının vulvalarının, Avrupalı kadınlarınkinden daha çocuksu göründüğünü, çünkü birçok yörede küçük ferç dudaklarının sünnet edildiğini bildiriyorlar. Örneğin Irak'taki Şii kadınlarda küçük ferç dudakları kesinlikle büyük dudaklarından taşmayacak dar bir kıvrım oluşturana dek kesilmektedir. Doğum sırasında apışarasının yırtılmamasına ve tüm genital bölgenin güzelliğini korumasına dikkat edilir. Genç bir Arap kadını, bir kadın jinekoloğa, "Bizim erkeklerimiz, sadece bununla ilgilenir, yüzümüz onları hiç ilgilendirmez,"[40] demişti. Geçenlerde Mısır'ın ünlü bir aydını bana: "Hans Peter, biliyor musun, cehennem nedir?" diye sormuştu; başımı olumsuzlayarak salladığımda, yaşlı adam şunları söylemişti: "Kadınlar orada çok güzeldir, cennettekilerden bin kat daha güzeldir, sıkı baldırlar, diri memeler, hoş yüzler – gel gör ki amları yoktur!"

Razi'ye göre, vulvaya bakmak, partneri öyle sevindirir ki, şehvetine karşı koyamaz;[41] Zayla'i böyle bir görüntünün erkeği cezbe haline ulaştırdığını söylemişti.[42] Şeyh Nefzavi'nin 16. yüzyıldan kalma *Itırlı Bahçe*'sinde şöyle yazılıdır: "Sonra erkek kadının vulvasını öptü ve kadın ne elini ne de ayağını oynattı. Adam, Hamdonna'nın bedeninin, ortasındaki morlukla güzelliği tüm bakışları üzerine çeken en mahrem bölümüne sevgiyle baktı." İdeal bir genital bölgenin görünümü şöyle olmalıydı. "Belden aşağısı geniş yapılı, vulva öne çıkık, ve tüylerin başladığı yerden kalçaya kadar etli olmalı. Yarık dar olmalı,[43] ıslak olmamalı, dokunulduğunda yumuşak olmalı, ateş gibi sıcaklık yaymalı ama kötü kokmamalı. Sıkı baldırları ve kalçaları var." Buna karşılık, geniş ve soğuk bir vajina çirkin, 'ele iyi oturan' bir vulva ve bir *mons veneris* ise güzel kabul edilir: "Elini onun üzerine koyduğunda, düzgün biçimli bir memeyi duyumsadığını sanırsın, kabarık, sıkı ve dolgun", "Sonra vulvasını yokladım – ortası mor bir beyaz kubbe, narin ve büyüleyici. Aygırın yaklaşmasıyla açılan bir kısrağın vulvası gibi açıldı. Bu anda o pensimi tuttu, öptü ve dedi ki: 'Babamın dini adına! Vajinama girmeli!'" Hanım zevkten titremeye başlayınca, "Bu anı, onun güzel vulvasının güzelliğine hayranlık duymak için değerlendirdim. Harikaydı, mor renkli ortası kar beyazı rengini daha bir vurguluyordu. Yuvarlak ve kusursuzdu, bel-

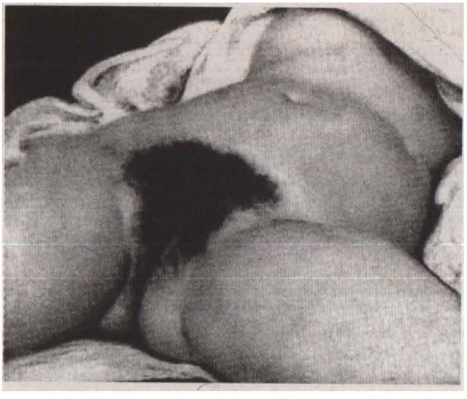
den aşağısında harika kavisli bir kubbe gibi öne çıkıyordu. Tek sözcükle, yaratılışın daha güzeli bulunmayan bir başyapıtıydı.[44]

Mangaia Adası'nda yaşayan Polinezyalılar gibi, Arap yazarlarının da kadın genital organlarını betimlemek için zengin bir terminolojileri vardı. Örneğin şu ayrımları yaparlar: *"el ferç*, 'yarık': Biçimi sevimlidir, kokusu hoştur, dış yüzeyinin beyazlığı, ortasının kan kırmızısı rengini vurgular; *el çeuyk*, 'çatlak': kemikli, zayıf bir kadının vulvası. Bir duvar çatlağı gibidir, etten eser yoktur. Tanrı ondan korusun! *El hasene*, 'güzel': Beyaz, yuvarlak, bir kubbe gibi kavislidir, sıkıdır ve hiçbir kusuru yoktur. İnsan gözünü ondan alamaz ve ona bakıldığında, zayıf bir ereksiyon güçlenir; *el aride*, 'büyük': Bir alnın ışıldayan beyazlığına sahiptir. Çevresi ay gibidir, güneş gibi ateş saçar ve ona yaklaşan organı yutacak gibidir. Tükürükle ıslatılmayan organ, içine giremez; yaydığı koku son derece çekicidir. Bu vulva adının, dolgun, şişman kadınlara uygun düştüğü söylenir. Bazı kadınlarda, hafif giysinin altında öne çıkarak ya da geri çekilerek kendini belli eder."[45]

Mısır'da güzel bir vulvaya genellikle "tüysüz şeftali" denir ve bu şeftaliyi emmek çok revaçtadır, yine de bu durum, cunnilingus'un başka çevre ve yörelerde uygunsuz görülmesi hususunda yanıltıcı olmamalıdır; "Seni köpoğlusu! Karının bacaklarının arasını, sakalının çıktığı yeri mi yalıyorsun?" biçimindeki bir Arap küfrü bunu anımsatır.

114. Cezayir'de 'Saloon for Ladies', İngiliz karikatürü, 1920'li yıllar.

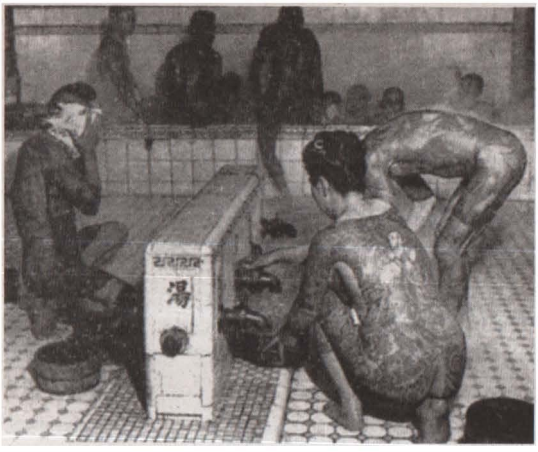

115. Courbet: 'L'origine du monde' [Dünyanın Kökeni], 1866.

Aynı zamanda, özellikle fahişelerin vulvasının emilmesinin, *kerdz*'in uygulandığı sayısız genelev vardır; kadın müşterileri para karşılığında ağızlarıyla memnun eden uzmanlar da dikkati çeker (Resim 114).

Arap liman kentlerinde *elma*'nın "kahverengi dudaklı güzellik"in özellikle çok sevilmiş olduğu görülüyor; çünkü *luma*, ferç dudaklarının koyu kahverengi-kırmızısı özellikle çekici kabul ediliyordu.[46] Petersburg'un Osmanlı elçisi Halil Bey, Courbet'nin 'Uyuyan' ve Ingres'in 'Hamam' tablolarına sahip olmakla gurur duyuyordu ve 1866 yılında Courbet'ye bir kadın genital bölgesinin resmini sipariş ettiğinde (Resim 115), bu bölgenin nasıl görünmesi gerektiğine ilişkin ayrıntılı talimatlar vermişti.[47] Courbet'nin bu yapıtı, sonraki dönemlerde Batı'da, sık sık sanat tarihinin en müstehcen resimlerinden biri olarak tanımlandı ve 1977 yılında bile Grand-Palais'deki büyük Courbet sergisini düzenlemekten sorumlu sanat tarihçisi Hélene Toissant, bu resmi sergilemeyi reddetti, "çünkü güzel bir tablo değildi."[48]

Japonlar, ezelen beri adeta bir vulva kültüne sahiplerdi ve belki de yeryüzünde kadın genital organlarının sözle ve resimle bu adalardakinden daha ayrıntılı bir biçimde betimlendiği bir başka toplum yoktur. Aynı zamanda, Japon kadınlarında geleneksel olarak son derece belirgin bir genital bölge utancı vardır: kadınlar yıkanırken uyluklarının her zaman bitişik, genital bölgenin de bir havlu ya da en azından bir elle örtülmesine her zaman büyük bir özen gösterirler; daha 19. yüzyılda hamamları ziyaret eden gezginler, kadınlarda "Medicili Venüs'ün çömelmiş konumdaki kol duruşunu" gözlemlediklerini bildiriyorlar.[49] Bir jinekolog olarak bunu bilmesi gereken başka biri de, "utanma duygusu-

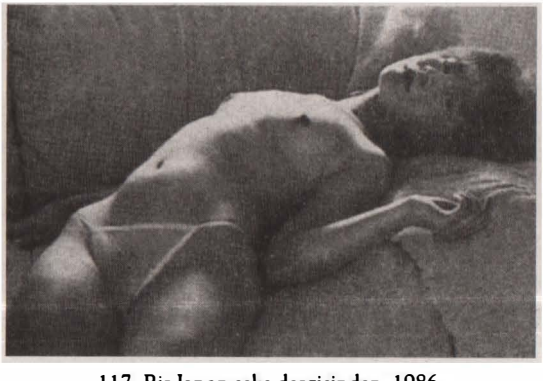
116. Banyoda çömelirken genital bölgesini örten Japon kadını.

nun, edep yerleri söz konusu olduğu sürece, Japon kadınlarında da en az Havva'daki ve en kibar Avrupalı kadındaki kadar gelişmiş olduğunu,"[50] yazıyor.

Geleneksel olarak, genç bir kızın ya da bir kadının, bacakları kapalı uyuması beklenir –eğer böyle yapmıyorsa, ahlaksız ve aşifte özünü açığa vuruyor demektir;[51]– günümüzde bile kimi kırsal bölgelerde ergenlik çağındaki kızların baldırlarının, uyurken bacaklarını açmasınlar diye akşamları kayışla bağlandığı söylenir.[52] Dekoltesinde sürekli küçük bir hançer taşıyan bir hanımın, intihar etmeden önce "can çekişirken titrediği sırada organlarının edeplice bir arada durması" için "önce giysisindeki sayısız kuşaktan biriyle, belden aşağısındaki uzuvlarını sıkı sıkıya bağladığı" anlatılır.[53] 1932 yılında Tokyo'nun bir semtinde, Asakusa'daki büyük bir mağazada yangın çıktığında, üst katlardaki birçok kadın, itfaiyecilerin açtıkları kurtarma bezlerine atlamayı reddettikleri için yaşamlarını yitirmişlerdi. Bu kadınlar, atlamanın rüzgârıyla kimonolarının açılmasından ve genital organlarını tüm dünyanın görmesinden korkmuşlardı. Bu trajik olaydan sonra feminist Hamako Tsukamato, tüm kadınlardan, bundan böyle Batılı kadınlar gibi külot giymelerini istemişti.[54] Ancak, kadınlar yürürken, ayakta dururken ve otururken de ayaklarını içeriye doğru çevirmek zorundaydılar; çünkü kadınların ayak uçlarının dışarıya dönük olması son derece ahlaka aykırı kabul ediliyordu;[55] bir kadının otururken bir erkek gibi bacak bacak üstüne atması ise, daha da ayıptı.[56]

Japonya'da genital organların erotik bir biçimde serimlenmesi de eskiden beri son derece tahrik edici, ama ahlaka aykırı kabul edilmiş ve bu konudaki gravürler her zaman yasaklanmıştır; bu arada *günümüzde* birçok durumda, genital organlardan çok, edep kıllarının resmedilmesinin bile itici bulunduğu izlenimi doğuyor: örneğin ergenlik çağı öncesi çocukların, henüz kıllanmamış genital organlarını gösteren resimler, cinsel eylemleri de sahneliyor olmalarına karşın, sık sık sansürden geçmektedir; kılsız edep yerleriyle ilişkiye giren erkekleri gösteren *rori-kon* ya da Lolita resimlerinin çoğaltıldığı gelişmiş bir endüstri vardır.[57] Japon ceza yasasının 175. paragrafına göre, gerçi yetişkinlerdeki edep kılları, vulva, penis, testisler ve kıç "gerçekçi" bir biçimde resmedilemez[58] ama edep kıllarının ya da vulva dudaklarının yarı şeffaf bir slipin altından belli belirsiz parıldadıkları resimlere sansür genellikle göz yummaktadır (Resim 117).[59] Ayrıca en sapkın cinsel eylemler –örneğin vulvanın bir Samuray kılıcıyla kesilmesi– bile, genital organlar açıkça görülmediği sürece, resmedilebilirdir.[60]

Birçok Japon reklam fotoğrafçısı, çıplak fotoğraflarda, ülkedışı için genital bölgenin örtülmediği bir versiyonu, ülke içine de genital bölgenin örtüldüğü ya da süslendiği bir versiyonu üretmektedir (Resim 118);[61] cinsel bilgiler dersinde gösterilen dialarda, kadın bağları külotun altında değil, üstünde gösterilmektedir.[62] *Ukiyoe* resimlerinde yarı çıplak ve tutkulu âşıklar olarak kabul edilen balıkçı kızların, *ama*'ların, vulvayı temsil eden *awabi* midyesini çıkartmak için suya dalışı serimlenirken,[63] genital organları deniz sazlıklarıyla örtülürdü; öyle anlaşılıyor ki, 1936 yılında bu artık olanaksızdı, çünkü deniz sazlığı edep kıllarını fazlasıyla

117. Bir Japon seks dergisinden, 1986.

118. Japon reklam fotoğrafı, 1980.

anımsatıyordu; bu yüzden sanatçı Hiroaki Takahashi, onun yerine bir havlunun püsküllerini koymuştu (Resim 119).[64]

Aynı zamanda, erkeklerin kadın genital organlarını Japonlar kadar büyük ölçüde estetikleştirdiği ve vulvaya karşı güçlü ve özellikle görsel

119. Hiroaki Takahashi: 'Awabi Dalgıç Kadını', 1936 civarı.

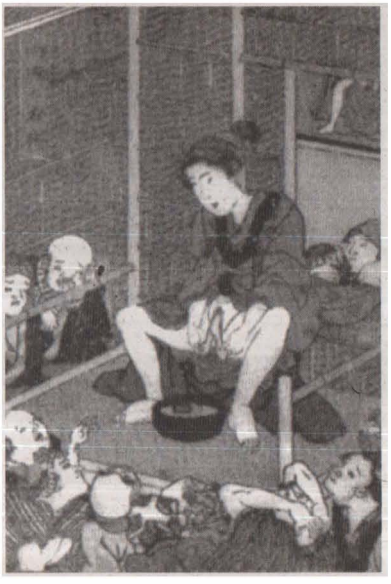

120. *Sento Shinwa*'dan.

bir ilgi geliştirdiği bir başka halk yok gibidir. Bunu söylerken, Japonya'daki kötülükleri uzaklaştıran vulva resimlerinin büyük yaygınlığını kastetmiyorum; çünkü bunlar dünyanın hemen hemen her yerinde vardır. Örneğin *netsuké*' gravürlerin çoğunda, alt bölümde kötülükleri kovan ve şans getiren bir vulva resmedilmiştir; Çinli kitapçıların dükkânlarında sakladıkları "ateşe karşı koruyan resimler"i yani *pi-huo-t'u*'ya benzeyen resimleri andıran bu gravürler, güveleri uzaklaştırmak için elbise dolaplarında konmuştur.[65] Samuraylar da zaman zaman, savaşa gittiklerinde miğferlerinin altında, genital organlarını açan kadın resimleri taşırlardı.[66] İkinci Dünya Savaşı sırasında, Güneydoğu Asya'da vurulan Japon askerlerinin ceplerinde, sık sık, parmaklarıyla ferç dudaklarını açan fahişelerin fotoğrafları bulunurdu.[67]

Ben daha çok kadının, kadim kadın heykellerinde bile görülen ve daha sonra Budist tanrıça K(w)annon'a aktarılan 'Baubo konumu'na duyulan *erotik* ilgiyi kastediyorum; günümüzde bile, bir striptiz izlemek amacıyla yapılan uçak yolculuğunu anlatmak için "Kannon'u görmeye gitmek" deyimi yaygın bir biçimde kullanılır.[68]

Para karşılığında vulvalarını açmaktan ve ek bir ücret karşılığında ferç dudaklarını ayırmaktan başka bir şey yapmayan, az çok giyinik kadınların sergilenmesi, eski bir Japon geleneğidir: bu resimlerde, özellikle uzun ya da yapay olarak uzatılmış vulva dudakları, bir *maedaer* yani "örtü"leri bulunan kadınlar revaçtaydı[69] (Resim 121). Sokakta para top-

121. Ferç dudakları uzatılmış bir kadının gösterisi.
Japon ağaç baskısı, 19. yüzyıl.

layan ve belirli bir miktar para toplayınca, gelen geçen erkeklere vajinalarını gösteren dilenci kadınlar da vardır.[70]

Bilindiği gibi, fahişeler müşteriler tarafından –fiyatta anlaşmadan önce– pazardaki sığırlar gibi incelenirlerdi ve özellikle genital organlarına değer biçilirdi. Avrupa'da bir müşteri, fahişeyi yüzüne ya da memelerinin yapısına göre seçerken (Resim 122), Japonya'daki genelev katalogları her bir fahişenin genital organlarının yapısını ayrıntılarıyla müşterilerinin gözlerinin önüne sererdi[71] (Resim 123) ya da müşteriye stokta bulunan değişik vulva tiplerinden bir koleksiyon sunulurdu (Resim 124). En eski Japon resimleri bile –10. yüzyılın orijinal resimlerinin kopyalarından anlaşıldığına göre– aşırı büyük genital organları olabildiğince ayrıntılı olarak serimlerler;[72] Japonlar bu ayrıntı merakını günümüze dek korumuştur. Örneğin Yap Adası'nda yaşayanlar, Japonların son savaşta kendilerine yaşattıkları utancı hâlâ çok iyi anımsarlar: Japonlar kadınları sıraya girip bacaklarını açmaya zorlamışlardı ve böylece çok sayıda Japon aynı anda kadınların genital organlarını teftiş edebilmişti;[73] herhalde Mikronezyalı kadınların uzatılmış ferç dudakları askerlerin özel ilgisini çekmişti. Japonya'daki yaklaşık 40.000 "Love

122. Crispin van de Passe'nin *Spiegel der Alderschoonste Courtisanen deses tyt*'inden ilk sayfa resmi, 1631.

Hotel"in birçoğunda, örneğin Osaka'daki "Prince of Cherryblossoms"da odalar jinekoloji muayenehanesi biçiminde donatılmıştır; erkek müşteri kadının muayene koltuğunda inceleyebilir;[74] Bali'deki Kuta'da sokak fahişelerinin bana anlattıklarına göre, Japon turistler büyüteçlerle ferç dudaklarını ve klitorisi inceleyebilmek ve vajinanın içine bakabilmek için görece büyük meblağlar ödemektedirler. Bir elleriyle vulvayı aydınlattıkları el fenerini tutmakta, sonunda "sularını kadınların karnına fışkırtmakta"dırlar.[75]

Japonya'da da geçmiş dönemlerde "Son gecenin prensesleri" müşterilere 'nelerinin olduğunu' önce tüm ayrıntılarıyla göstermek zorundaydı-

123. Utamaro'nun bir genelev rehberindeki ağaç baskısı, 18. yüzyılın sonları.

124. Vulva tipleri. Japon ağaç baskısı, 19. yüzyıl.

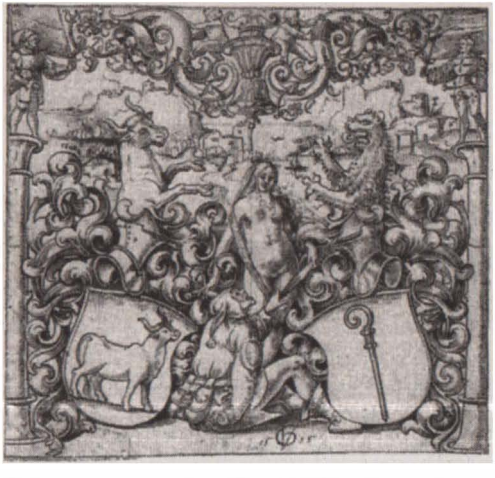
lar; ama bu kadınların çoğu erkeklerin çok hoşuna gitse de, genital organlarını elletmezdi. Eğlence gösterilerinde örneğin Kabuki Tiyatrosu'nda, bir kadının kimonosunun ansızın açıldığını ve bacaklarının arasına bir elin sokulduğunu hissetmesi, sık rastlanan bir durumdu.[76] Amerika'da ve Avrupa'da bilinen "Topless-Bar"ların yerine Japonya'da karakteristik biçimde "altsız bar"ları yaygındır; bu barlarda animatör kızlar, ayna gibi bir zeminin üzerinde külotsuz yürürler.[77] Batı'da hâlâ az çok sanat içeren striptiz, yani 'soyunma gösterisi' yaygınken, Japonya'da bunun eşdeğeri, zaten soyunmuş bir kızın, masa masa dolaşıp vulvasını el feneri ve büyüteçlerle donanmış beylere göstermesiyle sınırlıdır.[78] 1961 yılında yayımlanan *Nemureru bijo* ("Uykuda Sevilen Kızlar") romanı, bu erkeklerin çoğunun en büyük hayalini dile getirmiş görünüyor; bu romanda birkaç erkek, hiç kimseyi yaralamamak koşuluyla, beş gece boyunca, haplarla uyuttukları genç kızların üzerinde "kadın bedeninin gizemlerini öğrenmeye" karar veriyorlar.[79]

Anlattığımız toplumların tersine, Avrupa'da çirkin ve itici vulva görüşü çok yaygın görünüyor; ancak bu durum, bizde de her zaman kadın genital organlarına görsel erotik bir ilgi duyan erkekler bulunduğu konusunda yanıltmamalı. Bunu sadece 16. yüzyılın ilk yarısında, Urs Graf'ın ya da Pierino del Vaga'nın yaptığı resimler (Resim 126 ve 127) değil, Geç Ortaçağ'ın yazınsal kaynakları da gösteriyor: örneğin Anthoine de La Sales'in bir uzun öyküsünde, bir ağacın altında karısının bedenini inceleyen bir bey anlatılmaktadır. Ancak, ağacın üzerinde kaybolan ineğini görebilmek için bir dala tırmanmış –ikisinin de fark etmediği– bir köylü vardır. Kocasının da "karısı gibi keyfi ve neşesi yerindeydi ve karısını önden ve arkadan görmek istiyordu; kadının elbiselerini soydu ve sadece basit iç etekliğini bıraktı. Bundan sonra, kadının şiddetle direnmesine karşın, iç eteğini de kaldırdı ve bununla da yetin-

125. Kyoto'da "Striptease", 1970'li yıllar.

meyip, arkasını gönlünce görebilmek ve güzelliğini inceleyebilmek için kadını öteki tarafa yatırdı ve sonunda sert elini kadının şişman kalçasına üç ya da dört kez değdirdi; sonra kadını tekrar döndürdü ve arkasını nasıl incelediyse önünü de öyle inceledi; bu sırada iyi ve saf kadın ne pahasına olursa olsun izin vermek istemiyor; ona şiddetle karşı koyuyordu ve dilinin boş durmadığını da tanrı biliyor. Şimdi kadın adama kâh nezaketsiz, deli, çılgın, kâh edepsiz diyor,[60] ve ona öfkeyle gerçeği söylüyor, ama bunun bir yararı olmuyor, adam kadından çok güçlüydü ve kadının

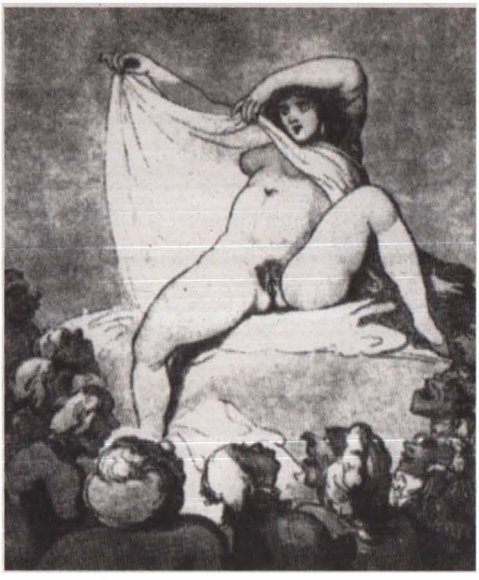
126. Urs Graf'ın cam üstüne çizimi: Deli vulvaya bakıyor, 1515.

tüm güzelliklerinin dökümünü yapmayı kafasına koymuştu. Kadın tüm direnişlerine son verdiğinde, cesur adam, kadının önünü izlemeye zaman ayırdı ve edep duygusunu incitmeden söylenebilirse, ellerinin ve gözlerinin ayrıntılı bir yoklamaya tabi tuttuğu sırları keşfetmedikçe hoşnut kalmadı. Bu derin inceleme sırasında kâh 'görüyorum bunu' kâh 'görüyorum onu' ve bunun gibi şeyler söyleyip duruyordu. Onu duyan birisi, onun tüm dünyayı ve daha fazlasını gördüğünü düşünürdü. Uzun bir moladan sonra yine bu hoş incelemeye kapılmış olarak 'Kutsal Meryem, işte her şeyi görüyorum!' dedi; bunun üzerine ağaçtaki köylü 'Ah!' dedi, 'Benim ineğimi de görüyor musunuz, efendim? Sanırım ben kuyruğunu görüyorum!'"[81]

Ünlü bir Rönesans şiirinde Ferrara'dan bir saraylı, sevgilisinin güzel genital organlara sahip olmasıyla övünüyor; 1600'den kısa bir süre sonra, Friuli lehçesiyle yazılan bir şiirde, bir kadının klitorisi ve ferç dudakları ayrıntılarıyla ve en yüksek perdeden övülüyor.[82] John Donnes'un 1633 tarihli bir ağıtında kadınlar şöyle anlatılıyor: "Mistik kitaplardır kendileri, ki biz / ancak onların lütfettikleriyle şereflenenler / görmeliyiz açılanı. Sonra bilebilirim / bir ebeye olduğu kadar cömertçe gösterileni / Kendiniz hepsini fırlattınız, evet, bu beyaz keteni de / Masumiyetten daha az değil kabahat burada."[83] Özellikle bunu izleyen 18. ve 19. yüzyılda, erkeklerin kadın genital organlarına zevkle bakmalarının

127. Bonacorsi, gen. Pierino del Vaga:
'Merkür ve Glauros', 16. yüzyılın ilk yarısı.

128. Thomas Rowlandson:
'The Congregation', 19. yüzyılın başları.

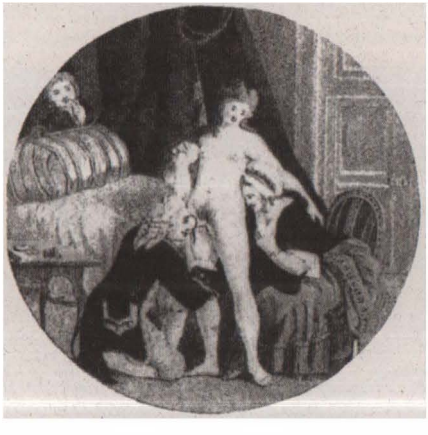
129. Thomas Rowlandson:
'Susanna ve Yaşlılar', 1820 civarı.

gösterildiği resimler, adeta bir tufan gibi çoğalıyor (Resim 128-131); böylece, 14. bölümde alıntılanan sosyal bilimcinin, erkeklerin vulva görüntüsüne "katlanamadıkları" iddiası, en azından bu genelleştirmede, tuhaf görünüyor.

Peep-Show'un hiç de 20. yüzyılın bir buluşu olmaması ve daha 18. yüzyılda kimi genelev ziyaretçilerinin ilk önce fahişenin genital organlarını incelemeleri de buna uygun düşüyor. Örneğin Frankfurt am Main'da, Bornheim semtindeki bir zevk evinden bir adam şunları bildiriyor:

"Kız yaklaşık onsekizinde olmalıydı, güzeldi, yatağa uzandığında memeleri, taze tereyağlı çörekler gibi, çözülen eşarptan dışarı fırladılar; orada şimdi yusyuvarlak baldırına ve iştah açıcı bir aşk tanrısına rastladı; ah dostum! Bütün bunlar ve yükümün tümünü ona verdiğimde hissettiklerim betimlenemez, sadece hissedilebilir."[84]

Son olarak, Peep-Showlara yönelik talep de –yine 14. Bölümde alıntılanan cinsel bilimcinin öne sürdüğü gibi– sosyal evrim sürecinin akışı içinde insanların vulvanın ne denli itici ya da çirkin olduğunu henüz anlayamadığı "Papualar'ın ya da Waikalar'ın düzeyinden" kesinlikle uzaklaşmadığımızı açıkça gösteriyor; ya da, en azından, Peep-Show izleyicisinin ilk defada dehşet içinde sırtını çevirmesi ve bir daha geri dönmemesi beklenirdi. Çünkü bu izleyici çok açık ki, elbiselerin incelikle çıkartılmasından değil, kadın cinsel organlarının görüntüsünden tahrik

130. Vulvayı incelemek.
Fransız minyatürü, 1780 civarı.

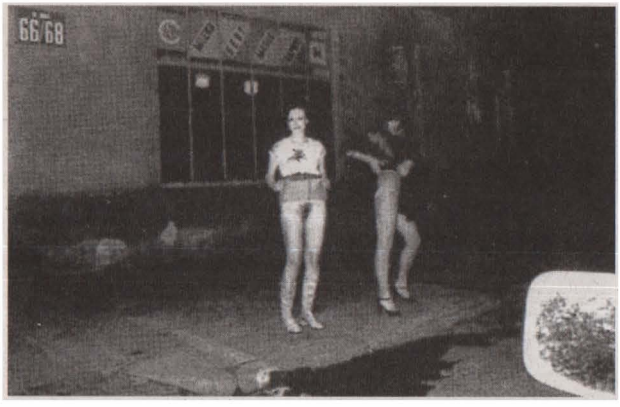
131. Peep-Show. Fransız bakır gravürü, 18. yüzyılın sonları.

olmaktadır. Örneğin etnolojik "katılımcı gözlemci" kavramını "katılımcı temsil" kavramıyla bütünleyen ve bir süreliğine bir cam kabinde ("Phantasy-booth") çalışmış bulunan bir kadın sosyolog şunları yazıyor:

"Ve bir yarım gün sonra, erkekleri kabinde nasıl tutabileceğimi sonunda öğrendim: Sanatsal striptize ya da Playboy pozlarına kesinlikle bayılmıyorlar; tersine, tamamen mütevazı ve dürüst bir biçimde, kadın anatomisini ayrıntılarıyla incelemek istiyorlar: Bir amın içi, klitoris, kız deliği, hepsi olabildiğince yakından; kimileri otuzbir çekerken her şeyi tam olarak görebilmek için eğiliyorlar. Çoğu kez sandalyede basitçe,

132. Parisli fahişe, 1860 civarı. Fotoğraf: Auguste Belloc.

133. Varşova'da sokakta müşteri arayan fahişeler, 1980'li yılların başları.

jinekolog koltuğunda oturur gibi, ayaklarım yukarıya, cama dayalı oturuyorum, vajinamı açıyorum ve bunu, gerektiği gibi, aşağılayıcı bulmayışıma şaşırıyorum. Camda yansıyan görüntümü görebiliyorum, kendimden hoşlanıyorum: ve *tam da* amımın içini gösterirken hoşlarına gitmem hoşuma gidiyor; oysa her zaman erkeklerin bir vajinaya bakmaktan, onu okşamaktan, öpmekten gerçekten zevk aldıklarından gizli bir kuşku duymuştum... Bunlar sadece bana iyilik yapmak istiyorlar, gerçekte bundan hiç hoşlanmıyorlar, diye kuşkulanmıştım."[85]

Batı Avrupa'da yapılan 'Peep Showlar'da, 'Girl', genellikle, Viyana'daki gibi cam levhanın arkasından önce tangasını çıkarır, sonra bacaklarını ritmik bir biçimde açıp kapar ve sonunda dikizcinin önünde eğilir, böylece dikizci onun genital organlarını son bir kez görebilir; oysa, örneğin New York'un 42. Caddesinde yer alan Frisco Theatre'da cam levha yoktur; bir çeyrek dolar atılıp kapak açıldığında, kızlardan biri –genital organları göz hizasında– yaklaşır ve "One dollar you can touch me" [Bir dolara bana dokunabilirsin] der.[86] Müşteri parayı dudağının aralığından uzatınca, vulva dudaklarına, klitorise ve makata dokunabilir[87] ve bazı kuruluşlarda izleyicilerin önünde bir cunnilingus yapmasına izin verilir.[88] Bu arada, Batı Almanya'da da, Japonya'daki gibi, bazı odaları içinde bir jinekolojik koltuk da bulunan kadın hastalıkları muayenehanesi gibi donatılmış çok sayıda genelev vardır;[89] böylece müşteri, kadın bedeni hakkındaki anatomik bilgilerini genişletebilir ya da tazeleyebilir.

"Vahşi" çıplak plajlarında da erkeklerin çoğu tesadüfen ya da tesadüfe dayanmadan ortaya çıkan "müstehcen manzara"dan kesinlikle tik-

134. Fotoğraf: Charles Gatewood, 1970.

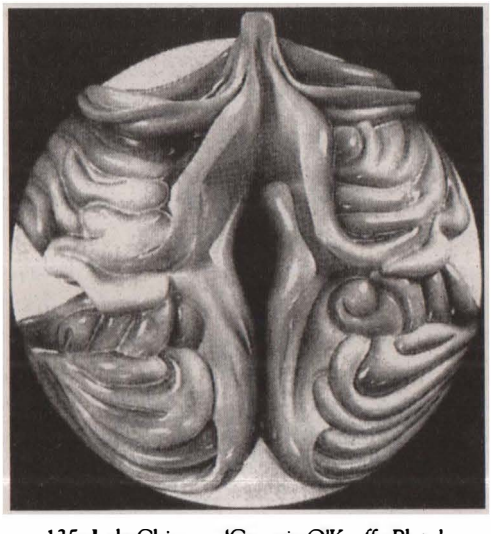
sinir gibi görünmüyor ve bu plajlara giden bir Alman şunları açıklıyor: "Özellikle kızların aşağısı tıraşlı olduğunda ve cinsellikleri apaçık görülebildiğinde, erkekler için bu müthiş çekicidir, bu acayip tahrik eder. Bir kızla bir kayanın üzerine uzanıldığında, fırtına kopar. Sonra erkekler tesadüfen birazcık daha yaklaşır ya da bir şeyler okuyormuş ya da güneş gözlüklerini takıyormuş gibi yaparlar. Bir kadın ancak kılları yoksa tamamen çıplaktır. Tıraşlanmış bir cinsel bölge gördüğümde, hemen üstüne çıkarım. Kendi karımda da bunu harika buluyorum."[90]

Son olarak, Japonların "mutluluk kutuları"na denk düşen "Denizcinin Sevgilisi" ya da "Lastik Midye"lerin genellikle ayrıntılara uygun donanımlarından, kullanıcılarının sadece belden aşağılarını değil, gözlerini de doyurmaları gerektiği sonucu çıkarılabilir. Özellikle Fransa'da "anal ilişki"yi sevenler için bir "kıç"la donatılmış bulunan böyle bir alet, 1920'li yılların bir Fransız lastik eşya fabrikasının kataloğunda şöyle tanıtılıyor:

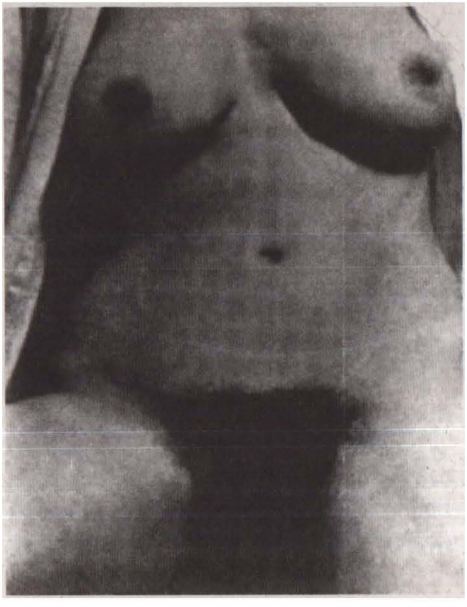
"Denizciler tarafından uzun yolculuklarında çok kullanılan bu alet, aynı zamanda 'Yolculuk Kadını' adını taşımaktadır. Bu alet, kadın vücudunun alt bölümünün kalçalara kadar olan kısmının tamı tamına kopyasıdır. Kadınlık organı gerçeğine göre titiz bir şekilde üretilmiştir: kıllar, büyük dudaklar, küçük dudaklar, klitoris, vajina ve kıvrımları doğadakinin aynısıdır. Bundan dolayı cinsel ilişkide, yapay kadınımız, tamamen bir kadınla aynı duyguları vermektedir. Ayrıca, amatörlerin 'arkadan' tatmin olabilmeleri için, yapıcı anlamda, arka tarafında bir anüs bulunmaktadır."[91]

Elbette, son yirmi yılda kadın sanatçıların, Batı toplumlarındaki kadınların artan özgüvenleri çerçevesinde vulvaya bakış açısının değişmesinin, en azından *isteğini* dile getirdikleri kadın genital organı resimleri bambaşka özellikler taşır. Örneğin 1973 yılında kadın sanatçı Betty Dodson New York'ta "body workshop'unda görünüşlerine göre "Barok", "Danimarka Modern", "Gotik", "Klasik", "Valentine" vb. gibi kategorize edilen çeşitli vulva tiplerinin görüldüğü fotoğraflar sergilediğinde, etkinliğe katılan ve içlerinden çoğunun kendi genital organlarını görmedikleri söylenen yaklaşık bin kadın, onu ayakta alkışlamıştı.[92] Judy Chicago'nun yine çeşitli vulvaları gösteren seramik tabakları ise bu fotoğraflardan daha çok ün kazanmıştı; örneğin "Georgia O'Keeffe denilen tabak[93] (Resim 135) tamamen O'Keeffe'nin çiçek resimlerine[94] ama, belki de, Alfred Stieglitz'in 1918 yılında çektiği kadın sanatçının çıplak bedenine göndermede bulunuyordu (Resim 136). Buna karşılık, Frankfurt am Main'deki eski opera binasının, 1986 yılında "Bin Kadın Şenliği"nin yapıldığı salonu için, Christiane Dümmler-Cote'un kırmızı kadifeden bir vulva biçiminde tasarladığı giriş kapısının belki de daha çok mitolojik bir anlamı vardı.[95]

Erkek eleştirmenler, ama özellikle de kadın eleştirmenler, Judy Chicago'nun "Anı Tabakları"na "Kadının cinsel kimliğini sadece beden

135. Judy Chicago: 'Georgia O'Keeffe Plate'.
Seramik üzerine porselen boya, 1974.

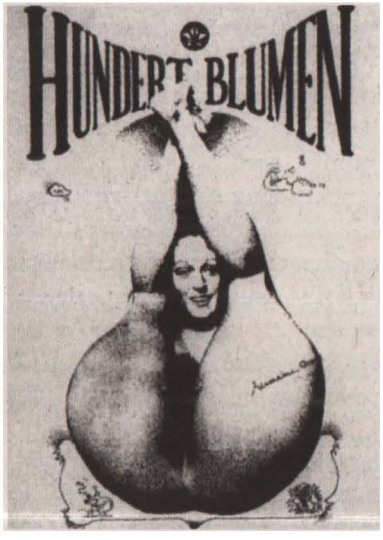

136. 'Georgia O'Keeffe'.
Fotoğraf: Alfred Stieglitz, 1918.

olarak değil, açıkça am olarak da ebedileştiriyor"[96] suçlamasında bulundular; başka eleştirmenler ise bu kadın sanatının erkekler için üretilen ve kadını yine "kıç, meme başı ve ama indirgeyen pornografik sanattan" aslında ne farkının bulunduğunu sordular. Ben bu eleştirinin isabetsiz olduğu görüşündeyim. Açıkçası, bacaklarını açan kadın resimlerinin, seks dergilerinin standart donanımlarından olduğu (Resim 137) bir dönemde, bu gibi resimlerin, başka bağlamda olsa bile, yirmi yıl önce sahip olduğu kışkırtıcı gücünden (Resim 138) çok şey yitirdiği kabul edilebilir. Judy Chicago "'am' sözcüğünü kasten kullandım,"[97] diyorsa da buradan, bu sözcüğü kışkırtmak amacıyla telaffuz ettiği değil, bu sözcüğün bildik aşağılık tınısını kaldırmak istediği anlaşılıyor. Ve tabaklarında vulvaları serimlemesi, kendisini ve başka kadınları bir vulvaya *indirgemesi* anlamına değil –çünkü ne de olsa tabaklarını "amla boyamış" da değil–, tersine bir kadının genital organlarının çirkin, itici ya da tiksindirici olmaları gerekmediğini, bunların kadının onlardan utanmasını gerektirmeyen, güzel şeyler de olabileceklerini anlatmak istediği anlamına geliyor.[98]

137. Bir İspanyol seks dergisinden, 1980'lerin başı.

138. Berlin'de yayımlanan 'underground' dergisi *Hundert Blumen* [Yüz Çiçek], Kapak sayfası, 1973.

16
Bedenden Duyulan Utanç Kuramı

Bir yandan kadın genital organlarının *doğaları gereği* görsel olarak itici ve çirkin olmadıkları, diğer yandan, vulvanın güzel ve çekici bulunduğu toplumlarda da, belirgin bir genital utancın var olduğu kesin görünüyorsa, şu soru sorulabilir: Kadınlar –erkeklerin utancı üçüncü ciltte ele alınacaktır– herkesin önünde genital organlarını göstermekten neden utanırlar? Bu sırada, bedensel utancın evrenselliği savının "saçmalığının etnologlar ve kültür bilimcileri tarafından çok erkenden gösterildiği,"[1] bu sav için "ciddiye alınacak bir kanıt"[2] bulunamadığı, yeni etnolojik incelemelerin "doğa halklarının" genital organlarını utandıkları için değil, onları korumak için örttüklerini "uyum içinde" gösterdiği[3] iddialarına bu arada çürütülmüş gözüyle bakabiliriz. 'Utanç savının' günümüzde "artık ciddiyetle savunulmadığı"[4] doğru olabilir, ama bu bizim sorunumuz değil.

Memeli hayvanların dişileri, yumurta hücresini serbest bıraktıkları dönemde, apaçık çiftleşme sinyalleri verirlerken, kadınların yumurtlaması gizlidir. Serbest yaşayan dişi şempanzelerin her 35 günün ortasında gerçekleşen aylık kanamalarında, vulva "orta boy bir puding kasesi büyüklüğünde" uçuk pembe renkte kabarırken;[5] kadınlarda bununla

kıyaslanabilir kabarmalar görülmez – koku alma duygusuna yönelik sinyaller de nispeten mütevazıdır.[6] Yine de kadınlar özellikle genital organlarını göstererek, daha çok da sunarak sinyaller gönderir, yani cinsel birleşmeye davet ederler; bunu da çiftleşme çevrimlerinin her döneme yayılması temelinde yaparlar.[7]

Kadınların genital organ utancı, kadınların bu davetleri idareli kullanmalarından, cinsel çekiciliklerini seçme yapmadan, olası her cinsel partnere göndermeyip, belirli partnerlerle sınırlandırmalarından başka bir anlam taşımamaktadır.[8]

Demek ki, bu utanç, bedenin özellikle 'çekici' bölümlerini *herkesin* bakışından esigemekte, örneğin İngilizce'de genital organlar için kullanılan "private parts" [özel bölümler] deyiminde dile geldiği gibi, onları *özelleştirmektedir*: Kadın, genital organlarına bir özel alan gibi davranarak, onların çiftleşmeye hazır oluşlarının görünebilirliğini belirli bir ölçüde denetlemektedir.

Peki ama bunu neden yapmaktadır? Kadın, genital organlarını gizleyerek ya da örterek oturduğunda ya da çömeldiğinde, bacaklarını kapatarak vb. cinsel çekiciliğinin yayılmasını neden kısıtlamaktadır?[9] İnsan toplumlarının birçoğu, bir erkeğin çıplak bir kadın karşısında, 'mahrem olmayan' konumlarda başını çevirmesi ve bunun gibi yazılı olmayan birçok nezaket kuralını neden geliştirilmiştir?

Bir yandan, kadınların bedensel utancı, yani erkeklerin cinsel olarak cezbedilmesinin kısıtlanması, erkekler arasındaki rekabeti indirgiyor gibi görünmektedir;[10] bu rekabet, ilgili toplumların içinde 'işlev bozucu' çatışmalara yol açabilirdi. Diğer yandan, bu sınırlama, partner ilişkisinin sınırlandırılmasını, yani sonraki kuşaklara daha iyi yaşamda kalma şansları sağlayan, kadına çocukların bakımı ve sosyalleştirilmesi yüklerinden kurtulmayı güvenceleyen ve, ayrıca, erkeğe belirli toplumlarda önem taşıyan bir şeyi, bu çocukların başka bir erkeğe değil, kendisine ait olduğuna ilişkin büyük bir güvence sağlayan kurumu korumaktadır.[11]

Diderot, "Erkek kadına sahip olur olmaz, bir kızın gizli zevki bir tecavüz gibi görüldüğünde, *utanma, ağırbaşlı, edep* gibi sözcüklerin doğduğu görülür,"[12] derken, bir biçimde bu noktaya değinmektedir; "Yeni Kitera" ütopyası açısından da, ailenin sadece kadını ihmal eden bir *iktidar* ilişkisinin kurumlaştırılması olduğunu görebilmektedir.[13]

Bizim türümüzün açıkça "yarı-sosyal"[14] oluşu ve cinsel açıdan 'karmakarışık eşli olmayışı' ya da Aldous Huxley'in dediği gibi "ılımlı sokulgan" oluşu, insanın içinde devindiği toplumsal alanı bir kamusal ve bir de özel alan olarak ayırmasının insanın *özünde* bulunduğu anlamına

gelir; bu arada –birinci ciltte göstermeye çalıştığım gibi– Elias ve başka birçok kişi, daha az uygar olduğu söylenen yabancı toplumlar ile Yeni Çağ öncesi toplumlarda da bu alanlar arasında, çoğu zaman bizdekinden başka bir biçimde de olsa, kesin bir ayrım çizgisi çekildiğini tamamen görmezden geliyor. Nasıl ki dışlayıcılık aşkın özünde varsa –herkesi eşit ölçüde sevseydik "aşk" kavramı anlamını yitirir, Wittgenstein'ın deyişiyle "dönmeyen" bir tekerleğe benzerdi–, yaşamımızın belirli alanlarına erişilmesini denetlememiz de, bizim insani *kimliğimize* dahildir. Bu alanlar çok fazla insanın erişimine açılırsa[15] bunun anlamı, bu alanlara katılanların çevresinin basitçe *genişletilmesi* değil, bu alanların ve böylelikle insani kişiliğin temelden *değiştirilmesidir*.[16] Bizler ne monad ne de sürü hayvanı olduğumuza göre, özel alanın korunması yönünde bize özgü, derinlerde kök salmış bir ilgimiz vardır; belki de, ideolojik düzlemde sosyal felsefelerin hep bireycilik ve kolektivizmin uçları arasında gidip gelmesi bizim "ara varlıklar" statümüz açısından karakteristiktir.

Gördüğümüz gibi, bu özel alanlardan birisi de insan cinselliğidir ve insan bedeninin en ısrarcı bir biçimde cinsel ilişkiye davet eden bölümleri de bu alana dahildir. Kadınların utanma davranışlarında iktidar kullanmanın[17] ya da "ataerkil iktidar ilişkilerinin" –kimi feministlerin öne sürdüğü gibi– *asıl önemi* taşımadığı, cinsiyetler arasında 'eşitlikçi' bir ilişkinin bulunduğu varsayımsal bir toplumda da cinsel sinyallerin bağlılığı teşvik eden bir sınırlanmasının ve böylelikle bu tür bağların da istendiği kabülünden anlaşılıyor. Ancak bu tür bağlara çok az değer veren ya da hiç değer vermeyen bir toplumda cinsellik bir ölçüde 'doğallaştırılabilir', yani aşk, hoşlanma, güven vb. ile çaprazlanmasından koparılabilirdi; bilindiği gibi, cinselliğin duygusal ve coşkusal bağlamlardan böyle bir koparılışının, insanın asıl doğasına uygun olduğu, Ortaçağ'daki "Özgür Tinin Kardeşleri"nden, 20. yüzyılın kimi komünistlerine dek hep propaganda edilmiştir. Örneğin 1879 yılında, hekim Roderich Hellmann *Über Geschlechtsfreiheit* [Cinsel Özgürlük Üzerine] adlı kitabında, çıplaklık kültürünün uygulanması yoluyla "çıplaktan duyulan korkunun kaldırılmasını" öneriyor, kültür tarihinin ve etnolojinin "utanma duygusunun ve genel olarak cinsel yaşama günümüzde egemen olan görüşlerin sadece eğitimle edinildiklerini"[18] yazıyor; Hellmann buradan, ulaşılmaya değer, "cinselliksiz devlette, cinsel birleşmenin şimdi dans ederken gerçekleşen sarılmanın ötesinde bir şey olarak görülmeyeceği,"[19] sonucuna varıyor. Yaklaşık yüz yıl sonra Cohn-Bendit kardeşler "dürtü heyecanlarının, eğer varsa bile, yüceltilmek zorunda olduğu" günümüzün "baskıcı toplumunu" reddediyorlar. Cohn-Ben-

dit kardeşler, ulaşmak istedikleri toplumu şöyle açıklıyorlar: bu açıklama, 'karşı devrimci' sözcüğünün yerine bir başkası konulabilirse de, Yuppie kuşağı için yazılmış bir elkitabından yapılmış bir alıntı gibi de okunabiliyor:

"Biz çocuklarımız için değil, –çünkü Stalinist-Yahudi-Hıristiyan bir hümanizmin ürünü olan feda etmek karşı devrimcidir– sadece nihayet 'dizginsizce' haz alabilmek için eylemde bulunuyoruz."[20]

Biraz muzip ve Hegelci bir anlatımla, kapitalist bolluk toplumunda çağın tininin kendine gelebilmek için bu genç 'tüketiciler'in sesine hürmet ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü, aslında, –Elias'ın iddiasının aksine– Batı toplumunun her yerinde gözlemlenebilen, utanma eşiğinin düşmesinin, *her şeyi* tüketime tabi kılma eğiliminde olan bu toplumun cinselliği de bunun dışında bırakmamasıyla *da* bağlantılı olduğu görülüyor. Cinsellik karşısında böyle bir tüketim tutumu, utanma ile elbette bağdaştırılamaz; bu yüzden, tüketim *ideolojisi*, dürtülerin geri çekilmesini ve cinsel uyarmanın sınırlanmasını ya da özel alana sokulmasını uygun gören her türlü görüşle ve ideolojiyle savaşmak zorundadır.[21]

Cinselliğin piyasaya sürülmesi, hazcılığın 'tüketim zihniyeti' olarak yerleştirilmesini teşvik eder, Cohn-Benditlerin "dizginsizce haz almasını" ve böylelikle, tüketimin yolunda engel olabilecek tüm kısıtlama eşiklerinin, örneğin kamusal alanı kişisel alandan, *mahrem olanı* mahrem olmayandan ayıran bariyerin ortadan kaldırılmasını teşvik eder. Örneğin eşcinselliğin 'liberalleştirilmesini' teşvik eder, çünkü bu hazların neden gayrı meşru olduğu, erkeklerin birbirlerini cinsel olarak neden 'tüketemeyecekleri' anlaşılır değildir;[22] çocuk düşmanlığını teşvik eder ("Çocuklarımız için eylemde bulunmuyoruz"), ailenin ve aile sadakatinin, bakireliğin ve de yaşlılığın değerinin düşürülmesini teşvik eder. Bu yüzden, utanç yükü giderek azalan herhangi bir *çıplak* beden değil, seksi ve verimli *genç* bedendir: "Hem jeans modası, hem işçi görünümü, hem çıplak yıkanmak hem de *destructuré*, tek bir cinsi, genç olmayı norm haline getiriyor."[23]

Elbette, bu çok aşırı anlatımlarla, günümüzde ayıbın olmadığı ve cinsel kısıtlamaların bulunmadığı bir toplum ütopyası gerçekleştirdiğimizi öne sürüyor değilim; böyle olsaydı, gerçekte birbiriyle bağlantısı olmayan monadlardan oluşan bir yığışım gibi ya da –aynı kapıya çıkan– Nietzsche'nin sözünü ettiği "çobansız sürü" gibi yaşardık; sosyo-biyoloji jargonunda "rastgele çiftleşme" denilen şeyin, evrimsel açıdan en uygun cinsel davranışı oluşturduğu bir toplumun içinde bulunurduk. Ben sadece son onyıllar için karakteristik olan, cinselliğin bu görece

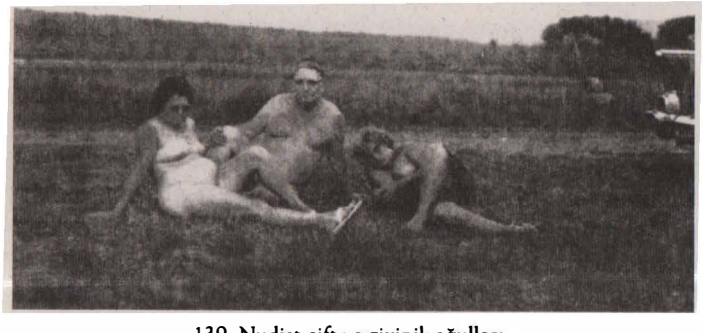
geniş kapsamlı hedonist değersizleştirilmesinin ya da başka bir deyişle liberalleştirilmesinin, kendi benzerini hem geçmişte hem de dünyanın başka bölgelerinde aramak zorunda kaldığını saptıyorum. Böyle bir 'hedonist toplumun' istenmeye değer olup olmadığını ise okurun yargısına bırakıyorum.

Betimlenen utanma davranışının *doğuştan* gelip gelmediği sorusu ise başka bir düzlemde yer alıyor; birinci cilt hakkında yazan çok sayıda değerlendirme yazarı ve eleştirmen, tuhaf bir biçimde benim bu soruyu olumladığımı varsaydıkları için[24] son olarak bu soruyu ele alacağım.

İlk önce kendi toplumumuza bakarsak, çocukların genellikle belirli bir yaşta, başka kişilerin kendilerini çıplak görmesi durumunda utanmaya başladıkları görülüyor;[25] ve kimi yetişkinlerin, kendisini çocukluğunda özellikle öteki cinsten çocukların önünde soyunmaya zorladıklarında duyduğu "ölümcül korku"yu anımsadıkları bildiriliyor.[26] Örneğin çocuk doktoru bir kadın şunları anlatıyor:

"Sekiz yaşındaki bir erkek çocuk, pantalonunu indirmesini isteyen o kadın hekime artık gitmediğini anlattı bana. Daha büyük çocukların bende soyunmaları gerekmiyor. Testislerinin inip inmediğini öğrenmek istediğim daha büyük erkek çocukların külotlarını biraz aralıyorum ve babalarına ya da annelerine, 'Arkanızı dönün, biz ikimiz bu işi hallederiz,' diyorum."[27]

Amerika'daki nüdist kamplarda yeniyetmelere pek rastlanmaz –"Ebeveynleriyle düzenli olarak çıplaklar kampına giden çocuklar bile, ilkgençliklerinde girmiş oldukları yerden, gençken ayrılma eğilimi gösterirler."[28] Sosyologlar San Diego'nun 'yabanıl' çıplaklar plajında, Black's

139. Nudist çift ve giyinik oğulları.
Fotoğraf Diane Arbus, 1960'lar.

140. Fin kadınlar saunası.

Beach'te, çocukların yaklaşık beş yaşından itibaren ortalıkta çıplak dolaşmaktan utanmaya başladıklarını gözlemlemişlerdir. Anne babalar, zaman zaman yeniyetmelerden, onların da çırılçıplak soyunmalarını istediklerinde, gençler buna dehşet içinde tepki duymuşlardı.[29]

Gerçi Avrupa'nın kimi düzenli çıplaklar plajlarında –örneğin bir FKK başvuru kitabı'nın kadın yazarına göre – "anne-babaların, karşı koyan çocuklarını soyunmaya ikna etmeleri istenmektedir. Ne var ki, ben bunu anlamsız buluyorum, öyle anlaşılıyor ki anne babaların çoğunluğu da böyle düşünüyor. Çünkü natüralistlerin yerlerindeki giyiniklerin arasında, çocukların yetişkinlerden çok olduğu görülüyor. Bu çok dikkat çekici."[30]

Fin Saunalarında –zaman zaman çok eskiden de cinsiyetlere göre ayrılmış mekânlarda terlenirdi ve her durumda katı edeplilik kuralları-na uyulurdu–[31] her iki cinsten gençler hemen hemen her zaman mayo giyerler. Yetişkinler bu konuda şunları söylüyor: "Oğlanlar ve kızlar bu yaşlarda güvensizdir. Oğlanlar ereksiyon olunca gafil avlanıyorlar ve kızlar göğüslerin düzgün gelişip gelişmediğini bilmiyorlar. Onlara zaman tanıyoruz. Yetişkin olduklarında, utangaçlıkları kendiliğinden geçiyor."[32] Eski zamanlarda birçok yörede delikanlılar ve genç kızlar saunaya birlikte gitmekten kaçınırlardı.[33]

Summerhill okulunun kurucusu Neill, ellili yıllarda, oğlanların yanı sıra kızların da göğüslerini örten bir mayo giydiklerini bildiriyor. Kızlardan bazıları çıplak güneşleniyordu, ama bunu asla bir oğlanın yanında yapmıyorlardı. Çok sıcak günlerde, dokuz yaşına kadar kızlar çırılçıplak soyunuyorlardı, ama erkek çocuklar bunu çok ender yapıyorlardı. Neill

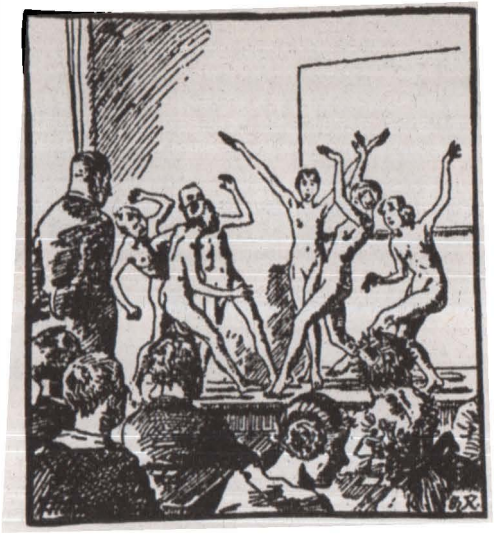

141. Summerhill'de kız öğrenciler, 1965.

bu durumu çok dikkat çekici bulmuştu, çünkü Freud bir erkek çocuğunun penisiyle gurur duyduğunu, bir kız çocuğunun ise penisi olmadığı için utandığını öğretmemiş miydi?[34] Ancak altmışlı yıllarda bu alışkanlıklar kısmen değişmiş görünüyor, çünkü genç kızlar erkek çocukların yanında da çoğu kez mayosuz suya giriyorlardı (Resim 141), ama erkekler, –Freud'a ölümcül bir darbe vurmak için– hemen hemen her zaman mayoyla kalıyorlardı; anti-otoriter ses bu durumu, "üzerinde denetim kuramadıkları fizyolojik reaksiyonları gözettikleri için" diye açıklıyor.[35] Sosyal-demokrat ilköğretim okulu öğretmeni Adolf Koch'un 1923 yılından itibaren, Berlin'in işçi mahallesi Moabit'in ilköğretim müdürünün izniyle uygulamaya koyduğu "pedagojik çıplak jimnastik"te (Resim 142) on-ondört yaşlarındaki kızlar çıplaktı; aynı yaşlardaki erkek çocuklar ise bilinen nedenlerle mayolarını giyiyordu; bu uygulama ülke çapında "okulda çıplak dans yapılmasına" karşı bir basın kampanyasına yol açmıştı.[36]

Japonya'da gözlemciler, erkek ve kız çocuklarının oniki yaşından itibaren karma banyolara gitmekten kaçındıklarını çok erkenden saptamışlardı.[37] Rio Papuri'deki Kızılderililer'in genç kızlarının erkeklerle birlikte yıkanmaktan hep utandıkları, kadınların ise bunu hiç olmazsa ara sıra yaptıkları bildiriliyor.[38]

Camarines'de yaşayan Negritolar'da kızlar yaklaşık sekiz, oğlanlar yaklaşık on yaşlarında artık ortalıkta çıplak dolaşmak istemediklerini ve genital bölgelerini örtmek istediklerini söylüyorlardı;[39] Senufolar'ın çocukları yaklaşık altı yedi yaşlarında, utanç duygusu boy gösterdiği için, ailelerden kendilerini giydirmelerini istiyorlardı.[40]

142. Adolf Koch'un jimnastik okulu. Karikatür, 1925.

Angmagsali Eskimoları 15-16 yaşlarında başlayan erginliği "oğlan (ya da kız) utanmaya başlar," anlamındaki *kanjisulerser* sözcüğüyle anlatıyorlardı ve bu dönemden sonra kısa pantolonsuz, külotsuz gezen hiçbir kız ya da erkek çocuğuna rastlanmıyordu;[41] hatta, Eskimo genç kızlarının çoğu, annelerinin tersine, büyümekte olan memelerini örterlerdi (Resim 143). Utku Eskimoları'nda kız ve erkek çocuklar, üstlerini değiştirmeleri sırasında herhangi bir çıplak kalma olasılığını yok etmek için, tamamen giysileriyle uyurlardı.[42]

Trobriand Adaları'nda da, özellikle on-onsekiz yaş arasındaki çocuklar, belirgin bir utanma duygusuna sahiptirler. Hem erkek hem de kız çocukları, köyün yakınındaki tatlı su mağara gölünde hep bir arada bulundukları halde, asla çıplak yıkanmazlardı ve çıplak yıkansalar bile, en azından ellerini genital organlarının önünde tutarlardı. Genç kadın etnologlar böyle davranmamışlardı ve bu yüzden "elbette gerektiği gibi şaşkınlıkla" karşılanmışlardı.[43]

Tüm bu örnekler, bedensel utancın doğuştan geldiğini, sağır ve kör doğan bebeklerde bile görülen gülücükler gibi, yani türün tarihindeki uyum sağlamalara dayandığını mı gösteriyor?[44] Oysa Sigmund Freud şöyle demişti:

143. Cape Prince of Wales'de Eskimo ailesi, 1908.

"Uygar çocuklarda, bu engellerin inşasının, eğitimin bir ürünü olduğu izlenimi doğuyor; elbette eğitimin buna çok katkısı vardır. Gerçekte ise bu gelişim (yine de) organik olarak belirlenmiş, kalıtımsal olarak sabitlenmiş bir gelişimdir ve bazen eğitimin hiçbir yardımı olmadan oluşabilir. Eğitim, kendini organik olarak örneklenmiş olanı yinelemekle ve onu daha temiz ve daha derin bir biçimde belirginleştirmekle sınırlandırıp, kesinlikle kendisine verilmiş olan iktidar alanında kalır."[45]

Şimdi bir davranış tepkisinin evrenselliği, doğuştan gelme olmasının zorunlu bir koşulunu oluşturabilir[46] ama elbette yeterli bir koşul değildir ve örneğin bedensel utancın "salt işlevle belirlenmiş" olma olasılığı da vardır. Eibl-Eibesfeldt gibi davranış araştırmacıları, utancın çocukta "eğitimci baskısına karşın bile" geliştiği olgusunu, "tür tarihinden gelen davranış uyumlarının da bunda etkisinin bulunduğunun güçlü bir göstergesi" olarak görüyorlar.[47] Aslında değişik sosyal deneyler, doğanın bu ideolojiye karşı ne denli güçlü bir biçimde direndiğini –en azından öyle görünüyor– gözler önüne seriyor.

Örneğin, nudistler gibi Kibbutz'cular da çıplaklığın ve cinselliğin kesinlikle –Yahudi-Hıristiyan-Müslüman geleneğin buyurduğu gibi[48]– birbirleriyle özünde bağlantılı olmadıklarını ve bu yüzden tarihsel ipoteklerden kurtulmuş insanların "akıllarına hiçbir şey getirmeden", kendilerini birbirlerine çıplak gösterebileceklerini kanıtlamak istediler. Aynı odada yatmak ve hep birlikte duş almak zorunda olan büyük yaşlardaki erkek ve kız çocuklar, bu sırada cinsel duygular ve utanma yaşadıklarında, bu utançlarından ve "kirli" olduğunu kabul etmek zo-

144. Duş alan kızlar.
Fotoğraf: Carl Andreas Abel, 1957.

runda kaldıkları duyumsamalarından utanıyor, dış görünümlerinde olabildiğince aseksüel olmaya çalışıyorlardı. Bu durum, Kibbutz'daki eğitimcilerin "Amerikalı yeniyetmelerin olabildiğince çekici görünmek istediği bir yaşta, bizim kızlarımız neden memelerini vurgulayan kıyafetler giymekten kaçınıyorlar"[49] diye düşünmelerine yol açmıştı.

Özellikle, ergenlik öncesi yaşlardaki kızlar, erkek çocuklarla birlikte duş almayı "bir tür işkence" olarak algılıyorlardı[50] ve ortak yatakhanelerde ancak zifiri karanlık olduğunda soyunuyorlardı ve bunu da sadece birbirlerine arkalarını dönerek yapıyorlardı. Yazın en sıcak günlerinde bile, uyurken örtünün aşağıya kayması olasılığına karşı sürekli gecelik ya da pijama giyiyorlardı.[51] Sonunda, 1951 yılında Kiryat Yedidim Kibbutz'unda kızlar isyan yöntemini denediler. Erkek çocukları kovdular ve akşamları kendi başlarına soyunabilmek için onlardan önce yatakhaneye gittiler. Kibbutz otoriteleri kızların taleplerini ilkin dikkate almadılar, ama kızlar hep birlikte duş almayı ve hep birlikte soyunup giyinmeyi kararlı bir biçimde boykot edince, idareciler çark etmek zorunda

kaldılar. Yaklaşık yirmi yıllık bir mücadele sonunda Kiryat Yedidim'de ve diğer Kibbutz'larda ortak yatakhaneler, duşlar ve tuvaletler ortadan kalktı.[52]

Ancak, ergenlikten sonra, kız ve erkek çocuklar çıplakken bir arada oldukları sırada yaptıkları abartılı nazlardan vazgeçseler de, cinsiyetlerin birbirleri önünde duydukları utanç devam eder;[53] Kibbutz hareketinin ilk dönemlerinde herkesin gözü önünde –iki cins bir arada– duş alan yetişkinler, özellikle de 'Hashomer Hatzair' gençlik hareketiyle bağlantılı olanlar vardı. Utanma nedenleri yüzünden bu denemeler durduruldu. Gerçi sonraki ya da bir sonraki kuşağın "doğallıkla" yetişeceği ve bu tür sorunlardan habersiz olacağı yönünde yanlış bir umut ya da inanç besleniyordu.[54]

Bu örnek ya da çıplak yıkanan anne babaları gibi davranmaktan kaçınan çocukların örnekleri, burada türün tarihinden gelen ve çok derinlerde kök salmış uyum sağlamaların etkili olduğunu kanıtlıyor mu?

Gerçi, bedensel utanç, Summerhill'in kız öğrencilerine görece kısa bir süre içinde –erkek öğrencilerin tersine– unutturulmuş görünüyor; bir başka cinsten birilerinin, kendi cinsel organlarını görmesi durumunda "akıllarına bir şey getirmediklerini" öne sürecek okurların sayısı hiç de az olmayabilir. Örneğin, kitabımın ilk cildinin okurlarından biri bana şunları yazdı.

"Oğlum, benden farklı olarak, çıplak bedene karşı 'kayıtsız' yetişiyor; sadece evde değil, Protestan çocuk yuvasında da: Eğitimci kadınlar çocuklarla ve çocuklara eşlik eden ebeveynlerle yüzme havuzunda elbette hep birlikte çıplak duş alıyorlar: Oğlumun ve yaşıtlarının daha sonra 'çıplaklık baskısı'ndan kurtulmak gereği duyup duymayacaklarını, 'doğal utanma duygularının' eğitimle aldıkları utanmazlığa karşı isyan edip etmeyeceğini zaman gösterecek. Yine de, kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi, ben böyle bir şeyi beklemiyorum."

Elbette, ilk dönem Kibbutz'cuları da, böyle bir şeyi hesaba katmamışlardı; eğitimci kadının, çocuğuna eşlik eden bir baba genital organlarına baktığında gerçekten "kayıtsız" mı kaldığı, yoksa sadece ideolojik nedenlerden ötürü "hiçbir şey yokmuş" gibi mi yaptığı da ayrı bir sorudur. Kadının "kayıtsızlığı" daha çok erkeği cinsel olarak tahrik edip etmediğinin kendisi için nispeten önemsiz olmasından, çünkü günümüzde cinselliğin eskisinden daha büyük ölçüde duygusal, coşkusal ve kurumsal bağlarından koparılmış ve bu anlamda değersizleştirilmiş olmasından kaynaklanmıyor mu? Yoksa eğitimci kadın, bir kadın yazarın öne sürdüğü gibi, erkeklerin tersine, orada görülecek pek de bir şey bulun-

madığı için genital bölgelerini açmaktan hiç utanmayan, böylelikle "gizli bir şeyi" sunmuş olmayan kadınlar gibi mi davranmaktadır?[55]

Her nasıl olmuş olursa olsun, bazı okurları hayal kırıklığına uğratma tehlikesini de göze alarak, bedenden duyulan utancın 'genetik olarak sabitlenmiş' olup olmadığı sorusunun, günümüzde yanıtlanabileceğine inanmıyorum. Bence, Kibbutz ve Nudizm örneklerinin ötesinde, bedensel utancı ortadan kaldırmaya yönelik çabaların, en değişik toplumsal koşullarda başarısızlığa yazgılı oldukları gösterilmelidir. Sıkılma standartlarının ve utanma sınırlarının modern Batı toplumundaki genel erozyonu bununla daha çok çelişir görünüyor. Elbette, bu erozyon sürecinin kalıcı olup olmadığı kuşkuludur. Ama bu da yine bir başka öyküdür.

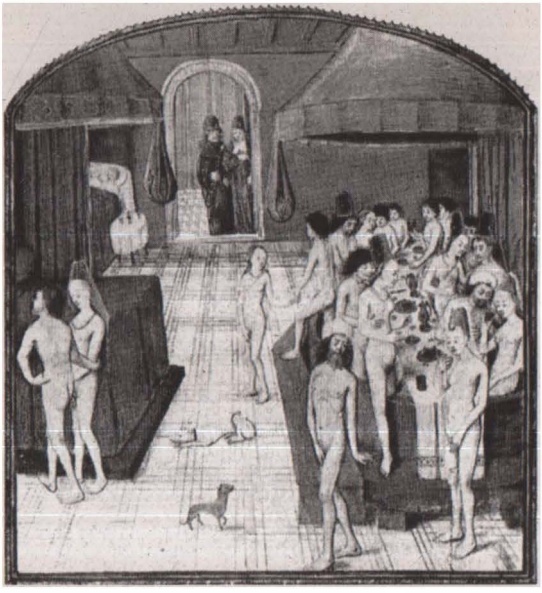
Ek
Buraya Kadar Yapılan Eleştirilere Yanıt: "Görgül" İtirazlar

I. Benim "anlatım"larımın "boş sözlerle dolu" olduğu ve "bir hiç uğruna yaygara" yaptığım[1] görüşünü savunan Norbert Elias, yine de bu "hiç"i yeniden irdelemekten kendini alamıyor. Elias diyor ki, "Duerr'in Burgonya minyatürlerinde görülen birkaç genelev sahnesi yüzünden bana yönelttiği itirazları hiç anlayamıyorum. Bu minyatürleri kitabımda incelemedim; onlara sadece başka bir amaçla, not olarak eklediğim bir alıntıda değindim."[2]

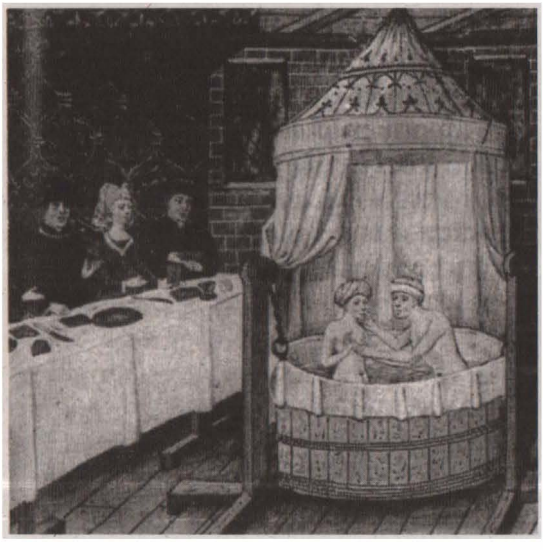
Bu doğru değil, çünkü Elias kitabında önce sözü geçen 15. yüzyıl Burgonya minyatürlerini betimleyen ve sonra şu notu düşen daha yaşlı bir kültür tarihçisini ayrıntılı olarak alıntılıyor:

"Bu tür banyolarda hiç de edepli olunmamıştı ve namuslu kadınlar bu banyoları elbette kullanmamışlardı. Ama alışılageldiği gibi, farklı cinsler elbette ayrı ayrı yıkanmışlardı; her türlü ahlakla bu kadar açıkça alay edilmesine kentin ileri gelenleri asla tahammül etmemişlerdi."[3]

Elias, tarihçinin bu notunu neden alıntılıyor? Çünkü böylelikle "kendi döneminin" yani geç 19. yüzyılın "duygulanım durumu ve sıkılma standartının" bu adamı gerçek durumun tamamen yanlış bir değerlendirmesine nasıl yönelttiğini gözler önüne sermek istiyor:

145. Valerius Maximus'un Fransız baskısı için bir illüstrasyon, 15. yüzyıl.

146. Valerius Maximus için illüstrasyon, 15. yüzyıl.

"Daha erken bir evrenin başka bir utanma duygusu standartını dile getiren âdetler ve göreneklerle karşılaşan, daha sonraki dönemden bir araştırmacının çaresizliği de az değildir. Bu durum özellikle Ortaçağ'ın banyo âdetleri için geçerlidir. Ortaçağ insanlarının, birçok kişi bir arada ve çoğu zaman iki cins bir arada çıplak yıkanmaktan utanmamış olmaları, 19. yüzyılda ilkin tamamen akıl almaz görünmektedir."[4]

Ortaçağ banyolarında çıplakların utanmadan ortalıkta dolaştığına ilişkin ve görünüşe bakılırsa sarsılmaz mitosu yayanların, tam da geçen yüzyılın kültür tarihçileri olmaları bir yana;[5] çok açık bir biçimde görülüyor ki, Elias, Burgonya minyatürlerine, kesinlikle, şimdi serimlediği gibi "başka bir amaçla değinmiş" değildir.

Elias'ın Wilhelm döneminin gelenekleri betimleyen başvuru kaynağını, Ortaçağ'daki edeplilik standartlarını yanlış anlamakla suçlamaya hiç hakkı yoktur. Çünkü burada görülenin gerçekten de bazı kentlerde çok sayıda bulunan banyo genelevlerden biri olduğu ve –Elias'ın istediği gibi–, yakın zamanda da söylendiği gibi o dönemde âdet olduğu üzere "cinsiyetlerin karışmasını örnek bir biçimde gözler önüne"[6] sereceği söylenen, edepli bir banyo olmadığını, bu minyatürlerin, onlarda canlandırılmış olan metne bir bakış atan tüm yorumcuları açıkça anlayabilirlerdi. Çünkü burada Tiberius döneminde yaşayan yazar Valerius Maximus'un *Sammlung merkwürdigen Reden und Taten* [Tuhaf Konuşmalar ve Eylemler Seçkisi] kitabından bir bölüm söz konusudur; bu kitapta yazar, geçmiş Cumhuriyetçi dönemin edepliliğinin ardından gözyaşı dökmektedir. Söz konusu bölümde şunlar yazılıdır:

"Tribünlerin odacısı, özgür doğmuş bulunan ama düzeysiz işi yüzünden statüsü kölelerin arasında olan Gemellus'un Konsül Metellus Scipio'ya ve halk tribününe –devleti rezil ederek– verdiği şölen de bir o kadar iğrençti. Açıkçası, konutunu bir geneleve çevirmişti; babaları ve kocaları sayesinde saygın bir isim kazanan Mucia'yı ve Fulria'yı ve de seçkin bir erkek çocuğu olan Saturninus'u peşkeş çekmişti. Burada kendi istekleriyle bulunan ve kendilerini esrik haz olaylarına verenler, ne denli ahlaksız yaratıklar olmalı! Konsüller ve tribünlerin işi bu tür cümbüşleri onurlandırmak değil, cezalandırmaktır."[7]

Kitabın Geç Ortaçağ'daki baskılarında, Roma'da yapılan seks cümbüşlerini gözler önüne sermek amacıyla, banyo genelevlerdeki çağdaş "cümbüş"lerin resimli serimlemeleri eklenmiştir; bu kurumlarda, en azında Gotik Fransa'dakilerde istisnasız olarak, yatak sayısı, banyo odalarının sayısından fazlaydı.[8] Normal banyolara özellikle alt-tabakanın üyeleri gidiyordu. Bu banyolar, 1513'te Kurpfalz'da söylendiği gibi, özel-

147. 'Kayıp oğul' banyo genelevde.
Marburg resimli halısı, 1400 civarı.

likle "hizmet eden ve yoksul kişiler" için donatılmıştı;[9] çünkü daha zenginlerin çoğunlukla özel banyoları vardı; banyo genelevler ise ağırlıklı olarak üst düzey kitlenin cinsel zevklerine hizmet ediyordu. Kentin genelevlerindeki fahişeler görece ucuzdu, örneğin Dijon'da bir *blanc*[10] istiyorlardı ki bu da bir kadının bağda yarım günlük çalışmasının ücretine karşılık düşüyordu;[11] banyo fahişeleri ise oldukça pahalıydı, çünkü onlar genellikle daha gençti ve daha bakımlı bir ortamda çalışıyorlardı. Özellikle de banyo genelevleri ("estuves bordiaus") –en azından Fransa'nın güney doğusunda–, daha ender olarak denetleniyordu; böylelikle evli bir müşteri –geneleve girmesi yasaktı– cinsel gereksinimlerini burada nispeten kaygısızca giderebiliyordu.[12]

Ancak, bu minyatürlerde kesinlikle normal bir banyodaki bir günlük yaşam sahnesinin gösterilmediği, başka bir noktadan da açıkça anlaşılıyor. Minyatürü tek başına değil de, dolaysız çevresindeki başka illüstrasyonlarla karşılaştırarak incelediğimizde, burada da günah içeren ya da masum olmayan bir davranışın teşhir edildiğini; örneğin "Die Tafel der Mäßigen und die Tafel der Unmäßigen' (Resim 148) [Makul Olanların Sofrası ve Makul Olmayanların Sofrası] başlıklı minyatürde, 15. yüzyılın kimi insanlarının açgözlülüğü, o dönemin kentli halkının normal davranışı sayılabilecek davranışla karşılaştırılmaktadır.

148. Meister Antons von Burgund:
'Makul Olanların Masası ve Makul Olmayanların Masası', 1470.

Elias, bizim bağlamımızda Burgonya minyatürlerine değindiğini yadsıdıktan sonra şöyle devam ediyor:

"Anonim Ev Kitabı Ustası'nın resimlerini ayrıntılı olarak ele aldım. Orada başka şeylerin yanı sıra, küçük bir banyo evi de resmedilmiştir; iki erkek ve bir kız suda çıplak otururlar, ikinci bir kız da eve çıkmak üzeredir: Benim yorumum, *basitçe orada görülenleri anlatıyor*. Orada görülenlerden, bunun bir genelev sahnesi olduğu sonucu kesinlikle çıkarılamaz."[13]

Ne var ki Elias resmi kesinlikle doğru betimlemiyor. Örneğin "yukarıda" evin "ikinci katında kadın ve erkek hizmetçi"nin "beylerin nasıl eğlendiklerini" izlediklerini öne sürüyor;[14] oysa bir kere burada, kadın ve erkek hizmetçiler ve beyler söz konusu değildir, ayrıca yukarıdaki kişiler hiç de –banyo evinin *içinde* bulunan– yıkananlara, aşağıya bakıyor değillerdir (Resim 149 a).

Bunu bir yana bıraksak bile, Elias gerçekten de sadece "orada görülenleri" mi bildiriyor?

Kesinlikle değil! Çünkü aslında Elias bu resmi ve Ev Kitabı Ustası'nın başka resimlerini, bu Geç Ortaçağ şövalyelik toplumuyla gelecekteki mutlakıyetçi saray toplumunun "duygulanım standartlarının" birbirle-

149a. *Mittelalterliches Hausbuch*
[Ortaçağ Ev Kitabı], fol. 19a., 1480 civarı.

rinden farklı olduklarına bir kanıt gibi sunuyor. Bu Geç Gotik resimle, Geç Ortaçağ'da "erkek ile kadın arasındaki erotik ilişkilerin" ve çıplaklığın "henüz" kamufle edilmiş ya da "müstehcen" bir biçimde serimlenecek "kadar utanma duygusuyla yüklü olmadıklarını" kanıtlamak istiyor. Aşkın ve çıplaklığın yansıtılmasının "naif" olduğunu ve böylelikle "burada utanma duygusunun toplumsal standartının ne kadar farklı olduğunu"[15] gösterdiğini söylüyor.

Ortaçağ'da çıplaklığın ve cinselliğin resmedilmesindeki sözde kayıtsızlığı ancak üçüncü ciltte ele alacağım için, şimdilik şunu sormamız gerekir: Bu resimde görülen *nedir*? Gerçekten de, Elias'ın öne sürdüğü gibi, burada bir "genelev sahnesinin söz konusu olduğunu gösteren hiçbir şey yok mudur? Göstermeye çalıştığım gibi, Elias bu örnekte de resmi *okumasını, onu çözmesini* bilememiştir; bir kez daha, resmi bir gündelik yaşam sahnesinin naif bir serimlenişi olarak görmekle yetinmektedir.

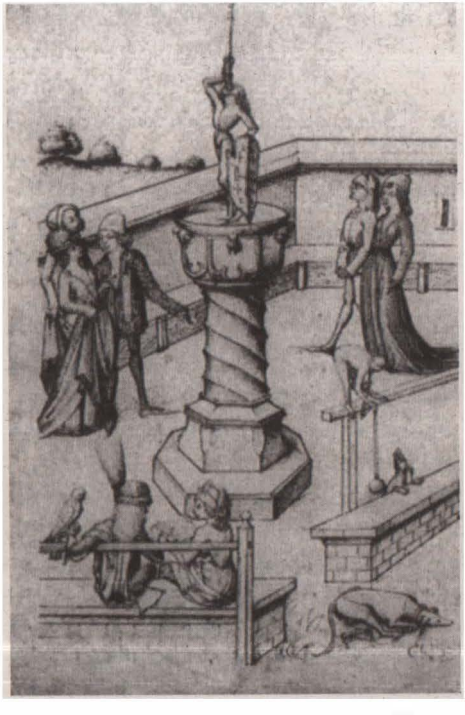
Öncelikle, resmin arka planına bakmak hiç de önemsiz sayılmayabilir; burada kenarında çalılıklar bulunan bir yol görülmektedir. Gerçi Geç Ortaçağ'da kent surlarının dışında yer alan banyolar da vardı; örneğin ilk kez 1408 yılında sözü edilen "kırsal bölgede yazlık evi de bulunan banyo" Strasbourg surlarının dışındaydı ve müşteriler orada banyo ve masajdan sonra güneşte kuruyabiliyorlardı.[16] Ancak, normal olarak banyolar, kentin kenar semtlerinde ama hemen hemen her zaman kent surlarının *içinde* yer alıyordu; oysa genelevler sıklıkla kentin dışındaydı. Hatta, bir etimolojiye göre [Almanca'da genelev anlamına gelen] 'Bordell' sözcüğü, *borde*'nin küçültülmüş biçimidir; bu ikinci sözcükle ise, kent içindeki evin (*maison*) karşıtı olarak genellikle kent duvarlarının dışında, tek başına duran bir ev tanımlanmaktadır.[17] Örneğin ilk kez 1270 yılında sözü edilen, Metz'in kuzeydoğusundaki Vallières'in yukarısında yer alan cüzamlılar avlusunun etrafları çitle çevrilmiş kulübelerden, Les Bordes'ten oluştuğu söylenmektedir.[18]

Evdeki sahnelere baktığınızda, karşımızda insanların çocuksu masumiyetinin ve günahsız tenselliğinin değil, cinsel günahkârlığının serimlendiği bir *locus amoenus* çeşidinin bulunduğunu açıkça göreceğiz. Birinci katta kesinlikle –Elias'ın öne sürdüğü gibi– hizmetçiler, giriş katında yıkanan beyleri izliyor değillerdir. Bir genç kadın tırabzana yaslanmış bulunan bir erkeğe az çok cilveyle bakmaktadır. Bu sırada kadın –elinin duruşuna bakılırsa– pencerenin pancurunu kapamak istemekte ve böylelikle –tahminen– erkeği odaya çekmek istiyor gibi görünmektedir. Aslında daha ileride, Ev Kitabı Ustası'nın bir başka çiziminde (Resim 157a) kadınların erkekleri bu biçimde ya da başka yöntemlerle cezbetmeye çalıştıklarını göreceğiz. Bu sahne hiçbir bakımdan "müstehcen" değildir, ama pek de öyle Elias'ın gösterdiği gibi "naif" ya da "çocuksu" da değildir.

Evin içinde iki erkek ve çıplak bir kadın, banyoda oturuyorlar: kadın, sol elinin orta ve işaret parmaklarını çaprazlıyor. Geç Ortaçağ'da sol elle yapılan bu hareketle, örneğin sağ elle edilen bir yeminin geçersizliği ilan edilirdi; ya da Urs Graf'ın 1517 yılına ait bir uçlu kalem çiziminde budala bir kadın, bu parmaklarını çaprazlayarak, sağ eliyle yukarı kaldırdığı bir lambayla simgelenen erdemliliğinin geçersizliğini ilan ediyordu.[19] Büyük bir olasılıkla, önümüzdeki örnekte de durum aynıdır: çıplak kadın, sol elinin yaptığı hareketle, saygın ve namuslu bir kadın değil, bir fahişe ya da en azından başıboş bir hafifmeşrep kadın olduğunu işaret ederek, iki erkeğe pas vermektedir. Memeleri çıplak bir halde evin eşiğinden geçmekte olan ikinci kadın da, etrafa bakınmakla,

bu tesise hangi amaçla girdiğini belli ediyor. Ev Kitabı Ustası'nın, Elias tarafından yine yanlış yorumlanan bir başka çiziminde[20] (fol. 15a) bir kadının açılmış baldırları arasına girmekte olan bir erkek, yakınlarda bu aşk eyleminin tanığı olabilecek birisinin bulunup bulunmadığına bakmaktadır. Çünkü *Roman de la Rose*'un betimlediği gibi, banyo genelevinde namuslu görünen bazı kadınlar da bulunuyordu, ve onların orada çevirdiği işlere kimsenin tanık olmaması gerekiyordu.[21]

Ancak, karşımızda bir genelev işletmesinin bulunduğu sonucuna varmamızı sağlayan başka göstergeler de bulunuyor. Aşk bahçesi ya da –daha doğrusu– 'Vanitas Bahçesi' olarak tasarlanmış avluda[22] (Resim 149 b); bir erkek, başında çeneden bağlanan yuvarlak başlıklı [*Gebende*] bir hizmetçi kızın eşliğindeki genç bir kadını koluyla buyur etmekte, bu sırada parmaklarıyla kadının memelerine yandan dokunmaktadır; bu sırada şahincinin yanında bir mektup okuyan başka bir kadın, etekleri-

149b. *Mittelalterliches Hausbuch*, fol. 18b, 1480 civarı.

150. 'Herr Leuthold von Seven'.
Manes elyazması, 14. yüzyılın başı.

ni dizlerine kadar sıyırmıştır; böylece uyluklarının bir bölümü görülebilmektedir – üçüncü ciltte okuyacağımız gibi, ayağını bile gösteremeyen namuslu bir Gotik dönem kadınının böyle bir şey yapması kesinlikle düşünülemez!

Modaya uygun giyinmiş genç adamın sol elindeki şahin de burada bir aşk simgesi olsa gerektir. Örneğin Resim 150'de Ortaçağ aşk şairi Leuthold von Seven'i, taptığı kadına bir aşk mektubu sunarken görüyoruz. Sol elindeki şahin, kendisinin –aşk bağıyla zincirlenerek– kadının kölesi olduğunu simgeliyor.[23]

Küçük duvarın yanındaki kerevetin üzerinde oturan bir maymun, kendisine doğru bakan bir köpeği kızdırıyor. Ortaçağ'da maymun ünlü bir Luxuria, yani şehvet, kör cinsel azgınlık ve utanmazlık simgesiydi.[24] Özellikle dişi maymunlar son derece müstehcen sayılıyordu: arkalarını baştan çıkarıcı bir biçimde sergileyerek erkek maymunları tahrik ettikleri için satılık kadınları simgelerdi. Latin ülkelerinde fahişeler maymun anlamına gelen *guenon, singesse, mona, maimuta* ve pezevenkler de *singe* ya da *bertone*[25] sözcükleriyle tanımlanırdı – ama bu sözcükler aslın-

da zaten namussuz olan kadınları aşağılamak için de kullanılırdı. Çünkü bir atasözüne göre: "Kadınlar kilisede azize, sokakta melek, mutfakta şeytan ve yatakta maymundur."[26]

Ortaçağ'da çok yaygın bir motif, erkek libidosunu simgeleyen "erkek" bir hayvanı[27] –genellikle genç bir ayıyı ya da bir köpeği– uyaran ya da baştan çıkaran "dişi" maymundu.[28]

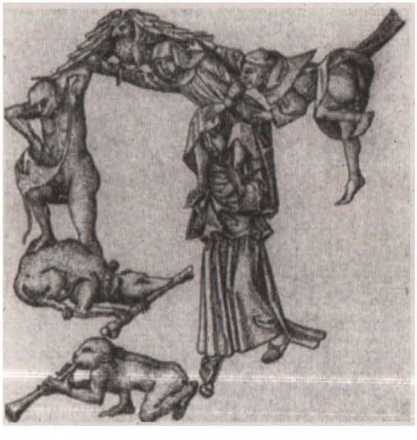
Thomas Murner'in 1512 yılına ait *narrę bschwerúg*'unda şöyle denir:

"Doğanın gizlediğini
her maymun gösterdiği için
ve bakılınca sevindiği için
ve herkese kıçını açan
bir maymundur derim ben de
edep yerini örtemeyene"

Burada, şair, özellikle, memelerini neredeyse meme başlarına kadar açan ve bacaklarının bir bölümünü gösteren kadınları ima etmektedir:

"Şimdi dişi maymunları da anlatmalıyım,
memelerini gizli taşıyamayan
ve boğulacaklarından korkup
onları yarıya kadar açan."[29]

Bu yüzden, zaman zaman toplum içinde çok cüretkâr bir dekolteyle dolaşan Diana von Poitiers'in bir karikatüründe, kralın metresinin kucağında bir maymunla çizilmiş olması hiç de şaşırtıcı değildir (Resim 152).[30]

151. Meister E. S.: Resimli 'g' harfi, 1466 civarı.

152. Diana von Poitires. Karikatür, 16. yüzyıl.

Anonim çizgi bant ustasının 1460'ta yaptığı bir bakır oyma gravürdeki üç çıplak banyo fahişesi –bunlardan ikisinde modaya uygun boynuzlu başlık vardır, diğerinin saçları açıktadır–, Ev Kitabı Ustası'nın az ya da çok çıplak kadınlarından çok daha belirgin bir biçimde, sırtını dönmüş bir soytarıyı baştan çıkarmaya çalışıyorlar, bu sırada kadınlardan birisi, soytarının eteğini kaldırıp, altındaki sönük organı ortaya çıkarıyor.

Konuşma şeritlerinde, altılı vezinde yazılmış metinden, ereksiyon zorluğu çeken adamın tevekkül içinde vazgeçmek istediği, buna karşılık fahişelerin, en azından makul bir sertliğe ulaşması için yardım edecekleri vaadinde bulunarak, onu elde tutmaya çalıştıkları anlaşılıyor (Resim 153).[31] Bu resimde de maymun eksik değil: bu defa bir maymun çifti, belli ki arka planda yer alan iki kişilik yatağın önündeki aşk çiftinin de yaptığını, hatta Rönesans Floransası'nda bir mucizeye yol açan şeyin aynısını yapmaktadır.

Luca Landucci'nin bildirdiği gibi, 13 Kasım 1506'da bir Azize Meryem heykeli, Piazza Padella'daki banyonun karşısında gözlerini yummuştur; böylelikle büyük olasılıkla orada yapılan ahlaksızlıkları görmeye artık dayanamadığını anlatmak istemiştir. Ertesi gün, çok sayıda kişi, ellerinde mumlar ve adak resimleriyle, mucizenin gerçekleştiği yere gelmişti "ve eğer bu banyonun yeri, kadınlar için uygunsuz bir yer olmasaydı, çok sayıda kadın oraya giderdi. "[32]

153. Bandrollenmeister: Banyo genelevde deli, 1460 civarı.

Ama, örneğimizdeki banyonun bir genelev olduğunu kesinleştiren bir nokta daha var. Evin penceresinde, lavta çalan bir çalgıcı oturuyor. Ortaçağ'da çalgıcılar özellikle dengesiz ve azgın insanlar olarak kabul edilir ve bu yüzden çoğu kez Venüs gezegeninin işareti altında resmedilirlerdi. Çalgıcılar çoğu zaman çaldıkları özel genelevlerde ve kötü ünlü banyolarda tellallık (*hurewin*) ve pezevenklik yaparlar ya da gezgin kadınlarla yani seyyar fahişelerle ülkeyi dolaşırlardı. Resimlerde çoğu kez omuzlarında bir maymunla ve yanlarında oturan bir köpekle serimlenmişlerdir, ki –daha önce gördüğümüz gibi– bu iki hayvan da dizginsiz şehvetin simgesidir.[33] Çalgıcı kadınların da buna uygun bir biçimde fahişe oldukları kabul edilirdi ve çoğu zaman da kendilerini satarlardı; bu yüzden, *Gebende* denilen başlığı takan namuslu kadınların tersine, saçları açık dolaşırlardı. Eski Yüksek Almanca sözlüklerinde *meretrix* [fahişe] ve *scortum* sözcükleri, genellikle *theatrice* [tiyatrocu kadın] ve *spilwîb* [çalgıcı kadın] biçiminde açıklanmış ve çevrilmiştir;[34] bu yüzden Geç Ortaçağ'da, birçok kentte çalgıcı kadınların banyolara girmesi de yasaklanmıştı.

Fahişeler gibi, çalgıcıları da komünyon ayinine almaktan ve kutsanmış topraklara gömmekten genellikle kaçınılırdı;[35] *Schwabenspiegel*'e

154. Hendrick ter Brugghen: 'Soytarı ve Fahişe', 1625.

göre "bir oğulun, babasının isteği hilafına, onur karşılığında para alarak çalgıcı olmak istemesi"[36] mirastan reddedilmesi için bir neden sayılıyordu, çünkü para karşılığında onurunu veriyordu.[37]

Karolenjler döneminden Ortaçağ'ın sonlarına dek, çalgıcılar genellikle haktan, huzurdan ve onurdan yoksunlardı[38] –örneğin Habsburg dükü I. Rudolf 1281 yılında "kendi yönetim bölgesi dışında, kadınlarla birlikte gezen çalgıcıları" genel asayişin dışına çıkararak, her türlü hak-

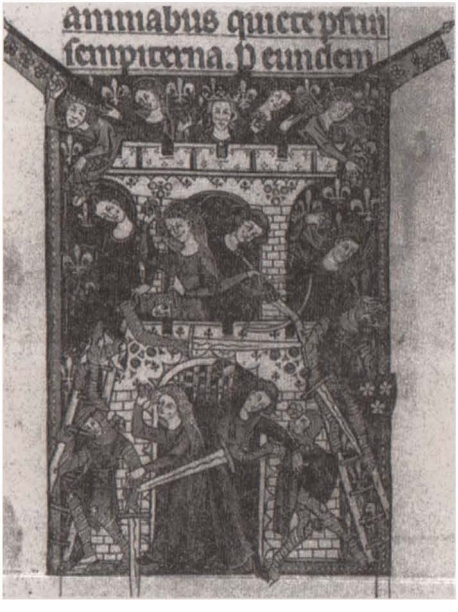

155. Mair von Landshut: 'Ölüm Saati', 1499.

tan yoksun bırakmıştı; Bavyera hukukunda çalgıcıların mahkeme huzurunda tanıklık etmeleri yasaklanmıştı. Birçok kent, çalgıcıların kent kapısından içeriye adım atmalarına bile izin vermiyordu;[39] daha sonraları bile, birçok hükümdarlık buyruğundan ve kent ya da köy talimatnamesinden sonra, gezgin çalgıcılar kovulmuşlardı; sadece "düzenli müzisyenlerin" kilise törenlerinde ve düğünlerde çalmasına izin verilmişti.[40]

Kısacası 16. yüzyılda kentteki genelevlerin kaldırılmasından sonra, ancak banliyö köşelerindeki genelevlerde rastlanan böyle bir çalgıcının, Geç Gotik dönemde namuslu bir banyoda müzik yapmış olması tamamen olasılıkdışıdır; çalgıcı *sadece* dönemin kaba-komik öykülerinde bir kadının banyoda zina işlemesi sırasında düzenli olarak ortaya çıkmakla kalmaz,[41] dönemin orta tabakaya hitap eden, ahlak dersi veren resimlerinde de –maymunlar, köpekler vė fahişelerle birlikte– görülür.[42]

Bu resim hakkındaki yorumlarımızın, hiçbir kuşku götürmediği, son olarak Ev Kitabı Ustası'nın bir başka hafif suluboyalı resmini incelediğimizde, iyice anlaşılacak. Fol. 23b-24a'da da (Resim 157a ve b) kadınların cinsel azgınlığı ve edepsizliği alegorik bir biçimde serimlenmiş-

156. 'Aşk Kalesine Saldırı'
Peterborough Psalter, East Anglia, 1300 civarı.

tir; burada –her zaman söylendiği gibi– "bir Geç Ortaçağ kentinde bir sokak sahnesinin" resmi değil, ünlü aşk kalesinin fethedilişi motifinin travesti bir biçimi bulunmaktadır.[43]

Örneğin Rolandus Patavinus, 1214 yılında Treviso'da gerçekleşen ve bir şenlik hakkında yazdığı tarihçede, "O sıralar Padova'da bulunan en soylu, en güzel ve oynamaya en uygun 12 hanımefendinin" davet edildiğini bildiriyor. "Yalancıktan bir kale inşa edildi ve hanımefendiler, genç kızlarıyla, refakatçi ve hizmetçi kadınlarıyla birlikte buraya sokuldular; ve bu kaleyi, erkeklerin yardımını almadan akıllıca savundular." Kale, her türlü süslü püslü şeyle, "mor, kadife, kırmızı kumaşlarla, Bağdat ve Almeria'dan gelen ipeklerle" süslenmişti; sonra, orada bulunan beyler, çiçekler, parfümler ve olası her türlü baharattan oluşan silah ve mühimmatla kaleye saldırmışlardı.[44]

Ortaçağ edebiyatında, kadının belden aşağısı, hırslı âşığın hücuma geçerek almayı düşündüğü bir aşk kalesi biçiminde betimlenmiştir. Örneğin Heinrich von Türlin'in *Krone*'sinde Gasozein, Ginover'in üstüne

157a. *Mittelalterliches Hausbuch*, fol. 24a, 1480 civarı.

atılır "ve eli çok kalına çarptı / onun elbisesinin altına geçmek istiyordu". Sonunda bu elleşmeler yüzünden tahrik olunca, kalenin hücuma elverişli olduğuna kanaat getirir ve bir kez daha hamle yapar:

"Şimdi kalçayı kavrayınca, eli bazı uçlara kaydı; ve tüm sevgisiyle / kadının kalesinde yer alan / ve onun gizlerinin saklandığı / sarayın önüne geldi / bunun üzerine kilidi aramaya başladı / içindeki sulu çalılı çayıra [= kadın genital bölgesi] / sertleşen koncasını kondurmaya çalıştı."

Bundan sonra, Gasozein, koncasını içeri sokmak için aşk kalesinin kilidini kırmaya çalışır, ama kale iyi tahkim edilmiştir ve konca kapının dışında kalır.[45]

Gerçek oyunda ve edebiyatta kadınlar erdemlerini erkeklerin hücumuna karşı korurlarken, incelediğimiz resimde durum tam tersi görünüyor: burada kadınlar erkekleri fethetmeye çalışıyorlar. Üstelik "bir kadının silahlarıyla."

Böylece sağda arkada bir kadın, pencerede bir fahişe gibi oturuyor ve –sağ elinin hareketine bakılırsa– müşterileri baştan çıkarıyor; derin

157b. *Mittelalterliches Hausbuch*, fol. 23b, 1480 civarı.

158. Braunschweig Monogram ustası: 'Kadınlarevinde', 1540 civarı.

dekolteli bir başka kadın da bir kuyunun önündeki pencereden, yarı çıplak bir seyise el ediyor; başında *Gebende* bulunan namuslu bir kadın ise, elinde bir kuş kafesiyle kadınları avlamaya giden bir başka seyisi durdurmaya çalışıyor – dış kapının üzerine asılan kuş kafesi, özellikle Hollanda'da, genelevlerin tipik 'tabela'sıydı[46] (Resim 158).

Çiftçideki kuş, yaygın bir bekâret simgesiydi[47] ve bizim resmimizde genç kadının kafesi, tıpkı genelev kapılarındaki kafesler gibi boştur. Resim 159'un yazı şeridinde, açgözlü kadının neler düşündüğü okunabilir. "Pençemi bu aralıktan içeri sokabilseydim, zaman yitirmeden bu nankör hayvanı ele geçirirdim."

Bununla neyin kastedildiği, ikinci sahnede anlaşılıyor: burada bir adam, kadının "kuşunu" alabilmek için, parmağını onun "aralığından" içeri sokmaya hazırlanıyor.[48] Resmin arka planında (157b), bir adam çoktan tuzağa düşmüştür ve havada baş aşağı bir biçimde çaresizce asılı durmaktadır; diğer yandan sol önde bir kadın partnerini henüz kandırmaktadır: erkeğin elleri kadının kalçaları üzerindedir, kadın onun saçlarına bir aşk tacı takmakta ve belden aşağısını ona şehvetle uzatmaktadır.

II. Elias, böyle bir yorumun, doğru olsa *bile*, kendi kuramıyla tamamen uyumlu olduğunu düşünüyor ve diyor ki:

"Ama (bir genelev söz konusu olsa bile): O zamanlar genelevin sosyal statüsü bugünkünden farklıydı. Büyükçe bir kentte, resmi bir ziyaret

sırasında, hoş geldin karşılaması niyetine, genelevin de imparatorun ve maiyetindekilerin hizmetine sunulduğu olurdu. Bunu kısa süre önce bir kadın arkadaşıyla buluştuğu kanıtlandığı için, tüm seçilme şansını yitiren evli Amerikan başkan adayıyla karşılaştırın."[49]

İtiraf etmek gerekir ki, Ortaçağ'daki fuhuşa ve fuhuşun o dönemdeki değerlendirilişine ilişkin böyle adeta operayı andıran bir imge, geniş bir kabul görmüştür ve günümüzde de uzman tarihçiler tarafından yayılmaktadır;[50] bu yüzden, bu imgeyi gerçeklikle karıştıran tek kişi Elias değildir.

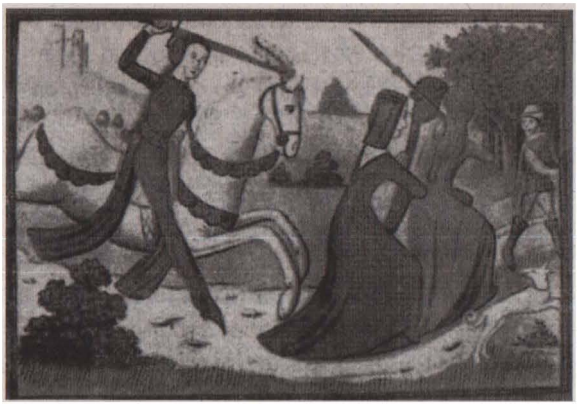
Peki ama gerçeklik nasıldı?

Öncelikle, Ortaçağ'ın *sonlarında*, en azından yetkililerin fuhuşa karşı 13. yüzyılda ya da 14. yüzyılın ilk yarısındakinden daha hoşgörülü bir tutum içinde olduklarını saptamak gerekir; bu da Ortaçağ'ın akışı içinde artan değil, azalan bir baskıdan söz edilmesi gerektiği anlamına gelir.[51]

Örneğin Santiago de Compostela'ya hac ziyareti çağrısı yapan *Codex Calixtinus*'da, "fahişelik ve para hırsı yüzünden, şeytanın emriyle geceleri hacıların yataklarına sokulmaya çalışan" hancı kadınların aforoz edilmeleri bildiriliyor; "aynı nedenle Miño köprüsü ile Palas del Rey arasında, ormanlık bölgede hacıların karşısına çıkan fahişeler sadece aforoz edilmekle kalmayıp herkes tarafından yağmalanmalı ve burunları kesildikten sonra aşağılanmalıdır."[52] Büyük bir olasılıkla, daha eski görenekleri yasa halinde derleyen *Coutumes de Carcassonne*'un bir maddesinde, 13. yüzyılın başlangıcında fahişeler kentten kovuluyorlar ("aleni

159. 'Chat Chah'. Fransız bakır gravürü, 1580 civarı.

160. Jean d'Arc ikmal birliği fahişelerini kovuyor.
Vigiles du roi Charles VII'den, 15. yüzyıl.

fahişeler Carcassonne surları dışına atılırlar");[53] Sainte-Geneviève ve Saint-Germain-des-Prés manastırlarının 13. yüzyıl sonları ile 14. yüzyıl başlarındaki suç kayıtlarında "qui estorent foles de leurs cors" kadınların ve Paris'i terk etmekte direnenlerin, kızgın demirlerle dağlanmakla ve herkesin önünde teşhir edilmekle tehdit edildikleri anlaşılıyor; daha sonraki dönemlerde bu tehditten bir daha söz edilmiyor.[54] Ve son olarak, 1266 yılında Venedik'teki büyük meclis "Signori de la notte"ye bir hafta içinde kentin çeşitli *contrade*'lerinde mesleklerini icra eden tüm *aleni fahişeleri* cumhuriyetin kıtasının *güçlü ülkesine* sürme emrini vermişti.[55]

Genellikle 14. yüzyılın ikinci yarısında ve izleyen yüzyılın başında, kentlerin çoğu genelevler kurmaya ya da surların dışındaki mevcut binaları, kentin *içindeki* kenar bölgelere taşımaya başladı; örneğin 1425 yılında Toulouse'daki "Grande Abbaye" [Büyük Manastır] ya da bundan birkaç yıl önce Montpellier genelevi[56] ya da Basel'deki genelevler[57] kentin içine taşındı. Bu önlem her yerde, bu günaha müsamaha gösterilmesinin, giderek daha sık işlenen daha kötü günahları azaltmaya katkıda bulunacağı söylenerek gerekçelendiriliyordu; bu bakımdan İtalyanlar daha çok oğlancılığı ve erkek çocuklara yönelik anal tecavüzü,[58] diğer Avrupalılar ise kadınların ve genç kızların ırzına geçilmesini önlemeyi düşünüyorlardı.[59] Kentlerde resmi olmayan sosyal denetim olanakları eskisine oranla azalmıştı; bu yüzden mesleki ahlaksızlığın belirli yerlerde yoğunlaşması, ayrıca uygun düşüyordu.

Eski halk kanunlarına göre fuhuşun üzerine acımasızca gidilmişken – Vizigotlarda ihmal ya da rüşvet yüzünden bir fahişeyi hoşgören hâkime 30 solidi para ve 100 değnek cezası verilmişti; bir fahişe alınabilecek en büyük değnek cezası olan 300 değnek cezasına çarptırılmıştı[60]– bu yüzden Kilise Babaları ve daha sonra çok sayıda teolog bu günaha izin verilmesi gerektiği, yoksa lağım tıkanırsa çok geçmeden tüm sarayın kokacağı görüşünü bildirmişti.[61] İleri Ortaçağ'da Thomas von Chobham da, fuhuşun yasaklanmasına karşı ciddi bir uyarıda bulunmuştu; aksi halde bu yasağın ölümle sonuçlanan ırza geçmelerin[62] ve sodominin artışını beraberinde getireceğini düşünüyordu;[63] Kent Babaları da resmi genelevlerin kurulmasını tam da bu gerekçeyle meşrulaştırıyordu.[64] Örneğin 1403 yılında Floransa hükümeti, bir "Ahlak (Onestà) Ofisi" kurmuştu; bu ofis ahlakın düzeltilmesi için kent dışından ve yabancı ülkelerden –özellikle Almanya'dan ve Hollanda'dan fahişeleri toplayacak, öncelikle de doğum sayısındaki sürekli düşüşün nedeni olarak gösterilen oğlancılığın artışını engellemek amacıyla bir genelev açacaktı.[65] Hermann von Weinsberg de, Köln'ün Berlich semtindeki genelev hakkında benzer şeyleri düşünüyordu.

"Bu utanç evinin, büyükler tarafından hangi nedenlerle inşa edilip açıldığına gelince, daha büyük ve daha fazla günahların işlenmesini önlemek amacından başka bir neden duymadım."[66]

Son bir örnek verecek olursak, 1478 yılında Lyon'da "estuves de la Pêcherie" yakınlarında oturan kentliler, bu banyo genelevini ahlaki nedenlerden ötürü kapattırmaya çalıştıklarında, Casotte Cristal adındaki bir Flaman kadını olan genelev sahibesini savunanlar, kraliyet emirlerinin çok uzun bir süredir bu tür banyolara "daha büyük kötülükten kaçınmak için" izin verdiği ve bunun nedeninin de "iyi genç kızları ve erdemli kadınları baştan çıkarmanın kesinlikle kabul edilemez"[67] olduğu savını öne sürdüler.

Aslında çok sayıda Geç Ortaçağ kenti, kadınlara yönelik –memelerin ya da bacaklarının arasının ellenmesi gibi– görece daha sık cinsel tacizin yanı sıra, tecavüzlere de sahne oluyordu; ve kent ne kadar büyük ve bir bakışta görülemezse, bir kadın için böyle bir suçun kurbanı olma tehlikesi de o kadar büyüktü. Özellikle alt tabakaların kadınları, tekstil işçilerinin ve gündelikçi işçilerin kızları ve karıları,[68] daha çok da yalnız yaşayan genç kadınlar, genç dullar ya da kocaları bir süreliğine dışarıda çalışan kadınlar, yolculuk eden yabancı kadınlar ya da adları haklı haksız kötüye çıkmış kadınlar tehlike altındaydılar.[69] Bir kadın karanlık çöktükten sonra yanında bir erkek olsa bile sokağa çıkmaya cesaret ede-

miyordu. Bu yüzden, örneğin güneydoğu Fransa'da tipik bir tecavüz eylemi delikanlılardan ya da gençlerden oluşan ve gece kadının semtinde dolaşan bir çetenin[70] adeta bir cinsel erginlik ritüeli gibi[71] kadının evine girmesi, kurbanını dövmesi, aşağılaması ve sonra da ırzına geçmesi biçiminde gerçekleşiyordu.[72]

Paris'te –revëurs denilen– bu gece gezginlerinden çok korkuluyordu; daha 13. yüzyılda, kent valisi Etienne Boileau'nun "Statuts des estuvëurs"ünde yayımlanan *Livre des mestiers*'de, "sözü geçen meslek sahiplerinden hiç ama hiçbiri, evlerinde ya da banyo genelevlerinde, gece ya da gündüz, bu hanım ya da beylerden hiçbirini, ve gecenin galebe çaldığı hiç kimseyi barındıramaz"[73] diye açıklanıyordu. Bu tür kent çeteleri, ara sıra civar köylerin huzurunu da bozuyordu. Örneğin Pierotin le Fournier adında biri, 1426 yılının Noel haftasında, kafadarlarıyla birlikte Anjou'nun birçok köyünü taradıktan sonra mahkûm edilmişti. Çete, Billy'de bir eve girmiş ve orada delikanlıların "tensel arkadaşlık" teklifini kabul etmeyen Marguerite de Boulard adındaki genç bir kadına tecavüz etmişti.[74]

Bu suçlar genellikle gecenin karanlığında işlendiği için, otoriteler, genelevlerdeki müşterilerin, fahişelerin yanında gece boyunca kalmalarına da ses çıkarmıyordu; çünkü böylelikle söz konusu erkeklerin başarılı "atış"tan sonra bekçiler tarafından yeterince denetlenemeyen sokaklarda asayişi bozmamaları da güvence altına alınmış oluyordu. Örneğin Alsas bölgesindeki Schlettstadt'ın 1374 yılına ait yasasında şöyle yazılıdır:

"Bekçinin çaldığı üçüncü uyarıdan sonra genelevin yanındaki meyhanede oturmaya devam edenler, bekçiye II ß para cezası öder; eğer bir fahişenin yatağında çıplak vaziyetteyse, ceza ödemesi gerekmez."[75]

Aynı nedenle Londra'dakiler de geceleri kentleriyle Thames nehrinin "sarhoşlar kıyısı" yani Southwark genelev mahallesi arasında geceleri kürek çekilmesine tahammül edemiyorlardı;[76] 1467 yılında, Leicester kentinin bir emir eri, "IX'dan sonra güzel bir hatunun ardından yürüyen bir adam elinde ışığı ya da mantıklı bir nedeni yoksa, etkilenenin bedeli olarak dayak yer"[77] diye belirlemişti.

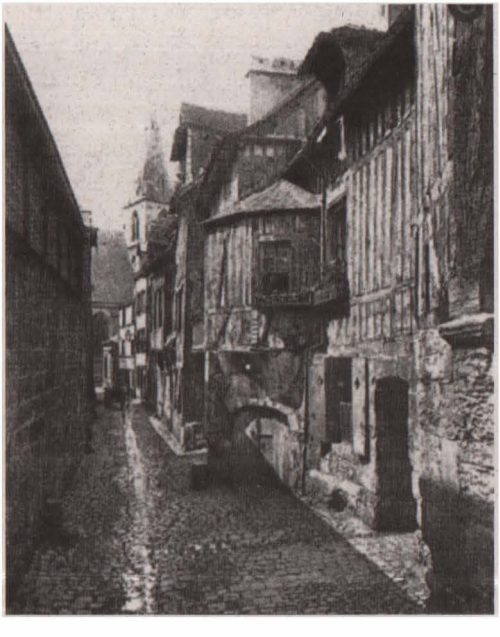
Görüyoruz ki, Geç Ortaçağ'daki "resmi" genelevlerin varlığı, asla onlara *kendi başına* bir tür 'zevk merkezi' olarak izin verildiği ya da onaylandıkları anlamına gelmiyor; bu evlerde yapılanlar 1480'de Strasbourg'da söylendiği gibi "günah şeyler"di.[78] Nürnberg'deki bir genelev yönetmeliğinin dile getirdiği gibi, fahişeler "günahkâr karakterdeydiler;"[79] Hermann von Weinsberg, kendi döneminde Köln'de toplumda

bazı döküntülerin bulunduğunu ama bunların kent fahişeleri kadar "adi ve günahkâr olmadıklarını" belirtiyor.[80]

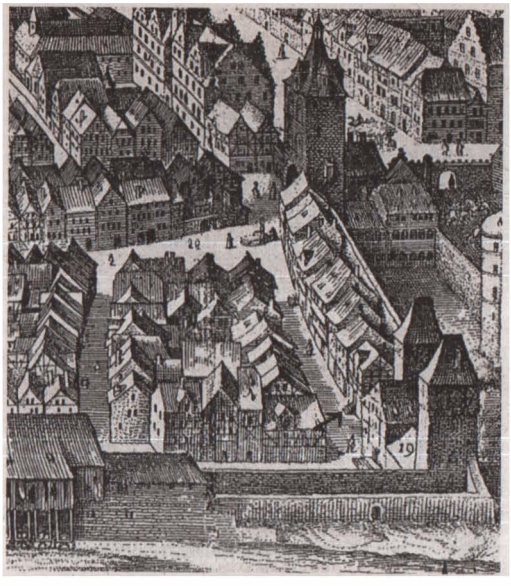
Geç Ortaçağ fahişelerinin de, Yahudiler ve cüzamlılar gibi toplumun 'dışındakiler'den sayıldıkları,[81] sayısız kanıtla gösterilebilir.

Bir yandan –daha önce değinildiği gibi– genelevler hemen hemen istisnasız bir biçimde en ücra köşelerde, genellikle kent surlarının dibinde ya da dışında, kentin banliyösünde ya da kent hendeğinde yer alıyordu; bir başka etimolojiye göre, Almanca'da genelev anlamına gelen "Bordell" sözcüğü "bord" ve "eau" sözcüklerinden türetilmiştir ve "suyun kenarında" anlamına geliyordu.

Eski Roma'da *'lupanaria'*ların çoğu limanda ya da kent kapılarında yer alıyordu;[82] Ortaçağ'ın sonlarında Avrupa'da da durum böyleydi. Örneğin Leipzig'de, 15. yüzyılın ortasında, genelev, Halle kapısında, "dış mahallelerin en ücra ve en uzak köşelerinden birinde" yer alıyordu; hendek üzerinde kent surundan binaya giden bir köprü bile yoktu, böylelikle Kent yöneticilerinin, erkek nüfusun günah yerine ulaşmalarını olabildiğince zorlaştırmak istedikleri izlenimi doğuyor.[83] Heilbronn'da

161. Kent surunun yanında, Geç Ortaçağ sokağı (rue du Matelas, Rouen).

162. Heidelberg Kadınlarevinin konumu (ok).
Merian'ın bakır gravürü, 1620.

aynı dönemde eski genelev "surun arkasında" yer alıyordu; bu durum zaman zaman bir bekçinin yakındaki "kötü kadınlar evinde birazcık değişiklik yaşayabilmek için –örneğin 1494 yılında böyle olmuştu– görevini ihmal etmesine yol açıyordu.[84]

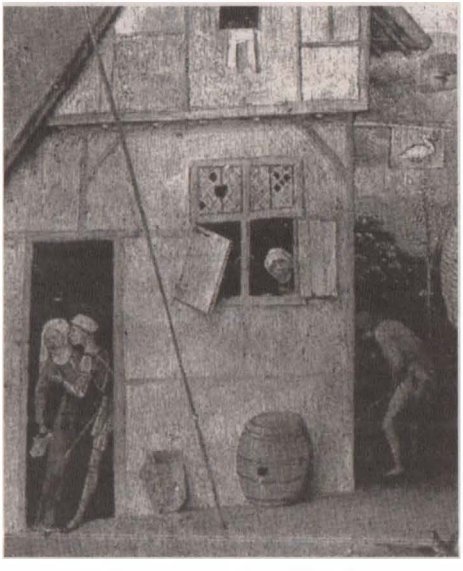
Heidelberg'de "kadınlarevi" hemen kentin batı surunun dibinde, "Büyük Sur Sokağı"nda orta kapının yakınında yer alıyordu (Resim 162).[85] 14. yüzyılın sonuna doğru kentin sınırları genişletildikten sonra bu kapının kuzeyindeki hendek doldurulmamıştı ve genelevin altın çağını yaşadığı dönemlerde bu hendek "atış hendeği" denilen ve üzerinde "dansların" ve içki alemlerinin "düşüncesizce" yapıldığı bir yerdi;[86] Überlingen'deki kent surlarının dışında, çayır kapısının önünde "açık genelevin" yanındaki "oyun çayırı" da bu kentteki talih ve zar oyunlarına ve hedef tahtasına yapılan atışlara izin verilen tek yerdi.[87]

Son olarak, İngiltere'de kentlerin çoğunda her türlü fahişelik resmi olarak yasaklanmıştı, ama az çok sessizce müsamaha gösterildiği yerlerde de, örneğin 15. yüzyılın ortasında Coventry'de ve Leicester'de fahişeler kent surlarının dışında duruyorlardı. Londra'da para karşılığı aşk, surların içinde yasaktı, ancak 1384 ve 1393 kararnamelerine göre Cokkes

Lane semtinde buna göz yumuluyordu;[88] fahişeler bu bölgeye yüzyılın başından itibaren halkın direnişine karşın sızmışlardı.[89] Londra'nın asıl genelev mahallesi kentin dışında, karşı kıyıda, Thames nehrinin "sarhoşlar kıyısında" yer alıyordu; bu bölge 1327 yılına kadar Winchester piskoposunun yargılama yetkisi altındaydı.[90]

Kıtanın ünlü banyo genelevleri de genellikle kent surlarının bitişiğinde ya da dışarıdaydı. Örneğin 1490 yılında Annecy'de böyle bir yer vardı, üstelik "fauburg de Boeuf"te onbeş fahişesiyle çok kazançlı bir işletmeydi; Cenevre'nin "quartier chaud"u da kentin surlarının dışında "fauburg de la Corraterie"de, Dominiken Manastırı'nın çok yakınında bulunuyordu ve sonunda dindar adamların ısrarları üzerine, daha sonra "rue du Vieux-Bordel" denilen "charrière des Belles Filles"e taşınmıştı.[91]

Bazen, genellikle kent surlarının yakınında ya da dış mahallelerde bulunan Yahudi semtlerinde ya da Yahudi sokaklarında da[92] Yahudi olmayan erkekler için genelevler açılmış gibi görünüyor; ama Yahudiler'in mahallelerinin böyle kirletilmesine zaman zaman başarıyla karşı koydukları anlaşılıyor; örneğin 1375 yılında, Schweidnitz'te, kent meclisi Yahudiler'e, Yahudiler sokağı denilen Töpfergasse'ye hiçbir fahişe gön-

163. Hieronymus Bosch: Kadınlarevi ('Kayıp Oğul'dan ayrıntı), 1499 civarı.

dermeme sözü vermiştir. Geç Ortaçağ'da birçok kentte Yahudi mahallesi, kentin geri kalanından tamamen yalıtılmıştı ve fuhuşun orada daha iyi kontrol edilebileceği de düşünülüyordu. Örneğin Regensburg'da 15. yüzyılda her akşam kilitlenip sabahları yeniden açılan bir Yahudi mahallesi vardı; 1341 yılına ait Köln kent defteri de, kent ulağının Yahudi kapısının anahtarını bulundurduğunu, kapıyı her akşam güneşin batmasından sonra kilitleyip, her sabah erken saatte yeniden açtığını, bunun da Yahudiler'e yılda 20 Mark'a mal olduğunu bildiriyor.[93]

Elbette genelevin surların dışında ya da önünde, kent kapısının yakınında olmasının her şeyden önce iki nedeni vardı. Bir yandan, Ortaçağ kentinin yerleşim düzeneği merkezden çevreye doğru bir sosyal farklılık gösteriyordu. Kentin kenar semtlerinde ve surların dışında, banliyöde, yoksullar ve horlananlar, geçici işçiler, dilenciler,[94] saygın olmayan meslekleri icra edenler, örneğin fahişelik yapmaktan da geri kalmayan natırlar[95] yaşıyordu. Erken 15. yüzyılın Nürnberg'inde, sadece en az iki yüz guldenlik bir serveti bulunduğunu kanıtlayanlar, kent surlarının içinde yaşayabilirdi.[96]

164. Wolf Drechsel: Natır, 16. yüzyıl.

Öte yandan, her gün civardan köylüler ve başka yabancılar, kent kapısından akın akın geçiyorlardı[97] ve bu adamların yakındaki genelevde iyice bir rahatladıktan sonra, kentli kadınlara ve kızlara sataşmayacakları umuluyordu. 'Trafiğin yoğun olduğu' özel dönemlerde –örneğin yabancı prensler ve başka rütbelilerin ya da askerlerin, koruma amacıyla kentte kaldığı zamanlarda– meclis genellikle genelevlere yeni kat çıkmakla ya da gezgin kadınların yani seyyar fahişelerin kente girmesine izin vermekle kalmaz;[98] kadın nüfusu da, hava kardıktan sonra sokaklara çıkmaması için eskisinden daha sıkı tembihlerdi. Genelevlerde fahişeler birbirleriyle sık sık dövüşürlerdi,[99] ama daha çok yerli ve yabancı erkekler arasında kanlı kavgalar yaşanırdı. Örneğin 1422 yılında Heidelberg'de Büyük Sur sokağındaki "genel kadınlar evi"nde kentte konaklayan Württemberg ve Mömpelgard Kontesi Henriette'nin maiyetinden bir adamın eli, bazı üniversitelilerle yaptığı ağır kavgalar sonunda kopmuştu.[100]

Kentin namuslu bir yurttaşı bu ücra ve kötü ünlü yerlerde görülmek istemezdi; Hermann von Weinsberg şunları anlatıyor:

"Ama bu kadınlar evine, sıradan halkın en kötü en aşağılık kesimi dışında hiç kimse gündüzleri gelmezdi; saygın ve onurlu kimseler bu evden kaçınırlardı. Birçokları yollarını değiştirir, yolları buradan geçse bile o yol boyunca yürüyemezlerdi."[101]

Weinsberg neden söz ettiğini biliyordu; kendisi de yirmi yaşındayken "bekâretini" "Trein Hoestirne denilen bu "sinsi fahişelerinden" birine

165. Erhard Altdorfer: Kadınlarevinde, 1508 civarı.

vermişti ve daha sonra "Sarhoşken 4 ya da 5 kez daha fahişeler evine gitmiş" ve sonunda Fransız [frengi] hastalığını kapmaktan korktuğu için bu zevklere son vermişti.[102]

Köln sakinleri bu gibi sinsi fahişelerinin –müşterilerine kendi evlerinde hizmet ettikleri için onlara "gizli" fahişeler de deniyordu– foyasını meydana çıkarttıklarında, bu kadınları mahallelerinden kovuyorlardı. "Sinsi fahişeler günahlarını komşularından çok iyi izlemek zorundadır, yoksa komşular, onlara katlanamaz ya da onları kovar." Kent fahişeleri bu sevimsiz rakiplerini "arabaya bindirip açıkça eve götürmek"[103] hakkına sahiplerdi; bu hakları kullandıkları da anlaşılıyor, çünkü "oraya götürüldüklerinde büyük tantana koptu"[104] deniyor.

Başka kentlerde de, gizli fahişelerin ve sokak yosmalarının yanı sıra 'resmi' genel kadınları da mahallelerinden kovmak isteyenler sadece üst ve orta tabaka mensupları değillerdi; ve genellikle otoriteler kent sakinlerinin doğrudan çıkarlarına aldırış etmiyorlardı. Örneğin Tarascon'da, Anrain kenti sakinleri hiç olmazsa kendi sokaklarına açılan genelev kapısının duvarla örtülmesini istediklerinde, böyle bir durum ortaya çıkmıştı; ya da Dijon'da 1486 yılında kent bekçileri komşuların isteği üzerine birkaç fahişeyi hapse attıklarında, bu memurlar Langres piskoposu tarafından, ondan merhamet dileyinceye kadar aforoz edilmişlerdi.[105]

166. 'Kayıp Oğul' kadınlarevine giriyor. Sağda genelev patroniçesi. Marburg resimli halısı, 1400 civarı.

Paris'te 1373 yılında Agnès adındaki bir kadın tellalının işyerine karşı, komşuları –hepsi de bir kenar mahallenin sıradan insanlarıydı– isyan ettiler ve kentin başka bir bölümüne taşınmasını sağladılar.[106] 25 yıl sonra Floransa kentlileri, Angela adındaki komşularına, Nofri di Francesco'nun karısına karşı, sokakta iş tuttuğu gerekçesiyle cephe aldılar. Bu kadını bu rezil alışkanlıktan vazgeçirmek amacıyla, geçimini sağlamasına katkıda bulunmak için ona her hafta bir sepet hediye etmeyi önerdiler; ne var ki Angela yüzsüzlük yaparak, ancak haftada 2 Florin karşılığında, daha az günahkâr bir yaşam sürdürmeye hazır olduğunu belirtti.[107]

1458 yılında, Frankfurt'ta aşağı tabakadan üç kadın, "namuslu ev kadınları Gretigen, Katherin ve Else", meclise "utanmaz kadınların" çevirdikleri işler yüzünden rahatsızlık duydukları için "hiçbirimiz sokakta yürüyemiyor ya da gitmemiz gereken yere gidemiyoruz" şikâyetinde bulundular;[108] bu sorun meclisteki beyleri başka bir açıdan ilgilendiriyordu: fahişeleri müşteri peşinde koşarken gören namuslu kadınların ve çocukların da, ahlakının bozulmasından korkuyorlardı,[109] çünkü *aslında* en namuslu kadın bile bir sokak serserisi kadar azgındı ve böyle bir olayı kendi gözleriyle görünce azgınlığı kolayca uyanabilirdi.

Aynı dönemde Frankfurt'ta, genel kadınların "birçok kadına ve kıza kötü örnek ve emsal oluşturdukları, onları erdemsizliğe tahrik ettikleri"[110] söyleniyor; 1480 yılında Strasbourg'daki bir talimatnamede,

167. Fahişe kadınlarevine müşteri çekiyor. Marco Polo'nun Seyahatler Kitabı için İngiliz illüstrasyonu, Meister Johannes, 1400 civarı.

fahişelerin "dindar kadınların ya da genç kızların bu kentte dans için bir araya geldikleri hiçbir yerde, dindarlarla birlikte dans etmemeleri; bunu yapanlara ise iyilikle uyarıda bulunulması, zarar verilmemesi, yaralanmamaları ve öldürülmemeleri, başka bir cezaya çarptırılmamaları"[111] belirlenmişti. Ancak 1462 yılında bir Hannoverli bu kadar ılımlı davranmamıştı, genel kadınlara öfkelenince zemberekli okuna davranmış ve genelevin kapısına koşturmuştu. Bunun üzerine meclis kendisine, bu tür kendi başına yargılamalara tahammül edilemeyeceğini bildirmişti.[112]

Bu arada, fahişelerin halkın erkek nüfusuyla da pek fazla temas halinde olmaları engelleniyordu. Elbette, genç erkeklerin çoğunun ara sıra biraz gevşemeleri gerektiği düşünülüyordu; Dijon'daki bir genelev ziyaretçisi bunu şöyle dile getiriyordu: "Pazartesi öğleden sonra iki üç sularında doğa beni eğlenmeye kızların evine götürdü."[113]

Ancak böyle erkeklerin, günahkâr cinsel birleşmeye etkin bir biçimde *tahrik* edilmemeleri, daha çok "doğa"nın onları fahişeler mahallesine sürüklemesine kadar beklemeleri gerekirdi. Bu yüzden hemen hemen her kentte, fahişelerin namuslu mahallelerden kentin kuytu köşelerine gönderildikleri meclis buyrukları vardır;[114] bazen bu köşeler daha sonra "tatlı köşeler" denilen yerlere dönüşüyordu. Örneğin, Heidelberg'de[115] böyle bir yer söz konusu olmadığı için saygın kişiler öfkeleniyorlardı; 1494 yılında Heinrich Knoblochtzer bundan acı acı yakınıyor: "denetimciler ve görevliler genel kadınların utanç verici giysiler içinde ve haysiyet kırıcı bir biçimde sokakta dolaşmalarına ve üstelik kiliseye de girmelerine göz yumuyorlar. Belki de böyle bir şeyi aklından hiç geçirmeyen bazı gençler, bunları görünce, çoğu zaman ahlaksızlığa (önce heveslenip sonra belki işe de koyularak) tahrik ediliyorlar. Ancak bu tür evlere izin verilmediğinde, (ne bir karısı ne de bekârete bağlılığı olan bekâr erkeklerden) daha büyük kötülükler ortaya çıkar; ama bu kadınlar

168. İşkence tahtasında keşiş ve fahişe, İngiliz, 14. yüzyıl.

herhangi birini ne evlerinin içinde, ne de dışında, sözleriyle, işleriyle ya da tavırlarıyla bu işe tahrik etmeli[116] ve toplum içine, açık meydanlara, pazarlara ya da kiliseye de gitmemelidirler;[117] bu yüzden evlerinin dışına çıkmamaları uygun görülmelidir, çıkarlarsa da iyice giyinmeli ve sadece kiliseye gitmeli, orada da hiç kimse tarafından görülmemeye ve sunak dışında hiçbir yere bakmamaya dikkat etmelidirler."[118]

Bir yandan, fahişelerin yatay hareketliliği az çok yatakla sınırlı tutulmaya çalışılıyordu, bu yüzden Nürnberg'de,[119] Konstanz'da ya da Augsburg'da uzun süre adeta kışladaymış gibi kapalı tutulmuşlardı;[120] bir yandan da birçok kesimin üzerinde oturdukları elleriyle beslendikleri söylenen kadınların evine gitmesi yasaklanmıştı.[121]

Örneğin eski Roma'da bir erkek fuhuş yapan meyhaneci kızla, *tabernariae*'yle yatabiliyor ve bu zina sayılmıyordu, çünkü bu kızların hukuksal statüsü yoktu.[122] Ortaçağ'da ise durum farklıydı. Hıristiyan Batı'nın tümünde olduğu gibi Heidelberg'de de genel kadınlar "evlilik ya da bekâret yemini etmiş olanları, tüm din adamlarını, ruhani ve dünyevi papazları ve tarikat mensuplarını" cinsel birleşme için müşteri kabul edemezlerdi.[123]

Evli bir erkek –kentin sakini olsun ya da olmasın– bir fahişeyle yattığında, bu zina sayılırdı ve zamparaya sert bir ceza verilirdi. Örneğin 1492 yılında Heilbronn kenti sakini Rotfritz "genel kadınlar evinden bir kadını kendi evine getirip, kendi karısının odasına soktuğunda, kutsal evlilik onurunu çiğneyerek, onu orada alıkoyduğunda" bu eyleminden sonra kentin dışına kaçmıştı. Geri döndüğünde tutuklanmış ve Heilbronn kentine ve iki mil çevresine girmesi sonsuza dek yasaklanmıştı.[124] Ulm'da sokak bekçilerinin, geneleve yapılan baskınlarda ele geçirdikleri her evli erkeği "mahzen"e yani "zindan"a atmaları emredilmişti.[125] Freiburg'da 1412 yılında alınan bir meclis kararına göre, "Evli bir erkek bu kadınlar evine girdiğinde ya da orada bulunduğu öğrenildiğinde, kentlilere hiç itiraz etmeden bir mark gr. ödemelidir; parayı ödemezse teşhir edilmeli ya da ahıra konulmalıdır."[126]

Hıristiyan bir fahişeyle yatmaya cüret eden Yahudiler çok daha sert cezalara çarptırılıyorlardı.[127] 13. yüzyıldaki *Schwabenspiegel* din adamlarına ve Yahudiler'e "fahişeler evinin" yasak olduğunu[128] belirliyor; Avignon'daki bir genelevin 1347 yılına ait bir tüzüğünde, orada genel bir kadınla tensel temasa geçen bir Yahudi'nin zindana atılması ve sonra belediye tarafından, kırbaçlanarak kent dışına çıkartılması gerektiği bildiriliyor ki, 1408 yılında Carpentraslı bir Yahudi'nin başına gerçekten böyle bir olay gelmiştir.[129] Çok sayıda esnaf loncası da geneleve git-

meyi ahlaka aykırı buluyordu ve kalfalarına –evli olup olmadıklarına bakmadan– bu tür eğlenceleri yasaklıyordu.

Örneğin 15. yüzyılın başında Riga'daki ayakkabı kalfalarının bir kuralı şöyleydi:

"Ayrıca, kalfalarımızdan biri, kadınlar evine gider ve orada bira ya da benzer şeyler yüzünden aşk bulursa, derneğe 1 mark ceza öder."

Leipzig'deki fırıncılar loncası da 1453 yılında, kalfalarına hep birlikte fahişelerle içki içmelerini yasaklamıştı:

"Kalfalar bir yerde buluştuklarında ya da hep birlikte içki içtiklerinde, ustalar ve tüm lonca hiçbir kalfanın birkaç genel kadını yanına oturtmasını istemez, yoksa Lonca'ya ve kalfalara öder."[130]

Genel kadınlara, evlilik yoluyla daha az günahkâr bir yaşam sağlama yönünde kamusal bir ilgi bulunuyorduysa da; öyle anlaşılıyor ki "zavallı kızlardan" biriyle evlenmeye hazır olan birisi ender ortaya çıkıyordu. Bu yüzden daha 1198 yılında Papa III. Innocentius böyle bir adama tüm günahlarını bağışlama sözü vermekle, onun ekmeğine yağ sürmek zorunda kalıyordu.[131] Esnaf birliklerinin ve loncaların çoğu, fahişelere karşı reddedici bir tutum içindeydi. Örneğin 1461 yılında Göttingen'de "esnaf birliklerinin kötü ünlü kadınları köylere almadıkları"[132] söyleniyor; daha önce de Paris'teki kasaplar loncası şunu belirliyordu: "Eğer Paris'teki bir kasap sefih ve hafifmeşrep bir kadını, Hakim ve Kurul Üyelerinin izni olmadan alırsa, sonsuza kadar Grande Boucherie'nin [Büyük Kasap Çarşısı'nın] dışında bırakılır. Ama, Petit-Pont'daki Kasaphanede kasap dükkânı olabilir."[133]

Ancak bu tür izinler çok ender veriliyordu; verildiğinde bile, böyle bir kadın yine de ömrü boyunca eski bir fahişe olarak damgalanıyordu. Örneğin Hamburg'da 1483 yılında, mesleğini icra etmekten vazgeçen ve evlenen bir kötü kadının bile, namuslu bir kadın gibi giyinemeyeceği kuralı getirilmişti: "Kötü ünlü bir kadın bir erkekle evlenir ve öteki namuslu kadınların görüntüsü altında gezmek isterse, bu gerçekleşemez, eğer namuslu kadınlar gibi süslerle gezmek isterse süslerini gizlemek zorundadır."[134]

Fahişelik mesleğinin de, sadece saygın zanaatlar gibi örgütlenmiş birçok meslekten biri olduğuna ilişkin yaygın iddiaya ne demeli?

Fahişelerin –Elias'ın öne sürdüğü gibi– zaman zaman adeta loncalar biçiminde örgütlenmiş bulundukları; "*tüm öteki meslek türleri gibi* belirli hakları ve yükümlülükleri bulunan bir birlik oluşturdukları[135] hiçbir yerde kanıtlanamaz ve tamamen olasılıkdışıdır. Herhalde bu yanlış iddia, Elias'ın güvendiği kişilerden birinin alıntıladığı[136] ve 1502 yılında

Nürnberg'de geçmiş bir olayı yanlış yorumlamasından kaynaklanıyor. Nürnberg'de genç bir ambar kâtibi [Kornschreiber], anlaşıldığına göre kandırdığı ("onu kendi evine almak istiyordu,") güzel, ve saf bir "yosmayı" gerçekte geneleve götürdüğünde ve genç kızın tadına hemen oracıkta baktığında, ertesi sabah genelevdeki fahişeler zavallı kurbanın başına "bir çiçek çelengi taktılar ve onu alıp bir gelin gibi Obßmarck'ta dolaştırdılar ve 'seni tatlı şaraba götürmemiz ve fahişeler loncasının tatlı şarabını sana sunmamız gerekiyor' dediler."

Bu olaydan nasıl bir sonuç çıkıyor? Sokak haydutları, aralarına yeni katılan birini şakayla, "alçaklar loncasına hoş geldin!" diye selamladıklarında; buradan Ortaçağ'ın sonlarına doğru haydutların ve katillerin "tüm öteki meslek türleri gibi" bir birlik oluşturdukları sonucunu çıkaracak bir tarihçiyi arayıp bulmak gerekir! Elbette, Ortaçağ'da da kimi bıçkınlar da aralarında örgütlenmişlerdi; hatta François Villon'un ursuzlarının bir "Kral"ları bile vardı.[137] Ancak bu "kral"ın Paris'in 1214 yılında sözü geçen ve 15. yüzyılın ortasına dek, genelev yönetmeliklerine uyulmasını denetlemekle görevli, düşük dereceli bir memur olan "roy des ribauls"u [fahişelerin kralı] kadar bile hükmü geçmiyordu.[138]

Parisli fahişeler de en azından ileri Ortaçağ'da örgütlenmiş gibi görünüyorlar; ama bu 'kız kardeşlik birliği'nin nasıl bir statüye sahip olduğu, 12. yüzyıl sonlarında, genel kadınlar inşa edilmekte olan Notre-Dame kilisesine bir vitray bağışlamak istediklerinde piskoposun bir "non-olet"* hükmünde dahi bulunamayışından anlaşılıyor.[139] Daha sonra, fahişelerin Cumartesi günleri yapılan akşam duası için mum bağışlamalarına izin verilmişti, ama bu mumları sunağa kendilerinin getirmesi yasaktı.[140]

Son olarak, kimi üniversite kentlerinde, –üniversite lojmanında kaldıklarında zorunlu bekârlık yaşayan[141]– öğrenciler ve üstatlar da genelevlere gidemezlerdi, ve bu arada, örneğin Greifswald'da danslı eğlencelere katılmaları bile yasaktı.[142] Bu yasakta otoritelerin, öğrencilerle kentin diğer delikanlıları ve zaman zaman kent surlarından içeri giren yabancılar arasında sık sık çıkan çatışmaları azaltma kaygıları, ahlaki kaygılardan daha büyük bir rol oynamıştır.[143] Örneğin 1460 yılında, Heidelberg Üniversitesi, elektör prensin isteği üzerine, üyelerinin belirli dö-

* "Kokmuyor ki" anlamına gelen Latince deyiş. Umumi tuvaletlerden para almayı akıl eden ilk tarihsel kişi olduğunda birleşilen Roma İmparatoru Vespasianus, bunun yakışıksız olduğunu ima eden yakın çevresine, pis bir işten para kazanıyor olmasının parayı değerden düşürmeyeceğini söyleyerek bu yanıtı vermişti. (ç.n.)

nemlerde sadece geneleve değil, "'randevuevlerine' ve 'banyo meyhanelerine' de gitmekten kaçınmalarını kararlaştırmıştı; bu ikinciler belki de gizli fahişelerin orada az ya da çok sarhoş müşterilerini götürdükleri eğlence tesisleriydi.[144]

"Ayrıca, dışarıdan benzer biçimde hamamlara, hanlara ya da zamanı geldiğinde kimi meclislere ya da başka alışkın oldukları törenlere gelenler, özellikle de askerlik hizmetini yapmak için bir araya gelenler nedeniyle, bu yabancılardan tehlike, saldırı, münferit baskılar, acı ve hile ile tecrit edilmeler gelmesin diye, hem de kadınların güvensizliğinden dolayı fahişeleri özellikle de geneleve ve başka yerlere emanet ediyoruz."[145]

Ama kente ticaret yapmak için gelmiş çok sayıda yabancının bulunmadığı dönemlerde de yukarıda adı geçen şaibeli mekânların müşterilerinin orada "zechas tenere" durumuna düşmemeleri, yani sarhoş olup kendilerini dağıtmamaları, olabildiğince kısa süre içinde nefslerini körletip[146] sonra da gitmeleri gerekiyordu.

Bu arada, 'Elias'ın ve öğrencilerinin bize söylediklerinin tersine,[147] Geç Ortaçağ'da kent fahişelerinin kamusal yaşamın perde arkasına, 1415 yılında Floransa yönetiminin söylediği gibi, "böylesine rezil bir etkinliğin en iyi gizlenebileceği bir yere"[148] ya da aynı dönemde Chambéry'de dendiği gibi, "gizli ve pek de saygın olmayan"[149] bir yere gitmesi için her türlü çabanın gösterildiğini gördük. Aynı dönemde, olabildiğince çok erkeğin[150] günahkâr kadınlar evine gitmekten alıkoymaya çalışıldığı da bir o kadar açıklık kazandı; sadece sokakta gizlice iş tutan kadınların

169. Gerard van Honthorst: 'Genelev patroniçesi,' 1625.

değil, resmi kent fahişelerinin de toplumun tortusunu, "en aşağılık kesimini" oluşturduklarını gösteren çok sayıda başka olgu da var.

Öyle anlaşılıyor ki, üyelerinden birisinin bir genelevde yaşadığının ortaya çıkması Geç Ortaçağ kentinde yaşayan bir aile için, dayanılmaz bir utanç oluşturuyordu; bunu genelev kadınlarını çok ender olarak sadece yerli kadınların,[151] hatta birçok bölgede ağırlıklı olarak yabancı ülkelerden gelenlerin oluşturmasından anlayabiliriz: Örneğin Southwark'ın "Les Stuwes"inde fahişelerin çoğu Felemenk'ten, Hollanda'dan ve Brabant'dan geliyordu, hatta İngilizce'de "Felemenk kadını" sözcüğü "fahişe"nin eşanlamlısı olmuştu.[152] Ayrıca bugüne kalan kadınlarevi yönetmeliklerinde, söz konusu kentin hiçbir kadınının bu işletmelerde fuhuş yapamayacağı açıkça vurgulanmaktadır.[153]

Genel kadınlar, –zaman zaman sokaklarda, eteklerini kaldırarak şok etmekten hoşlandıkları– namuslu hemcinsleriyle bir araya gelmesinler diye, Yahudiler gibi onların da ayrı bir banyosu vardı –örneğin Ulm'daki gibi[154]– ya da 13. yüzyılda Marsilya'daki gibi haftanın belirli bir gününde kadınlar banyosu onlara tahsis ediliyordu.[155] Eğer banyo işletmecisi, –örneğin 1514 yılında Würzburg banyosunun sahibinin yaptığı gibi– fahişeleri içeri alırsa, öteki müşterileri hemen kaçar ve hakkında dava da açılırdı.[156]

Avignon'da, 1243 yılına ait bir kararnameye göre, fahişeler de Yahudiler gibi pazarda ekmeğe ve meyvelere el süremezlerdi – "Yahduiler'e ya da fahişelere dokunmaya, giysilerine el sürmeye ya da onlardan yararlanmaya cesaret etmemelerini buyurduk, ki satılması için teklif edilen fahişeler gösterildikleri zaman satın alınmışlarsa, satın alanın hükmü altına girdiler, o kişiler fahişelere sahip oldukları için dokunabilmişlerdir;"[157] yoksa, bu durum sadece cüzamlılar için geçerliydi, 'dışarıya konmuşların' kulübeleri ya da barakaları kent surlarının dışında dururdu ve onlara yönelik olarak, kibar bir dilde yazılmış bir kılavuzda:

"Satın almak istediğin bir şeye, her nerede durursa dursun, neyi almak istediğin anlaşılsın diye dokunmamanı, tüm samimiyetimle tavsiye ederim sana," diye öğretiliyordu.[158]

Krakau'da, tüm kenti kül edebilecek bir yangın çıktığında, genel kadınlar ortak söndürme çalışmalarına bile katılamazlardı.[159]

Daha önce değinildiği gibi, fahişelerin dini ibadetlere katılmalarına izin veriliyordu ama namuslu kişilerle temas kurmamaları, hatta onlar tarafından görülmemeleri için hemen hemen her zaman özel düzenlemeler yapılıyordu. Ancak, örneğin 1287 yılında Johann von Lüttich, fahişelerin ve çalgıcıların Kuddas ayininden dışlanmaları emrini

vermişti.[160] Daha sonraları, Yeni Çağ'ın başlarında da, Köln genelevinin sakinleri hakkında şunlar söyleniyordu:

"Berlich Genelevi kadınları, böyle bir durumda cehennemliktiler, Hıristiyanlar gibi kutsal ayinlere gitmemeleri, kutsal kilise avlularına gömülmemeleri ya da namuslu kişilerle konuşmamaları gerekiyordu; çünkü düzelecekleri yolunda pek bir umut beslenmiyordu."[161]

Berlich genelevinin arka avlusunda kendine ait bir mezarlığı vardı;[162] başka yerlerde ise fahişelerin onursuzluğu ölümlerinden sonra da devam ediyordu, çünkü onları kutsanmış toprağa gömmekten kaçınılırdı. Frankfurt am Main'de genel kadınların cenazelerinin hayvan leşlerinin atıldığı yere atılmaları kararlaştırılmıştı.[163] V. Pius da tüm fahişelerin ebedi uykuya tezeklerin altında yatmalarını buyurmuştu. Cinsel bir suç işleyip asılanlar gibi, kadın tellallarının ve onlara bağlı kadınların cenazeleri de, darağacının altına gömülürdü.[164]

Genel kadınlar, –Freiburg im Breisgau'daki[165] "kısa zevk" evinin sakinleri gibi–[166] çoğu kez cellatların ve yamaklarının, yani kendileri gibi "onursuz" kişilerin himayesi altında bulunurlardı. Fahişelerin başka hiç kimsenin yapmak istemediği, onur kırıcı her türlü pis işte çalıştırılması gibi;[167] Augsburg'da cellatın helaları temizlemesi, cüzamlıları kent dışına götürmesi ve aynı zamanda, bazen onun yanında kalan fahişelere göz kulak olması gerekiyordu.[168]

Bern kentinin genelevi de, cellatın makam evinin hemen yanında, bugünkü Ryffligässchen sokağında yer alıyordu ve cellatın karısı tarafından işletiliyordu.[169]

170. Volkach kadınlarevinin patronu, 'kızları' Halvoz ve Weytloch'la hükümet karşısında, 1500 civarı.

Cellatın ne kadar hor görülen biri olduğu, 15. yüzyılda Bern'de ölüme mahkûm edilen bir suçlunun, idam edilmekle cellatlık görevini üstlenmek arasında bir seçim yapma hakkının bulunmasından anlaşılabilir.[170] Bu aşağılama cellatın yakınları ve ona bağlı olan fahişeler için de aynı ölçüde geçerliydi; 1438 yılında Altenburg'daki bir kararnameye göre, genel kadınlar cellatın karısı ve kızıyla aynı biçimde tanımlanmışlardı: "Ayrıca genel kadınlar ve cellatın karıları da yolda yürürken üstlerine bir örtü almak zorundadır."[171]

Bir fahişe ya da bir "belalı"[172] [*Ruffian*] kentin namuslu bir sakinine karşı münasebetsizlikte bulunursa, kent sakininin, belirli sınırlar içinde, kendi adaletini sağlama hakkı vardı. 1335 yılında, Landshut kent yasasında şöyle yazılıdır:

"Bir kentli ya da uşağı, kent dışından bir ulağı ya da bir müzisyeni, hikâye anlatıcısını ya da şarkıcıyı, bir yosmayı ya da ona her ne deniyorsa onu döver ya da ona vurursa, yargıç ve kent ona ceza vermesini; bu tür insanlar ne sana ait olsunlar ne de onlarla bir bağın olsun."[173]

12. yüzyılın ikinci yarısında, Schwerin'deki kent yasası, fahişeler ya da başka "onursuz" kişiler tarafından hakarete uğrayan kentlilerin, onlara bir tokat atmalarına izin veriyordu. "Eğer onursuz bir kadın dindar bir adama başka iki dindar adamın huzurunda sırnaşırsa, bu adam, kadının yanağına rahatlıkla, eliyle bir tokat atabilir." Passau'da 1301 yılından kalma bir tamime göre, adam bunu kışkırtılmasına gerek kalmadan da yapabiliyordu.

"Halktan birisi bir fahişeyi döverse, kan akmadıkça ve kadını öldürmedikçe, yerleşik bir adam bu yüzden yargıca ceza ödemez."[174]

Ne var ki, Jacob von Vitry'ye inanacak olursak, genel kadınların alaylarına ve hakaretlerine maruz kalmak, hiç de ender rastlanan bir durummuş gibi görünmüyor. Jacob von Vitry, 13. yüzyılda Parisli fahişelerin sokakta erkeklere ve özellikle de üniversite öğrencilerine laf attıklarını bildiriyor. Fahişeler oradan uzaklaşan erkeklerin ya da öğrencilerin ardından "İbneler!" ya da "Oğlancılar!" diye bağırıyorlarmış.[175]

Kimi bölgelerde ve özellikle erken dönemlerde, bir erkeğin bir fahişeye en azından bazı koşullarda tokat atmasına izin verildiği gibi, fahişenin ırzına geçmesi durumunda ceza da verilmiyordu; böyle bir kadının zaten namusu yoktu ki! Örneğin Schwaben ülke yasasına göre bir sokak kadınına "zorla tecavüz eden" adama, "sanki hiç onunla yatmamış gibi"[176] davranılması gerekiyordu; elbette kent genelevleri çağında, böyle bir karar, fuhuş mesleğini anlamsız hale getiriyorduysa da,[177] 1558 yılında Damhudière'in *Practica rerum criminalium*'unda şöyle yazılıydı:

"Ama, alanda ya da genelevde sergilenen hafif meşrep kadınları kaçırmanın ya da zorlamanın hiçbir cezası yoktur; çünkü kadınlar hiçbir şey yapamayacak durumda olmalı, hiçbir şeye karşı çıkamayacak ya da reddedemeyecek durumda olmalı."[178]

Bir fahişeye tecavüz eden kişilere genelikle çok hafif cezalar verilmesi, üstelik bir de himaye altına alınmaları hiç şaşırtıcı değildir. Örneğin 1418 yılında Hans des Frauenhofer'in bir hizmetçisi olan Peter Hungerleiter, Landshut genelevlerinin birkaç sakinine birden tecavüz ettikten sonra, efendisinin girişimleriyle hemen kuleden [zindandan] serbest bırakılmış ve sadece –tutuklandığı için– düşmanlıktan vazgeçme yemini etmişti.[179]

Sokaktaki belirli bir kadının kötü ya da namuslu bir kadın mı olduğu konusunda kafa yormamak ve bazı adamları sıkıntılı duruma sokacak yanlış müdahalelerden sakınmak için[180] Geç Ortaçağ kentlerinin birçoğunda fahişelerin özel işaretler taşımaları gerekiyordu. Örneğin 1319 yılında Zürih'te alınan bir meclis kararında, "genelevlerde oturan genç kadınlar, sokağa çıktıklarında başlarına kırmızı bir şapka giymelidir. Bir kiliseye girdiklerinde, şapkalarını çıkarmak isterlerse, onu omuzlarının üstüne koymalı, ama sonra yine başlarına takmalıdırlar."[181] 1497 yılın-

171. "Genel kadınlar"ın yönetmeliğe uygun kıyafeti. Weigel'in *Trachtenbuch*'undan [Kıyafetler Kitabı], 1577.

da Hamburg'daki bir kent yasasında, "namuslu kadınlara apaçık günahlar işleyen, namuslu olmayan kadınların arasındaki farkın belli olması için," fahişelerin mercan kolyeleri ve "dindar kadınların taktığı başka süslemeleri takmamaları" gerektiği söyleniyor;[182] 1463 yılında Leipzig Meclisi, 'kentin' fahişeleriyle 'özel' fahişeler arasında net bir ayrım yapıp, birincilere elbiselerinin üstüne "büyük sarı bir bez parçası takmalarını ve gizli fahişelerin ise, başka "birkaç" kentte de âdet olduğu üzere, "başlarının üstünde örtüler" örtmelerini emrediyor.[183] 1486 yılında, Berlin ve Köln Meclisleri de, elektör prenslere, dindar kadınlarla kötü kadınlar arasında bir ayrım yapılabilmesi için, "onursuz oturan ya da başka yakışıksız günahlarla kötü olan kadınların bir işaret olarak başlarına örtüler örtmeleri ya da kısa örtüler giymeleri" sözünü vermişlerdi (Resim 171).[184]

İtalya'da Geç Ortaçağ'ın ve Erken Rönesans'ın fahişelerine özellikle belirgin bir kıyafet öngörülmüştü –örneğin Padova fahişelerinin üç arşın uzunluğunda bir yaka takmaları ve kadın tellallarının da kırmızı bir kasket taşımaları gerekiyordu; Bergamo'da ise, genelev kızlarının sarı, yakasız bir manto, genelev işletmecilerinin ise, üzerinde bir çıngırak bulunan bir kasket giymeleri zorunluydu.[185] Ancak, Milano'da 1581 yılında, bir taşla iki kuş vurmak için, genelev fahişelerine herhangi bir kıyafet zorunluluğu getirilmemesi önerilmişti. Böylelikle, fahişelerin olabildiğince ahlaksız ve şatafatlı giyinecekleri, namuslu kadınlara da, sokakta fahişelerle karıştırılmamak için lüksten ve her türlü moda utanmazlıktan kaçınmaktan başka bir seçeneğin kalmayacağı hesabı yapılıyordu.[186]

III. Ortada, Elias'ın Ortaçağ'da fahişelerin ve "genelevlerin sosyal statüsü"nün "günümüzdekinden" daha fazla olduğu iddiasından yana hiçbir veri bulunmuyor; ve Victoria dönemindeki bir Haymarket ya da Regent Street fahişesinin, 14. yüzyılda Cock's Lane'deki bir meslektaşından daha çok aşağılandığı bile görülmüyor.[187] Yine de şu itiraz yöneltilecektir: Elias, Geç Ortaçağ'da bir imparatorun maiyetiyle birlikte, ilgili Kentin Yöneticileri tarafından "hoş geldin karşılaması olarak kullanımına" sunulan geneleve bir "resmi ziyarette" bulunduğunu göstermemiş miydi? Hatta, Elias bir kent fahişesiyle cinsel ilişkiye girmenin o zamanlar "yüksek misafirlere sunulan bir akşam yemeği" gibi, "ağırlama programına" dahil olduğunu da göstermemiş miydi? Bununla kıyaslandığında, Frankfurt kentinin, kitap fuarını ziyaret eden şansölyeye, Bahnhof civarında sadece bir Peep-Show için yer ayırtması bile akla hayale

172. Milletvekili Ilona Staller, Budapeşte'de Lenin heykeli önünde, 1989.

gelmeyecek bir şey değil midir? Ortaçağ imparatorunun, herkesin gözünün önünde gerçekleşen genelev ziyareti ile, sevgilisiyle yaşadığı bir skandal yüzünden siyasal hayatı sona eren Amerikan başkan adayı Gary Hat vakası arasında, düşünülebilecek en büyük karşıtlık oluşmamış mıdır?

Şimdi, daha dün Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun, ikame eşi olarak genç kibar fahişe Dimitra Liani ile politik toplantılara katılması ve Ilona Staller ("La Cicciolina") gibi küçük çapta bir porno yıldızının İtalya'da milletvekili koltuğunda oturması ve dış ülkelere yaptığı geziler sırasında herkesin önünde memelerini açması karşısında, bu dönemin kamuoyu tarafından neyin gerçekten daha büyük bir skandal olarak duyumsandığı sorusu sorulabilir. Yoksa, yaklaşık beş yüzyıl önce Fransa'da VII. Charles'ın halkın karşısına metresi Agnès Sorel ile çıkması mı daha büyük bir skandaldı? Yine de bunu skandal olarak gören ve bir imparatorun, fahişelerle ilgilenmesini, onun şerefiyle bağdaştıramayan ilk kişi Spinoza değildi;[188] Fransız kralı da bu davranışıyla, kendisine

duyulan son sempatilerden de olmuştu ve aynı dönemde Augsburg'da bir dük, banyo teknesinde genç bir aşüfteyle eğlendiğinde, tüm kent bunu konuşmaktan başka iş yapamaz olmuştu.[189]

Ancak, benim için gerçekten Elias'ın imparatorun herkesin ortasında genelevi ziyaret ettiği yolundaki iddiasını kanıtlayan kaynaklar bulunup bulunmadığını sınamak, bana daha önemli görünüyor. Örneğin Elias'ın imparator Sigismund'un 1414 yılında Bern kenti belediyesine, oradaki genelevi kendisine ve maiyetindekilere ücretsiz olarak hizmetine sundukları için teşekkür ettiğine ilişkin anlatımını, Elias'ın dayandığı kültür tarihçisinin anlatımıyla kıyasladığımızda, öncelikle orada İmparatorun bir genelev ziyaretinden kesinlikle söz edilmediğini saptamamız gerekiyor. Güvenilir kaynak, meclisin çıkardığı tamime göre, genelevdeki kadınlar, imparatorun *maiyetindekiler arasından* gelebilecek müşterileri "dostça ve para almadan" ağırlamalıydı; fahişelerin ücretini İmparator değil, belediye ödeyecekti. Bunun üzerine Sigismund Bern kent belediyesine, imparatorun maiyetindekilere geneleve üç günlük parasız giriş sağladığı için açıkça teşekkür eti."[190]

Peki, hiç olmazsa bu anlatım bir kaynağa dayanabilir mi? Elias'ın güvenilir adamı dikkat çekici ya da karakteristik bir biçimde hiçbir kaynak göstermiyor ve gerçekten de zaten böyle bir kaynak varmış gibi görünmüyor.[191]

Var olansa, Justinger'in *Berner Chronik*'indeki 366. bölümdür. Orada şöyle deniyor:

"Kral ve Savoy Kontu, Bern'den ayrıldığında, süslemelere, nalbanta, saraca, *sokaktaki genel kadınlara* yapılan tüm masraflar, ayrıca kralın maiyetindekilere, yani onun borazancılarına, trampetçilerine, kapı bekçilerine, kasaplarına, aşçılarına nakit olarak verilen paralar, tahmini olarak hesaplandı; nakit paranın altmış schild frank ve tüm masrafların toplam iki bin pfund fenik tuttuğu hesaplandı. Kimse para istememişti; bundan sonra, Ren havzasında ve başka birçok kentte ve yörede bulunduğunda, *kral*, kendisine ülkenin başka hiçbir kentinde Bern'deki kadar saygı ve onur sunulmamasını *açıkça övdü*."[192]

Büyük bir olasılıkla Justinger de daha eski ve ender bulunan bir kaynağa başvurmuştu ve bu kaynakta, isimsiz bir tarihçi, Kral Sigismund'un –çünkü Sigismund o sıralar henüz imparator değil, Roma kralı ve Macaristan kralıydı– daha sonra başka asil beylerin karşısında, "kentin şarap dolu bir mahzen hazırladığını, burada mebzul miktarda şarap verildiğini; ayrıca genelevin de hazırlandığını ve orada ölçüsüz ağırlandığını, ve hiç kimsenin para ödemediğini"[193] övgüyle söylediğini not ediyor.

Kral özellikle son ikrama çok sevinmiş görünüyor, çünkü özel olaylarda çok sayıda yabancı erkek kentte kaldığında, genelevin özellikle hazırlanıp oradaki personelin de sık sık gezgin kadınlarla takviye edilmesine, Geç Ortaçağ'da kesinlikle rastlanıyordu. Örneğin Burgonya Dükü Georges Chastellain, –Valenciennes'de İngiliz elçisini ve maiyetindekileri beklerken– kentin tüm banyo genelevlerinin, Venüs'ün "ilmini" tatmak isteyenler için hazır tutulması emrini vermişti.[194] Yine de Kral Sigismund 1414 yazında, 1400'ü aşkın atlıdan oluşan dev bir koruma ordusuyla birlikte Bern'e girmişti (Resim 173),[195] bu yüzden Belediye Meclisi'nin Bernli kadınları tecavüzlerden ve cinsel tacizlerden korumak için böyle bir talimat vermesi çok mantıklıydı.[196] Ayrıca, kral da, maiyetindeki adamların bu tür suçlar işlemesini istemeyeceğinden, meclisin bu konuda yaptığı hazırlıkları, başka prenslerin yanında, "daha sonra çok övmesi" anlaşılır bir durumdur.

Ancak, Sigismund'un bir başka genelev ziyareti hakkında, başka ve üstelik daha önemli bir kaynak vardır ki, Elias'ın güvenilir adamı,[197] yine bir kültür tarihçisine dayanarak, bu kaynağa gönderme yapıyor; söz konusu kültür tarihçisi diyor ki:

173. Kral Sigismund'un Bern'de karşılanması, 1414.

"İmparator Sigismund 1434 yılında Ulm'da uzunca bir süre kaldığı sırada imparator ya da maiyetindekiler kötü kızların evine gittiklerinde, caddeler hemen ışıklandırıldı."[198]

Bu tarihçi, alıntıladığımız iddiayı, bir kaynak göstermeden ortaya koyuyor, ancak ayrıntılı araştırmalar sonucunda, Geç Ortaçağ'daki Ulm kentinin sonradan yazan birçok tarihçinin esas olarak aynı şeyi, yani imparatorun –şimdi gerçekten imparatordu– kent surlarının hemen bitişiğindeki Sterngasse sokağında yer alan "Ulm 'kadınlarevi'ni de" ziyaret ettiğini, burasının da "kentin ziyaret sırasındaki harcamalarının listesinden" anlaşıldığına göre "büyük bir olasılıkla bugünkü Gasthaus zum Stern hanı" olduğunu öne sürdükleri ortaya çıkıyor.[199]

Bu tarihçi de, bizzat harcama defterine değil, geçen yüzyılın, bu bildirimde yer alan[200] ama kendisinin de daha eski bir tarihe mi başvurduğu, yoksa harcama defterini bizzat mı incelediği anlaşılamayan daha eski bir tarihçiye dayanıyor.

Durum nasıl olursa olsun, ilk kaynağa baktığımızda, orada şunları okuyoruz:

"Winkel mertzler vmd vnschlytt Jn die wachten als der kaiser hie was vff das rathuse Jn vnserfrowen huse Jn des Sibers vnd Pfülers husen och Jn des kaisers hoff zum ersten vnd sust vmd schmer vnd anders vnd selb

XVIII lb VIII ß Xhlr"[201]

Noktalama işaretlerinin eksik olduğu bu pasajı nasıl yorumlamalı? Şurası kesin ki, kent, imparator Sigismund'un "Ulm'da" kaldığı süre içinde, "on hafta" boyunca,[202] tam olarak söylemek gerekirse 31 Mayıs-13 Ağustos 1434 arasında içyağı tedarik ettiği için bir Merzler'e, yani Winkel adındaki bir bakkala, 18 pfund 8 şiling ve 10 Heller ödenmiştir.

Peki bakkal teslimatı nereye yapmıştı? Kent muhafızlarına *ve* belediye binasına *ve* "bizim kadının evine" *ve* anılan kişilerin evlerine *ve* İmparatorun ağırlandığı yere, yani Barfüsser manastırının binasına mı?

Eğer durum böyleyse, "bizim kadının evi" sözüyle gerçekten geneleevin kastedilmiş olduğu kesin midir? Normal olarak geneleve "*unser* frowenhus" [bizim kadının evi] değil, "*das* frowenhus" [kadınlar evi] denirdi; ayrıca "unser" ve "frowen" sözcüklerinin tek bir sözcük halinde yazılmış olması, bundan, içyağı teslimatı yapılan yerin "kısa süreli hazzın" yerinin değil, tersine "bizim (sevgili) kadının evi"nin yani Kutsal Bakire'nin yeri olduğu kuşkusunu doğuruyor; ve bu ev belki de Ulm Katedrali'nin şantiye kulübesiydi,[203] belki de daha çok eski zamanlarda, yani geç 14. yüzyılda genellikle "unser frowen pfarrkirche ze Ulme" ["bi-

zim kadının Ulm'daki kilisesi"] ya da "unser frowenpfarre" ["bizim kadının kilisesi"] olarak adlandırılan katedralin kendisiydi.[204] Eğer bu tahmin doğruysa, bakkal içyağını kiliseye mum yapımı için göndermişti. Bu sözcüğün o dönemde "unser frowen zu sant lienhart by den sundersiechen" denilen yoksullar hastanesini ima ettiği de düşünülebilir. Bu hastanede yoksul hastalara, özellikle de cüzamlılara bakılıyordu; bu yüzden bu hastaneye daha sonra "Cüzamlıların Yanındaki Bakire Meryem Şapeli" adı verilmişti.[205] Bilindiği gibi cüzamlılara da, çiçek hastaları gibi, içyağından yapılmış merhemler sürülüyor ve sargılar sarılıyordu.

Ancak, Ulm'un harcamalar defterinde şu bildirimlerin de bulunması, bu tahminle çelişiyor:

"Bakırcı U(lrich), Pfuler'in evinde bekçilik yaptı, IV hafta bekledi, Siber kendi evinde VII hafta bekçilik yaptı, bu evlerde bekçilerin bulunması İmparator'un isteğiydi."[206]

Sözü geçen iki adamın, o sıralar Ulm'da gerçekleşen Reichstag [Yasama Meclisi] toplantısına katılmak için kente gelen ziyaretçilere kiralanan evleri,[207] resmi olarak korunuyordu ve genelevin kiliseden ya da yoksullar hastanesinden daha sıkı korunduğunu kabul etmek akla yatkındır; çünkü çok yukarıda gördüğümüz gibi, genelevde sürekli kavgalar çıkıyor ve bunlar ölümle de sonuçlanabiliyordu.[208]

Buradan anlaşılıyor ki, bakkal kent meclisindeki, genelevdeki ve yabancılara kiralanan evlerdeki ve Münsterplatz'da Berfüsser manastırındaki muhafız birliklerine, yeterli ışıkla donanmaları amacıyla içyağı teslimatı yapmıştı.

Görüyoruz ki, bu pasajdan, imparatorun bir kaçamak saatinde genelevi –üstelik herkesin gözü önünde– ziyaret ettiği anlamını çıkartan her kim ise, okuduğunu yanlış görmüş ya da bu olayı uydurmuş olmalıdır; ancak bu olay, günümüzde bile Ortaçağ ve Ortaçağ'daki yaşam biçimleri üzerinde çalışan kültür tarihçilerinin çoğunun zihnindeki imgeye çok iyi uymaktadır.[209] Sigismund isterse adı çıkmış bir çapkın olsun,[210] herkesin gözünün önünde geneleve gitmeye, tıpkı bugün Helmut Kohl'ün de cesaret edemeyeceği gibi, cesaret edemezdi.

Bir defasında bir imparator aklından kötü bir şey geçirmeden, genelev yakınlarına geldiğinde, halk bir zamanlar Nürnbergliler'in yaptığı gibi, onunla hiç vakit kaybetmeksizin dalga geçerdi.

"Bir adı da Andreä olan, gravür kalıpçısı Hieronymus Resch, burada geniş sokaklarda oturdu, evinin arka yüzü geneleve bakıyordu. Albrecht Dürer'in kalıplarının çoğunu o yaptı. 1517 yılında, Dürer'in İmparator Majestelerine ait olan zafer arabası üzerinde çalıştığında, Majesteleri de

o sıralar buradaydı, ve hemen hemen her gün onun sanatsal çalışmasını görmek için genelev sokağındaki evine gidiyordu; bu yüzden kötü kişiler şöyle bir söz çıkarttılar: İmparator yine genelev sokağına gidiyor."[211]

Peki Ortaçağ'ın sonlarına doğru, kent fahişelerinin, otoritenin izniyle yüksek kişileri ziyaret ettiklerine ilişkin örnekler yok mudur?

Örneğin İmparator III. Friedrich –ki Sigismund'un tersine, bir çapkın değildi[212]– 1471 yılında Nürnberg'deki tahıl ambarını ziyaret ettiğinde, şu olaylar yaşanmıştı:

"Ayrıca, tahıl ambarının arkasına geçti ve saklama haznelerine ve tahıllara baktı, tahıl ambarından çıkarken iki fahişe gümüş zincirlerle onu sardı ve majesteleri tutsak olacak dedi; İmparator, burada tutsak olmak hoşumuza gitmez, dışarı çıkmak istiyoruz dedi ve onlara 1 altın verdi; ayrıca, genelevin önünden geçerken de önüne dört kadın çıktı, onlara 1 altın verdi."[213]

1437 yılına ait bir Altenburg talimatnamesinde şöyle denilmektedir:

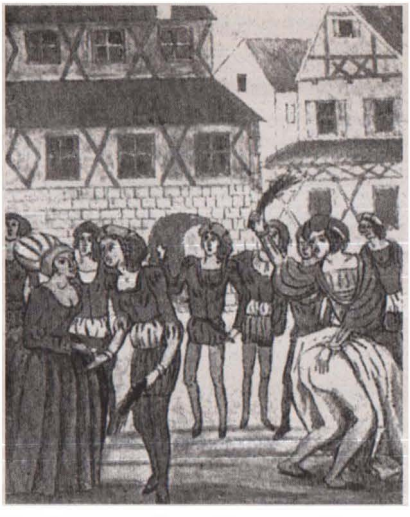
"Ayrıca, kadınları gönderin ve hiçbir beyin yanına ya da düğüne gelmemelerini söyleyin; aksi yönde davranan olursa, belediyeye yarım altın ceza versin."[214]

Würzburg kentinin, belediye başkanı da Johannistag gününde [24 Haziran] akşam yemeğini kentin genelevinde yemişti; daha 1516 yılında Siegismund von Herberstein, Zürih'ten, oradaki "Belediye Başkanı, Mahkeme görevlisi ve genel kadınların, elçiliklerle birlikte oturmaları göreneği"ni[215] bildiriyor.

Son dört örnekten, elbette söz konusu erkeklerin genel kadınlarla kesinlikle *cinsel* bakımdan eğlenmedikleri sonucunu çıkarabiliriz; varsayalım ki, iki taraf için de bir eğlenme söz konusu olsun. Peki bunu yapmadılarsa, ne yaptılar ve –özellikle– neden yaptılar?

Fahişeler geçmişteki ve günümüzdeki birçok toplumda bağımsız cinselliği ve böylelikle dolaylı olarak doğurganlığı cisimleştirmektedir. Bu ilkin şaşırtıcı gelebilir, çünkü bir fahişenin *dolaysız* olarak doğurganlıkla hiçbir ilişkisi yoktur, –en azından normal durumda– hamile kalmaz ve bu yüzden Ortaçağ'da ve Yeni Çağ'da fahişeler, erkekleri Onan'ın suçunu işlemek ve spermlerini boş yere akıtmak günahını işlemeye baştan çıkartmakla suçlanmışlardır.

Elbette fahişe yine de doğurganlığı teşvik eder, çünkü onun bağımsız cinselliği, doğurganlığın tüm düşmanlarının kovulmasına yarayan utanmazlık ve müstehcenlik anlamına gelir. Bu bağlamda eski İtalyan bitkiler ve özellikle de hububat tanrıçası Flora'nın fahişeleri düşünülebilir: bu kadınlar İlkbahar Bayramı Floralien'de bir tuba sinyaliyle rengârenk

174. 'Le droit de batacule', 16. yüzyıl başları.

giysilerini üzerlerinden fırlatıp atarlar ve çıplak bir halde kendilerini kalabalığa sunarlardı; büyük bir olasılıkla bunu, çiçek açan doğaya zarar verecek tüm kuvvetlere, edep yerleri çıplak bir halde karşı koymak için yaparlardı.[216] Böylelikle Ludi Florae törenlerinin, sık sık karşılaşılan kötü hasatlar yüzünden, İÖ 173 yılından sonra –o zamana kadarki gibi– düzensiz olarak değil, her yıl yapılması da açıklık kazanıyor.[217]

Bu nedenle, bazı durumlarda bir fahişeyle karşılaşmak hayra alamet sayılabilirdi –Artemidor von Daldis'e göre, düşte fahişe görmek de, "her türlü niyet açısından iyiye yorulur," çünkü fahişeler "şans anlamına gelir"[218]– ve başlangıçta doğurganlık demek olan bu şansı, Ortaçağ'ın sonlarında genel kadınlar hükümdarlara ya da temsilcilerine de veriyorlardı. Anlamları, dönemin insanlarının çoğu ya da geneli tarafından artık unutulmuş olsa da, bu tür arkaik doğurganlık ritüellerinin kalıntıları o dönemde her yerde vardı. Örneğin Avignon'da üniversitelilerin kendilerine faşingde genel kadınların eteğini kaldırma ve onların çıplak kıçlarına vurma izni veren (Resim 174) "droit de batacule"* görenekleri vardı –buna Almanya'da *fuen* ya da *fizzeln* deniyordu[219]–; biraz utangaç fahişeler bir denar ödeyerek bu aşağılamadan kurtulabiliyorlardı.[220] Daha 15. yüzyılda kimi fahişelerin düğünlerde dans etme ve dama-

* Kadının kaba etlerine çıplak elle ya da herhangi bir şeyle vurma hakkı. (ç.n.)

da şans dileme hakları (belki de daha çok 'zorunlulukları') vardı. Würzburg Meclis Kroniğinde şunlar yazılıdır:

"Ayrıca, 1486 yılında, Simoni'nin Filistin'de görülmesinden sonraki pazartesi gününde, burada, Würzburg'da gelin geçidi yapıldı; Jacob Wellish denilen baston ustası, sağında genelev sahibi, solunda kasapla yürüdü ve Endres Gutte denilen bir hizmetçi arkalarından kokmuş et ve bozulmuş tereyağı taşıyordu, sonra kiliseye cellat da girdi. Ayrıca, bundan sonra, gelin ve sağında genelev sahibesi ve solunda küçük gelin kız ve arkalarında 6 ya da 7 kadın yürüdü; Tanrı onların isimlerini biliyor."[221]

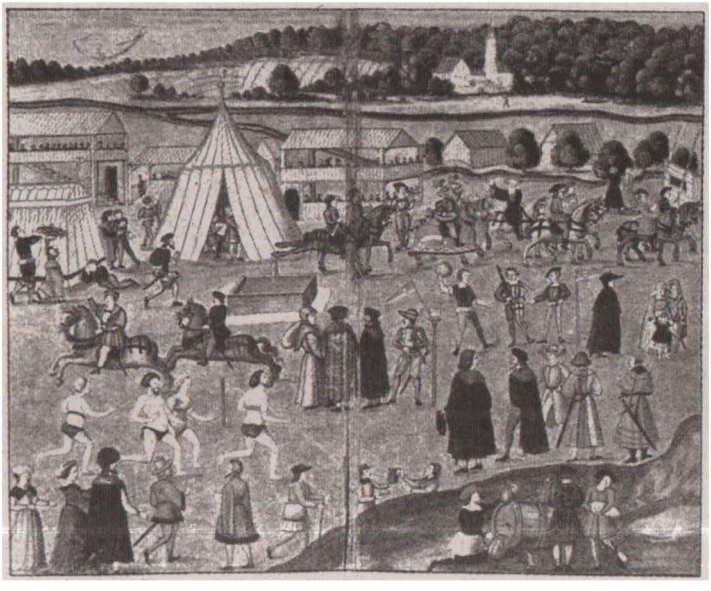
1438 yılına kadar Venedik fahişeleri kent memurlarına güller ve başka çiçekler hediye ederlerdi[222] – Frankfurt'un genel kadınları 1529 yılına dek "Hirschessen" [Geyik Yemeği] sırasında çiçek vermeye devam ettiler;[223] Fransa'nın adı daha önce geçen VII. Charles'ına her yıl Mayıs ayında "zevk kaynağı kadınların başı" tarafından "bahar demeti" denilen bir çiçek demeti sunulurdu; 1540 yılında demet verilirken söylendiği gibi, "âdet olduğu üzere."[224]

Gül, kadının ferç dudaklarını andıran çiçek yaprakları yüzünden, bir vulva simgesiydi –Pablo Neruda "ıslak ateşli gül"den söz ediyor–; bu yüzden Ortaçağ'da genelevler sıklıkla Rosengasse'de [Güller Sokağı] yer alıyor ya da Rose [Gül] adıyla anılıyordu; güllerin "deline"bildiği Rosenlöcher ["Gül Delikleri"] genelevi gibi.[225] "Güle gitmek", *rosas carpere*, "aşk ormanında gül dermek" bir kadınla yatmak anlamında kullanılan yaygın deyimlerdi; bir kadın bir erkeğin verdiği kırmızı gülü alırsa, onunla yakınlık kurmaya hazır olduğunu açıklamış olurdu.[226] Genel kadınlar, dış genital organlarının simgesini sunmakla,[227] kentin otoritesinin temsilcilerinin şanslarına yardım ediyorlardı. Leipzigli fahişeler de Mittfasten'da –yani İlkbahar başlangıcında– uzun bir direğin üzerinde samandan yapılma bir bebek taşıyan önderleriyle, ölüm üzerine maniler söyleyerek kentin kenar mahallelerinin sokaklarında dolaşır ve sonunda bebeği Parthe çayına atarlardı. Bu "ölüm taşıması" ile Leipzig'in genç kadınlarını doğurgan kılar, aynı zamanda kenti vebadan ve başka bulaşıcı hastalıklardan korurlardı.[228]

Tam da geçiş ve yeni başlangıç dönemlerinde, yani "zamanlar arasındaki zamanlar"da[229] örneğin yeni hükümdar, hükümran olduğu toprakları –Kutsal Roma İmparatorluğu'nda erken 11. yüzyıldan beri âdet olduğu üzere– atla dolaştığında[230] fahişeler ortaya çıkarlardı.[231] Örneğin, 1475 yılında, "birçok aslan ve yanında fahişeler olan küfürbaz adamlar",[232] Breisach'taki Johannis bayramında ve Viyana'da, o dönemde, yaz gündönümünde yakılan ateşin etrafında dans ederlerdi.[233] Johannistag,

yıl içindeki gündönümlerinden *biriydi*. Yazın ortası ve yaz gündönümüydü. Yılın bu en uzun gününde, çok eski zamanlardan beri, büyümeyi tehdit eden kuvvetler kovulmaya çalışılırdı. Saalfeld yöresinde genç kızlar Johannis gecesinde keten tarlalarında dans eder, çırılçıplak soyunur ve kendilerini tarlanın içinde oraya buraya atarlardı. Estonya'nın bazı bölgelerinde kısır kadınlar, Johannis akşamı bir ateş yakılan harabelerde çıplak dans ederdi. Almanya'nın birçok yöresinde bu gece tahıl tarlasına çıplak girilmesi, her köşeden bir çift başak koparılması ve bunların bir haç biçimine getirilerek bacaya asılması gerektiği söylenir. Böylece tahıl gelecek günler için kuşlardan korunmuş olacaktır. Leobschütz'de, Johannis gecesinde Aziz Yuhanna'nın gökten indiği ve kendi onuruna toplanmış çiçekleri kutsadığı, bunun üzerine bu çiçeklerin tüm kötülükleri evden ve avludan uzak tuttuğu, genellikle Johannis gününün öğlen saatlerinde toplanan "Johannis çalısı"nın iyileştirme ve büyü gücüne sahip olduğu ve tüm tehlikeleri uzak tuttuğu söylenir.[234]

Hafif giysili fahişe koşularının –Elias bunları, genel kadınların toplumla ne çok bütünleştiklerini göstermek için örnek veriyor[235]– büyük bir olasılıkla felaketleri kovmak gibi bir anlamı vardı. Bu tür fahişe koşu-

175. Fahişeler Koşusu, Augsburg 1509. Bir resimli elyazmasından, 1570.

ları, sadece Eski Roma'daki Floralienler'de değil, örneğin 13. yüzyılda Périgueux'de, daha sonra Pernes ve Arles'da Bartholomew şenliğinde[236] ve Almanya'da 1509 yılında Augsburg'da düzenlenen bir zemberekli ok yarışmasında da yapılmıştı (Resim 175).[237]

Avusturya'daki, genç kızların da katıldığı "örtü koşuları"nda, –1534 yılında bu yarışlarda iç çamaşırlara varıncaya dek soyunmak yasaklanmıştı– kazanan kadına ödül olarak güzel bir örtü veriliyordu. Bu koşular daha çok, doğurganlık ve sağlık düşmanlarını kovmak için yapılıyordu; İtalya'da ise amaç genellikle askeri düşmanları yenmekti. Örneğin Perugialılar on yıl süren Arezzo kuşatmasının sonuçsuz kalması üzerine, fahişelerin çıplak göğüsleriyle, düşman kentin kapıları önünde koşu yapmasına izin verdiler ve aynı şeyi 1363 yılında Floransa surları önünde yinelediler. Burada da, kazanan kadına *palio* denilen (Latince *pallium*, özellikle Antik Çağ'daki fahişelerin örtündüğü, dört köşeli bir şal) bir örtü hediye edilmişti ve zamanla, yapılan koşu da bu adı almıştı.[238]

Böylece, zaman zaman ve bazı yörelerde Erken Yeni Çağ'a kadar, belirli kişilerin belirli vesilelerle genel kadınlarla bir araya gelmelerinin, *büyüsel* nedenlerle gerçekleştiğini gördük;[239] bu bir araya gelme, başka bir zamanda gerçekleşseydi, o kişileri "namussuz" kılar ve lekelerdi. Fahişelerin bu özel yeteneklerinin, onların günlük yaşam içindeki sosyal statüsünü yükselttiğine ilişkin hiçbir kanıt yoktur.[240] Çok iffetperest olunduğu söylenen 19. yüzyılın ortasında, New Orleans fahişelerinin, ilkbahar başlangıcında "şok edici kostümlerle" ve müstehcen bir biçimde bağırarak, kentin seçkin semtlerinden geçmeleri olgusundan da fahişelerin o dönem Louisianası'nda görece saygın ve toplumla "bütünleşmiş" kadınlar oldukları sonucu çıkarılamaz.[241] Üstelik, New Orleans fahişelerinin bu olayda, Geç Ortaçağ'daki kız kardeşlerinden ya da o dönemin Yahudileri'nden daha fazla eğlendikleri savını destekleyen bir şeyler ortaya konabilir; çünkü bu ikincilerin bir "entrée royale"e, yani bir koşuya ya da belirli tören alaylarına katılma yükümlülüğü, onların onursuzluğunu belgeleyen ve vurgulayan, aşağılayıcı bir sergileme anlamına geliyordu.[242]

Nasıl olmuş olursa olsun, bu tür göreneklerin, olağandışı dönemlerle sınırlı kaldıkları kesindir. Bugün pek de iyi niyetli olmayan bir eleştirmen, "Bir Duerr karşıtının, örneğin karnavalın ve benzeri şenliklerin tarihinden, bir utanmazlık ve erotik aşırılıklar koleksiyonu oluşturması büyük bir eğlence olurdu,"[243] diyorsa; bu yorumcu, eğlencenin dar sınırlar içinde kalacağını hesaba katmalıdır. Örneğin Geç Ortaçağ'da ve Erken Yeni Çağ'daki faşing oyunları da aynı ölçüde, "zamanlar arasın-

176. Mardi Gras'ta maskeliler, Ceux Carré, New Orleans.

daki zamanlarda," çılgın dönemde, yani *başka zamanlarda yasak olan şeylerin*, belirli edeplilik kurallarına uyularak yapılabildiği ve söylenebildiği kısa zaman dilimleri içinde gerçekleşiyordu.[244] Nürnberg'de 1348 yılındaki zanaatçılar ayaklanmasından sonra, loncalar yasaklanmıştı ve o dönemden beri zanaatçılar kent meclisi tarafından büyük ölçüde yönlendiriliyorlardı. Zaten usta olmak yolunda her zaman büyük zorluklarla karşılaşan kalfalar için faşing, kurtlarını adamakıllı dökme ve edeplilik kurallarını çiğneme fırsatıydı.[245]

Faşing oyunlarının son derece bilinçli bir biçimde dönemin edeplilik kurallarını çiğneyebilmeleri, dillerinin kendini "kaba dil"[246] olarak görmesi, bu yüzden saygın kentlilerin kendilerini göstermemeleri, açıkça oyunlardaki prologlardan ve epiloglardan anlaşılabilir, örneğin:

"Size terbiyesizlik ettikse / bağışlayın bizi / böyle seve seve delilik yapılırsa / faşingde bol küfürler / kızmayın bize bay meyhaneci / kabalığımıza ve çılgınca davranışlarımıza."[247]

Geç Ortaçağ'da Göttingen'de –başka zamanlarda meyhaneye bile giremeyen– genel kadınların, son üç *dorentagent*'da, yani faşingin son günlerinde, Meclis Binası'nda dans etmelerine izin verilirdi;[248] çünkü şimdi her şeyin –elbette çok iyi riayet edilen belirli sınırlar içinde– ters yüz edildiği, tersine dünyada bulunuluyordu.

"Adam dönüşür bir kadına / kadın girer adam kılığına / gençler kendini yaşlı kılar / ön tarafını arkaya çevirir / arka kısım öne geçer / aşağıdaki yukarıya, yukarıdaki aşağıya / çıkılır her yerde mantık dışına."

Buna uygun bir biçimde, gündelik yaşamda utanılan şeyler yapılır ve bunlar hakkında konuşulurdu:

"Faşingte bunlar yapılabiliyor diye / başka zamanlarda insanı utandıran / birçok çılgınlık yapılıyor diye / faşingte böyle şeyler olduğundan dolayı / işte bu yüzden geldik buraya."[249]

IV. Elias, utanma ve sıkılma eşiklerinin "Uygarlık Süreci"nde yükseldiği tezini kanıtlamak amacıyla, Eski Yunan Gymnasium'unda çıplaklığın –herkesin de bildiği gibi– henüz "ayıpla yüklü olmadığına," günümüzde ise "okulların spor salonlarında tüm erkeklerin ve tüm kadınların ortalıkta çıplak dolaşmalarının tahammül edilmesi zor" bir durum olduğuna işaret ediyor.[250] Bu örnekte de, Elias, bu kitabın kendisi tarafından eleştirilen ilk cildinde eski Yunanlılar'ın insan bedeninin çıplaklığı karşısında duydukları sözde rahatlığı ayrıntılı olarak ele aldığıma ilişkin en küçük bir imada bile bulunmuyor.[251] Bu yüzden, Elias'ın iddiasını, başka kaynakların söyledikleriyle bir kez daha karşılaştırmak istiyorum.

Kadınlarını ve kızlarını, tıpkı Doğulular gibi her türlü kamusal alandan uzak tutan İonyalılar'ın,[252] kızların ve kadınların çıplak ve üstelik karşı cinsle bir arada lisede spor yapmaları karşısında dehşete kapılacakları gerçeği bir yana –onların gözünde bundan daha büyük bir utanmazlık olamazdı–; gerçekte Plutarkhos'un Spartalı genç kızların "soyunmayı ve yarışmayı genç erkeklerin gözünün önünde" yaptıklarına ilişkin bir bildirimi vardır.[253]

Peki burada "giysilerini çıkarmak" sözü ne anlama geliyor? Şurası kesin ki, Spartalı genç kızları karşı cinsin önünde çırılçıplak soyunduklarını düşünmemizi gerektirecek, –görsel ya da yazılı– tek bir kaynak bile yoktur. Bu olayda genç kızların Euripides'deki bir bölümden anlaşıldığı üzere sadece baldırlarını değil, belden yukarılarını soyunmuş oldukları bile kesin değildir.[254] Elimizde hiçbir *Sparta* kaynağının bulunmadığını anımsatmak gerekir ve daha kolsuz, kısa ve yırtmaçlı χιτων'u bir skandal olarak gören İonyalılar, böyle giyinmiş bir genç kıza "soyunmuş" gözüyle bakmış olabilirler. Pausanias'a göre koşulara katılan genç kadınlar, Olympia'daki Heraien'de dizleri açık ve bir omzu da göğüslerin başladığı yere kadar açık bırakan bir khiton giyiyorlardı. (χιτων ολιγον υπερ γονατος καθηκει / τον ωμον αχρι του στηθους φαινουσι τον δεξιον).[255] Bununla Dor kızlarının giysilerinin de betimlenmiş olma

177. Kısa khiton giymiş eski Spartalı koşucu.

olasılığı vardır. Gerçi Propertius, Spartalı Helena'yı çıplak göğüsleriyle betimliyor: "Taygetosun yerli köpeklerinin uzun tüyleriyle / yarışırcasına uzamıştı saçları / Amazonlar gibi, çıplak memeli, savaşçı kızlar sürüsü / Thermodon ırmağının suyundan yıkanırlar / tıpkı Eurotas'ın kumundan yararlanan Kastor ve Polluks gibi / Biri soylu atlarda kazanmıştı, diğeri yumruk yumruğa kavgada / onlarla birlikte Helena da çıplak göğüsle sarıldı silaha / kardeşlerinin, yani tanrıların önünde kızarmadı yüzü."[256]

Ancak, –tıpkı Tacitus gibi Roma'nın törelerini eleştiren– Propertius'dan da Spartalı genç kızların spor giysileri hakkında bir kaynak olarak yararlanırken çok dikkat edilmelidir; çünkü Romalılar'ın ahlaksızlığına karşı Dorlar'ın rahatlığını, bir Spartalı kadının, erkek kardeşleri karşısında memelerini açmaktan, –böyle bir şey Romalı genç kız için olanaksızdı– yüzünün kızarmayışını betimleyerek somutlaştırmak istemiş olabilir.[257]

Ancak şurası kesin ki, Dorlar'ın genç sporcu kızları, – eski Yunanlılar'ın içinde uzak arayla en az giysi taşıyanlardı– en azından bir ξωμα, Latince *subligar*, yani kısa bir pantalon giyiyorlardı ve asla –Elias'ın istediği gibi– çıplak spor yapmamışlardı.[258]

Peki ya erkeklerin çıplaklığında durum neydi? Gerçi bizzat Spartalı genç kızların, spor idmanları sırasında bir biçimde giyinik oldukları ka-

bul edilebilir; ancak en azından Yunan erkeklerinin Gymnasiumlar'da anadan doğma dolaştıklarını açıkça gözler önüne seren sayısız kanıt bulunduğunda direnilecektir. Ve bu çıplaklık, erkeklerin –Elias'ın öne sürdüğü gibi– utanmasız olduklarını göstermiyor mu?

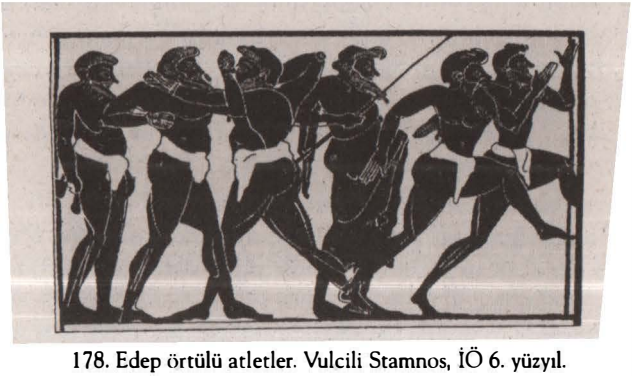
Şimdi öncelikle eski Yunan erkeklerinin atletik çıplaklığının görece *geç* bir görüngü olduğuna dikkati çekmeye değer; oysa görünüşe bakılırsa eski Yunanistan'ın kültürünü –tıpkı Ortaçağ'ın kültürü gibi– son derece homojen bir yapı olarak gören Elias, bu olgu kendi uygarlık sürecinin evrim kuramı açısından tekinsiz olmasına karşın– belki tam da bu yüzden– bu görüngüyü dikkate almıyor.

Örneğin Thukydides İÖ 5. yüzyılda Lakedaimonyalılar hakkında şunları söylüyor:

"Beden hareketlerinde ilk soyunanlar, herkesin önünde giysilerini çıkartanlar ve yağ sürünenler de onlardı. Başlangıçta Olimpiyat Oyunları'nda yarışmacıların edep yerlerinde örtüleri vardı (αι-δοια), *buna ancak birkaç yıl önce son verildi* (ου πολλα ειη)."[259]

Thukydides herhalde burada İÖ 448'de sona eren Pers Savaşları dönemini kastediyor, o dönemde kendisi henüz küçük bir çocuktu ve Platon daha doğmamıştı.[260]

Platon da bir süre sonra, kızların sporunu itici bulanların, "şimdi barbarların çoğuna utanmazca ve komik görünen şeyin, yani erkeklerin kendilerini çıplak göstermesinin, Yunanlılar'ın da öyle görünmesinin üstünden henüz çok zaman geçmediğini (ονπολυζ χρονοζ)" anımsamaları gerektiği görüşünü bildiriyor ve ekliyor: "Ve ilkin Giritliler, sonra Lakedaimonyalılar (Spartalılar) spor sahalarına çıktıklarında o dönemin tüm alaycıları, tüm bunlarla dalga geçerdi."[261]

178. Edep örtülü atletler. Vulcili Stamnos, İÖ 6. yüzyıl.

İlyada ve *Odysseia* zamanlarında, yarışmacıların tüm idmanlarda giyinik olduklarını onaylayan bir tek Homeros değildir;[262] geç 6. yüzyılın siyah figürlü vazo resimlerinde de atletler, Perizoma, yani bir edep bağı[263] (Resim 178) takarlardı; bu bağ İkinci Dünya Savaşı'na kadar Japon işçileri ve sporcuları tarafından takılmıştır ve bugün bile "çıplak şenlikler" denilen şenliklere katılan erkekler tarafından takılmaktadır.

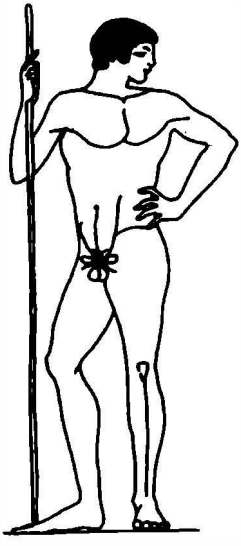
Yunan erkeklerinin atletik çıplaklığının –Elias'ın söylemesi gerektiği gibi– *arkaik* bir töre değil, bir *uygarlık ürünü* olduğu gerçeği bir yana:[264] Klasik Yunanlılar'ın erkek çıplaklığı gerçekten de ayıp yüklü müydü? İlkin, çıplak Yunanlı atletlerin kendi aralarında kaldıklarını, başka bir deyişle kadın cinsinden olanların antrenman ve yarışma yerlerine girmesinin kesinlikle yasak olduğunu saptamak, pek de önemsiz sayılmaz. Olimpiyat Oyunları'nda hazır bulunabilen biricik kadın Demeter Khamyne'nin rahibesiydi. Bir mermer sunağın üzerinde yarışmaları izlemesine izin verilirdi. Bunun nedeni de elbette bir zamanlar şerefine doğurganlığı teşvik edici düğün koşusu olarak stadyum koşusunun düzenlendiği tanrıçayı temsil etmesiydi.[265]

Ancak sıradan kadınların oyunları izlemesi yasaktı ve Pausanias'a inanılacak olursa, gizlice araya karışan ya da sadece yarışma yerinin yakınına gelen bir kadını *Eleer*'ler Tympaion'un yüksek ve dik bir kayasından aşağıya atmışlardı.[266]

Ancak, Helen delikanlılarının bu sınırlı kamusal çıplaklığı, Elias'ın öne sürdüğü gibi, sorunsuz değildi.

Bir yandan penis başının çıplaklaştırılması (φωλη), yani sünnet derisinin geri çekilmesi, anlaşıldığına göre[267] son derece ayıptı[268] ve bu yüzden sanatta bile penis başının hemen hemen hiç görülmemesi şaşırtıcı değildir: hatta erekte olmuş penis başı bile tamamen sünnet derisiyle örtülü kalır. Ama Gymnasium'da genital organları gelişmiş, sünnet derileri doğal bir biçimde geri çekilmiş bulunan gençler, biraz daha büyük penis başlarını başkalarının bakışlarından korumak için iki teknik uygulamış gibi görünüyorlar. Ya sünnet derisini penis başının üstüne çekip önden bağlıyorlar ve böylece penis bir sosis ucu gibi görünüyor; ya da –sözlükbilimci Phrynikes'in betimlediği gibi– penis arkaya doğru kıvrılıp, yukarıya doğru bağlanıyor.[269]

İlk yöntemin avantajı, pedofil ideale uygun olarak, genç erkeğin penisini daha çocuksu göstermesiydi, bu yüzden vazo resimlerinde de sünnet derisi genellikle çok uzundur, kimi zaman penisin yarı boyu kadardır.[270] Öte yandan, terbiyeli bir çıplak atlet asla bacaklarını açarak oturmaz ya da edepsiz bir biçimde çömelmezdi. Böyle davranan biri, böyle-

179. Kırmızı figürlü amfora, İÖ 5. yüzyıl.

likle –Platon'un betimlediği gibi–[271] kendisine bakan erkekleri cinsel olarak tahrik etmek isteyen ahlakı bozulmuş biriydi. Satyrler de hep bacaklarını açmış bir halde resmedilir (Resim 180); uygarlaşmamış varlıklar olarak, dizginsiz cinsel azgınlığın ve terbiyesizliğin cisimlenişi olarak genellikle –Yunan sanatında ender rastlanan bir biçimde– cepheden görülürlerdi.[272]

Aristophanes'in eski göreneğin avukatını konuştururken, bazı Atina yurttaşlarının hislerine tercüman olduğu kabul edilebilir:

"Ve güreş meydanında, kumun üzerine dinlenmek için oturduklarında, edeplice / bacaklarını öne eğmeleri gerekirdi ki, ayıp yerleri dışarıda çevredekilere görünmesin / Ve ayağa kalktıklarında, kumdaki izleri özenle ortadan kaldırırlardı ki / çiçek açan biçimleri, kalıp halinde, kirli hevesleri uyandırmasın;" oysa bugünlerde genç adamlar kendilerini şehvetli erkeklere sergiliyorlardı.

Bunun üzerine ilerici duygu ve düşünceleri savunan "kötü şeylerin avukatı" bunun geçmişte kaldığını öne sürünce, gelenekselci şöyle devam ediyor:

"Pekâlâ o zaman, güven bana delikanlı, ve beni öğretmenin olarak gör, iyinin avukatını / sonra çarşıyı hep aşağılamaya ve sıcak banyolar-

180. Satyr en face. Siyah figürlü amfora, Tarquinia, 6. yüzyılın ikinci yarısı.

dan kaçınmaya alışacaksın / utanılması gerekenden utanacaksın ve sana bu konuda sataştıklarında kızaracaksın / ve saygın bir yaşlı sana yaklaştığında oturduğun yerden hemen ayağa kalkacaksın. Anne babanı saygısızlıkla asla incitmeyeceksin ve her türlü baştan çıkarmaya karşı koyacaksın / Çünkü kendinden bir edep timsali / görüntüsünü yaratmayı kutsal bir görev bileceksin."[273]

Plutarkhos da, oğlancılığı ve yumuşaklığı engellemenin çok zor olduğunu söylüyordu.[274] İÖ 4. yüzyılın ortasında Atinalı hatip Aiskhines, antrenörlerin Palestra'yı yani ağır atletizm yapılan yeri güneş doğmadan önce açmamaları ve kapatırken de günbatımından sonraya kalmamalarını tavsiye ediyor; aksi halde karanlığın korumasından yararlanarak, genç erkeklere yaklaşanların olabileceğini söylüyor.

Ayrıca, antrenörün atletlerden daha büyük yaştaki oğlunun, erkek kardeşinin ve damadının, antremanlar sırasında çıplak atletleri görmesi kesinlikle yasaktı: "Bu yasağı kim çiğnerse çiğnesin, ölümle cezalandırılmalıdır." Son olarak, Gymnasium'lardan sorumlu olanların, hiçbir yetişkin erkeğin delikanlılarla birlikte hafif atletizm yapmamasına dikkat etmeleri gerekir; bu kurala riayet etmeyen Gymnasiarkh [Gymnasium yöneticisi], özgür doğmuş bir erkek çocuğu cinsel ilişkiyle baştan çıkartmış gibi cezalandırılmalıydı.[275]

Elbette Aiskhines, büyük bir olasılıkla Atinalı çağdaşları tarafından bu katı haliyle pek paylaşılmayan bir görüşü savunuyor; yine de, –Platon'un somut bir biçimde betimlediği gibi– Kharmides gibi güzel bir delikanlının odaya girmesiyle birlikte hem yetişkin hem de genç erkek-

lerin ağızlarının suyunun aktığı pedofil bir beden kültü atmosferindeki gençlik çıplaklığı *sorunsalını* çok iyi aydınlatıyor:

"Ve bizde, erkeklerde bu durum pek şaşırtıcı değildi; ama oğlanlardan da, içlerinden hiçbirinin, en küçüğünün bile, başka yöne bakmadığını, hepsinin ona bir puta bakar gibi baktığını fark ettim. Ve Khairephon bana seslendi ve dedi ki: bu delikanlıyı nasıl buluyorsun, Sokrates? Yüzü güzel, değil mi? Fazlasıyla, diye yanıtladım. Yine de, dedi Khairephon, hele bir soyunsun, yüzünü fark etmeyeceksin bile, bedeni o kadar güzel ki."[276]

Kaynaklar Yunan erkeklerinin atletik çıplaklığının hiç de öyle 'cinselliksiz' olmadığını, tersine "büyük ölçüde cinsel cazibe kaynağı"[277] olduğunu gösteriyor gibiyse de; Yunanlılar'ın çıplak sporlarıyla –barbar halkların tersine– dürtülerini, cinsel uyarılmaları görülemeyecek ölçüde denetleyebildiklerini göstermek *de* istemiş olmaları, akla yakın değil midir?[278]

Bundan bağımsız olarak, tam da Elias'ın öne sürdüğü şeyin tersinin doğruymuş gibi göründüğünü saptamak gerekiyor. Günümüzdeki erkekler saunasına giden birinin, sünnet derisini bağlamakla gülünç duruma düşeceği bir yana –günümüzde genellikle çıplaklıktan utanıldığı için daha çok utanç duyulmaktadır–; elbette Dorlar da bugün her sahilde görülen şeyi, yani çırılçıplak erkeklerle kadınların bir arada spor yaptıklarını ya da oynayıp koklaştıklarını görseler, neye uğradıklarını şaşırırlardı.

V. İmdi, Elias, kamusal alandaki çıplaklığın ayıp sayılmadığı toplumların da var olduğuna, eski Yunanlılar'ı tarihsel bir örnek olarak göstermekle yetinmiyor. Günümüzde var olan bir örneğe de, "ilkel" bir topluma, yani güney Kordofan'daki Nubalar'a da gönderme yapıyor. Gerçi, Elias'ın haklarında akıl yürüttüğü Nubalar, bir etnografın belgelediği Nubalar değil, bize Leni Riefenstahl'ın fotoğraflarının sunduğu Nubalar'dır; Elias, bu fotoğraflar hakkında, "ölmeye yüz tutmuş bir halkı tüm onuruyla ve görenekleriyle gösterirken kendi çalışmalarım için yararlandığım fotoğraflar"[279] diyor.

Ben burada bu fotoğrafların Elias'ın söylediği gibi "iyi" fotoğraf olup olmadıklarını tartışacak değilim. Beni asıl ilgilendiren, Elias'ın –bu fotoğrafların tüm dünyadaki öteki sayısız hayranları gibi–, bu fotoğrafların ikna gücü yüzünden, bir mitosa kapılmış olmasıdır; Leni Riefenstahl, 1940 yılında *Geist und Schönheit* [Tin ve Güzellik] dergisinde dile getirdiği gibi,[280] "Alman insanının çıplaklığa duyduğu derin özlem" ta-

rafından sürüklenerek, hemen hemen tüm yaşamı boyunca bu mitos üzerinde çalışmıştır. Bu arada, Leni Riefenstahl'ın Nazi rejiminin[281] büyüklerine duyduğu yakınlık konusuna girmeyeceğim, çünkü ne de olsa politik bir aleyhte söz, onun resimlerindeki ideolojinin eleştirisinin yerine geçmez.

Yine de Riefenstahl'ın çektiği Nuba fotoğraflarının, Nasyonal Sosyalizmi *de* büyük ölçüde etkilemiş bir ideolojinin dile gelmesine yardımcı olduklarını açıklığa kavuşturmak istiyorum. Bununla, çektiği Olimpiyat filmi bir zamanlar çağlar ötesi bir "güzellik ve mücadele kasidesi"[282] olarak tanımlanmış bulunan bu fotoğrafçı kadının, Nubalar'a da böyle bir övgü şarkısı bestelediğini kastediyor değilim; çünkü göreceğimiz gibi bu kaside, Nubalar'ın beden ve mücadele kültünün yanına pek yaklaşamıyor.

Daha çok, Leni Riefenstahl'ın Nuba resimleri sayesinde, birçok Nasyonal Sosyalistin ve çıplak beden kültürü yandaşlarının çoğunun inandıkları mitosu *da* somutlaştırmaya çalıştığını göstermek istiyorum.[283] Bu mitosa göre, çıplak beden *kendinde* erotizm dışıdır ve bu yüzden ayıp yüklü değildir;[284] günah cennete ancak giysiler ve böylelikle giysileri çıkarılmış bedenle birlikte girmiştir.[285] Ya da Nazi sanatı –ve başka sanatlar– için geçerli olduğu gibi: *Çıplak* beden sanattır, *soyulmuş* beden pornografidir.[286]

Leni Riefenstahl yine de Olimpiyat fotoğraflarındaki aktörleri, ancak yapay olarak erotizmden arındırmak zorunda kalmıştı –kadınların ne edep yeri kılları, ne de genital organları vardı, erkeklerin küçük ama edepli bir edep yeri örtüleri vardı:[287]– bu fotoğrafları bir zamanlar eleştirmenlerin UFA filmi *Wege zu Kraft und Schönheit* [Gücün ve Güzelliğin Yolları] hakkında söyledikleri gibi, "her annenin kızlarıyla birlikte seyredebileceği, her iki cinsten genç insanların, akıllarına bir şey gelmeden, sinema salonunda yan yana izleyebilecekleri"[288] söylenebilirse de; Nuba aktörlerinin utancı söz konusu olduğunda durum farklıdır.

Çıplak Olimpiyat görüntüleri, ne de olsa ilk günahı arkasında bırakmış bir toplumdan geliyordu; bu yüzden birkaç rötuş ve küçük örtü gerekmişti; ama Nubalar, Leni Riefenstahl'ın onları ilk gördüğü dönemde, "ziyaretçi"lerinin sözleriyle "çocuksu" bir durumdaydılar. "Nubalar'ı tanıdığımda, bir masumiyet durumundaydılar," çünkü "ancak uygarlığın etkileri" onları "içsel cennetlerinden kovmuştu."[289]

Leni Riefenstahl'a, çekimleri sırasında fotoğrafı çekilenlerde herhangi bir utanç belirtisiyle karşılaşıp karşılaşmadığını öğrenmek için başvurduğumda, sekreterliği bana şunları bildirdi: "Nubalar, giysi giymek

181. Josef Thorak: 'İki insan'. "Führer"in "Arı Kuzeyli Eros'u"na örnek oluşturduğu için takdir ettiği mermer heykel, 1941.

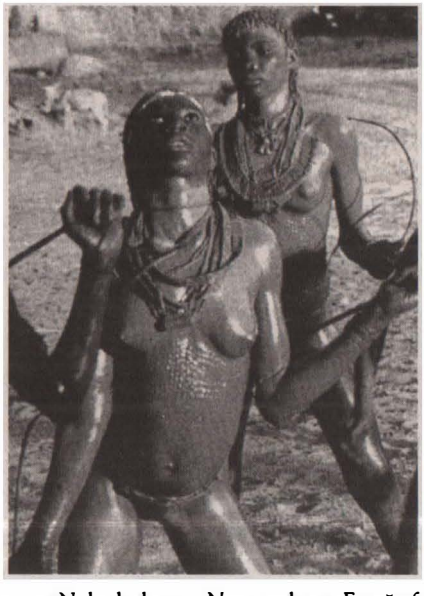
zorunda olmadıkları sürece, çıplaklıklarının tamamen doğal olduğunu hissediyorlardı. Onlarda bir utanma duygusu ancak giysi giymeye zorlanmalarıyla yerleşti."[290]

Tüm bu iddiaları, doğruluk içerikleri açısından incelemeden önce, Leni Riefenstahl'ın güneydoğu Nubalar'ı gösteren fotoğraflarının büyük bir bölümünü çekme –daha doğrusu– avlama biçimi ve yöntemini öğrenmek, pek de önemsiz sayılmaz. Çünkü bu bilgi, Nubalar'dan çok, fotoğraflarını çeken kadının masumiyet durumunda bulunduğuna ilişkin kuşkuyu artıracaktır.

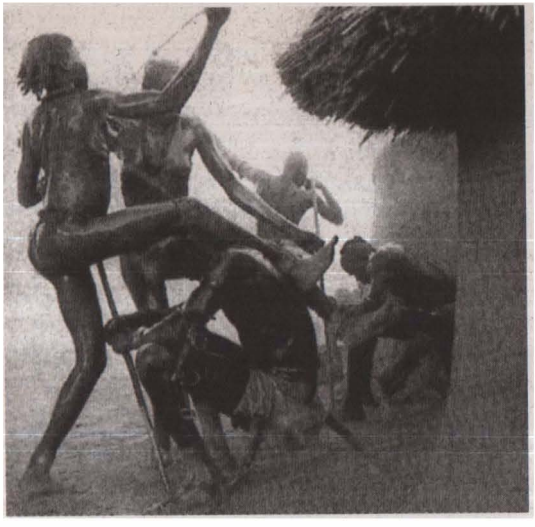
Güneydoğu Nubalar'ın, Leni Riefenstahl'ın "aşk dansı" olarak tanımladığı ve erkeklerin dansa katılmalarının yasak olduğu *njertun* dansında, genç kızlar bacaklarını hafifçe açık tutuyor ve kalçalarını geri itiyorlar (Resim 182). Bir süre sonra, biraz uzakta oturan erkeklere doğru dans ediyor, yıldırım hızıyla bir devinimle bacaklarını genç bir erkeğin başının üzerinden aşırıyor (Resim 183) ve sonra onun omuzlarından aşağıya sarkıtıyorlar. Bu süre içinde erkeklerin bakışlarını yere indirmeleri gerekiyor, çünkü daha sonra göreceğimiz gibi, değil bir erkeğin bir kadının bile, bir genç kızın bacaklarının arasına bakması terbiyesizliğin doruğuydu.[291]

Leni Riefenstahl ilk önce bir *njertun*'u bir ağaç dalının arkasına gizlenerek ve uzun teleobjektiflerle fotoğraflamıştı ve erkeklerin muştalı dövüşünün –ne kadınların ne de kızların bulunmasına izin verilen dövüş yerinden her defasında kovulduğu halde– birkaç yakın fotoğrafını da çekebilmişti. Riefenstahl, belki de, yabancı insanların mahrem alanına zorla girmiş olduğu konusunda bundan sonra da hiç kafa yormadığını gösteren, yumuşatıcı bir açıklıkla, genç kızların fotoğraflarını *njertun* dansında, üstelik bacaklarını kaldırdıkları anda çekmeyi bir kez daha denemişti:

"Ancak hemen anneler etrafımı sarıp bu fotoğrafı çekmemi engellediler. Bunu çok ustalıkla yaptılar. Bir çember oluşturup etrafımda dans ettiler, bu yüzden fotoğraf çekemedim. Bu arada kızlar bacaklarını erkeklerin omzuna koymuştu. Böyle ender bir olayı fotoğraflayamadığım için öfkeden çığlık atabilirdim. Kadınların arasından zorla kurtuldum, Rakoba'nın öteki tarafına, tam da o sırada, beni görmeyen bir kızın, seçtiği erkeğin önünde dans ettiği yere doğru koştum. Heyecandan titreyen ellerle, pozometreyi ve uzaklığı ayarladım ve motoru çalıştırdım. Çok geçmeden kadınlar yine yanımdaydılar. Bu defa kötü oyun için iyi yüz ifadesi takındım."[292]

182. Fungorlu genç Nuba kızlarının *Nyertun* dansı. Fotoğraf: Oswald Iten.

183. Fungorlu Nuba kızları, partnerleriyle *njertun* dansında.
Fotoğraf: Oswald Iten.

Leni Riefenstahl'ın burada "zenci kadınları" hakkında 'haydi-safariye' edasıyla konuştuğunu duyduğumuzda, Nubalar'ı gerçekten "bir başka gezegenden gelme varlıklar", ilk günahtan önceki dönemin gözleri henüz açılmamış egzotik çocukları olarak duyumsadığına inanıyoruz.[293]

Peki, Nubalar gerçekten de bedensel utanç diye bir şeyi bilmiyorlar mıydı? Nubalar'da en azından, Elias'ın eski Yunanlılar'da bulduğunu zannettiği şey, yani kamusal alandaki çıplaklık karşısından önyargısız, çocukça bir tavır yok muydu?

Daha en erken etnografik kaynaklardan, Nuba kadınlarının kamusal alanda çıplak *dolaşmadıkları* anlaşılıyor. Erken bir seyyah, önce Dschebel Tabatne'deki Nubalar'ın, 1837 yılında tamamen çıplak olduklarını söylüyor; ama daha aynı cümlede bu iddiasına büyük ölçüde bir sınırlama getiriyor:

"Yaş farkı olmadan, her iki cins de tamamen çıplak, edep yerlerini hiç örtmeden dolaşıyorlar. Doğu Sudan'da başka hiçbir zenci halkta görmediğim özel bir lüks, kadınlarda ve kızlarda bedenin belirli uygar ülkelerde özenle gizlenen bölümlerini, özellikle ve dikkat çekici bir biçimde sergileme fikrini doğurmuş. Bedenlerinde ya kalçalarına bağlanmış bir ip taşıyor; bu ipin üzerine önde dar, ancak 1 zoll eninde beyaz pa-

mukludan yapılma bir şerit bağlıyor, bu şeridi bacaklarının arasından çok gergin bir biçimde geçiriyor ve arkalarında yine sözü edilen ipe bağlıyorlar."[294]

Bu gezginin kadınların edep yeri şeridini –yanlış bir biçimde– kadınların erkeklerin bakışını aşk yuvalarına çekmek için yaptıkları bir kurnazlık olarak görmesini bir yana bırakırsak, –Biedermeier dönemi kadın eteklerine alışmış bir beyin bu yanılgısını hoş görebiliriz– bu gözlem her bakımdan onaylanmıştır.[295]

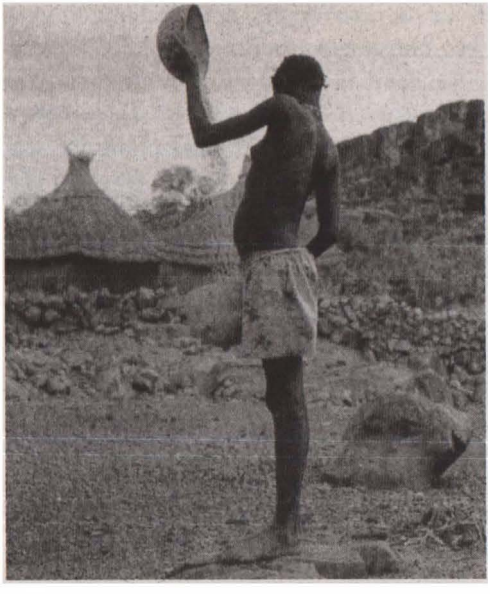
Örneğin Nyamang Nubaları'nda kadınlar mavi boncuklu bir kalça ipi (*bardugele*) takarlardı; bunun önüne deriden yapılma bir edep örtüsü, arkasına da, özellikle kadın eğildiği sırada genital organlarını örtme işlevini gören metal bir "kuyruk" asarlardı;[296] Korongo Nubaları'nda kadınlar en eski çağlardan bu yana iç kabuktan yapılmış bir edep örtüsü takarlar[297] ve Masakin Qisar Nubaları kök ve iç kabuk liflerinden yaptıkları *barega* denilen, benzeri bir örtü takarlar.[298]

Genç kızlarda ise durum farklıdır. Korongo ve Masakin Qisar Nubaları'nda bir kız çocuğu ancak ilk âdet gördüğü gün edep örtüsü takardı;[299] güneydoğu Nubalar'da bir kız genellikle ilk âdetini görmesinden bir ya da iki yıl sonra, yani 14-15 yaşlarında hamile kalırdı, bundan sonra asla eteksiz görünmezdi;[300] Moro Nubaları'nda ise bir kadın ancak ilk çocuğunu doğurduktan sonra, palmiye saplarından yapılma edep örtüsünü giyerdi.[301]

Peki hiç olmazsa, henüz âdet görmemiş ya da henüz çocuk doğurmamış kızların çıplaklığının ayıp yüklü olmadığı söylenebilir mi?

Bunun böyle olmadığının ilk işaretini, daha genç erkeklerin *njertun* dansı sırasındaki davranışlarından öğrendik; erkekler çıplak kızlar karşılarında bacaklarını omuzlarına koymak üzere dans ederlerken, bakmayı göze alamıyorlardı. Ancak genç kızların çıplaklığının müşkül karakteri, başka birçok olguyla da kanıtlanmıştır.

Öncelikle Korongo, Nyamang ve öteki Nuba topluluklarının tümünde sadece giyinik kadınlar değil, çıplak kızlar da, otururken ya da çömelirken bacaklarını hep sıkı sıkıya birleştirir;[302] hiçbir pozisyonda herhangi bir çıplaklık göstermemeye de adeta otomatik bir biçimde dikkat ederler. Örneğin Moro kızları ve kadınları bir su kaynağında yıkanırlarken, hafifçe öne doğru eğilirler ki, oradan geçebilecek olanlar –bakışlarını zaten çevirmek zorundadırlar– bir an için bile kadın genital organlarını çıplak göremesinler. Karşı cinsten herhangi birinin yıkananların yakınından geçmesi zaten ayıp olduğu halde, ergenlik çağındaki kızların çoğu, günümüzde yıkanırken şortlarını çıkartmaz.

184. Güney Nubaları'nda kızların bugünkü kıyafeti.

Ev alanında kadınlar ve kızlar, iç avlunun ya da domuz ahırının bakışlardan korunmuş köşelerinde yıkanırlar. Ailenin, çiftliğe çat kapı gelebilen öteki üyeleri tarafından da çıplak yakalanmazlar; çünkü dışarıda, sundurmanın altında oturan aile üyeleri, gelen herkese, kadınların o sırada yıkanmakta olduğunu bildirir.[303]

Yağışsız dönemin belirli aylarında genç kızlar ayışığının bulunduğu akşamlarda, üstlerinde baldırlarına bağladıkları birkaç yaprak dışında hiçbir şey yokken dans ederler; ama bu dans iki yılda bir gündüzleri de yapılır. Bu sırada genç erkekler genellikle edeplice geride otururlar, sadece yaşlı erkekler biraz daha yakınlaşmaya cesaret edebilirler; bu sırada bazen kinayeli yorumlar yapar ve genç erkeklerle, utanarak geride durmalarından ötürü alay ederler. Kızların birçoğu bu dansa katılmaya utanır ve danstan uzak durur, ama dansa katılanlar ve dansa yüreklilikle dayananlar da, dans sırasında dişlerini sıkıp, dans bitince oradan koşarak uzaklaşırlar.

1983 yılında kızlar bu dansta ilk kez külot giydiler ve bazı Morolar, şimdi artık erkeklerin bir araya gelip tek tek kızların cinsel bölgeleri üzerine, özellikle de "vulvalarında öne çıkan bir şeyin görülüp görülme-

diği" hakkında müstehcen konuşmalar yapmalarının sonunun geldiğini söylediler.[304]

Belli ki, bir kızın genital organlarının görülmesi, onun için son derece utandırıcıydı ve bu yüzden Morolar'da ferç dudaklarını ve mümkünse klitorisi birazcık kısaltmak âdettendi;[305] bu müdahalenin Morolar'da dehşet görüntüleri uyandıran ve Sudan etkisine dayanan klitoris sünnetiyle ilgisi yoktu.[306] Özellikle belirgin olduğu için dikkat çeken ve gizlenmesi zor olan genital organların utandırıcılığı, müstehcen karakterdeki ritüel şarkılarda da dile getirilir; bu şarkılarda kadınlara, ferç dudaklarının "domuz ahırını süpürecek" kadar aşağıya sarktığı söylenerek hakaret edilir.[307]

Genç kızların yağ ve toprak boyası sürülerek vurgulanan tam çıplaklıkları açıkça cinsel bir reklamdı; evlilik pazarı stratejisinin bir bileşeniydi – bu, 19. yüzyılda genç burjuva kızlarının, gençlerin birbirlerini tanıyabildikleri akşam balolarında omuzlarını ve göğüslerinin üstünü açmalarıyla karşılaştırılabilir. Daha eski dönemlerde bizde de sadece genç kızların saçlarını, alt baldırlarını ve belden yukarılarının bir bölümünü, reklam amacıyla açmalarına izin verilirdi; evli kadınlar ise, bedenlerinin bu çekici bölümlerini kamusal gözden kaçırmak zorundaydı. Nasıl ki Avrupalı genç kızların meme uçlarını ya da uyluklarını açarak reklam yapmaları yasaktıysa, Nuba kızları da özellikle ferç dudaklarını gösteremezlerdi.

Bu edepliliğin, Nubalar'a dayatılan giysilerle –kızların örneğinde, külotlarla– özünde Leni Riefenstahl'ın öne sürdüğü gibi bir bağlantısı olmadığı, sadece edepli beden duruşlarından[308] ve vulvanın gizlenmesinden değil, patavatsız bakışları erkeklere yasaklayan kuraldan da anlaşılıyor.

Örneğin otuzlu yıllarda Nyamang kızları çırılçıplak dolaşırlarken, bir erkeğin bir kızın genital bölgesine bakması ayıptı; yine de buna sık sık rastlanıyordu. Örneğin Nyumanglar'ı araştıran etnograf, bazen, bir kalabalığın içinde otururken, bir kızın diğerine, "Şuradaki tip senin amına baktı, senden bir şey istiyor!" diye fısıldadığını duyduğunu bildiriyor.[309]

Buna karşılık, evli bir kadının genital bölgesini görmek, tamamen olanaksızdı. Örneğin bir araştırmacı, bir gün güneydoğu Nubalar'da, iki gün önce ölü bir çocuk doğurmuş, kendisi de ölüm döşeğindeki bir kadının yanına götürüldüğünü bildiriyor. "Kadının üstüne serilen örtüyü çektim. Ömer hemen odadan çıktı. Evli bir kadını çıplak görmenin kendisine yakışmadığını söyledi. Bu durum beni çok şaşırttı, Nubalar'ın utanma duygusuna sahip olmadıklarına ilişkin düşünceme uymuyordu."[310]

İmdi, Leni Riefenstahl ve Elias, belki de Nuba kadınlarının, daha İngilizler'in 1928 yılında onlara şort giydirmeye başlamalarından önce, cennetteki masumiyetlerini zaten yitirmiş bulunduklarını kabul ede-

cek kadar açık yüreklidirler,[311] ama o zamanlar en azından erkeklerin henüz ilk günahtan önceki durumda bulunduğunda direteceklerdir. Peki Nuba erkeklerinin çıplaklığında durum nedir?

Klasik Yunanlılar'da olduğu gibi, Nuba erkeklerinin çıplaklığı da bir genç bedeni kültünün bir bileşenidir; ancak bu kültün Yunanistan'da sahip olduğu güçlü homoerotik renkten uzaktır. Nuba *genç* kadınlarının evlilik pazarında belirli sınırlar içinde çıplak bedenlerini sergilediklerini görmüştük; aynı şey *genç* erkekler için de geçerlidir. Kao, Fungor ve Njaro'daki Nubalar'ın çıplak muşta dövüşçüleri, *kadundor* yani 20, en çok 30 yaşındakiler, yaş sınıfına dahildir. Bir erkek yaklaşık 28-30 yaşına geldiğinde *kadonga* yaş sınıfına geçer. Böylelikle kendini yağ ve toprak boyayla sıvamaya ve kamusal alanda çıplak görünmeye son verir,[312] – tıpkı, daha büyük bir erkeğin Gymnasium'da soyunmasını ayıp buldukları anlaşılan eski Yunanlılar gibi.[313]

Güneydoğu Nubalar'ın erkekleri geleneksel olarak, bacaklarının arasından geçirilen bir örtüyle ya da iç kabuktan yapılma bir edep örtüsüyle giyinirlerdi.[314] Bugün Araplar'ın *gallabiye*lerini giyiyor – bunu çıkartırlarsa, kadınlar onlara eskiden belden aşağısı çıplak bir erkeğe güldükleri gibi gülüyorlar.[315]

Bu arada, *genç* erkeklerin, *kadundor*'ların, Leni Riefenstahl'ın siyah kahramanlarının, kamusal alanda çıplak dolaştıkları söylendi. Hiç olmazsa onların çıplaklığında ayıp yok muydu?

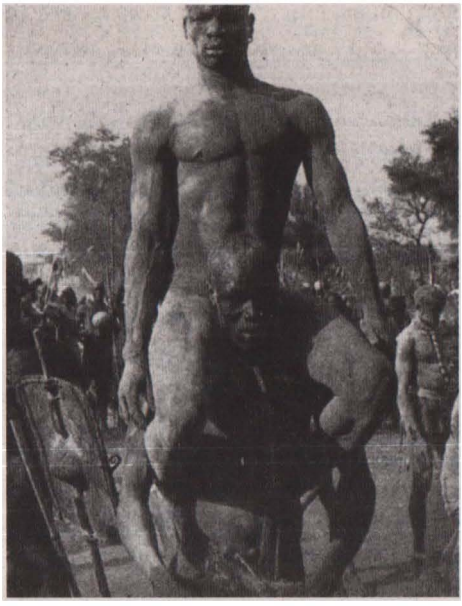
Bir etnolog, bir savı kanıtlamak isterse, o savı *kanıtlar*; bu arada ben, genç Nuba erkeklerinin de çıplaklıkları yüzünden belirli bir biçimde utandıklarından hâlâ kuşku duyacak bir okur kalmadığını düşünüyorum. Zaten, utanıyorlardı.

Örneğin, Nyamang erkekleri, genç kızların edep yerlerine bakamazdı; bir kadının ya da bir genç kızın çıplak bir erkeğin genital bölgelerine bakması da ayıp kabul ediliyordu.[316]

Ancak, sünnet derisiyle kaplı penise kadın bakışlarının değmesinden daha kötüsü, penis başının herkesin gözünün önünde çıplak kalmasıdır; bu yüzden sünnetli erkekler hep giyinik dolaşırlar. Örneğin Müslüman olmuş bir güneydoğu Nuba erkeği şunları söylemişti:

"Kadınlar bize gülecek. Hiç kimse, *gallabiya*'nın altından sünnetli olduğumu görmüyor. Muşta dövüşçüsü olduğum dönemde –ah, sıkı dövüşlere katılırdım– asla sünnet olmazdım. Sünnetli bir penis ve çıplaklık, birbiriyle bağdaşmaz."[317]

Bu arada, genç bir erkeğin penis başının herkesin –üstelik kadın cinsinin de– önünde erkeklik uzvunun "dikleşmesi" ya da "mızraklaş-

185. Korongo Nubaları'nın güreş galibi. Fotoğraf: George Rodger, 1949.

ması" yüzünden çıplak kalması ve adamın "mızrağı" arkaya doğru bastırıp, baldırlarının arasında gizlemeye çalışması, daha da yakışıksızdı; bunu yapmak Nyamanglar için pek de zor değildi, çünkü penisleri, etnoloğun söylediği gibi, "zaten kauçuktan yapılmış gibi görünüyordu."[318]

Şans tanrıçası, Nubalar örneğinde Elias'ın yüzüne gülmemiş görünüyor; hele ki Elias "uygarlaşmamış" halklarda yetişkinlerin henüz yarı çocuklar olduğu yolundaki savını dayandıracağı başka bir örnek bulmak için yerküre üstünde Doğu Sudan'dan kutup bölgesine doğru yol aldığında, şans tanrıçası –anlaşıldığı kadarıyla– onun adını duymak bile istemiyor.

VI. Elias "çocukların duygulanım ve bilinç yapısının, 'uygar olmayan' halklarla belirli bir akrabalığa"[319] sahip olduğu iddiasını ortaya atmıştı; bugün bile hâlâ "toplumsal gelişmenin bu aşamasında" yetişkinlerin, bizim günümüzün Batı toplumundaki yetişkinlerden daha çocukça olduklarını söylüyor. Elias, gelişmenin biz Avrupalılar'ın çoktan geride bıraktığımız bu daha alt-aşamasını gözler önüne sermek ve benim bu

belirleyici gerçek karşısında "gözlerimi" yumduğumu ve "kör" gibi davrandığımı göstermek için, Riefenstahl'ın Nubaları'nın yanı sıra, Eskimolar'ı da örnek gösteriyor: "Eski zamanlarda on ile ondört yaşlarındaki Eskimo çocukları, ailenin varlığını sürdürmesinde, bir yetişkinin yaptığı katkıyı yapabiliyorlardı. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş, hemen hemen kesintisizdi."[320]

Daha önce değindiğim gibi, bundan sonra Elias'ın bu elde şansının Nubalar örneğindekinden daha da kötü olduğunu ve iddialarının düpedüz uydurma göründüklerini göstermeye çalışacağım.

Öncelikle, Eskimolar'da 10-14 yaşındaki çocukların bir aileyi ayakta tutacak durumda oldukları, çünkü bunun için gerekli olan bilgi mevcudunun ve "bu bilgi edinmenin gerektirdiği duygusal çabanın"[321] büyük ölçüde daha az olduğu görüşü doğru değildir.

Bir Eskimo gencinin, işbölümü düzeyinin az olduğu bir toplumun üyesi olarak, yılların akışı içinde öğrenmesi gerekenleri: kardan evlerin, kanoların ve kızakların yapımını, tehlikeli sularda yol almayı, son derece ürkek olan Ren geyiklerinin izlerinin sürülüp, ok ve yayla avlanmalarını, alabalıkların şişlenmelerini, fok balıklarının soluk aldıkları yerlerde pusu kurmayı ya da onları ağla yakalamayı,[322] tehlikeli bir kutup ayısını mızrak ya da bıçakla öldürmeyi, fildişinden ya da kemiklerden heykelcikler yontmayı, dalıcı martıların yuvalarını almak için yüzlerce metre yükseklikteki dik kayalıklara tırmanmayı, *monodon monocerus* balinalarını zıpkınlamayı ve hava tahmini yapabilmeyi, –buz çölündeki bir av seferinde ansızın yırtılan– giysilerini dikebilmeyi, göçmen kuşların uçuşunu, bulutların devinimini ve biçimini, ayın hâlelerini, donmuş tundranın eriyiş biçimini ve denizin devinimlerini, deniz seviyesinin düşmesini ve balçığın kaymasını yorumlayabilmeyi, deniz tavuklarının hangi zaman diliminde geri döndüklerini, tilkilerin ve tavşanların, Ren geyiklerinin ve misk keçilerinin hangi yolu izlediklerini, ayı balıklarının fiyorda varışını önceden kestirmeye yarayan belirtilere nasıl dikkat edileceğini, kızakları çeken köpeklerin soluduğu havanın cinsinden, havanın soğuk mu, yoksa sisli mi olacağını tahmin etmeyi,[323] mitleri ve eski şarkıları ve daha başka birçok şeyi öğrenmesi gerektiğini düşünürsek; ayrıca bir şaman adayının tüm bunlara ek olarak, uzun bir eğitim süreci boyunca, kaybolan bir ruhun nasıl geri alınacağını, aya ya da geride kalan av hayvanları için onunla güreş tutmak üzere, Sedna'ya, denizin dibindeki hayvanlar tanrıçasına nasıl gidileceğini öğrenmesi gerektiğini gözümüzde canlandırırsak, Elias'ın "uygar olmayanlar" hakkında, hoşgörülü bir anlatımla, çok yetersiz bilgilenmiş olduğu sonucuna varabiliriz.

Elias'ın bir Eskimo'nun kutup bölgesinin sert koşullarında hayatta kalabilmek için gereksinim duyduğu "dürtü ve duygulanım yapısı"nın bizde olduğundan "çok fazla çocuklarınkinden uzak" olmadığı iddiasından daha yanlış bir şey olamayacağı, pratikte görülüyor.[324] Bu yüzden "eski zaman" Eskimoları'nın "dürtü ve duygulanım yapısı"na biraz daha yakından bakalım.

Eskimolar'ın yaşam biçiminin ne kadar büyük bir dürtü denetimi gerektirdiği, ilk seyyahların bile dikkatini çekmişti; ve sonraki etnograflar bunun farkına daha da çok varmışlardı. Kimi zaman çocukların bile görece yüksek ölçüde bir duygulanım denetimi uyguladıkları konusunda Elias'a hak vermek gerekir. Örneğin, bir araştırmacı, Kupfer Eskimoları'nda bir kız çocuğunun dizini çok kötü bir biçimde çarptığını, gerçi ilkin ağladığını ama sonra, gözlerindeki yaşları silip, birisinin onun ağladığını görmesinden dolayı utanç içinde oradan kaçtığını anlatmıştı.[325]

Burada bir çocuğun, bir ölünün ardından gözyaşı dökmesinin bile ayıp kabul edildiği Eskimolar'ın son derece tipik bir davranışını gösteriyor oluşu,[326] elbette Elias'ın kabul ettiği gibi, bir Eskimo çocuğunun yetişkinlerin duygulanım standartlarına kolaylıkla ulaşabildiği, çünkü bu standartın bizimkilere oranla *düşük* olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, bu standart her bakımdan daha *yüksekteydi* ve bu yüzden Eskimo çocuklarından, bizim bugünkü toplumumuzun çocuklarından beklendiğinden daha güçlü bir dürtü denetimi uygulamaları isteniyordu.

Örneğin, Great Whale River Eskimoları'nda, günümüzde bile bir çocuk yaklaşık beş yaşında 'her-durumda-gülümsemeyi' şaşırtıcı bir oranda başarır,[327] ve Batı Grönland'da çocuklar bile görece *naalppoq*, "duygularını saklayan" olmak zorundadır. Ancak bu, Elias'ın iddia ettiği şeyin tam tersinin doğru olduğu, ve Eskimo çocukları –en azından bazı açılardan– bizim toplumumuzdaki çocuklardan daha 'yetişkin' göründükleri anlamına gelir. Duyguları saklayacak biçimde davranmayanlar, bu eşitlikçi ve bireyci toplumda bir *naalagaaniartoq* olarak, yani "önder olmaya çalışan biri" olarak tanımlanırlar, ki bunun da son derece olumsuz bir yan anlamı vardır.

Bir Batı Grönlandlı iyi ahlak gereği bir konuşma sırasında ürkek ve çekingen biri izlenimi bırakmalı, alçak sesle konuşmalı ve uzun aralar vermelidir; sadece çok hafif el kol hareketleri yapabilir.[328] Dilin kendisi de, söz konusu anlatımın etkisini azaltan öneklerle ve soneklerle doludur; örneğin *-unar*, *-navianngi* C-, *-nnguatsiar-* ya da *-ner-* gibi bu ekler "olasılıkla", "belki" ve benzeri anlamlar taşır. Kendinden önceki sözceyi tamamlayıcı bir ilgeç olan ve "denir" ya da "birisi demişti ki" anlamları-

na gelen *-gooq* da eylem tümcesi olmayan sayısız zayıflatmayla birlikte ve konuşma bir biçimde şüpheli olduğunda, konuyu değiştirmeye büyük bir yatkınlık içinde sık sık kullanılır.

Başka bir deyişle: Batı Grönland ahlakı, Avrupa'da ya da Amerika'da bir insanın karaktersiz ya da korkak, yumuşak biri olarak görünmesine yol açacak bir tavır ve dil önermektedir; çünkü bir suskunluk da yine sert bir reddetme olarak duyumsanacağından, konuşma muhatabına en azından görünüşte onay verilir.[329]

Bir Eskimo, normal olarak katılmadığı bir görüşü eleştirme ya da sorgulama yolunu tercih etmez, bu yüzden beyazların çoğu, bir Eskimo'nun duygularını incittiklerinin farkına bile varmazlar.[330] Napaskiagmiutlar'da, bir kimsenin bilerek gerçekdışı bir şey söylediği apaçık ortaya çıkarsa, onun yalan söylediği değil, şaka yaptığı söylenir; çünkü her koşulda, bir yalancının yalancı olduğunu yüzüne vurmaktan kaçınmak gerekir.[331]

Bir defasında iki köpek yavrusu görkemli bir Karibu postunu yere çekip parçaladıklarında, orada bulunanlardan kimse müdahale etmemişti – çünkü köpekler bile olsa, hiç kimseyi azarlamaktan hoşlanılmaz. Buna uygun bir biçimde, bir avcı da başına herhangi bir talihsizlik geldiğinde gülebilmeyi öğrenmelidir; örneği avcı Kavik, en hayal kırıklığıyla sonuçlanan av başarısızlıklarını anlatırken bile gülmekten katılıyor ve gözlerinden yaşlar geliyordu.[332]

Utkuhikhalingmiutlar'da da çocuklara her sıkıntılı ya da sinir bozucu durumda, her şey çok neşeliymiş gibi davranmaları, daha çok küçük yaşlarda öğretilir. Örneğin, bir defasında çadır çökmüştü ve sahibinin tüm değerli eşyaları paramparça olmuştu, küçük bebeği de ölümden kıl payı kurtulmuştu; yine de adam bu kazayı kahkahalarla karşılamıştı, çünkü *ihuma* yani 'özdenetim', korkuyu, dehşeti ya da öfkeyi açığa vurmayı yasaklıyordu.[333]

Utkular, 'iyi niyetini' her zaman neşeli (*quvia*) bir tavırla, gülümsemeyle, kahkaha ve esprilerle göstermeyen insanlardan çok korkarlar. Böyle davranmayı ihmal eden birisi, düşmanca davranmakla (*ningaq*) suçlanır ve intikam duyguları, "güçlü düşünceler" (*ihumquqtuuq*) öteki insanları hasta eder, hatta onları öldürebilir. Duyguların anlatımı genel olarak "güzel değil"dir (*hujuujaq*), çünkü açıkça belli edilen duygular öteki kişileri zorlayabilir, mahçup duruma düşürebilir ve onların özgürlüğünü kısıtlayabilir.[334]

Batı Grönlandlılar, bir şeyi olduğundan küçük göstererek anlatmakta başkalarını geçmeyi adeta bir spor haline getirmişlerdi.[335] Keewatin-

ler'in şamanları (*angatquq*) kendilerinin sadece daha büyük güçlerin sözcüsü olduklarına ve onların kararlarında paylarının bulunmadığına sürekli yemin ederler.[336]

Knud Rasmussen'in, evinde karşılaştığı bir Kutup Eskimosu şamanı, bu *angatquq*'ları da geçmişti:

"Kerevetinde yalnız başına oturuyor ve davulunu çalıyordu. Yüzüme bakınca davulu bıraktı, bana güldü ve dedi ki: Bunlar deli saçması! Aptalca bir hokkabazlık! Hepsi de yalan hikâye (*pligsingnartunga, maungainsarssuag, oqulutsiutnialerniunga, sagdlutsiarnialerniunga!*), bu sırada başını özür dilercesine sallıyordu."

Kutup Eskimoları'nın her şamanı, töre gereğince, seanstan önce kendi yeteneklerini aşağılardı; ve kendi becerisini ne kadar çok aldatmaca olarak ya da kuşkulu hünerlerin bir karışımı olarak tanımlarsa, bir o kadar ünlü ve yetenekli olurdu.[337]

1966 yılında şaman Anikau'nun, *Magadenskaja Prawda*'nın muhabirine, kendisinin aktif günlerinde öteki Tschuktscheler'i ruhların varlığına inandıran ve bunun karşılığında gıda maddeleri alan kötü bir hilekârdan başka bir şey olmadığını açıklamasını,[338] bu adamın Marksizm-Leninizmle aydınlanmış olmasından çok, geleneksel bir biçimde kendi geleneklerini küçük göstermesi olarak anlamak gerekir.

Bir Kutup Eskimosu çok ender olarak '*ben* düşünüyorum' diye konuşur, daha çok 'Inuitler [Eskimolar] düşünüyor,' der. Bunun nedeni de –belki günümüzde bir New Age havarisinin varsayacağı gibi– 'ego'sunun "kolektif bilinç" ilk-çorbasında erimiş olması değil, alçakgönüllülük ve nezakettir.[339]

Bu gösterişsizlik, Kuzey Kanada'daki Nagjuktogmiutler'in arasında çalışan Stefansson'un da dikkatini çekmişti.

"Her yerde bana gönüllü bir biçimde bilgi verildi. Neyin ilgimi çektiğini sadece ima etmem yetiyordu ve bildiklerini bana hemen anlatıyorlardı. Ev sahiplerim bana çok az soru soruyordu. Bu yüzden onlara, benim niçin burada olduğumu ve nereye gitmek istediğimi öğrenmek isteyip istemediklerini sordum. Çok istediklerini söylediler, ama benim bunu zaten gönüllü olarak anlatacağımı düşünüyorlardı."[340]

Korku, öfke, hayal kırıklığı, merak, gurur, haset vb. gibi duygular gösterilmediği gibi, aynı şey kıskançlık duyguları ve –özellikle kadınlarda– cinsel hazzın dile getirilmesi için de geçerliydi. Örneğin bir erkek, karısının başka bir erkekle, onun evinde mercimeği fırına verdiğini bilse de, o kulübeye, sanki oradan geçiyormuş da uğramış gibi, en küçük bir taşkınlık belirtisi bile göstermeden girer, sadakatsiz kadını rakibine karşı

son derece nazik davranarak ve "Sanki ortalıkta sürten köpeğini ıslıkla geri çağırıyormuş gibi," evine getirir.[341]

Diğer yandan, özellikle genç kadınlar cinsel tutkularını asla belli edemezlerdi. Daha Herrnhuter Misyonu'nun 1876 yılında hazırladığı "Instruction zum Gebrauch bey der Einleitung neu getrauter Eheleute"den [Yeni Evli Çiftlere Yol Göstermek İçin Elkitabı] anlaşıldığına göre, Batı Grönland'da Godthåb fiyordundaki Eskimo kadınları, cinsel ilişkiden zevk aldıkları izlenimini uyandırmaktan geleneksel olarak kaçınırlardı; çünkü söz konusu elkitabında misyonerin "bir kadının, evliliğin henüz ilk yılında çocuk sahibi olmaya utandığı, Grönlandlılar'da (var) olan düşünce(lerle)" savaşması gerektiği söyleniyor.[342]

Gerçekten de, edeplilik kuralları, bir kadının evliliğinden önce, evlilik sırasında ve evlilikten en azından belli bir süre sonrasında partnerine ilgisiz olduğunu, hatta ondan hoşlanmadığını göstermesini zorunlu kılar; kadın bunu zifaf gecesi kaçmaya çalışarak ya da birleşmenin –erkek mecbur *kalırsa*– daha çok bir tecavüz karakterine bürünmesine yol açacak biçimde kendini savunarak yapabilir.[343] Bir kadın başka türlü davranırsa, arkasından azgın ve utanmaz bir yaratık olduğu konuşulur. Ama, –Kutup Eskimoları'nda söylendiği gibi– erkeklerin arasında anlattıkları en müstehcen fıkralarla hava atan evli birçok erkek de ansızın, zifaf gecesini karılarıyla değil, bir av seferinde geçirmeyi tercih ederler.[344]

Batı Grönlandlılar'da, bir kışlık kampın sakinleri arasında ciddi çatışmalar yaşanırsa, taraflardan birinin ailesi eşyalarını toplar ve –herhangi bir duygusal belirti göstermeden– başka bir yere göç ederdi. Buna karşılık *farklı* kamplarda yaşayan kişiler, birbirlerine düştüklerinde, normal olarak başka türlü davranılırdı.[345] İki taraf da katı kurallarla belirlenmiş bir "şarkı yarışması"nda karşı karşıya gelirdi. Gerçi ilgili erkekler birbirlerinin yüzüne karşı en kötü şeyleri manzum biçimde söyleyebilirlerdi –örneğin Keewatinler'de ötekinin kötü bir avcı olduğu ve bu yüzden karısını tatmin edemediği söylenebilirdi[346] – ama bunları söylerken gülümsemeleri gerekiyordu ve hakkında 'şarkı söylenen' kişinin de gıkını çıkarmadan oturması ve sanki tüm bu olup biten kendisini hiç etkilemiyormuş gibi davranması gerekirdi.[347]

Gerçekte ise 'şarkı söyleyenin' sözleri, rakibinin etine adeta kıymık gibi batardı:

"Şimdi sözcüklerimi yaracağım – küçücük sözcükler, baltamla yonttuğum ağaç kıymığı gibi sivri; eski zamanlardan kalma bir şarkı, ataların bir soluğu."[348]

186. 'Şarkı Yarışması'nda meydan okuyan, 1906, Angmagssalik.

Doğu Grönland'da yaşayan bir Angmagssalik, yaşamının düşman tarafından tehdit edildiğini hissederse, potansiyel katilini genellikle benzer bir yarışmaya davet ederdi;[349] iki rakip (*akiaret*) de 'şarkılarını' çok önceden özenle hazırlamış olurdu. Bu şarkılarda, dedelerinin ve ninelerinin kendilerine miras bıraktığı bilinen belirli kalıplardaki nakaratlara ve ezgilere uyarlardı. Hakaretler sırasında, kendilerini çok fazla övmemeye dikkat ederlerdi: çünkü onlardan –daha önce sözü edilen şamanlar gibi– atalarıyla kıyaslandığında ne kadar kötü şarkı söylediklerini vurgulamaları beklenirdi; bunun yanı sıra 'şarkı'ya, tüm Eskimo gruplarında karakteristik olduğu gibi, hatırı sayılır ölçüde bir öz-ironi katarlardı.[350]

Batı Grönland'da "şarkı yarışması"nın rakipler arasında bir 'şaka ilişkisi'[351] kurması gerekirdi. Ancak, kimi zaman bu tam olarak başarılamazdı. Taraflardan biri ötekinin ya da kendi kendisinin nezdinde çok fazla küçük düştüğünde, ailesiyle birlikte başka bir yöreye taşınması, ve bir daha hiç geri dönmemesi ender rastlanan bir durum değildi.[352] Çok vahim durumlarda –rakibini utandırmak ve onda suçluluk duygusu uyandırmak amacıyla– vahşi doğaya gider, orada yıllarca münzevi (*qivittoq*) olarak yaşar, ya da geri çekilmenin en aşırı biçimini, yani intiharı tercih ederdi.[353]

Bu arada, Elias'ın Eskimolar'ın "duygulanım yapısı" hakkındaki iddialarının gerçeklikle en küçük bir ortak yanının bile bulunmadığını yeterince gördüğümüzü düşünüyorum.

Örneğin Kutup Eskimoları'nda genç erkeklerin genellikle 24 yaşından önce evlenmediklerini, çünkü bir aileye yeterli avı ancak bu yaşta temin edebildikleri düşünüldüğünde,[354] Elias'ın hiçbir kanıt göstermeden ortaya attığı, 10-14 yaşlarındaki Eskimo çocuklarının bunu başarabildiklerine ilişkin iddiası, adeta uydurmacadır. Elias'ın yazdığının tam tersine, Dağ Eskimoları'nda, tam da bu kavrama bugün verdiğimiz anlamda çocukluk, çok uzun sürerdi: her türlü –genellikle dolaylı– 'dürtü modellemesi'ne karşın, 10-14 yaşlarındaki çocukların çok az yükümlülükleri vardı ve istedikleri kadar sık ve uzun süre oyun oynayabilirlerdi.[355] Çocuk ancak 14 yaşında ilk gençliğe adım atardı ve bu yaşlarda da henüz bir yetişkinden beklenenleri yapabilecek durumda olmazdı. Örneğin henüz evlenmeye yetkin olmayan, hayvan koşulu bir arabası bulunmayan bir Kutup Eskimosu, gerçek yetişkin erkeklerin toplantılarına alınmazdı; bu gibi genç erkeklerin Iglu'nun kapısında durup, yaşlıların konuşmalarına "sessizce, dalgınmış gibi yaparak" kulak verdikleri sık sık görülürdü.[356] Qipismiutlar'da kızların çocukluğu yaklaşık 20 yaşında, erkeklerinki ise daha geç sona ererdi. Utkular'da da "özdenetim" (*ihuma*) ancak bu yaşlarda, gençlerin yaşamın gerçeklerini görebilecekleri ve evlenebilecekleri kadar gelişmiş olurdu;[357] Utkular ancak bu yaştan sonra, küçük, nefret uyandırıcı patavatsızlıklardan[358] ve bir düşmanlık belirtisi olarak görülen hoşnutsuzluk anlatımlarından kaçınmalarını sağlayacak bir yetişkin "duygulanım yapısı"nı geliştirirlerdi. Ancak bundan sonra, kendilerini beyazlardan ayırabilirlerdi: bir zamanlar bir Eskimo, kadın etnografa beyazlar hakkında şunları söylemişti: "Bir beyaz kızarsa, konu hemen kapanır – *tıpkı bir çocuğun kızması gibi;* ama bir Eskimo sana kızarsa, seninle bir daha asla konuşmaz!"[359]

Elias'ın bir başka iddiası, yani Eskimolar'da "çocukluktan yetişkinliğe geçişin handiyse kesintisiz" olduğu da doğru değildir; hatta birçok Eskimo'nun çocuklarını yetişkinlik yaşamına iyi hazırlamadıkları, çünkü onları önce özenle koruyup[360] sonra ansızın onlara sert bir biçimde çarpan bir toplumsal gerçeklikle yüz yüze bıraktıkları[361] bile söylenmiştir. Üstelik Nunivak Eskimoları'nda bir erkek çocuğu, yaklaşık sekiz yaşında hayatında hem apansız hem de derin bir kopmayı yaşantılar: annesinden alınır –ya da daha doğrusu: koparılır– ve bir erkek olarak eğitilmeye başladığı, erkeklerin törensel evine götürülür.[362]

Notlar

Önsöz

1) Aktaran E. S. Morgan, 1987, s. 21.

2) "Uygarlaştırma" kavramının ortaya çıkışı için, Bkz. L. Febvre, 1988. s. 39 vd.

3) Yine de, son 10 yıl içinde duygulanım denetiminde belirli bir evrim süreci yaşanmış olmalı; çünkü o sıralar Paul Feyerabend *Traumzeit* kitabıma bilim çevrelerinde gösterilen tepkiler üzerine şunları yazmıştı: "Ne var ki, akademik kemirgenler, bunu ağaçlarına ve mağaralarına kaçmak ve bu güvenli sığınaklarından yazara düşünce çöpleri fırlatmak için bir fırsat olarak gördüler: yuvalarına girmesine izin vermediler." (P. Feyerabend 1980, s. 158.)

4) N. Elias, 1939, II, s. 347.

5) N. Elias / W. Lepenies, 1977, s. 46.

6) Amerikalılar 'Vahşi Batı'ya hangi gözle bakıyorsa, galiba, biz Avrupalılar da, "Ortaçağ"a aynı gözle bakıyoruz. "Ortaçağın 'zevk düşkünlüğü' söylentisi, bilimsel ideolojide, bu dönemin 'doğal serbestliğine' karşılık düşüyor." (R. Krohn, 1974, s. 44). Elias da, özellikle geçen yüzyılda oluşturulmuş bir imgeye sadık kalıyor; Krohn'a göre bu imge, "vurgulanan sefih kabalığında, daha çok bu dönemin burjuvazisinin kendi edep duygusuyla bağdaştıramadığı, bastırılmış arzularının geçmişe yansıtılmasıymış gibi görünüyor." (a.g.y.). "Doğa halkları"nda durumun nasıl olduğunu, William I. Thomas daha 20. yüzyılın başında açıklıkla yazmıştı: "Bununla birlikte, yaygınlaşmasından büyük ölçüde Herbert Spencer'in sorumlu olduğu, ilkel insanın yasayla yaşama yetisinin zayıf olduğuna ilişkin bir görüş vardır. İlkel insanın bağımsız ve başına buyruk bir yaratık olduğuna ilişkin eşit ölçüde hatalı görüş de bizim "varsay-

ma" alışkanlığımızdan kaynaklanır, çünkü ilkel insanın yasaları ve bağımlılıkları bizim onlarda bulunmayan sınırlarımızla örtüşmez. Sir John Lubbock, çok zaman önce, bir vahşinin incelikli ve yerleşik âdetlerle kuşatıldığını ve aslında dünyadaki az özgürlüğe sahip insan olduğunu belirtmiştir. Fakat, buna rağmen, Spencer ve diğerleri ilkel insanın kendine sınır koymaktan yoksun olduğunda ve anın itilimiyle bir çocuk gibi sürüklenip gittiğinde ve gelecekteki daha büyük bir haz uğruna şimdiki bir hazzı reddetmekten aciz olduğunda ısrar eder. Darwin'in sözünü ettiği, bir kova balığı suya geri atan küçük oğlunu döven ve çocuğu öldüren Fuegyalı gibi vakalar, aile içi şiddet ve çabucak pişman olma vakalarının, bugün şehir yaşamında da sıradan bir şey olduğu dikkate alınmadan alıntılanır. Balık tutmak, üzerinde düşünmek için bir mola vermeden sürdürdüğümüz yok etme oyunu ve ormanları çıplaklaştırma eylemlerimiz, şaşırtıcı bir kendini sınırlama yoksunluğuna işaret ederken, Avustralyalı siyahların hatası küçük balıkları geri atmaktır." (W. I. Thomas, 1907, s. 263 vd.)

7) Aquinolu Tommaso, *Summa Theologica*, s. 144, 3. IV.

8) Aktaran U. Wikan, 1987, s. 362

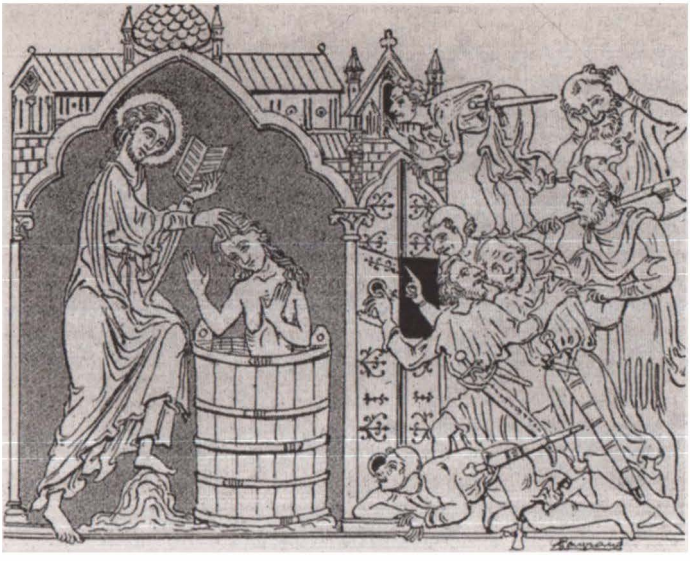
9) Aktaran G. Devereux, 1987, s. 449

Giriş: Şimdiye Kadar Yapılan Eleştirilere Yanıt: "Kuramsal" İtirazlar

1) Hans-Martin Lohmann, *Norddeutscher Rundfunk*, 31 Mart 1988. Bugüne kadar yöneltilen başlıca itirazların özeti için bkz. E. Guano, 1989, s. 81 vd.

2) N. Elias, 1980, s. 21.

3) Özellikle pervasız oldukları için dikkatimi çeken üç değerlendirme yazısı hakkında kısaca birkaç söz söyleyeceğim. Solcu *Tageszeitung* gazetesinin 12 Nisan 1988 tarihli nüshasında, isimsiz bir eşkıya, Voyeur'ün 17. yüzyılın bir buluşu olduğu savını, "bu tarihe ait tek bir kanıtla çürüttüğümü; Ortaçağ banyolarındaki neşeli-sorunsuz özgür cinsel yaşamın da tek bir karşı kanıtla belgelenmesi gerektiğini," söylüyor. *Tageszeitung*'un benim kitabımın tanıtımını okuma yazma bilmeyen ve isimsiz birine yaptırmasının belki bir zararı olmayabilir; ama üstelik bu adamın Ortaçağ'a ait dört Voyeur resmini göremeyen bir kör olmasını, artık abartılı buluyorum. Ayrıca, Voyeur resimleri Ortaçağ'da çok revaçtaydı – örneğin Gotik elyazmalarındaki bu türden sayısız kenar resmi düşünülebilir. Bkz. P. Verdier, 1975, s. 132, 153. Elias'ı, kendisini onu savunmakla yükümlü hisseden bu gibi anlayışı kıtlardan ayıran olağanüstü seviye farkını Michael Rutschky çok güzel ortaya koyuyor. Rutschky, *Bayerischen Rundfunk* radyosunda 14 Mayıs 1998 tarihinde, belli ki bir aile geleneğini sürdürerek (Bkz. K. Rutschky, 1986) yaptığı budala ve küstah bir değerlendirmede, bir uygarlık sürecini "burada ve şimdi her bir çocukta gözlemleyebileceğimizi" ve bu sürecin "bu yüzden (!) kollektif üzerinden, onun tarihinde gerçekleşmiş" olması gerektiğini söylüyor. Elias yarım yüzyıl önce, evrim kuramlarının çoğunun değişmez repertuvarında yer alan (Bkz. H.-J. Hildebrandt, 1985, s. 25; eleştiri içinse A. Giddens, 1988, s. 295) "psikogenetik temel yasa"yı pekiştirebilecek tarihsel kanıtlar ararken; Rutschky, tarihsel uygarlık sürecinin, her bireyoluşta bulunduğu için kanıtlanmış olduğuna gözükara bir biçimde inanıyor. *Tageszeitung*'un tanıtım yazarı ve Rutschky en azından bir argümantasyon *görüntüsü* uyandırmaya çalışırlarken, birçok eleştirmen daha en baştan,

187. Dikizciler Drusiana'yı vaftiz edilirken gözlemliyorlar, 1250 civarı.

böyle bir izlenim yaratmaktan kaçınmıştır; örneğin Jürgen Frey, 26 Temmuz 1988 tarihli *Badischen Zeitung*'da sadece ağzından köpükler saçarak uluyor.

4) H. Kuzmics, 1988, s. 88.

5) N. Elias, 1988b. Benzer bir biçimde R. Blomert, 1989, s. 1.

6) Bkz. örneğin H. P. Duerr, 1988, s. 9 vd. ve *passim*.

7) N. Elias, 1939, I, s. XII vd.

8) N. Elias, 1978, s. 34.

9) N. Elias, 1988b. Benzer bir biçimde, M. Maurer, 1989, s. 227.

10) N. Elias, 1988a, s. 37.

11) Bkz. H. P. Duerr, 1988b, s. 30.

12) Örneğin 1764 yılında Bernhard Basedow şöyle yazıyordu: "İnsan soyunun, toplumsallıktan ve devlet kurumlarından sağladığı yararlar çok açıktır. Tamamen ya da yarı yarıya bir vahşilik içinde yaşayan insanları toplumsallaştırmak, bu konuda elimizden bir şey geldiği sürece, *boynumuzun borcudur*." (alıntılayan H. Hentze, 1979, s. 48; vurgulamalar bana ait.)

13) N. Elias, 1939, II, s. 344.

14) a.g.y., s. 347.

15) Bkz. G. Bleibtreu-Ehrenberg, 1988, s. 180.

16) N. Elias, 1988b. Ayrıca, Bkz. B. Happe, 1989, s. 119; günümüzde bilimsel dergilerde de tanıtım yazarlarının ne denli işin kolayına kaçabildikleri Happe'nin değerlendirmesinden çok iyi izlenebiliyor.

17) J. Georg-Lauer, 1988.

18) Bu noktada, Wittgenstein'ın "Özcülük eleştirisi"nin, şeylerin bir *özleri*nin bulunduğuna karşı çıkmadığını bir kez daha vurgulamalıyım. Bu eleştiri daha çok bizi belirli bir öz *imge*sinden kurtarmaya çalışıyor.

19) U. Greiner, 1988, s. 54'te, benim Elias'ın tersine ontoloji yaptığımı söylüyor. Aslına bakılırsa bu ya anlamsızdır –çünkü ben Felsefe değil, kültür tarihi ve etnografi 'yapıyorum'– ya da yanlıştır, çünkü elbette Elias da geçmiş toplumları 'bizim' genel kavramlarımızla betimliyor.

20) "Nedensellik bağının iki makine parçasının bir mekanizmayla, örneğin bir dizi dişli çarkla bağlanması" gibi olduğu imgesi de buna benzerdir (L. Wittgenstein, 1970, Nr. 580).

21) U. Greiner, a.g.y.

22) A. Kalckhoff, 27 Haziran 1988 tarihli mektup. Ayrıca Bkz. Claudia Opitz, SWF, 21 Ağustos 1988.

23) G. Baumann, 1989, s. 18. Baumann'ın argümantasyonunu gerçekten anlayıp anlamadığımdan emin değilim. Eğer onu yanlış anlamışsam, yazardan özür diliyorum. Tanıtım yazısının bir tartışması için Dagfinn Føllesdal ve Axel Honneth'e teşekkür ediyorum.

24) M. Müller, 1876, s. 14.

25) "Yerli, ancak egzotik olanın ışığı altında gerçekten olduğu gibiyken görülebilir." (J. A. Benardete, 1964, s. 176). Ayrıca, Bkz. A. Strauss, 1968, s. 17 vd.

26) J. Georg-Lauer, a.g.y. Ayrıca Bkz. M. Maurer, a.g.y., s. 235.

27) A. Kalckhoff, a.g.y.

28) Bu anlamda, örneğin, Geç Paleolitik sanatın her türlü karşılaştırılmalı yorumuna karşı çıkan Leroi-Gourhan'ın, farkında olmadan kendisinin de zımnen böyle karşılaştırmalar yaptığını, başka bir yerde göstermeye çalıştım. Bkz. H. P. Duerr, 1984, s. 322 vd.

29) M. Maurer, a.g.y., Ayrıca bkz. T. Bargatzky, 1983, s. 131.

30) Bu noktayı daha fazla irdelemeyeceğim, çünkü bunu başka bir yerde yaptım. Bkz. H. P. Duer, 1988c, s. 50. M. Maurer, a.g.y., s. 238'de, "Utancın evrenselliği tezinin" altını doldurmama yarayan resimler için yaptığım yorumun benim "yöntemsel yönsüzlüğümün" tipik bir örneği olduğunu yazıyor. Niklaus Manuel Deutsch'un 1525'te yaptığı resmin, 'bir köylü kadının, asılmış bir keşişin eteğinin altına, onun aşağılamak amacıyla baktığı' biçiminde yorumlanmasının gerçi "fantezi yüklü ama perspektif açısından olanaksız" olduğunu söylüyor. "Özellikle yorumcu, asılan adamın önünde duran paralel figürü görmezden geliyor, bu adamın kafa duruşu da aynıdır. Ancak, bu adamın bakışına da aynı motivasyonu atfetmek zor olacaktır, çünkü onun pozisyonu tamamen farklıdır!" Burada resmi bir kez daha aktarıyorum (Resim 188), böylelikle okur, kadının, keşişin eteğinin altına bakmasının gerçekten "perspektif açısından olanaksız" olup olmadığına kendisi karar verebilir. Ayrıca sözü edilen adamı kesinlikle "görmezden gelmiş" değilim. Bu adam asılan keşişin yüzüne bakmaktadır. Maurer, bu gibi resimleri, içinde bulundukları bağlamdan koparıp, onları "fantezi yüklü" bir biçimde yorumladığımı söylüyor. Eleştirmenin resmin bağlamını bilmediği anlaşıldığı için, burada bağlamı da veriyorum. Reformasyoncu ressam ve yazar Deutsch bu resmi *Apslaskremer* adlı oyununun bir sahnesi için çizmiştir; günah çıkarma papazı Rychardus Hinderlist artık kentte sevgi görmediği için, "sevgili köylülerin" yanına,

kırsal alana gider. Ancak köylü kadınlar onu yakalarlar ve adamı, aşağılayıcı bir biçimde direğe asarlar (bkz. P. Zinsli, 1980, s. 116 vd.). Bu kırsal bölgelerdeki kadınların zaman zaman erkekleri, pantalonlarını aşağı indirmek ve cinsel organlarını açığa çıkarıp ellemek suretiyle aşağıladıkları bilinmektedir. Bkz. H. P. Dueer, 1978, s. 47 vd. Deutsch başka müstehcen sahneler de çizmiştir; örneğin 1517 yılında 'Ölüm ve Kız' tablosunda, ölüm bir genç kızı öpmekte ve aynı zamanda bacaklarının arasını tutmaktadır (Resim 189). Maurer ayrıca, "de Sade'ın kitabı için yapılmış bir illüstrasyonun alınması"nın "utanç verici bir hata" olduğunu söylüyor: çünkü aynı yapıttaki başka illüstrasyonlarla yapılacak bir karşılaştırma "yazarın niyetinin zaten fiziksel yasaların aşılması olduğunu açıkça göstermektedir, tam da bu yüzden, burada kanıtlanmak istenen şey ('asılma anında boşalma') böylelikle kanıtlanmış olamaz!" (a.g.y.). Borel Antoines'in bu yapıt için çizdiği öteki illüstrasyonlara baktığımızda (Bkz. D. M. Klinger, 1983, s. 80 vd.), bu bakır gravürlerde şu uygulamaların sergilendiğini görüyoruz: Flagellantizm, elle mastürbasyon, homo ve heteroseksüel fellatio, cunnilingus, anal ilişki, normal koitius, dildo [yapay penis] ile koitius, kadınların ayakta işemeleri ve çeşitli grup seksi biçimleri (Resim 190). Mauer bu uygulamalarda "fiziksel yasaların aşılması"nı görüyorsa, bu konu onun için tamamen yeni olmalı. Ama daha önemlisi:

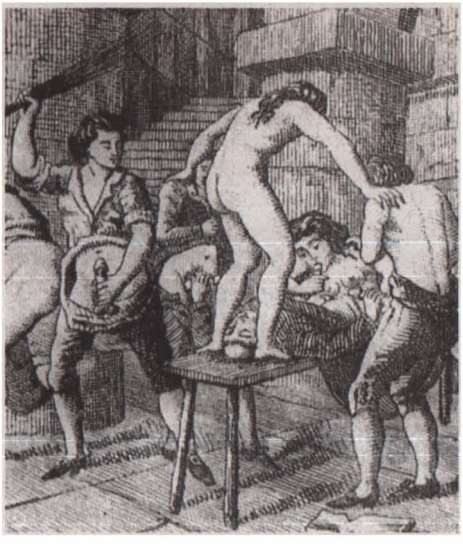

188. Niklaus Manuel Deutsch'un kalem ucu çizimi, 1525.

189. Niklaus Manuel Deutsch: 'Ölüm ve Kız', 1517.

Maurer beni "utanç verici bir yanlış" yapmakla suçlamadan önce, resmin ilintili olduğu metin parçasına bir bakmalıydı. Orada şöyle yazıyor: "Şimdi Justine ellerini bağladı ve ipi başına geçirdi. Çok geçmeden Roland'ın uzvu yukarı dikildi ve Justine'in muşambayı çekebileceği işaretini verdi. Eğer inanılacak olursa, Roland'ın yüzünde sadece haz işaretleri vardı, ve çok geçmeden sperm selleri, yere döküldü." (D.-A.-F. de Sade, 1987, s. 411). *Üçüncü* olarak eleştirmen, birinci ciltteki 221. resim hakkında "19. yüzyıldan kalma, V. Karl'ın Anvers'e girişi hakkında bir resmin, 16. yüzyıldaki bir göreneği anlamak için bir kaynak resim olarak alınamayacağını!" söylüyor (a.g.y.). Doğru, ama benim niyetim de bu değildi zaten! Aslında bu resmi –19. yüzyıla ait öteki resimler gibi– geçmiş yüzyılın ressamlarının bize nasıl bir Ortaçağ ve Yeniçağ imgesi uydurduklarını göstermek için aktardım. *Dördüncü* olarak, eleştirmen, birinci ciltteki 210. resmin ("Hizmetçi Kız ve Küçük Bey") "küçük çocuklardaki genital bölgelerin uyarılması üzerine verilecek etnolojik örneklere" pek uymadığını söylüyor. Maurer'in bir nebze nezaketi olsaydı, okurları bu resimle gerçekte neyi gösterdiğimi öğrenirlerdi: çünkü bu resimde geleneksel toplumlarda küçük çocukların genital organlarının uyarılmasını değil, "Buna rağmen o dönemlerde –yani 19. yüzyılda– çocuk bakıcısı kızların, evin büyükçe oğlunu tatmin ettikleri de oluyordu, tabii bunu, onu yatıştırmak için değil, şehvetini dindirmek için yapıyorlardı," cümlesini göstermiştim (H. P. Duerr, 1988, *Çıplaklık ve Utanç*, s. 417). Tarihçi Mauer'in makalesinde, tahammül edilmez bir biçimde yaptığı gibi, bilimsel objektifliğin koruyucu şövalyeliğine soyunulduğunda, başkalarında suçlanan düzeye düşmemek gerekir.

190. Borel Antoine: Sade'ın *Justine*'i için illüstrasyon, 1790.

31) N. Elias, 1988a, s. 38.

32) J. Georg-Lauer, a.g.y., H.-M. Lohmann, 1988, s. 154'te "Geç 20. yüzyılın 'uygar' insanının 'özünde' erken Yeni Çağ'daki insanla aynı olduğunu öne sürmek, deliliktir," diyor. Bu arada, aslına bakılırsa böyle bir önerme delilik değil, bir totolojidir, çünkü değişen, açıklandığı gibi, ilineksel belirlemelerdir.

33) Örneğin K. P. Liesmann, 1988, s. 12. Boehncke, daha aptalca bir değerlendirmede (*Frankfurter Rundschau*, 1 Ekim 1988) gülünç bir biçimde, Geç Ortaçağ'ın büyük kentlerinde gençlik kesimlerinde yaygınlaşan, tahrik edici moda hakkında, böyle bir modanın asla olamayacağını iddia etmek gerektiğini, çünkü benim kanaatimce insanın "doğuştan" utangaç olduğunu söylüyor!

34) Peter Burke'nin (16 Ekim 1989'da sözlü olarak ilettiği), *genel olarak* tüm yaşam alanlarında artan ya da azalan bir dürtü denetiminden söz edilemeyeceği itirazına tamamen katılıyorum.

35) Bkz. H. P. Duerr, 1988, s. 158 vd. Belki de, Elias'ın *bazı* yandaşlarının, yeni davranış standartlarını, modernlik öncesi toplumların benzer bir dürtü kontrolüne sahip olduklarını öne sürerek *meşrulaştırmak* istedikleri varsayımımda yanılmıyorum. Bu durum, birçok değerlendirmecide katlanarak artan öfkeyi de açıklayacaktır.

36) Bkz. A. Bolaffi, 1988, s. 116. Gerçi bu, benim –I. P. Culianu'nun, 1990, s. 421'de öne sürdüğü gibi–, "Elias'ın 'dürtü denetimi artışı tezi'"nin tersine, genel bir "azalma tezi"ni savunduğum, yani Elias'ın evrim kuramını sadece tersyüz ettiğim anlamına gelmiyor. Bkz. H. P. Dueer, a.g.y., s. 12.

37) Bkz. H. P. Dueer, 1988, s. 341, dipnot 19. Gördüğüm kadarıyla bunu dikkate alan eleştirmenler sadece T. Schmid, 1988, s. 137; R. Jütte, 1989, s.4; K. P. Liesmann, a.g.y.; G. Baumann, a.g.y., ve H. Kuzmics, a.g.y., s. 86. Elias'ın aslında, 19. yüzyıldaki konuyla ilgili taslakların biçeminde bir evrim kuramı geliştirdiğini başka yorumcular da saptadılar: "Bu model çok daha biçimcidir ve mutlak evrimcilerin kuramlarına, kişiyi inanmaya yönelten tasvir edici tarihsel malzeme bolluğundan daha yakındır." (A. Honneth / H. Joas, 1988, s. 125).

38) M. Maurer, a.g.y., s. 234, benim "esas olarak, utancın insanlarda doğuştan bulunduğunu" kanıtlamaya çalıştığımı öne sürüyor. Bu bir varsayımdır ve bu yüzden eleştirmen bunun için tek bir kanıt bile gösteremiyor. D. Hoffmann'da öyle, 1989, s. 21.

39) Bkz. H. P. Duerr, a.g.y., s. 10 vd., s. 341.

40) a.g.y., s. 341, dipnot. 15.

41) Bkz. M. Mitterauer, 1984, s. 25 vd.; ayrıca M. C. Howell, 1988, s. 53.

42) J. Le Goff, 1989, s. 25. Köydeki ailelerin tersine, kenttekiler genel olarak daha küçüktü ve "yapıları gereği kırılgandı, en azından orta ve alt tabakalarda." (J. Rossiaud, 1989b, s. 164).

43) Bkz. A. Black, 1984, s. 57.

44) Geç Ortaçağ'da, oğullarının da baba mesleğini icra edeceğinden emin olabilen zanaatçıların sayısı gitgide azaldığı için, eve yabancı kalfaların alınmasına gitgide daha sık rastlanıyordu (bkz. M. Mitterauer, a.g.y.). Bu kalfaların davranışları meslek birlikleri tarafından denetleniyordu. Örneğin 1483 yılından itibaren, Orta Ren Bölgesi kentinin terzileri, yılda iki kere "birinin müşterilere ya da evde kadınlara, çocuklara ya da kızlara karşı dine aykırı ya da namussuzca konuştuğunu gören birinin olup olmadığını araştırıyorlardı." Eğer böyle bir durum söz konusuysa, ilgili kalfayı meslekten men etme yasağı bekliyordu. Ayrıca, her kalfanın çalışması sırasında, kadınlar, genç kızlar ve çocuklar karşısında yarı açık elbiselerle görünmemeye dikkat etmesi kuralını koymuşlardı. Bkz. F. Göttmann, 1977, s. 149, 151, 157. 14. yüzyılda Dortmund Meclis Tüzükleri, hane içinde yaşayan bir kalfanın ev sahibinin karısı, kızı ya da hizmetçisiyle "ilişkiye girerse" kellesini yitirmesini belirlemişlerdi. Bkz. E. Maschke, 1980, s. 49. Ailenin kadın üyelerinin kalfalar tarafından tecavüze uğraması, ender rastlanan bir olay değildi. Örneğin, Konrad Ryber diye birinin Villingen'de 1518'de yazdığı bir intikamdan vazgeçme mektubunda, bu kişinin, İsa'nın çarmıha gerildiği günün gecesinde, panjurların üzerinden ustanın karısının yatak odasına ("in ir beslosenn gaden"), kadına ve kızlarına tecavüz etmek amacıyla tırmandığı anlaşılıyor. Bkz. R. Maier, 1913, s. 43, 101.

45) Bkz. S. Sieber, 1914, s. 465 vd.

46) Bkz. G. Geiger, 1971, s. 176.

47) Bkz. P. Laslett, 1956, s. 164.

48) R. Muchembled'in söylediği gibi, 1982, s. 40.

49) Burada ayrıca bkz. W. J. Bouwsma, 1980, s. 226 vd.

50) "Utanma kültürleri" denilen kültürlerde normların, "Suç kültürleri" denilen kültürlerden daha az ölçüde mi içselleştirildiklerine ilişkin önemli soruyu bir sonraki ve son ciltlerde ele alacağım.

51) Bkz. T. Wolpers, 1980, s. 232.

52) Aktaran J. Rossiaud, a.g.y., s. 156.

53) Bkz. G. Wunder, 1967, s. 109 vd.; K. Schulz, 1985, s. 73 vd.

54) Bkz. E. Maschke, 1974, s. 6 vd.; E. Pitz, 1973, s. 160.

55) Bkz. H. Kühnel, 1984, s. 58.

56) Bkz. M. Mitterauer, a.g.y., s. 10; ayrıca H. Boockmann, 1986, s. 49. Yine de, Prag'da 1429 yılında bir evde sadece ortalama 1,5 aile oturuyordu. Bkz. R. Sprandel, 1975, s. 171 vd. Ayrıca bkz. U. Dirlmeier, 1978, s. 241 vd. ve B. Kirchgässner, 1964, s. 157.

57) Bkz. H. Stoob, 1985, s. 156.

58) Bkz. P. Wolff, 1986, s. 30 vd.; H. Winkel, 1989, s. 384 vd.; H.-P. Becht, 1982, s. 87.

59) Bkz. G. Grupe, 1986, s. 111, 115. Ayrıca bkz. M. Vovelle, 1983, s. 93.

60) Bkz. F. Barker / P. Jackson, 1974, s. 27; M. Girouard, 1987, s. 74.

61) Bkz. F. Gabrielsson, 1982, s. 110. Lübeck'te de durum aynıydı. Bkz. A. v. Brandt, 1978, s. 17.

62) Bkz. P. Braunstein, 1984, s. 203. Başka yörelerde de durum aynıydı. Örneğin bkz. W. Blockmans, 1984, s. 117 vd.; R. Lomas, 1989, s. 129 vd.

63) Bkz. J. Ruffié / J.-C. Sournia, 1987, s. 39. Kıyafet, israf ve lüks yasaları özellikle büyük veba döneminden sonra çıkarılmıştı. Bkz. N. Bulst, 1988, s. 35, 39 vd.

64) BK. H Reincke, 1973, s. 265 vd.

65) Bkz. R. Sprandel, 1972, s. 163. Üç evlilikten 36 çocuk yapan bir Hamburg belediye başkanının nesli, baba çizgisinde torunlar kuşağıyla birlikte tükenmişti. Bkz. H. Reincke, a.g.y., s. 266.

66) Bunu son ciltte açıklayacağım. Burada şimdilik şu kadarını söylemek istiyorum: örneğin, geleneksel *halk* dinine direnen dindarlığın "içselleştirilmesi" eğilimleri, yani "inancın icadı" olarak adlandırılabilen şey (bkz. H. Biezais, 1981, s. 565 vd.), en geç 14. yüzyıldaki ortaya çıkan ve Reformasyon'la doruğa ulaşan eğilimler, böyle bir gelişmeyle tamamen uyumludur.

67) R. Braun, 1984, s. 145.

68) Bkz. H.-C. Rublack, 1982, s. 52 vd.

69) Böylece *ağır* ahlaksızlık suçlarına verilen cezalar, Ortaçağ'ın sonundan sonra daha yumuşadı, ancak zina ya da randevuculuk gibi daha hafif suçlara verilen cezalar sertleşti; elbette bu evliliğin sağlamlaştırılması yönündeki reformasyoncu çabalarla bağlantılıdır. Bkz. A. Felber, 1961, s. 109 vd. Bu bağlamda bazı eleştirmenlerin (örneğin bkz. G. Pallaver, 1989, s. 77 vd.), yasakların var olmasının, yasaklananların *var olduğu* anlamına geldiğini unuttuğum yolundaki suçlamalarını tamamen anlaşılmaz buluyorum. Elbette yasaklanan davranışlar her zaman *var olmuştur*. Ama bu onların genel olarak *tasvip edildiği* anlamına gelmez!

70) Ayrıca bkz. A. Schreier-Hornung, 1981, s. 167, 177.

1
Erkeklerin Ebelik Yapmasına ve Kadınların Tıp Okumasına Karşı Yürütülen Polemik

1) L. C. Scheffey, 1940, s. 215

2) H. Speert, 1973, s. 75.

3) P. Fryer, 1963, s. 169.

4) Aktaran, W. F. Mengert, 1932, s. 460 vd. "Bu kadınlara, atının ya da ineğinin hamile olup olmadığına bakan bir çiftçiden daha az nazik davranmıyorlar mı?" (a.g.y.)

5) a.g.y., s. 459 vd. Blunt burada, Smellie'nin yazdığı bir bölüme gönderme yapıyor: "1750'de bir kadın kendisiyle ilgilenmemi rica etti. Hastayı yatağa sırtüstü yatırdım, bacakları da iki öğrencim tarafından tutuluyordu..."

6) P. Freyer, a.g.y., s. 168 vd.

7) 18. yüzyılın sonlarına doğru, Mary Wollstonecraft şöyle düşünüyordu: "Kadınlar tedavi etme sanatını kesinlikle öğrenebilmeli ve hemşire oldukları gibi hekim de olabilmeliydi. Ebelik adabı bu görevleri onlara paylaştıracak gibi görünüyor; korkarım ebe [*midwife*] sözcüğü sözlüklerimizdeki yerini, yakında erkek ebe'ye [*accoucheur*] bırakacak ve cinselliğin eski inceliğinin kanıtlarından biri de dilden silinecek." (Aktaran, S. Gregory, 1856, s. 40 vd.). Roderigo a Castro'nun 1594 yılında koyduğu temel ilke hâlâ geçerliydi ya da John Blunt'un dile getirdiği gibi: "Böyle bir adam, sanki kola temizlemek, kırışıkları düzeltmek ya da yatağı yapmak işlerini üstlenmiş gibi, aşağılanmalı; hatta daha da fazlası. Çünkü bunların hiçbirinde erkeklerin eşlerinin mahrem bölgelerini ellemek üzere çağrılmaz. Erkek ebelik kişisel, ailevi ve ulusal bir günahtır." (Aktaran H. Speert, 1973, s. 68 vd.) 17. ve 18. yüzyılda namus gerekçeleri yüzünden genellikle sadece evli ya da dul kadınlar –ve sadece kendileri de doğurmuş bulunanlar– ebe olabiliyorlardı. Bkz. U. Hakemeyer / G. Keding, 1986, s. 63 vd.

8) El altında, eğitim görmüş erkek ebe bulunmadığında, acil durumlarda başka erkek 'sağaltıcılar' da geliyordu, ama bunlar doğum sancıları başlar başlamaz olay yerini terk ediyordu. Örneğin 1730 yılında Oppenheim'da yirmi iki yaşındaki Margaretha Wingebach ilk çocuğunu dünyaya getirdiğinde, yanında şu kişiler vardı: "Belediye Başkanı'nın karısı Burckardin, Hans Frantz'ın karısı, Abraham Eisenmengerin'in karısı, Leonhard Zimmerman'ın karısı, annesi ve berber Schmitt, ama bu sonuncusu, çocuk doğarken dışarı çıkmıştı." (P. Zschunke, 1984, s. 146 vd.) 1782 yılında Aschaffenburglu hekim Franz Hoepfner, Krautheim'da doğum yardımcısı olarak "sadece çok acil durumlarda çağrıldığını" yazıyor (H. Mathy, 1977, s. 119).

9) Bkz. M. Brander, 1973, s. 2; G. Rosen, 1976, s. 300.

10) Bkz. C. M. Scholten, 1982, s. 60.

11) Bkz. J. B. Donegan, 1975, s. 96; M. Rugoff, 1972, s. 108. Ancak, Meigs erkeklerin ebelik yapmasını savunuyordu ve buna gerekçe olarak da şu olguya işaret ediyordu: "İlk kadına doğum anında bir erkeğin yardım etmiş olması gerekiyor. Çünkü Havva'nın Adem'den başka yardım alacağı kimse yoktu" (W. F. Mengert, a.g.y., s. 462).

12) Bkz. A. D. Wood, 1974, s. 6, 19. George Hanger, 1814 yılında "gelenek her şeyi yönetir ve yaptırıma bağlar," diye yazıyordu, "yoksa nasıl olur da en zarif ve namuslu kadınlar doğum yaparlarken bir erkek ebenin kendilerine, bellerinin üzerinde altı ayak yüksekten ve iki ayak yakından yaklaşmasına izin verirler?" (Aktaran, M. Brander, a.g.y.). Meigs, ahlaki nedenlerden ötürü sadece *yaşlı* kadınların ebelik yapabilmeleri görüşünü savunuyordu ve ülke içindeki ve dışındaki meslektaşlarından birçoğu, kadınlarda doğuştan bulunan belirgin utanç duygusunun tam da genç kadınları böylesi görevler için elverişsiz kıldığını onaylıyordu. Bkz. J. B. Donegan, a.g.y., s. 97

vd. Diğer yandan tam da bu "taze doğuştan zarafet duygularının ve daha güçlü bir utanç duygusunun" kendilerini bu mesleğe erkeklerden daha çok uygun kıldığını öne süren kadınların sayısı da az değildi. Bkz. B Welter, 1976, s. 69. 19. yüzyılın otuzlu yıllarında Boston Female Moral Reform Society, kadınlara *yanlış* utançlarına nihayet bir son verme ve bedenlerinin çıplak gerçekleriyle yüzleşme çağrısında bulundu. Bkz. N. F. Scott, 1977, s. 153 vd.

13) Bkz. R. M. Jones, 1973, s. 62.

14) Bkz. W. F. Mengert, a.g.y., s. 464.

15) S. Gregory, 1856, s. 8. "Hekim, tıbbi namı açısından Asklepios, dindarlıkta, ahlakta ve edepli davranışta Davud ya da Havari Paulus gibi olsa da, bu durum yine itirazları ortadan kaldırmayacak, ta ki insan soyu ne suçu ne ayıbı bilen, ne de örtü olarak incir yapraklarına gereksinen bir ahlaki konuma geri dönene kadar." (a. g.y., s. 12) Yale'de "mesleğin *ebelik* olarak adlandırılan bu alanının –adının da içerdiği gibi bu kadın uğraşının– sadece erkeklerin elinde olması gerektiği" kendisine "daha çok tuhaf" görünmüştü. (a.g.y., s. 5.)

16) a.g.y., s. 6, 26. Kadınlar için verilen ilk dersler 1848 Kasım ayında başladı. Dr. John Stevens'in 1860 yılında Leipzig'de yayımlanan *Die Gefahr und Unsittlichkeit der männlichen Geburtshilfe* [Erkeklerin Ebelik Yapmasının Tehlikesi ve Ahlaka Aykırılığı] kitabı –Londra'da yayımlanan *Man-Midwifery Exposed* kitabının bir çevirisiydi– ne yazık ki kütüphanelerarası ödünç alma yöntemiyle bile temin edilemiyordu.

17) Bkz. L. Goodrich, 1982, II, s. 46. 1890 yılında ABD Yüksek Mahkemesi, bir tren kazasında ne kadar ağır yaralandığını saptamak isteyen ve Union Pacific Railroad şirketinin bir erkek hekimi tarafından muayene edilmeyi reddeden bir kadının lehine karar vermişti. Kadının edep duygusunu koruma hakkı kabul edilmişti. Bkz. B. M. Hobson, 1987, s. 168.

18) Bkz. E. Martin, 1987, s. 54 vd.; ayrıca P. Feyerabend, 1980, s. 154 vd.

19) Anonim, 1894, s. 7, 15. 1902 yılında Moll, klinik hekimlerine, yatak örtüsünün altından muayene yapmalarını ve "genç hekimleri" odadan dışarıya çıkarmalarını tavsiye ediyor. Hekim kadın hastayı soyacak olursa, "böyle yapmakla kadının utanma duygusunu zedelemiş olduğunu ve bunun da, özellikle bir genç kızda, çok kötü sonuçlara yol açabileceğini" düşünmelidir. Zaten kadınların çoğu, muayene edilecekleri korkusuyla, belden aşağılarındaki rahatsızlıklarını gizliyordu. Bkz. A. Moll, 1902, s. 198, s. 600.

20) A.g.y., s. 52. O dönemde hasta kadınlara sadece kadınların *bakması* gerektiği talebi de sık sık gündeme geliyordu. 1900 yılında Berlin Özel Hastabakıcısı Kadın ve Erkekler Derneği'nin başkanı, kadınlara –yine de sadece istisnai durumlarda– erkek hastabakıcılar tarafından, erkeklere ise genel olarak kadın hastabakıcılar tarafından bakılabilmesi gerektiğini savunan bir kadın meslektaşının makalesini şöyle yanıtlıyordu: "Yazar, sadece *biraz* utanma duygusuna sahip ağır hasta bir erkeği, rahatsız etmeden yıkayabileceğini nasıl düşünüyor?" Ve: "Kendimi, bir kadını yazarın söylediği gibi 'edepli' bir biçimde yıkar durumda düşünemiyorum [...] Örneğin ben bir hasta olarak, bilincim yerindeyken asla bir hastabakıcı kadının, üstelik karımın ya da annemin yanında, beni soymasını asla kabul etmezdim." Bu yüzden kadınlara kadınlar, erkeklere de erkekler tarafından bakılması gerekir. (A. Funke, 1900, s. 186 vd.) Farklı cinsteki kişiler arasında böyle yakın bir temastan doğabilecek sorunlar, daha Geç

Ortaçağ'da ortaya çıkmıştı. Örneğin, öyle anlaşılıyor ki, erkek hastalar kadın personele karşı giderek daha fazla özgür davranmaya cüret ediyorlardı. Sözgelimi, Strasbourg hastane yönetmeliğinde, erkek hastaların "kadın bakıcılara ahlaksız davranmamaları, sarılmamaları ve öpmemeleri" isteniyordu; cüzamlılar evinde ise, erkek hastaların kızların "göğüslerini ellemesi" yasaklanmıştı (J. Hatt, 1929, s. 357, 374). Bu tür yaklaşımlar ve cinsel kışkırtmalara günümüzde de sık sık rastlanmaktadır. Bkz. R. Bleck, 1986, s. 59.

21) Elbette bu momentin küçümsenmemesi gerekir. Örneğin daha 17. yüzyılın başlarında İngiliz hekimler, kadın ebelerin "Kadın hekimler" olarak eğitilmesine karşı çıkmıştı. 1616 yılında Londralı ebeler, I. Jakob'a ebelerin resmi olarak eğitilecekleri bir kurum kurulmasını istedikleri bir dilekçe sunduklarında, Royal College of Physicians [Kraliyet Hekimler Koleji] bu isteğe karşı görüş bildirmişti. 1633 yılında verilen yeni bir dilekçe de hekimler tarafından engellenmişti. Bkz. B. S. Turner, 1987, s. 87.

22) Bkz. S. Delamont, 1989, s. 78.

23) C. Lange-Mehnert, 1986, s. 293.

24) Bkz. F. Fraser, 1987, s. 197 vd.

25) Bunları yine de dinleyen bir kadın, namuslu bir kadın olamazdı. Bkz. A. S. Lyons, 1980, s. 565 vd. Bir süre sonra Elizabeth Backwell, çeşitli üniversitelerde tıp eğitimi almasına izin verilmesine yönelik başarısız girişimlerden sonra, New York eyaletinin kuzeyindeki küçük Geneva College of Medicine'e kabul edilmişti; oradaki dekan önce erkek öğrencilerin onayını almıştı. Gerçi öğrenciler sadece, konuyu dekanın bir şakası zannettikleri için –oybirliğiyle– onay vermişlerdi. Yine de çok geçmeden, kız okul arkadaşlarına hoşgörü göstermişlerdi; hatta Profesör, cinsel organları anlatmayı tasarladığı bir saatte kız öğrenciyi anatomi dersinden çıkarmayı düşündüğünde, kızdan yana tavır koymuşlardı. Buna karşılık Elizabeth, tüm öğrenimi boyunca, yöre sakinleri tarafından görmezden gelinmişti. Bkz. a.g.y., s. 569.

26) Bkz. J. L'Espérance, 1977, s. 118.

27) Bkz. A. Graf-Nold, 1988, s. 32. Brünn'de 1753 yılında, hekim Karl Lintz'in otopsi uygulamaları sırasında, belirli bir günde, cerrahi stajyerleri orada bulunmuyorken, kadın ebeler kadın cinsel organlarının işlevleri üzerine eğitiliyorlardı. Bkz. E. Wondrák, 1981, s. 187.

28) Bkz. M. Kaufman, 1976, s. 253, 358.

29) Bkz. R. H. Shryock, 1966, s. 180.

30) Bkz. H, Vogt, 1960, s. 154.

2
Doğumevleri ve Spekulumun Kullanılması

1) Daha Ancien Régime sırasında, ebe Mme de Coudray, ünlü "manken bebeği"nin (Resim 191) yardımıyla erkek ebeleri eğitmek için Fransa'yı dolaşmıştı. Bkz. P. Goubert / D. Roche, 1984, II, s. 120. 1800 yılı dolaylarında "hayalet bebeklerin" üzerine yapıştırılan edep kıllarının "ahlakı incitmeye" birebir olduğunu düşünülüyordu. Bkz. G. Ritter, 1966, s. 225.

2) Bkz. S. Preussler, 1985, s. 19. Erken 19. yüzyılda Köln'de, yerel ebelik okulu yönetimi tarafından işletilen ve "saygın" kadınların –"yetkisiz araştırmalara" maruz

191. "Mannequin de Mme du Coudray",
["Matmazel du Coudray'nin manken bebeği], 18. yüzyıl.

kalmadan– doğum yapabildikleri bir kurum vardı. Kadınlar, tanınmamak için ipek mantolar ve örtülerle gizleniyorlardı. Bkz. U. Frevert, 1986, s. 50 vd.

3) Bkz. O. H. Gawliczek / W. E. Senk / H. Hatzig, 1978, s. 48. 1796 yılında Hamburg yoksullar kurumu tarafından, devlet ıslahevinden kiralanan bir ek binada açılan doğum salonunda, doğumlar ebeler tarafından ve sadece acil durumlarda erkek hekimler tarafından yaptırılıyordu. Bkz. M. Lindemann, 1982, s. 396.

4) Bkz. U. Frevert, 1984, s. 80.

5) Bkz. I. Weber-Kellermann, 1987, s. 184. 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında Graz'daki doğumevinde sadece evli olmayan anneler ve bunların arasında da, hemen hemen sadece "hizmetçiler ve köylüler" doğum yapıyordu. Bkz. G. Mittelbach, 1971, s. 106 vd.

6) Bkz. W. Kaschuba / C. Lipp, 1982, s. 401. Daha 18. yüzyılda Hannover eyalet yönetimi, "namussuz bir biçimde hamile kalan kadınların, Göttingen'deki doğumhaneye gitmeleri durumunda cezaları bağışlanacaktır" talimatını vermişti. Bu kadınlardan kilise cezaları da bağışlandığı ve kendilerine başka kolaylıklar da tanındığı halde, çalışması halk tarafından tasvip edilmeyen doğumhaneye gidenlerin sayısı çok azdı. Bkz. W. Kuhn / A. Teichmann / U. Tröhler, 1987, s. 175 vd. Kadınların bu tür kurumlardan kaçınmakta haklı olmalarının bir başka nedeni de, orada –özellikle araçların kullanılıyor olması yüzünden– bulaşıcı hastalık kapma tehlikesinin, evde yapılan bir doğumdakinden çok daha yüksek olmasıydı. Bkz. M. Chamberlain, 1983, s. 113 vd.

7) Bkz. S. Preussler, 1985, s. 128, 135. Ayrıca bkz. M. Bergmeier, 1987, s. 85. Nazi döneminde doğum yapan Polonyalı ve Rus kadın işçiler çoğu kez kliniklerde

'görsel materyal' olarak kullanılıyorlardı. Pommern bölgesinden bir ebe, kadınların doğum sırasında sayıları 25'e varan öğrenci tarafından yoklandıklarını bildiriyor. "Kadınlar böyle bir duruma zorunlu olarak maruz kalıyorlardı, çünkü bu konumda kendilerini koruyamazlardı." (M. Grabrucker, 1989, s. 110 vd.).

8) Aktaran H. Mathy, 1977, s. 113. 1786 yılında, Viyana Öksüzler ve Yetimlerevinde cerrahlık yapan bir Alman hekim, Paris'teki Hôtel-Dieu'nun doğum yardımı bölümünde çalışmak istediğinde, yönetim kendisine izin vermemişti. Gerekçe olarak da kendisin de anlayabileceği gibi, kadınların "erdemi, cinsiyetlerinin doğal namusu, her zaman, sadece kadınların mevcudiyetinde örtüsüz bir doğum yapmalarını kabul edecektir. Yoksa kendilerine itici gelen ve kendilerini erkeklere sergileyen bir yardımı istemeyeceklerdir. Barbarca bir namus kavramı yüzünden, çocuklarıyla birlikte ölmeyi tercih edeceklerdir. Başka hiçbir özel dil bölgesinde de, kocaların bile kanlarını görmelerine izin verilmemektedir," denmişti. (Aktaran, E. F. Podach, 1953, s. 339.) Fransız erkek ebeler gerçi Hôtel-Dieu'de eğitiliyorlardı. Ne var ki, normal doğumlarda yardım etmelerine –parçalama operasyonlarının ve kancayla çıkarmaların tersine– ancak 17. yüzyılın sonlarında izin verilmişti. Bkz. H. Fasbender, 1906, s. 146. Anlaşıldığına göre, François Mauriceau, orada doğumlarda bulunma fırsatı verilen ilk hekimdi.

9) H. Mathy, a.g.y., s. 117.

10) Bkz. C. T. Javert, 1948, s. 495 vd. Yine de Whites'ın demonstrasyonları şiddetli protestolara yol açmıştı. Sonunda, American Medical Association'un 'Committee on Education'u, böyle bir uygulamayı tamamen gereksiz bulmuştu; çünkü öğrencilerin yararlanabilecekleri betimlemeler, resimler ve mulaj bebekler ("Mannikins") vardı.

11) Bkz. F. P. Murphy, 1947, s. 345 vd.

12) Bkz. Anonim, 1894, s. 50.

13) Kadının konumu, bugün bir jinekoloji koltuğundaki pozisyona uygun düşüyordu.

14) Aktaran C. Lansbury, 1985, s. 415 vd.

15) a.g.y., s. 416 vd. Ayrıca bkz. M. J. Peterson, 1986, s. 575.

16) Aktaran, S. K. Kent, 1987, s. 125 vd. Sophia Jex-Blake daha 1872 yılında, bir jinekoloğun bir kadını rahatlıkla muayene edebilecek bir centilmen olduğunu yazmıştı. Ancak, 14 yıl sonra, kitabının yeni basımında, düşüncesini değiştirmişti: "Daha büyük bir deneyim sonucunda, açıkça söylemek zorunda olduğumu hissediyorum ki, kadınların, cinselliklerini ilgilendiren tüm özel rahatsızlıklarda, kadınlar tarafından muayene edilmesi için daha fazla neden bulunduğunu gördüm." (a.g.y. s. 128.)

17) Bkz. C. Proskauer, 1958, s. 379 vd.

18) Bkz. M. Poovey, 1986, s. 155.

19) Bkz. R. Pearsall, 1969, s. 426. Kimi hekimlere göre, kadın hastaları fahişelerin düzeyine indirebilecek öteki araçlar da eter ve kloroformdu. 1847 yılında *Lancet*'te yayımlanan bir makalede, İngiliz hekim W. Tyler Smith –daha sonra Obstetrical Society'nin kurucularından– eter verilmeden önce istenmedik yan etkilere, yani "cinsel arzunun tesadüfen uyanması"na karşı uyarıyordu. Smith şu açıklamayı yapıyordu: "Cerrahi operasyonlara karşılık vermeyen, hamile kalamayan kadınlarda zaman zaman cinsel jestler gözlenir. Büyümüş nymphea'sı [cinsel organı] alınmış bir vakada,

kadın, pek çok seyircinin huzurunda, bilinçsize orgazma yönelik hareketlerde bulundu. Bu ülkenin kadınlarına şunu söylemeye cesaret edebilirim ki, dışarıdan kontrol edilmeyen davranışlara yol açan, kışkırtıcı bir çeşit duyguya sahip olmanın zayıf olasılığı, tahammül sınırlarını aşan fiziksel acıdan, tahmin edilenden daha sarsıcı olabilir." (Aktaran M. Poovey, a.g.y., s. 142 vd.) *Lancet*'in bildirdiğine göre, bir tıp komisyonu, bir kadın hastaya tecavüz ettiği için mahkûm edilen bir jinekoloğun serbest bırakılmasını önerdi; çünkü hekimler, kadının sadece narkoz altında cinsel halüsinasyonlar gördüğünü tahmin ediyorlardı. Öyle anlaşılıyor ki bazı hekimler de aynı dönemde, doğum olayının kendisini bir tür cinsel ilişki olarak görüyorlardı. En azından Smith şunu söylüyordu: "Kadında fiziksel acının cinsel duyguları nötralize etmesi söz konusu olamaz mı? Diğer yandan hangisi muhtemelen kalıcı olacak, hangisi bizi cinselliğe özgü edeplilik ve mahremiyet hakkındaki kanımızı değiştirmeye daha çok yöneltecek?" (a.g.y., s. 143)

20) Bkz. J. R. Walkowitz, 1980, s. 56 vd. Samuel Bard 1819 yılında, kateterin sidik yolu üzerinden böbreğe sokulmasının sadece hekim yardımcısı kadınlar tarafından, üstelik yatak örtüsünün altından yapılmasını istiyordu. Bundan iki yıl önce, Thomas Ewell, bunu kendisi yapan bir hekimin, kadın hastanın haysiyetini zedelediğini saptamıştı. Bkz. J. B. Donegan, 1975, s. 101. Fleetwood Churchill, spekulum hakkında şunları söylüyordu. "Daha çok teşhir gerektirir ve kadınların zarafetine karşı, parmakla muayeneden daha saldırgandır." (Aktaran H. Graham, 1960, s. 259 vd.)

21) Bkz. K. Barry, 1983, s. 25 vd.

22) Büyük bir olasılıkla, Josephine Butler bu iddiasında tamamen haklıydı. Parisli fahişeler hapishanede ya da vilayette tesadüfen giyinirken görüldükleri sahnelerden birinin tanığı, 1836 yılında şunları söylüyordu: "O lahzada örtündükleri ya da kollarını göğüslerinde kavuşturdukları görülüyor." (A. Parent-Duchâtelet, 1981, s. 95). Yüzyıl dönümünde, Berlinli bir hekim, oradaki fahişelerin de meslektaşlarının karşısında genital bölgelerini açmaya utandıklarını bildiriyordu. Bkz. A. Moll, 1902, s. 198.

23) J. R. Walkowitz, 1980, s. 130; S. K. Kent, 1987, s. 120. 1868 yılında Josephine bir kadın arkadaşına şunları yazıyor: "Ah, erkekler, kadınların nelere katlanmak zorunda olduklarını ve her iyi kadının bu konuda bir değişimin ortaya çıkması için nasıl dua ettiğini bir bilselerdi. Kadınların, kendilerini erkeklerin ellerine bırakmak zorunda kaldıkları gibi, namuslu bir erkek kendini bir kadının ellerine bırakmaya nasıl dayanabilecekti?" (Aktaran, n. J. L'Espérance, a.g.y., s. 119).

24) 1871 yılında feministler "erkek ebelik pratisyenlerinin, yakışıksız ve doğal olmayan öğrenim ve pratiklerini" protesto ediyorlardı, çünkü bunların asıl nedeni "kadınların aşağılanması ve cinsel istismarı" ve "ahlaksızca davranan kadınların tıbbi şehveti"ydi; ya da *Examiner*'de bir kadın okurun yazdığı gibi "Her genç kadın, kaderine tevekkül içinde razı olmadan önce, tekrar ve tekrar şoka uğramanın ateşten gömleğini giymelidir." Bkz. S. K. Kent, a.g.y., s. 121 vd.

25) Bkz. R. E. Riegel, 1968, s. 448. 1910 yılında New York'ta, fuhuştan yargılanan kadınların jinekolojik muayeneden geçirilmelerini öngören Page Bill yasası çıkarıldığında, özellikle feministler arasında bir öfke fırtınası kopmuştu. Bkz. B. M. Hobson, 1987, s. 169.

26) Aktaran, J. R. Walkowitz, a.g.y., s. 292.

27) Bkz. C. Huerkamp, 1985, s. 156. Yakın zamanda yayımlanan bir ebelik ders kitabında, sonda yapmanın kadın hastalar nezdindeki "kötü ününden" söz ediliyor, "çünkü bu sırada bacaklar açılarak genital organlar sergilenmektedir." (G. Martius, 1983, s. 5).

3
18. ve 19. Yüzyıllarda Jinekolojik Muayene

1) M. Laget, 1982, s. 333.

2) H. Möller, 1969, s. 283, 182 vd. Ayrıca bkz. P. Muller, 1981, s. 1314. 1797 hekim Johann Georg Krünitz, "kadınların yersiz bir utangaçlığının" onları, bir erkek ebenin yanında durmaktan alıkoyduğundan yakınıyordu. Kadınlar "bir erkeğe" güvenmektense "ölümün kurbanı olmayı" tercih ediyordu. Bkz. A. M. Pachinger, 1906, s. 106 vd. Zindendorf'a göre de: "Hamile kadınlar, doğurmakta olan kadınlar ve lohusalar, bizde kadınlar tarafından muayene edilirler, bu konuda erkeklerin rekabeti yasaktır. Buna karşılık, başka evlilik hallerine (...) bazı erkekler kendi karılarının yardımıyla müdahale edebililer, ancak hangi gerekçeyle olursa olsun, hiçbir kadın-kişi erkekleri muayene edemez." (F. Tanner, 1952, s. 235.)

3) J. C. G. Jörg, 1820, s. 299 vd.

4) Prof. Lisfranc, 1839, s. 28.

5) H. F. Kilian, 1840, Il. 1, s. 32. Daha 1885 yılında Chrobak *Untersuchung der weiblichen Genitalien* [Kadın Genital Organlarının Muayenesi] başlıklı kitabında şu talimatı veriyordu: "Muayene sırasında, muayene eden, ayakları biraz açılmış olarak dik duran ve herhangi bir eşyaya yaslanan hastanın önünde, bir dizinin üstünde durur ve dizinin tarafındaki elini vajinaya doğru uzatır." (Aktaran E. Lesky, 1981, s. 205). Elbette daha yüzyılın başında birçok yerde, dahili ve harici muayenelerin kadınlar yatar pozisyondayken yapılması da ender bir durum değildi. Örneğin bkz. B. S. Fekete, 1970, s. 37. Ancak, Macaristan'da edeplilik gerekçesiyle, ayakta muayene devam ediyordu. (A.g.y. s. 41.)

6) A. Levret, 1766, s. 80. Bundan elli yıl önce York'ta Dr. John Burton, kadın hastayı dizlerinin arasına bir yastık koyarak yan yatırmayı ve –üstünü örtmeden– arkadan muayene etmeyi önermişti. Bkz. P. Fryrer, 1963, s. 167. Bugün bile İngiltere'de kadının muayene sırasında giyinik ve baldırları kapalı bir biçimde yan yatması yaygındır. Bkz. G. Zwang, 1968, s. 22.

7) L. F. Froriep, 1806, s. 272.

8) C. G. Carus, 1828, I, s. 66. Beş yıl sonra meslektaşı Hohl: "İşitme organıma gelince, o nabzı sadece beden gömlekle ya da keten bir örtüyle örtülü olduğunda duymaktadır" (A. F. Hohl, 1833, I, s. 62).

9) Jörg, a.g.y., s. 301, 304. "Bu sırada başparmak genital organların yanında yer alır, böylelikle sağ el muayene ederken, başparmak sol ferç dudağına dayanır, böylece klitorise amaç dışı dokunulması engellenmiş olur." (E. C. J. v. Siebold, 1835, s. 119). Feminist yazarlar, (B. Ehrenreich / D. English, 1976, s. 32) bir kanıt göstermeden, 19. yüzyılda erkeklerin kadınlardaki cinsel duyumların hastalıklı olduğuna inandıklarını öne sürüyorlar. Bu inanışı kanıtlamak için "bazı hekimler" kadın hastalarını "ikide bir" klitorislerinden ve göğüslerinden cinsel olarak uyarıyorlarmış. Bu, Victoria döne-

mi jinekologlarının ne 'hayvan' olduklarını açıkça göstermek için yapılmış, kanıtlanmamış bir varsayımdır.

10) Bkz. Zwang, a.g.y., s. 55. Prof. Lisfranc (a.g.y., s. 33 vd.) tamamlıyor: "Hekim hastanın önünde eğilir" ve "klitorise çarpma'maya" çalışır. Ama daha kötüsü, parmağın makata sokulmasıdır. "Bu keşif biçimi kadınlar için bir öncekinden daha da utanç vericidir; buna karşı özel bir tiksintiyle karşı koyarlar." Buna karşılık J. Amann, 1861, s. 10'da, hekimin, elbette kadın hastanın baldırını ve ferç dudaklarını özenle örttükten sonra, "mümkünse" parmaklarını vajinanın içine sokması gerektiğini düşünüyor. Kadın bundan kaçınırsa, hekim "makat üzerinden muayeneyle" yetinmelidir.

11) J. Amann, a.g.y., s. 25, 41. Chrobak, "makatın üzerinden geçmekten" ya da klitorisin üzerine dolaylı bir baskı uygulamaktan kaçınmayı ısrarla telkin ediyor. Muayene eden hekim parmağını dolaysız yoldan "doğrudan rahimin içine" sokmalıdır. Bkz. R. Chrobak / A. v. Rosthorn, 1908, s. 22 vd. W. Tyler Smith her kadından, hekim duyarlı bölgelerine dokunduğunda ahlaksız duyguları bastırabilmesi için "duygularının saflığı ve hepsinin ötesinde, duygusal kontrol" beklemektedir. Bkz. M. Poovey, a.g.y. s. 143.

12) Bkz. J. H. Miller, 1978, s. 33; A. Oakley, 1984, s. 19. Hekim sadece hamile kadının karnını yokladığında da sık sık böyle yapardı.

13) Bkz. J. B. Donegan, a.g.y., s. 100.

14) Froriep, a.g.y., s. 335. Yazar burada "kuraldışı" bir doğuma gönderme yapıyor. Daha 19. yüzyılın sonuna doğru, Halle'de erkek ebe Olshausen bazı doğumlara yatak örtüsünün altından yardım etmişti (bkz. F. Munk, 1979 s. 81), ve Freising'de yaşlı bir kadın, bölge hekimi tarafından ebelik sınavına tabi tutulan büyükannesinden söz ediyordu. "O zamanlar, hekimin bir doğuma çağrılması, onun için aslında utandırıcı bir olaydı, ama buna rağmen, sürekli kadınlara doğuma giden ebeleri sınayabileceklerine inanıyorlardı. Aslında onlardan bir şeyler öğrenebilmek için sorular soruyorlardı kadınlara." (M. Grabrucker, 1987, s. 135). 1902 yılında bir jinekolog huzurunda yapılan doğumların oranı Prusya'da sadece yaklaşık %7'ydi. Bkz. C. Huerkamp, a.g.y., s. 157. Hamburg'da 1900 yılında doğumların %7'si hekimler tarafından yönetiliyor ya da tamamlanıyorken, kırsal alanlarda hekimler hâlâ sadece acil durumlarda çağrılıyorlardı. Bkz. H. Dietel, 1986, s. 372.

15) Bkz. S. Gregory, 1856, s. 24 vd.

16) H. F. Kilian, 1839, s. 8.

17) Bkz. J. P. Emerson, 1972, s. 81.

18) Bkz. J. Amann, a.g.y., s. 10.

19) Bkz. P. Freyer, a.g.y., s. 167. Böyle açıkça belli olan, kullanıma yeni girmiş bir muayene koltuğu hakkında A. Dührsen, 1895, s. 3'te kadın hekiminin "muayene odasında böyle göze çarpan mobilyalar istemediği" durumlar için, göze çarpmayan modellerin de bulunduğunu yazıyor.

20) J. C. G. Jörg, 1820, s. 295.

21) Bkz. S. Gregory, 1856, s.12

22) A. E. v. Siebold, 1829, I, s. 101 104.

23) Bkz. A. Oakley, a.g.y., s. 19 vd.

24) R. Chrobak / A. v. Rosthorn, a.g.y., s. 5

25 J. J. v. Plenk, 1803, s. 71.

26) Aktaran, J. H. Young, 1964, s. 165.

4
Barok Dönemde Kadınların Utancı ve Hekim

1) M. Foucault, 1976, s. 176 vd.

2) Foucault, a.g.y., s. 177. Berlinli hekim Albert Moll, daha 20. yüzyıla girerken şöyle yazıyordu. "Kadının muayene edilmesi için genellikle onun soyunması gerekir. Bir kadın hasta kalp bölgesindeki kalp çarpıntılarından, kalp sancılarından şikâyet ediyor; ama hekimin muayene etmek istemesine çok şaşırıyor ve sanki bu panzerin üstünden organı tam olarak muayene edilebilirmiş gibi, korsesini çıkarması gerektiğine hayret ediyor. Elbette bu durum hasta için, utancın zedelenmesi duygusuyla bağlantılıdır." (A. Moll, 1902, s. 197.)

3) Aktaran, C. Huerkamp, 1985, s. 155 vd. Üç yıl önce meslektaşı Bernhard Liersch şöyle saptamıştı: "Belden aşağının, göğüslerin vb. muayenesi sırasında, acil nedenler başka türlü davranılmasını gerektirmediği sürece, bu işin yatak örtüsünün altından ya da gömleğin üzerinden yapılması uygundur."

4) Bkz. M. Foucault, a.g.y., s. 177. 19. yüzyılın ortasında Meigs, bu "bilme isteğine" belirli sınırların konmasını istemişti. "Belki de en iyisi, her bakımdan, iffetin bu en yüksek derecesinin, cinsel bozukluklar hakkında onlar olmaksızın çok açık ve anlaşılabilir kavramlar elde edilemeyecek olan araştırmalara engel olsa bile, varlığını korumasıdır." (Aktaran, S. Gregory, 1856, s. 11.)

5) B. Duden, 1987, s. 94.

6) a.g.y., s. 102 vd. ve 105.

7) M. de Sévigné, 1979, s. 149 vd.

8) Robert Jütte: 26 Mayıs 1988 tarihli mektup.

9) Tüm berberler, burada sözü edilen berber gibi, cerrahlık da yapmıyorlardı; genellikle saç sakal tıraşı, hacamat ve benzeri şeyler yapmakla yetiniyorlardı. Bkz. R. Jütte, 1989, s. 187.

10) Döneme ilişkin başka belgelerden de, böyle bir durumda berber hekimlere "gizli yaraların" söylendiği ama gösterilmediği ya da son derece gönülsüz gösterildiği anlaşılıyor. Bkz. a.g.y.

11) M. de Montaigne, 1922, I, s. 256. Buna karşılık Lawrence Sterne 1760 yılında, yani Montaigne'den yaklaşık iki yüzyıl sonra "erkek ebelerden" ve özellikle de onların hastalarından şikâyet ediyor "Bizim Britanyalı hanımlarımızın, sadece kocalarının görmesi gereken şey konusunda bu kadar az mahrem davranmaları ve yabancı bir erkeğe, sanki yüzlerini gösterir gibi göstermeleri karşısında iğrenerek öfkeleniyorum. Batılı kadınlarımız bu amaçla, nasıl bir örnek oluşturuyorlar. Bir defasında Avrupalı bir hekim hasta bir sultanı ziyaret ettiğinde, nabzını ölçmek için kadının elini görmesine bile izin verilmemişti. Kadın elini uzatmıştı ona, ama bir örtüyle gizlenmiş olarak. Oysa bizim Britanyalı hanımlarımız, bir erkek ebeye, şöyle bir bakış bile atmaması gereken şeyi inceletmekten rahatsız olmuyorlar." (Aktaran H. Ploss / M. Bartels, 1908, II, s. 138.)

12) Bkz. H. Speert, 1973, s. 70.

13) Bkz. J. Donnison, 1977, s. Il. Ayrıca bkz. E. Dühren, 1901, I, s. 109. F.

Mauriceu, 1687, s. 318, bazı kişilerin, acil durumda çağrılmış bir erkek ebenin yakışıklı olmaması "ve / kendilerine yardım etsin diye / onu çağıran kadınların kocalarında / herhangi bir kıskançlık duygusu doğmaması için uzun bir sakal bırakması" gerektiğini söylediklerini anımsatıyor.

14) Bkz. F. B. Osiander, 1799, s. 211. *Aristotle's Compleat and Experience'd Midwife*'ın 1700 yılında yayımlanan baskısında, kadınların ebelere "hekime göstermektense ölmeyi tercih edecekleri" şeyleri emanet ettikleri söyleniyor. (C. M. Scholten, 1982, s. 54).

15) J. E. Illick, 1977, s. 426.

16) K. C. Hurd-Mead, 1938, s. 393 vd. Amerika'da daha 1646 yılında Francis Rayus diye biri Maine, Wells'deki Genel Mahkeme tarafından "ebe rolü oynamaya yeltenmek" yüzünden 50 Şilinglik para cezasına çarptırılmıştı. (Bkz. S. Gregory, 1856, s. 26). 18. yüzyılda Dr. Atwood yasal çalışan ilk erkek ebe gibi görünüyor; ama namuslu bir kadının, ona gitmesi düşünülemezdi. "Ve Mrs. Grany Brown, iki ve üç dolarlık vizite ücretiyle, hâlâ kadın namuslu olmalıdır diye düşünenlerin tercihi gibi görünüyordu." (E. M. Jameson, 1938, s. 415).

17) W. Smelie, 1779, I, s. 399.

18) Aktaran H. Smith, 1976, s. 111.

19) Aktaran, M. Laget, 1982, s. 28. Buna uygun olarak, ondokuz yıl sonra yayımlanan Almanca basımda şöyle söyleniyor: "Bu figür belki de terbiyeli gözlere / edepsiz bir biçimde görünebilir," vs. (F. Mauriceau, 1687, s. 24). Resimde gösterilen genital organı gerçekte görmek zorunda kalmamak ve kadının utanmasını da önlemek için, yazar şu öneride bulunuyor, "etrafında duranlar yüzünden / namuslu bir davranışın gerektirdiği gibi / ve de / bazı soğuğu hissetmesinler diye/ örtmek amacıyla/ yatak örtüsü ve / yatağının çarşafı da baldırlarının üstüne atılabilir." (a.g.y., s. 323 vd.)

20) L. Bourgeois, 1644, s. 51.

21) Bkz. P. Wagner, 1986, s. 148. Daha Ortaçağ'da İran'da bu tür kitaplar pornografik literatür olarak okunuyordu, ve o dönemde durum bizde de aynı olmuş olabilir. Bkz. C. Elgood, 1968, s. 409 vd.

22) G. Pallaver, 1987, s. 214.

23) Bkz. H. P. Duerr, 1988, s. 252 vd.

24) 1570 yılından beri, II. Philipp'in bir emriyle, İspanyol fahişeleri de haftada bir kez hekimler tarafından muayene ediliyordu. Bkz.W. W. Sanger, 1858, s. 173; M. E. Perry, 1985, s. 138, 148, 156.

25) Bkz. C. Jäger, 1831, I, s. 555 vd. Konstanz'da ve Nürnberg'de de bu dönemde hekimler ebelerin görevini üstlenmişlerdi. Bkz. G. Schönfeldt, 1897, s. 107. Genelevlerin çoğunda 16. yüzyılda da, hâlâ ebeler muayene yapıyorlardı. Bkz. H. Graham, 1960, s. 85.

26) P. Darmon, 1979, s. 190 vd. Geleneksel olarak Fransa'da da tecavüze uğrayan kadınlar sadece kadınlar tarafından muayene edilebilirlerdi. Örneğin 13. yüzyılda bir talimatnamede şöyle söyleniyor: "Bekaretinin bozulduğu kanıtlanmasının muayenesi eğer mesleğiyse, dul ya da evli güvenilir yedi kadın tarafından yapılmalıdır." (A.g.y., s. 163). Ancak 1560 yılında bir krallık nizamnamesi, Parisli "bilge kadınların" bu tür muayeneleri bir hekimin ve iki "ehil cerrahın" nezaretinde yapmalarının gerektiğini belirlemişti. Bkz. R. L. Petrelli, 1971, s. 279.

27) Bkz. M. Laget, a.g.y., s. 150. Kadınların da bu başarı şansına inanıp inanmadıkları bilinmiyor. Ancak, Liselotte von der Pfalz, hamileliği sırasında Frau v. Harling'e 23 Kasım 1672 tarihli bir mektupta şunları yazıyor: "Bu civciv yumurtadan çıktıktan sonra aleti postayla size gönderebilmek isterim; çünkü siz tüm ülkedeki başka her şeyden çok bu aletten anlarsınız ve kendi deneyimlerimden bunun çok işe yarayacağından eminim ama burada hiçbir bebek güvencede değil; çünkü doktorlar kraliçenin beş çocuğunu öteki dünyaya gönderdiler, sonuncusu üç hafta önce öldü ve Monşer'in üç çocuğu da, kendi ağzıyla söylediği gibi, öteki tarafa gönderilmiş." (Elisabeth Charlotte von Orléans, 1908, I, s. 7.)

28) A. Cabanès, 1923, VII, s. 60; W. Gibson, 1989, s. 75.

29) Aktaran, E. Sturtevant, 1917, s. 308.

30) Cabanès, a.g.y., s. 55 vd. Bizzat ebe karşı çıkınca, Kral ona hükmünü şöyle geçirmişti: "sus, sus ebe kadın, sinirlenme. Bu çocuk herkesin; herkes onunla gönül eğlendirmeli." (A.g.y., s. 60.)

31) Bkz. A Cabanès, 1905, s. 193, 204 vd.; H. S. Glasscheib, 1961, s. 87; V. Lehmann, 1978, s. 115; B. Groult, 1985, s. 151.

32) Bkz. M. Laget, a.g.y., s. 150, 153; I. Albrecht-Engel / C. Loytved, 1988, s. 353. Mauriceau genellikle kadınları yatay pozisyonda doğurtan ve bu arada belden aşağılarını örtmeyen ilk erkek ebe olarak gösterilir. Bkz. H. Graham, a.g.y., s. 114.

33) Aktaran J. P. Stucky, 1965, s. 21. Yeni Çağ'ın başlarındaki doğum koltuklarının çoğu çok edepliydi ve oturma yerinden zemine kadar uzanan ve genital bölgeyi gizleyen bir perdeyle donatılmıştı. Bkz. a.g.y., s. 18.

5
Ortaçağ'da Kadın Genital Bölgesi ve Hekim

1) P. Ariès, 1986, s. 11. Bu makalenin bir başka versiyonunda yazar, Yeni Çağ'la birlikte "yeni bir utangaçlığın" geldiğini ve bunun "bu arada paradoks bir biçimde (?) erkek hekimin de" bir doğumda bulunmasını zorlaştırdığını söylüyor. Bkz. Aynı yazar, 1985, s. 15.

2) Bkz. A. Borst, 1988, s. 402.

3) Bkz. T. G. Benedek, 1979, s. 211 vd. Bu vakada çok zor bir doğum söz konusuydu ve küçük oğlan doğumdan hemen sonra ölmüştü.

4) Bkz. K. Staniland, 1987, s. 302.

5) Aktaran F. B. Osiander, 1799, I, s. 99. Bu adamın adı Vitus Volschen'di ve kendisini Dr. Veit ya da Veites olarak (bkz. T. G. Benedek, a.g.y., s. 205), K. C. Hurd-Mead, 1938, s. 360 ve M. J. Tucker, 1977, s. 338'e göre ise Dr. Wertt olarak tanıtıyordu. Gerçekten de bir ebe gibi giyinerek doğumlarda yardım etmiş olması yüzünen herkesin ortasında yakılmış olması bana kuşkulu geliyor. En azından, Hamburg kroniğinden yapılan alıntıda "bu yüzden" sözcüğü "tuhaf serüvenler"le de ilişkilendirilmiştir: söylendiğine göre Volschen sihirbazlık da yapmıştı. Doğumlarda kadın giysileri giymesi de bunun üstüne tuz biber ekmiş olmalı. Ayrıca bkz. Benedek, a.g.y.

6) T. Platter / F. Platter, 1840, s. 66 vd. Haute-Bretagne'da adamlar, yavaş doğum yapan karılarını bu iş başka türlü yürümezse, kendisini tutacak erkek

arkadaşlarını getirmekle tehdit ederlerdi. Demek ki, bunun üzerine bazı kadınlar daha çabuk doğum yapıyorlardı. Bkz. F. Loux, 1980, s. 91.

7) Bkz. C. Opitz, 1985, s. 192. Ortaçağ'da yapılan, İsa'nın doğumu tasvirlerinde –ressamların kolayca dışlayamadıkları– Yusuf genellikle doğum sahnesine utanarak sırtını dönmektedir. Bkz. K. C. Hurd-Mead, a.g.y., s. 152.

8) M. Salvat, 1980, s. 90. Kırsal alanda erkekler sadece çok acil durumlarda yardım ediyorlardı. Bkz. D. Alexandre-Bidon / M. Closson, 1985, s. 56.

9) Rodericus'un bu konuda bizzat deneyim sahibi olduğu çok tartışmalıdır. Bkz. T. G. Benedek, a.g.y., s. 211.

10) Bkz. A. Wilson, 1985, s. 134; R. Houlbrooke, 1988, s. 102.

11) Bkz. J. Donnison, 1977, s. 198.

12) Bkz. J.-N. Biraben, 1988, s. 437.

13) Bkz. T. G. Benedek, 1977, s. 553. Ancak yüz yıl sonra, 1555'te, bu kentin yönetmeliğinde şöyle deniyor: "Doğum sırasında, doğumu kolaylaştıracak şeyleri kullanırken, tecrübeli ebelerden ve kadınlardan, acil durumlarda erkek hekimlerden de yardım alınabilir." (Aktaran, G. Burckhard, 1912, I, s. 160.)

14) A. Munck, 1951, s. 90. 1580 yılında Dük Ludwig von Württemberg açıkça, "Erkeklerin bu tür olaylara çağrılması ve onlardan yararlanılması, Hıristiyan ahlakına ve namusluluğuna aykırıdır," diye belirliyor. (Aktaran F. B. Osiander, 1799, s. 132). 15. yüzyılda Colmar'daki bir yönetmelikte "bir ebenin böyle hamile bir kadına çağrılması ve vakayı, başka ebelerin yardımı ve tavsiyesi gerekecek kadar zor ve tehlikeli bulması durumunda" kadını onlara göndermesi gerektiği belirleniyor. Bkz. G. Burckhard, a.g.y., s. 118 vd. 1566 yılında Fulda'daki "Ebelik yemini"nde de benzer şeyler söylenmektedir. Bkz. N. Honegger, 1979, s. 97.

15) Bir fetüsün parçalanarak dışarı alınması gerektiği durumlar da buna dahildir. Kırsal bölgelerde zaman zaman çok acil durumlarda, doğum yapan hayvanlarda bazı

192. Zor doğum. Hekim, fetüsün yerini belirlemek için karnı yokluyor. Albert der Grosse: *De animalibus*, 14. yüzyıl.

193. Giyinik kadına sezaryen yapılıyor.
Fransız kitap resmi, 15. yüzyıl.

deneyimleri bulunan çobanların çağrıldığı anlaşılıyor Örneğin, Württemberg dükalığının kilise yönetmeliğinde, bu erkeklerin her türlü müdahalede bulunmasının, sadece ahlaki nedenlerden ötürü değil, doğum yapan kadınların sık sık yaralanmasına, hatta ölümüne neden oldukları için de yasaklandığı söyleniyor. Yirmi yıl sonra bu yönetmelik, erkeklerin yaşamsal bir tehlike söz konusu olduğunda çocuğu anneden "ayırmalarına" izin verecek biçimde değiştirilmiştir: "en uçta bir ölüm tehlikesi" durumunda, komşu ebelerin ve yeminli kadınların elinden artık bir şey gelmediğinde, ve rahip ve resmi görevli, çocuğun öldüğüne tanıklık ettiklerinde, lohusa kadın, bu işten anlayan ve deneyimli bir çobanın, anneyi korumak ve çocuğu ondan ayırmak için müdahale etmesini isteyebilir." (G. Burckhard, a.g.y. s. 99 vd.). Doğum sırasında ölen kadınlar ve daha sonra canlı kadınlar üzerindeki sezaryen ameliyatları da erkekler tarafından yapmıştır (Resim 193, 194 ve 195).

16) a.g.y. s. 108. Kent içinde –yeterli kadın meslektaşının bulunduğu anlaşılıyor ki– sadece "yetkili kadınlardan birini ya da daha fazlasını" çağırabilirdi. (a.g.y., s. 110)

17) K. Baas, 1913, s. 2. Ayrıca bkz. U. Knefelkamp, 1981, s. 134. Aynı durum 1549 tarihli Heilbronn ebelik yönetmeliklerinde ve Württemberg polis yönetmeliğinde (Bkz. G. Burckhard, a.g.y., s. 120, 128 vd.) 1479 ve 1491 tarihli Ulm yönetmeliklerinde (aktaran A. Fischer, 1933, s. 170) ve de 16. yüzyıla ait İngiliz buyruklarında da söz konusudur. Bkz. T. R. Forbes, 1964, s. 265. Bu yüzden, M. Sjöö / B. Mor, 1985, s. 138'de öne sürüldüğü gibi daha "Rönesansın ilk yıllarında" kadınların ebelik mesleğinden dışlandıklarını ve "erkek tıbbı"nın "yakılan cadıların külleri üzerinde" yükseldiğini söylemek tamamen yanlıştır; ayrıca, cadı olarak yakılan kadınların çok küçük bir yüzdesi ebeydi. Gerçek şu ki, 15. yüzyıldan sonra ebelik mesleği, otori-

194. Çıplak kadına sezaryen yapılıyor:
Genital bölgesi örtülü kalıyor, 15. yüzyıl.

teler tarafından kurala bağlanmıştır ve ebelere, edepli davranmaları empoze edilmiştir. Örneğin 1649 yılında bir İngiliz ebenin yemininde, mesleğini ilgilendiren konu hakkında, "gereklilik ve kaçınılmaz büyük bir neden böyle davranmasını zorunlu kılmadıkça" bir erkeğin yanında konuşmaması yer alıyordu. (Aktaran T. R. Forbes, 1966, s. 146).

18) Bkz. S. Gabler, 1985, s. 17 vd.

19) Bkz. T. G. Benedek, 1979, s. 211.

20) Bkz. C. O. Rosenthal, 1923, s. 142 vd.

195. Jonas Arnold: Sezaryen, 16. yüzyılın ikinci yarısı.

21) Bkz. J. R. Shaw, 1975, s. 56; H. P. Duerr, 1978, s. 21 vd.

22) Bkz. H. R. Lemay, 1985, s. 323. Bu durum özellikle –eğer böyle bir şey gerçekten olmuşsa– ebenin, zehirli tohumlarını döksün diye kadını parmağıyla orgazm ettirdiği son derece tatlı müdahaleler için geçerliydi. Dönemin diğer hekimleri gibi Guainerius da, Galenos'un ortaya attığı bir kadının zaman zaman tohumlarını boşaltmazsa, tohumlar bedenini zehirleyeceği için ölebileceği kuramına inanıyordu. Bkz. a.g.y., s. 323, 335. Hipokrat da, bir kadının sağlığını koruması için zaman zaman salgılarından kurtulması gerektiği görüşünü savunmuştu. Aktaran M. Foucault, 1986, II, s. 155. Bu kuram Batı tıbbında egemendi. 1628 yılında örneğin Fransız hekim Pierre Bailly, bu kuramın doğruluğunun "erkek yardımı olmadan" yaşamak zorunda kalan dulların, rahibelerin ve yaşlı bâkirelerin, yaşamsal tehlike altında bulunmaları ya da sık sık ölüme yenik düşmelerinden anlaşılabileceğini söylüyordu. Bkz. J. C. Bologne, 1986, s. 13.

23) "Geçenlerde, soylu bir kadın, rahminin neden olduğu ciddi bir ağrıdan dolayı acı çekiyordu ve aynı Ricardus'tan gizlice pessarı aldıktan sonra, sanki bu pessarı sağlayan kişi ebeymiş gibi, (ebenin) gözü önünde ona pessar kullanmasını öğütledim; oldukça yararlı olan yatıştırıcı ve ebe gibi davranan bu kadın hangi girişimde bulundularsa, hangi yolu denedilerse, zorbile kullansalar, pessarı dışarıdan yarığın içine tehlikesizce sokamadıklarını itiraf etti." (K. Sudhoff, 1927, s. 232 vd.) Buradaki "pessar", büyük bir olasılıkla, Almanya'da "anne çelengi" diye adlandırılan, uterusun geri çekilmesi ya da öne düşmesi durumunda kullanılan mekanik bir yardımcı aletti. Bkz. M. Deinhard / H. Hörning-Winkelmann / U. Tröhler, 1987, s. 142, 150.

24) Gerçi, hekimlere kuramsal olarak belirli özgürlükler tanıyan Ortaçağ tıp metinleri bulunmaktadır, ancak uygulamada kadınların hekimlere bu kadar yaklaşabilecekleri son derece kuşkuludur. Örneğin 13. yüzyılda Bruno von Longoburga, kanlı bir böbrektaşı ameliyatında hekimin –bu konuda bir ebeye açıkça güvenemediği için– aletleri sokabileceğini, ama bekâreti bozulmuş bir kadının bile vajinasına parmağını asla sokamayacağını söylüyordu. Bir hekim ancak bir bâkirenin makatına parmağını sokabilirdi. 13. yüzyılda John Gaddesten hekime –gerektiğinde– vulvaya dokunma izni vermiş görünüyor, ama vajina hâlâ bir tabu olarak kalıyor. Bkz. P. Diepgen, 1920, s. 726 vd.

25) Bkz. A. Hohlweg, 1983, s. 125.

26. Bkz. J. F. Benton, 1985, s. 51; P. Kibre, 1953, s. 11.

27) Bkz. V. L. Bullough, 1976, s. 59. Ayrıca bkz. L. B. Pinto, 1973, s. 521.

28 Aktaran C. O. Rosenthal, a.g.y., s. 202.

29) Anthoine de La Sale, 1907, s. 14 vd.

30) J. Quicherat, III, 1845, s. 175. Bunun üzerine kendisini muayene eden "ventrières"den ikisi, açıkça Hôtel-Dieu'den geliyorlardı.

31) a.g.y. Örneğin, Jean'a eşlik eden kadınlar da, onun tüm görünüşüne rağmen henüz âdet görmeye başlamadığı ifadesini vermişlerdi. Bkz. a.g.y., s. 219.

32) Bu hanımlara neden ebe dendiği bilinmiyor. T. G. Benedek, 1977, s. 561'de, gerçek ebelere güvenilmediği, bu yüzden yüksek aristokrasinin bu üyelerinin sadakatine güvenildiği tahmininde bulunuyor.

33) J. Quicherat, a.g.y., s. 209 vd.

34) a.g.y., s. 89, 155.

35) a.g.y., s. 163. Rehabilitasyon sürecinde, Teoloji profesörü Johannes Monnet, Jean'ın bir defa muayene edilmiş olduğunu söylemişti. (a.g.y., s. 63).

36) a.g.y., s. 50.

37) a.g.y., s. 219. Gerçi Margareta La Touroulde, daha fazlasını görmüştü. "Aynca, onu pek çok kez banyoda ve hamamda gördüğünü, anlayabildiği kadarıyla bizzat onun bakire olduğunu söyler."

38) a.g.y. s. 89.

39) Bkz. T. R. Forbes, 1988, s. 24 vd.

40) Bkz. G. Burckhard, a.g.y., s. 8

41) Forbes, a.g.y., s. 26. Daha önceki dönemde bu tür hamilelik muayenelerinde, kadın ölüme mahkûm edilmiş olsa bile, erkek tanıklar bulunamazdı. Örneğin 1392 yılına ait 'Registre Criminel du Chastellet'de şöyle söyleniyor: "Yüce kralımız Chastellet'nin yeminli ebeleri Agace la Françoise ve Jehanne la Riquedonne, yukarıda sözü edilen tutuklu Marion de la Court'u görmeye gittiklerini ve tutukluyu soyarak özenle muayene ettikten sonra hamile olduğunu söylemeye yetecek hiçbir geçerli belirtinin bulunmadığını, karnının dümdüz olduğunu belirttiler ve dümdüz karnına bakarak kesinlikle hamile olmadığı yani çocuk taşımadığı sonucuna vardılar." (Aktaran A. Porteau-Bitker, 1980, s. 27).

6
Kadının Bedenine Bakılması

1) Bkz. G. Keil, 1986, s. 189.

2) Bkz. P. Diepgen, 1963, s. 174

3) G. Schindler, 1937, s. 286.

4) Bkz. H. R. Lemay, 1985, s. 321.

5) Bkz. Diepgen, a.g.y. Benzer kurallar Ortaçağ Yahudileri'nde de var. Talmud'a göre bir kadın hastabakıcı erkek cinsinden bir hastayı çıplak görebilirdi, ama bir erkek hastabakıcı kadın hastayı çıplak göremezdi. Bir kadının, bir erkeğin cesedini mezara uzatmasına ve kefene sarmasına izin veriliyordu, ama aynı şeyi bir erkek, ölmüş bir kadına yapamazdı. Bkz. L. M. Epstein, 1948, s. 34. Bir kadının, bir hekimin karşısında, yaşamının kurtulma şansı bulunsa bile, soyunması yasaktı. Bkz. S. Krauss, 1910, s. 129. Yine de, hekimlerin bazı doğumlara çağrılmış olabilecekleri anlaşılıyor, ancak bu da sadece örneğin fetüsün anne karnında parçalanmasının gerektiği durumlarda gerçekleşmiş olmalı. Bkz. aynı yazar, 1911, s. 6.

6) Aktaran, Zglinicki, 1983, s. 28.

7) V. Lehmann, 1978, s. 48 vd. Benzer bir biçimde, A. M. Pachinger, 1906, s. 22.

8) R. Benayoun, 1978, s. 8.

9) Lehmann, a.g.y., s. 49.

10) Bkz. P. Diepgen, a.g.y., s. 178.

11) Bkz. K. C. Hurd-Mead, 1938, s. 188.

12) Bkz. W. Schönfeld, 1947, s. 137. Ortaçağ'da, antik tıp metinlerini kopyalayanlar, genellikle jinekoloji bölümünü ya da genital organlar hakkındaki bölümleri atarlardı; ancak, kopya edenler içindekiler bölümünden çıkarmayı unuttukları için, bu bölümler içindekiler sayfasında yer alırdı. Thomas von Brabant 13. yüzyılda böyle

bir çıkarmaya, kendi utangaçlığını gerekçe göstermişti. Konrad von Megenburg'un *Buch der Natur*'unda, cinsel organlar, "Terbiye ve töre, sadece yabancı dilde ortaya konulabilen bir şeyi, anadilimizde ele almaya tahammül göstermediği" için yer almıyordu. Bkz. P. Diepgen, a.g.y., s. 59, 99. Ayrıca bkz. C. Ferckel, 1912, s. 7, 22.

13) Bkz. Y. Knibiehler / C. Fouquet, 1983, s. 60.

14) Bkz. T. G. Benedek, 1977, s. 551.

15) Bkz. J. Cadden, 1986, s. 163.

16) Aktaran, C. Singer, 1915, s. 37. Ayrıca bkz. E. Power, 1926, s. 421. 16. yüzyılda tam da jinekoloji ve ebelik elkitapları, doğrudan doğruya kadınlara ve ebelere yönelik oldukları için diğer tıp literatürünün tersine Latince değil, çoğunlukla ülke dilinde kaleme alınıyordu. Bkz. T. G. Benedek, 1977, s. 552.

17) Bkz. C. O. Rosenthal, 1923, s. 117 vd. Efsaneye göre Neisseli Gregor'un meme kanseri olan kız kardeşi, bir hekimin önünde memelerini açmak için utancını yenememişti (Aktaran W. E. H. Lecky, 1904, s. 670), ancak gerçek yaşamda kadınların çoğunun farklı türlü davranmış oldukları, çünkü herhalde, edepliliklerinin ödülünü sözü edilen kız kardeş gibi, tanrı tarafından iyileştirilerek almayı beklemeyecekleri kabul edilebilir. Apokrif Yakub İncili'nde yer alan bir efsaneye göre, Meryem Ana –Torino papirüsüne göre, soyunduğunda gözlerini yummuştu (bkz. J. Z. Smith, 1965, s. 22)– İsa'nın mucizevi doğumundan kuşku duyan bir ebenin yaptığı vajinal muayeneden utanmıştı. Gregor'un edepli kız kardeşi nasıl ödüllendirildiyse, inançsız ebe de öyle cezalandırılmıştı, çünkü tanrı edepsiz elleri yakardı. Bkz. F. Heiler, 1977, s. 152. Meryem'in oğlunun doğumu sırasında bâkire kaldığı, çünkü oğlunun vajinadan dışarı çıkmadığı inancı çok yaygındı. Son olarak, Origines, normal doğumdan hemen sonra "vulva açıklığı" tezini savundu. Bkz. J. Ledit, 1976, s. 174.

18) Bkz. H. Viefhues, 1985, s. 293; A. R.Myers, 1969, s. 1184. Bu tür talimatlar daha Antik Çağ'da bile vardı. Bkz. P. Carrick, 1985, s. 79; D. Gourevitch, 1970, s. 750 vd.

19) K. Baas, 1911, s. 90.

20) D. W. Amundsen, 1971, s. 562'den serbest çeviri. Ayrıca bkz. L. C. MacKinney, 1952, s. 4.

21) 1298 yılında Würzburg Piskoposlar Meclisi'nde, tüm ruhbanların cerrahlık yapmaları ve ameliyatlarda bulunmaları yasaklanmıştı; bunun nedeni, herhalde, aksi takdirde bu adamların kadın bedenine dokunmaları ya da kadın bedeninin bölümlerini çıplak olarak görmeleri olasılığının bulunmasıydı. Bkz. A. Fischer, 1933, s. 30.

22) Aktaran S. Harksen, 1974, s. 27.

23) Bkz. J. F. Benton, a.g.y., s. 51.

24) Bkz. L. Falck, 1973, s. 58.

25) Bkz. D. A. Fechter, 1856, s. 79 vd.

26) Bkz. F. J. Mone, 1861, s. 20.

27) Bkz. L. Münster, 1962, s. 137.

28) Bkz. P. M. Jones, 1984, s. 124.

29) Bkz. H. Zotter, 1980, fol. 37v.

30) Bkz. A. Fischer, a.g.y., s. 142. Ayrıca, ahlaki nedenlerden ötürü bakıcı kişilerin sadece saygıdeğer ve namuslu değil, aynı zamanda evli de olması gerektiği belirleniyor. Bkz. a.g.y., s. 144.

196. 'Lavman', Johann Nepomuk Geiger'in erotik suluboyası, 1860 civarı.

31) Daha sonraki döneme ait lavman sahneleri –18. yüzyıl Fransız tasvirleri, kadınların giyinik gösterildiği, konuya ilişkin 17. yüzyıl Hollanda resimlerinden çok daha açıkça erotikti– gerçekliğin yansıtılması olarak yanlış anlaşılmamalıdır. Bu resimler, örneğin Watteau'nun, bir hizmetçi kızı hanımefendisine lavmanı uzatırken gösterdiği 1716 tarihli resmi gibi, "galant" [kadıncıl, tatlı dilli] resimlerdendir. Açıkçası bu resim –1715 tarihli 'La toilette intime' gibi (Resim 197), sanatçının bugün hâlâ mevcut bulunan, alegorik olmayan biricik çıplak resmidir– Watteau'nun ölümünden kısa bir süre önce, 1721 yılında parçalanmaları talimatını verdiği yapıtlardan biridir. Bkz. M. M. Graselli /P. Rosenberg /N. Parmantier, 1984, s. 164. O sıralar müstehcen bir lavman edebiyatı da çok yaygındı; bu edebiyatta, –kadınların çok arzuladıkları iddia edilen– lavman yapılması, genellikle anal ilişkiyle eş gösteriliyordu. Örneğin Parisli kadın tiyatro oyuncusu Mlle Mars'a lavman yapması gereken bir eczacı çırağı, kadının çıplak kıçının güzelliğiyle baştan çıkar, "ve aleti şaşırır. Alçaklığı sona ermiştir, gözlerini kurbanına yöneltmeye cesaret edemez; sessiz kalır ve kıpırdamaya cesaret edemez. Ancak, ciddi olduğunu hissettiği bir ses onu durgunluğundan çıkarır? "Lavman için size ne kadar borçluyum?" – "Oh! Madam, inanın bana... hayatım üzerine... vicdan azabı... tarif edilemez ihtişam... gençliğimi bağışlayın...." kem küm eder ama pişmanlığına ilgisiz kalınır. Ses umarsızca yeniden sorar: "Size ne kadar borçluyum?" Öğrenci ne dediğini bilmeden rasgele yanıtlar: "Beş frank" – "Tamam", diye yanıtlar kendisiyle konuşan bayan, "işte on frank, siz bana bir beş frank verin!" (Aktaran, F. v. Zglinicki, 1972, s. 82). Çünkü Biedermeier döneminde söylendiği gibi, kadınların çoğu, hiç kimsenin "katı haremlerinin [Gynäceum] eşiğini aşmasına" izin vermezlerdi, "kendilerini teslim edecekleri ve sır gibi saklanan bu operasyon için gereken unsurları kendi elleriyle hazırlarlar ve bir hizmetçi kadının ve hele ki bir hizmetçi erkeğin bu hazırlıkları yapmasına asla izin vermezlerdi." (A.g.y., s. 83.) Başka kişilerin yanında lavman yapılmasının, 17. yüzyılda da olağandışı olduğu, Liselotte von der Pfalz'ın, Düşes Sophie'ye yazdığı 24 Temmuz 1678 tarihli bir mektuptan anlaşılıyor: "Ve bir lavman yaptırmaları gerektiğinde birbirlerine güvenen bir başka çifti de tanıyorum; ben böyle bir şeyi kendi kulaklarımla işittim, ve [kadının] sevgilisi, akşam çok fazla

197. Watteau: 'La toilette intime', 1715 civarı.

yemek yediği için, lavman yaptırmaya gerek duyduğunu, bu yüzden büyük bir karın ağrısı çektiğini ve öğlenleyin iştahsızlık çekmeden, yeniden daha iyi yiyebilmek için lavman yaptırdığını bana itiraf etti." (Elisabeth Charlotte, 1908, I, s. 32). 1784 yılında, hastabakıcılar için bir ders kitabında, erkeklere lavmanın "akıllı cerrahlar" tarafından yapılması gerektiği yazılıdır. "Ama kadın hastaların utangaçlığı burada başka yasalar koyduğu için, ve bu cins, *ezelden beri*, kendi hemcinslerinin verdiği şifaya güvendiği için, hastabakıcı kadınlar hem bu nedenle hem de lavman yaparkenki kaçınılmaz özeni gösterikleri için öncelikle gereklidir." (F. May, 1784, s. 73 vd., vurgulamalar bana ait).

32) Bkz. T. G. Benedek, 1977, s. 558 vd.

33) Böyle bir şeyle 'adamlar' uğraşmazdı, ve daha 16. yüzyılda Ambroise Paré ya da Jacques Guillemeau gibi 'kadın işlerine' giren cerrahlar, meslek çevrelerinde hoş karşılanmamışlardı. Bkz. M.-J. Imbault-Huart, 1983, s. 84. E. H. Ackerknecht, 1974, s. 184'te Ortaçağ hekimlerinin, kadın akıntılarına, kanına vb. dokunmak istemedikleri için de doğumlardan ve kadın hastalıklarından uzak durduklarını söylüyor. Bu yüzden kimi bölgelerde ebeler de "namuslu" (=saygıdeğer) kabul edilmemişlerdir. Bilgin erkeklerin genel olarak yakın bedensel temaslardan uzak durdukları doğrudur – örneğin genellikle kendileri doğurtmaz, 'doğurtturur'lardı. Ama bu durum, erkek hastalarla ilişkileri için de geçerlidir. Ve son alarak, hamamcılar, cellatlar vb. gibi "namuslu" olmayan erkekler de kadın bedenine kolay kolay dokunamazlardı. Ayrıca, ebelerin "namuslu" olmayışını abartmamak gerekir. Onlar "namuslu" değildiyseler de, daha da "namussuz"lar vardı. Örneğin 1685 yılında Husum'da, hiçbir ebe kasabın karısına doğum yardımında bulunmaya yanaşmamıştı, çünkü bu kadın kocasının "namussuz"luğunu paylaşıyordu; bu yüzden Kent Meclisi zorla yardım sağlamak için şu tehdidi savurdu: "24 saat içinde, malum kişinin yardımına koşacak bir kadın bulun-

mazsa, meclis artık hiçbir yerde ebelere tahammül göstermeyecek ve bundan böyle kadınlara gerekli yardımı berberler loncasının erkeklerinin yapmasını sağlayacaktır." (Aktaran. T. Koch, 1988, s. 160).

34) Bkz. S. A. Brody, 1978, s. 231.

35) L. Kanner, 1945, s. 230.

36) D. Jacquart / C. Thomasset, 1985, s. 65. H. Graham, 1960, s. 93'e göre, "klitoris'in anatomisinin net tanımı" ilk kez onun *Observationes anatomicae*'sinde yer almaktadır.

37) Bkz. G. Penso, 1984, s. 188.

38) "O yerin darlığı" cinsel birleşmenin yinelenmesiyle de değişmiyordu ve ayrıca *adstringent*lerin [kanamayı durduran, dokuyu büzüştüren maddeler] kullanılmasıyla korunabilirdi. Bkz. E. Fischer-Homberger, 1983, s. 56.

39) Aktaran E. Fischer-Homberger, 1977, s. 79 vd. Ayrıca bkz. aynı yazar, 1984, s. 75 vd. 17. yüzyılda da birçok hekim kızlık zarını olağandışı bir şey olarak kabul ediyordu (Bkz. J. Bajada, 1988, s. 137); ünlü Buffon bile 18. yüzyılın ikinci yarısında kızlık zarının varlığını tartışıyordu. Bkz. A. Tardieu, 1867, s. 18.

40) Bkz. A Meyer-Knees, 1989, s. 430.

41) L. Thurneysser zum Thurn, 1584, s. CVIII. "Sonra ben / evlilik görevim gereği / onunla nikâhlı (ama sözde ve hilekâr) bakire karım olarak yatmak istediğimde / onun özel yerlerinin yapısının öyle olduğunu hissettim ki / onu bir dul kadın mı yoksa bir bakire olarak mı kabul etsem / yoksa aşağılasam mı, / yoksa hemen evlilik yatağımdan atsam mı diye büyük bir kuşkuya kapıldım / Ama ben / (sizin ve başka birçoklarının beni horladığı gibi) deli değil de / her bakımdan akıllı biri olduğum için / bu tür tuhaflıklarla sık sık / 25 yaşın üstündeki kadınlarda / suçtan çok tesadüf yoluyla / uzun süren sıtma / rahatsızlık veren öksürük / peklik çekme yoluyla / kırılmalar ve başka nedenler yüzünden karşılaştığım için / onu (gerçek nedenini bilmeden) lekelemek istemedim / ve konu hakkında önce iyice bilgi sahibi olmak istedim / yoksa herhalde herhangi biri namusuna leke sürebilir." (A.g.y., s. CVII.) Herhalde Thurneysser "o yerin darlığı"nı yetersiz bulmuştu; tıpkı *Zimmerischen Chronik*'e göre, mahkeme karşısında, evlilik vaadini yerine getirmekten kaçınan adam gibi: "Sonra adam, bunu doğru olduğunu söyledi, ama onunla farklı konuşmuştu, yani onu bir bakire bulacağını konuşmuştu, ama kadının kendisinin de bildiği gibi, adam bu kanaate varmamıştı, çünkü onun içine, sanki elini kolunu sallar gibi girmişti," (K. A. Barack, 1881, II, s. 556).

42) Eski Hindistan'da da durum böyleydi. Bkz. S. Singh, 1973, s. 36. Otopsi yapılmaya karşı isteksizlik daha da yaygındı. Son Tasmanyalı kadın Truganini, 1876 yılında ölüm döşeğinin başında duranlara, "Beni kesmelerine izin verme" diye yalvarmıştı, ama çok geçmeden iskeleti Tasmanya müzesinde yerini almıştı. Bkz. M. Cannon, 1983, s. 26.

43) T. Platter / F. Platter, 1840, s. 152 vd. 18. yüzyılda, idam edilen suçluların cesetlerinin otopsi yapılmasına izin verildiği için, darağacının altında hekimler, cerrahlar ve tıp öğrencileri arasında, ölüyü ele geçirmek için düpedüz çatışmalar yaşanıyordu. Bkz. E. F. Frey, 1982, s. 9. Victoria döneminin başlarında yaşayan ressam ve heykeltıraş John Gibson bile, anatomik çalışmalar yapmak için belki de mezarlardan ceset çıkarıyordu. Bkz. R. Pearsall, 1976, s. 132.

44) Bkz. J. Mathé, 1978, s. 19 vd. Daha Galenos'un zamanında insan cesetlerine –terk edilmiş bebek cesetleri dışında– otopsi yapmak yasaktı; ve hekim, Germanya'da askeri hekimlerin bile öldürülen Germen savaşçılarına otopsi yapamadıklarına hayıflanıyordu. Bkz. W. Artelt, 1940, s. 4

45) 18. yüzyılın başlarında, bir kadın cesedine otopsi yapılmasına gösterilen direnişler için bkz. B. Duden, 1987, s. 105.

46) Bkz. P. Capparoni, 1934, s. 628; E. Holländer, 1923, s. 26.

47) Ancak bundan yüz yılı aşkın bir süre sonra, yeniden bir kadın cesedine otopsi yapılmasına izin verildi. Bkz. H. S. Glasscheib, 1961, s. 262 vd. 17. yüzyılda görünüşe bakılırsa, yüksek aristokrasiye mensup kimi beyler, kadın cesetleri temin ediyorlardı. Örneğin deniyor ki: "Dün Tourslu genç bir kadın hapishaneden çıkarıldı, buradan da Grève'e götürüldü ve burada, söylendiğine göre, çocuğundan kurtulmak için asılmış ve boğulmuş olarak bulundu. Ama hemen gösterişli bir araba Grève'e gelerek ölü bedeni, bazı büyük kişilerin kanıtı görmek istediği Louvre'a götürdü." (Aktaran, A. Cabanès, Yıl belirtilmemiş, IV, s. 314). Ayrıca, "bir erkek incelendiğinde" dikkat çekecek ölçüde çok sayıda hanımın mevcut bulunduğu da bildiriliyor. (a.g.y., s. 316).

48) Bkz. C. Singer, 1915, s. 31.

49) Bkz. G. Klein, 1907, s. 10.

50) Bkz. örneğin R. Margotta, 1968, s. 9 126 vd.; F. Weindler, 1908, s. 121, 155; K. Sudhoff, 1907, s. 43, 79, 83, tablo X, XIII, XX; B. H. Hill, 1965, Resim I, II; R. Herrlinger, 1967, I, s. 12 vd.; K. Marcelis, 1986, *passim*. 13. yüzyıla ait anatomik çizimlerde, gerçi erkekler bacaklarını açıyorlar, ancak –genital organları bulunmayan– kadınlara, böyle son derece edepsiz bir duruş uygun görülmüyor. Bkz. K. Sudhoff, 1908, s. 25.

51) Bkz. H.-P. Korsch, 1958, s. 84.

52) M. de Montaigne, 1922, I, s. 20.

7
Antik Çağ'da, Araplar'da ve Yabancı Halklarda Doğum Yardımı ve 'İç' Muayene

1) Bkz. L. C. MacKinney, 1965, s. 250; A. Martin, 1917, s. 245; H. S. Glasscheib, 1961, s. 85 vd. Anlaşıldığına göre, Göttingenli bir *bademoder*, yani bir ebe, doğum yapan kadını sakinleştirmekten ve doğumdan sonra çocuğu yıkamaktan fazla bir şey yapmıyordu (bkz. H. Roeseler, 1917, s. 65), bu durum, çok sayıda resme konu olmuştur.

2) Soranos v. Ephesos, 1894, XXI, § 70; aynı yazarın, 1927, s. 54. Bkz. H. Herter, 1976, sütun 30; F. Kudlien, 1973, sütun 41.

3) Ayrıca bkz. G. Snyder, 1972, s. 55.

4) Bkz. H. Hunger, 1981, s. 76; R. Jackson, 1988, s. 99.

5) Örneğin bkz. H. Matthäus, 1987, s. 56 vd.

6) Bkz. J. André, 1987, s. 125. Daha, önceki dönemlerde ebelerin "hekimlik faaliyeti"nden (ιητρευειν) söz ediliyor ve İÖ 4. yüzyılda adı geçen Phanostrate diye bir "ebe ve kadın hekim" (μαια χαι ιατροζ), elbette yine kadın hastalıklarını tedavi eden bir ebeydi. İmparatorluk dönemindeki ιατρινη herhalde genel bir sağlıkçıydı. Bkz. F. Kudlien, 1979, s. 88 vd. Seneca'da ve Rufinus'ta, "ebeler, yani kadın doktor-

lar" denir; mezar taşlarında ise "obstetrices" [ebeler] ve "medicae" [kadın hekimler] birbirinden ayrılır. Ama sonuncular da ağırlıklı olarak kadın jinekologlar olsa gerektir; ve anlaşıldığına göre aralarında gerçek uzmanlar da bulunuyordu: örneğin bir mezar taşı yazısında Forella Melaniona adında bir kadından "meme hekimi" olarak söz edilmektedir. Antik Çağ'daki bir yorumcuya göre, "obstetrix", "çocuğun karşısına geçtiği için" bu adı almıştı. Bkz. M. Eichenauer, 1988, s. 155.

7) Bkz. A. Rousselle, 1980, s. 1091; E. C. Keuls, 1985, s. 142. Agnodike adındaki bir kadının bir kadın hastalıkları hekimliği yaptığı ve kadınlar hekimlik yapamayacağı için erkek kıyafetleri giydiği söyleniyor. Bu efsaneye göre, bu kadın keşfedilmiş ve bunun üzerine yasa değiştirilmiştir. Bkz. P. Ghalioungui, 1973, s. 104.

8) H. Herter, a.g.y., Aynı zamanda bkz. J. Ilberg, 1971, s. 383.

9) Bkz. A. Rouselle, a.g.y., s. 1113; aynı yazarın, 1983, s. 39. Ayrıca bkz. C. O. Rosenthal, 1923, s. 132. 18. yüzyılın sonlarında Paris'teki École de Chirurgie, Antoine Gibelin'e Antik Çağ'daki bir 'Accoucheur'ün hemen hemen çıplak bir kadına doğum yaptırmasını gösteren bir bakır gravür yapması siparişini verdiğinde (Resim 198), bu resim erkeklerin ebelik yapmalarından yana yürütülen propagandanın bir parçası olmuştu. Bkz. F. v. Zglinicki, 1983, s. 110.

10) A. Rouselle, 1983, s. 38 vd.

11) Bkz. P. Diepgen, 1920, s. 726.

12) A. Rousselle, a.g.y., s. 40.

13) Bkz. J. Scarborough, 1969, s. 46., 131.

14) Hippokrates, I, 62.

15) a.g.y., I. 21. Açıkça, eski Mısır hekimlerinin de ebe olarak çalışmalarına izin verilmiyordu. Bkz. F. Weindler, 1915, s. 19. Görünüşe bakılırsa Sais'deki "Yaşam Evi"nde (*pr-'nh*) ebelere doğum yardımı öğretiliyordu ve bu kadınlar belirli bilgileri hekimlere aktarıyorlardı. Bkz. P. Ghalioungui, 1963, s. 121. Erkeklerin de bu eve girebildiklerine ilişkin hiçbir işaret yok. Bkz. aynı yazarın, 1983, s. 92.

198. 'Antik Çağ'da doğum'. Bakır gravür, Antoine Gibelin.

16) Bu durum, özellikle Bağdat'ta çok erken tarihlerde kadınların gerçek jinekologlar olarak eğitilmelerine yol açmıştır. Bkz. Y. Knibiehler / C. Fouquet, 1983, s. 50 vd.

17) Bu tür resimler bile çok enderdir. Bkz. C. W. Turner, 1934, s. 505 vd.

18) Bkz. F. Rahman, 1987, s. 55 vd.

19) Bkz. C. O. Rosenthal, a.g.y., s. 134.

20) Öyle anlaşılıyor ki, sadece kadınların bulunduğu normal doğumlarda da, doğum yapan kadın tamamen giyinik kalıyordu. Bu durum elbette olağanüstü doğumlar için de geçerliydi. Firdevsi'nin, 16. yüzyılda yazdığı *Şehname*'deki bir sezaryen tasvirinde, doğum yapan kadının sadece karnının üstündeki elbise yarığı açıktır. Bkz. I. Veith, 1967, s. 288.

21) İbni Sina'ya göre bir hekim parmağını ne vajinal ne de rektal yoldan sokabilir, ama bir ayna ya da bir sonda kullanmasına izin verilir. Bkz. M. Ullmann, 1970, s. 250 vd. Spekulum, Arap kültür sahasında bin yılı aşkın bir süredir yaygındır. Bkz. P. M. Jones, 1984, s. 27 vd.

22) W. B. Stanford / E. J. Finopoulos, 1984, s. 198. Irak'ta da hekim nabzı sadece siyah bir örtü olan *aba* üstünden, ya da bir mendilin üstünden yoklayabilirdi. Ürdün'de, şırınga vurmak için, kadının giysi kolunda küçük bir delik açılırdı; kadının dilini de hekim bir örtüye açılmış bir delikten görebilirdi. Hekim kadın hastanın dudaklarını göremesin diye, bu örtü kadının ağzına örtülürdü. Bkz. D. F. Beck, 1970, s. 573 vd.

23) Bkz. H. Dittrick, 1952, s. 428.

24) Bkz. A. B. Rugh, 1986, s. 127.

25) Bkz. A. Kennett, 1925, s. 132.

26) L. Gremliza, 1953, s. 1680. 19. yüzyılda Malta'da da doğum yapan kadınlar, ancak yaşamsal bir tehlike söz konusu olduğunda, erkek ebelere izin veriliyordu. Bkz. P. Cassar, 1964, s. 414.

27) Jürgen Frembgen: 27 Temmuz 1989 tarihli mektup.

28) Y. El-Masry, 1963, s. 116 ve 135. Siva vahasında, bir ölüm kalım durumu söz konusu olduğunda bile bir erkek hekim getirilmezdi. Bkz. M. M. 'Abd Allah, 1917, s. 2. Tabelbala vahasında böyle bir durumda sadece doğum yapan kadının boynuna bir muska asılırdı, ve bir çocuk kadının kemerini Marabu Sidi Buzekri'nin türbesine götürürdü. Bkz. D. Champault, 1953, s. 94.

29) Bkz. C. Delaney, 1988, s. 81, 86.

30) Bkz. E. M. Atabek, 1984, s. 110.

31) Bkz. A. Petersen, 1985, s. 13, 18.

32) F. C. Endres, 1916, s. 162 vd.

33) H. Kentenich, 1984, s. 70. Ayrıca Bkz. I. Kayankaya, 1983, s. 238.

34) Bkz. G. Mayer, 1984, s. 658. Heidelbergli bir jinekolog, bu arada Türk hastalarına vajinal muayeneyi önermeyi bile düşünmediğini söyledi. Deneyimlerine göre, kadınların çoğu, eğer daha önce çocuk doğurmuşlarsa, memelerinin muayene edilmesine itiraz etmiyorlarmış.

35) Bkz. K. Pfingsten, 1986, s. 133.

36) Bkz. G. Zwang, 1968, s. 228.

37) Bkz. F. Guerra, 1964, s. 41.

38) Bkz. C. Rätsch, 1983, s. 174.

39) B. Jordan, 1982, s. 35. Lakandonlar'da da, böyle bir durum edebe aykırıdır; ama *eğer* bir kadın yaralandıysa ve doğum yapmak için hastaneye gidiyorsa, alışılmış kuralları göz ardı etmesine hiç de ender rastlanmaz: "Klinik koşullarda, Lacandon kadınları, kendilerine yapmaları söylenen konusunda, geleneksel edep kurallarına uymasalar bile, son derece sofistike davranırlar," (Robert D. Bruce: 27 Haziran 1986 tarihli mektup). Bazı erkeklerin zaman zaman karılarıyla birlikte Palenque'daki turistlerden aldıkları porno dergilere bakmaları da, buna uymaktadır. Gerçi bu dergilere poz verenlerin gür edep kılları ve aldıkları tuhaf pozisyonlar onları şaşırtmaktadır, ama utanmamaktadırlar (*ma' sub-la-ken*); utanmayışlarının nedeni de büyük bir olasılıkla, bu dergilerde Lakandonlar'ın değil, onların utanç kavramlarının 'uzanmadığı' kişilerin söz konusu olmasıdır. (Christian Rätsch 5 Haziran 1986 tarihli mektup). Dolayısıyla, Lakandonlar da esas olarak, egzotik ülkelerin çıplak kadınlarının resimlerine, beyaz çıplak kadınların fotoğraflarına baktıklarından tamamen farklı bir gözle bakan, geçen yüzyıl dönümünün "salon etnografyası" literatürünün okurlarından çok farklı davranmış değillerdir.

40) Bkz. E. Burgos, 1984, s. 15. Bir Michoacane kadını da, asla bir erkek ebeye izin vermez. Bkz. B. Engelbrecht, 1987, s. 63. Bugün hâlâ, Peru'da kentlerde yaşayan kadınlar bile öyle büyük bir genital utanca sahiptirler ki, içlerinden çoğu doğum yaparken, yerel ebelerin dışında başka kadınların bulunmasına bile tahammül edemez. Bkz. E. Wellin, 1955, s. 84. Porto Ricolu kadınların çoğu, bir jinekoloğa genital organlarını göstermekten kaçınır, hatta kendi erkeklerinin bile 'oraya' bakmasından utanır. Bkz. J. M. Stycos, 1955, s. 201. Vietnam'da da geleneksel olarak durum aynıdır. Bkz. R. J. Coughlin, 1965, s. 240.

41) Bkz. G. J. Engelmann, 1884, s. 17, 57. Çeyenler'de de durum aynıdır (Kaynak: Standing Elk Alone, Haziran 1982).

42) Bkz. H. Ellis, 1900, s. 18 vd. St. Michael Eskimoları'nın kadınları, son derece utangaçtır ve bir kadının –yaşamsal bir tehlikeyle karşı karşıya olsa bile– bir erkek ebeyi kabul etmesi hemen hemen hiç görülmemiştir. Bkz. H. M. W. Edmonds, 1966, s. 30. Hudson Körfezi'nde, Great Whale River-Eskimoları'nda doğum yapan kadın hep tamamen giyinikti ve böylece orada bulunanlardan hiçbirisi onun genital organlarını göremezdi. Bkz. I. Honigmann / J. J. Honigmann, 1953, s. 32.

43) Bkz. L. L. Sample / A. Mohr, 1980, s. 430 vd. Kuzeydoğu Luzon'da yaşayan Agtalar'da erkekler ve daha çok da kadınlar, geleneksel olarak aşırı derecede utangaçtır ve genital bölgelerini hep bir iç kabuk şeridiyle örterler. Bkz. A. A. Estioko / P. B. Griffin, 1975, s. 239 vd. Doğum sırasında, doğuran kadının belden aşağısı bir örtüyle, özenle örtülür ve orada bulunan kadınlar bile vulvaya bakamazlar. Bkz. T. N. Headland, 1975, s. 248.

44) Bkz. L. Romanucci-Ross, 1985, s. 173. Nepal'in batısındaki Humli-Khyampalar'da bir kadın, doğum sırasında genital bölgesine hiç kimsenin, bir başka kadının bile dokunmasına izin vermez. Bu kuralın bir istisnası olarak, ancak zor bir doğum gerçekleşiyorsa izin verir. Bkz. H. Rauber, 1987, s. 218 vd. Javalı kadınlar, özellikle edep gereği, ama ayrıca sıcak tutması için de, doğum sırasında örtülürler. Bkz. P. Wessing, 1984, s. 235. Bali'deki Javalı fahişeler bana, çıplak belden aşağılarını bir başka kadına bile göstermeyeceklerini, kesin olarak belirttiler.

45) Bkz. W. Schiefenhövel, 1983, s. 50.; aynı yazarın, 1988, *passim*; G. Koch, 1979, s. 17.

46) Bkz. C. Furth, 1987, s. 18.

47 Bkz. P. Huard / M. Wong, 1959, s. 144. Liselotte Kuntner'in 1 Aralık 1986 tarihli bir mektubunda bana bildirdiğine göre, Çin jinekolojisinde, elle yapılan vajinal ya da rektal muayene yöntemleri hiç bilinmiyordu.

48) Bkz. C. Furth, a.g.y., s. 16.

49) Aktaran, P. U. Unschuld, 1980, s. 257.

50) Bkz. G. E. Henderson / M. S. Cohen, 1984, s. 56.

51) Aktaran E. Honig / G. Hershatter, 1988, s. 54 vd.

52) F. Hübotter, 1929, s. 101.

53) Bkz. I. Veith, 1980, s. 255. Hanım özellikle utangaçsa, bir perdenin arkasında kalırdı ve aralıktan sadece bileğine kadar giyinik kolunu uzatırdı.

54) Bkz. H. Dittrick, 1952, s. 428 vd.; K. F. Russell, 1972, s. 131; A. S. Lyons / R. J. Petrucelli, 1980, s. 129, 138.

55) Bkz. I. Veith, 1951, s. 45. Genetsu Kagawa'nın yazdığı, ilk ebelik ders kitabı 1765 yılında yayımlandı. Bkz. Y. Fujikawa, 1911, s. 47 vd.

56) G. J. Engelmann, a.g.y., s. 47.

57) Bkz. I. Veith, a.g.y., s. 56. Çok sayıda başka resim de bunu onaylıyor. Örneğin bkz. H. Speert, 1973, s. 94.

58) Bkz. R. Herold, 1980, s. 124 vd.

59) A. Wernich, 1878, s. 135.

60) Bkz. D. Sich, 1982, s. 135.

61) Dorothea Sich. 8 Mayıs 1987 tarihli mektup.

62) P. M. Schulien, 1926, s. 877.

63) Bkz. A. Krämer / H. Nevermann, 1938, s. 185. Filipinler Eğitim Bakanlığı, Isneg'teki tüm okul çocuklarının hekim muayenesinden geçirilmeleri talimatını verdikten kısa bir süre sonra, bu talimatı geri aldı. Çünkü, kız öğrencilerin hekim karşısında soyunmasına asla tahammül edemeyen Isnegler'in ayaklanmalarından korkulmuştu. Genç kızlar gerçi bir tür Sarong olan tapis'in altında bir sargı örtü giyiyorlardı, ama yine de hiçbir kız bir erkeğin önünde, erkek onu sadece arkadan görebilse bile tapis'ini çıkarmazdı. Evlenmemiş bir kadın, genital organlarını başka kadınların önünde bile açmazdı. Bkz. M. Vanoverbergh, 1938, s. 151 vd.

64) Bkz. G. Jansen, 1973, s. 110. Bir Venda kadını, yapay olarak uzatılmış dudakları bulunan vulvasını, değil bir jinekoloğa, sevgilisine bile göstermez. Sadece acil durumlarda – örneğin yaşamsal tehlike arz eden bir doğum sırasında– daha yaşlı bir kadına bu izni verir. Bkz. N. J. van Warmelo / W. M. D. Phophi, 1948, s. 270.

65) Bu kadınların, Alman askerleri tarafından tecavüz edildikten sonra fahişeliğe zorlanmaları ender görülen bir durum değildi. Bkz. M. Mamozai, 1989, s. 251 vd, s. 283.

66) Daha en eski np yazılarında bile normal bir doğum sırasında bir erkek hekimin çağrıldığından asla söz edilmez. Bkz. K. B. Rao, 1963, s. 19. Ama, görünüşe bakılırsa, acil durumlarda da, doğum yapan kadınlar genellikle kaderleriyle başbaşa bırakılıyorlardı. Örneğin *Susruta Samhita*'da şöyle deniyor: "Ölümle savaşırken kafasını şiddetle geri atan ve bedeninin üst bölümü soğuyan ve bu durum da kendisini utanmaz (*nirapatrapa*) olmaya zorlayan hamile kadın, içinde hapis kalan ölü çocuğuyla birlikte

kaçınılmaz olarak ölür." (K. L. Bhishagratna, 1981, II, s. 57 vd. Bu paragrafa dikkatimi çektiği için, Eli Franco'ya teşekkür ederim.)

67) Aktaran R. Jeffery, 1988, s. 48.

68) Bkz. R. Jeffery, 1979, s. 305.

69) Örneğin bkz. H. Homans, 1982, s. 242 vd.

70) Bkz. P. Jeffery / R. Jeffery / A. Lyon, 1987, s. 154 vd.

71) Bkz. L. Minturn / J. T. Hitchcock, 1966, s. 77.

72) Aktaran, K. F. Stifter, 1988, s. 16.

8
Doğum ve Hamileliğin Gizli Tutulması

1) Bkz. R. Dor / C. M. Naumann, 1978, s. 79.

2) D. A. Jacobson, 1980, s. 306.

3) Bkz. U. Lind, 1971, s. 220 ve J. F. Embree, 1939, s. 178 vd.

4) Bkz. A. Petersen, 1985, s. 16.

5) Bkz. J. K. Campbell, 1964, s. 289. Filistinli kadınlarda da durum aynıdır. Bkz. R. T. Antoun, 1968, s. 674. Burgonyalı köylü kadınlar, erkek hekimlerin doğumlara çağrılmasından bu yana, doğum sancıları sırasında kadınların artık bağırmadıklarını söylüyorlar. Bkz. J. Verdier, 1982, s. 103.

6) Bkz. A. D. Sherfan, 1976, s. 31.

7) Y. Preiswerk, 1985, s. 120. Doğum sırasında kadınlar çok sessiz kalır, kimse duymasın diye bağırmaz ve yakınmazlar. Bkz. a.g.y., s. 122.

8) E. Burgos, 1984, s. 15 vd.

9) J. H. Kelley, 1978, s. 133.

10) Bkz. A. Franklin, 1898, IX, s. 316.

11) Aktaran, F. v. Reitzenstein, yıl belirtilmemiş, s. 334.

12 E. L. Schieffelin, 1977, s. 124.

13) Bkz. E. M. Loeb, 1935, s. 116. Amharalar'da doğum sancılarının başlamasından önce, tüm genç kızlar ve henüz doğum yapmamış kadınlar, şoka girmesinler diye doğum yapılacak yerden dışarı çıkarılırlardı. Bkz. T. Ras-work, 1957, n.p.

14) Bkz. G. H: Herdt, 1981, s. 197. Başka örnekleri için bkz.: G. M. Stenz, 1907, s. 68 (Çinliler); E. Hurel, 1911, s. 293 (Bakereweler); M. N. Maceda, 1964, s. 78 (Kuzeydoğu Mindanaou'da Mamanua-Negritoları); G. Calame-Griuale, 1965, s. 466 (Dogonlar); W. L. D'Azevedo, 1986, s. 486 (Washolar); L. Brotmacher, 1955, s. 221 (Somaliler); J. W. Vanstone, 1962, s. 79 (Ümit Burnu Eskimoları); D. Faye, 1983, s. 77 (Sereerler); H. C. Jackson, 1923, s. 140 (Nuerler); M. Krengel, 1989, s. 245 (Kumaonlar); K.-I. Sudo, 1987, s. 93 (Satawal, Karolin Adaları); A. Spoehr, 1942, s. 88 (Seminoleler); P. Paulitschke, 1893, I. s. 191 (Somaliler ve 'Afarlar); G. J. Engelmann, 1884, s. 54 (Loangolular); Esther Goody: 24 Şubat 1990 tarihli görüşme (Gonjalar); B. Malinowski, 1988, s. 188 (Mailular); Pak Lamuri adlı kaynak kişi, Temmuz 1986 (Ata Kiwanlar); T. Koch-Grünberg, 1908, s. 182 (Siusiler).

15) Bkz. T. E. Mails, 1974, s. 57. Pau d'Arco-Kayapolar'da ancak çok zor bir doğum sırasında doğum yapan kadının kocası orada bulunur ve güçlü bir dala yaslanan karısının bedenini arkadan sıkıştırmaya çalışır. Bkz. G. Hartmann, 1988, s. 115.

16) Bkz. E. Brandewie, 1981, s. 65. Başka örnekler için bkz. G. T. Emmons, 1979, s. 100 (İngiliz Kolombiyası'nın kuzeyindeki Tahltanlar); L. M. J. Schram, 1954, s. 100 (Monguorlar); Reimar Schefold: 19 Ağustos 1986 tarihli mektup (Siberutlu Sakuddailer); Ingrid Bell: 14 Ekim 1986 tarihli mektup (Trobriandlılar); Michael Oppitz: 10 Şubat 1990 tarihli görüşme (Magarlar); Maurice Godelier: 6 Şubat 1990 tarihli görüşme (Baruyalar); C.-R. Lagae, 1923, s. 165, 167 (Azandeler). Navaholar'ın, genellikle tıklım tıklım dolu bir hogan içinde yapılan şifa seremonilerinde, hastaların en azından kısmen soyulmaları gerekir. Kadın hastalar gerçi tamamen soyunurlar, ama birkaç kadın onların etrafında bir örtü tutar, böylece kadın hastaların sadece başları görülebilir. Erkek hastalar sargı örtülerini hep üstlerinde bırakır ve genital bölgelerini ayrıca elleriyle örterler. Ayrıca, orada bulunan kadınlardan, yatan erkeğe ilkesel olarak bakmamaları beklenir. Bkz. W. Dyk, 1951, s. 109 vd.

17) Tumleo Adası'nda yaşayanlarda, kadının kocası bile, doğumun yapıldığı kulübeye biraz olsun yaklaşamaz. Bkz. J. Blaes, 1949, s. 854, 856. Gerçi birçok toplumda, erkeklerin ayrıca, bir doğumla ilintili olan "temiz olmayıştan" korkmaları da söz konusudur ve Avrupa'nın kimi yörelerinde ebelerin "namuslu" olmamalarının nedeni de elbette bu lekelenmedir. Bugün bile çingenelerde ebe *marime*'dir, yani "temiz değil"dir. Bkz. H. Arnold, 1965, s. 185.

18) D. B. McGilvray, 1982, s. 58. Doğu Flores'deki Belogili'de, Ata Kiwanlar'da Ema Lepa adında, özgüveni çok sağlam bir balıkçı kadına doğum hakkında soru yönelttiğimde –kadının sayısız çocuğu vardı– öyle utanmıştı ki, hemen konuyu değiştirmiştim.

19. M. A. Haindl, 1987, s. 85; ve W. Leierseder / L. Riepl, 1987, s. 119. Liselotte von der Pfalz 1660 yılını şöyle anımsıyor: "Zaten yaramaz, edepsiz bir çocuktum. Bir biberiye çalısına bir oyuncak bebek koymuşlar ve teyzeme gelen bebeğin bu olduğuna beni inandırmaya çalışmışlardı; o sırada teyzemin korkunç çığlıklar attığını duydum, çünkü karnı çok kötüydü, biberiye çalısındaki bebeğe bu yakışmıyordu." (1908, II, s. 261).

20) H. Dudek-Mannes, 1987, s. 129 vd.

21) Bkz. H. Stekl, 1986, s. 27.

22) R. Sieder, 1986, s. 71.

23) Y. Verdier, 1982, s. 60. Bir ebe, son savaş döneminde Münsterland'daki yaşamı şöyle anlatıyor: "Eskiden kadınların hamile olduğu görülmezdi, çünkü çok geniş elbiseleri, önlükleri ve mintanlarıyla, dikkati çekmeyecek biçimde giyinirlerdi. Hiçbir şey de fark edilmezdi. O zamanlar, hamilelik üzerinde bir de sır perdesi çekilirdi." (M. Grabrucker, 1989, s. 131). Daha otuzlu yıllarda, aşağı Bavyera'daki köylü çocuklara, küçük çocukların ebe tarafından sepetin içinde getirildiği söylenirdi (a.g.y., s. 126).

24) Bkz. S. Walther, 1986, s. 197. Üstelik, "Sissy", 45 cm. çapındaki incecik belinden büyük gurur duyuyordu.

25) J. R. Gillis, 1985, s. 300.

26) Bkz. P. Tinkler, 1987, s. 74.

27) Resmi (Resim 25), Wiener Werkstätte'nin [Viyana Atölyesi] kurucusu Fritz Waerndorfer satın almıştı ve evinde bir tür kapaklı sunakta saklıyor, erkeklerin toplandığı akşamlarda misafirlerine gösteriyordu. Bkz. W. G. Fischer, 1987, s. 123.

28) Aktaran C. Kröll, 1978, s. 81; A. Junker / E. Stille, 1988, s. 59.

29) Aktaran H. Hentze, 1979, s. 54. On yıl sonra pedadog şunları söylüyor: "Ama çiftleşme için gerekli olan edep yerleri ve insanın çiftleşmesi üzerine, özel bir izin almadan konuşmamalısınız, çocuklar. Bu yasağın çiğnenmesi bizzat sizin için zararlı ve utandırıcı olur. Gerçi bunun nedenini size söyleyemem. Ama edep yerlerinin açılmasının ayıp ve ahlaksızlık olarak kınanmasının doğru olması gibi, bu da doğrudur." (J. B. Basedow), 1976, s. 71).

30) Bkz. S. H. Mendelson, 1987, s. 26.

31) Bkz. I. Loschek, 1987, s. 267.

32) Bkz. F. v. Zglinicki, 1983, s. 25; G. Klein, 1907, s. 16.

33) Bkz. L. Walk, 1928, s. 42.

34) Bkz. G. L. Forth, 1981, s. 134.

35) Genç kadınlar hamile kaldıklarında, özellikle babalarından utanırlardı. Zaten babalarının karşısında çok ürkektiler ve her türlü bedensel temastan kaçınıyorlardı. Bkz. O. Lewis, 1960, s. 69, ayrıca 61 vd.

36) Bkz. R. E. Reina, 1966, s. 238.

37) "Bir çocuk doğurmak", Michoacanekeler'de "hastalıktan iyileşmek" anlamına gelen "aliviarse" sözcüğüyle anlatılır (Bkz. G. M. Foster, 1967, s. 158). "Parir" sözcüğü ise sadece hayvanların yavrulaması için kullanılır. Bkz. aynı yazar, 1966, s. 56 vd.

38) G. M. Forster, a.g.y., s. 56.

39) Bkz. F. R. Myers, 1986, s. 123. Bu durum, Max Scheler'in, kendini "gereksinimlerin çokluğuyla hayvansal varoluşuna zincirlenmiş bulduğunda" utanan insana ilişkin açıklamalarını anımsatıyor. (M. Scheler, 1957, I, s. 68 vd.)

40) Bkz. M. Krengel, 1989, s. 243.

41) Bkz. J. Okely, 1975, s. 67; E. Diezemann, 1979, s. 72; L. Abu-Lughod, 1986, s. 132, 285. H. Ammar, 1954, s. 96'ya göre, Mısırlı bir fellah, karısının hamile olduğunu yakın arkadaşı bile olsa, bir başka erkeğe söylemek zorunda kalırsa, çok utanacaktır. Rushdi Said, yabancılar karşısındaki suskunluğun daha çok kötü nazardan duyulan korkuyla ilintili olabileceğine dikkatimi çekti (1 Mart 1990 tarihli kişisel görüşme).

42) Bkz. H. Aufenager / G. Höltker, 1940, s. 64. Ayrıca bkz. R. T. Parsons, 1964, s. 37 (Kono, Sierra Leone).

43) Bkz. A. G. O. Hodgson, 1926, s. 50.

9
20. Yüzyılda Jinekoloji ve 'Duygulanım Standartı'

1) Bkz. S. Kitzinger, 1981, s. 61. Ayrıca Bkz. M. Nehr, 1989, s. 146.

2) N. Elias, 1939, I, s. 257. Ayrıca bkz. C. Wouters, 1977.

3) P. Feyerabend, 1989, s. 52.

4) H. G. Mutke, 1980, s. 250. Örneğin E. Frankfort, 1972, s. 33'te şöyle yakınıyor: "...çoğu jinekoloğun benimsediği, resmi soğuk tarz. Dillerinde bu şöyle yansır: Örneğin bir kadını kastederken 'şu koridorun sonundaki histerektomi' derler."

5) Bkz. J. M. Henslin / M. A. Biggs, 1971, s. 254, 247.

6) R. Lockot, 1983, s. 12.

7) Bkz. J. M. Henslin / M. A. Biggs, a.g.y., s. 258.

8) C. Downer / R. Chalker, 1987, s. 79. "Bu örtü, kadını sadece ifadesizleştirip, vajinası dışında bedensizleştirerek, onu kişisellikten çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda kadının, hekimin ne yaptığını görmesini de engeller." (E. Frankfort, a. g.y., s. XII).

9) H. K. Brehm, 1976, s. 166.

10) O. Küstner, 1919, s. 55. 19. yüzyılın ders kitaplarındaki talimatlara kıyasla bir başka değişim, jinekoloğun kadın hastanın genital bölgesini tamamen çıplak görebilmesidir: "Hastaya korsesi çıkarttırılır, iç donunu ve tüm orta mideyi bağlayan etekleri çözmesi, belden aşağısını tamamen soyması istenir." (a.g.y., s. 555).

11) R. Kaiser / A. Pfleiderer, 1985, s. 49, 52, 58.

12) Bkz. G. Amendt, 1985, s. 22.

13) Bkz. J. P. Emerson, 1972, s. 87, 89.

14) a.g.y., s. 83.

15) Bir şey görülmez ve 'bu yüzden orada bir şey yoktur.' Tswanalar'da "utanç" *go tlabisa ditlhong* demektir ("bir kimsenin, tıpkı yakalanmaktan korkan porsuk gibi, gözlerini örtmesine neden olur"). Bkz. H. Alverson, 1978, s. 188.

16) Bkz. R. Meringer, 1913, s. 134; G. Amendt, a.g.y., s. 24; J. M. Henslin / M. A. Biggs, a.g.y., s. 264 vd. Bazı ders kitaplarında da hekimlere, kadın hastaları cinsel olarak uyarmamak için kaba ve nobran davranmalarını önerilir. G. Devereux, 1973, s. 220'de, bu kitapların yazarlarının, bazı kadınların hoşuna giden şeyin tam da, seks sırasında oralarının kaba bir biçimde tutulması olduğunu görmezden geldiklerini söylerken, kadınların erotizminden çok kendi kafasındaki kadın imgesini dile getirmektedir.

17) Amendt, (a.g.y., s. 27) şunları söylüyor: "Genital bölgedeki muayenenin baba-kız ilişkisine benzer bir ilişkinin vurgulanmasıyla kesinlikle daha kolaylaşmayacağı, tersine kadınlar için daha da rahatsız edici olabileceği, jinekologların gözünden kaçıyor."

18) Bkz. J. P. Emerson, a.g.y., s. 81 vd. Lastik eldivenler de kimi hekimler tarafından, öncelikle bir mesafe koyma aracı olarak duyumsanmaktadır. Ancak, Amerikalı bir jinekolog, eldivenlerin mikrop bulaştırma tehlikesini mi azalttığını soran bir kadın gazetecinin sorusunu şöyle yanıtlamıştı: "Mikrop bulaştırma mı? Daha ne mikrop bulaştıracaksınız? Vajina bedenin pis bir bölümüdür; daha ne mikrop bulaştıracaksınız?" Bkz. Amendt, a.g.y., s. 25. Ayrıca bkz. J. M. Henslin / M. A. Biggs, a.g.y., s. 261.

19) Bkz. G. Amendt, a.g.y., s. 25 vd.

20) Bkz. J. M. Henslin / M. A. Biggs, a.g.y., s. 263.

21) P. Stoll / J. Jaeger, 1970, s. 32.

22) Eğer hekimler ve kadın hastalar gerçekten böyle "mutlak güvenli" içselleştirilmiş denetimlere sahipseler, bu durum onları bu konudaki duygulanım ve duyumlarına bir ölçüde, "cinsel açıdan anestezi" uyguladıklarını, böylece betimlenen cinsellikten arındırma ya da nesnelleştirme stratejilerinin gereksiz olduğu anlamına gelir. Kimi hekimlerin ve kadın hastaların böyle "içsel" bir cinsellikten arındırmayı başardıklarına ve, George Devereux'un bir defasında bana anlattığı gibi, hiçbir cinsel duyum almadan müşterilerini vajinal yoldan tatmin eden fahişe gibi hissettiklerine kesinlikle itiraz etmiyorum. Ancak, bunun bir kural olduğuna karşı çıkıyorum.

23) Aktaran G. Amendt, a.g.y., s. 24 vd. Jinekologlara gerçekten de bazı şeylerin isnat edildiği, ellili yıllarda sık sık duyduğum şu sözden anlaşılıyor: "(Kadının) babası kadın hekimiydi ve kendisi de domuzun biriydi." St. Pauli'deki bir Domina'nın [hanımağa, manastır ya da vakıf yöneticisi kadın] "köleleri" arasındaki Jinekologların, iç muayene sırasında cinsel fantezilere kapıldıkları için, onun tarafından cezalandırılmak istediklerini söylemişti. Bkz. T. Ungerer, 1986, s. 50.

24) K. Margolis, 1987, s. 22. Benzer bir şeyi bana çok sayıda kadın sözlü olarak bildirdi. Başka kadınlar da benim bu konudaki soruma adeta öfkelenerek tepki verdiler ve bir jinekolojik muayenedeki cinsel duyumları "düşünülemez" olarak tanımladılar.

25) Bkz. *Sexualmedizin* 1987, s. 399. Kadınlarla yaptığım görüşmeler sonucunda, bazı kadınların, bu konuda daha yetkin olduğunu düşündükleri için bir erkek jinekoloğu tercih ettikleri izlenimini edindim.

26) P. M. Dunn, 1983, s. 74. Bir kadın, Amerikan jinekologlarının, muayene süresince, kadın hastanın partnerini dışarıya çıkartma alışkanlıklarından söz ediyor: "Heriflerin kıskanmasından korktukları için olmalı, aklıma başka neden gelmiyor. Kıskançlık değil de hekimin (...) sokmasından ötürü biraz komik hissediyor." (A. Oakley, 1980, s. 298.)

27) Bkz. M. Ringler, 1985, s. 66

28) "Ayrıca birçok ebe, 'örtüyle' çok iyi çalışabilmekle övünüyordu. Ama yüzyılımızın başında kadınlar soyundular, sadece sabahlıklarını ya da bir tür gecelik olan *paletol*'yi üstlerinde bıraktılar ve çarşafı üzerlerine serdiler." (Y. Preiswerk, 1985, s. 123).

29) A. Favre, 1985, s. 35.

30) Kadın etnolog bu konuda bilgi toplamakta zorlandı, çünkü Wallisli kadınlar edeplilik nedeniyle çok ketumdular. Bkz. R.-C. Schüle, 1979, s. 57 vd. Engadinli bir ebe yirmili yıllarda doğum yapan kadınlar hakkında şunları söylüyor: "O zamanlar henüz çok utangaçtılar. Eli kulağında bir doğum hakkında tek söz konuşulmazdı. Doğum sancıları başlayınca kadınlar, çocukların henüz evde bulunduğu ve ebenin beklendiği süre içinde dudaklarını kanatıncaya kadar ısırırlardı. Sonra yeni kardeş beşiğin içinde yatardı. Doğum çamaşırı da kimse görmesin diye geceleyin, üç bölümlü köy yalağının alt bölümünde yıkanırdı." Güney Tirollü bir ebe de benzer şeyler anlatıyor. Bkz. M. Grabrucker, 1989, s. 14, s. 35.

31) Evde yapılan bir doğumun fotoğraf dökümantasyonunun metninde, ilgili kadının çıplak vulvası hakkında şunlar söyleniyor: "Vajina, doğum için taşıdığı önemi yitirdiği her yerde rahatsız edicidir." (P. Burmeister / U. Puritz / C. Robert, 1979, s. 140).

32) Bkz. P. Nijs, 1985, s. 495.

33 A. K. Mansson, 1978, s. 332 vd.

34) A. Moll, 1902, s. 198.

10
Yabancı Toplumlarda Kadınların Genital Bölgelerinden Duydukları Utanç

1) J. van Ussel, 1979, s. 47, 77 vd.

2) N. Elias, 1939, I, s. 215. Elias'ın bu görüşünü, halihazırda M. C. Albrow, 1969, s. 235'te eleştirmiştir, ancak bu eleştiri herhangi bir yerde yankı bulmamıştır. Gerçi

Elias günümüzde terminolojisini çağın tinine uydurdu, ama esas olarak 1939 yılında savunduğu görüşün aynısını savunuyor. Örneğin bkz. N. Elias, 1990, s. 88 vd.

3) O. König, 1988, s. 26.

4) Bkz. H. Baumann / D. Westermann, 1957, s. 298. Yeni Gine'nin batı yaylasındaki Daniler'in kadınları, başlarından sırtlarına sarkan bir ağla örtülü kalçalarını, son derece utangaçlıkla gizlerler. Bu ağın, ortalıkta dolaşan ruhların kıçlarından girmesini engelleme işlevini de taşıdığını söylerler. Bkz. K. G. Heider, 1979, s. 57 vd. Somali kadınları, ferç dudaklarının dikilmesinin kötü ruhlardan (*zar*) da koruduğunu öne sürüyorlar. Bkz. M. Erlich, 1984, s. 228.

5) Bkz. G. Muraz, 1932, s. 109 vd.

6) Richard O. Clemmer: 4 Kasım 1986 tarihli mektup.

7) Jorge Miranda: 27 Şubat 1986 tarihli mektup.

8) Bu litografinin yer aldığı, Zilles'in *Rund ums Freibad* adlı kitabı, 1926 yılında Basel'de "ahlaka aykırı" olduğu için toplatıldı. Bkz. D. Rosenbach / R. Altner / M. Flügge, 1984, s. 10. Bu gibi işçi-aile banyolarına burjuva nüdistleri pek gelmezdi. "Wannsee'de banyo yapmayı pek sevmiyordu. Orada benim için fazla 'Zille' [erkek organını andıran bir çiçek] vardı." (O. Goldmann, 1924, s. 83).

9) Avustralya Donanması'nın bir talimatnamesinde Amiral Adaları'nda yaşayan tüm beyaz kadınlardan, yıkama işlerini yürüten yerli hizmetçilerin cinsel olarak uyarılmamaları için, "zikredilemez" yerlerini kendilerinin yıkamaları isteniyordu. Bkz. L. Romanucci-Ross, 1985, s. 147. Böylece donanma, hiç olmazsa 22 Ocak 1848 tarihli *Reutlinger und Mezinger Courir*'den daha net bir dil kullanıyordu: "Ancak, burada sık sık gerçekleşen, çamaşırları pencerelerdeki sırıklarda kurutma geleneği de bir o kadar iğrençtir. Kimi kentlerde, bu, polis tarafından yasaklanmıştır; ama kentlerin çoğunda, yırtık pırtık çoraplardan ve gömleklerden ve başka çamaşırlardan oluşan bir garnitürü evin önüne koymayı, sakinlerin edep duygusu yasaklamaktadır. Dalgalanan bayrakların altında bir çift pantolon nasıl da gururlanır!" (Aktaran, C. Lipp, 1986, s. 19).

10) Bkz. H. Damm, 1938, II, s. 80.

11) Bkz. A. E. Jensen, 1948, s. 133 vd.

12) Bkz. R. B. Davis, 1984, s. 66. Alor'da da kadınların baldır örtüsü erkekler için bir tabuydu. Yatmadan önce bu örtüyü kadının kendisinin çıkarması gerekirdi, çünkü bir erkek ona dokunmaya iğrenirdi. Bkz. C. DuBois, 1961, s. 98, 103. Ayrıca bkz. P. Wirz, 1922, I, s. 69 (Marind-anim). Doğu Flores'te, komşu Ata Kiwanlar'da kadınlar gerçi artık bu örtüleri giymiyorlar, ama daha önce sözünü ettiğim balıkçı kadın Ema Lepa'ya kadınların Sarong'unu (Lamaholot'ta *kwáte*) sorduğumda, son derece sıkılarak tepki verdi. Alorlu erkeklerin iğrenme duygusuna gelince, kadınların belden aşağısındaki giysilerinin adet kanamasıyla ve vajinal akıntılarla temas etme olasılığı ya da gerçekliğinin de bunda elbette bir rolü vardır. Hagenberg'deki Kuriler'de erkek çocuklar ve erkekler, kadınların edep örtülerinin üretildiği bataklık bitkilerine bile el sürmezler (bkz. P. Wirz, 1952, s. 27); ve Mbowamblar'da sadece vulva değil, onunla temas eden her şey iticidir. Ernest Brandewie (29 Şubat 1988 tarihli mektup), koleksiyonu için bir kadın eteği edinmişti ve bunu evinde saklıyordu; ancak erkekler bunu korkunç ve iğrenç buluyorlardı. Aslında Mbowamb kadınlarının genital utancı bundan bağımsızdır: vulvalarını hiç kimseye göstermezler, ve bu yüzden de tamamen yalnız başlarına yıkanırlar.

13) Trobriand erkeklerinin edep örtüsü geniş bir Pandanus ya da Areca palmiyesi yaprağı şeridinden oluşuyordu; bu örtü genital bölgeyi, belden aşağısının bir bölümünü ve ilk uyluk omurlarına kadar arkayı örtüyordu. Bir kadının karşısında bu örtü asla çıkartılmazdı, çünkü bu davranış, onursuz ve aşağılayıcı kabul edilirdi. Aşk sırasında da, edep yaprağını uzaklaştırmak ve sertleşmiş organı kadın partnerin eline vermek ayıp sayılırdı. Bkz. B. Malinowski, 1979, s. 260, s. 355, 366, 379.

14) Bkz. L. Cipriani, 1961, s. 493 vd. Yeni Gine'deki Morauriler'de, liflerden yapılan eteğin adını *(jéräw)* ağza almak ayıptı. Bkz. H. Nevermann, 1939, s. 36.

15) Bkz. W. V. Grigson, 1938, s. 65 vd., s. 71. Murialar'da da vulva çok ayıp yüklüydü. Bir defasında, genç kızların, partnerlerinin bacaklarını kalçalarına dayadıkları bir dans sırasında, bir adam dans edenlere bakmak için yere oturduğunda, kızlar öfkeyle bağırmışlardı "Seni pis küçük domuz, bizi dikizlemek istiyorsun!" Sonra adamı yakalayıp, gençlik evinin damında onbeş dakika bağlı tutarak cezalandırmışlardı. Bkz. V. Elwin, 1959, s. 215. Semailer'de kadınlar ve erkekler genital bölgelerini sürekli örtülü tutarlar. Ama zaman zaman, özellikle kadınlar arasında, çıplak dolaşan, genital organlarıyla oynayan ve başkalarını da aynı şeyi yapmaya davet eden akıl hastaları, *papaq* vardır. Bu kadınlar bazen geceleri uyuyanların yanına sokulur ve onların belden aşağılarını açarlar. Bu kişilere hasta gözüyle bakılır ve onlardan uzak durulur. Bkz. R. K. Dentan, 1968, s. 141, 150 vd.; aynı yazarın, 1970, s. 104. Semailer'in genital organlarını tedavi etmek, hekimler için bile hemen hemen olanaksızdır. Bkz. P. D. R. Williams-Hunt, 1952, s. 37.

16) Bkz. J. W. M. Whiting, 1941, s. 51, 86 vd. Ayrıca bkz. H. P. Duerr, 1988a, s. 135 vd. Chaggalar'da çok küçük kızlar bile bu konuda sıkı bir terbiyeden geçirilirler. Bkz. M. M. Edel, 1957, s. 186. Njassaland'daki Ngoniler'in kızlarına da çok erken yaşlarda, otururken önce diz çökmeleri ve sonra bacaklarını yana uzatmaları tenbih edilir. Küçük çocuklar, özellikle de oğlanlar, karşı cinsin örtülü olmayan genital organlarıyla ilgilenmeye başlarlarsa, onlara küfür edilir, hatta dayak atılır. Bkz. M. Read, 1959, s. 81 vd.

17) Bkz. C. R. Hallpike, 1977, s. 245 vd. Ayrıca bkz. I. Eibl-Eibesfeldt / W. Schiefenhövel / V. Heeschen, 1989, s. 51)

18) Bkz. I. Kopytoff, 1980, s. 195. Bir kadın, tesadüfen bir erkeğin penisini görünce, aynı sözlerle bağırmıştı. Anyanjalar'da gerçi kadın kocasının penisini görebilirdi, ama kocası asla onun vulvasını göremezdi. Bkz. H. S. Stannus, 1910, s. 292. Bir Ibo erkeği karısının vulvasına bir bakış atarsa, bu bir boşanma nedeni olarak kabul edilir. Bkz. J. H. Field, 1975, s. 32. Ve Efikler'de, bir erkeğin, bir kadının genital bölgesini ya da uyluklarını çıplak görmesi durumunda, ikisi de zina işlemekle suçlanır. Bkz. D. C. Simmons, 1960, s. 161. Tugenler'in erkekleri gerçi kızların sünnetinde hazır bulunabilirler, ama, kızların vulvasını görebilecekleri için, daha yakına gelmeleri yasaktır. Bkz. H. Behrend, 1985, s. 55 vd. Öyle anlaşılıyor ki, bir kadının cinsel partneri de, onun vulvasını göremez. Evlenmeyi düşünebileceği bir kadınla yatan bir erkek, kadının edep yeri kıllarının gür ve "bir orman gibi verimli" mi yoksa "çorak taşlık bir arazi" gibi seyrek mi olduğunu elleriyle dokunarak yoklar, oysa bakabilseydi, buna hiç gerek kalmazdı (Heike Behrend: 5 Haziran 1986). Daha eskiden, bir Mandingo erkeği yıkanan kadınlara, genital organlarını görebilmek amacıyla baktığında, onu cezalandırmak için köle olarak satmışlardı. Bkz. H. Schurtz, 1900, s. 404.

19) Bkz. R. Huffman, 1931, s. 4 vd.; H. A. Bernatzik, 1930, s. 27; E. E. Evans-Pritchard, 1956, s. 178; H. T. Fischer, 1966, s. 63 vd.; T. O. Beidelman, 1981, s. 149.

20) Bkz. E. E. Evans-Pritchard, 1947, s. 115; aynı yazarın, 1948, s. 39; T. O. Bedelınan, 1968, s. 118 vd. Ancak bundan sonra kadın ve erkek yemek yerken birbirlerini görebilirdi, ama bu da asla herkesin önünde gerçeklemezdi. Bkz. E. E. Evans-Pritchard, 1956, s. 178. Yemek yemenin cinsel 'yükü'nü gelecek ciltte ele alacağım.

21) Bkz. H. T. Fischer, a.g.y., s. 68.

22) Edward E. Evans-Pritchard: 30 Ocak 1971 tarihli görüşme.

23) Aktaran A. Henn, 1988, s. 45 vd.

24) Bkz. F. M. Deng, 1972, s. 16; P. Fuchs, 1977, s. 127. Matem durumunda evli kadınlar da kısa etekler giyer ve daha dikkatsiz davranırlardı.

25) Irene Leverenz: 5 Eylül 1986 tarihli mektup. Ayrıca bkz. P. Fuchs, a.g.y., s. 129 vd.

26) Bkz. J. H. Driberg, 1923, s. 64.; A. Butt, 1952, s. 27.

27) Bkz. Driberg, a.g.y., s. 162. Turkana kadınları önde kısa ve arkada daha uzun bir keçi derisi örtü giyerler.

28) Bkz. F. S. Santandrea, 1944, s. 129.

29) Bkz. G. A. S. Northcot, 1907, s. 58 vd.

30) Bkz. E. E. Evans-Pritchard, 1950, s. 141; aynı yazarın, 1965, s. 243. Evli olmayan kadınların bu tam ya da göreli çıplaklıklarına, tüm toplumlarda ama özellikle Afrika'da rastlanmaktadır. Örneğin Zulular'da, genç kızların çıplaklığının masumiyet ve temizlik anlamına geldiği, el değmiş bir bedenin uzun süre çıplak kalmaması gerektiği çünkü artık "cinsel" olduğu söylenir. Bkz. E. J. Krige, 1968, s. 174. Bu sırada, bakire bedenin de cinsel cazibe yaydığı elbette biliniyordu, bu yüzden genç kızlar "bir şeyin görülmemesi" için sürekli dikkat etmek zorundaydılar: Bu yüzden hep dik yıkanır hiç eğilmezlerdi. Bkz. F. Mayr, 1907, s. 636. Tallensiler'de bir kadın ilk hamileliğinden itibaren vulvasını örtmek zorundaydı, üstelik bunu geceleri de yapması gerekiyordu, yoksa kendisi ve ötekiler "utanır"lardı. Bkz. M. Fortes, 1970, s. 233. Eweler'de kızlar, bekâretleri bozuluncaya kadar –evlilik yoluyla olsun ya da olmasın– sadece bir uyluk örtüsü giyerlerdi. Bkz. J. Spieth, 1906, s. 184. Náudebalar'da genç kızlar kırmızı bir uyluk ipi dışında çıplaktılar. Bir kadın, ilk çocuğunu doğurduktan sonra ağaç iç kabuğundan yapılmış yaklaşık 15 cm. eninde bir kumaşı, önden ve arkadan uyluk ipinin altına sokardı ve böylece her erkeğe, tüm şansını kaybettiği işaretini verirdi. R. Mohr, 1960, s. 297. Ayrıca bkz. Solomon Takımadaları'ndaki Owa Raha Adalıları (H. A. Bernatzikler, 1936, s. 44; W. G. Ivens, 1927, s. 91), Bagesular (J. Roscoe, 1924, s. 5 vd.); Orokaivalar (F. E. Williams, 1930, s. 99); Schilluklar, Anuaklar (A. Butt, a.g.y., s. 27); Himalar (Y. Elam, 1973, s. 86); Igbolar (M. D. W. Jeffreys, 1970, s. 39); Bakweseler (T. A. Joyce / E. Torday, 1907, s. 147); Lugbaralar (R. E. McConnell, 1925, s. 448); Turkanalar (E. D. Emley, 1927, s. 182 vd); Malekula Adalılar (A. B. Deacon, 1934, s. 155). Bombay'ın doğusundaki, Thakurlar'ın kadınları düğünden sonra, burasının kocalarına değil "ailenin babasına" *(maher)* ait olduğunun bir işareti olarak, sol kalçaları hâlâ çıplak dolaşırlar. Bkz. L. N. Chapekar, 1966, s. 13.

31) Rüdiger Schott onları "inanılmaz iffetperest" olarak tanımlıyor (20 Mart 1986 tarihli mektup). Wolf Brüggemann'a göre (5 Ekim 1987 tarihli görüşme), Bulsalar'ın komşusu Lyelalar da "son derece ahlaklı"dır.

32) Geleneksel olarak Bulsa kadınları önde ve arkada birer yaprak demeti taşırlar. Ellili yılların sonunda Nkrumah yönetimi bu giysiyi yasaklamıştır; ve bir kadın şimdi öngörülen kumaş giysiyi giymeden çarşıya inerse, özellikle bu amaçla orada bekleyen erkekler tarafından, yaprakları bedeninden koparılır ve bu durum da kadını son derece rencide eder. Elbette bu tür saldırılar sadece kadınların değil, bir kadın olarak kişileştirilen ve "ülke bozulduğunda" ortaya çıkan yeryüzünün de edep duygularını incitmektedir. Bu durumda da kızıl saçlı ve kızıl tenli bir kadının Sandema çarşısında ortaya çıktığı ve birkaç gün sonra hiç iz bırakmadan kaybolduğu söyleniyor. Bkz. R. Schott, 1980, s. 290 vd.

33) Bkz. R. Schott, 1970, s. 36

34) Bkz. F. Kröger, 1978, s. 273.

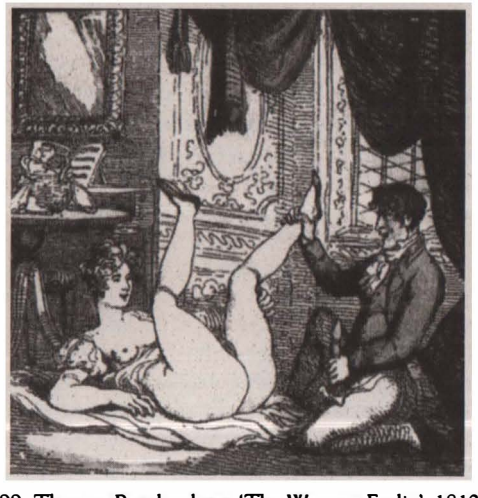
35) Bkz. H.-J. Heinz / M. Lee, 1978, s. 43.

36) Bkz. I. Eibl-Eibesfeldt, 1973, s. 137; L. Marshall, 1959, s. 346. J. H. Wilhelm, 1953, s. 121'de !Kunglar için, altmışdokuz pozisyonunu andıran, ama oral ilişkinin değil, sadece genital ilişkinin yapıldığı tuhaf bir koitus pozisyonu anlatıyor. Burada da penis arkadan sokuluyor. Erkek boşaldığında ve penisi daha kadın orgazma ulaşmadan kadının vajinasından çektiğinde, kadın kocasına biraz dinlenme izni veriyor ve sonra hakkını alıyor; çünkü kadınlar orgazma ulaşmazlarsa hasta olacaklarına inanıyorlar. Ancak kocası çok yorgunsa ve artık ereksiyon olamıyorsa, "kadın onu kendisi yapıyor" (M. Shostak, 1982, s. 228).

37) Kadınların kalçalarının erotik önemini de gelecek ciltte daha ayrıntılı olarak ele alacağım.

38) Bkz. L. Marshall, 1976, s. 244.

39) Bkz. J. H. Wilhelm, a.g.y., s. 116. !Kung kadınları, antropologlar sadece kalçalarını ölçmek istediklerinde bile son derece utangaç davranmışlardır. Bkz. A. S.

199. Thomas Rowlandson: 'The Wanton Frolic', 1810.

Truswell / J. D. L. Hansen, 1976, s. 174. Tropik orman kadınları, ferç dudaklarının tıbbi muayeneden geçirilmesine daha utangaç bir tepki vermişlerdir. Bkz. J. Drury, 1926, s. 113.

40) Bkz. L. Marshall, 1965, s. 263, 265. Her kadının, ortalık yerde, arkalarını tamamen örten *kaross*'u giymesi zorunluydu ve hiçbir erkek, karısının bu örtü olmadan başkalarına görünmesini kabul edemezdi. Bkz. J. Marshall, 1973, s. 116 vd.; ayrıca J. D. Lewis-Williams, 1981, s. 44.

41) Bkz. L. Marshall, 1969, s. 365. Çırılçıplak Gusii kızlarının Esubo dansları –yine de erkekleri uzaklaştırarak– ayışığında yapılırdı. Bu sırada kızlar "Onlara amlarımızı verin, amlarımızla sarhoş olsunlar, erkekler amlarımızdan yorgun düşsünler!" gibi müstehcen şarkılar söylerlerdi. Bkz. P. Mayer, 1953, s. 33.

42) Aktaran M. G. Guenther, 1980, s. 128. Bu gibi danslar hep, Afrika yerlilerinin uygarlık gelişimindeki düşük seviyeyi göstermek amacıyla anlatılır. Bkz. C. Marx, 1988, s. 193.

43) Örneğin bkz. R. P. C. Estermann, 1949, Pl. I, 6; V. Lebzelter, 1934, s. 74; F. Seiner, 1910, s. 358 (Hukwe).

44) Bkz. P. V. Tobias, 1978, s. 18; J. Rudner / I. Rudner, 1978, s. 73.

45) Mathias Guenther: 3 Mart 1986 tarihli mektup.

11
Kadınların Otururken Uymaları Gereken Edep Kuralları

1) Bazı eski fotoğraflarda, erkekler gibi oturan Seri kadınları da görülebilir. Bkz. A. L. Kroeber, 1931, s. 16. Mbowamb kadınları, genital bölgelerini hiç kimsenin, başka bir kadının bile görememesi için olağanüstü dikkat ederler: genellikle kalçalarının üstünde yere çöker ve bacaklarını uzatarak otururlar. Bkz. E. Brandewie, 1988. Ayağa kalkarken de baldırlarını hep bitiştirirler. Bazen, kısa süreliğine erkekler gibi otururlar, ama o zaman da edep örtülerini bacaklarının arasına çeker ve onu arkadan yukarı bağlarlar (*njketl ndemka rui*). Bkz. G. F. Vicedom / H. Tischner, 1948, I, s. 36, 93.

2) Bkz. M. Wex, 1979, s. 23, 31, 37.

3) M. Wex, a.g.y., s. 173. Ayrıca bkz. R. L. Birdwhistell, 1970, s. 44. S. Mallmann, 1981, *passim*, çok sayıda kadının fotoğrafını çekmişti, bunlardan bazıları bacaklarını açmışlardı. Ancak bacaklarını açanların hemen hemen hepsi de, giysilerinin zaten örttüğü genital bölgelerini ayrıca kollarıyla ve elleriyle örtmüşlerdi.

4) Aktaran S. el-Gabalwy, 1988, s. 42.

5) Gräfin Schönfeldt, 1987, s. 217.

6) L. F. Pusch, 1984, s. 178.

7) P. Réage, 1977, s. 26.

8) a.g.y., s. 36 vd.

9) Bkz. E. A. Fischer, 1978, s. 259.

10) a.g.y., s. 272.

11) P. Clark, 1983, s. 149. Elbette bu durum, tüm müşterilerin bu gibi soyunmaları onayladıkları anlamına gelmiyor. Yine de, bir mahkeme soruşturmasının belgele-

rinden, kimi müşterilerin 1460 yılında Dijonlu kadın tellalı Jeanne Saignant'ın, genelev ziyaretçileri kendi zevklerine göre bir yatak arkadaşı seçebilsinler diye, "kızlarını" soyunmaya teşvik etmesini biraz itici buldukları anlaşılıyor. Bkz. J. Rossiaud, 1989a, s. 111. Fahişelerin bazıları da utanmış olmalı. 1763 yılında Louisa adını verdiği, satılık bir kadın oyuncuyla 'Black Lion Inn'de bir gece geçiren ve onunla beş kez "olan" James Boswell, Lousia'nın elbiselerini çıkartması üzerine odayı terk etmek zorunda kaldığını açıklıyor. Bkz. H. M. Hyde, 1965, s. 99. Lord Grosvenor, kendisiyle çıplak yatan fahişeye –açıkça yaygın uygulamadaki gibi– giyinik kalan bir fahişeden önemli ölçüde daha fazla para ödeyeceğini bildirdi. Sonunda bunu yapmaya hazır birini buldu, ancak kadın iş sırasında lordun külot pantolonunun duyarlı yerlerine sürtünmesinden çok rahatsız oldu, bunun üzerine Grosvenor bir istisna olarak pantolonunu ve ayakkabılarını da çıkarmaya karar verdi. Fanny Hill de bir Cenovalının, tamamen çıplak bir kadınla yattığını fark edince çok şaşırmıştı, ve bunu "sanırım kendi ülkelerinin ateşine, belki de kaprisine özgü bir tat"a dayandırıyordu. (L. Stone, 1977, s. 522 vd.). Aynı yüzyılın sonuna doğru Londra'da yayımlandığı söylenen ve büyük olasılıkla, Frankfurt Zührevi Hastalıklar Hastanesi Rochusspital'de hekimlik yapan dermatolog Ehrmann'ın kaleminden çıkan *Briefen über die Galanterien von Frankfurt am Mayn*'da [Frankfurt Zamparalıkları Üzerine Mektuplar] (bkz. M. D. Kreuzer, 1989, s. 31) Bornheim'daki genelevin çok karanlık olduğu ve bu yüzden yatılan kadının "aşk mağarası"nın görülemediği bildirilir: "Yukarıda kad-odası genellikle karanlıktır. İnsan yattığı kızı iyi tanıyamaz, sadece onun bölümlerini duyumsayabilir, ve böyle fütursuzca." (Anonim, 1791, s. 14.)

12) Artemidor v. Daldis, I, 78.

200. 'Randevucuların, Orospuların ve Pezevenklerin Cehennemde Cezalandırılması'. Bartolomeo di Fruosino'nun Dante'nin 'Inferno'su için yaptığı minyatür.

13) Aktaran J. Franco, 1985, s. 419.

14) Bkz. J. Rossiaud, a.g.y., s. 190. Cehennem'deki fahişeler de genellikle, karakteristik bir biçimde bacaklarını açarak otururlar (Resim 200).

15) Aktaran C. Andersson, 1978, s. 28. Murten savaşından sonra ölen fahişeler yanlışlıkla öldürülmüşlerdi. "Orada üç bini aşkın kötü ve gezgin kadından oluşan bir ikmal birliği de vardı. Bu iyi bir oyundu. Onların arasında zırh giyinenler de vardı ve bunlardan bazıları yanlışlıkla [fahişe oldukları bilinmeden] kılıçla öldürülmüştü." (Aktaran M. Bauer, 1917, II, s. 64.).

16) Hans Sebald Beham'ın bakır gravürünü başka bir yerde ele alacağım.

17) Kadının dekoltesinde "Madalen Drvgses von Wolvvs" yazmaktadır ki, büyük bir olasılıkla bu isim, sanatçının şahsen tanıdığı Baselli bir fahişeye aittir. Graf 1522 yılında Basel'in genel kadınlarıyla zina yaptığı ve karısını dövdüğü için hapse atılmıştı. Bkz. C. Andersson, a.g.y., s. 26.

18) a. g.y., s. 28 vd.

19) Bkz. E. S. Jacobowitz / S. L. Stepanek, 1983, s. 82.

20) O zamanlar İngiltere'de genital organlara "Secrete partes" [gizli bölümler] deniyordu; Kamerun'daki Bakweriler de genital organları–kız ve kalçalarla birlikte–aynı biçimde adlandırıyorlar. Bkz. S. G. Ardener, 1973, s. 426.

21) Aktaran J. Bumke, 1986, s. 477

22) F. Zarncke, 1852, s. 135.

23) M. de Montaigne, 1983, s. 78.

24) Aktaran R. Lepert, 1988, s. 78.

25) Bkz. D. Morris, 1971, s. 219 vd.

26) Aktaran H.-V. Krumrey, 1984, s. 315.

27) Bkz. M. S. Weinberg, 1981, s. 339, 343.

28) W. Kuppel, 1981, s. 110.

29) Diğer yandan, çok utangaç davranmak ya da açıkça başka yere bakmak da ayıptı, çünkü bu da çıplaklıkla "zorlamasız" bir ilişki içinde olunmadığının bir göstergesiydi. Bkz. G. Norden / M. Prinz, 1986, s. 173 vd.

30) Bkz. J. D. Douglas / P. K. Rasmussen / C. A. Flanagan, 1977, s. 142 vd.

31) Bkz. L. Casler, 1964, s. 320. Yapılan bir ankette, nüdistlerin %9'u, isimlerini vermeden, bu kamplara cinsel nedenlerle geldikleri yanıtını verdi ve birçoğu da, çıplak seyredilmenin zevkini çıkardığını kabul etti: "Nüdistlerin çoğu gibi, bir teşhirci olarak, başkalarının beni görmesine izin verme konusunda çok fırsatım oldu. Bunu seviyorum." Bkz. M. F. De Martino, 1969, s. 170, 173. Gerçekte, bir Amerikan araştırması, nüdistlerin, nüdist olmayan bir kontrol grubuna göre, "daha fazla kişisel sapmalara, cinsel çatışmalara ve yasaklamalara" ve daha güçlü röntgenci ve teşhirci eğilimlere sahip olduklarını gösterdi ve bunun sonucunda, çıplak yıkanma ve benzeri şeylerle bu eğilimlerin muhtemelen eyleme geçirildiği görüşü savunuldu. Bkz. L. Blank, 1969, s. 23; L. Blank / R. H. Roth, 1967, s. 397. Bir başka yazar da, "çıplak maratonlar" yoluyla, yani çıplak hastaların en az 24 saat süren terapi oturumları sayesinde, "cinsel teşhircilerin en azından geçici olarak semptomlardan arındırıldıklarını," öne sürüyor. Bkz. P. Bindrin, 1968, s. 180 vd.; aynı yazarın 1969, s. 28.

32) Daha 1970'li yılların başlarında, anket yapılan nüdist çiftler "Bize cinsellik yüklüyor" ("It sexes us up") diyorlardı. Kamptaki cinselliğin eskiden varsayıldığından

ya da itiraf edildiğinden daha büyük bir rol oynadığını, "eski nüdistlerin" bile hiç olmazsa %20'sinin, kampta nüdist "Wifeswappers"ın [kadın-eş takasçıları] tekliflerıyle karşılaştıklarını açıklamaları gerçeğinden anlaşılıyor. Ankete katılanların %30'u ise bu soruyu yanıtlamama yoluna gitmiştir. Bkz. S. K. Johnson, 1972, s. 13, 70.

33) M. Wex, 1983, s. 56.

34) Bkz. L. Standing Bear, 1978, s. 151. Ngoni kadınlarının da benzer bir biçimde davranması gerekirdi. Bkz. H. P. Junod, 1938, s. 93. Chiricahua-Apaçi kızlarına da bu oturuş biçimi daha çok küçük yaşta öğretilirdi. Bkz. M. E. Opler, 1941, s. 77.

35) Bkz. A. C. Fletcher / F. LaFleche, 1911, s. 329.

36) Bkz. R. Laubin / G. Laubin, 1977, s. 114.

37) Tsistsistalar'daki kaynak kişiler, Haziran 1981.

38) Bkz. C. Niethammer, 1982, s. 284.

39) Tsistsistalar'daki kaynak kişileri, Haziran 1982. Eskiden, Yeni Gine'deki Mbowamblar'da genç kızlar gündüzleri de baldırlarına, doğrudan doğruya dizin üstünde, ağaç iç kabuğundan yapılma bir şerit takarlardı. Düğünden bir süre sonra kadın olduklarında, bu şeriti çıkartabilirlerdi. Bkz. E. Brandewie, 1981, s. 115.

40) Genç kızların baldırlarının, gece tecavüze uğramalarından korumak için bağlanmış olması olasılık dışıdır, E. H. Erikson'un, 1957, s. 122'de söylediği gibi, 'gece sürüngenleri' vajinaya olsa olsa parmaklarını biraz sokarlardı, ama asla penislerini sokmazlardı.

41) Eskiden muziplik olsun diye bir Çeyen kızının sadece bekaret kemerini bile çözen kişi, başına iş açardı, çünkü kızın erkek akrabaları tarafından öldürülme ya da kadın akrabaları tarafından delik deşik edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı (Tsistsistalar'daki kaynak kişiler, a.g.y.).

42 F. Kurz, 1894, s. 130 vd.

43) Bkz. M. Vanoverbergh, 1937, s. 911, 914. Otururken bir bacaklarını, topuklarıyla genital bölgeleri örtülecek biçimde içe doğru bükerlerdi. Bkz. aynı yazarın, 1929a, s. 53 vd.

44) Bkz. aynı yazarın, 1929b, s. 188. Tinguianlar'da da bir kadının sargı örtüsünün (*palingtan*) çok fazla görülebileceği bir biçimde oturması edepsizlik sayılırdı. Bkz. F.-C. Cole, 1922, s. 363, 438.

45) Bkz. M. Gusinde, 1958, s. 547 vd. Keman Enga kadınlarının çömelirken ve otururken edep örtülerini (*kura*) bacaklarının arasından çekip, arkada kalça ipinin arasına soktuklarında, belki de bunu edep nedenlerinden çok –önde ve arkada ipten aşağı sarkan hasırotları belden aşağısını her halükârda örter–, oturdukları yerin akıntılarla ve âdet kanamasıyla kirlenmesine karşı bir önlem olarak yapıyorlardı. Genel olarak erkekler, lekeleyen kadınlarla olabildiğince az bedensel temasa girmeye çok dikkat ederlerdi, ve hiçbir erkek kadınların edep örtüsüne asla dokunmazdı. Bkz. T. Jentsch / R. Doetsch, 1986, s. 86, 483.

46) Bkz. H. Aufenanger, 1962, s. 331. Simbular'da (Chimbu), herhangi bir kimsenin onun genital organlarını görebilmesi, bir kadın için çok onur kırıcıdır. Cadı olduğu söylenen bir kadın ayaklarından ve dizleri bükük olarak, için için yanan bir ateşin üzerine, bir üçayağa asılır; böylelikle örtüsü (*ambu kaur*) aşağı düşer ve "şeyi" ortaya çıkar. Bir kaynak kişi, etnografa "bir cadı ne kadar yalan söylerse söylesin, onu asıp tütsülediğimizde, sonunda gerçeği söyler," diyor. (J. Sterly, 1987, s. 316 vd.).

Birinci ciltte gösterdiğim gibi, Ortaçağ'da, bir kadının asılması, ahlaki nedenlerden ötürü olanaksızdı. Jean Chartier'in *Chronik Karls VII.*'sine göre ilk Fransız kadın 1449 yılında asılmıştı: "ve bilinmeli ki büyük bir insan topluluğu, dört bir yandan hücum ediyordu ve özellikle büyük bir yenilik olarak bir kadının asılışını görmek için kadınlar ve kızlar görmeye geliyorlardı, çünkü Fransa Krallığı'nda böyle bir şey hiç görülmemişti. Sözü edilen uzun elbiseli kadın saçları dağılmış bir şekilde bir ipe asılmış, her iki bacağı birlikte dizlerinin altından bağlanmıştı." (Aktaran A. Porteau-Bitker, 1980, s. 51 vd.) 1609 yılında Hamburg'da bir kadın asıldığında, infaz ancak "edeplilik nedenleriyle üzerine bir çift erkek pantolonu giydirilip, onların üzerine de bir kadın eteği geçirildikten sonra" gerçekleştirilmişti. (W. Oppelt, 1976, s. 229.)

47) Bainingler'de çok küçük çocuklar bile, yıkanırken olsun, asla çıplak görülmezler. Bkz. C. Laufer, 1971, s. 190, 193, 198. Manamlar'da bir adam öfkeye kapılıp da bir kadının muz yaprağı örtüsünü kopardığında, bu durum son derece utandırıcıdır. Bu olay, bir suçun cezası olarak bir genç kızın başına geldiğinde, bir kadın hemen kıza bir baldır örtüsü atmıştı, ama kız o kadar utanmıştı ki, bir daha köye dönmek istememişti. Bir başka kız ise böyle bir durum yüzünden namusunu yitirdiğini düşünüyordu. "Artık köyüme geri dönemem, çünkü insanlar beni çıplak gördüler." Bkz. K. Böhm, 1975, s. 32.

48) Bkz. G. Spannaus, 1955, s. 74. Samoalı kadınlar sadece hamileyseler, bacaklarını bitiştirip öne uzatabilirler. Bkz. L. L. Neich / R. Neich, 1974, s. 461. Ingalikler'de bir kadın ancak yakınlarda bir erkek yoksa bacak bacak üstüne atar, Bkz. C. Osgood, 1958, s. 166 vd. Bir Tallensi kızı, doğru oturma tarzını çok küçük yaşta öğrenmesine karşın 9 ya da 10 yaşına kadar, istediği gibi oturabilir. Bkz. M. Fortes, 1970, s. 233. Buna karşılık Ainu kızlarının bacaklarını sıkı sıkıya bitiştirmeleri ve ayaklarını bir yöne doğrultmaları gerekir. Gerçi oğlanlar ayak bileklerini üst üste atabilirlerdi, ancak dizlerini çok açamazlardı. Bkz. M. I. Hilger, 1971, s. 178. Balili kadınlar ya bacaklarını sağa ya da sola uzatarak otururlar ya da bacaklarını çaprazlayıp ayaklarını uyluklarının altında uzatırlardı. (Anette Rein: 12 Ağustos 1986 tarihli görüşme). Kırgızlar bacaklarını altlarına alıp otururlardı ve kadınlar diz çökerler ya da bir bacaklarıyla diz çöküp, diğerini bükük tutup ayakta duracak biçimde, bir 'okçu pozisyonu' alırlardı. Bkz. R. Karutz, 1924, s. 79. Manamlar'da kadın etnolog bir kez diz çöktüğünde, kadınlar ona, bu yaptığının edep dışı olduğunu bildirmişlerdi. Bkz. C. H. Wedgwood, 1937, s. 403. Ayrıca bkz. A. W. Nieuwenhuis, 1907, II, Tablo 20 ve 55 (Kajanlar); H. Morrison, 1962, s. 55 vd., 63, 98 vd. (Ibanlar ya da Göl Dayakları); H. Morrison, 1965, s. 293 (Murutlar); W. C. Farabee, 1918, s. 171 (Aruaklar); W. Davenport, 1965, s. 182 (Santa Cruz adasındaki kadınlar); C. Wagley, 1960, s 399 (Tapirapéler); B. Stefaniszyn, 1964, s. 14 (Ambolar); A. L. Bennett, 1899, s. 71 (Fanglar); M. M. Edel, 1976, s. 151 (Chaggalar); D. Thomson, 1984, s. 29 (Wik-Munkanlar, Warramirriler, Pintupiler).

49) Kaynak kişi Bene Boli Koten Tena Wahang, Haziran 1986.

50) Kaynak kadın, Ema Lepa, Ağustos 1986.

51) Bkz. E. Vatter, 1932, s. 79 vd.

52) Lorenz G. Löffler: 22 Şubat 1988 tarihli mektup. Genç Akha kızlarının dizboyu eteği genital bölgeyi sürekli örter. Ayrıca kızlar 15-16 yaşlarında oturdukları zaman bacaklarının arasından sarkan bir kalça örtüsü giymeye, eğildikleri zaman etek-

lerini aşağıda tutan bir kalça zinciri takmaya başlarlar (Friedhelm Scholz: 7 Şubat 1987 tarihli görüşme).

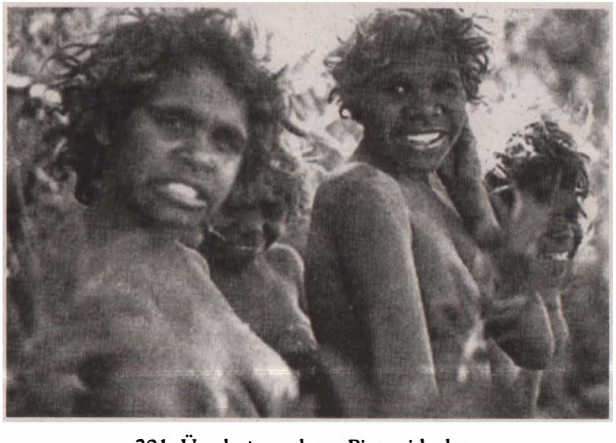
53) C.-D. Brauns / L. G. Löffler, 1986, s. 195. Kadın etnolog W. H. Kracke'de, 1978, s. 24 ve 142'de Kagwahív kadınlarının son derece kısa etekleriyle yere çömelebilmelerini sağlayan "mükemmel adabı muaşeret kurallarını" betimliyor. Buna karşılık Nyamwezi kadınları asla çömelmezler: ya diz çöker ya da bacaklarını uzatarak yere dümdüz otururlar. Bkz. W. Blohm, 1933, s. 85.

54) Bkz. C. van Overbergh / E. de Jonghe, 1909, s. 195. Danlar'ın kadınları otururken bacaklarını sıkı sıkıya bitiştirir, bir ellerini de genital bölgelerinin önünde tutarlar (Ulrike Himmelheber: 16 Mart 1986 tarihli görüşme). Yıkanırken de, yakınlarda bir erkek bulunmasa bile, genital organlarını elleriyle örterler. Bkz. H.Himmelheber, 1957, s. 44.

55) Güney Avustralyalı kadınların vulvasının görece daha aşağıda yer aldığı, bu yüzden ferç dudaklarının normal olarak görünmediği öne sürülmüştür. Bkz. E. Eylmann, 1908, s. 12, 128.

56) Bkz. J. Bonwick, 1870, s. 58. Sadece çok yaşlı kadınlar buna çok fazla dikkat etmezler.

57) Bu arada Pintupiler giyinmişlerdir, ve B. Scrobogna, 1980, s. 130, 136'da, Pintupi kızlarını kamera karşısında soymayı ancak büyük güçlükle, "uzun pazarlıklar ve hediyelerle" başarabildiğini hiç sıkılmadan yazıyor (Resim 201). Herhalde genellikle tahmin edildiğinden daha çok sayıda etnografik çıplak fotoğraf "gizlice" çekilmiştir (ayrıca bkz. s. 545 vd.) ve bu gibi resimler elbette ilgili toplumlarda geçerli olan edeplilik kuralları hakkında yanlış tasarımlara sahip olunmasına katkıda bulunmaktadır. Lorenz Löffler (a.g.y.) bana örneğin Resim 202 hakkında, fotoğrafçı Brauns'a onun "erkek rehberlerinin yardımcı olduklarını" yazdı. "Elbette kadınlar buna onay vermemişti. Eğer kadınlar onu görmüş olsalardı, resim çekmek kesinlikle mümkün olmazdı. Erkekler ve kadınlar (Mrular'da) ayrı ayrı yıkanırlar. Erkekler, hemcinsleri-

201. Üzerleri soyulmuş Pintupi kızları.

202. Yıkanan bir Mru kadını.

nin yanında da genital organlarını (sol elleriyle) örterler. Marmalar daha da utangaçtır; kadınlar ve erkekler sadece *lungi*'leriyle (=Sarong) suya girerler ve yıkandıktan sonra, ıslanan örtülerini ancak yenisinin altından çıkartırlar. Bir evde, (ergenlik çağına gelmemiş) bir kızın eteğine ateş düşmüştü. Kız, orada bulunan herkesin emrettiği gibi, eteğini hemen çıkartmaktansa, yanıklara maruz kalmayı tercih etmişti; orada erkeklerin bulunması bu tercihinde önem taşımış olmalı.

58) Bkz. J. Irle, 1906, s. 64.

59) Bkz. A. B. Deacon, 1929, s. 462.

60) Bkz. R. M. Berndt / C. H. Berndt, 1951, s. 21 vd. Ayrıca bkz. E. Palmer, 1884, s. 281 (Mycoolonlar, Myappeler, Mythuggadiler) ve H. Baldus, 1972, s. 499 (Guayakiler).

61) Bkz. S. Hellbusch, 1941, s. 77.

62) Bkz. C. S. Ford, 1945, s. 33.

63) Yine de onlardan, yakın aile çevresine ait olmayan erkeklerden uzak durmaları beklenirdi. Bkz. C. W. M. Hart / A. R. Pilling, 1960, s. 49 vd.; H. Basedow, 1913, s. 296.

64) Kimi danslar son derece erotikti: Kunapipi ritüelinde kadınlar dans ederlerken, parmaklarıyla büyük ferç dudaklarını açarlardı. Bkz. R. M. Berndt, 1951, s. 51; H. P. Duerr, 1984, s. 220.

65) Bkz. A. T. H. Jolly / F. G. G. Rose, 1966, s. 105.

66) Bkz. R. M. Berndt / C. H. Berndt, a.g.y., s. 22. Elbette, doğurgan yaşlardaki genç kızların ve kadınların erkeklere bakamamalarında, bunu cinsel bir davet olarak anlaşılabileceğinin ya da yanlış anlaşılabileceğinin *de* bir rolü vardır.

67) Bkz. L. Sharp, 1934, s. 430.

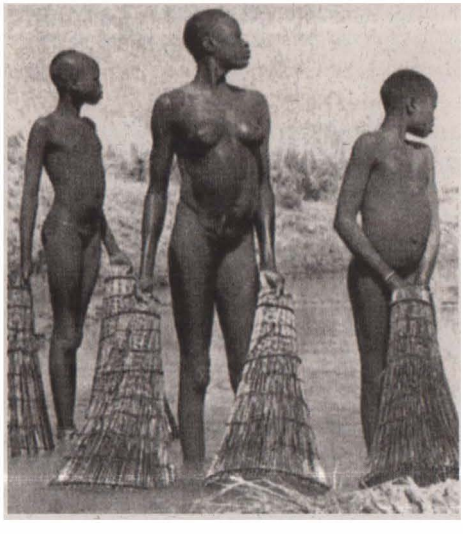
12
Ferç Dudaklarının Kapatılması

1) Bkz. K. v. d. Steinen, 1894, s. 193. Bazı gruplarda *ulúri* süslemeliydi. Bkz. M. Schmidt, 1905, s. 393, 395 vd. Buna karşılık, Trumaí kadınları, ağaç iç kabuğundan yapılma, bacakların arasından geçen yumuşak bağlar takarlardı. Bkz. G. Hartmann, 1986, s. 174. O. Villas-Bôas / C. Villas-Bôas, 1974, s. 27'ye göre burada "*dessini* denen, ağaç sarmaşığının iç kabuğundan yapılan, beli saran geniş bir şeritten oluşan ve bacakların arasından geçen bir şey" söz konusuydu.

2) Örneğin, Kamerun'un kuzeyindeki Mandara Dağı'nda yaşayan Kipsikiler'de, Kirdiler'de, Mambalar'da ve Tipuriler'de (bkz. G. Polykrates, 1984, s. 28) ya da güney Çad'daki Massalar'da böyle yapılır. Resim 204'ü veren Peter Fuchs, bana yazdığı 15 Aralık 1986 tarihli mektupta, kadının vulvasının muhtemelen örtülü olduğunu, ama kendisinin bunu sormadığını bildiriyor. Batı Sudan'daki Korrolar'ın kadınları belli belirsiz görünen iki ince, deri ip takarlar, bu ipler birbirine paralel olarak, ve büyük ferç dudaklarını bitiştirecek biçimde, vulva ve makat boyunca ilerler. Bkz. P. Staudinger, 1897, s. 153.

3) Aktaran F. Gewecke, 1986, s. 103. Bororó kadınları açıkça, bir kemere bağlanan sarma örtü takarlar; bu örtü o kadar dardır ki ancak ferç dudaklarını örter. Bkz. D. E. Berthels / B. N. Komissarov / T. I. Lysenko, 1979, s. 256.

4) Aslına bakılırsa, vulvanın '*uluri*'yle örtülen bölümünü, kadın genital organlarının "mukoza bölgesi" olarak adlandırmak doğru değildir, çünkü ferç yarığındaki ve

203. Logone'de balık tutan Massa kızları. Fotoğraf: René Gardi.

204. Logone'de Massa kadını.

büyük ferç dudakları içindeki deri mukoza değildir, daha çok "ince, pembemsi, ter ve yağ bezleriyle donanmış bir deridir ve bu yüzden nemli ve kaygan kalır." (G. Zwang, 1968, s. 45.)

5) I. Bloch, 1907, s. 142 vd. "Schingu kaynağı bölgesindeki kabileler, cinsel organlar konusunda utanma duygusuna sahip değillerdir." (H. Ploss, 1912, II, s. 556). Geleneksel olarak tam da Güney Amerika Ova Kızılderilileri'nin tam bir bedensel utanmazlık içinde oldukları kabul edilir. Daha 1557 yılında Jean de Léry (1967, s. 185 vd.), Tupinambalar'ın çıplaklığını asla tasvip etmediğini belirtiyor, ama bizim onlardan bir nebze daha iyi olmadığımızı ekliyor, "çünkü biz de tam karşıt aşırı uca düşüyoruz," ve bedenimizi sayısız giysi parçası altında gizliyoruz. Ayrıca bkz. N. Pellegrin, 1987, s. 512 vd.

6) W. Zude, 1916, s. 85. Ünlü bir 'Yakındoğu' etnoloğu, bir konuşmasında Arapların kadınları sadece, örtüsüz daha az seksi göründükleri için örttüklerini öne sürmüştü. Bu savı bir sonraki ciltte ele alacağım.

7) Bkz. T. Gregor, 1985, s. 47 vd. Yazar, "kuyruğun" erkeklerin onunla yaralanmaktan korkmaları yüzünden uzaklaştırıldığını yazıyor. Buna karşılık Günther Hartmann, bana 27 Ocak 1988'da yazdığı bir mektupta, "Mehinákular'da, Yaulapitiler'de, Kalapalolar'da, Kamayurálar'da ve Waurálar'da değişik kaynak kişilerden aldığım bilgilere göre, kalça ipi, *uluri*'yle birlikte" cinsel birleşme sırasında, "çıkartılır" diyor. O. Villas-Bôas / C. Villas-Bôas / M. Bissiliat, 1979, s. 19'da, Kamayurá kadınlarının vulvayı sadece âdet gördükleri zaman örttüklerini yazıyorlar. Elbette bu yanıltıcıdır, çünkü "kuyruk" ne de olsa bir genital bölge örtüsüdür.

8) Bkz. T. Gregor, 1977, s. 164. Kuikùrular'da, mitsel kültür kahramanı Kautungue, kadınlara nasıl edeplice oturulacağını öğretmiş ve onlara *uluri*'yi vermişti. Bkz. O. Villas-Bôas / C. Villas-Bôas, 1974, s. 74.

9) Bkz. T. Gregor, 1985, s. 43. vd.

10) G. Hartmann: 9 Aralık 1987 tarihli mektup. Öyle anlaşılıyor ki, Güney Amerika etnik gruplarında bu duruma çok sık rastlanmaktadır. Daha 18. yüzyılda Paraguay'daki Abiponlar hakkında "Kadınlar yıkandıklarında, bir erkeğin gölgesi bile orada bulunmaz," deniyor (J.-F. Saucier, 1972, s. 241). Yanomamo kadınları küçük çocuklarıyla birlikte nehirde yıkandıklarında örtülerini çıkarırlar, ama bunu ancak yakında erkekler yoksa yaparlar. Bkz. R. Hanbury-Tenison / V. Englebert, 1982, s. 52 vd. Kagwahíwler'de bir erkek ve bir kadın birlikte yüzmeye giderlerse, bu onların birlikte yatması anlamına gelir. Bkz. W. H. Kracke, 1978, s. 153. Carajálar'da ise, sadece evlenmemiş kadınlar erkeklerin görüş alanlarının dışında yıkanırlar. Bkz. E. Wustmann, 1965, s. 118. Peru düzlüklerinde yaşayan Boralar'da ve Mirañalar'da yıkanan bir kadın, kendi küçük çocuklarına karşı bile çok utangaç davranır. Bir erkek kanosuyla, memeleri çıplak bir halde suda duran kadının önünden geçerse –kadınlar yıkanırken asla eteklerini çıkartmazlar– başını çevirmesi ve kadını hiç görmüyormuş gibi yapması gerekir. Bir kadın kendini ya da çamaşırlarını yıkamak için nehir kenarına indiğinde orada bir erkeğin yıkandığını görürse, hemen geri döner. Bkz. M. Guyot, 1972, s. 154 vd. Bariler'de de aynı şey geçerlidir. Bkz. S. Pinton, 1965, s. 318.

11) Bkz. T. Gregor, 1985, s. 102 vd.

12) a.g.y., s. 24

13) Bkz. R. F. Murphy, / B. Quain, 1955, s. 93.

14) H. Baldus, 1931, s. 22. F. Krause, 1911, s. 208 ve 329'de, küçük Carajá kızlarının, püsküllerigenital bölümün üstündesarkan örgü kuşakları hakında şunları bildiriyor: "Kadınlar bizim yanımızda asla bağlarını çıkartmadılar ya da değiştirmediler, ve kuşaklarını satın aldığım küçük kızlar bana üstlerindeki kuşağı vermeden önce, bir yenisini takmak için en yakındaki hasır duvarın arkasına gittiler. 1981 yılında bir Turizm şirketi bir otel avlusunda geleneksel bir dans gösterisi yapacak olan Uitoto kadınlarını, göğüslerini açmaya zorladığında, küçük kızlar apaçık bir biçimde rahatsız oldular. Bkz. A. Seiler-Baldinger, 1988, s. 227. T. Koch-Grünberg'in 1910, s. 303'deki fotoğraflarına göre, Uitoto kadınlarının daha yüzyılın başında göğüslerini örttükleri yargısına varılabilir.

15) Bkz. F. Caspar, 1952, s. 156, 158. Ayrıca bkz. A. R. Holmberg, 1950, s. 19 (Sirionólar).

16) Bkz. C. Wagley, 1977, s. 112, 127; H. Baldus, 1945, s. 115.

17) Bkz. T. Koch-Grünberg, 1910, s. 76; aynı yazarın, 1921, s. 271. "Kadınların üstünde pek fazla giysi bulunmamasına karşın, onlarda da en küçük bir ahlaksızlığa rastlamadım. (Kadınlar) öyle edepli davranıyorlardı ki, çıplak oldukları tamamen unutuluyordu." (A.g.y., 1910, s. 149.)

18) Bkz. M. Nadig, 1986, s. 149.

19) Bkz. H. P. Duerr, 1988a, s. 349. Victoria gölünden bir Ganda erkeği, büyükannesinin kendisine, onun vulvasını görürse kör olacağını öğrettiğini anımsıyordu. Bkz. J. W. Sempebwa, 1978, s. 166. Bir Hua erkeği, bir kadının genital organlarına bakarsa, yüzünde iltihaplanmalar olabilir, dahası, kadın genital organlarını imleyen sözcük-

leri söylemesi ya da sadece bilmesi durumunda bile sağlığı tehlikeye girer! Bkz. A. S. Meigs, 1978, s. 311.

20) Bkz. L. Romanucci-Ross, 1978, s. 129. Tanga Adası'ndan kadınlar aşırı bir genital utanca sahiptir ve hiçbir koşulda –yıkanırken bile– genital örtülerini çıkarmazlar. Bir kadının başına gelebilecek en kötü şey, erkek kardeşinin onun vulvasını görmesidir, bu yüzden ancak aşağıda bir gözcü kadın bekliyorsa bir koko palmiyesine çıkabilir. Bir defasında, saralı bir kadın nöbet sırasında örtüsünü kopardığında, dehşete kapılan anne babası bu işitilmedik eylemi ancak, kötü bir cinin onu ele geçirmiş olmasıyla yorumlayabilmişlerdi. Bkz. F. L. S. Bell, 1935, s. 177, 186.

21) Qunantuna kadınları çömelemezler, diz çökemezler ya da canlı devinimlerde bulunamazlar, çünkü aksi halde 'bir şey'in görülüp görülmediğini denetleyemeyeceklerdir. Bkz. C. Laufer, 1949, s. 354.

22) Bkz. A. Cannizzaro, 1964, s. 95.

23) Bkz. J. C. Goodale, 1974, s. 39.

24) Bkz. H. M. Ross, 1973, s. 125.

25) L. G. Löffler, a.g.y.; aynı kişiyle, 14 Aralık 1989 tarihinde yaptığımız görüşme.

26) Bir kız evlendiğinde, geniş bir deri etek ve bir örtü alır. Bir kadın ya da genç bir kız uyluklarını ya da genital organlarını gösterirse, ona deli gözüyle bakılır. Bkz. Ivo Strecker: 5 Mart 1986 tarihli mektup.

27) Bkz. G. Bogesi, 1947, s. 216.

28) Bkz. Hr. Vahness, 1900, s. 414 vd.

29) Bkz. W. A. Lessa, 1966, s. 79.

30) Bunun –özellikle Yeni Gine'de– böyle olduğuna asla karşı çıkmam. Örneğin Mbowamblar bu yasağı, kadınların genital organlarını hiç yıkamayışlarıyla ve bu yüzden ferç dudaklarında kurumuş kan tabakası bulunabileceğiyle gerekçelendirirler; dolayısıyla bir kadın bir gencin bacaklarının üzerinden geçerse, gencin kötürüm olacağı söylenir. Ama erkekler de bir kadının bacaklarının üstünden geçemezler, ve bir erkek bunu yine de yaparsa kadınlar ona, "Böyle bir şey yapmaya yeltenirse, asla sıçamayacağını düşünüyor mu!" diyebilirler. Bkz. M. Strathern, 1972, s. 166; A. Strathern, 1989, s. 84. Ayrıca bkz. C. W. Hobley, 1938, s. 161 (Kikuyu). Taywan'ın kırsal kesiminde kadın etnograf bir defasında, yedi yaşındaki bir kız çocuğunun, vulva "kirli" kabul edildiği halde, küçük erkek kardeşininin bacakları arasına sürünmesine izin verdiği için, büyük babası tarafından dövüldüğünü görmüştü. Bkz. M. Wolf, 1972, s. 96.

31) Bkz. D. C. Simmons, 1960, s. 161. Ayrıca bkz. O. F. Raum, 1973, s. 100 (Zulular); W. D. Hambly, 1934, s. 285 (Ovimbundu); L. M. J. Schram, 1954, s. 86 (Monguorlar).

32) Bkz. H. M. Ross, 1973, s. 122.

33) Bkz. W. H. Davenport, 1981, s. 17.

34) Bkz.W. G. Ivens, 1927, s. 89.

35) Bkz. G. Graber, 1911, s. 157.

36) Bkz. J. Sterly, 1987, s. 59. !Kunglarda bir erkek, tam da daha önce bir kadının oturduğu yere otururbut, avlanma yeteneğini yitireceği söylenir. Bunun tersi bir durumda da, söz konusu kadının sidiğinden kan geleceği söylenir. Bkz. L. Marshall, 1976, s. 249. Aslında bu göreneğin gerçekten genital akıntılarla ve benzer şeylerle bağıntısı

varmış gibi görünmüyor, çünkü bu görenek, yeniyetmelik çağından önceki kardeşler, anne babalar ve çocuklar ya da birbirleriyle şakalaşan bireyler arasında geçerli değildir, çünkü bu kişiler birbirleriyle ilişkilerinde genellikle sözlü bir cinsel rahatlık içindedirler. Bkz. aynı yazarın, 1959, s. 339.

37) Bkz. H. Bernatzik, 1936, s. 93.

38) Bkz. H. M. Ross, a.g.y., s. 125.

13
'Yeni Kitera' ya da Tahitili Kadınların Utanmazlığı

1) L. A. de Bougainville, 1771, s. 188. Kısa süre önce yayımlanan Almanca çeviride, yanıltıcı bir biçimde, "Bugün sevimli ve genellikle çıplak birkaç kadın da Pirogenler'in yanına geldi," deniyor (aynı yazarın, 1772, s. 155).

2) a.g.y., 1771, s. 190, 1772, s. 157. Burada bkz. K.-H. Kohl, 1981, s. 213.

3) a. g.y., s. 190 vd. ayrıca s. 157 vd.

4) A. Sharp, 1968, s. 45.

5) a.g.y., s. 168.

6) Bkz. E. H. MacCormick, 1977, s. 12. Kaptan Wallis'in gönderdiği bir gemici şunları bildiriyor: "Kızılderililer, onların kendileriyle birlikte karaya gelmelerini belirlemişlerdi, özellikle kadınlar sahile gelmişlerdi, hepsi orada soyunmuşlardı ve hiçbir kuşkuya meydan vermeyen edepsiz el kol hareketleriyle, onları cezbetmeye çalışmışlardı. Ama bu defasında bizim adamlarımız bu baştan çıkarmaya karşı direnmek için yeterince güçlüydüler." Bu arada Kaptan Wallis gemicinin direniş gücünün de bir sınırı olduğunu çok geçmeden öğrenmek zorunda kalmıştı: "Geminin çiviler ve onları bir arada tutan mıknatıslar yüzünden, tamamen parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu öğrendiğimde, artık hiç şaşırmamıştım; ama çivileri ne yapacaklarını çözebilmek için boş yere kafa yormuştum." (Aktaran P. W. Lange, 1984, s. 164 vd.).

7) Aktaran E. N. Ferdon, 1981, s. 151. Yaşlı ormancı, bu jesti önce Tahiti'de sonra Tonga'da gözlemlemişti: "Parmakların mandallanmasıyla yapılan bu işaret adalarda yaygındır ve genellikle anlaşılır, buradaki kadınlar tarafından daha iyi anlaşılır, kadınlar bu harekete çılgınlar gibi gülerler; bununla birlikte, kendilerine yapılan küstahça teklifleri reddeden bazı kadınlar da gördüm." (J. R. Forster, 1982, III, s. 381.)

8) J. R. Forster, 1783, s. 340. Ayrıca bkz. H. Melville, 1967, s. 25 vd.

9) Bougainville, 1771, s. 178 vd.; 1772, s. 164. Fransız yazarın "insulaires" [adalılar] dediği yerde, Almanca çeviride "vahşiler" deniyor. Genç Forster, Tahitililer'i, öteki Pasifik halklarının tersine "vahşiler" olarak değil, "yarı uygarlar" olarak kabul etmişti. Bkz. E. Berg, 1982, s. 179.

10) C.-F.-P. Fesche, 1977, s. 387 vd. Britanyalıların ve Fransızlar'ın tersine, Tahiti'ye giden İspanyollar, adamlarının –1772 yılında Don Domingo Boenechea ve üç yıl sonra da Don Cayetano de Langara adaya gelmişti– onlara kendilerini sunan Polinezyalılar'la yatmalarını kesinlikle yasaklamışlardı, ve bu yasağa genel olarak uyulmuş görülüyor. Bkz. C. I. Archer, 1979, s. 118. Örneğin o döneme ilişkin bir İspanyol keşif gezisi raporunda şunlar söyleniyor: "Büyük bir samimiyetle bize kadınlarını sundular, ve bu avansı almak istemediğimizde çok şaşırdılar." Bunun üzerine çevirmen Georg Forster şu görüşü bildiriyor: "İngilizler ve Fransızlar üzerinde galip

gelen cazibelere sürekli direnmeleri, yazarın ve yolculuk arkadaşlarının ahlakını onurlandırıyor." (G. Forster, 1985, s. V, s. 44, 66).

11) Aktaran H. P. Duerr, 1988a, s. 59 vd.

12) Bougainville, a.g.y., s. 209, 219 vd. ayrıca 173, 183 vd.

13) Aktaran B. W. Smith, 1985, s. 46. "Kraliçeler" sözcüğü Sir Joseph Banks'ın Tahiti hazlar ülkesine seçtiği hayali kraliçe Oberea'yı imliyor. Bkz. K.-H. Kohl, 1987, s. 24. Aynı yıl Londra'da yayımlanan *Epistle, Moral and Philosophical, from an Officer at Otaheite to Lady Grosvenor* kitabında, John Courtenay, ironik bir biçimde şunları yazıyor: "Belki de, sevgili Emma'cığım, hor görüyor bu garip hikâye, / Aşkın gizemli ritlerinin saçılmasını böyle orta yere / İnanmayacaksın ama izi bile yok utancın / Delicesine inip kalkarken göğsü bir kadının; / Her gördüğümüz nymphea çıplak ve gülümsüyor bize, / Giysisini çıkarıp ağaç yapraklarını kuşanan Havva niyetine / Kimse incinmeden yakışıksız sözler geliyor dile, / Nezaket yoksa masumiyet var onun yerine. / Öyle bir sorun ki bu felsefecilerin kafa yoracağı / Tabiattan mı doğduğu utancın yoksa yazgıdan mı. / Sürüp gidiyor insan gururunun var ettiği yarışma, / Bilgeler bile anlaşamazken, ben nasıl karar vereyim buna?" (Aktaran, C. Roderick, 1972, s. 85.)

14) D.-A.-F. de Sade, 1980, s. 90.

15) "Tahitili bize şöyle diyecektir: Neden saklanıyorsun? Neden utanıyorsun? Doğanın en yüce itkisine teslim olmanda ne kötülük var?" (D. Diderot, 1951, s. 972, 996.)

16) Aktaran W. E. Mühlmann, 1955, s. 218.

17) Bkz. D. L. Oliver, 1974, I, s. 350.

18) G. Forster, 1981, s. 140 vd.

19) Bkz. R. V. Krafft-Ebing, 1912, s. 2. Buna karşı, örneğin bkz. B. J. D. Unwin, 1934, s. 217.

20) W. Zude, 1916, s. 39, 43, 84. Stendhal, bundan insan utancının özüne ilişkin sonuçlar çıkarmıştı: "Yırtıcı kuşların su içmek için gizlendikleri gözlenmiştir, başlarını suya sokmak zorunda olduklarından o anda savunmasız kalırlar. Otaiti'de olanları düşündükten sonra utanmayı başka bir temele dayandıramıyorum." (Aktaran H. Jacquier, 1945, s. 62). Daha önce de Diderot (a.g.y., s. 970, s. 996) Tahitililer'de her kadın her erkeğe ait olduğu için, bedensel ve cinsel bir utancın bilinmediğinden söz etmişti.

21) J. van Ussel, 1979, s. 78.

22) Bu imge o denli yaygındı ki Robert Flaherty'nin, Samoa'da geçen 'Moana' (1925) ve Murnau'nun Tahiti'de geçen 'Tabu' (1931) gibi filmlerine o dönem için geniş ayrıcalıklar tanınmıştı. Savaş sonrası dönemi filmi 'Die Meuterei auf der Bounty'de de (1962) döneme ait başka hiçbir Hollywood filminde görülemeyecek kadar çıplak ve oynak memeler görülebiliyordu.

23) J. Cook, 1955, I, s. 126. "Yerliler genellikle çıplak, ve bedenlerinde sadece edep yerlerini örtmek için bir bağla görülüyorlar." (Bougainville, a.g.y., s. 215, ayrıca s. 179.)

24) Bkz. J. M. Orsınond, 1928,s. 285; D. L. Oliver, a.g.y., s. 152 vd. Kadınlar, krala saygılarını, onun önünde memelerini açarak gösterirlerdi. Bkz. J. La Farge, 1987, s. 314.

25) Bkz. J. Cook, a.g.y., Viti Levular'da da durum aynıydı; iç kabuktan yapılma kısa bir etek (*vau lingu*) giyen kızlar, hiçbir şeyin görünmemesi için, sürekli devinim halinde olurlardı. Evli kadınlar daha uzun bir etek giyerlerdi. Bkz. H. Tischner, 1966, s. 368.

26) J. Morrison, 1935, s. 225. Memeler için bkz. dipnot 24. Yazar gerçi ritüel danslarda edepdışı çıplaklıklar görüldüğünü, ama bu erkek ve kadın dansçıların günlük yaşamda son derece ahlaklı ve edepli davranıklarını kabul ediyor (a.g.y.).

27) Bkz. D. L. Oliver, a.g.y., s. 124, 153. İngiliz Misyonerleri gerçi farklı cinslerin nehirde birlikte yıkanmalarını yasaklamışlardı, ama bu yasağı uygulamakta başarılı olamamışlardı. Bkz. W. E. Mühlmann, a.g.y., s. 214. Louis Reybaud ya da René Primeverre Lesson gibi seyyahların notlarından anlaşıldığına göre, bu kişiler en geç 1830 dolaylarında dar etki alanlarında, "Mother Hubbard giysilerini" kabul ettirmiş görünüyorlar. Bu dönemde Chamisso da şunları yazıyor. "Şimdi artık çok geç. O-Taheiti'de, O-Waihi'de misyoner gömlekleri güzel bedenleri örtüyor." (A. v. Chamisso, 1975, s. 137.)

28) Lowell D. Holmes: 18 Şubat 1986 tarihli mektup.

29) Bkz. A. Krämer, 1903, II, s. 290.

30) Bkz. R. I. Levy, 1973, s. 106.

31) Bkz. G. Koch, 1962, s. 139.

32) Bkz. K. P. Emory, 1965, s. 165.

33) Bkz. R. C. Suggs, 1966, s. 66, 123 vd.

34) Bkz. R. Firth, 1936, s. 473.

35) Raymond Firth: 9 Nisan 1968 tarihli sözlü aktarım. Tikopi erkekleri kanoyla gölden geçerken, uzakta yıkanan kadınlan gördüklerinde, içlerinden birinin "fafine sa karo" yani "kadınlar amlarını yıkıyor" dediklerinden emin olunabilir. Bir kız çocuğunu kızdırmak için erkek çocuklar onun karşısında ağızlarıyla, kadın genital organlarının çıkardığı sese benzediği düşünülen bir çatlama sesi çıkarırlardı. Bkz. R. Firth, a.g.y., s. 497, 511.

36) Bkz. E. Arning, 1931, s. 7. Tonga'da durum aynıydı. Bkz. K. Bain, 1967, s. 81.

37) Venüs tepesi, fazla çıkıntı oluşturmasın diye açık elle bastırılır ve *kukui* cevizi yağıyla ovulurdu. Bkz. E. S. Handy / M. K. Pukui, 1958, s. 91, 94.

38) Bkz. W. S. Middleton, 1971, s. 445.

39) A. v. Chamisso, a.g.y., s. 132 vd., s. 157, 207. Tongalılar için de penis başlarının *tapu* olduğu ve kimse tarafından görülmesine izin verilmediği söylenir. Bkz. H. Ploss, 1912, s. 204.

40) W. Zude, a.g.y., s. 43.

41) A. Sharp, a.g.y., s. 198.

42) J. Cook, 1955, I, s. 280.

43) T. E. Donne, 1938, s. 230. Diğer yandan, vulvanın *mana*'sının bir erkeği öldürebileceği söylenir. Bkz. E. Arbmann, 1931, s. 341. Maui'nin ana tanrıça Hine-nui-te-po tarafından vajinal olarak yutulduğu ünlü mitosa gönderme yapılarak, vajinaya *te whare o aitua* denilir (bkz. E. Best, 1914, s. 132 vd.), bunun sözcüğü sözcüğüne çevirisi "Ruhların bol olduğu yer"dir. (Horst Cain: 17 Mayıs 1984 tarihli görüşme).

44) Bkz. H.Schurtz, 1900, s. 404.

45) Bkz. F. A. Hanson / L. Hanson, 1983, s. 144; B. N. Heuer, 1969, s. 461. Ayrıca bkz. T. W. Downs, 1929, s. 158.

46 Bkz. R. I. Levy, a.g.y., s. 111; B. Danielsson, 1956, s. 62.

47) Bkz. J. C. Furnas, 1937, s. 67.

48) Bkz. R. I. Levy, a.g.y., s. 339.

49) Bkz. B. Danielsson, a.g.y.

50 Bkz. B. Danielsson, 1965, s. 88; H. Ritz, 1983, s. 108.

51) Bununla, özellikle Britanyalı misyonerlerin birçok bakımdan, Tahitililer'inkinden daha katı edeplilik kurallarına sahip olduklarını yadsımak istemiyorum; ve özellikle adaya gelen Fransızlar gördükleri kimi yenilikler karşısında bol bol eğlenmişlerdi. Ne de olsa uzun misyoner gömlekleri en uzun *'ahu-pu*'dan daha iyi örtüyordu. A. Krämer de, 1906, s. 244'te kendini böyle savunuyor: "yoksa, misyonerler için, Pasifik Okyanusu'nda gidebildiğim yere gitmeye hazırım. Ama giysi sorununa gelince, kendimi kaybediyorum." Gauguin'i, bahçesine iki ahşap çıplak heykel koyduğu için bezdiren de halk değil, Punaauia'nın Katolik rahibi, Peder Michel'di; Peder 1896 yılında memleketlisi Gauguin'e, bu çıplak heykelleri kaldırmaz ya da hiç olmazsa giydirmezse, onları parçalayacağı tehdidini savurmuştu. Ruhani bey öylesine ilahi bir öfkeye kapılmıştı ki, Gauguin, heykellerini bir saldırıdan koruyabilmek için sonunda yerel jandarmanın yardımına başvurmak zorunda kalmıştı. Bkz. B. Danielsson, a.g.y., s. 189 vd. Bizim zamanımızda, hayal kırıklığına uğramış bir Alman FKK yandaşı, Tahiti'de kaldığı günler hakkında şunları yazıyor: "Ne yazık ki bir çıplak yaşam belirtisi saptayamadım [...] Yerlilerin uydukları yıkanma alışkanlıklarının incelenmesi, hayal kırıklığı uyandırıcı bir sonuç ortaya çıkardı. Kadınlar, bedenlerini bakışlara maruz bırakmaktan çok utanıyorlar. Evli kadınlar istisnasız bir biçimde, herkesin ortasında yıkanmıyorlar; kızlar pamuklu giysilerini suyun içinde bile çıkarmıyorlar. Bu kızları sahilde ıslak giysileriyle üşürken, daracık ıslak giysilerin bedenlerinin biçimlerini yabancılara fazla belli edeceği korkusuyla kollarını göğüsleri üzerine kavuşturmuş gözlemlemek ne denli hazin bir görüntüdür. Tahiti'deki dostlarımı ancak fazlasıyla cesaretlendirerek, üzerlerinde keten bir kalça örtüsü olan geleneksel 'pareu'dan başka bir şey bulunmadığı halde kameranın karşısına geçirebildim." (*Helios* 1953'ten aktaran G. Spitzer, 1989, s. 158).

52) Bkz. W. E. Mühlmann, a.g.y. s. 54, 78 vd., 100.

53) Bkz. M. Sahlins, 1987, s. 5.

54) J. Morrison, a.g.y., s. 225.

55) Bkz. J. H. Moore, 1978, s. 318, s. 321; H. P. Duerr, 1984, s. 269.

56) J. Cook, a.g.y., s. 93 vd.

57) Bkz. J. Banks / D. Solander, 1772, s. 73. Bundan önce, Bougainville'e eşlik edenlerden biri, Doğa araştırmacısı Philibert de Commerson, Tahiti'de utanma duygusunun ve edepliliğin tiranlıklarını artık sürdürmediklerini ve herkesin zevklere katılmaya davet edildiğini bildiriyor (P. Commerson, 1977, s. 365). Samoa'da durum başka türlü gözüküyor, çünkü 1839 yılında Charles Wilkes "Tahitili kadınlara göre tuhaf bir karşıtlık gösteren" oradaki kadınların çekingenliklerini yazıyor. (Aktaran D. Freeman, 1983, s. 227). Ayrıca bkz. B. Shore, 1981, s. 196.

58) "Bu haz ve neşe halkına –bu ılık ıtırlı havanın bir soluğuyla, bu ışık ve renk zengini gökyüzünün altında bir bakışla varoluşun şehvetinin ne olduğunu size öğretebilirdim – diyorum ki, cinsellikten uzak durma bu halk için yabancı bir erdemdi." (A. v. Chamisso, a.g.y., s. 131). Commerson, Tahiti'deki cinsel ilişkiler hakkında, hayranlıkla şunları yazıyor: "Her yabancının bu mutlu gizemlere katılmasına izin verilir, hatta iyi bir Tahitili'nin –ya kendi hazlarının duygusunu, ya da başkalarının şehvet hazzının oyununu– sürekli tatması için, onu davet etmek, bir misafirperverlik ku-

ralıdır. Belki bir püriten ahlak bekçisi burada sadece göreneklerin dizginsizliğini, dehşetli fuhuşu, en pervasız kinizmi görür; ama başlangıcında özünde iyi, her türlü önyargıdan uzak olan ve sürekli kesin bir içgüdünün yumuşak dürtülerini hiçbir kıskançlık ve vicdan azabı duymadan izleyen, henüz akılla yozlaşmamış olan doğal insanın durumu değil midir bu?" (a.g.y., s. 366).

59) J. Cook, 1961, II, s. 238 vd. Kaptan ayrıca güverteye tırmanan ve orada dans eden Tongalı kadınlar hakkında –Tasman'ın bildirdiklerine benzer biçimde– "çınlçıplak ve aynı zamanda en şehvetli jestleri kullandıklarını", bunların "meslekten orospu" olduklarını bildiriyor. "Tayweherooa bize edepli kızlardan hiçbirinin bizim yanımıza gelmesine izin verilmediğini ve onların büyük bir özenle konutlarında tutulduklarını ve geminin güvertesine gelen bu kızların daha çok, aralarındaki süprüntüler ve dışlanmışlar olduklarını söyledi." (Cook, 1967, III, 1, s. 170; III, 2, s. 996, 1042, 1044). Bir balta ya da bir gömlek karşılığında tüm bir gece sahip olunabilen bu fahişeler hakkında Forster de yazıyor: "Buradaki tabakaların çeşitliliği hakkında yeterince bilgi sahibi olsaydık, büyük bir olasılıkla, Tahiti'deki gibi burada da, sefih kadınların sadece en aşağı ayaktakımından olduklan ortaya çıkacaktı." (G. Forster, 1965, II, s. 363).

60) G. Forster, 1966, III, s. 45 vd. Omaï, İngiltere'ye gelen ilk Tahitili'ydi.

61) J. Morrison, a.g.y., s. 237: Cook'a göre (1961, II, s. 239) "Genellikle, İngiltere'yi ziyaret eden bir yabancı eşit bir adaletle, oradaki kadınların karakterini şu Denizcilik Limanlarının birindeki gemilerin üzerinde ya da Covent Garden & Drury Lane varoşlarında tanışabileceği türden kadınlardan ayırabilir."

62) Bkz. G. R. Scott, 1936, s. 56.

63) J. Cook, 1967, III, 2, s. 995. Yaşlı Forster güncesinde, kadınlardan bazılarının açıkça "pezevenk erkekler" tarafından fahişeliğe zorlandıklarını not ediyor. Bkz. J. R. Forster, 1982, II, s. 288, 303.

64) Bkz. E. Vogler, 1989, s. 55.

65) Bkz. A. Métraux, 1988, s. 34; E. Vogler, a.g.y., s. 65.

66) A. v. Chamisso, a.g.y., s. 442.

67) Bkz. A. Métraux, a.g.y., s. 96. 1883 yılında Miklouclio-Maclay'ın Yeni Gine'ye geri döndüğü korvet yanaştığında, dikkatli araştırmacı güncesine şunları yazıyordu: "1877 yılında verdiğim talimatlara uygun olarak, tüm genç kızlar ve genç kadınlar uzaklaştırılmışlardı; sadece itici çirkinlikte birkaç kadın kalmıştı" (N. Miklouch-Maclay, 1986, s. 240).

68) Nootkalar da, istedikleri malları takas etmek amacıyla Britanyalılara kadınları sunmuşlardı. Ama bu halkta hiçbir zaman profesyonel fahişelerin bulunmadığı anlaşıldığına göre, bu kadınlar büyük bir olasılıkla düşman kabilelere yapılan yağma akınlarında ele geçirilen köle kadınlar olmalıydı. Bu kadınların, Nootka kadınlarının tersine, itaatkâr davranışlar göstermeleri de bu duruma işaret ediyor. Bkz. R. Fisher, 1979, s. 94 vd.

69) Bkz. D. L. Oliver, a.g.y., s. 356.

70) Yirmili yıllarda, birden fazla erkekle beraber olduğu öne sürülen bir kız vardı. Bu kıza Bobby adı verilmişti, çünkü köyde her zaman hazır ve nazır bulunan bir köpeğin adıydı bu. Ontong Javalılan'nın pek de iffetperest olmamalarına karşın, bu kız, kadınların önünden her geçişinde, yüksek sesle bu hayvana benzetilirdi. Bkz. I.

Hogbin, 1931, s. 25, 30. B. Hauser-Schäublin, 1987, s. 11'de herhangi bir temellendirmede bulunmadan, "köy toplulukları"nda fuhuşun "düşünülemez" olduğunu söylüyor. Ayrıca "fuhuş kavramının para iktisadını gerektirdiğini" öne sürüyor. Bu iki iddia da yanlıştır.

71) Yine de, Polinezya'da, evlenmemiş bir kadına cinsel ilişki için bir 'hediye' vermek âdettendi. Örneğin Batı Polinezya'daki Ratuma Adası'nda bir kız bir erkekle, ondan bir şey istemeden yattığında, kızın da seksten erkek kadar zevk aldığı dedikodusu yayılırdı. Bkz. a.g.y., A. Howard / I. Howard, 1964, s. 271.

72) Belki de çok sayıda Tahitili ve başka Polinezyalılar da, transseksüel bir *mahu*'ya *fellatio* yaptırmayı, söz konusu kişi ağzıyla daha iyi 'sağabildiği' için, bir kadınla cinsel birleşmeye tercih ediyorlardı.

73) R. C. Suggs, 1963, s. 112 vd., s. 128.

74) Bkz. J. Cook, 1961, II, s. 796 vd.

75) Bkz. H. Jacquier, a.g.y., s. 56 vd.

76) J. Morrison, a.g.y., s. 236 vd.

77) J. R. Forster, 1783, s. 222.

78) Bir yanda aşkın ve derin duyguların, diğer yanda cinselliğin birbirleriyle çok sıkı bir ilişki içinde bulunmamış ve bulunmuyor olmaları, genel bir Polinezya özelliği gibi görünüyor. Bkz. örneğin D. S. Marshall, 1971, s. 119 (Mangaialar). Görünüşe bakılırsa, Samoa'da da cinsel edim adeta saldırgan bir eylem olarak görülür ve "Sevgi (*alofa*) duyduğun birisiyle yatmazsın," denir. (B. Shore, 1982, s. 229). Bu durumda, Gauguin –öteki eğilimlerinin tersine– Tahitili genç kadınlar hakkında şöyle yazarken pek abartmamış gibidir: "Hepsi biriyle birlikte olmak ister, *birlikte olmak* Maori usulü tek sözcük söylemeden, sert bir şekilde; hepsi bir şekilde tecavüzü arzulamıştır." (P. Gauguin, 1947, s. 46; ayrıca bkz. 1893'deki ilk biçim, aynı yazarın 1985, s 23).

79) J. Cook, a.g.y., s. 236. G. Forster de benzer şeyler bildiriyor, 1965, II, s. 241. Yaşlı Forster güncesinde Tongalı kadınlar hakkında, "Onların kadınları evlendiklerinde yeterince edeplidir ve inanıyorum ki teklif edilen rüşvet çok büyük olsa bile, evli bir kadının kendini vermesinin tek bir örneği bile yoktur," diyor. (J. R. Forster, 1982, III, s. 401.) Raiatea'da kadınlar gerçi hediyeler almak için Britanyalılarla biraz oynaşmışlardı ama "bir fahişe olmadıkça, onlarla tamamen yatmazlardı" (a.g.y., II, s. 357).

80) Bkz. D. L. Oliver, a.g.y., s. 352. Bununla, bu arada bazı kişilerin, Bougainville'in mürettebatından adamların fahişelerle nasıl yattıklarını izlemelerine karşı çıkıyor değilim. Ama G. Forster de, a.g.y., s. 278'de, "Tahitili yosmalar"dan söz ediyor ve bunların "Avrupa'daki daha ahlaklı fahişelerden daha az edepsiz ve sefih olduklarını," söylüyor.

81) J. R. Forster, a.g.y., s. 340 "İyi tabakadan (diyebileceğimiz) kişilerin, bizim yol arkadaşlarımızla, samimi bir ilişki kurmalarının yaşlı kadınlar dışında bir örneği yoktur" (a.g.y., s. 373 vd.).

82) Aktaran D. L. Oliver, a.g.y., s. 363. Bu biraz abartılı görünüyor. Yine de en azından daha sonraki dönemde Samoa'da bile karşı cinsler arasında görece zorlamasız bir evlilik öncesi ilişki vardı. Bkz. L. D. Holmes, 1987, s. 245. Marquesas Adaları'nda partner değişimi ve cinsel misafirperverlik ender rastlanan bir durum değildi. Bu yüzden bir etnolog çifte saha araştırmalarının ilk üç ayında, doğrudan doğruya olmasa bile, üç kez "değiş tokuş" teklifi yapılmıştı. Bkz. R. C. Suggs, a.g.y., s. 123.

14
Çirkin Vulva

1) Bkz. R. Huber, 1977, s. 52 vd. Aynı şeyin kadınların meme başları için de geçerli olduğu düşünülür; bu yüzden ressamlar bilindiği gibi asla olgun meme başlarını değil, çocuğunu emziren bir annenin memeleri söz konusu olduğunda bile hep genç kızların tomurcuk memelerini resmetmişlerdir. Penisin kırışıklıkları ve buruşukluklarına ve kalkmış haline karşı ve testislere karşı daha az bir antipati duyulur, ama bu da ressamların olgun bir penis yerine bir 'oğlan pipisi' çizmeleri için yeterlidir. Bkz. a.g.y., s. 54, 72. Memelerin ve cinsel organların serimlenmesini gelecek ciltte ele alacağım için, burada bir yorum yapmaktan kaçınıyorum.

2) R. Huber: 25 Eylül 1986 tarihli mektup. Bir başka yerde yazar, günümüz insanlarının, vulvanın görünümüne artık aşina olmadıklarını ve bu yüzden onu çirkin bulduklarını yazıyor. Kadın cinsel organlarıyla sık sık ve daha yakından karşılaşmanın, bu estetik duyumu değiştirebileceğini söylüyor. Bkz. aynı yazarın, 1984, s. 71, 78.

3) Bkz. R. Huber, 1977, s. 51, 53, 68, 87, 97 vd.

4) O. Weininger, 1921, s. 313, 314.

5) Ellis, özellikle kadın genital organlarının çirkin oldukları için "cinsel cazibeye" sahip olmadıklarını söylüyor: "Sanatın etkisiyle, cinsel organların boyutlarının küçültülmesi yolunda bir eğilim söz konusu ve hiçbir *uygar* ülkede sanatçı artık ideal erkek güzelliğini sunarken kalkmış bir organı göstermeyi tercih etmiyor. Çünkü kadının cinsel bölgesinin estetik olmayan karakterinin, çıplak vücudun sıradan ve normal bir pozisyonunda algılanamayışının asıl nedeni, bakma nesnesi olarak kadın biçiminin, estetik açıdan erkek biçiminkinden çok daha güzel olmasıdır. Bu karakteri bir kenara bırakırsak, herhalde tam estetik bir bakış açısıyla, erkek formunun estetik olarak daha güzel olduğunu kabul etmek zorunda kalırız." (H. Ellis, 1928, IV, s. 161 vd.). Ellis de çok eski zamanlarda genital organların çekici olduklarını ama uygarlaşma sürecinin akışı içinde sadece, "cinsel organlara dikkat çekmek için benimsenmiş birçok yöntemin" sonunda cinsel organları örtmek için korunduklarını düşünüyor.

6) S. Freud 1961, s. 33.

7) Bkz. G. Devereux, 1960, s. 6.

8) Bkz. aynı yazarın, 1973, s. 221.

9) H. Licht, 1924, s. 24, 29 vd.

10) Bkz. G. Vinnai, 1977, s. 49 vd.; R. Huber, 1981, s. 282; R. J. Stoller, 1979, s. 133. Marquis de Sade (1987, s. 313) bir "Sodomit"e bu uyarıyı yaptırıyor: "Dorothea ve Justine'e 'Hay aksi, edebinizi gizleyin, hanımlar' diyor; onları, kendisi için tapınıya layık olmayan sunaklarını vermeye hazır gördüğünde; 'gizleyin bunu, yalvarırım size, yoksa beni altı haftalığına iktidarsız kılacaksınız!'" "Erdemli genç erkeklere" (*fata, civanmerd*) eğilim duyan kimi sufiler, kadınlardan öyle tiksiniyorlardı ki, kadınların hazırladıkları yemeklere bile el sürmüyorlardı. Eğer evlilerse, evliliği, cehennem ateşinin tam bir ikamesi olarak görüyorlardı. Bkz. A. Schimmel, 1985, s. 606. 19. yüzyılda askeri hekim Jacobus Sutor, İskenderiye'nin arka sokaklarında, Port Said'te ve Süveyş'te fahişelerin önlerinden eşcinsel erkekler geçince, onları kışkırtmak için tıraşlı vulvalarını açtıklarını, bunun üzerine eşcinsellerin kadınlara buz gibi bakışlarla bakıp tükürdüklerini bildiriyor. Bkz. A. Edwardes / R. E. L. Masters, 1963, s. 194.

11) Bkz. Bilz, 1967, s. 97 vd. Bir Fransız jinekoloğu bu konuda şunları söylüyor: "Gizemli çiğneme aygıtlarına ilişkin bu hayaller, birçok iktidarsız ve eşcinsel erkekte ortaya çıkar: hiçbir şeyin kendilerini 'almasını' istemezler, yutulmak istemezler. Kıymetli penislerini dünyada hiçbir şey karşılığında ona vermezler." (G. Zwang, a.g.y., s. 229). Ayrıca bkz. P. E. Slater, 1968, s. 14 vd., 63.

12) Bkz. M. Ash, 1980, s. 176.

13) K. Landauer, 1928, s. 42.

14) Bizzat Dalí şöyle açıklıyordu: "Garcia Lorca bana sahip olmak istediğinde, ürpererek reddetmiştim. Ama yaşlandığımdan beri, erkekleri daha çok çekici bulduğumu hissediyorum. Dikizci tutumum onlara zevkle yöneliyor, yeter ki sakalları olmasın, çok genç olsunlar ve uzun saçlı melek yüzlü kızlan andırsın. Çok kaygan, adeta dişil bir bedende erkekliğin dikildiğini görmek, gözlerime haz veriyor." (Aktaran R. Biderbeck / B. Kalusche, 1987, s. 98).

15) Aktaran *Stern* 9, 1989, s. 138.

16) Bkz. G. Devereux, 1981, s. 90 Erkek eşcinselliğini, kadın cinsel organlarına duyulan tiksintiyle açıklamak niyetinde olduğum gibi bir izlenim uyandırmak istemiyorum; örneğin Gisela Bleibtreu-Ehrenberg bana, kendisine bu tür hislerinden söz eden bir "ibne"ye hiç rastlamadığını yazıyor. Diğer yandan, tanıdıklarım arasındaki çok sayıda eşcinsel, bir erkeğin "temiz ve kuru penisini" böyle bir ahtapota sokmaya hazır olmasını anlayamadıklarını söyledi. Örneğin Gertrude Stein, Hemingway'e şöyle yazıyor: "Erkek eşcinsellerin tercih ettikleri edim iğrenç ve tiksindiricidir, sonradan onlar da kendilerinden iğrenirler." (Aktaran E. Cooper, 1986, s. 112). Elbette cinsel olarak kadınlan çekici bulan birçok erkek de, vulvaya ve vajinaya karşı aşılamaz bir tiksinti duyuyor ve bunları sanki "sümüksü bir hayvan" gibi bulduklarını söylüyorlar. Bkz. M. Hirschfeld, yıl belirtilmemiş, s. 562. J. D. Weinrich, 1987, s. 185'te, bazı erkeklerin eşcinselliğinin, bir cinsel varlık olarak kadına karşı bir isteksizlikten kaynaklandığı savına karşı, "Ispanaktan nefret ediyorsun diye domatesten hoşlanman gerekmez," diyor. Peki ama ya sadece domates ve ıspanak varsa?

17) Saltarelli daha önce anonim bir ihbar yüzünden tutuklanmıştı ve sorgulamasında, başkalarının yanı sıra, o sıralar 24 yaşında olan Leonardo ile de *soddomia* yaptığını itiraf etmişti. Bkz. A. Vallentin, 1952, s. 36; S. L. Gilman, 1987, s. 149; M. Hirschfeld / R. Linsert, 1927, s. 299. Daha sonra, Leonardo'nun öğrencilerini yeteneklerine göre değil, güzelliklerine göre seçtiği, örneğin Andrea Salaini'nin "gür ve kıvırcık güzel saçları"na büyük hayranlık duyduğu söylendi. Bkz. A. Moll, 1910, s. 58.

18) Leonardo da Vinci, 1977, s. 112.

19) Aynı yazarın, 1940, s. 52.

20) Bkz. J. Mathé, 1978, s. 89. O. Rank, 1919, s. 229'da, bunu, Melusines'in o döneme ait "yüzü melek geri kalanı yılan" betimlemesiyle karşılaştırıyor.

21) Bkz. S. L. Gilman, a.g.y., s. 160, 164 vd.

22) Leonardo, 1977, s. 110.

23) *King Lear* IV, 6, 124 vd. [Türkçe alıntı: W. Shakespeare, *Kral Lear*, çev. Özdemir Nutku, İstanbul 1995, s. 188]

24) S. de Beauvoir, 1951, s. 390 vd.

25) N. Sombart, 1989, s. 363 vd., 370. Yazar, kadınların sünnet edilmesinin, vulvadan duyulan korkuyu yendiğini ekliyor (a.g.y., s. 373). R. D. Guthrie, 1976, s.

88, genital organların cinsel açıdan tahrik ettikleri için değil, korku verdikleri ve bu yüzden tiksinti doğurdukları için örtüldüklerini söylüyor.

26) H. Licht, a.g.y., s. 28.

27) Lesboslu kadınlar bunun tam tersini düşünüyorlardı, ama onlara da –en azından İonya'da– anormal gözüyle bakılıyordu. Komedilerde bile lezbiyen kadınlara pek rastlanmaz.

28) Bkz. S. B. Pomeroy, 1975, s. 47, 144. Kadınların arkasına duyulan bu erotik ilginin, her zaman öne sürüldüğü gibi Yunan erkeklerinin pedofil eğilimleriyle bir ilişkisinin bulunmadığı (bkz. örneğin C. Reinsberg, 1989, s. 138), bir yandan dolgun kalçaların oğlan çocukları için tipik olmayışından, diğer yandan oğlancılığın ya da eşcinselliğin görülmediği birçok 'geleneksel' toplumda, seçkin bir kadın poposuna büyük değer verilmesinden anlaşılıyor.

29) Bkz. S. Laser, 1983, s. 34.

30) Bkz. T. Hopfner, 1938, s. 162.

31) Aktaran R. H. Bloch, 1986, s. 83.

32) Bkz. A. Richlin, 1983, s. 26, 55 vd., 67 vd. Pasif eşcinsellerin kıçı da, *puer*'inkinin tersine çirkin kabul edilirdi. Bkz. a.g.y., s. 99.

33) Richlin, a.g.y., s. 93 vd. Yunanlılarda ve Romalılarda, bir kadının vulvasına bakmak daha ayıp kabul edilmiş gibi görünüyor. Örneğin Herodotos (I, 8)'de Lyder Gyges'e, efendisinin ahlaka aykırı teklifi karşısında, bir erkeğin sadece kendi karısının edep yerine bakması gerektiğini söyletiyor, çünkü "bir kadın bir erkeğin karşısında giysisini çıkartırsa, edebini de birlikte çıkartır." Öldürdüğü kadınların giysilerini, barbarlar kadınların bacaklarının arasına bakabilsinler diye yukarıdan bağlattığı söylenen Trakya kralı Diegylis'in edepsizliği Yunanlıları öfkelendiriyordu. Bkz. M. Casevitz, 1985, s. 123, 134. "Çünkü Helvia adında bir genç kadına, ata bindiği sırada yıldırım çarptığı ve atının dizginleri parçalanmış olarak yerde yatar bulunduğu, kadının da soyulduğu, çünkü tüniğinin sanki kasıtlı olarak yapılmış gibi yukarıya kadar çekildiği anlatılır [...] Kâhinler, bunun Vestalya kadınları için korkunç bir kûçük düşürme olduğunu ve bunun şimdiden her yerde konuşulduğunu açıkladılar." (Plutarkos: *Quaestiones Romanae* 83).

34) Bkz. B. Roy, 1977, s. 161. Bacaklarının arasında ne olduğu açısından, havarilerin apokrif yazılarına göre, giyinik bir kadına sadece bakmak bile "iğrenç"ti, birlikte yatmanın tiksindiriciliğinden söz etmeye bile gerek yok. Bkz. B. Lohse, 1969, s. 152. Athenaios'a göre Lidyalılar kadınları, daha sonra erkek hadımlar gibi, yani anal yoldan, kullanabilmek için iğdiş ediyorlardı. Athenaios'u alıntılayan Ksanthos, bu işlemin, kadınların gençliğini korumak için yapıldığını ekliyor. O zamanlar yumurtalıklar alınamadığı için, bu operasyonu bir tür koterizasyon ya da vulvanın sünnet edilmesi olarak düşünmek gerekir. Bkz. G. Devereux, 1981, s. 106. Gerçi böylelikle gençlik korunmuyordu, ama kadınlar 'çirkin' klitorisin ve ferç dudaklarının kesilmesiyle kadınlıktan çıkarılıyor, yani erkek hadımlara benzetiliyorlardı.

35) Bkz. M. Albistur / D. Armogathe, 1977, s. 72

36) Aktaran R. Muchembled, 1982, s. 30.

37) Bkz. W. Molsdorf, 1926, s. 221. Vulvanın simgesi olarak kara kurbağa için bkz. H. P. Duerr, 1984, s. 333, 398

38) Bkz. S. J. Cohen, 1976, s. 42, 48.

39) Gichtel bu bakıştan yaşamı boyunca uzak durmuştur. Karısına hiç el sürmemiştir. Iowa'da Pietist Amana Community topluluğunda çok küçük kızlar bile siyah başlıklar takmak ve koyu renk elbiseler giymek zorundaydılar; küçük oğlanlar da, cinsel olarak heyecanlanmamak için kızlarla konuşamazlardı. Bkz. L. Ungers/O. M. Ungers, 1972, s. 21.

40) Bkz. I. P. Culianu, 1987, s. 187.

41) Erkeklerin ise, penis ve testisleri, kimi zaman da sadece testisleri kesiliyordu. Bkz. K. K. Grass, 1914, II, s. 687, 699, 707 vd., 718 vd. Birçok Heretik topluluğa göre cinsel organlar ayıptı ve Tanrı tarafından değil şeytan tarafından yaratılmıştı. Örneğin Eunomianlar, kutsal suyun genital organlarla temasa geçmemesi için, vaftiz edilen çocuğun sadece kafasına su dökerler. Bkz. T. Hopfner, a.g.y., s. 19 vd. Andronikler kadının göbeğinden yukarısında Tanrının ve göbeğinden aşağısında cehennemin bir yaratığı olduğunu, bu yüzden belden aşağısını sadece geceleri açabileceğini öğretirler. Bkz. G.-J. Witkowski, 1907, s. 33.

42) Bkz. S. Brownmiller, 1984, s. 157.

43) J. E. Keidel, 1909, s. 88.

44) S. Hite, 1977, s. 332. Ayrıca bkz. C. H. Poston, 1978, s. 23 vd.

45) Hamburg senatosunda o dönem 'Leitstelle Gleichstellung der Frau'nun ('Kadını Eşitleştirme Yönetim Merkezi'nin) başkanlığını yapan Eva Rühmkorf, bu afişi –dönemin tinine uygun olarak– "açıkça kadınlara ayrımcılık yapmakla" suçladı. Bkz. *Spiegel* 7, 15 Şubat 1988, s. 202 vd.

46) Bkz. J. M. Henslin / M. A. Biggs, a.g.y., s. 256. Görünüşe bakılırsa kimi Viktoryenler "daha temiz" ve bu yüzden "daha kuru" bir kadın istiyorlardı. En azından *Rees' Cyclopaedia*'da, iç organlardan ve vajinadan, cinsel birleşme sırasında bazen sümüksü bir sıvının salgılandığı kuşkusuzdur; ancak bu şehvetli kadınlarda ya da lüks içinde yaşayanlarda olur." (Aktaran E. Trudgill, 1976, s. 62). Belki bu iddia sadece yazarın cinsel deneyimlerine karşılık düşmektedir.

47) Bkz. C. H. Stember, 1976, s. 126 vd. Siyahların beyazlar tarafından güçlü bir biçimde "cinsellikle yüklenmesi"ni gelecek ciltte ele alacağım.

48) Aktaran W. Bartholomäus, 1987, s. 55 vd.

49) Kadınların %17,8'i reddedişlerini, cinsel edimden duydukları tiksinti ve korkuyla gerekçelendiriyor. Bkz. J. A., Blazer, 1971, s. 99. Bugün bile cinsel zevkin azlığının, öteki cinsin genital organlarının görüntüsü karşısında duyulan tiksintiyle bağlantılı olduğu görülüyor. Bkz. G. Lischke, 1987, s. 74.

50) Bkz. M. Ash, a.g.y., s. 177, ayrıca V. L. Clower, 1980, s. 162. Elbette, bir kızın ya da bir kadının vulvasını daha ender görmesinin ya da vulvasını –örneğin işerken– erkeğin kendi genital organlarını tuttuğundan daha az tutmasının bunda bir rolü vardır ve bu "kadınların genital organlarını bir nesne olarak değil de, daha çok kendilerinin bir parçası olarak duyumsamalarının" bir nedeni olabilir (R. Huber, 1977, s. 67).

51) Bunu bana 35 ile 50 yaşları arasındaki birçok kadın anlattı. 20. yüzyılın başında kadın etnolog Elsie Clews Parsons "Kadınların en basit cinsel özellikleri betimlemek için bile sözcükleri, sırları ya da başka bir şeyleri yoktur," diyebildiyse. (Aktaran J. Bernard, 1981, s. 378), sonraki on yıllarda da durum pek fazla değişmemiş görünüyor.

52) Bkz. I. Stolz, 1989, s. 74 vd.

53) Bkz. A. Blau, 1943, s. 481 vd. Yine de, örneğin İngiltere'de 17. yüzyılda "mother" [anne] deyimi vardı. Bkz. M. D. W. Jeffreys, 1956, s. 26. Eski Yunancadaki χλειτοριζ açıkça χλειειν "kapamak"tan gelmektedir ve öyle anlaşılıyor ki gündelik yaşamda kullanılan bir sözcüktür. Gerçi Rönesans hekimleri klitorisi keşfettiklerini öne sürüyorlar ama en azından klitoris *bölgesi*, işlevleriyle birlikte, Ortaçağ bilginleri tarafından bir ölçüde biliniyordu. Erken Ortaçağ'a ait jinekolojik metinlerde zaman zaman bu bölge "Loca dilectabilia" olarak anılır (bkz. P. Diepgen, 1933, s. 232); Albertus Magnus, o bölge hızlı devinimlerle ovulduğunda kadının spermlerini boşalttığının görülebileceğini söylemişti. Bkz. J. R. Shaw, 1975, s. 61.

54) Bkz. H. Mester, 1982, s. 86; A. P. French / H. L. Nelson, 1972, s. 618 vd. Ensest deneyimleri de belli ki zaman zaman zayıflama hastalığına ve vulvadan nefret edilmesine, ve onun sakat bırakılmasına yol açmaktadır. Bkz. H. U. Ziolko / I. Hoffmann, 1977, s. 215 vd. "Kadınlarla itaatkâr mazohist ilişki içinde" bulunan ve onların genital organlarını yadsıyan erkeklerde de buna karşılık düşen bir şey bulunmuştur. Bu noktada, kendilerini hadım eden ve testislerini, belki penislerini de 'Büyük Ana'nın yeraltındaki θαπαμοζ'una koyan Kibele'nin *Galli*leri akla geliyor. Bkz. A. Persson, 1942, s. 106 vd.

55) E. Burgos, 1984, s. 66 vd.

56) Bkz. T. Gregor, 1985, s. 34 vd., s. 80, 110, 141.

57) Ancak kadınlar, onu "yalamaya" hazır değillerdi, "çünkü çok utanıyorlardı" (a.g.y., s. 149).

58) Bkz. C. Lévi-Strauss, 1971, s. 348.

59) Bkz. S. G. Ardener, 1973, s. 426; aynı yazarın 1987, s. 115 vd. Kagurular vulvayı kıçla kıyaslarlar: ikisi de eşit ölçüde pis kabul edilir. Bkz. T. O. Beidelman, 1972, s. 168.

60) Bkz. H. I. Hogbin, 1946, s. 189. Tikopia'da bir erkek penisini partnerinin vajinasına eliyle sokar ve bu sırada yanlışlıkla ferç dudaklarına dokunursa, bu çok iğrenç bulunur. İlgili kadın daha sonra bu erkeği aşağılamak istediğinde, başka kadınlara onun "domuz gibi bir eli" olduğunu anlatır. Bkz. R. Firth, 1936, s. 493 vd.

61) Bir Nandi kadınının, erkeğinin ya da sevgilisinin penisini tutmasının tek olanağı, gece cinsel birleşmeden sonra penisi vajinal akıntılardan ve spermlerden temizlemesidir. Bkz. F. Bryk, 1928, s. 78; B. de Rachewiltz, 1965, s. 242 vd. Bilindiği gibi birçok 'geleneksel' toplumda bu ve benzeri işler için, normalde toplumsal ilişkiden büyük ölçüde uzak tutulan sol el kullanılır.

62) Bkz. G. H. Herdt, 1981, s. 188. Yazara göre (aynı yazar, 1984, s. 65 vd.) kadınlara duyulan tiksinti, Yeni Gine'nin tüm pedofil toplumlarında vardır, ama kimilerinden –örneğin Kwailer'de ya da Kaluliler'de– çok belirgin olduğu görülmemektedir. Bkz. D. K. Feil, 1987, s. 181 vd. bu konuda gelecek ciltte daha fazla ayrıntı yer alacak.

63) Bkz. O. Lewis, 1961, s. 43 vd.

64) Bazı kaynak kişiler, bir gecede, sonunda sperm yerine kan fışkırıncaya kadar, 15 defa "gelmiş" olmakla övündüler. Bkz. V. Crapanzano, 1981, s. 234, 268.

65) Bkz. aynı yazarın, 1983, s. 154.

66) Bkz. M. E. Spiro, 1977, s. 232, 235 vd. Arandalar'da *atna wondjina*, "Am yalayıcı" yaygın bir küfürdü. Yetişkinler itirafetmekte az çok utansalar da, cunnilingus

yine de –fellatio'dan daha ender olmakla birlikte– uygulanıyordu. Bkz. G. Róheim, 1974, s. 238 vd. Mohaveler gerçi fellatio yapıyorlardı, ama cunnilingus düşüncesi karşısında dehşete kapılıyorlardı, çünkü kadın genital organlarının kokusundan aşın bir tiksinti duyuyorlardı. Bkz. G. Devereux, 1951, s. 405; aynı yazarın, 1978, s. 86 vd. Aloresler de cunnilingus düşüncesi karşısında şok olmuşlardı (bkz. C. BuBois, 1961, s. 99). Doğu Flores'teki Ata Kiwanlar'da da (kendi sorgulanma göre) durum ayruydı. Kaskalar'da hiç cunnilingus yoktu, çünkü bu Kızılderililer vulvanın zehirli olduğunu kabul ediyorlardı. Bu durumun açıkça âdet kanamasıyla bir ilişkisi yoktu, çünkü bir erkeğin, âdet kanaması yüzünden yalıtılmış bir kıza, onunla yatmak amacıyla yaklaştığı sık görülüyordu. Bkz. J. J. Honigmann, 1954, s. 124, 129. !Kung erkekleri gerçi kadın genital organlarını elleriyle uyarıyorlardı, ama oral seks yapılmıyordu. Bir !Kung kadını şöyle diyor: "Bir kadının genital organları erkeği yakabilir. Bu yüzden erkek kadını sadece ağzından öper." (M. Shostak, 1982, s. 228). Bali'de cunnilingus son derece problemli görünüyor, çünkü bu edim sırasında erkeğin bedeninin yüz gibi son derece soylu bir bölümü, soysuz vulvayla temas etmektedir. Bkz. A. Duff-Cooper, 1985, s. 414 vd. Ibibiolar'da fellatio değil, ama cunnilingus düşünülemezdir. Bkz. D. C. Simmons, 1956, s. 80. Ayrıca bkz. F. S. Krauss, 1909, s. 405 (Harar, Somali, Galla).

67) Bkz. W. G. Archer, 1974, s. 229 vd. Baigalar cunnilingus diye bir şeyi daha önce hiç duymamışlardı. Bkz. V. Elwin, 1939, s. 264. Navaholar, bir kadının vulvasını oral yoldan uyaran bir erkeği yıldırım çarpacağına inanıyorlardı; Ojibwalar'da kadın genital organlarının adının anılması sözlü olarak mümkün olabilecek en müstehcen şeydi ve cunnilingus düşüncesi bile son derece tiksindiriciydi. Bkz. A. I. Hallowell, 1955, s. 298. Baruyalar'da hemen hemen her kadın kocasına fellatio yapar, ama bir cunnilingus kesinlikle düşünülemez bile. Bkz. M. Godelier, 1987, s. 92. Guajirolar, sadece bir fahişenin cunnilingus ya da fellatio'ya hazır olduğuna inanırlar. Normal bir kadın kendini oral yoldan tahrik ettirirse, kocası onun namussuz olduğunu ve kendisini aldatma yeteneğine sahip olduğunu kabul eder. Bkz. L. C. Watson, 1973, s. 154 vd. Orta Hindistan'daki köylüler genel olarak kanlarının vulvasına elle bile dokunmaktan kaçınırlar. Cunnilingus onlar için onur kırıcıdır, ancak bazı erkekler karılarının kendilerini "yalama"sından hoşlanırlar. Müslüman kadınların çoğu, hamile kalmaktan korktukları için spermleri yutan bazı dansözler dışında, bunu yapmaya hazır görünmüyorlar. Bkz. Dr. Susruta, 1911, s. 245 vd.

68) Greklerin erotik vazo resimlerinde cunnilingus serimlenmemişe benziyor. (bkz. R. F. Sutton, 1982, s. 90 vd.); Pompei'deki duvar çizimlerinde cunnilingus'un hakaret olarak vurgulandığı görülüyor. Bkz. E. Diehl, 1930, s. 38 vd., 79 vd., ayrıca W. Krenkel, 1962, s. 51.

69) Bkz. J. Rossiaud, 1989a, s. 109 vd.

70) R. Maier, 1913, s. 57.

71) Chartreuse-du-Val-de-Bénédiction Manastırı'nın bir hücre kapısının üstünde yer alan, 14. yüzyıldan kalma bir rölyefte, öne diz çökmüş bir kadına arkadan bir teke –cinsel günahın eğretilemesi– tarafından cunnilingus yapılması olarak yorumlanabilecek bir sahne bulunmaktadır. Bkz. H. Kraus, 1982, s. 79 vd.

72) Daha, erken 13. yüzyılda Brandenburg an der Havel'deki katedralin sütunlu yolunda, bir sütun başlığında, genital ve anal bölgesini bir Yahudi'nin diliyle uyardığı

bir "Yahudi dişi domuzu" resmedilmiştir. Bkz. W. Schouwink, 1985, s. 85. Yahudiler'e bugüne dek isnat edilen aşırı azgınlığı gelecek ciltte ele alacağım.

73) J. Dalarun, 1987, s. 144.

74) Bkz. J. Wirth, 1979, s. 89. Günümüzde cunnilingus özellikle Kuzey Amerika'da ayıp kabul edilmiş görünüyor. 19. yüzyılın sonlarına doğru Georgia'da cunnilingus ya da fellatio yapmakla suçlanan bir çifti –evli olsunlar ya da olmasınlar– ömür boyu, Connecticut'da 30 yıl ve Florida, Massachusetts, Minnesota, Nebraska ve New York'ta 20 yıl hapis bekliyordu. Bkz. M. Harris, 1981, s. 85. Daha altmışlı yıllarda ABD'de bir adam cunnilingus yüzünden yıllarca hapis yatmaya mahkûm edilmiş, ama iyi hal gösterdiği için birkaç yıl sonra serbest bırakılmıştı. Oral seksi onaylayıp onaylamadığı sorulan Amerikalı bir kadının tipik yanıtı, "Bir erkeği üflemek benim için daha rahat olduğu halde, cunnilingus'un tadını çıkarıyorum. Bu pozisyonda erkeklerin karşısında henüz hiç rahatlamadım, çünkü kendimi estetikdışı buluyorum." (S. Hite, a.g.y., s. 324.)

75) Bkz. H. Küppers, 1984, s. 1947.

205. Charles Gleyre: 'La Nubienne', 1838.
Edep yeri hizasında kauri bulunuyor.

76) Birçok kültürde vulvanın açılmasının neden düşmanlardan, kötü ruhlardan korunmaya ya da başka kişilerle özellikle erkeklerle alay edip onlara hakaret etmeye yaradığını, gelecek ciltte ele alacağım.

77) Bkz. E. G. Gobert, 1951, s. 40. Hans Himmelheber bana, 1937 Sonbaharında Kamerun'un otluk bölgesinde, vulvasının önünde ipe bağlı bir kauri'den başka hiçbir şey giymemiş bir kadın gördüğünü anlattı. Nübye'de genç kızlar genellikle eteklerinin altında, genital organlarının bulunduğu yerde kauri kemerleri (*rahad*) ya da kauriler taşırlar. Bkz. L. Keimer, 1948, s. 20. Ayrıca bkz. E. Nowack, 1954, s. 42 (Etiyopya'nın güneyindeki Konsolar). Bernhard Streck'in, bana 10 Aralık 1983 tarihli bir mektubunda bildirdiği gibi, Topothalar'ın kadınları kaurileri, doğurganlığı artıran tılsımlar olarak, edep örtüsünün üstüne dikerler, buna karşılık Orta Sudan'daki İragatlar'da kauri, daha çok kötü bakışlardan korur. Müslüman Pencab kadınları da, hamilelikleri sırasında, giysilerinin altında, karınlarının üzerinde doğmamış çocuğu korumak amacıyla bir kauri taşırlar (bkz. S. N. Dar, 1969, s. 144); Tivler'de bir kız memeleri büyümeye başladığında, kimse kendisine tecavüz edemesin diye, boynuna bir salyangoz kabuğu bağlamıştı. Bkz. R. East, 1939, s. 309. Zambia'daki Kafue nehri kıyısında yaşayan İlalar'da, bir kadının memeleri arasından sarkan İmpande midyeleri, yaşamla dolu karnı, ama aynı zamanda cinsel birleşmeyi simgelerler. Birer simgesel kadın bedeni olan yuvarlak kulübelerin girişinde midyeler ve memeler bulunur. Bkz. E. M. Zuesse, 1979, s. 80 vd. Mendeler'in dilinde kauriyi imleyen sözcük *kpoyo*, erkeklerin kullanmadığı bir kadın sözcüğüdür ve kadınların belden aşağısına imada bulunur. Mende kadınları, kaurinin üst bölümünün hamile bir karın gibi, alt bölümünün de bir vulva gibi olduğunu söylerler. Bkz. S. A. Boone, 1986, s. 221. *Susruta Samhita*'ya göre "Bir kadının vajinası biçim olarak salyangoz midesinin göbeğine benzer ve bir ahtapotun içi gibi, üç dar kıvrımı (*avartas*) vardır." (K. L. Bhishagratna, 1981, II, s. 171). Kauri'ye "vulva midyesi" diyen Dusunlar, onu kafa avı için giydikleri giysilerin üstünde taşır ve başı gövdeden ayırdıkları silahın üzerine bağlarlar. Bunu, başarılı bir kafa avının bereket getirmesiyle, yani zengin bir hasadı güvencelemesiyle temellendirirler. Bkz. I. H. N. Evans, 1923, s. 22.

78) Bkz. B. Karlgren, 1930, s. 34, aktaran M. Eliade 1958, s. 164 vd. Ayrıca bkz. F. J. P. Poole, 1981, s. 143 (Sepik bölgesindeki Bimin-Kuskusminler); U. Topper, 1977, s. 259 (Kalaşlar); H. Hunger, 1979, s. 291.

79) Bkz. S. Aigremont, 1909, s. 34 vd.

80) Bkz. C. v. Fürer-Haimendorf, 1940, s. 34.

81) Bkz. K. Singer, 1940, s. 51. Chaggalar'da vulvayı imleyen asıl sözcük kullanılamazdı, bunun yerine kauriyi imleyen sözcüğün kullanılması gerekirdi. Bkz. B. Gutmann, 1938, s. 306 vd.

82) Bkz. J. André, 1985, s. 59.

83) Bkz. M. E. Opler, 1941, s. 81; aynı yazarın; 1969, s. 65. Ayrıca bkz. K. Komatsu, 1987, s. 321 vd. (Ulithi). L. B. Boyer'e göre, 1979, s. 212 vd.'de evli Apaçi çiftleri iki yaşına kadar olan çocuklarıyla birlikte uyurlar, çünkü bu ufaklıkları henüz gerçek kişiler olarak kabul etmezler. Yazar, çocukların, anne babaların zannettiğinden daha uyanık olduklarını ve cinsel birleşmeyi saldırgan bir edim olarak duyumsadıklarını söylüyor. Bu yüzden daha sonra çocuklara tüm kadınların bir 'dişli vajina'ya sahip olduğu öğretisi çok inandırıcı gelmekteymiş.

84) Bkz. G. Róheim, 1977, s. 143. G. Devereux, 1960, s. 17'de hadım eden vajina tasarımının, boşalmadan sonraki küçülmeye dayandığına inanıyor. Örneğin Somalililer vajinanın "penisin öldüğü yer" olduğunu söylemektedirler.

85) Bkz. C. P. Morris, 1976, s. 248.

86) Bkz. G. Róheim, 1974, s. 250. *Penis captivus* mitosu bilindiği gibi burada da var. Bazen böyle 'kapan' bir vajina daha makbuldur. Fas'ta ona *el addad*, "ısıran" denir ve penislerinin aç ısırıklara maruz kaldığı ve son sperm damlasına kadar emildiği düşüncesi, bazı erkeklerdeki hazzı artırır. Bkz. S. A. Jahn, 1980, s. 25.

87) Bkz. H. P. Duerr, 1978, § 2.

88) Bkz. G. Róheim, 1933, s. 236, 238. Kadınların 'susturulması' olarak "çirkin" vulvanın sünnet edilmesini gelecek ciltte ele alacağım.

15
Güzel Vulva

1) Bizim kültür alanımızda erkekler vulvanın büyütülmüş fotoğarflarıyla cinsel açıdan çok az heyecanlanır, hatta hiç heyecanlanmaz gibi görünüyorlar. Bkz. H. Selg / M. Bauer, 1986, s. 73.

2) Bkz. G. Zwang, 1968, s. 226. Burada, açıkça, ırkçılık kuşkularına maruz kalmak istemeyen hiç kimsenin yazmaya cesaret edemeyeceği ırkçı ayrımlar var. E. v. Eickstedt'e göre 1938, s. 805 vd., zenci kadınların genital bölgedeki derisinde Avrupalı kadınlarınkinden daha fazla ter bezi bulunuyor. Surinam'daki Kızılderili kadınların, Djuka-tropik orman zencilerinin kadınları karşısında burunlarını tıkadıkları söylenir ve Batı Hindistan siyahlarının bir şarkısında "Efendimiz çok sever zencilerini / kokusundan tanır zencilerini" denir. Buna karşılık, sanki Japon kadınlarının vajinal derilerinde beyaz kadınlarındakinden daha az ter bezi var gibidir. Bilindiği gibi, yeniden güçlenen Japon ulusal bilinciyle birlikte, son yıllarda giderek artan sayıda Japon, örneğin uçaklarda beyazların yanına oturmayı reddetmekte, beyazların kötü koktuklarını öne sürmektedirler.

3) Bkz. L. Vincze, 1985, s. 35, 41. Hararlar'ın ve Gallalar'ın kadınları vulvaları "güzel koksun" diye zaman zaman belden aşağılarını tütsülerler. Bkz. F. J. Bieber, 1910, s. 230. Boranalar, yıkanmayışlarını, başka nedenlerin yanı sıra, aksi halde hayvanlarının gece onları tanıyamayacağı ve belki de onlara saldırabileceğiyle açıklarlar. Kadınlar da –sevgililerinin bile görmesine izin vermedikleri– genital bölgelerini asla yıkamazlar. Buna karşılık, bir Borana kadını, en azından haftada bir kere, evini sıkı sıkıya kilitledikten sonra, döşemenin üzerinde, içinde köz halindeki tahtaların ve reçine parçalarının bulunduğu bir deliğin üzerinde çıplak oturur; saçlarını ve bedenini baharatlanmış tereyağıyla ovarken, bu yöntemle de genital bölgelerini tütsüler. Buna karşılık Ariler'in ve Dimeler'in zaten hiç yıkanmayan kadınları, üzerlerine de hiçbir şey sürünmez ve tütsü yapmazlar. Bkz. E. Haberland, 1963, s. 55 vd.

4) Bkz. C. Rätsch / H. J. Probst, 1985, s. 1123 vd.; Felicitas Goodman: 14 Mart 1986 tarihli mektup.

5) Bkz. M. Granet, 1976, s. 214.

6) Bkz. L. Stone, 1977, s. 485 vd.

7) Bkz. E. Huguet, 1946, IV, s. 11.

206. Bidet'deki kadın. Louis Leopold Boilly'nin resmi. 18. yüzyılın ikinci yarısı.

8) Aktaran P. Dufour, 1899, IV, s. 82. Gerçi, daha 1349 yılında bir ahşap bideden söz ediliyor ama bu eşyalar ancak 18. yüzyılın ikinci yarısında, "yüksek Nivernais burjuvazisi" arasındaysa ancak 20. yüzyılın başlarında büyük bir yaygınlık kazandı. (Bkz. C. Vigarello, 1988, s. 132.) Bkz. A. Corbin, 1987, s. 444. Daha 19. yüzyılda, Fransa'da bile bideler, geniş ölçüde "kibar fahişeler" ile ilişkilendiriliyordu. Bir Parisli fahişenin, üzerine "Küçük çocukları bana gönderin!" yazısı işlenmiş gümüş bidesi ün kazanmıştı. Bkz. H. A. Kuno, 1929, s. 94.

9) Aktaran I. Bloch, 1912, s. 817.

10) A. Prost, 1987, s. 96.

11) Bkz. G. Devereux, 1958, s. 280, 283. T. Gladwin / S. B. Sarason, 1953, s. 109, 115'e göre, Truk Adaları'ndaki kadınlar erkeklerin vulvalarına bakmalarına ya da dokunmalarına izin vermez ve bu yüzden gündüz yapılan cinsel birleşmeden önce etekliklerini sadece erkeğin penisini sokabileceği kadar aralarlar. En çok da arkadan koitustan hoşlanırlar, çünkü böylece partnerin vulvayı görmediğinden emin olabilirler. Yazarların verdiği bu bilgi bizim bağlamımız açısından önemli değildir, çünkü erkekler vulvayı kadınların utanmasından bağımsız olarak güzel bulmaktadırlar. Erkekler vulvaya bakmaktan çok hoşlanır; daha olgun kadınlar genellikle reddettikleri için, yaşlı erkekler sık sık ergenlik çağındaki kızlara cunnilingus yaparlar ve bunun kızlara büyük bir haz verdiği söylenir.

12) Erkekler kendi edep yerlerindeki kılları tıraş etmez. Songosor ve Ifaluk'ta fellatio sadece tek bir durumda, yani ölen kocaya sevgi dolu bir veda selamı anlamında yapılır. Bkz. A. Eilers, 1935, I, s. 60.

13) Bkz. H. Damın, 1938, II, s. 189.

14) Büyük siyah bir kanncanın klitorisi ısırması da sağlanır, bilgi kaynağı kadınların söylediğine göre bu "kısa, gıdıklayan bir uyarılmaya yol açar." Bkz. O. Finsch, 1880, 316 vd.

15) Bkz. G. Devereux, a.g.y., s. 280.

16) Etekleri üzerlerinde olmasına karşın, bir erkeğin onları yıkanırken gözetlemesi çok utandırıcıdır. Erkekler, işerken, hemcinslerinin yanında bile sırtlarını dönerler. Bkz. T. Gladwin / S. B. Sarason, a.g.y., s. 115.

17) Bkz. W. A. Lessa, 1966, s. 78 vd.

18) Montaigne, 1922, I, s. 380'de, "spongia" sözcüğünden de kaçındıklarını bildiriyor ve bunu şöyle açıklıyor: "Kıçlarını bir süngerle siliyorlardı (sözlerin bu boşinançlan kadınlara bırakılmalı); işte Latince'de SPONGIA sözcüğünün müstehcen olmasının nedeni budur."

19) Bkz. W. A. Lesso, 1968, s. 373.

20) Bkz. E. G. Burrows / M. E. Spiro, 1957, s. 284, 296 vd. A. Krämer, 1919, s. 307, Palau Adası'ndaki kadınların aşırı "bâkire utangaçlıklarını" ferç dudaklarının manipüle edilmesine dayandırıyor: "Uzatılmış küçük ferç dudaklarının, *begél*'in varlığı, bazen bir kadının çekingenliğini yeterince açıklıyor."

21) Bkz. M. Schneider, 1955, s. 230 vd. A. Krämer, 1906, s. 322, 337 vd. Gilbert Adaları'ndaki bir atolde, Kral Tebureimoa'nın bir zamanlar, kadınlan yıkanırken seyreden bir dikizciyi ağacın üzerinde vurup yere düşürdüğü anlatılıyordu: "O gün bugündür, ağacın üstünde yapacak bir işi olan herkes şarkı söyler." Kadınların örtek gibi büzülerek yıkandıkları su deliklerinin çevresine çitler (*mandukeduk*) örülmüştür; ama kadınlar bakışlardan böyle korunmuş bir halde bile iç kabuktan yapılma eteklerini (*te rid ya da te riri*) çıkarmazlar. Marshall Takımadaları'ndaki Ralik-Ratak Adası'nda kadınlar "kalçalarının etrafına bir iple bağlanmış iki uzun hasır, kızlar ise daha önce küçük bir örtü," giyerler (A. v. Chammisso, a.g.y., s. 404).

22) Bkz. A. Eilers, a.g.y., s. 47.

23) L. Friederichsen, 1881, s. 14. Özellikle genç kızların bu tür fotoğraflara poz vermeleri için zaman zaman adeta tecavüze uğradıklarını, G. Fritsch'in, 1896, s. 544'te bildirdiklerinden anlıyoruz.

24) Bkz. J. L. Fischer, 1983, s. 161.

25) K. Semper, 1873, s. 68. A. Krämer'e göre, 1926, s. 287, yıkanan bir kadını habersiz yakalayanlar, sanki ona tecavüz etmiş gibi cezalandırılıyorlardı.

26) Bkz. S. A. Boone, 1986, s. 82, 99, 104, 117 vd., 125.

27) Genç Mangainlar, sünnet edildikten sonra, cunnilingus teknikleri hakkında da eğitiliyorlardı. Bkz. D. S. Marshall, 1971, s. 110, 114.

28) Bkz. K. Helfrich, 1972, s. 158.

29) Bkz. G. Devereux, 1951b, s. 103.

30) Bkz. R. Clemmer, 1979, s. 109 vd., 112. Diğer kişilerin, ritüel sırasında perhizde kalmaları gerekirdi, çünkü yağmur bulutlan kadınların "koku"sundan hoşlanmıyordu. Bkz. M. Titiev, 1944, s. 206.

31) Bkz. M. Titiev, a.g.y., s. 205. Tewalar'da, eski zamanlarda kızların bu gibi ritüel danslara katılmaya sık sık ayak dirediklerini işitmiştim. "Kimi zaman gözyaşları yağmurdan da çok akıyordu." (Kaynak kadın Emily Highwater, Ağustos 1963).

32) Bkz. R. M. Berndt, 1951, s. 51.
33) Bkz. aynı yazar, 1952, s. 42.
34) Bkz. J. B. Danquah, 1952, s. 364.
35) Bkz. T. Gregor, 1977, s. 100, 133.
36) Bkz. örneğin M. Gref, 1989, s. 90.
37) Bkz. E. G. Gobert, 1951, s. 31.
38) Bkz. A. Bouhdiba, 1985, s. 37.
39) A. H. al-Gazali, 1964, s. 41.
40) G. Mayer, 1984, s. 658 vd.

41) Zandeler, normal bir erkeğin uzvunun, vulvaya baktığı zaman sertleşmesi gerektiğini düşünürler; bir erkeğin cinsel iktidarı, bir kadına onun karşısında bacaklarını açtırarak saptanır. Ereksiyon gerçekleşmezse, erkeğin iktidarsızlığı kanıtlanmış kabul edilir. Zandeler, yine de ön sevişme sırasında vulvaya dokunmayı sapıkça bulur, erkekler kadınlara kimi zaman şu sözlerle takılırlar: "Amını buraya getir de elime alayım!" Bunun üzerine kadın küfür eder ve erkeğin penisini yakalamaya çalışır. Bir kadın sevişme sırasında erkeğin genital organlarına istediği gibi dokunabilirdi; cinsel birleşmeden sonra penisi de yıkar ve yağlardı. Bkz. E. E. Evans-Pritchard, 1973, s. 172 vd.

42) Bkz. A. Bouhdiba, a.g.y., s. 38.

43) Vajinayı darlaştırmak için, şeyh bir adamotu çözeltisiyle lavman yapılmasını önermişti.

44) A. 'A. 'O.b.M. an-Nafzawi, 1966, s. 59, 64, 96, 192, vd., 204 vd.

45) A.g.y., s. 181 vd. Kimileri bu parlak betimlemeler yüzünden, Arap kadınlarının genital utanca sahip olmadıkları sonucuna vardılar, örneğin J. van Ussel, 1979, s. 77. Böyle bir iddia kadar yanlış bir şeyin olamayacağını gelecek ciltte göstereceğim.

46) Tecavüzlerde de cunnilingusun sık sık yapıldığı görülüyor. Bkz. A. Edwardes / R. E. L. Masters, a.g.y., s. 193, 299 vd., 304.

47) Bkz. M. Jacobs, 1979, s. 63.

48) Bkz. A. Roger, 1987, s. 187. Bu resim bir ara Jacques Lacan'ın mülkiyetindeydi; onun kır evinde bir tür koruyucu perdenin arkasında gizliydi. Bkz. S. Faunce / L. Nochlin, 1988, s. 178.

49) Aktaran N. T. Theye, 1989, ayrıca bkz. M. S. Yamashita / D. Lee, 1980, s. 77.

50) A. Wernich, 1878, s. 134, 136.

51) Bkz. G. DeVos, 1986, s. 92.

52) Bkz. M. Wex, 1979, s. 332.

53) Bkz. S. Longstreet / E. Longstreet, 1973, s. 155. Klaus-Peter Koepping'in bana bildirdiğine göre, bu genel olarak uygulanıyordu.

54) Bkz. L. Dalby, 1985, s. 362 vd.

55) Bkz. H. Ploss / W. Bartels, 1908, I, s. 133.

56) Bkz. C. J. Dunn, 1972, s. 162. Okinawalar'da da, henüz ortalıkta çıplak dolaşan küçük kızlara, her durumda bacaklarını sıkı sıkıya bitiştirmeleri öğretilir; kızlar bu kuralı henüz "içselleştirmiş" değillerse, erkek çocukların onlara şöyle bağırmasını göze almak zorundadırlar: "Hey sen, biz senin amını görebiliyoruz!" Kızlar yaklaşık 5 ya da 6 yaşına geldiklerinde, herhangi birisinin genital bölgelerinin varlığından söz etmesinden bile utanır, ve erkek çocukların tersine, asla başkalarının önünde işemezler. Bkz. T. W. Maretzki / H. Maretzki, 1963, s. 492.

57) Bkz. J. P. Collins, 1986, s. 142. Japonlarda geleneksel olarak beden kıllarının hayvansal olduğu kabul edilir, bu yüzden eskiden hanımlar yüzlerindeki tüm tüyleri ve kaşlarını tıraş ederlerdi. Bkz. L. Hearn, 1981, s. 165.

58) Yaklaşık olarak bizdeki "sikmek", "am" vb. gibi sözcüklere karşılık düşen müstehcen sözcükler de kullanılamaz.

59) Burada, bana bir dizi Japon porno dergisi temin eden Sebastian Frobenius'a teşekkür etmek istiyorum. Resim 117, *Super Porno Culture Magazine Crash*, sayı 15, Aralık 1986'dan alınmıştır.

60) Sadece belli belirsiz görülebilen ya da siyah beyaz şeritlerle kapatılmış edep yerlerini, geleneksel ağaç baskılardaki gibi, adeta litrelerce akan spermler ve vajinal akıntılar ve 'AOOOHHH!' diye inleyen erkekler ve sık sık zincirlenmiş ya da arkadan 'alınan' kadınlar ve bu kadınların *yada!* ve *yamete!* ("Dur!" ve "Yeter!") ya da *iyaa!* ("Yapma!") gibi nidalarının çoğu kez *ii!* ("iyi!") ya da *motto!* ("daha fazla!") sesleriyle karışması telafi eder. Bkz. E. Bachmeyer, 1986, s. 120, 125 vd, 187; F. L. Schodt, 1983, s. 130, 133 vd., 137.

61) Ünlü *Im Reich der Sinne* filminde de (Resim 207), kadının vulvası asla görülemez; Wolfgang Schamoni, bana, *ukiyoe*'deki ("Fani dünyanın resimleri") *shunga*'ların ("İlkbahar resimleri") Japonya'da bilim adamlarının incelemesine bile resmi olarak açık olmadığını söylüyor.

62) Bkz. G. Schwarz, 1984, s. 426. Daha otuzlu yıllarda Japonya'da tamponlar piyasaya sürülmüştü ama başarısız olmuştu, çünkü kadınların çoğu bir şeyi vajinalarına sokmalarının istenmesi türünden bir münasebetsizlik karşısında şoka girmişlerdi. Ancak altmışlı yılların sonunda bu mallar yeniden piyasaya çıktı. Bkz. R. Herold, 1980, s. 121.

63) Bkz. F. Maraini, 1963; R. Linhart, 1985, s. 87 vd. Gernot Prunner'in bana bildirdiğine göre, Güney Kore kıyısındaki Chejudo (Quelpart) adasında da böyle dalgıç kadınlar var.

64) Bkz. L. Smith, 1983, s. 73.

207. Nagasi Oshima: 'Duyular Ülkesinde', 1976.

65) Bkz. R. H. van Gulik, 1961, s. 332.

66) Bkz. aynı yazarın, 1972, s. 916.

67) Bkz. G. Devereux, 1981, s. 63'te bu fotoğrafların 'Pin ups' mı olduklarının, yoksa askerleri mi koruduklarının belli olmadığını söylüyor. Tahmin ediyorum ki, askerler bu resimleri yanlarında taşıyarak, hoş olanı yararlı olanla birleştirmişlerdi.

68) Bkz. I. Buruma, 1985, s. 23.

69) Bkz. F. S. Krauss / T. Sato, 1965, s. 116 vd. Japon kadınlarının –Yeni Britanya ya da Kamçadalin kadınları gibi– zaten Avrupalı kadınlarınkinden uzun ferç dudaklarının olduğu söyleniyor. Bkz. F. v. Reitzenstein, yıl belirtilmemiş, s. 43. Daha 19. yüzyılda Batılı jinekologlar, büyük ferç dudaklarının Japon kadınlarında, batılı kadınlardakinden daha uzun olduğunu saptamışlardı. Bkz. A. Wernich, 1878, s. 131.

70) Bkz. Krauss / Sato, a.g.y., s. 125.

71) Bkz. M. Hane, 1982, s. 208.

72) Bkz. I. Morris, 1988, s. 259. Oturan kadın figürleri de çok revaçtaydı. Bu figürler döndürüldüğünde, çıplak bir kız ve –genellikle açık– bir vulva görülüyordu. Bkz. J.-P. Bourgeron, 1985, s. 174 vd.

73) Bkz. D. M. Schneider, a.g.y., s. 230 vd.

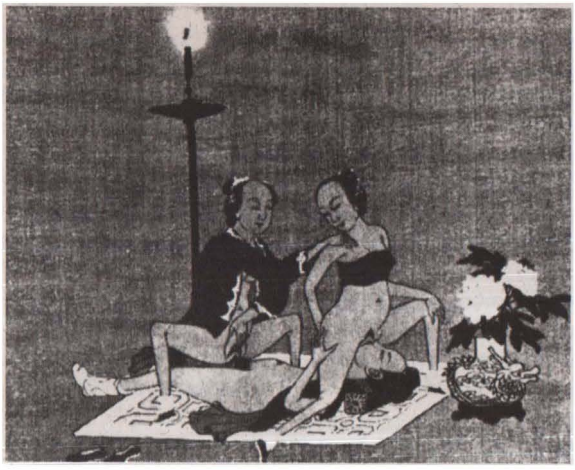
74) Bkz. *Spiegel* 36, 1988, s. 174.

75) Kuta, Bali, Ağustos 1986. Yine de, kadınların çoğu, utandıkları için, karşısında genital organlarını açmayı reddediyorlar ve Japon erkeklerine en baştan kuşkuyla bakıyorlar.

76) Bkz. Krauss / Sato, a.g.y., s. 352 vd., 354 vd., 468. Fahişelerle yapılan cinsel ilişkide fellatio ("sapı döndürmek"), cunnilingus ("klitorisi aramak") ve altmışdokuz ("tomurcuk tomurcuğa") yaygındı. Bkz. S. Longstreet / E. Longstreet, a.g.y., s. 83, 89. Erkeğin klitorisi yalayışının gösterildiği cunnilingus resimleri çok revaçtaydı. Bkz. T. Lésoualc'h, 1978, s. 32, 35. 18. yüzyıldan kalma bir resim "Ölümsüzlük Suyu" adını taşıyor ve kimi erkeklerin –Çin'deki gibi– kadınların 'yaşam usaresine' sahip olmak için cunnilingus yaptıklarını ima ediyor. Bir cunnilingus ağaç oymasının yanındaki metinde şunlar yer alıyor: "Oh! Oh! Amının içi pembe ve erguvan rengi, onu yaladığımda ömrüm otuz yıl uzuyor!" (Aktaran A. Edwardes / R. E. L. Masters, a.g.y., s. 326). Bir Çin metninde de yaklaşık olarak şunlar söyleniyor: "Çin şakayığı çanağını açıyor. Bir kelebek öne uçuyor ve emmeye başlıyor. Berrak kokulu nektar akıyor. Tatlı ve lezzeti hoş." (Aktaran H. Hunger, 1984, s. 84). Bali'deki Javalı fahişeler bana, fellationun tersine cunnilingusu reddettiklerini söylediler. Cinsel ilişki tam karanlıkta gerçekleştiği için, –söylediklerine göre– bir müşterinin vajinaları yerine ıslak ellerine boşalmasını sağlayarak onu aldatmaları çok kolaymış. Böylelikle penisleri vajinasına değil "bir vajinaya benzeyecek biçimde büktüğü baldırlarının arasına alıp, meninin yere akmasını sağlayan" mitsel Uma hanım gibi yapıyorlarmış. (Aktaran J. A. Boon, 1982, s. 185).

77) Belki, Leni Riefenstahl'ın Nuba kitaplarının Japonya'da büyük başarı kazanmasında çırılçıplak kızların fotoğraflarının da bir katkısı olmuştur. Bu fotoğraflarda "vahşiler" söz konusu olduğu ve üstelik edep yeri kılları görünmediği için sansür uygulanmamıştı.

78) Bkz. T. Lésoualc'h, a.g.y., s. 91 vd. Ama penis de büyük ilgi görür. Örneğin 19. yüzyılda erkeklerin "am kutuları" gibi kızların da "mucize kutuları" vardı (bkz. H.

208. 'Çin şakayıklarının bayram şöleni', Çin ipek resmi, 16. yüzyıldan kalma bir orijinalden, 1800 civarı.

P. Duerr, 1988a, s. 124'te [Türkçe baskıda s. 110], (Resim 74). Bu kutular açıldığında, pembe renkli kalkmış bir penis sıçrardı. Bkz. F.v. Hellwald, 1889, s. 91.

79) Bkz. E. May, 1984, s. 955. Çizgi romanlar üzerine değinmelerden de anlaşılacağı gibi Japon pornografisinin büyük bir bölümünde "S+M-Sex" ve ırza geçme söz konusuydu. Japonya'daki ırza geçme oranı ABD'dekinin sadece 1/16'sını oluşturduğundan, bu olgu, resimlere bakanların ırza geçmeyi hayallerinde gerçekleştirdiklerini öne süren 'İkame savı'nı kanıtlamak için kullanılmıştır. Bkz. R. Green, 1987, s. 432. Japonlar savaşlarda ırza geçmekle ün yapmışlardı. Örneğin, güvenilir kaynaklara göre, Nanking'in 1937 yılında alınmasından sonra, sadece Aralık ayında, kentin en az 20.000 kadın sakininin ırzına geçilmiş ve bunlardan bir kısmı daha sonra öldürülmüştür; oysa Japon başkomutanlığı, sivil halka bir zarar gelmeyeceği güvencesini vermişti. Ayrıca 7 hafta içinde, uluslararası gözlemcilerin huzurunda en az 42.000 sivil süngülenmiş, makineli tüfekle ateş edilmiş ya da diri diri yakılmıştır. Özellikle genç kurbanlar 'toplu tecavüzler'den sonra kan kaybından ölmüşlerdir. Kimi askerler ırza geçtikleri sırada, arkadaşlarına resim çektirtmişlerdir ve bu suçlarını güncelerinde ayrıntılı olarak betimlemişlerdir – örneğin, birisi birkaç hafta içinde 19 tecavüzünü anlatmıştır. Japonlar Nanking'e fahişeler göndermeye başladıklarında, ırza geçme eşiği düşmüştür. Bkz. L. E. Eastman, 1980, s. 294 vd., s. 301. Japonların kadınlara uyguladıkları vahşet, her zaman Çin propaganda afişlerine konu olmuştur (Resim 209). Bkz. G. Prunner, 1987, s. 82.

80) R. Schnell, 1981, s. 247'de, sayısız Ortaçağ resminden, kadınların bedensel utancına ilişkin şu sonucu çıkarmıştır. "Ortaçağ'da, Norbert Elias'ın temsil ettiği ilerleme çizgisinin tersine, çıplaklar karşısındaki utanma eşiği çok düşük değildir." Bu konuyu gelecek ciltte, bir başka bağlamda tekrar ele alacağım.

81) Anthoine de La Sale, 1907, s. 84 vd. Beyefendinin pantolonunu aşağı indirdiğinden söz edilmediği için, elbette "kuyruk" sözcüğü penisi değil, muhtemelen karısının ferç dudaklarına ya da klitorisine ilişkindir; bunlar başka bir öyküde "burun" olarak betimlenmektedir ve hancı, misafirlerini eğlendirmek için, annesiyle birlikte hamama giden oğluna, kadınların hangisinin amının en büyük olduğunu sorar: "'Şimdi söyle bakalım bana, hangisininki en güzel ve en büyüktü?' Bunun üzerine çocuk dedi ki: 'En güzeli ve en büyüğü kesinlikle anneminki olurdu, ama öyle uzun bir burnu vardı ki.' Bunun üzerine, baba, 'Öyle uzun bir burun ha!' diye bağırdı. 'Git, git, iyi bir çocuksun sen.' Hepimiz gülmeye başladık ve sıkı içtik; ağzı böyle güzel laf yapan bu çocuğu konuştuk. Ancak annesi kendisine mukayyet olamadı, öyle utanmıştı ki." (A.g.y., s. 499 vd.)

82 Bkz. L. Lawner, 1987, s. 94.

83) J. Donne, 1976, s. 125 vd. Bu paragrafa dikkatimi Elaine Scarry çekmiştir.

84) Anonim, 1791, s. 5 vd.

85) Elisabeth B., 1983, s. 22. Tek kişilik kabinlerin yanı sıra, etraflarında bakma kutuları bulunan döner yataklılar da vardır. Müşterinin işaret parmağını sallayıp dilini çıkartması 'amınla doğrudan camın önüne gel ki oranı yalayabileyim' anlamına gelir. Kimi müşteriler öyle kendilerinden geçerler ki, kapalı gözlerle cam levhayı yalarlar ve orgazmdan sonra dillerinde bir cam deterjanı tadı kalır. Ya da gözleri faltaşı gibi açıkken, ellerini ortadan dışarıya doğru devindirmek, 'ferç dudaklarını aç, içine bakmak istiyorum' demektir." (A.g.y., s. 28 vd.) Hamburg'daki bir Peep Show'da düğmeye basıldığında ekranda bir kız görülür. Müşteri bir konuşma düzeneğinden özel arzularını bildirir ve üçüncü bir düğmede, kendini her türlü perspektiften filme çekebileceği sekiz kamerayı yönlendirebilir. Bkz. *Spiegel* 3, 1989, s. 179. Avrupa'da ilk peep-show 1976 yılında Münih'te açılmış görünüyor (bkz. M. D. Kreuzer, 1989, s. 290) ama kimi şehirlerde "kızlar" vulva üzerinde manipülasyonlar yapmayı açıkça reddediyorlar. Bir kız şöyle diyor: "Ekstra bahşiş getiren bir başka iş, biraz müşküldür, çünkü ekibimizin aldığı vakur bir kararın konusudur: Kızlardan hiçbirinin, müşterilerin

209. "Japon askerleri Spartalı savaşçılar gibi davranıyorlar." El yapımı Çin afişi, 1932.

çok sık rastlanan özel bir isteğini yerine getirmemesini, ferç dudaklarını açmamasını kararlaştırdık. Tüm kızlar bu görüş birliğinden çok gurur duyuyorlar, çünkü bu karar kızlar için çok aşağılık bir şeye konulan bir sınır anlamına geliyor ve onların kendilerine duyduğu saygıyı artırıyor. Bu konudaki konuşmalarına kulak verildiğinde, onursuzlaşmanın başladığı noktanın burası olduğu, bedenin sadece sergilenmesinin henüz 'temiz' bir karakterinin olduğu düşünülebilir." (A.g.y., s. 292 vd.).

86) Bkz. R. Kohoutek, s. 95, 99 vd. Kimi kızlar, daha önce de söylendiği gibi, her şeye izin vermiyorlardı: "İki yıl öncesine kadar pencerelerde cam levhalar yoktu. Kızlar bunu düşündüklerinde nostaljiye kapılıyorlar: Günde en az 50 dolar bahşiş! Cherry'ye soruyorum: adamlar parmaklarını amınıza soktular mı? Güceniyor: Hiçbir herifin parmağını kukuma sokmasına izin vermem! Sadece dışarıdan ferç dudaklarına, diliyle ya da parmağıyla dokunması bir dolardır" (Elisabeth B., a.g.y., s. 30). Buna karşılık, geleneksel Amerikan striptizci kadınların kendilerine dokundurtmalarına, lokal sahipleri tarafından daha ender izin verilmiştir. Yine de bazı kızlar gece kulüplerinde masaların ya da barın üstüne çıkıp, kendilerini –genellikle sadece memelerini– ellettirirler. "Bir müşteriye memelerini 1$'a elleterek, bir gecede 75$ kazanan bir kızdan söz ediliyor". (J. Boles / A. P. Garbin, 1974, s. 324). Balinezya'daki Kuta'da fahişeler bana, vulvalarına dokunulmasına –zırh gibi sütyenlerinden çıkardıkları memelerinin tersine– çok ender izin verdiklerini söylediler. Zaten Amerikalı müşteriler, Japon, Avustralyalı ve Avrupalı müşterilerin tersine, memelerle daha çok ilgileniyorlardı.

87) Bkz. M. D. Kreuzer, a.g.y., s. 293.

88) "Gloria, sahnedeki kadın –erkek içeri girdiğinde– henüz bir yılan derisine ve devasa bir tüylü boğa yılanına bürünmüştü, bu arada yavaş yavaş dönen pırıltılı bir bar sandalyesinin üstünde çıplak, bacakları açık oturuyordu ve –belli ki zevkle– ferç dudaklarını ayırıyordu. 'Love me tender, love me true!' Spot ışığı cinsiyetinde kalıyor. Bakışlarını kaçırıyor: 'Peki, kim benimle yapmak ister?' Onun için fark etmiyor. Erkek erkektir ve hepsi de azgındır. Gözlerini gülümseyerek ve şehvetle, aç yüzlere dikiyor. Spot ışığı devinimlerini izliyor, gözlerine, dudaklarına, memelerine asılı kalıyor ve bu beden yeterince vaat sunduktan sonra, sahneye çağıracağı, yüzünü onun yüzüne, herhangi bir kimyasal jelle ıslatılmış edep yerine gömecek bir erkeği seçecek ve bedenini bu erkeğe, açlığını doyuruncaya kadar teslim edecek." Gloria gecede üç kez, toplam 200 DM'lık bir ücret karşılığında kendine cunnilingus yaptırıyor. Bkz. M. de Ridder, 1985, s. 317.

89) Bkz. M. D. Kreuzer, a.g.y., s. 304.

90) S. Millhagen, 1986, s. 83.

91) Kullanımdan önce vajina ve anüse "Voluptuese" kremi sürülür. Bkz. *Bilder-Lexikon Kulturgeschichte*, Viyana, 1928, Ek LXXXIII.

92) Bkz. L. Tickner, 1978, s. 242. Ayrıca bkz. J. Semmel / A. Kingsley, 1980, s. 4.

93) Bkz. J. Chicago, 1979, s. 193.

94) Bu arada bizzat Georgia O'Keeffe, –sanat eleştirmenlerinin kendisine isnat ettiği gibi– çiçekleriyle vulvayı ima ettiğine karşı çıkmıştır. Bkz. N. G. Heller, 1987, s. 126 vd.

95) Bkz. H. Mirus / E. Wisselinck, 1987, s. 292.

96) R. Parker, / G. Pollock, 1981, s. 127.

97) J. Chicago, 1977, s. 55.

98) G. Nabakowski, 1980, s. 246'da yapıtları kadının belden aşağısında dolaşan kadın sanatçılarının çoğunun Yahudi olmalarının karakteristik olduğunu; çünkü Yahudiliğin bu konuyla bağıntılı her şeyi özellikle tabulaştırdığını söylüyor. Yine de ben Yahudiliğin kadın genital bölgesine ve kadın cinselliğine karşı Hıristiyanlığınkinden daha negatif bir tutum içinde olduğundan kuşku duyuyorum. Bu konuyu gelecek ciltte alacağım.

16
Bedenden Duyulan Utanç 'Kuramı'

1) A. Kuntz, 1985, s. 16. Yazar, 'utanma savının' elbette "Kitabı Mukaddes kaynaklı" olduğunu ve çıplaklığın "baskıcı cinsel ahlaka sahip toplumlar tarafından erotik baştan çıkartmayla eş tutulduğunu" söylüyor. Gördüğümüz gibi iki iddia da yanlıştır.

2) C. M. Sommer / T. Wind, 1988, s. 12. Yazarlar, "Utanma hipotezi"nin "19. yüzyılın ahlakperest iklimi için tipik olduğu" ve yanlışlanmış kabul edildiği kararına varıyorlar: "Kabile kültürleri" örneğin "cinsel organlarını gizlemeyi hiç" istemezlerdi, daha çok bu organları bedenlerini boyayarak, iplerle ya da benzeri şeylerle daha da vurgulamak isterlerdi. Utancın ancak giyinmeyle birlikte ortaya çıktığı söylenir. Aslında bu görüş kültür bilimcilerin –ve etnologların– çoğu tarafından savunulmaktadır. Sadece iki örnek olarak: H. Nixdorff, 1987, s. 98 vd. ve O. König, 1988, s. 28. Ayrıca "utanma hipotezi"nin 19. yüzyıl için tipik olduğu doğru değildir, çünkü bu hipotez daha Geç Ortaçağ'da ve erken Yeni Çağ'da egemendi. Örneğin, 1555 yılında, Andreas Musculus (1894, s. 17 vd.), "Başka zaman aşırı sıcak yüzünden ısınan baldırları çıplak gezen insanlar bile, yerleşik terbiye, utanç ve namusluluk yüzünden, güzel tüylerden ya da başka pahalı şeylerden yaptıkları örtülerle edep yerlerini örterler," diyor.

3) U. Roderre, 1986, s. 24. Ayrıca H. Krumbach, 1985, s. 125'te Tropik ülkelerdeki kadınların edep yerlerini örtmelerinin vulvayı "sadece zararlı böceklerden korumak" amacını güttüğünü, bu durumun da, bu giysinin "utanma duygusu yüzünden" ortaya çıkmadığını gösterdiğini öne sürüyor. Daha H. Schurtz, 1900, s. 406'da bu tezi savunanlara, peki o zaman, oynarlarken, tırmanırken ve ortalıkta koştururken ev kadınlarından çok daha kolayca yaralanabilecek olan ve böceklere eşit ölçüde maruz kalan çocukların genital organlarının neden örtülmediği sorarak karşı çıkmıştır.

4) Sommer / Wind, a.g.y., Yirminci yüzyılın yirmili yıllarında Baron von Reitzenstein diyor ki: "Uzun süredir, giysilerin doğuşu hakkında bir tartışma yapılıyor. Eğer istenirse, çok kolaylıkla açıklanabilir. Ama bu görülmek istenmiyor, çünkü her şeyden önce utanma duygusu insanın birincil bir özelliği olarak kurtarılmak isteniyor, çünkü Hıristiyan ahlakı en başlıca temeli olarak ona gereksiniyor. Bu nevroz halka dayatıldı ve bunun mevcut olduğu öne sürüldü, çünkü bu ahlakı resmi olarak korumak için 'utanma duygusunun ağır bir biçimde zedelenmesine' gereksinim duyuluyor." F. v. Reitzenstein, yıl belirtilmemiş, s. 130.

5) Bu kabarıklık yaklaşık 10 gün sürer ve sonra iner. Bkz. J. van Lawick-Goodall, 1971, s. 161 vd., 70.

6) Bkz. D. M. Stoddart, 1986, s. 518. Bununla kadınların vajinal feromon kokusu salgılarının tahrik edici bir etkisinin bulunduğuna karşı çıkıyor değilim, ama bu salgı-

lar açıkça ancak mahrem ilişkide, örneğin bir cunnilingus sırasında algılanır, hatta birçok erkeğin özellikle koku cazibesi yüzünden cunnilingusa ilgi duyduğu öne sürülmüştür. Bkz. R. Lothar, 1929, s. 26. Parfüm endüstrisince yapılan bir araştırmada erkek ve kadın deneklerden, kadınların vajinasından yumurtlama döneminde ve bu dönemin dışında salgılanan akıntıların koku notalarını değerlendirmeleri istendi. Tüm denekler yumurtlama dönemindeki kokuları hoş, diğerlerini ise kötü buldular. Bkz. J. Money, 1982, s. 304; R. P. Michael, 1975, s. 178. Kadınların yaydığı feromon kokusunun Rhesus maymunlarının dişilerinin saldığıyla aynı olduğu belirtiliyor (bkz. C. Baill / J. Money, 1980, s. 73.); yumurtlama dönemindeki bir kadından alınan vajinal akıntı, yumurtlama döneminde olmayan bir diş maymuna aktarıldığında, erkek maymunlar cinsel olarak tahrik olmuşlardı. Bkz. J. Money, 1977, s. 390. Ayrıca Bkz. O. F. Scheuer, 1926, s. 144 vd. Bilindiği gibi eskiden birçok fahişe, miski parfüm olarak kullanarak 'cinsel kokuları'nı artırıyorlardı. Japonya'daki birçok seks dükkânında kullanılmış kadın külotları "koklayıcılar"a satılmaktadır. Ancak koku en fazla bir gün dayandığı için, külotların üzerinde, giyildikleri saat belirtilmektedir. Bkz. *Spiegel* 36, 1988, s. 166. 1983 yılından beri Frankfurt'un Bahnhof mahallesinde resmi adları "Live-Shows" olan "koklayıcı barları" vardır: müşteri burada burnunu "kızlar"ın çıplak vulvasına birkaç santimlik yakınlıkta tutabileceği bir döner platforma oturur. Bkz. M. D. Kreuzer, 1989, s. 295. Orta Avustralya'da yaşayan Arandalar'ın genç erkekleri eskiden bazen bir genç kızı yakalayıp vajinasına bir parmaklarını sokmaya çalışırlardı. Daha sonra da parmağı koklar (*arunjima*) ve cinsel açıdan tahrik olurlardı. Bkz. G. Róheim, 1974, s. 245 vd. Santa Cruz Adası erkekleri de –cunnilingusu ve fellatioyu ayıp sayarlardı– vajinanın kokusuyla tahrik olurlardı. Bkz. W. Davenport, 1965, s. 184. Gerçi Trobriandlılar öncelikle görsel olarak uyarılırlardı–gözler tutkunun evidir, (*magila kayta*, "Koitus arzusu"), ve bir erkeğin kapalı gözlerle ereksiyon olamayacağı söylenir; ama erkeklerin zaman zaman, bir kadının karanlıkta iç kabuktan yapılma eteğini çıkarmasıyla da ereksiyon olduklarını, çünkü onun genital organlarının kokusunu alabildikleri de söylenir. Fellationun tersine cunnilingus yapılmamaktadır, çünkü erkekler vulvanın tadından hoşlanmamaktadırlar. Bkz. B. Malinowski, 1979, s. 126, 366, 371. Palau'da "karısının ön tarafında, örtüsünün altına giydiği *gotúngel*-kesesini, karısı yokken koklayan" bir erkeği gösteren erotik resimler vardır. (A. Krämer, 1926, s. 333 vd.)

7) Daha Rousseau şunları yazıyordu: "Hayvanların dişileri aynı utancı duymuyorlarsa, bundan ne sonuç çıkar? Utançları bir dizgin işlevi gören kadınlardaki sınırsız arzular var mı onlarda? Dürtü onlarda ancak bir gereksinim olarak ortaya çıkıyor. Erkeklerini sadece görünüşte değil, tüm ciddiyetiyle reddediyorlar: Augustus'un kızlarının yaptığının tam tersini yapıyorlar; gemi dolduğunda başka yolcu almıyorlar. Hamile olmasalar bile, arzulu oldukları dönem çok kısa ve çabucak geçiyor. Onları dürten de geri çeken de içgüdü. Kadınlardan utanma duygusu alınırsa, bu negatif içgüdüyü nasıl ikame edecekler?" (J.-J. Rousseau, 1981, s. 387). Toplumların çoğunda, genital organların gösterilmesi, bir kadının kullanabileceği en açık cinsel birleşme davetidir. Yeni Gine yaylasındaki Kamanugular'da, bir kadın bir erkeği azdırmak isterse, belden aşağı örtüsünü, erkeğin ferç dudaklarını görebileceği kadar gevşek bağlar. Bkz. H. Aufenanger, 1964, s. 224.

8) Elbette, ailenin karşı cinsten üyelerinin cinsel açıdan tahrik olmalarının da azaltılması gerekmektedir. Bkz. B. Justice / R. Justice, 1979, s. 215 vd. L. Wurmser,

1981, s. 42 ve devamında genital bölge utancının köklerinin, insanların genital organlarını eksik hissetmeleri ve bir sergileme sırasında gülünç duruma düşeceklerinden ya da reddedileceklerinden korkmalarında yattığını söylüyor. Ama normalde genital organlar yüzünden değil, onların görülmüş olması, özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırın kaldırılmış olması yüzünden utanç duyulur. Pornografi de geleneksel olarak, böyle bir sınır aşımı olduğu için eleştiriliyordu (bkz. W. Gaylin, 1988, 73); günümüzde "utançsızlık çağında" pornografiye karşı 'utanma argümanlarıyla' değil de daha çok şiddeti yücelttiği ya da kadını "nesne" kıldığı suçlamasıyla karşı çıkılmaktadır. Elbette, genital organları yüzünden utanan insanlar, örneğin vulvalarını tiksindirici bulan, ya da sarkık memeli oldukları için, çağın idealine uymayan bu memelerini göstermek istemeyen kadınlar vardır. Ancak bu utanç bir ölçüde ikincil, kültüre özgü bir utançtır. H. H. Eckardt, 1952, s. 77'de, utancı "cinselliğin çift değerliliği"yle yani onun kendiliğinden anlaşılır olmayışıyla açıklıyor. Gerçi birçok konuda çift değerli bir tutum içindeyiz, ama bu konulardan utanmıyoruz. Doğamızın "hayvansal" yönünü kabullenemediğimiz için utandığımız da doğru değildir (M. Scheler, 1957, s. 68 vd), çünkü örneğin soluk alıp vermek hayvanlarla ortaklaştığımız bir etkinlik olmasına karşın, herkesin ortasında soluk alıp verdiğimiz için utanmıyoruz. 'Sarkık meme utancı'nı nasıl sorgulamadıysam, bu özgül utancın varlığını da tartışıyor değilim.

9) J. Zwernemann, 1983, s. 493'te bedensel utancın "doğası gereği açıkça" kültüre özgü olduğunu ve "mutlaka genital bölgeyle ilişkili olmaması" gerektiğini öne sürüyor; bunun, Eskimolar'ın kimi zaman kulübelerinde "sadece bir kalça ipi" taşıdıklarından, Haida kadınlarının, "bedenlerinin herhangi bir bölümünü çıplak göstermekten hiç" rahatsızlık duymuyor oluşlarından ve Çinlilerde sadece kadının çıplak ayağının "güçlü bir utanma duygusu" yaratıp, bedenin diğer bölümlerinin çıplaklığının böyle bir etkisi olmayışından anlaşılabileceğini söylüyor. Gelecek ciltte, tüm bu önermelerin görgül olarak yanlış olduklarını ve hem Eskimo hem de Haida ve Çin kadınlarının belirgin bir genital bölge utancına sahip olduklarını göstereceğim. Zwernemann'ın, Avustralya'daki ya da Güney Amerika'daki çıplaklığın doğal bir utanma duygusu olmadığını kanıtladığı yolundaki iddiası ise –umuyorum ki– artık çürütülmüş sayılabilir. Elbette, bunları söylerken, değişik toplumlarda, bedenin başka bölümleri çıplak kaldığında *da* utanıldığını yadsımak istiyor değilim. Örneğin etnolog Weule, bir Yao genç kadınını, abanozdan yapılma burun kazığını, *kipini*'sini kendisine satmaya zorlayışını ve genç kadının kazığı nasıl çıkarttığını sömürgeci beylerin tavrıyla bildiriyor: "Tüm olayı görmek mümkün olmadı, çünkü adeta açıklanamaz bir korkaklık ve inatçılıkla, sağ elini açarak burnunun tamamını perdeledi. Şimdi gümüş parçasını çoktan eline aldıktan sonra da, hâlâ bu pozisyonda duruyor; adamlarım hep yeniden şakalar yapıyorlar, ama kadın sağ elini çıplak kalan yere hep daha sıkı bastırıyor." (K. Weule, 1909, s. 166).

10) Bkz. I. Eibl-Eibesfeldt, 1984, s. 314, 316; D. Zillmann, 1984, s. 27, 55, 77; B. W. P. Wells, 1983, s. 80 vd.

11) Bkz. K. Grammer, 1989, s. 148; D. Symons / B. Ellis, 1989, s. 313 vd.

12) D. Diderot, 1951, s. 996.

13) "Etnografik açıklamaların kendi kendine hizmet eden çarpıklıkları, cinsel çoğalma ve insan cinselliği sorunlarının her ikisine de ideal çözüm olarak, rastgele cinsel ilişkiye girmeyi [promiscuity] yansıtma eğilimindedir. Rastgele cinsel ilişkiye girilmeyen toplumlar şaşmaz bir biçimde baskıcı toplumlar olarak karakterize edilmiştir;

ne ki bu tür karakterize etmeler ancak kibar ve ılımlı cinsel dışavurumun 'doğal olmadığı' ve özlenir bir durum olamayacağı varsayıldığı zaman anlamlıdır." (D. Zillmann, a.g.y., s. 38.)

14) Bkz. T. Malmberg, 1980, s. 239.

15) Şizofrenler genellikle özel alanlarını kamusal alandan ayırabilecek durumda değildir ve "içerisi", "dışarısı" tarafından istila edilir. Bkz. I. Altman, 1979, s. 101 vd.; H. P. Duerr, 1985, s. 57 vd.

16) Bkz. C. D. Schneider, 1977, s. 42 vd., ayrıca A. L. Epstein, 1984, s. 41. İnsanın özünün, hiçbir öze sahip olmamak olduğuna kesinlikle inanmıyorum. (bkz. P. Strasser, 1987, s. 428 vd.)

17) "Çıplak ırklara mensup bir kız, otururken edepli bir tavır takındığında, deneyimlerinin sonucuna göre davranmaktadır. İstemediği zamanlarda erkeklerin dikkatine maruz kalarak sık sık taciz edilmiş olabilir ve bu durumda bu tavır bir sakınma ve korunma hareketidir." (W. I. Thomas, 1907, s. 212). Kadınların utancının, bir tecavüze karşı bir koruma oluşturabileceği, daha vurgulu bir biçimde söylenmiştir: "Bununla birlikte, kadınların, genital edepliliği gözeterek, erkeklerin gelişigüzel bir biçimde baştan çıkarılmalarından doğan tacizden kaçındıkları da düşünülebilir." (D. Zillmann, a.g.y., s. 77).

18) Heinrich Pudor da, 1893 yılında, Hellmann'ın çıplak bedenin cinsel bir cazibe yaymadığı görüşünü destekliyor: "Çekici olan, örtülü olandır. Bu yüzden avutun kendinizi: eğer elbiselerimizi çıkartırsak, belki de cinsel hazzın azlığından yakınacağız. Bugün karın seni onun bilinmeye değer bölümlerini görmediğin için cezbediyor. Onları her gün görseydin seni nasıl cezbederlerdi ki? Ancak böyle her şey iyi ve sağlıklı olur; cinsel haz ancak böyle, ve ancak çanak taşacak kadar dolduğu zaman ya da insan yeni bir insanı özlediği zaman ortaya çıkar – günümüzde ise zaten on defa sıkılmış limonlar onbirinci ve onikinci defa sıkılıyor." (Aktaran W. Kuppel, 1981, s. 147 vd.).

210. Kadın, sırnaşık erkeğin önünde bacaklarını çaprazlıyor.
Tacuinum sanitatis, 1445 civarı.

Daha Gabriel de Foigny 1676 yılında *La Terre Australe Connue* adlı yazısında, bizde giysilerin, bir erkek *çıplak* karısının karşısında çok az tahrik olduğu için icat edildiğini açıklıyor: "Görünmeyen şeyleri arzulamak ve kendini kaptırmak, ve özgürce doyuma ulaşılanları da hor görmek doğamızın bir özelliğidir." (Aktaran E. Rettich, 1976, s. 361). Ya da W. Zude, 1916, s. 44 vd.: "Buna karşılık, bir kez çıplak doğa insanlarının arasında yaşamak zorunda kalmış her araştırma seyyahının bildiği gibi, çırılçıplaklıkta merak edilen bir şey kalmıyor ve çekicilik gücü, alışkanlıkla çabucak zayıflıyor." Ve I. Bloch, 1907, s. 173'te şunları söylüyor: "Eğer *kasıtlı olarak* cinsel ya da herhangi bir yapay uğrak eklersek, çıplaklık şehvetli bir çekicilik etkisinde bulunur. Buna karşılık iffetperestlik çıplaklığa gizli bir tutkuyla bakmaktan başka bir şey değildir."

19) Aktaran U. Linse, 1985, s. 245 vd. Bu düşünce, cinselliğe ilişkin ünlü komünist "su bardağı kuramı"nı önceliyor.

20) G. Cohn-Bendit / D. Cohn-Bendit, 1968, s. 124, 134.

21) Bkz. G. Schmidt, 1986, s. 48 vd.

22) Bkz. U. Preuss-Lausitz, 1983, s. 100.

23) W. Seitter, 1979, s. 6.

24) Herhalde bu eleştirmenler evrensellik iddiasını, doğuştan gelmelik iddiasıyla karıştırmışlar.

25) C. Meves, 1984, s. 51'e göre, erkek çocukların çoğu yaklaşık beş yaşında, kızlar ise genellikle iki yaşında utanmaya başlıyorlar.

26) Bkz. L. Arnold-Carey, 1972, s. 43.

27) H. Ahrens, 1983, s. 53.

28) S. K. Johnson, 1972, s. 13. Bu makalenin bir kopyasını Oliver König sayesinde elde ettim. Altmışlı yıllarda bilimadamları, ABD'deki nüdist kamplarında, 16-20 yaşları arasındaki gençlerin hemen hemen hiç görülmediğini saptamışlardı. Kamplarda bulunan az sayıdaki genç de, çok sıcak havalarda bile asla soyunmuyordu. Bkz. F. Ilfeld / R. Lauer, 1964, s. 46, ayrıca H.-H. Eckardt, 1952, s. 85.

29) Bkz. J. D. Douglas / P. K. Rasmussen / C. A. Flanagan, 1977, s. 160.

30) R. Merten, 1982, s. 20.

31) Bkz. V. Anttila / I. Talve, 1980, s. 44 vd.

32) Bkz. H. Kentler, 1979, s. 74 vd. 1920'li yıllarda Letonya'da da, iki cinsin birlikte girdikleri çıplak buhar banyosunda, ergenlik ya da ilk gençlik çağındaki çıplaklar yokmuş gibi görünüyor (Haralds Biezais: 23 Kasım 1985 tarihli görüşme). Geç 19. yüzyılın Letonyalı genç kızların, en azından yabancıların önünde, değil belden aşağılarını, kollarını ya da memelerini bile asla açmadıkları söyleniyor. Bkz. F. Tetzner, 1902, s. 167.

33) Bkz. E. Aaltonen, 1953, s. 164.

34) Bkz. A. S. Neill, 1969, s. 219.

35) J. Popenoe, 1971, s. 67.

36) Bkz. G. Spitzer, 1985, s. 79; aynı yazar, 1987, s. 178; O. König, 1988, s. 170. Elbette, kızların bu "çıplak dansı" yaşlı kuşakları kızdırmıştı. Örneğin, 1890 yılında North London Collegiates'in "genç hanımları"nın yaptığı sportif idmanları erkek kardeşlerinin bile izlemesine izin verilmiyordu. Bundan on bir yıl sonra, Berkeley'de, kız öğrenciler için yapılan bir basketbol sahası, dört metre yüksekliğinde ve budak delikleri bulunmayan ahşap çitlerle çevrilmişti; 1911 yılında, Tunbridge Wells'te,

"Annelerin ve *hekim olan babaların* davet edildiği yıllık bir jimnastik gösterisi başlatılmıştı." (S. Delamont, 1989, s. 82 vd.)

37) Bkz. É.-E.-R. Ribo, 1931, s. 109. Bali'de de kız ve erkek çocukları, ergenlik çağına geldiklerinde artık herkesin önünde yıkanmazlardı. Bkz. W. Weck, 1976, s. 118.

38) Bkz. P. P. Kok, 1926, s. 934.

39) Bkz. J. M. Garvan, 1964, s. 37. Ayrıca bkz. H. I. Hogbin, 1946, s. 187 (Wogeo adalılar).

40) Bkz. P. Knops, 1938, s. 487 vd.

41) Bkz. W. Thalbitzer, 1941, s. 604.

42) Jean L. Briggs: 30 Ekim 1986 tarihli mektup. Kuzey Tayland'daki Karlar'ın geleneksel evinde sadece bir oda vardır, ama bu oda genellikle yeniyetmelik çağındaki kızların alanını, diğer oturma alanından ayıran bir paravanla ikiye ayrılır. Bir ailede bu yaşta bir kız çocuğu varsa, aynı yaştaki erkek çocuğu asla evde değil, kızları bulunmayan bir dostlarının evinde uyur. Bkz. P. Lewis / E. Lewis, 1984, s. 86 vd. Orta Kanada'daki Swampy Creeler'de kızlar ergenlik çağının başlamasıyla birlikte son derece ürkek ve çekingen olurlar. İlk âdet görmeyle başlayan bir aylık bir izolasyondan sonra, yüzlerinde boncuktan yapılma –utangaçlık işareti– bir peçeyle başkalarının karşısına çıkarlar. Bkz. L. Mason, 1967, s. 48.

43) Trobriandlı bir kız bebek, 14-16 aylıkken, memeden kesildiğinde, ona iç kabuktan yapılma ilk eteği giydirilir ama yaklaşık 6 yaşına gelinceye kadar sahil yakınlarında –asla köyde değil– çıplak dolaşır (Ingrid Bell: 14 Ekim 1986 tarihli mektup). Birçok toplumda küçük kızlar erkek çocuklardan çok daha erkenden giydirilir. Yeni Gine'deki Jaleler'de ve Daniler'de kız çocuklara 1 ile 2 yaşlarında *bubul* denilen eteklikler giydirilir; erkek çocuklara penis su kabakları ise ancak çok sonraları, erginleme töreninde takılır. "Küçük bir erkek çocuğunun, henüz utanması gereken bir şeyi yoktur," denir. Bkz. R. C. Brumbaugh, 1980, s. 337 vd. Pencaplı anneler erkek çocuklarının 4 ya da 5 yaşlarına kadar sokakta çıplak oynamalarına izin verirlerken, kızlarına –daha bebek yaşlarında– vulvalarının hep gizlemeleri gereken pis bir şey olduğunu öğretirler. Bkz. P. Hershman, 1977, s. 272. Somali kızları, erkek çocukların tersine daha sonra dikilip kapatılacak olan genital organlarını hep örterler. Bkz. I. M. Lewis, 1965, s. 339. Bajau Lautlar'da, karşı cinsin de sık sık görebildiği erkek genital organlarının tersine, özellikle genç kızların vulvası son derece ayıp yüklüdür. İki kadın, bir erkek etnoloğun yanında, bir erkeğin penisinin tahmini büyüklüğü, yapısı, ve cinsel birleşme sırasında nasıl davranacağı hakkında konuşuyorlardı. Konuşma "daha çok klinik" bir tarzda yapılıyordu. (H. A. Nimmo, 1970, s. 252 vd.). Hadzalar'da erkek çocuklara, en erken ergenliğin başlamasıyla birlikte, genital organları örten küçük bir yaban kedisi kürkü verilir, kız çocukları ise daha emekleme yaşlarında kalçalarını, üzerinden genital organları örten boncuk ipler sarkan bir deri kuşak (*zambéda*) giyerler. Genç kızlar da bu edep örtüsünün üstüne bir de, özellikle kalçaları örtmeye yarayan bir kara topuklu antilop kürkü (*loaakoo*) giyerler. Bkz. L. Kohl-Larsen, 1958, s. 57 vd.; G. W. B. Huntingford, 1953, s. 133. Ayrıca bkz. P. L. Newman, 1965, s. 15 (Yukarı Asaro vadisindeki Gururumbalar); T. O. Beidelman, 1967, s. 37, 62 (Kagurular, Ngulular); P. Gulliver / P. H. Gulliver, 1953, s. 58 (Turkanalar); R. A. LeVine, 1959, s. 981 (Gusiiler); C. C. Willoughby, 1905, s. 502 (Neuengland Kızılderilileri); J. C. D. Lawrence, 1957, s. 105 (Niloham Itesoları); E.

M. Albert, 1960, s. 187 (Tutsiler, Hutular); B. Shore, 1982, s. 228 (Samoalılar); R. Mitton, 1983, s. 190 (Asmatlar); J. Nilles, 1943, s. 110 (Bismarck-Gebirge'deki Kumanlar); G. van den Boom, 1964, s. 193 (Wandambalar); C. Baroin, 1987, s. 141 (Tubular); E. Brandewie, 1988 (Mbowamblar).

44) Irenäus Eibl-Eibesfeldt: 28 Haziran 1988 tarihli mektup; W. Schiefenhövel, 1982, s. 161.

45) S. Freud, 1942, V, s. 78.

46) Sık sık küçük çocuklar utanmadığı için, utanma duygusunun doğuştan gelemeyeceği söylenmiştir. Elbette bu ciddiye alınabilir bir argüman değildir. "Elbette, utanma duygusu ancak çocuğun belirli bir zihinsel gelişimiyle birlikte ortaya çıkar, ama bu onun tüm insanlarda var olan bir özellik oluşuna karşı bir kanıt değildir, çünkü dişler de ancak doğumdan sonra çıkarlar, ama dişlere sahip olmak, tüm insanlara ait bir özelliktir." (R. Meringer, 1913, s. 132).

47) I. Eibl-Eibesfeldt, 1983, s. 30 ve 14 Temmuz 1988 tarihli mektup. Ancak, yazar, insanın "doğuştan gelen eğilimlerinin" ötesine geçebileceğini de kabul ediyor.

48) Kitabı Mukaddes'in Yaradılış bölümünde olduğu gibi Kuran 7, 21'de de çıplaklığın farkına varılmasının, daha doğru bir deyişle *erotize edilmesinin* ilk günahından söz ediliyor. Ancak 7. Sure 28. Ayette, ilk insanların, "edep yerleri" (*suatihima*) görülebilsin ve utansınlar diye giysilerinin çıkartıldığı söyleniyor; bu da Eski Ahit'teki öğretinin tersine, başlangıçsal bir 'masum' çıplaklık bulunmadığı anlamına geliyor. İlk günahın suçu ancak hadislerde Havva'ya yüklenmiştir.

49) B. Bettelheim, 1980, s. 215 vd, s. 221. Yazara göre, cinsel duyguların bastırılması, ilgili kişilerin, belli ki yetişkin olduklarında birbirlerine karşı büyük bir fiziksel ve ruhsal mesafe içinde durmalarına ve her türlü bedensel temastan korkarak kaçınmalarına yol açmıştır. Bkz. a.g.y., s. 218.

50) J. Snarey / L. Son, 1986, s. 104'e göre, bedensel utanç yaklaşık 9 ya da 10 yaşlarında başlamaktadır. Bu çağda çocuklar, büyüklerin çıplaklığından da sık sık utanç duymaya başlarlar. Belki de şöyle denilebilir: nasıl ki yabancılamak küçük çocukları yabancılardan koruyorsa, ergenlik utancı da yeniyetmeleri olasılıkla henüz olgunlaşmamış bedene zarar verecek hamileliklerden korumaktadır.

51) Bkz. M. E. Spiro, 1958, s. 329 vd. Ayrıca bkz. N. Datan, 1977, s. 337.

52) Bkz. M. E. Spiro, 1979, s. 27, 98 vd. Birçok psikanalizci, örneğin F. E. Hoevels, 1984, s. 108, çocukların ya da gençlerin utancını, onların zaten eğitim yoluyla "çıplaklık tabusunun varlığını" öğrenmiş olmalarına dayandırıyor. Ancak, Kibbuzt örnekleri, utancın eğitime *karşı* da geliştiğini açıkça gösteriyor.

53) Bkz. Y. Talmon, 1972, s. 155 vd.

54) Melford E. Spiro: 17 Aralık 1986 tarihli mektup.

55) C. Gehrke, 1986, s. 73.

Ek:
Buraya Kadar Yapılan Eleştirilere Yanıt: "Görgül" İtirazlar

1) N. Elias, 1988a, s. 38.

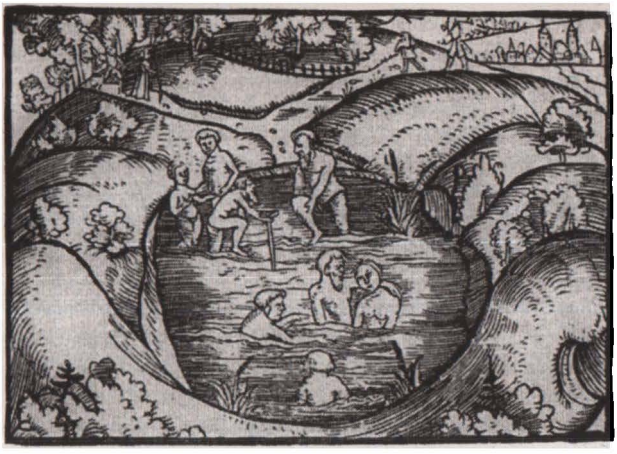
2) N. Elias, a.g.y.

3) N. Elias, 1939, I, s. 319 vd.

4) N. Elias, a.g.y., s. 319.

5) Günümüzden sadece birkaç örnek: Örneğin R. Pape, 1986, s. 90'da "Kadınlar, banyolarda erkeklerle rahatlıkla ve eşit haklara sahip olarak buluşuyorlar. Kilise için bir suç teşkil eden zina, burada kadınlar tarafından işlense bile, hoş görülüyor; hatta banyo raporlarının gösterdiğine göre, sık sık kocaların gözleri önünde gerçekleşiyor." W. Hansen, biraz daha ılımlı, 1967, s. 32 vd.; R. Delort, 1972, s. 115; G. Pallaver, 1987, s. 161 vd.; D. Hammer-Tugendhat, 1985, s. 35; L. Schmugge, 1987, s. 85; H. Kuzmics, 1989, s. 97 ya da U. Paravicini, 1985, s. 20'de çıplaklığı ilk önce Reformasyon'un ve Karşı Reformasyon'un tabulaştırdığını söylüyor. Ayrıca bkz. G. Heinshon / O. Steiger, 1985, s. 246'da, Erken Yeni Çağ'da "haz cinselliğinin kökünün kazınmasından" ve kamusal alanda çıplaklığın, dışkılamanın vb. "terörist bir biçimde yasaklanmasından" söz ediyorlar. Benzer bir biçimde, B. Loewenstein, 1987, s. 261 vd. Alexander Fritscher, benim şimdiye kadarki Elias eleştirimin son derece "polemik, küstah bir edayla yazıldığını", bu yüzden, bundan sonraki ciltlerin "Norbert Elias'ın bilimsel hâkimiyetine ve tez gücüne ciddi olarak saldıracak ciddiyette" olup olmadıklarına ilişkin "büyük bir kuşku" duyulması gerektiği hissini bildiriyor; sonra da Ortaçağ'daki davranış biçimleri hakkında RIAS Berlin'in özel programından (25 Şubat 1989) çok, "Ördekköy'den Haberler" çocuk programına yakışacak bir imgeyi – belli ki ciddi ciddi– sunuyor: "Federal hükümetin Bonn'da bir akşam yemeği yediği düşünülsün", diyor yazar ve bunun Ortaçağ'ın sonunda nasıl gerçekleşebileceğini betimliyor: "Masada bir yarım inek, İçişleri Bakanı Zimmerman bir et bıçağıyla payını alıyor. Posta Bakanı Schwarz-Schilling de olup biteni ilgiyle ve bu arada masa örtüsünü koklayarak gözlemliyor. Eğitim Bakanı Jürgen W. Möllemann elleriyle birkaç porsiyon patates (*sic!*) alıyor. Dışişleri Bakanı Genscher ve Aile Bakanı Lehr de mevcut biricik kaşıkla, masanın ortasındaki büyük çorba tenceresinden birlikte yiyorlar. Tam da Gelişme Bakanı Klein'ın adeta cüretle ve iyice duyulur bir biçimde geğirdiği sırada, şansölye iyi ısıtılan salona giriyor. Helmut Kohl, ayağındaki bir çift ahşap sandalet dışında çıplak, masanın başındaki topluluğa katılmadan önce, çabucak Almanya Bakanı bayan Wilm'in kalçalarını elliyor."

6) G. Vigarello, 1988, s. 41. Bu kitabın ilk cildinde, Ortaçağ'ın tüm dönemlerinde banyoların ezici bir çoğunluğunda kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı yıkandıklarını, hatta birçok kentte ve köyde erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı banyolar bulunduğunu, ayrıntılı olarak kanıtladım. (Örneğin bkz. J. G. Batton, 1864, s. 94; R. Hoffmann, 1885, s. 7; H. Roeseler, 1917, s. 67; L. Ernst, 1954, s. 316); bu arada tesisin bir *kadınlar* banyosu olup olmadığı, ancak dolaylı yollardan anlaşılabilir; örneğin 14. yüzyılın ilk yarısından kalma Regensburg'un *Wunderbuch*'unda [Yaralar Kitabı], "Schefter Caddesi'ndeki kadınlar hamamında natırlık yapan Witlein"den söz edilmektedir. Bkz. J. Widemann, 1912, s. 751; F. Bastian / J. Widemann, 1956, s. 470. Örneğin 15. yüzyılda Michel Menot gibi bir halk vaizi, Tours'da "düpedüz birer genelev olan, kadın ve erkek ayrımı yapılmayan, halka açık banyolar" bulunduğundan galeyana geliyorsa. (Aktaran J. Rossiaud, 1989, s. 228; ayrıca bkz. A. Cabanès, yıl belirtilmemiş, II, s. 256 vd.) buradan, kimi yörelerde cins ayrımının bulunmamasının adeta bir genelevin kıstasını oluşturduğunu anlıyoruz. Örneğin, Luzern'in 1300'de kaleme alınan ama daha eski tanımları veren en eski kent kitabında, hemen hemen

211. "Locus amoenus": Wepchen'de soğuk banyo.
Stumpf'un *Schweizerchronik*'inden gravür, 1548.

benzer şeyler söyleniyor: "Ritzmans ve Stecken'in banyosunda kadınlar yıkansın, aynı günde erkekler J. U.'da yıkansın." (J. E. Kopp, 1854, s. 350.) Ender durumlarda –örneğin Basel'de ya da Strasbourg'da– erkekler ve kadınlar geçici olarak aynı mekânda yıkanırlardı, erkekler bir *bruoch*, kadınlar da sadece belden aşağılarını değil, karınlarını ve göğüslerini de örten bir *badehr* giyerlerdi. Ancak bu kentlerde de Ortaçağ'ın sonuna doğru, karma banyolar yasaklanmıştı, Strasbourg'ta buna gerekçe olarak, yabancı erkeklerin bu banyolarda ahlak skandallarına yol açtıkları gösterilmişti. Bu kentte erkekler için beş, kadınlar için ise üç banyo açılmıştı, ve karşı cinsten birisini içeri alan bir banyocu cezasını beş pfund denarla öderdi. Bkz. C. Wittmer, 1961, s. 92. Erkek ve kadın banyoları aynı çatı altında yer alıyorsa, her iki bölüm de genellikle –Krakow'daki gibi– tavana kadar uzanan bir ahşap duvarla birbirinden ayrılırdı, ve elbette farklı cinsler yine ayrı mekanlarda soyunup giyinirdi. Bkz. A. Jelicz, 1981, s. 99. Gerçi zaman zaman –çok ayıp karşılansa da– kimi kadınlar sokakta sadece bir *badehr* giyinmiş olarak banyoya giderlerdi (Bkz. A. Martin, 1931, s. 60), ancak bu giysi bedenlerini göğüslerinden dizlerine kadar örterdi. O dönemde bir erkeğin bir kadını belden yukarısı çıplak banyoya giderken görmesinin ne denli olağandışı bir şey olduğunu, seyyah Jacques Le Saige'in, La Tour-du-Pin'de bir handa gecelediği sırada başına gelen olayı, kendisinden sonra geleceklere aktarmayı gerekli görmesinden anlıyoruz. Seyyah tesadüfen mutfağa girdiğinde, hancı kadını perdeleri çekilmemiş bir banyo teknesinde, çıplak memelerini görebileceği bir biçimde otururken yakalamıştı. Utanç içinde gerisin geri dönmüş ve sonradan, doğum yapan kadınların, *kadın* komşularını (burada bkz. E. Sturtevant, 1917, s. 191 vd.), banyo teknesinde otturarak karşıladıklarını öğrenmişti: "Böylece, akşam yemeğimizin hazır olup olmadığını görmek için mutfağa girdim ve ev sahibesini bir küvetin içinde gevşemiş bir şekilde banyo yaparken buldum ve etrafında

konuk kadınlar vardı. Çok şaşırmıştım, çünkü karnına kadar çırılçıplaktı ve önünde konuklara yemekleri verdiği masa durmaktaydı. Ve bize, bir kadın doğum yaparken, her gün çıplak banyo yaparken görüldüğünü ve komşuların sık sık sözü edilen bu kadının yanına yemek hazırlamaya geldiklerini söyledi. Bundan çok utandım ve mutfaktan hızla çıktım." (Aktaran P. Négrier, 1925, s. 317 vd.). Ortaçağ'ın sonuna doğru ve Yeniçağ'ın başlarında gerçekten de cinsler bir arada çıplak banyo yapıyorlardıysa, 1535 yılında kadın erkek hep birlikte banyoya giden, girişte giysilerini çıkartan ve sonra çıplak bir halde yan yana oturan Amsterdamlı Adamitler'den öfkeyle söz edilmesi tamamen anlaşılmaz bir durumdur. Bkz. J. Friedman, 1987, s. 283. (Bu kitabın birinci cildinde sayısız başka örnek bulunuyor. Rahatsız edilmeden hayal kurmayı sürdürmek isteyen T. Kleinspehn'e göre, 1989, s. 104, tüm bu örnekler sadece "tek tük karşı kanıtlar"dır.) Ortaçağ Bizansı'nda da erkekler için (ανδριωα λουτρα) ve kadınlar için (γυναικεια πουιρα) banyolar vardı. Yaklaşık 6. yüzyıla kadar tek tük karma banyo (ανδρογυνα πουτρα) bulunuyordu, ama bunlara şaibeli gözüyle bakılıyordu. Bu yüzden I. İustinianos, bir kadının yabancı erkeklerle birlikte, şehevi niyetlerle banyo yapmasını ("commune lavacrum viris libidinis causa") bir boşanma nedeni olarak kabul etmişti. Euagrios Skholastikos'un bildirdiğine göre, 4. yüzyılda kimi Anakhoretler απαθεια'larını sınamak için karma banyoya [*balnea mixta*] girerlerdi; Konstantialı Epiphanios, dikkatsizlik ederek böyle bir banyoya giren Hıristiyan bir bakirenin, orada kendisini terbiyesizce ellemek isteyen genç bir erkeği, Kont Drakula'yı korkutur gibi, ıstavroz çıkartarak korkuttuğunu bildiriyor. Bkz. A. Lumpe, 1979, s. 157 vd. Şark'ta, gevşek ve ahlaksız Haçlıların Akra'da kurdukları *balneum*'da bile, cinsler ayrımı yapılıyordu. Bkz. J. Prawer, 1972, s. 88. Buna karşılık, Ortaçağ'ın sonundaki ve Yeniçağ'ın başındaki ilkel banyolarda erkek ve kadınların –*bruoch* ve *badehr* giyinmiş bir halde– birlikte banyo yapmaları ender bir durum değildi (Bkz. L. Geizkofler, 1873, s. 106), burada banyo havuzu, yine de bir tahta perdeyle erkek ve kadınlar için ikiye ayrılmış olurdu. Bu tahta perde bulunmadığında, karşı cinsin kalabalık olması, banyoya gelen birisini sıkıntıya sokardı. Örneğin 1573 yılında Hans Ulrich Krafft eşlikçisiyle birlikte Aargau'da boş bir havuza giriyor. Bir süre sonra çoğu yaşlı yirmi iki kadın da banyoya geliyor; erkekler bu kadınlarla önce 'dostça' muhabbet ediyorlar. Ancak, Krafft, iki erkek kaldıklarını fark ettiğinde "bu kadar kadının arasında oturmaktan bana fenalık geldi" diyor ve ikisi de oradan çabucak uzaklaşıyorlar. Bkz. E. W. Zeeden, 1968, s. 304. *Daha önceki dönemde* karşıt cinsteki kişilerin bir arada banyo yapmasının doğal bir durum olamayacağını, örneğin John Mandeville'in 14. yüzyılda, Güney Asya'da erkekler ve kadınların bir arada suya girmelerini bir tuhaflık olarak bildirmesinden anlayabiliyoruz: "Ve kadınlar erkeklerden utanmıyorlar ve böyle birlikte suyun içinde yatıyorlar." (1989, s. 182). Poggio tarzı vahşi hamam haberlerine ya da bunlara karşılık düşen resimli anlatımlara gelince, birinci ciltte, Elias'ın ve yandaşlarının bunların karakterlerini yanlış anladıklarını göstermiştim. Bu resimlerde gerçeklik yansıtılmamakta, tersine, ilkbaharın ve bengi gençliğin ve tenselliğin egemen olduğu yabanıl bir ortamda bir dünya cennetine ilişkin *locus amoenus* [hoşa giden yer] ütopyası canlandırılmaktadır. (Resim 211) Bunun için bkz. M. Bitz, 1989, s. 48 vd.

7) Valerius Maximus IX, 1.8.

8) Bkz. J. Rossiaud, 1982, s. 68. M. Maurer, 1989, s. 238'de "dönemin insanları bile bu ayrımı yapmakta zorlanmışlarken" benim Elias'a namuslu banyolarla genelev

banyoları arasındaki farkı görmediği suçlamasını yöneltemeyeceğimi, çünkü Viyana banyolarının daha erken zamanlardan, gizli genelev olarak kabul edildiklerini ortaya koyduğumu söylüyor. Bu tartışmayı anlamadığımı itiraf etmeliyim. *Eğer* Viyana'daki banyoların çoğu, namussuz kabul edilmişse, namussuz kabul edilmiştir. O zaman, "dönemin insanları" neden "ayrım yapmakta" zorlanmış olsunlar ki? O dönemdeki bu tür iddiaların abartılı olması doğal olabilir – örneğin 1484 yılında Silezyalı şövalye Nikolaus von Popplau, tüm İngiltere'nin hemen hemen büyük bir genelev olduğunu söylemişti (Bkz. A. Kalckhoff, 1980, s. 376)–, ama bu tür iddialar ayrım yapmayı gerektirir. Ve ayrım da *tamamen belirtik* bir biçimde yapılmıştır. Örneğin 1417 yılında Londra'nın iç kentinin ve Londra yargısının alanında olan kenar mahallelerin tüm genelevleri, sayısız ahlak suçu ve başka suçlar yüzünden kapatılmıştı; ama bunlara onbir yıl sonra, ancak, katı bir cinsiyetler ayrımına uyulması, banyoyu işletenin Londra yurttaşı olması ve banyonun "onurlu" yani namuslu olması koşuluyla yeniden izin verilmişti Bkz. R. M. Karras, 1989, s. 408 vd. İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da (Bkz. L. Le Pileur, 1908, s. 8 vd., 79, 99) ve Almanca konuşulan alanda da bu kategoriler kesinlikle birbirinden ayrılmıştı –14. yüzyılın Basel'inde ünlü bir "onursuz" banyo, kenar mahalledeki St. Leonhard banyosuydu (Bkz. D. A. Fechter, 1956, s. 82). Elbette, bu durum, bazı yerlerde normal banyoyla genelev arasındaki gri bölgede yer alan kötü ünlü banyoların da bulunduğunu dışlamıyor.

9) Bkz. H. P. Niedhammer, 1906, s. 286 vd. Ayrıca bkz. H. Kellenbenz, 1959, s. 237, 245.

10) Bkz. A. Tobler / E. Lommatzsch, 1915, sütun 985 vd.

11) Cinsel ilişkiye açık havada giren fahişeler daha hesaplıydı. Örneğin Guise kentinde pazarın kurulduğu gün, kentin fahişelerinin yanı sıra, müşterileri –bugünkü kent parkları olmadığı için– ormana götüren ve sadece normal ücretin yarısını alan "tatlı hayat dilberleri" de müşterilerin hizmetindeydi. Bkz. A. Terroine, 1978, s. 262 vd. Genel olarak izleyen yüzyıllarda –özel kriz dönemleri bir yana– Batı Avrupa'da fiyatlar sabit kalmış görünüyor. 1560 yılında Sevilla'da ya da Valencia'da iyi bir zanaatçının geneleve gitmesi onun günlük gelirinin sadece yaklaşık 1/5'ine mal oluyordu. Bkz. J. Solé, 1979, s. 211. 18. yüzyılın ikinci yarısında Paris'te en ucuz fahişelerin vizitesi J.-P. Bertaud, 1989, s. 219'a göre 1-2 sou; A. Rosa, 1988, s. 37'ye göre 6 sou'ydu; bu dönemde sıradan bir işçi günde 8 sou ile 1 livre arasında kazanıyordu. J.-P. Bertaud, a.g.y., s. 221'e göre 'ortalama bir fahişe' 3 sou ile 3 livre arasında vizite alıyordu, en pahalıların fiyatı 18 livre'i buluyordu. R. Darnton, 1985, s. 122'ye göre diplomalı bir marangoz günde 2 ile 3 livre kazanıyordu.

12) Bkz. J. Rossiaud, 1976, s. 306, 306 vd. Zaman zaman bu tür banyo genelevlere kadınlar da geliyordu ve anlaşıldığına göre bunların hepsi orada sevgilileriyle buluşmaya gelen kadınlar değildi. Örneğin 15. yüzyılın ortasında Dijonlu iki saygıdeğer kadın, orada kendilerine "masaj" yaptırmak için 'Estuves Saint Philibert'e düzenli olarak gidiyorlardı. Bu banyo aslında ünlü mama Jeanne Saignant tarafından işletilen bir genelev olduğuna göre, (Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 38), kadınların kendilerini orada elle tatmin ettirdikleri düşüncesi akla yatkın geliyor.

13) N. Elias, 1988a, s. 38. Vurgulama bana ait. Elias, bu resimde "Konstanz Gölü kıyısındaki küçük bir kaplıcadaki bir dostluk toplantısı"nın söz konusu olduğunu iddia eden A. Martin, 1906, s. 250'ye de dayanabilir.

14) N. Elias, 1939, I, s. 295.

15) N. Elias, a.g.y., s. 296.

16) Bkz. C. Wittmer, 1961, s. 93, 111. 1466 yılında orada, St. Elisabeth kapısının önünde bir başka banyonun bulunduğundan da söz edilir.

17) Bkz. D. Dufour, 1899, s. 134 vd.

18) Bkz. D. Staerk, 1972, s. 551.

19) Bkz. C. Andersson, 1988, s. 31. Schongauer'in 1480 yılına ait bir bakır gravüründe, beş ahmak genç kadından birisi sol eliyle lambayı aşağıya doğru tutuyor ve sağ elinin baş ve işaret parmaklarını çaprazlıyor. Bkz. M. Bernhard, 1980, s. 109.

20) Bkz. H. P. Duerr, 1988a, s. 34 vd.

21) *Roman de la Rose,* 14328 vd.

22) 'Garten der Vanitas', aşkın, cinselliğin, şehvetin ve güzelliğin geçiciliğini çok erken bir dönemde dile getiriyor ve özellikle kadınlar tarafından işlenen zinayı yargılıyor. Bkz. P. F. Watson, 1979, s. 54 vd.

23) Bkz. D. Walz, 1988, s. 354; P. Wapnexski, 1979, s. 24 vd.

24) Bkz. H. Aurenhammer, 1959, s. 60 vd.; J. Seibert, 1982, s. 16, 149; J. C. J. Metford, 1983, s. 30; L. Wehrhahn-Strauch, 1968, sütun 78 vd.; R. Schenda / S. Schenda, 1975, sütun 138 vd. Ayrıca bkz. G. Göbel / D. Hüppner, 1985, s. 88 vd. Daha eski Mısırlılarda maymun özellikle kadın cinselliğinin simgesiydi. Müstehcen bir duvar resminde birbirleriyle yatan partnerler maymun hatlarına sahiptirler ve mezarlarda, mezar sahibinin karısının oturduğu sandalye resminin altına genellikle küçük bir maymun resmedilirdi. Bkz. L. Manniche, 1987, s. 43 vd. Baba –bizdeki "Pavian" sözcüğü buradan türetilmiştir– erkek cinsel iktidarının tanrısıdır. Bkz. E. Brunner-Traut, 1975, sütun 85. Mayalar'da maymun rasgele eşlerle yapılan cinsel ilişkiyi ve zinayı temsil ederdi. Uaxactún'daki bir çanak parçasında, çıplak ay tanrıçasının memesini tutan bir maymun resmedilmiştir. Bkz. M. Romain, 1988, s. 293 vd.

25) Bkz. H. W. Janson, 1952, s. 262, 278; E. Radtke, 1979, s. 242; S. Battaglia, 1962, II, s. 191.

26) Bkz. A. de Vries, 1974, s. 17.

27) Daha ender durumlarda ipteki maymun kadını değil,–Geiler von Kaisersberg'in "sevgililerin kötü tutkular tarafından bir ipe bağlıymış gibi yönlendirilmelerinden beri" diyerek dile getirdiği gibi– aşkın ipiyle bağlanmış çılgın âşığı simgeler. Bkz. M. Stokstad / J. Stannard, 1983, s. 218. Ayrıca bkz. P. J. J. van Thiel, 1968, s. 98.

28) Bkz. H. W. Janson, 1952, s. 264 vd. İnsanlığı baştan çıkaran şeytan da zaman zaman cadılar meydanında maymun olarak görünmüştür. Bkz. P. Dinzelbacher, 1988, s. 158.

29) T. Murner, 1894, § 14 [d 7b vd.]. Ayrıca bkz. W. Hoenninger, 1929, s. 50 ve R. W. Scribner, 1981, s. 41 vd.

30) Sebastian Brant'ın *Narrenschiff*'indeki [Deliler Gemisi] 'Von buolem' bölümünü süsleyen ahşap gravürde 'Kadın Venüs'ün ayaklarının dibinde bir maymun oturur. Bkz. S. Brant, 1494, CIV.

31) Daha eski tarihli bir modelde aynı sahne arka planda kadın tellalı bir kadınla serimlenmiştir. Bkz. W. v. Bode / W. F. Volbach, 1918, Tablo VII, 12.

32) L. Landucci, 1978, s. 138.

33) Bkz. W. Salmen, 1983, s. 33, 35, 75.

34) Bkz. P. Browe, 1928, s. 249.

35) a.g.y., s. 253; T. Hampe, 1902, s. 22.

36) *Schwabenspiegel* [Ülke hukuku], ed. F. L. A. v. Lassberg, 1840, § 15. Çalgıcıların sosyal konumu Ortaçağ'ın sonuna doğru iyileştiyse de (Bkz. E. Schubert, 1988, s. 119) en azından ünleri kötü kalmıştır. Örneğin Kölnlü kuyumcular –Lübeck'tekiler gibi– "ne çalgıcıların ne gezgin kişilerin" çocuklarını değil, sadece "gerçek bir evlilik çocuğu" olan çocukları çırak kabul ediyorlardı. (Bkz. E. Maschke, 1967, s. 14), ve daha 17. yüzyılda Osterode loncalarının iradesi "değirmencilerin, hamamcıların, keten dokumacıların, çobanların, çalgıcıların vb. oğullarını ya da kızlarını loncalara alınmamasını" belirliyordu. Bkz. H. Wendt, 1988, s. 336.

37) Öyle anlaşılıyor ki, bu görüşe göre, pandomimcilerin ya da soytarıların duyguları ya da ruh hallerini dile getirmesine ya da çalgıcıların kendilerine ait olmayan duyguları üretmesine anlayış gösterilmiyordu; bu tutuma Avrupa'nın kenar bölgelerindeki yaşlı köylülerde hâlâ rastlanmaktadır. Bkz. A. Kalckhoff, 1983, s. 284 vd. *Sachsenspiegel*'e göre, hukuksal bir mücadelede başka bir kişiyi temsil edenlerin, savunma parası almaya hakları yoktu. Daha 18. yüzyılda kadın oyuncuların 'fahişelikleri' başka şeylerin yanı sıra, kendilerine ait olmayan duyguları dile getirmelerine de dayanıyordu. Bkz. K. Laermann, 1989, s. 147 vd.

38) Bkz. O. Beneke, 1889, s. 27 vd.; W. Hartung, 1982, s. 66 vd. Rus Ortodoks Kilisesi de, Bizans geleneğine uyarak çalgıcıları *igry besovskija* ("şeytani çalgıcılar") olarak yargılamıştı ve 1509 yılına ait bir yasaya göre, çalgıcılar evlere giremezlerdi. Regensburg (1512) ve Augsburg (1517) ruhani meclislerinde bu *dampnabile*'lerin komünyon ayininden dışlanmaları belirlenmişti ve kimi yörelerde tıpkı fahişeler gibi onların üzerine de, belirli renklerde paçavralar ve kumaş şeritleri dikilirdi. Bkz. W. Salmen, 1976, s. 13.

39) Örneğin B. Worms 1220, Boulogne 1288, Bremen 1292 ya da Paris ve Montpellier 1321. Bkz. W. Salmen, 1983, s. 47 vd., s. 53. Birçok yörede, hancıların çalgıcıları ağırlama yükümlülüğü de kaldırılmıştı.

40) Bkz. E. Schubert, 1983, s. 237.

41) Bkz. J. Schultz, 1940, II, s. 3.

42) Bkz. W. Salmen, 1976, s. 35.

43) Örneğin R. Fossier, 1986, s. 450.

44) Aktaran A. Schultz, 1889, 578. Ayrıca bkz. R. S. Loomis, 1919, s. 255. Örneğin 1512 yılının yılbaşı gününde VIII. Heinrich'in sarayında altı hanım böyle bir kalede kendilerini genç krala ve beş soyluya karşı savunmuş ve sonunda teslim olup, galiplerle dans etmişlerdi. Bkz. B. J. Harris, 1989, s. 67. Bu motife güzel sanatlarda da rastlanır. Örneğin 14. yüzyılın ortasından kalma, Karenti'deki Reun vakfının fildişi oymalı bir ayna muhafazasında, birden fazla şövalyenin, hanımların gül atarak savundukları bir kaleye saldırmaları sahnesi resmedilmiştir. Bkz. D. D. R. Owen, 1975, s. 74; T. Husband, 1980, s. 71 vd.; R. Koechlin, 1968, levha. CLXXV vd.; L. F. Sandler, 1986, Resim 280; F. Baekeland, 1975, s. 22, 35 vd.

45) Aktaran P. Schultz, 1907, s. 61. 1230 yılından kalma bir *carmina burana*'da bekareti bozulan bir kız "er rante mir in daz purgelin / cuspide erecta" ("mızrağını kaldırdı / küçük kaleme saldırdı") diye yakınıyor (Bkz. R. Clemencic / M. Korth / U.

Müller, 1979, s. 124). Buna karşılık, Heinrich von Stadt'ta (*Apollonius* 15265 vd.) bir Aşk *kalesi*nden değil bir Aşk *hanı*ndan söz ediliyor.

46) Bkz. K. Renger, 1970, s. 32, ayrıca J. P. Filedt Kok, 1985, s. 218, ve M. Jonas, 1986, s. 77. "Kuş kafesi" ve "kuş evi" genelevi ve vajinayı, "kuş evini cilalamak" cinsel birleşmeyi imlemek için bugün de kullanılan deyimlerdir. Bkz. E. Borneman, 1984, i.66, 35.18. Hollanda dilindeki "kooien", "kuş kafesine kapatmak" sözcüğü de aynı anlama gelir. Bkz. M. Grundler, 1989, s. 28.

47) Peter Burke'nin dikkatimi çektiği, 1635 yılına ait bir mektupta, dul Caspar Barlaeus, bir arkadaşına, kendisine hediye ettiği "azgın keklikler" için teşekkür ediyor (Aktaran E. de Jongh, 1969, s. 29). Fahişeler için kullanılan eski bir İngilizce tanım da"quail"di [bıldırcın]. Bkz. H. Kostials / J. Kostials, 1909, s. 21; E. Partridge, 1968, s. 170. Kimi yörelerde "kuş" kadın genital organlarını imler. Örneğin Amerikan striptizcilerinin jargonunda vulvaya "bird" ["kuş"] denir ve erkek izleyiciler de buna uygun olarak "birdwatchers" ["kuşa bakanlar"]dır. Bkz. J. K. Skipper/C. H. McCaghy, 1971, s. 284. "Bird's nest" ["kuşun yuvası"] genital bölge ve özellikle kadının edep yeri kılları için kullanılan eski bir İngiliz deyimidir. Bkz. E. Partridge, a.g.y., s. 66. Almanca'da düzüşmek anlamındaki "vögeln", (Eski Yüksek Almanca'da *fogalon*, Orta Yüksek Almanca'da *vogelen*) deyimi ise büyük bir olasılıkla "den Vogel fangen"dan ["kuşu yakalamak"] değil, "wie die Vögel tun"tan ["kuşlar gibi yapmak"]tan türetilmiştir. Bkz. J. Grimm / W. Grimm, 1951, XXVI, sütun 432; M. Lexer, 1978, II, sütun 425.

48) Bkz. W. Harms, 1985, s. 216. "Bülbülü çıkarmak ve öttürmek" ise "bir kadını orgazma ulaştırmak" için kullanılan eski bir deyimdir. Bkz. M. Grundler, a.g.y., s. 32.

49) N. Elias, 1988a, s. 38.

50) Örneğin B. E. Uitz, 1983, s. 142'de haklı olarak Geç Ortaçağ'daki genelev kurumunun çok sayıda kültür tarihçisi tarafından, fahişelerin katı yaşamgerçeği görülmezden gelinerek "romantikleştirilmesi"nden söz etti. 15. yüzyılda, yani kendi araştırma konusu olan dönemde, Dijon'da, "genel kızların" kent genelevinden kent duvarlarının dışında özel olarak inşa edilen iki geneleve sürülmelerine karakteristik bir biçimde hiç değinmeyen J. Rossiaud, Dijon fahişelerine ilişkin romantik bir imge tasarlamış gibi görünüyor: J. Rossiaud, 1982, s. 69 vd.; 1989, *passim*. Bkz. B. Geremek, 1976, s. 262, ve benim Rossiaud'nun kitabı üzerine 10 Temmuz 1989 tarihli *Frankfurter Allgemeine*'de yazdığım tanıtım yazısı. Lyon'da da o dönemde fahişeler "kamuya açık ve iffetli" caddelerden kovuluyordu. Bkz. N. Gonthier, 1984, s. 36.

51) Bu, *Ortaçağ*'daki gelişme için kabul edilebilir, ama 16. yüzyılda başlayan bir 'uygarlaşma hamlesi'nin genelevlerin sonunu getirdiğinin tartışmasız olduğu itirazı yöneltilecektir. Elbette, bu noktada, Reformasyonun fahişeliğe karşı başlangıçta birçok yerde keskin olan tutumunun çok geçmeden yumuşadığını ve 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'nın geniş bölgelerinde fahişelere, kanıtlanmış bir suçları bulunmadığı sürece, büyük ölçüde müsamaha edildiği (Bkz. O. H. Hufton, 1974, s. 307), hatta resmi olarak yeniden izin verildiği unutulmamalıdır. Örneğin Hollanda'da Kalvinist reform 16. yüzyılın sonuna doğru genelevlerin izinlerini yenilemedi, ama kısa süre sonra genelevler yeniden kuruldu ve *schout* adı verilen bir kent memuru tarafından denetlendi. Bkz. A. Moolenaar, 1983, s. 45; C. Brown, 1984, s. 182. Frauengässli ya da Nachrichtergässli Sokağı'ndaki Bern genelevi 1534 yılında Reformasyon tarafından kapatıldı, ama kırk yıl sonra yeniden açıldı (Bkz. B. Weber, 1976, s. 84; P. Hofer,

1952, I, s. 251); Zürih'te Reformasyon Wacht Neumark'taki (bugünkü Chorgasse sokağı) iki geneleve de dokunmadı. Bkz. K. Kilchenmann, 1946, s. 39. Almanya'da gerçi 1601. yılında Landshut'ta Reformasyon fırtınalarına dayanmış olan son kent genelevlerinden birisi kapatıldı, (Bkz. J. Kirmeier, 1988a, s. 182), ama Ortaçağ'dakinden daha fazla özel genelevlere her yerde az çok göz yumuluyordu. Örneğin Londra'da fahişelik resmi olarak ortadan kaldırıldıktan sonra, kentin birçok bölgesinde, söylendiğine göre hiç cezalandırılmadığı ya da çok hafif cezalara çarptırıldığı için, yeniden ortaya çıktı; bu yüzden Philipp Stubbes 1583 yılında yayınlanan *Anatomie of Abuse* adlı kitabında, kendilerini bekleyen ceza adeta gülünç olduğu için, kentin fahişe kaynadığını saptıyordu: "Toplantıdan önce iki ya da üç gün beyaz bir çarşafın altında ya da bir cübbenin içinde (ne gülünç bir cezalandırma biçimi) yürümek, ya da bazen, günde bir ya da iki saat her zaman giydikleri giysileri giymeden geçmek ne kadar büyük bir şeyse." (Aktaran M. Vale, 1977, s. 146). Elbette böyle bir utandırma cezasının gerçeklikte nasıl bir aşağılama oluşturduğunu küçümsememek gerekir. Örneğin Samuel Zehender adında bir görgü tanığı, Bern'de 1563 yılında gerçekleşen bir fahişe kovma olayını anlatıyor: "Orada dört genel kadın, ikişer ikişer bağlanarak Kefithurm kulesinden yukarı kapıya kadar sopalarla vurularak götürüldü. Bir tanesi çok ağladığında ve kötüleştiğinde, öteki onu avuttu ve dedi ki: Ne yapmak istiyorsun, kapıya fazla kalmadı, iki adım yer! –Bu yüzden bu kadına daha çok vuruldu." (Aktaran P. Sommer, 1969, s. 97). 1646 yılında bir tesviyecinin karısı, Mary Overton, "genelev patronlarının ve fahişelerin ortak kıyısı olan" Bridewell'e götürüldüğünde, öfkelenen kocası bunun "kadının şerefini sonsuza dek mahvetmek" için ve "zorunlu durumlarda caddelerden hakarete ve alaya uğramadan kendisiyle eğlenilmeden, ıslıklanmadan ve, 'bak şu sokaklardan Bridewell'e sürülen orospu geçiyor' ve benzeri sözlerle parmakla gösterilmeden geçememesini" güvencelemek için yapıldığını yazıyor. (Aktaran M. George, 1988, s. 63). Paris de 17. yüzyılda yeniden otoritenin müsamaha gösterdiği genelevlerle dolmuştu, bu yüzden Lisalotte von Pfalz şunları yazabilmişti: "Paris'te çok fazla genelev var, sık sık asayiş bozuluyor" (Elisabeth Charlotte v. Orléans, 1871, II, s. 604). Birçok kentte, kent genelevlerinin kapatılması üzüntüyle karşılanmıştı (Bkz. G. L. Maurer, 1870, III, s. 115 vd.) ve genellikle bu adım gönülsüz atılmıştı. Örneğin, Nördlingen'deki genelev daha 1536 yılında resmi olarak kapatılmıştı ama 31 yıl sonra şöyle deniyordu: "Dilenci zabıtası Stoffel Fleischman, onları ortadan kaldırma emri almış olduğu halde, genel kadınlarla ahlaksızlık yaptığı için bugün içeri alındı, sonra salıverildi" (A. Felber, 1961, s. 55). 1577 yılında, yani Nürnberg genelevinin kapatılmasından onbeş yıl sonra, eskiden orada çalışan beş fahişe, faaliyetlerine devam ettikleri için "yanaklarından dağlanmışlardı." Bkz. U. Koenigs-Erffa, 1955, s. 278. 'Gezgin' fahişelerin konaklama koşulları da 17. yüzyıldaki katı bir ara dönemden sonra, yeniden büyük ölçüde Geç Ortaçağ'ın koşullarına benzemişti. Örneğin 1572 yılında Bern'de çıkartılan ama pek uygulanmış gibi görünmeyen bir emire göre "yerli gezgin fahişelerin de yabancılar gibi gözlemlenmeleri, nezarete alınmaları ve yemin ettirilerek doğdukları, büyüdükleri ya da evlerinin olduğu yere gönderilmeleri" gerekiyordu (Bkz. H. Rennefahrt, 1968, s. 420 vd.). 1627 yılında Estavaye kent kanunlarına göre "hiçbir ev sahibi, müşteri ve başkaları gibi, ne fahişe ne de açık saçık olmak zorundaydı." (B. de Vevey, 1932, s. 234). "Gruyères kentinin yedi yıl sonraki 'Meyhaneler ve oteller yönetmeliği' daha katıydı: "meyhaneler ve hanlar yönetmeliği: hiçbir

sefih ve fahişe kızın kalmasına izin verilmeyecek, yalnızca içecek ve yiyecek verilecek," (aynı yazarın, 1938, s. 167).

52) Aktaran R. Plötz, 1988, s. 16.

53) L. L. Otis, 1985, s. 17. Londra, Oxford ya da Cambridge gibi İngiliz kentlerinde de durum aynıydı. Bkz. J. Bellamy, 1973, s. 156.

54) Bkz. B. Geremek, 1976, s. 240, 262. Tüm kaynaklardan, 14. yüzyıl Fransası'nda otoritenin "pezevenklere"e ve "genelev mamalarına" karşı, fahişelerden daha acımasız davrandığı izlenimi ediniliyor. Bkz. A. Porteau-Bitker, 1980, s. 39. Daha 1254 yılında IX. Ludwig, tüm fahişeleri "köylerden olduğu kadar kamu alanlarından da" kovmaya girişmişti ve karşı koymaları durumunda "tüniğine ya da deri giysisine" her şeylerinin alınmasını emretmişti. İki yıl sonra, "meczup kadınlar"ı gettolaştırmakla yetinen yeni bir tamim çıkarılmıştı. "Bunun gibi, tüm kötü ve gezgin kadınlar tüm kalelerin ve kentlerin, özellikle kentlerin tüm işlek caddelerinin dışında, kent surunun çok uzağında, kilise ve mezarlık gibi tüm kutsal mekânların çok uzağında tutulacaklar; böyle uygun olmayan yerlerde bir genelev açar ya da bir fahişeyi barındırırsa, gönderdiğimiz adamlara, bu ev tarafından bir yılın geliri ödenecek." (Aktaran C. Lombroso / G. Ferrero, 1894, s. 208 vd.). Ayrıca bkz. J. Le Goff, 1980, s. 353.

55) Bkz. E. Pavan, 1980, s. 243. Daha 1233 yılında *falcıların yurttaş topluluğundan kovulması* temelindeki tüzükle fahişeler Bologna ya da Parma gibi kentlerden ömür boyu sürülmüşlerdi. Bkz. A. Vauchez, 1966, s. 533 vd.

56) Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 64. Gerçi çok geçmeden, bir zamanlar genelevlerin –olması gerektiği gibi– kentin dışında yer aldıkları, ama şimdi kentin onlarla dolu olduğuna ilişkin şikâyetler yükselmeye başlamıştı. Örneğin Burghaus'da 1307 yılında, Neuöttingen'de 1321 yılında kent kanunları kent surlarının içinde her türlü fuhuşu yasaklamıştı. Bkz. J. Kirmeier, 1988a, s. 172.

57) Basel'de daha 1293 yılında Burchard von Esch adında bir kadın tellalından söz ediliyor, ama bu adamın genelevinin meclisin denetiminde mi çalıştığı yoksa sadece müsamaha mı gösterildiği bilinmiyor. Bunu izleyen yüzyılda açıkça yarı resmi geçiş biçimleri vardı. Örneğin Basel'de 1384 ve 1409 tarihli meclis kararnamelerinde "gezgin kızları ve kadınları barındıran tüm genelev işleten kadınların, kim olurlarsa olsunlar, bu kızlardan ve kadınlardan kazandıklarının üçte birini artık almamaları" söyleniyor. Gerçi kentin içinde bu kurumlara açıkça izin verilmediği anlaşılıyor. Belli ki meclisin bu kurumlarla bazı sorunları vardı, çünkü 1388 yılında "Elschin adlı kadının St. Oswald şapelinin altındaki evinde, orada günahkâr yaşam sürdüren aleni kızlara artık ev sahibeliği yapmaması"nı kararlaştırmıştı. Bunun üzerine meclis özellikle Lys'de ve Malenzgasse sokağında birkaç "evi, güzel kadınların oturması için" kadın tellallarına satmış ya da iltizama vermişti. Bkz. D. A. Fechter, 1856, s. 115 vd.; J. Schnell, 1856, s. 41, 87. Daha 1273 Augsburg'ta sözü edilen genelevin özel bir genelev mi olduğu da henüz açıklık kazanmamış görünüyor. Aynı şey Luzern'deki genelevler için de geçerlidir, 1300 yılı dolaylarında kent kitabında onlar hakkında şöyle söyleniyor: "Meclis, aleni kadın evlerinde ve hamamlarda hiçbir yabancının gecelememesini ve orada çalgı çalmamasını kararlaştırdı." (J. E. Kopp, a.g.y., s. 350).

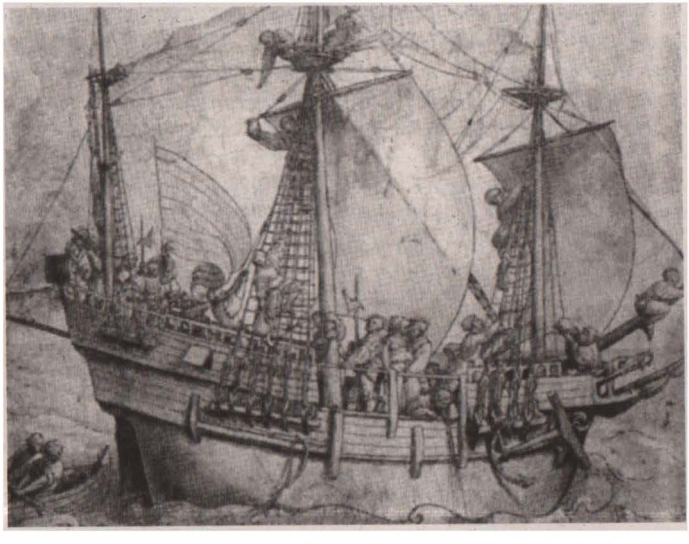
58) Trecento'da gerçi her türlü sodomi yasaktı, ama en azından Floransa'da genel olarak sadece eşcinsel tecavüzler cezai kovuşturmaya uğramış görünüyor. Bkz. S. Cohn, 1980, s. 22. Fransa'da da eşcinsellik ve anal ilişki bir ölçüde yaygınlık kazanmış

görünüyor. Her halükârda Jean Gerson 15. yüzyılın başında şunları söylüyor: "Çünkü, genç yaşta evlenmeyince, yaşı geldiğinde korkunç ve dehşetli günahları işlemeyen kimse yoktur. Ve hatta evli olsalar bile, genç insanlar haklarında bu kadar konuşmaktan utandığım çok sayıda korkunç sefahatlara dalıyorlar, çünkü doğaya aykırı bu günah öyle korkunç ve kokusu öylesine göğe kadar çıkıyor ki, Kitabı Mukaddes'teki bu günahın korkunçluğu yüzünden yıkılan beş kentten de bildiğimiz gibi, tanrı bunun intikamını defalarca almıştır." (Aktaran J.-L. Flandrin, 1977, s. 278).

59) Erkeklerin uzun süre bir arada kalmaları gereken yerlerde genellikle fahişelerin onların hizmetinde olması sağlanırdı – bir orduya eşlik eden sayısız ikmal birliği ve karargâh fahişesi, ya da gemi fahişeleri (Resim 212) buna örnek verilebilir. Örneğin, Rostock'da, 1267 yılında Schonen'e doğru yola çıkan gemilerde kırk fahişe bulunduğu söylenir. Bkz. E. Hoffmann, 1988, s. 198.

60) Bkz. V. L. Bullough, 1977, s. 10.

61) Augustinus Ortaçağ'da sık sık alıntılanan bir pasajında şöyle diyor: "Hangi tür insanın, fahişelerden, pezevenklerden ve insanlığın benzeri tortularından daha hain, daha dengesiz, daha fazla pislikle ve günahla yüklü olduğu gösterilebilir? Ama fahişeler insan toplumundan çıkartılırsa: tensel tutkuların yolunu şaşırmasının neler getirdiğini göreceksin! Onları evli kadının konumuna zorla, her şeyi günah ve pislikle lekeleyeceksin. Kendi davranışları açısından bakıldığında bu insan türü en ahlaksız yaşamı sürdürür, ama yasal düzen sayesinde, konumu gereği en aşağı tabakaya aittir. Bedenin, kendi başına ele alındığında görüntüsüne bile tahammül edilemeyen bölümleri yok mudur? Buna rağmen, yaşamsal önem taşıyan bir işlevi yerine getirdikleri için, doğ-

212. Hans Holbein d. J.: Üç yelkenli gemi, yarı çıplak fahişeyle (ortada) limandan ayrılıyor, 1533 civarı.

anın düzeni onların eksik olmasını istemez; ama çirkin oldukları için, açıkça görülmelerine izin vermez." (Augustinus, *De ordine* II, 12). Sözde Augustinus'a ait 13. yüzyıldan kalma şu satırarası notu da sık sık alıntılanır: "Fahişenin toplum için önemi, safra sarnıcının denizdeki gemi, helanın da saray için taşıdığı öneme eşittir." Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 84; M. E. Perry, 1978, s. 206.

62) En azından belirli bir potansiyel tecavüzcü tipi, o zamanlar, geneleve gitme olanağı sağlanarak alıkonulabilirdi. Günümüzde böyleleri hakkında bir Kuzey Alman fahişesi şunları söylemişti: "Bazı erkeklerden korkuyorum. Birisi bana şunu anlattı: 'Eğer buraya gelmeseydim, otostop çeken bir kadını alır ve ona tecavüz ederdim. Caddede onlardan yeterince var. Burada ışığın yandığını görmeseydim, bir şeyler olacaktı'" (H. Westphal, 1988, s. 138).

63) Aynı nedenlerle, 13. yüzyılda Sicilya Kralı Ruggiero fahişeliğe zorunlu bir kötülük gözüyle bakıyordu, ancak fahişelere –ve elbette fahişe olarak kabul ettiği meyhaneci kızlara ve oyuncu kadınlara da– kentin namuslu kadınlarının girdiği mahallelerinde oturmayı yasaklamıştı. Bkz. J. A. Brundage, 1987, s. 390 vd. Ayrıca bkz. Aquinolu Aziz Tommaso: *Summa Theologica II, 8. u. III.* Bundan uzun süre önce, büyük Constantinus, Konstantinopolis'te düzenli fahişelerin çalıştığı bir genelev (πορνα) açtırdığında, aynı şeyi savunmuştu. Bkz. J. Irmscher, 1985, s. 15. Ortaçağ'dan sonra da, kadınların ve kızların tecavüze uğramalarından çok, baştan çıkarılmalarına vurgu yapılmış olsa da, fahişelik genellikle bu biçimde meşrulaştırılmıştı. Örneğin İtalya'yı gezen İngiliz Thomas Coryate 1608 yılında, Venediklilerin "sadaklarını her oka açan" yaklaşık yirmibin kibar fahişeye anlayış gösterdiklerini yazıyor, "*ad vitanda majora mala*. Bu boşalma yerleri olmazsa, kadınlarının namusunun daha çok bozulacağını ve bunun sonucunda kendilerine daha çok boynuz takılacağını (ki bir Venediklinin dünyadaki tüm aşağılamalar içinde en az tahammül ettiği şey budur) düşünüyorlar." (T. Coryate, 1988, s. 188). Ayrıca bkz. C. Hibbert, 1988, s. 89. 1724 yılında Mandeville *Modest Defence of Publick Stews*'inde şuna dikkat çekiyor: "Kurtizanlar ve fahişeler, ancak bazı aptal insanların yapabileceği kadar acımasızca kovuşturulurlarsa, karılarımızın, kızlarımızın namusunu hangi kilit ya da engel koruyabilecek?" (Aktaran K. Thomas, 1959, s. 197 vd.) 1816 yılında bir Hannoverli, kraliyet geçici yönetim komisyonuna, bir "genel kıza" kendi evinde bir yer kiralayabilme ricasıyla başvurduğunda, bu rica bir raporun hazırlanmasından sonra yerine getirilmişti. Raporda polis müdürü, bir yandan ilgili caddenin "ücra olduğunu ve büyük bölümünde çok az insanın oturduğunu" saptamıştı. Diğer yandan ahlakçı eleştiricilere karşı, fahişelerin de bir kentin "zorunlu kötülüklerinden" oldukları vurgulanmıştı. Bkz. S. Müller, 1983, s. 16. İmparatorluk İçişleri Bakanı'nın 9 Eylül 1939 tarihli bir kararında "Genelevlerin yeniden açılması ve fahişelerin" her şeyden önce zorunlu çalışmaya tabi Polonyalı, Fransız, Çek ve Çingene kadınlarının "kışladaki gibi bir araya toplanmaları" emredildiğinde, bunun askerleri ve yabancı zorunlu işçileri Alman kadınlarından uzak tutacağına işaret edilmişti. Bkz. M. D. Kreuzer, 1989, s. 52. Son olarak, 1981 yılının sonlarında 'Peep-Show'lar Berlin Federal İdare Mahkemesi'nin bir kararıyla kadın haysiyetinin aşağılanması yüzünden ahlaka aykırı ilan edildiğinde, Peep-Girls tüm Almanya'da kamusal alanda protestolar yapmış ve özellikle bu kurumun yasaklanmasıyla müşterilerinin gereksinimlerini başka yerlerde giderecekleri savını öne sürmüşlerdi. Bkz. a.g.y., s. 293 vd.

64) Meclis –örneğin Geç Ortaçağ'da Krakau'daki gibi– genelevleri kapatması ve fahişeleri sürmesi gerektiğini düşündüğünde, genellikle kilise buna karşı çıkardı. Bkz. A. Jelicz, 1981, s. 51. Kutsal Ludwig fahişeliği yasakladıktan sonra, her yerde aile babaları, kadınlarının ve kızlarının namusunu askerlerin ve üniversitelilerin saldırılarına karşı korumalarının artık mümkün olmadığından yakınmışlardı. Bkz. W. W. Sanger, 1859, s. 96.

65) Bkz. R. C. Trexler, 1981, s. 983. Bu nedenle 15. yüzyılın ortasından sonra Venedikli heteroseksüel fahişelere giderek daha fazla özgürlük tanınmıştır. Bkz. P. H. Labalme, 1984, s. 247 vd. Daha 1846 yılında, Portekiz Konsülü, Rio de Janeiro'da Azor kadınlarının Brezilya'ya taşınmalarına gerekçe olarak, bunun oğlancılığı engellemek için gerekli olduğunu göstermişti. Bkz. M. dos Santos Silva, 1988, s. 295 vd. Daha geç bir dönemde, fahişelik ve başka ahlaksızlıklarla, oğlancılığın 'tanıtılması' yoluyla mücadele edilmesi gerektiğini öne süren sesler de duyuluyordu. Örneğin 1904 yılında Edwin Bab şunları söylüyordu: "Erkek kültürü hareketi delikanlıdan, kendine uygun bir erkekle en yakın dostluğu kurmasını, sadece kadınları sevebileceği yolundaki genel talebe uymamasını ve aşk dürtülerini kendi cinsinden olanlarla bastırmasını ister; satılık bir yosmanın kollarında kendini, ailesini ve devletini tehlikeye atmamalı; namuslu kadın avına çıkmamalı; ölçüsüz mastürbasyonla ilk gençliğinde en değerli enerjilerini kendinden çalmamalı ve halkın dejenarasyonu için çalışmamalıdır." (Aktaran M. E. P. De Ras, 1988, s. 26). 1475 yılında Ferrara'da, giderek daha az erkeğin evlenip, çocuk doğurtması, ve bu yüzden çok sayıda genç kadının evde kalması gibi endişelendirici bir gerçek, sadece yaygın eşcinsellikle değil, fahişelikle de açıklanmıştır. Bu "açıklama"ya göre, her zaman bir bardak süt alabilen birisi, kendine niçin bir inek satın alacaktır ki? Bkz. W. L. Gundersheimer, 1984, s. 59 vd. Aziz Paulus da, gerçi bir erkek için en iyisinin bir kadına hiç dokunmamak olduğu, ama erkek ahlaksızlık tehlikelerine maruz kalacağı için, daha iyisinin kendine bir kadın bulması olduğu görüşünü savunmuştur, "çünkü evlenmek yanmaktan iyidir" (Korintoslulara 1. Mektup, 7, 96). Ortaçağ'da evliliği "remedium concupiscentiae" olarak gören anlayışa uygun olarak (Bkz. H.-G. Gruber, 1989, s. 237 vd.; A. McGrath, 1988, s. 204) Luther de fahişeliği, evliliğin tehlikeli bir rakibesi olarak görüyordu, çünkü 1540 yılında yazdığı bir mektupta, "Fahişeliği cezasız bırakırsak, evliliğin çaresi ve umudu ne olur?" diyordu (M. Luther, 1921, s. 273).

66) H. v. Weinsberg, IV, 1898, s. 193. Yabancı toplumlarda da, aynı nedenlerden ötürü benzeri kurumlar vardı. Kadınları cinsel tacizlerden korumak için, örneğin, Amiral Adaları'nda yaşayan son derece püriten Manular'da, düşman köylerden kadınları kaçırma ve fahişeliğe zorlama geleneği vardı. Kendi kadınları ise bu (çifte anlamdaki) aşk hizmetine kesinlikle müteşekkir değillerdi: Bu fahişelerden nefret ediyorlardı, çünkü onlar –gördükleri eğitim yüzünden seksten haz duymaları engellenmiş bulunan kendilerinin tersine– son derece şehvet düşkünü kabul ediliyor ve zaman zaman evli erkeklerin ilgisine de mazhar oluyorlardı. Fahişelerin güvenliği öyle tehdit altındaydı ki, erkekler balık avı ya da savaş için köyden ayrıldıklarında, onları da yanında götürmek zorunda kalıyorlardı. Bkz. M. Mead, 1934, s. 58 vd. Buna karşılık, bazı Ortaçağ Müslüman hukukçuları, özellikle yolculuğa çıkan ve yalnız yaşayan erkeklerin yabancı kadınlara ve oğlanlara tecavüz etmelerini engellemek için mastürbasyona izin vermişlerdi – buna Hıristiyanlar'da ve Yahudiler'de asla izin verilmemişti. Bkz. B. F. Musallam, 1983, s. 33.

67) J. Rossiaud, 1976, s. 308, 324. Luther, daha önce alıntıladığımız mektubunda bu argümanı şöyle 'çürütüyor': "Yanıt: buna karşılık evlilik ya da evlenme umudu, tanrının lütfettiği iyi bir ilaçtır." Genelevlerin varlığıyla "genç kızların ve kadınların lekelenmesi ve fahişelik" daha çok "artmıştır". Ama Luther bu iddiasını çok beğenmiş gibi görünmüyor, çünkü mektubunun sonunda şöyle yazıyor: "Dünya bundan batacak olsa bile, doğru olanın gerçekleşmesine izin verilmeli." (M. Luther, a.g.y.) Bundan dört yıl önce, Reformasyon Nördlingen'deki genelevi kapattırdığında, bunu açıkça "bu yüzden daha kötü günahların ortaya çıkacağının ve başka yerlere göç edeceğinin söylenmesini dikkate almadan" yapmıştı (A. Felber, 1961, s. 117); 1562 yılında Nürnberg genelevi kapatılmak istendiğinde hukukçular, yolculuk yapan yabancıların "kötü şehvetlerini genelevin eksikliği yüzünden boşaltamadıklarında" ortaya çıkabilecek sorunlara dikkat çekmişlerdi. (E. Schubert, 1985, s. 117). Karşı Reformasyon da genelevleri yargılamıştı. Örneğin Padre Juan de Mariana, Luther gibi, genelevlerin şehveti kesinlikle dizginlemediği, tersine, artırdığı görüşündeydi. Bkz. M. E. Perry, 1985, s. 151. Fahişeliğin sosyal işlevi hakkında o dönemde yapılan tartışma, günümüzde pornografinin bazı erkekleri ahlakı çiğnemeye mi kışkırttığı, yoksa onların ateşini mi aldığı üzerine yapılan tartışmaya çok benziyor.

68) Örneğin Hamburg'da saldırıya uğrayanlar, bir zanaati illegal olarak icra edenlerin aileleriydi. Bu kadınlar daha az korunuyorlardı ve bir şikâyetten "onların kadınlarına sokak ortasında ve Pazar yerinde vurulduğu, saçlarının çekildiği ve uygunsuz yerlerinin ellendiği" anlaşılıyor (E. Klessman, 1988, s. 148).

69) Bkz. J. Rossiaud, 1982, s. 75; R. Muchembled, 1987, s. 52; A. Vrbka, 1931, s. 13 vd. 17. yüzyılda da örneğin Hamburg'da karanlığın çökmesiyle birlikte bir kadının güvenliği öyle tehlikeye giriyordu ki, meclis 1610 yılında, sokaklarda askerlerin, iki bölük halinde altmış asker olmak üzere devriye gezmesine karar vermişti. Bkz. E. Klessmann, a.g.y., s. 130. Bu durum büyük kentlerde daha sonra da pek değişmemiştir. Bkz. A. Clark, 1988b, s. 711.

70) J. Rossiaud, 1989, s. 8 vd.'de Dijon'da Ortaçağ'ın sonlarına doğru, yılda yaklaşık 20 kadının tecavüze uğradığını, bunların yaklaşık %80'inin üyelerinin sayısı 15'i bulan ve, çoğu 18 ile 24 yaşları arasındaki kalfa ve çıraklardan oluşan, "genç erkek" çeteleri tarafından gerçekleştirildiğini tahmin ediyor. İngiltere'de de Yeni Çağ'ın başlarında tecavüz suçlarının çoğu 21 yaşın altındaki genç erkekler tarafından işlenmişti. Bkz. K. Thomas, 1988, s. 48. Devrim ile kolektifleştirme arasındaki dönemde Tver vilayetinde çete tecavüzlerinin kurbanları tipik olarak genç yaşlardaki ve evlenmemiş alt tabaka kadınları, ailelerinin korumadığı ya da intikam aldığı evli kadınlar ve yabancı kadınlardı. Fail grupları hep küçük yaştakilerden –ve genellikle bekâr– 15-25 yaşları arasındaki genç yetişkinlerden oluşuyordu. Bkz. H. Altrichter, 1984, s. 131.

71) Bazı toplumlarda gerçek erkekliğini kanıtlama ritüeli içinde, erginlenenlerin ırza geçme hakkı vardı. Örneğin Bushonglar'da inisiye edilenlerin 'erginleme ölümü' sırasında ormanda yanlarına yaklaşan her kadını 'almaya' hakları vardı. Bkz. H. P. Duerr, 1978, s. 244.

72) 1770'li yılların Londrası'nda da tecavüze uğrayan kadınların %59'u evlerindeyken bu suçun kurbanı olmuşlardı. Bkz. A. Clark, 1987, s. 23. Faillerin tecavüzden önce kurbanlarını horlamaları ve aşağılamaları bir yandan genel bir 'cinsiyetler çatışması'nın dile gelmesiydi, diğer yandan da eylemi kendi kendine ve başkalarına

meşrulaştırma anlamı taşıyordu. Bkz. A. Clark, 1987, s. 39. Zaten, hak ettiği şey verilen bir "orospu" söz konusuydu...

73) A. Tobler / E. Lommatzsh, 1971, sütun 1105. Bir önceki ciltte gösterdiğim gibi, Paris'te erkek ve kadın hamamları çok önceden ayrı ayrı binalarda yer alıyordu. En ünlü kadınlar hamamının Rue Beaubourg'daki 'Le Lion d'argent' olduğu anlaşılıyor, (Bkz. R. Corson, 1972, s. 83), bir diğeri de 'Les Deux Bœufs'tü. 1399 yılında verilen bir emre göre, 7 yaşına kadarki küçük erkek çocukları kadınlar hamamına getirilebiliyordu. Bkz. A. Cabanès, yıl belirtilmemiş, II, s. 177, 183.

74) Bkz. R. Muchembled, a.g.y.; J. Rossiaud, 1976, s. 293 vd., 297 vd. 1333 yılına ait Überlingen kent yasasında, karakteristik bir biçimde "ister gündüz ister gece olsun, bir başkasının *evine giren* ve onun karısını, kızını ya da kız kardeşini ya da annesini [...] kullanmak isteyen" birinin sert bir biçimde cezalandırılacağı bildiriyor. (S. Riezler, 1877, s. 315 vd., vurgulama bana ait). Geç Ortaçağ'da tecavüz oranının artmasında, o dönemde birçok erkeğin ancak çok geç –ergenlikten yaklaşık 10-15 yıl sonra– evlenmeleri olgusunun da elbette katkısı vardır. Bkz. L. Stone, 1987, s. 365 vd.; P. Ketsch, 1983, s. 311. Fransa'nın güneydoğusunda 15. yüzyılda erkekler ortalama 25 yaşında, kadınlar ise 20 yaşında evlenirlerdi; bu arada evlenme çağına gelmiş kızların yaklaşık üçte biri "saygın ve yaşlı erkekler" tarafından kaçırılırdı. Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 21, 24. Geç Ortaçağ'da ve Rönesans'da Floransalı tüccar sınıfı erkekleri evlendiklerinde 27 yaşını geçmiş olurlardı ve böylelikle kadınlarından yaklaşık oniki yıl daha büyüktüler. Bkz. C. Klapisch-Zuber, 1989, s. 326.

75) J. Gény, 1902, s. 275. Buna göre fahişeler de saptanmış bir akşam saatinden sonra artık sokakta müşteri çekemezlerdi. Örneğin Baden im Aargau'da kent yasası 1520 yılında dilenciliği önleme zabitine "yatma borazanından sonra da banyolardaki bazı genel kadınların sokaklarda dolaştıklarını görürse, onlardan beş şiling ceza almalıdır" talimatını veriyor. (F. E. Welti / W. Merz, 1899, s. 201). 1449 yılında açılan Meran genelevindeki kadınlar gerçi gündüzleri bir hancıdan şarap, çorba ve yemek almaya gidebilirlerdi, ama "ışıkların söndürüldüğü" Ave-Maria seslerinden sonra hiçbirinin sokakta görünmeye hakkı yoktu. Bkz. C. Stampfer, 1889, s. 52.

76) Daha II. Heinrich 1161 yılında, Southwark fahişelerinin, günbatımından sonra hâlâ yanlarında bulunan her müşteriyi ertesi sabaha kadar odalarında tutmaları gerektiğini emretmişti. Bkz. D. W. Robertson, 1968, s. 58.

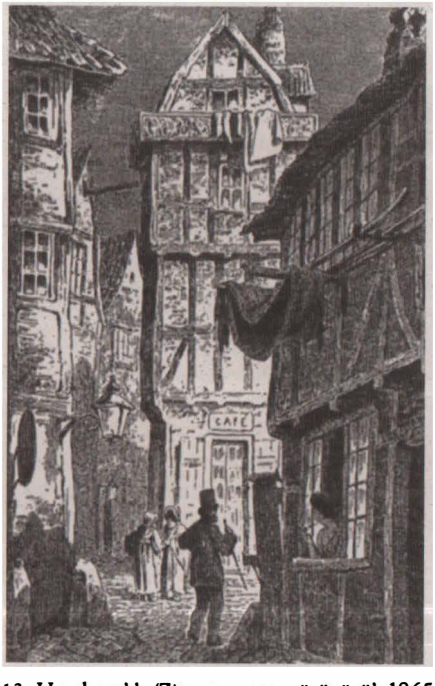
77) Belirli dönemlerde Londralıların yazın akşam saat 10'a kadar sokaklarda dolaşmalarına izin veriliyordu, ama bu izin verilmiş olan en geç saattir. Bkz. G. T. Salusbury-Jones, 1975, s. 139.

78) J. Brueker, 1889, s. 463.

79) J. Baader, 1861, s. 118. Daha Thomas von Chobham, fahişeliğin kötü olduğunu ama yine de ücretli bir iş olduğunu, çünkü fahişenin bedenini kiraladığını ve bu yüzden, bu iş için ücret almasının da kötü olmadığını söylüyor. Ancak, fahişe şehvet yüzünden fuhuş yapıyorsa bir kiralama söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle sadece çalışması değil, bu çalışmayla elde ettiği kazanç da ayıp olacaktır. Bir fahişenin olduğundan daha iyi görünmesi için parfümler sürünmesi ve süslenmesi durumunda da bir yalan ve böylelikle bir günah söz konusudur, bu yüzden fahişe –müşteri ona, gerçek görünüşünü görse bir metelik verecek olduğu halde bir denar verdiği için– sadece bir metelik alabilir. Thomas bu argümantasyonunu pek beğenmemiş görünüyor çünkü

sonunda kendi akıl yürütmesini çürütüyor ve fahişeliğin her halükârda "doğası gereği" günah olduğunu vurguluyor. Bkz. J. Le Goff, 1977, s. 102 vd.

80) H. v. Weinsberg, 1898, s. 194. H. Kuzmics, 1988, s. 88'de "belki Elias'ın banyolarının gerçekten genelev" olduklarını "ama yine de bunlardan Geç Ortaçağ'da oldukça çok sayıda bulunduğunu" söylüyor. Peki ama, "oldukça çok sayıda" ne demektir? Örneğin Londra'da 1841 yılında en azından 933 nizami genelev vardı, fahişelerin çoğunun sokakta dolaşıp müşteri buldukları ve sonra onları bir "pansiyon"a götürdükleri düşünülürse, bu sayı hiç de az değildir. Bkz. A. Clark, 1988a, s. 643. 1865 yılında Chicago'da yaklaşık 500 zevk evi vardı. Bkz. D. J. Pivar, 1973, s. 31. 1797 yılında Colquhoun Londra'daki fahişelerin sayısının yaklaşık 50.000 olduğunu tahmin ediyordu; 1840 yılında yapılan bir tahmin 80.000 sayısına varmıştı ve 1858 yılında, 15 ile 50 yaşları arasındaki evli olmayan Londralı kadınların altıda birinin düzenli olarak fuhuş yaptıkları kabul ediliyordu (1841 yılında poliste kayıtlı 10.000 fahişe vardı). Bkz. E. M. Sigsworth / T. J. Wyke, 1972, s. 78 vd. 1857 yılında tıp dergisi *The Lancet* Londra'daki resmi ve gayrı resmi genelevlerin sayısının 6000 ve fahişelerin sayısının da 60.000 olduğunu tahmin ediyordu; bu sayılar, bu kentteki her altı evden birinin genelev, altmış kadından birinin de fahişe olduğu anlamına geliyordu (Bkz. T. Huonker, 1988, s. 27). Başka tahminlerde o dönemdeki fahişe sayısı

213. Hamburg'da 'Zina yapanın yürüyüşü', 1865.

120.000'e çıkabiliyordu, yani Londralı kadınların %8'i bu mesleği icra ediyordu. Bkz. K. D. M. Snell, 1985, s. 59, 353. Louis–Sébastien Mercier, devrim arefesinde Paris'teki *resmi* "genel kızların" sayısının yaklaşık 30.000 olduğunu tahmin ediyordu (Bkz. L.-S. Mercier, 1782, III, s. 114); bu da yaklaşık her on kadından birinin fahişe olduğu anlamına geliyordu; günümüzde 19. yüzyılın ortasında Avrupa'nın tüm büyük kentlerinde bir düzine yerli ve yabancı erkeğe bir fahişe düştüğü kabul ediliyor. Bkz. E. J. Bristow, 1982, s. 23. Kuzmics tüm bu verilerden, Victoria çağının başındaki Avrupalıların cinsellik karşısında önyargısız ve 'çocuksu' bir tavır içinde oldukları sonucunu mu çıkaracaktır? Ayrıca, Ortaçağ'ın sonunda genelevlerin sayısın çokluğu ve bunlara müsamaha gösterilmesi, Elias'ın uygarlık süreci savını desteklemek için ortaya konulacaksa, bu sürecin Yeni Çağ'ın başlamasına dek Elias'ın iddia ettiğinin tam *tersine* işlediğini kabul etmeye hazır olmak gerekir! Burada, Elias'ın temel bir hatasının acısı çıkıyor; K. Thomas, 1978, s. 29'da ve A. Ebenbauer, 1985 s. 9'da Elias'ın bu hatasına, yani tüm Ortaçağ'ı uygarlık açısından hiçbir şeyin değişmediği monolitik bir blok gibi görme eğilimine dikkat çekmişlerdir.

81) Bkz. R. Jütte, 1980, s. 109 vd.

82) Bkz. M. Eichenauer, 1988, s. 122.

83) Bkz. G. Wustmann, 1907, s. 471. Bu gibi bölgelerde cüzamlılar için "Gutleuthof" denilen cüzamlı evleri de bulunuyordu. Bkz. örneğin R. Jütte, 1984, s. 179, 248; A. McCall, 1979, s. 182.

84) Bkz. M. v. Rauch, 1913, s. 187, 556. Geç Ortaçağ'da Köln'de kent fahişelerine "eski surdaki kadınlar" deniyordu. Bkz. M. Groten, 1988, III, s. 126.

85) H. Derwein, 1940, s. 135'te bu genelevin, hafif meşrep kadınlar için kurulmuş bir zorunlu çalışma evi olan "Frawenthurn"un ya da diğer adıyla "Keffig"in (=Kafes) hemen yanında yer alması gerektiğini söylüyor, ama bu iddiası için bir kaynak göstermiyor. (Ayrıca bkz. C.-P. Clasen, 1984, s. 113). 1588 yılındaki nüfus kaydında şöyle yazılıdır: "Kadınlarevinde Hans'ın dul karısı, 1 çocuğuyla, 2. Ayrıca Jost Koppen'in dul karısı 2 çocuğuyla, 3. Ayrıca Michel Beck'in karısı ve 1 çocuğuyla 3." (A. Mays / K. Christ, 1890, s. 215). Bu kadar küçük bir yarı kâgir binada (Bkz. Resim 162) toplam sekiz kişiden oluşan üç ailenin yaşamış olması ilkin tuhaf gelebilir, ama o dönemde genelevin bulunduğu Grossen Mantelgasse sokağının alt bölümününde domuz çobanları, gündelikçiler, balıkçılar gibi çok yoksul kişilerin oturduğu ve bunların ailelerinin başka yerlerde de çok küçük alanlarda yaşadığı dikkate alınmalıdır. Ludwig Merz bana 19 Ağustos 1988 yılında yazdığı bir mektupta, sokağın en sondaki daha küçük evlerinde sur bekçilerinin aileleriyle birlikte oturduklarını ve böyle saygın yurttaşların kendi aralarında kötü kadınların bulunmasına tahammül etmiş olmalarının varsayılamayacağını belirtiyor. Gerçi, 16. yüzyılın altmışlı yıllarında genelevin katı Kalvinist Elektör Prens Friedrich der Fromme [dindar Friedrich] tarafından kapatıldığı ve sözü geçen yoksul kişilerin 20 yılı aşkın bir süre daha orada oturdukları düşünülürse, genelevin dolaysız çevresinde duvar bekçisinin değil, aşağı tabakadan halkın yaşamış olduğu olasılık dışı değildir; zaten kentin sınırlarının 1392 yılında genişletilmesiyle, batı duvarı başlangıçtaki işlevini de büyük ölçüde yitirmişti. Berndmark Heukemes'in bana 24 Ağustos 1988 yılında yazdığı bir mektupta bildirdiği gibi, 1693 yılında Orléans miras savaşı sırasında Grossen Mantelgasse'deki tüm binalar – hemen hemen tüm kent gibi (Bkz. R. Vetter, 1989, s. 30, 53)– ve böylelikle eski

genelev de yakılıp kül edilmişti. Heidelberg genelevinin kapatılmasına ilişkin belgeler günümüze kalmış gibi görünmüyor. Gerçi II. Friedrich'in 1546 yılındaki "Hıristiyan ve iyi ahlak nizamnamesi"nde ve onyedi yıl sonra bunun büyük ölçüde yinelenmesi olan, III. Friedrich'in evlilik nizamnamesinde, "zina, evlilikdışı her türlü hafif meşrep ilişki, pezevenlik ve benzeri nahoş rezil şeyler" yasaklanmıştı; ancak ne burada ne de "zina, evlilikdışı ilişki ve fahişelik tamamen, büyük ağır cezalarla yasak"landığı 1575 yılına ait buyrukta, genelevden tek söz edilmektedir. Bkz. E. Schling, 1969, s. 104, 285, 486. Reformasyon'un ilk evresinde, kentlerin çoğunda genelevler varlığını sürdürmüştür. Örneğin Ulm Meclisi daha 1531 yılında, derhal "ayin gereçleri ve resimlerin kiliselerin dışına çıkartılması"nı kararlaştırmıştı (K. Hoffmann, 1981, s. 259) ve yeni kilise düzeninde "Hıristiyanlığa aykırı günah" suçlar teşhir ediliyordu (H. E. Specker / G. Weig, 1981, s. 190) ama genelev bundan ancak altı yıl sonra kapatılmıştı.

86) Bkz. K. Hartfelder, 1881, s. 249 vd.; ayrıca L. Merz, 1986, s. 10; H. Hoepke, 1971, s. 75. Orada sadece dans edilip, içki içilmiyor, şans oyunları da oynanıyordu. Elektör Prens IV. Friedrich'in tebliğler kitabından, bizzat kendisinin 16. yüzyılın sonuna kadar "atış hendeği"nde zar atma ve akşam yemeği yeme alışkanlığı olduğu anlaşılıyor (Bkz. J. Wille, 1880, s. 255, 256, 261), ancak yine de –öyle anlaşılıyor ki– orada her şey adaba uygun yapılmıştı. Örneğin Elektör Prens 1597 yılında, kadının, etekleri uçuşacak kadar döndürüldüğü "Rüpeltanz" dansını yasaklamıştı. Bkz. H. Knapp, 1987, s. 11 vd.

87) Bkz. K. Obser, 1916, s. 637, 640. Genelevlerin çoğunda, şans oyunlarının oynandığı bir restoran bulunurdu, burayı da genelev işletmecisi –genellikle cellatla aynı kişiydi– denetlerdi (Bkz. W. Tauber, 1987, s. 35). Örneğin 1475 yılından kalma bir Bern belgesine göre, kent surunun yakınındaki cellatın yerinde ya da evinde" şans oyunları "oynanırdı". Bkz. H. Rennefahrt, 1968, s. 246. Hemen hemen öteki tüm kentlerde de genelev böyle bir yerde, genellikle kent kapısının önünde ya da arkasında bulunurdu: Bretten'de, kent surunda, Bockstor kapısının yanında (G. Ginter, 1967, s. 30); Krems'de Wachtberg kapısında (G. Jaritz, 1981, s. 30); Köln'de ilk önce anlaşıldığına göre, Spielmannsgasse de [Kumarbaz sokağı] denilen Altgrabengässchen sokağında [Eski Hendek Sokağı] (F. Irsigler / A. Lassotta, 1984, s. 183 vd.); Zürih'te daha 14. yüzyılın başında kentin "hendeğinde" (L. Weiss, 1938, s. 265); Konstanz'da "hendekte" ve "tatlı köşe"de (J. Marmor, 1860, s. 49 vd., 76, 82 vd); Marburg'da "Leckergässchen" sokağında [Lezzetli Sokak] (M. Lemberg / G. Oberlik, 1986, s. 57), ki burada "lezzetli" sözcüğü "şehvetli" anlamına geliyordu. (Bkz. M. Lexer, 1872, sütun 1851). Toledo'da Madrid'e giden caddeye açılan Visagra Kapısı'nda (M. Weisser, 1980, s. 93); Sevilla'da surun dışında ve limanda (M. E. Perry, 1978, s. 207, 209 vd); Neustadt'da Weinstrasse'de, dış mahalledeki surun yakınında (A. Haas, 1951, s. 141); Nördlingen'de sura bitişik, Lepsinger ve Tyninger kapılarının arasında (W. E. Vock / G. Wulz, 1965, s. 262); Altenburg'da Bergpforte ve Burgtor kapılarının arasında (W. Rudeck, 1905, s. 49); Basel'de Egelolfstor'da Lys'de ve "Bayan Vrenen'in genelevleri" 1380 yılında Spalentor kapısında (D. A. Fechter, 1856, s. 115); 1428 yılının Hamburg'unda Kattrepel'de sekiz genelevden, 1450 yılında da Steintor kapısındaki bir başka genelevden söz ediliyor (E. Klessmann, 1988, s. 131); Coburg'da 14. yüzyılın sonunda "surun bitişiğinde, güzel kadınların" evlerinden söz ediliyor (K. v. Andrian-Werburg, 1977, s. 2); Frankfurt am Main'de "Mulporten'da

kadınlarevi ve orada kadın tellalı Jacob" vardı (G. L. Kriegk, 1871, s. 388); ve 1388 yılındaki Beedbuch'a göre Main ırmağı boyunca uzanan kent surunda daha sonra Hurenpforte [Orospular Kapısı] denilen Frauntürlein [Kadınlar Kapısı] vardı ve bu kapının yanında kentin iki genelevi yer alıyordu (a.g.y., s. 302); daha 13. yüzyılda Berthold von Regensburg "hendeğe giden kötü tenler"den söz ediyor; aslında Avignon'un fahişelerinin çoğu "Avignon suruna" müşteri avlamaya giderlerdi (Bkz. W. W. Sanger, a.g.y. s. 101); Worms'da "genelev" sura bitişikti (H. Boos, 1890, s. 373; aynı yazarın 1899, s. 48), tıpkı Bayreuth'da (W. Holle / G. Holle, 1901, s. 48), Ravensburg'da (A. Dreher, 1972, s. 148), Gdansk'ta (M. Bogucka, 1987, s. 134), Viyana'da (W. Danckert, 1963, s. 156), Rothenburg ob der Tauber'de (H. Boockmann, 1986, s. 34), Graz'da (F. Popelka, 1960, II, s. 330; 429), Riga'da (J. G. L. Napiersky, 1888, s. 507; C. Mettig, 1897, s. 121), Landshut'ta (J. Kirmeier, 1988a, s. 172), Memmingen, Passau, Dresden, Zwickau, Eichstätt ve Hall in Tirol'de (E. Schubert, 1985, s. 115), Braunschweig'da (H. v. Strombeck, 1860, s. 187), Stuttgart'ta (A. Rapp, 1912, s. 131), Nîmes'te (L. Le Pileur, a.g.y., s. 138) ya da Winterthur'da (W. Ganz, 1960, s. 334) olduğu gibi; Breslau'da kent meclisi "serbest kadınların günah evini, eski Oder kapısının köşesinde" açmıştı (A. Schultz, 1903, s. 154). İngiltere'de manzara şöyleydi: Bristol'de genelev kent surlarının dışındaydı (F. Gies / J. Gies, 1978, s. 56), Londra genelevleri de bilindiği gibi kentin karşısında, Thames'in Southwark kıyısındaydı. Bkz. G. Salgado, 1977, s. 49 vd. Ayrıca M. S. C. Byrne, 1954, s. 54 vd. Ayrıca bkz. H. G. P. Gengler, 1882, s. 75; V. L. Bullough, 1964, s. 113 vd., ve B. Rath, 1986, s. 561 vd. Viyana'daki iki genelev, ön ve arka genelevler, Yahudi mezarlığının yakınında, Widmertor Kapısı'nın önündeki hendekte yer alıyordu. Viyana 1485 yılında Mathias Korvin tarafından kuşatıldığında, genelevlerdeki kadınlar 29 haftalığına kente sığınmış, ama daha sonra surun dışındaki evlerine dönmüşlerdi. Ancak 1529 yılında Türkler Viyana kuşatması sırasında iki genelevi yakıp kül ettiklerinde, fahişeler kesin olarak kentin içine "yüksek köprünün yanında, kenar mahalledeki" geneleve yerleştiler. Bkz. J. E. Schlager, 1846, s. 358, 377, 387 vd. Örneğin J. Rossiaud, 1989, s. 160'ta, Reformasyon'la birlikte "burjuva [kentli] bilincinde *prostibulum publicum*'un yerinin kentin ortasında, katedral ile kent meclisi arasında olduğu" bir dönemin sona erdiği iddiasından daha yanlış bir şey olamaz. Az sayıdaki istisnadan birini Aachen'daki kent içinde, fahişelerin kapatıldığı Büchel'de yer alan "genel kadınlar evi" oluşturuyordu. Bkz. J. Biergans, 1909, s. 53.

88) Bkz. A. R. Myers, 1969, s. 1073 vd. ayrıca bkz. aynı yazar, 1972, s. 11. Başka bir bölgede yakalanan bir fahişe, iç çamaşırlarına kadar soyulur ve belden yukarısındaki giysileri üstünde bırakılırdı. 1344 yılına ait bir karara göre, Bristol'de kent surları içinde fahişelere ve cüzamlılara tahammül edilmiyordu. Leicester ve Cambridge de 15. yüzyılda, Berwick, St. Ives ve Nottingham ise 16. yüzyılınbaşında bu örneğe uydu. Bkz. G. T. Salusbury-Jones, 1975, s. 150.

89) Fahişeler Londra'da kentin başka bölgelerine yerleştiklerinde, söz konusu evlerin pencereleri ve kapıları sökülür ve ancak fahişeler oradan taşındıktan sonra geri verilirdi. Bkz. G. T. Salusbury-Jones, a.g.y., s. 148 vd., 151 vd., 154. Apaçık pezevenklik yapmak yüzünden yargılanan bir adamın genellikle tüm sakalı bıyığı kesilir ve saçları kafasının çevresinde iki zoll uzunluğunda bir çember oluşturacak biçimde tıraş edilirdi; Sonra da adam teşhir direğine bağlanırdı. Aynı suçtan üçüncü kez yargılan-

dığında, kentten sonsuza dek kovulurdu. Muhabbet tellallığı yapan bir kadın ise, Newgate'den başlayan bir alay düzenlenerek yuhalamalar eşliğinde sokaklardan geçirilir ve Stock Market'deki teşhir koltuğuna getirilirdi. Orada saçları kesilir ve kadın belediye başkanının ve ihtiyar heyetinin insafına bırakılırdı. Bir fahişe, başında şeritli bir hotoz ve elinde beyaz bir değnek bulunduğu halde Newgate'den Algate'e ve oradan da sonunda teşhir koltuğuna götürülmüş, yaşamındaki değişiklik açıkça teşhir edilmişti. Sonunda da Cokkes Lane'deki fahişeler mahallesine götürülmüştü. Bkz. D. W. Robertson, 1968, s. 102 vd. Aynı suçun yinelenmesi durumunda cezalar da ağırlaşıyordu. Örneğin, 1490 yılında, "Cristine Houghton, namı diğer Stone, genelev patroniçesi ve fahişe olmakla yargılanmış, kentin dışına çıkarılmış, yeniden kentin içinde yakalandığında teşhir direğine birkaç gün birer saatliğine bağlanmış ve sonra bir yıl ve bir ay hapiste tutulmuştur" deniliyor. (C. H. Williams, 1971, s. 967 vd.)

90) Bkz. R. M. Karras, 1989, s. 407 vd. Southwark'ın "Les Stuwes"inin dışında İngiltere'deki biricik yasal genelev, Kent yöresinde bir liman kenti olan Sandwich'teki genelev olsa gerektir; 15. yüzyılın sonlarında bu genelevin sakinlerine örtmeceyle "ancillae" yani hizmetçi kızlar deniyordu. Bkz. a.g.y., s. 411.

91) Bkz. R. Brondy / B. Demotz / J.-P. Leguay, 1984, s. 362. Annecy'de yönetim, genelev işletmecisini onbir kadını işten çıkarmaya zorlamıştı, çünkü dört fahişe "köyün gereksinmelerini karşılamak için" yeterliydi.

92) Bkz. örneğin F. Reuter, 1983, s. 41; D. A. Fechter, 1856, s. 117 vd.

93) Bkz. O. Stobbe, 1866, s. 276, 80, 94; L. Le Pileur, 1908, s. 51. Simonsohn, 1982, III, s. 1462, 1494. Tek tek Yahudi sokakları "sokakların üzerine çekilen" tellerle ya da "halatlarla" ayrılıyordu. Bkz. Stobbe, a.g.y., s. 177, ayrıca E. J. Mone, 1858, s. 269. Geç Ortaçağ'da Coburg'da da Yahudiler kapısı, havanın kararmasıyla birlikte kilitlenirdi. Bu saatten sonra bir Yahudi at sırtında kente gelirse üç groschen

214. Bir fahişenin utanç turu, 1529.

ceza öderdi. Eğer yaya geldiyse, sadece bir groschen ve altı pfennig ödemesi gerekirdi. Bkz. P. C. G. Karche, 1825, s. 30. Trier'de Yahudiler daha 1235 yılında, evlerinin, Hıristiyanlar'ın evlerine bakan kapılarına duvar örmeye zorlanmışlardı. (Bkz. A. Haverkamp, 1979, s. 21), ancak 13. yüzyılın sonlarına doğru Hıristiyan ve Yahudi nüfus arasında birçok bölgede artan gerilimler, bizzat Yahudiler'i kimi yerlerde kendi mahallelerinin ve evlerinin kapılarına duvar örmeye sevketmişti. Bkz. M. J. Wenninger, 1984, s. 18. Büyük çapta gettolaştırma ancak ağır kovuşturma dalgalarından sonra 14. yüzyılın ikinci yarısında başladı, ama her yerde gerçekleşmedi. Bkz. J. Kiremier, 1988b, s. 161, ayrıca W. Schich, 1977, s. 161. Örneğin Frankfurt am Main'de Yahudiler ancak 1462 yılında, kentin kuzeyindeki kapalı Yahudiler sokağına taşınmaya zorlanmışlardı. Bkz. E. Sandmann, 1957, s. 132. Valencia'da Ortaçağ'ın sonunda etrafı duvarlarla çevrili bir fahişeler gettosu vardı; bu gettonun denetlenen biricik kapısında idam yeri bulunuyordu. Bkz. W.W. Sanger, a.g.y., s. 172. Nürnberg'de 1546 yılına ait bir meclis buyruğunda "Kent meclisi, genelev patronunun geniş sokaklara açılan kapısını kapalı tutmasını ve kapının açık kalmaması için dikkat etmesini buyurur" deniyor. (Aktaran J. C. Siebenkeees, 1795, s. 591).

94) Bkz. A. Winter, 1975, s. 27; R. Muchembled, 1982, s. III; J. W. Thompson, 1959, s. 786.

95) Bkz. örneğin H. Rüthing, 1986, s. 209. Genellikle hamamlar da orada yer alırdı. Bkz. örneğin K. Baas, 1935, s. 98 vd.; G. Biundo, 1937, s. 252; H. Ensslin, 1971, s. 192; J. E. Schöttle, 1884, s. 61; U. Knefelkamp, 1981, s. 127; P. Dieffenbach, 1857, s. 314 vd.; G. Burkhardt, 1963, s. 280; W. Steinhilber, 1956, s. 38; G. Pfeiffer, 1959, s. 494; K. A. Schaab, 1841, s. 447; E. Munz / O. Kleinknecht, 1972, s 60; K. Graf, 1984, s. 183; H. Hilgard-Villard, 1885, s. 209, 429; L. Haenselmann, 1845, s. 168 vd.; R. Zanker, 1963, s. 148; P. Schubart, 1980, s. 70 vd.; H. Weber, 1975, s. 146. Elbette, bunun nedeni banyo sahibinin ve personelinin "namussuz" insanlar olmalarından çok, olasılıkla buralarının adı kötüye çıkmış ya da düpedüz genelev banyoları olmasıdır. Daha çok, söz konusu yerde, kent surunda bir kanalizasyon aralığı bulunuyordu, örneğin 1398 yılında adı geçen Ravensburg banyosunda böyleydi (Bkz. A. Dreher, 1972, s. 148), ya da 1318 yılında Regensburg "banyoları"na Tuna nehrinden su sağlayan su dolabı gibi, bir su dolabı bulunurdu. Bkz. K. Bauer, 1970, s. 532.

96) Bkz. E. Maschke, 1967, s. 20, Ayrıca bkz.E. Schirmacher, 1988, s. 145.

97) Venedik büyük meclisi 1358 yılında, bir genelev açmaya karar verdiğinde, bunu kente sürekli yabancıların girip çıkmalarıyla gerekçelendirmişti. Bu yüzden – Casteletto denilen– bu genelev için, Venedik'in ticaret merkezi olan S. Matteo di Rialto mahallesi seçilmişti. Bkz. E. Pavan, 1980, s. 242, 250. Köln ve Sevilla'da da genelev müşterilerinin çoğunluğunu yabancılar oluşturmuş görünüyor. Bkz. F. Irsigler / A. Lassotta, a.g.y., s. 190 vd. Ayrıca M. E. Perry, 1985, s. 143. Eskiden fahişeler için kent duvarı çevresi ne anlam taşıyorduysa, günümüzde tren garının çevresi de aynı anlamı taşıyor.

98) 1414-1418 yılları arasında gerçekleşen Konstanz Konsili sırasında, yerli fahişelerin yedi yüz gezgin kadınla takviye edildiği söyleniyor (C. Justinger, 1871, s. 253). Yanlış bir izlenim edinmemek için, o sıralar Konstanz'da kalan yabancıların sadece çok küçük bir oranının ruhbanlar olduğunu bilmek gerekir. Bkz. H. Rashdall, 1951 I, s. 578.

99) Örneğin, Chambéry'de, 1418 yılında "gerçek bir arbedeye" dönüşen "hayret verici bir gösteri" gerçekleşmişti. "Yosmalar birbirlerine sopalarla saldırdı, yerde yuvarlandı, birbirinin giysilerini paraladı ve Greda adında biri meslektaşlarından birinin başlığını ateşe verecek kadar ileri gitti." (R. Brondy / B. Demotz / J.-P. Leguay, a.g.y., s. 362 vd.)

100) Bkz. E. Winkelmann, 1886, s. 26. 15. yüzyılın ortasında "sürekli yabancıların ziyaret ettiği" (*celebrata hospitibust*) söylenen Heidelberg'de, büyük bir olasılıkla 1320 yılından sonra, ama 1381 yılından önce, eski bir genelev vardı ve doğudaki kent surunun dışında yer alıyordu. Oradaki Jacober ya da Oberen dış mahallesinde ilk kez 1381 yılında "yukarı kapıda bir kadınlar sokağı"nın bulunduğundan söz ediliyor (Bkz. H.Derwein, 1940, s. 134), herhalde bu genelev daha 1410 yılında bu adla anılmaya başlayan, günümüzdeki Jacobgasse sokağının, "Neckar ırmağına çıkan küçük sokağın" aynısıydı. Bunun hemen yanında hacılar evi vardı ve, orada buluşan hacıların cinsel olarak tatmin olmalarını ve böylece, yollarına devam etmeden önce yukarı kapıdan kente girip de kadınları taciz etmemelerini sağlamak için, bu ücra sokakta bir genelev açılmış olabilir. 14. yüzyılda bilindiği gibi savaşlar, kıtlıklar ve veba yüzünden yıkıma uğrayıp kırlarda ve kentlerde başıboş dolaşan çok sayıda köylü vardı (Bkz. B. Schnapper, 1985, s. 145 vd), ayrıca kimi zaman tüm yaşamlarını Hıristiyanlığın hac yolculuğunda geçiren sayısız hacı da vardı; bu hacılar suç işlemeye eğilimliydiler (Bkz. W. Seidenspinner, 1985, s. 383 vd.; M. P. Maass, 1968, s. 202; J. Stagl, 1989, s. 152) ya da düpedüz çeteler kuruyorlardı – örneğin İngiltere'deki *palmers* (Bkz. R. Jütte, 1988, s. 178; S. M. Kuhn, 1981, s. 576 vd.) ya da Villion'un dünyaca ünlü *coquillard*'ları düşünülebilir, bunlar da, Almanya'daki kafadarları gibi (Bkz. örneğin C. Geiger, 1971, s. 164), genelevlerde sürtmeye bayılıyorlardı. John Wyclif, kendi zamanında, yani 14. yüzyılda, "hacılığın zamparalık yapmak anlamına geldiğini" söylüyordu: İsa'nın zamanında kutsal hac yolculukları yapılmışsa da, bunlar şimdi sadece yabancı kadınlarla cinsel dürtüyü doyurmak için yapılıyordu. Bkz. C. K. Zacher, 1976, s. 108. Ve aslında, örneğin hacı Arnold von Harff'ın, değişik dillerde özellikle "İyi kadın beni yatağına alır mısın?" ve "Kadın, sana kocalık edeyim mi?" gibi soruları ya da "Kadın şimdiden yatağındayım!" gibi şaşırtıcı bir saptamayı öğrenmiş olması karakteristiktir. Bkz. N. Foster, 1982, s. 244; H. Beckers, 1988, s. 59. Ludwig Merz'in bana yazdığına göre (a.g.y.), sözlü gelenekten, Jacobsgasse'de "daha geç dönemde" –yani 19. yüzyılda ya da en erken 18. yüzyılın başlarında– bir "genelev"in varolduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan bu "kadınlar sokağı"nın adını 1320 yılına kadar kentin yukarı dış mahallesinde bulunan Meryem Ana onuruna kurulmuş Fransisken manastırından almış olması da pekâlâ mümkündür. Gerçi Kadınlar Sokağı adını taşıyan sokakların çoğu, adlarını oradaki genelevden alırdı; örneğin Nürnberg kentinde Muckental'da eski kent surunun bitişiğindeki Frauengässchen gibi (Bkz. E. Reicke, 1896, s. 683), ama kimi "kadın evleri"nin de genelevle hiçbir ilgisi yoktu. Örneğin kilisenin yanında, kadınların takdis edilinceye kadar bekledikleri binaya bu ad veriliyordu (Bkz. E. v. Künssberg, 1935, III, sütun 674) ve görkemli Strasbourg "kadınlar evi" de (Bkz. E. v. Borries, 1909, s. 139) bir şehvet yuvası değil, tersine "kötü kabuklardan ya da frengiden" mustarip yoksul kişilerin "içinde kadınlarla erkeklerin ayrı ayrı yattıkları, bizim kadının insanları evi"ydi. (K. Stenzel, 1926, s. 64 vd.).

101) H. v. Weinsberg, 1898, IV, s. 194.

102) H. v. Weinsberg, 1886, I, s. 119 vd.

103) Leipzig'de 1472 yılına ait kent muhasebe kayıtlarında, gönüllü olarak geneleve giren fahişelere "uysal" yani itaatkâr deniyor. Leipzig sakinleri, gizliden gizliye iş tutan fahişelerden sürekli şikâyetçi olmuşlardı ve sonunda bu fahişeler 1498 yılında kent dışına çıkarıldılar. Gezgin kadınların sokakta müşteri avlaması zaten yasaktı. Bkz. G. Wustmann, 1907, s. 470, 476 vd. Kimi kentlerde gezgin kadınlar geçici olarak genelevde çalışıyorlardı. Örneğin Hall kentinde, yoksullar semtinde yer alan genelevde çalışan gezgin fahişeler, 1468 yılına kadar kent meclisine kişi başına haftada iki şiling harç ödemek zorundaydılar. Bkz. G. Wunder, 1967, s. 111. Daha önce 98. Dipnotta söz edildiği gibi, büyük toplantılar yapıldığı zaman çok sayıda gezgin kadın da kentlere geliyordu. Dietrich Butzbach, Worm'da 1512 yılında toplanan Reichstag'da [Yasama Meclisi] "tüm sokakların, güzel kadınlarla" dolduğunu bildiriyor. (R. Aulinger, 1987, s. 284) ve 1541 yılında Regensburg'da yapılan Reichstag toplantısı için şunlar söyleniyor: "Ayrıca, sadece hafifmeşrep kadınlar yazılmış olmalı, büyük bir liste oluşturuyorlardı." (E.v. Oefele, 1878, s. 183). Eberhard Dacher, Konsil sırasında Konstanz kenti hakkında şunları söylüyor: "Böyle kadınları barındıran bir kadınlarevinden bir diğerine at sürdük. Ve bir evde yaklaşık 30, bir diğerinde daha az, bir diğerinde daha çok sayıda kadın bulduk, ahırlardakiler ve hamamlardakiler hariç. Böylece 700 genel kadın bulduk" (J. C. Siebenkees, a.g.y., s. 579). Elbette bu kadınlar otorite tarafından olabildiğince denetleniyorlardı. Örneğin Regensburg'da 1532 yılında yapılan bir Reichstag toplantısı hakkında, Leonhart Widmann'ın kroniğinde şunlar yazılıdır: "15 Mayıs için 40 fahişe getirildi, hiçbirinin ortalıkta dolaşmasına izin verilmedi, aksi takdirde 1 gulden ceza ödüyorlardı." *Zimmerschen Chronik*'e bakılırsa, Messkirch'deki genelev, buradaki fahişelerin, gizli çalışan kadınların rekabetine karşı koyamamaları yüzünden kapanmıştı: "Bir zamanlar gençleri korumak ve kötü olayları önlemek için her yol denenmişti, bulunması da bu yüzdendi. Yıllar önce, Messkirch'de, kentin alt kesiminde, Ablach kıyısındaki kent surlarının yakınında böyle bir genel kadınlarevi vardı. Ancak, Zimbern baronu genç Johannes Wernher'in yönetimi sırasında Mösskirch'e öyle sefil ve edepsiz kadınlar geldi ki, genelevdeki zavallı fahişeler artık müşteri çekemez oldular ve genelev sahibesiyle birlikte evi terk ettiler (...) ve kentin dışına çıktılar. Daha sonra, bu eve kent yönetimi tarafından el konuldu ve bu ev kullanıldı, bir süre sonra da burada yangın çıktı. Günümüzde böyle bir eve hiç gerek yoktur." (K. A. Barack, 1881, II, s. 78 vd.)

104) H. v. Weinsberg, 1898, IV, s. 194. Başka yörelerde bu iş, örneğin 1494 yılına ait "fahişelerin ilan edilmesi"ne ilişkin bir Augsburg kararnamesinin gösterdiği gibi daha örtük bir biçimde yapılıyordu. Bkz. P. v. Stetten, 1743, s. 251. Nürnberg Meclisi de, yoldan çıkan kadınları sık sık, "genel yosmaların ya da başka kadınların" mesleklerini icra edebildikleri Plerrer denilen yere ya da Yahudiler tepesine gönderiyordu. 1480 yılında Nürnberg'de "Yahudiler tepesindeki arazi ve eskiden beri Plerrer diye bilinen, Wiboltz çeşmesi ile taş köprü arasındaki tarla ya da çayır" dışında fuhuş yasaklanmıştı" (E. Reicke, 1896, s. 682 vd.). Bu yasağa karşın çevre köylerde oturan çok sayıda fahişe, her gün kent kapılarının açılmasından sonra sokaklara doluşuyordu. Bkz. G. Strauss, 1976, s. 38.

105) Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 178 vd. Daha sonra VII. Karl, fahişeliğe karşı olduğu için ve kendisine, daha önce "kötü kızlar" oldukları söylenen "üç ya da dört" metres tuttuğu için, özellikle sıradan halk arasında antipati topladı.

106) Bkz. K. D. Hüllmann, 1829, IV, s. 268. Paris'te kent sakinleri, fahişeleri sokaklarından sürekli kovuyorlardı –örneğin rue Chapon sokağı sakinleri gibi– (Bkz. A. Terroine, 1978, s. 266); 1508 yılında Dijon'da "Rue Saint Pierre'in namuslu kadınları" yetkililerin mahallelerindeki fahişeleri kovuşturmasını sağladılar. Bkz. J. Rossiaud, a.g.y., s. 142, 227. Lyon'da rue de la Pêcherie sakinleri, sokaklarındaki banyo genelev hakkında, "bu banyoların hafifmeşrep ve ahlaksız olanlarının genelevlerden çok daha kötü" olduğunu şikâyet eden bir dilekçe yazmışlardı. Bkz. A. Cabanès, a.g.y., s. 191. 14. ve 15. yüzyılda Southwark sakinleri, "Les Stuwes"deki fahişeler, semtin başka yerlerine yerleşmek istediklerinde, sık sık krala ve parlamentoya başvurmuşlardı. Bkz. R. M. Karras, 1989, s. 411. Ayrıca bkz. D. J. Pivar, a.g.y., s. 15. Kimi zaman –en azından öyle görünüyor ki– genelevlerin komşuları, fahişelerin ve müşterilerin bir ölçüde uygar davranmaları karşısında dişlerini sıkıp durumu kabullenebiliyorlardı. Elbette bu sık sık olmuyordu. Örneğin Schwaben'deki Onolzbach sakinleri, oradaki genelev kadınlarının sokakta bağırıp çağırmalarından, şarkı söylemelerinden ya da küfür etmelerinden yakınıyorlardı. Bkz. E. Nübling, 1907, s. 323.

107) Bunun üzerine yetkililer tarafından, ve öngörülen kılığa girmeden yani "ellerinde eldiven ve başında küçük bir çan" olmadan fahişelik yaptığı gerekçesiyle, yargılanmıştı. Bkz. G. Brucker, 1971, s. 191 vd.

108) Bkz. G. L. Kriegk, 1871, s. 395. Gdansk'taki en eski kararda "Kötü ünlü kadınların namuslu kişilerin arasında ya da kilise kuleleri karşısında oturmamaları, aksi halde, namuslu komşularını rahatsız ettikleri için 3 mark ceza vermeleri" öngörülüyordu. (P. Simson, 1904, s. 61.) Geç Ortaçağ'da Gdansk'ta fahişelere gösterilen aşağılama karşısında, sonuncu durum hiçbir biçimde gerçekleşmemiş olmalıdır.

109) Bu argüman daha sonraki dönemlerde de sık sık öne sürülmüştür. Örneğin, L.-S. Mercier, 1782, III, s. 113'te şunları soruyor: "Yoksul ve iffetli bir aile babası, kızı kapısının önünde iki dirhem bir çekirdek bir fahişeyi erkeklerin üzerine atılırken, bir sefahat gösterisi yaparken, şehvetin koynunda yanıp tutuşur ve yasaların himayesi altında ölçüsüz şeheviliğinin tadını çıkarırken gördüğünde, buluğa ermiş kızını masum ve el değmemiş bir halde koruyabilmekle övünecek mi?" Gerçi fuhuşa müsamaha gösterilmesiyle, tecavüz ve baştan çıkarma sayısının büyük ölçüde azaldığı yadsınamaz, ancak bu durum, genç burjuva kızlarının utanma duygusunun apaçık zedelenmesiyle fazlasıyla dengelenmiştir. Bkz. S. Petersen, 1988, s. 113. Ayrıca bkz. A. Clark, 1989, s. 243 vd. Bu yüzden Fransız Devrimi'nde de burjuvaların çoğu, fuhuşun ücra bölgelerde toplanmasından yanaydı. Örneğin Olympe de Gouges 1789 yılında "Fahişeleri Paris sokaklarından süpürmek ve onları, bu aşağılık yaratıkları, onların bu sefil durumlarını her gün izleyen namuslu kadınlardan habersizce, polisler tarafından mahallelere yerleştirmek" talebinde bulunmuştu. (A. Rosa, 1988, s. 99.)

110) Aktaran G. L. Kriegk, a.g.y., s. 389. Viyana'da 1403 yılında bir meyhaneci hakkında yazılmış bir şikâyet dilekçesinde, "namuslu bir vatandaşın evinin karşısındaki meyhanesini bir geneleve çevirdiği, kadın tellallarına ve fahişelere hizmet ettiği ve bu ahlaksızları görmek zorunda kalan namuslu ev kadınlarının, çocukların, genç kız ve oğlanların, uşakların çok utandıkları, ruhsal ve bedensel olarak zarar gördükleri, onurlarına ve mülklerine zarar geldiği" söyleniyor. (Aktaran J. E. Schlager, a.g.y., s. 354 vd.)

111) J. Brucker, 1889, s. 465 vd. Hannover'de de "açıkça kötü ünlü" olan kadınların "namuslu kadınlarla dans etmeleri ve herhangi bir topluluk içinde bulunmaları" yasaklanmıştı (S. Müller, 1983, s. 10). 14 yüzyılın başlarından sonra, Sicilya kararnameleri, fahişelerin namuslu kadınlara kötü örnek olacağı yollu korkusunu dile getiriyor ("bir çürük elma bütün sepeti kokuşturur") ve, örneğin, Etna Yanardağı'nın eteklerindeki Castiglione kasabasında, 1392 yılına ait bir buyrukta şöyle deniyor: "Yoz ve kötü bir dişinin iffetli dişilerin yakınlarında dolaşması caiz değildir." Bkz. A. Cutrera, 1903, s. 35 vd.

112) S. Müller, a.g.y., s. 10 vd.

113) J. Rossiaud, 1976, s. 305. Erkeklerin –kadınların tersine– doğaları yüzünden düzenli cinsel ilişkiye gereksiniyor oldukları, yakın zamanlara kadar, fuhuştan yana bir sav olarak ortaya konmuştu. Bkz. L. Tickner, 1987, s. 223.

114) Daha 13. yüzyılda Marsilya tüzükleri, fahişelerin kiliselerin yakınında (*prope alias ecclesias*) ve namuslu yurttaşların arasında (*inter probos homines et honestos*) yaşayamayacaklarını belirlemişti. Bkz. L. L. Otis. 1985, s. 21. Paris'te 8 Ocak 1415 tarihli bir valilik buyruğu, namuslu mahallelerde fahişelere ev kiralayanları, teşhir direğine bağlanmak, kızgın demirle dağlanmak ve kentin dışına kovulmakla tehdit ediyor (Bkz. P. Dufour, 1899, s. 210). 1422 yılına ait bir Miltenberg talimatnamesinde açıkça daha yumuşak davranılıyor: "Kimse genel kızları barındırmamalı, onları ait olduğu yere, kentteki bilinen eve göndermeli, yoksa cezası 5 şiling." (R. Schröder, 1898, s. 317.) 1483 yılında Hamburg'da ayaklanan kentliler, kent meclisinden, genel kadınların kilise avlularında ve işlek caddelerde dolaşmasını yasaklayan eski talimatnameyi yeniden yürürlüğe koymasını istemişlerdi. Bkz. Dr. v. Posern-Klett, 1874, s. 66; G. Schönfeldt, 1897, s. 99. Ayrıca bkz. D.-H. Voges, 1972, s. 541; B. de Vevey, 1932, s. 133, 181; J. Schnell, 1856, s. 203. Köln'de 1455 yılında çıkarılan bir yasaya göre fahişeler sadece belirli bir bölgede oturabilirlerdi, ve 1486 yılında "hafifmeşrep ve namussuz yosmalar" belirli (namuslu) bölgelerden kovulmuşlardı. Bkz. W. Stein 1895, s. 374, 593. Eski Lübeck yasasına göre, belirli sokakların dışına çıkan fahişelerin, kendilerini belli edecek bir biçimde saçları kesilir ve teşhir direğine bağlanırlardı. Bkz. R. Reuter, 1936, s. 114 vd. 1451 yılında Stolberg Kontu Botho, Wernigerode'deki kilise vakfı papazlarına, öfke uyandıran genel kadınları dört hafta içinde kovmalarını emretmişti, çünkü "tanrıya karşı büyük bir küfür ve halka kötü örnek oluşturuyorlardı" (E. Jacobs, 1891, s. 305 vd). Strasbourg'da 1471 yılına ait bir kent kararnamesinde, kentin işe yerleştirmediği tüm fahişelerin, fahişeler mahallesinde oturmaları belirleniyor: "Kentin içinde yaşayan ve açıkça fuhuş yapan tüm kadınlar ve onları pazarlayan kadınlar, kent surlarının dışında ya da bir ucunda kendilerine ayrılan yerlerde, Bikkergasse'de, Vinckengasse'de, Gröybengasse'de oturmalıdır ve orada kalmalıdırlar." Bu kararnamenin bir yenilik oluşturmadığı, başka bir buyruktan anlaşılıyor, buna göre böyle ücra sokaklarda "eskiden beri böyle kadınlar yerleşmiş ve oturmuşlardır ve namuslu kişiler, çocukları ve eşleri, bunlara kızmasınlar ve şikâyet etmesinler diye." (J. Brucker, 1889, s. 459, 465.) Colmar kentinin kırmızı kitabından anlaşıldığına göre, 14. yüzyılda her hancının "gezgin kızları, ister yabancı ister yerli olsunlar evinde tutmaması" emredilmiştir; "bu kızlar, ait oldukları köşeye gitmelidirler," yani geneleve. Bkz. K. Baas, 1907, s. 245 vd. Aslında bu tür kararnamelerde yüzyılların akışı içinde pek bir şey değişmemiştir. Örneğin 1824 yılında Manchester fahişelerinin "kamu

caddelerinde ya da anayollarda gezmeleri ve gürültülü ve edepsiz bir biçimde davranmaları" yasaklanmıştır (C. De-Motte, 1980, s. 236).

115) Elbette, o zamanlar Heidelberg'de de böyle talimatnamelerin var olmuş ve bunlara sadece daha düzensiz bir biçimde uyulmuş olması mümkündür. Ancak bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz, çünkü bu belgeler de –eğer vardıysa bile– 1689 yılında Fransızlar tarafından Meclis binasıyla birlikte yakılmıştı.

116) Daha 1162 yılına ait Southwark genelev yönetmeliğinde fahişelerin, genelevin kapıları ardında sessizce oturmaları isteniyordu. Yoldan geçen birini giysilerinden tutan bir fahişe, erkek ya da kadın bir muhabbet tellalı, Winchester Piskoposuna 20 şiling ceza ödemek zorundaydı. Ayrıca, fahişelerin, genelev binasının önündeki sokakta müşteri avlamaya çalışmaları yasaktı. Bkz. R. M. Karras, 1989, s. 425, 427 vd, 429. Frankfurt'taki genel kadınlar da 15. yüzyılda genelevin ne kapı eşiğinde ya da merdivenlerinde oturabilir, ne de sokaklarının girişinde müşteri bekleyebilirlerdi. Bkz. G. L. Kriegk, a.g.y., s. 307. Elbette bu tür yönetmelikler sık sık çiğneniyordu. Örneğin Leipzig fahişeleri hakkında –en ünlülerinden birisi "boyalı Anna"ydı–, sabahtan akşama kadar genelevin kapısında süslenip püslenmiş bir halde oturdukları ve oradan geçen erkekleri içeri çekmeye çalıştıkları söyleniyor (Bkz. G. Wustmann, 1907, s. 473, 476); ve Köln fahişeleri de erkeklere asılıyorlardı: "İçlerinden bazıları öyle edepsiz ve utanmazdılar ki, evlerinin önünden geçen evli erkekleri ve din adamlarını, yerlileri ve yabancıları zorla evlerine soktular, bu erkekler büyük öfkeye kapıldılar, utanç duydular ve karılarıyla araları bozuldu, hakimlerin karşısına çıktılar, haklı ya da haksız yere cezalandırıldılar." (H.v. Weinsberg, 1898, s. 193 vd.)

117) 14. yüzyılda Meran kent yasası, hiçbir "genel kadının" bir kadın mantosu ya da bir kürk giymemesini, kentli kadınların ya da başka namuslu kadınların bulunduğu bir dansa katılmamasını belirlemişti. Bkz. M. Panzer, 1938, s. 40. 1493 yılında Metz meclisi kentin fahişelerini Angle-Mur mahallesine sürmüştü ve kamusal şenliklere ve dans toplantılara katılmalarını yasaklamıştı. Bkz. Major Westphal, 1875, I, s. 298 vd. Basel'de Lys'deki (Leonhardsgraben'de) fahişelerin sokakta müşteri aramalarının yanı sıra, bir meyhaneye girmeleri de yasaklanmıştı. Bkz. R. Wackernagel, 1916, II, s. 922. 1383 yılına ait bir kararnamede Speyrer'de "aşçılar ve meyhaneciler" evlerine "belalıları" ya da namussuz kadınları" sokmaları durumunda cezalandırılmakla tehdit ediliyorlardı. (Bkz. E. J. Mone, 1856b, s. 61 vd); Göttingen'de 1445 yılına ait bir kararname "Ne kötü ünlü kadınlar meyhanelere girsin ne de kentlilerimiz onları içeri alsın." (G. v. d. Ropp, 1907, s. 176, 510.)

118) A. Mays / K. Christ, 1890, s. 219 vd. 1471 yılına ait Strasbourg yönetmeliğinde şöyle deniyor: "Benzeri hafifmeşrep kadınlar da katedralde sunağın basamaklarında, yüksek sunağın koro bölümünde oturmalıdır." (J. Brucker, a.g.y., s. 460.) Bundan bir yıl önce de şöyle deniyordu: "Bazı hafifmeşrep kadınlar katedralde, sunağın basamaklarına oturduklarında, sunağa ve dini ibadete sırtlarını dönüp, sanki ibadeti dikkate almıyormuş da erkek beğeniyormuş gibi insanlara baktıklarında, bu manastırın kutsanmış köşelerine insafsızlık olur ve buna tahammül edilemez." Böyle edepsiz kadınlar yedililer mahkemesi tarafından en azından 1 pfund fenikle cezalandırılmalıydılar. Bkz. O. Winckelmann, 1907, s. 255 vd. Ayrıca bkz. B. De Vevey, 1932, s. 108 (Estavayer kentinin 1481 yılına ait yasası). Konstanz'daki "kadınlar evi yönetmeliği"ne göre Münster'deki Münzistor genelevi sakinlerinin Katedralde kendi-

lerine ayrılmış oturma yerleri vardı. Bkz. P. Meisel, 1957, s. 147. Frankfurt am Main'de de durum aynıydı. İngiltere'de 1485 yılında kiliseye girmeleri tamamen yasaklanmıştı. Bkz. G. L. Kriegk, a.g.y., s. 325.

119) Bkz. H.-F. Rosenfeld / H. Rosenfeld, 1978, s. 131.

120) Öyle ki, içlerinden ikisi, ilk kez kiliseye götürüldüklerinde fırsattan yararlanmış ve kaçmışlardı: "1520 yılının 4 Şubat'ında buna ilk kez başlanmış ve genelevdeki kadınlar ilk kez Pazar günü sant Moritz'deki vaaza götürülmüşlerdi. Törene ayrıca katılmaları için özel bir kapı yapılmıştı. Kadın tellalı onları 2 uşakla kiliseye götürüp, sonra yine eve getirmişti. Bu tarihteki ilk günde 2 kadın kilisedeki vaaza gittiklerinde oradan kaçmışlardı." (K. v. Hegel / F. Roth, 1896, s. 123) 1466 yılında Konstanz'da bir fahişe yaşamını düzeltmek için genelevden Augustinusçu kiliseye kaçtığında "fahişeler ustası ve kadın meslektaşı" kadını geri almak için kiliseye baskın yapmışlardı. Böylelikle kilisenin dokunulmazlığını çiğnedikleri için, ruhbanların bu çifte karşı bir şeyler yapmaları istenmişti. Bkz. W. Köhler, 1942, s. 92. Avrupa'nın birçok yerinde olduğu gibi Venedik'te de kadınlar sık sık anakaradan kaçırılır, ırzlarına geçilir ve lagün kentlerinde fahişelik yapmaya zorlanırlardı. Bkz. G. Ruggiero, 1985, s. 41 vd. Dünyanın başka yörelerinde de fahişeler genellikle sabit bir yerde tutulurlardı. Örneğin G. Rohlfs, 1875, s. 321'de Mısır'daki İsna'da *almeh*'lerin mahallelerinden "ayrılmaya artık asla" izin verilmediğini bildiriyor.

121) Bkz. R. Quanter, 1925, s. 357.

122) Bkz. M. Eichenauer, 1988, s. 113 vd. Romalılar –ve de Grekler (Bkz. J. Vogt, 1988, s. 153)– açıkça, bu tür cinsel ilişkilerin evlilik kurumunu tehlikeye soktuğunu düşünmüyorlardı.

123) A. Mays / K. Christ, a.g.y., s. 220. 1490 yılında Würzburg'da "kötü ünlü kadınların" bir elçisi, "sırf kibirleri yüzünden, bekâr erkekleri tavlamak ve evli erkeklere evlilik yasalarını çiğnetmek için süslenip püslenen fahişelere" karşı şikâyette bulunuyor. Bkz. H. Hoffmann, 1955, s. 203. Ayrıca bkz. K. O. Müller, 1914, s. 255.

124) Bkz. M. v. Rauch, 1913, II, s. 515. Genelev işletmecisi kadınların da evli erkeklerden uzak durmaları gerekiyordu. Örneğin 1501 yılında Villingen'in belediye başkanı ve meclisinden "genel kadınlar evini kiralayan" "Anna von Stouffen, Duenis Scherer'in kızı", intikamdan vazgeçme yemini etmiş ve bir daha kente ayak basmama sözü vermişti. Kadın evli Jacob Bogenschütz'le bir ilişkiye girmişti. Bkz. H.-J. Wollasch, 1970, s. 166.

125. Bkz. C. Jäger, 1831, s. 554.

126) Dr. v. Posern-Klett, a.g.y., s. 69. Elbette bu tür kararlar bazı evli erkekleri ve ruhbanları da, Regensburg'da denildiği gibi onları "günahlar için barındıran" muhabbet tellalı kadınların kapısına düşürüyordu. Bkz. H. Knapp, 1914, s. 234.

127) Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki cinsel ilişkilere bir tür sapkınlık gözüyle bakılıyordu. Augsburg'da 1276 yılındaki kent yasasına göre "Bir Yahudi bir Hıristiyan kadınla yatarsa" ve "birlikte iş üstünde yakalanırlarsa, ikisi de yakılmalıdır." (C. Meyer, 1872, s. 57). Gerçi Ruprecht von Freysing'in 1473 yılından kalma "ilk hukuk kitabı" da "Ve bir Hıristiyan erkek, bir Yahudi kadınla yatarsa, ya da bir Yahudi erkek bir Hıristiyan kadınla yatarsa, ikisi de fuhuştan suçludur. İkisi de üstüste konulup yakılmalıdır. (Ruprecht v. Freysing, 1839, s. 223.). Ancak çoğu zaman uygulamada bu kadar katı olunmuyordu. Geç Ortaçağ'a ait bir başka kararnameye göre Yahu-

di'nin "aleti kesilmeli" ve bir gözü oyulmalıydı (Bkz. J. Grimm, 1840, I., s. 533) ama, öyle görünüyor ki çoğu durumda bu gibi çiftler sadece kentten kovulmuştu, örneğin 1372 yılında, "Babenbergli bir kadın ve bir Yahudi, birbirleriyle samimi" olduklarında (Bkz. R. Jütte, 1988, s. 34) yani sadece birbirleriyle öpüştüklerinde, kentten sürülmüştü. Gerçi 1406 yılında Nürnberg'de bir Yahudi'nin "genel kadınlar evine gittiği için" yakıldığı söyleniyor. (Bkz. R. Straus, 1960, s. 32; G. L. Kriegk, a.g.y., s. 317), ama öyle anlaşılıyor ki, gerçeklikte sadece kente girmesi "sonsuza dek" yasaklanmıştı. Bkz. J. Müllner, 1984, II, s. 195; J. C. Siebenkees, a.g.y., s. 586. Ayrıca bkz. S. Simonsohn, 1977, s. 115, 139; R. Calimani, 1987, s. 10. 17. yüzyılda İtalya'da soylu bir gençle yatan bir Yahudi kadının yaşamı, odun yığınında yakılarak sona ermişti. Bkz. E. Murphy, 1987, s. 92. Bkz. R. Jütte, 1987, s. 121.

128) *Schwabenspiegel*, a.g.y., §255. Bilindiği gibi nasyonal sosyalist Almanya'da "Arî" ırktan olanlarla Yahudiler arasındaki her türlü cinsel ilişki "ırk ayıbı" olarak tanımlanıyor ve "arî" partner, fahişe bile olsa, Ortaçağ'daki gibi cezalandırılıyordu. Örneğin 1938 yılında Frankfurt am Main'de Yahudi bir tüccar, bir fahişenin karşısında, onun onayıyla mastürbasyon yaptığı için 2 yıl 2 ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Bkz. E. Noam / W.-A. Kropat, 1975, s. 176 vd. Aynı yıl Linz'de iki SA lideri, bir Yahudi kadını çırılçıplak soyunmaya ve mastürbasyon yapmaya zorladıkları, ve sonra Fırtına Birliği lideri Hintersteiner parmağını kadının vajinasına soktuğu ve "içinde oynadığı" için, Gestapo tarafından tutuklanıp Dachau'daki toplama kampına gönderilmişlerdi. Bkz. *profil* 45, 7 Kasım 1988, s. 70. SS çevrelerinde "canavar" diye tanınan, ünlü Buchenwald "kadın komandosu" Ilse Koch, değişik suçlar nedeniyle SS mahkemesine çıkartılmış, 16 ay gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakılmıştı. Başka suçlarının yanı sıra, tutsakların çalıştığı bir çukurun üstüne, mini etekle ve altına külot giymeden çıkıp bacaklarını açmıştı. Tutsak erkekler yukarı baktıklarında, suratlarını kırbaçlamış ya da belden aşağılarını soyup üstlerine çıkmış ve sık sık seyretmişti. Bkz. A. L. Smith, 1983, s. 59 vd.

129) Bkz. E. J. Bristow, 1982, s. 13. Yahudiler tarafından da –daha Nahmanides'in 13. yüzyılda bildirdiğine göre– hem (Hıristiyan) geneleve gitmek hem de Yahudi genelevleri açmak reddediliyordu ve Yahudi cemaatlerinin çoğu, gizlice fuhuş yapan Yahudi kadınları kentten kovuyordu. Judah ben Asher, Yahudi genelevlerinin varlığının, Yahudiler'le Hıristiyanlar arasındaki cinsel ilişki sayısında düşüşe katkıda bulunacağı savına, İsrael'in bedenini, ruhu pahasına kurtarmanın anlamsız olduğunu söyleyerek karşı çıkmıştı. Bkz. a.g.y., s. 15.

130) Bkz. R. Wissell, 1929, I, s. 248. 1404 yılında çıkarılan Ulm dokumacı kalfalar kardeşliği tüzüğü, üyelerin tümüne geneleve gitmeyi yasaklıyordu. (Bkz. C. Jäger, 1831, s. 537, 553); Gdansk keten dokuma kalfalarının yönetmeliği sadece gizliliği öneriyordu: "Ayrıca, sekiz ya da on kalfa namuslu bir meyhanede oturup içki içerlerse, oradakilerden hiçbiri yanına gelip de içki içmesi için bir kadına seslenmesin." (W. Reininghaus, 1981, s. 99 vd.) Viyana'da fırıncı kalfalarının Wiedner Tor'daki ve Tiefen Graben'daki genelevlere gitmeleri yasaktı. (Bkz. L. Bassermann, 1965, s. 117) ve 1442 yılında Gotha'daki atıcılar ve atıcı kalfalarının "genel kadınlarevine" gitmeleri yasaklanmıştı. Bkz. K. F. v. Stenge / E. Devrient, 1909, s. 246. Ayrıca bkz. O. Hierhammer, 1974, s. 42. Rottweiler Engelsgesellschaft'ın tüzüğüne göre, bir kalfanın bir fahişeyle dans etmesinin cezası 36 şilingti (Bkz. M. Panzer, 1938, s 41); ve Frankfurt mücellitler loncasına göre "ayrıca hiçbir kalfa hiçbir genel yosmayla açık bir

yerde (durmamalı) ya da bir handa ya da bir meyhanede içki içmemelidir, cezası bir meteliktir." (B. Schmidt, 1914, s. 280). Ayrıca bkz. Leipzig ayakkabıcı kalfalarının, keten dokumacıların ve meyhanecilerin yönetmelikleri: G. Wustmann, a.g.y., s. 469 vd., Eger'deki kürkçü kalfalarının 1490 yılına ait yönetmeliği: K. Siegl, 1909, s. 77, ve Münih bıçakçılarının 1450 yılına ait maddesi ile Colmar kırmızı ve beyaz sepiciler kardeşliğinin yönetmeliği: Dr. v. Posern-Klett, a.g.y., s. 70 vd. Bu yönetmeliklerin ne kadar ciddiye alındığını ve kaç kalfanın gerçekten geneleve gittiğini ortaya koymak elbette zordur. Yine de 1525 yılında Basel Meclisi'nde temsil edilen zanaat ustaları – belki de yarı şaka–meclis son genelevi kapatmaya karar verirse, kalfaların işi bırakacaklarını söylemişlerdi. Bkz. E. Isenmann, 1988, s. 328.

131) Bkz. I. Bloch, 1912, s. 323.

132) G. v. d. Ropp, 1907, s. 251. Ayrıca bkz. Wernigerode ayakkabıcı ve sepici kalfalarının Kadınlar ve Erkekler Kardeşliği yönetmeliği: E. Jacobs, 1891, s. 352. 1470 yılında Colmarer kırmızı ve beyaz sepici kardeşliği, kadın tellallarını üye almamaya karar verdi: "Bir kadın tellalı olanın zanaatını icra etmesi yasaklanmalı ve ne ustalar ne de kalfalar onunla ilişki içinde olmalıdır." (E. J. Mone, 1865, s. 22). Ama loncaların kapısı genel kadınlarla işi olan ya da onlarla birlikte yaşayan erkeklere de kapatılıyordu. Örneğin 1465 yılında Bavyera, Franken, Schwaben ve Rhein kürkçü loncaları, Münih'teki Jacobi fuarında, aralarında hiçbir belalıyı barındırmamaya karar verdiler. (Bkz. W. Schultheiss), 1936, s. 142, daha 1341 yılında Regensburg'daki banyo teknesi kalfaları yönetmeliği, "bir belalı olan" hiç kimseye tahammül göstermemeyi emretmişti: "Ve gerçek bir karısı olmayanı da kastediyoruz; ona ne borcumuz olsun ne de onunla işimiz olsun istiyoruz ve ona gitmek istemiyoruz." G. Fischer, 1962, s. 294.

133) Aktaran A. Porteau-Bitker, 1980, s. 38.

134) Dr. v. Posern-Klett, a.g.y., s. 77. Geç Ortaçağ'ın birçok kentinde, "kötü ünlü" bir kadınla evlenen üyeler kovuluyordu. Bkz. E. Mashcke, 1967, s. 14. Örneğin, Orta Rhein Bereciler ve Pantoloncular Locası, üyelerine, eski bir fahişeyle ve bir cellatın kızıyla evlenmeyi açıkça yasaklamıştı. Bkz. F. Göttmann, 1977, s. 152. Gdansk'ta bir fahişeyle evlenen, daha eski zamanlarda mirastan mahrum bırakılabilirdi. Daha sonraları mirasının sadece bir kısmını alabilmesine izin verilmişti. Bkz. A. Meyer, 1935, s. 88. Ayrıca bkz. W. Ebel, 1955, s. 99 vd. Bu kentin en eski kararında ayrıca şunlar söyleniyor: "Kötü ünlü bir kadını kendine eş edinen bir kentli oğlu, karısıyla birlikte bu kenti sonsuza dek terk etmelidir." (P. Simson, 1904, s. 35.) 1429 yılında Viyana fırıncılar birliği, mecliste lonca yönetmeliğine "meslekteki hiç kimsenin, ister usta ister çırak olsun, serbest bir kızla ya da genelev kadınıyla evlenmemesi" maddesini eklemeyi önermişti (J. E. Schlager, a.g.y., s. 356). Bilindiği gibi Nürnberg'de 14. yüzyılın ortasından sonra lonca kalmamıştı, ve öyle anlaşılıyor ki fahişelerle daha sık evlilik yapılıyordu. 1442 yılında örneğin "zavallı bir kızı kadınlar evinden alan" bir banyo teknesi kalfasının "kentlilik hakları" olmadığı söyleniyor (R. Wissell, a.g.y., s. 252) ve 1525 yılında Egidi Peihel adında biri genelevden bir fahişeyle evlenmiş ve kumaş dikici olmuştu. Bkz. J. Müllner, 1972, s. 161. Büyük bir olasılıkla, bu gibi erkekler yaşamları boyunca damgalanıyorlardı. Örneğin bir lonca, "kötü yosmalarla düşüp kalkan" bir arabacıyı "ona acıyarak" üye aldığında, adam hemen öteki kalfalar tarafından dışlanmıştı. Bkz. K. Rumpf, 1964, s. 81. İspanya'da bir zamanlar bir fahişenin bir adamı, evlen-

me teklif ederek onu idam sehpasından kurtarmaya çalıştığı söylenir. Adam bu teklifi reddetmişti, çünkü yaşamı karşılığında ödeyeceği bedel ona çok yüksek gelmişti. Bkz. W. W. Sanger, a.g.y., s. 173. Sevilla'da nedamet getiren fahişelerin bir koca bulmaları hemen hemen imkânsızdı. Bkz. M. E. Perry, 1978, s. 211.

135) N. Elias, 1939, I, s. 242. Vurgulamalar bana ait. Benzer bir biçimde D. Röhr, 1972, s. 37.

136) Bkz. W. Rudeck, 1905, s. 50; yazar–çok sık yapıldığı gibi– A. Schultz, 1892, s. 75'i adeta harfiyen kopyalıyor ve adını aktarmaya bile gerek görmüyor.

137) Bkz. F. Graus, 1985, s. 99. Yeni Çağ'ın başlarında İngiltere'de "quean" [sürtük, orospu vb.] fahişeler için kullanılan yaygın bir isimdi. Bkz. K. U. Henderson / B. F. McManus, 1985, 120.

138) Bkz. A. Terroine, 1978, s. 255, 263 vd.

139) Bkz. J. Le Goff, 1977, s. 102; E. Ennen, 1984, s. 174.

140) Bkz. M. W. Labarge, 1986, s. 197.

141) Bkz. G. Wustmann, 1907, s. 481.

142) Bkz. G. Liebe, 1894, s. 377.

143) Örneğin Greifswald'da, üniversiteliler ile zanaat kalfaları, özellikle demirciler ve ayakkabıcı kalfaları arasında sık sık tartışmalar ve kavgalar oluyordu; 1563 yılında kalfalar bağırıp çağırarak, taş fırlatarak kolejin önüne gelmiş ve binanın içindekileri dışarıya çağırmışlardı. Bkz. G. Liebe, a.g.y., s. 378. Ayrıca bkz. E. Bonjour, 1960, s. 140 vd.; P. Classen / E. Wolgast, 1983, s. 9 vd.; C. Prantl, 1872, I, s. 39.

144) O dönemin Heidelberg'inde üç banyo vardı: daha 1303 yılında var olan "kent suru karşısındaki yukarı banyo", (H. Derwein, 1940, s. 217) Oberbadgasse / Zwingerstrasse köşesinde yer alıyordu; orta banyo (Mittelbadgasse –o zamanlar "Metzlergass" deniyordu– / Zwingestrasse) arasında yer alıyordu ve burası belki de daha 1265 yılında sözü edilen *stupa balnearia*'ydı; ve daha sonra açılan ama daha 1568 yılında yıkılan aşağı banyo, Kettengasse ile Zwingergasse köşesinde yer alıyordu; o zamanlar üç banyo da hamam olduğu için, Zwingerstrasse'ye "sıcak taş sokağı" deniyordu. Bkz. M. Huffschmid, 1900, s. 148. Kent duvarından sadece bir adım uzaktaki bu banyoların, kararda sözü edilen kötü ünlü "banyo meyhaneler" mi olduğu – kadın personellerinin pek de ahlaklı kabul edilemeyeceği görülse de– çok kuşkuludur. Bkz. örneğin A. Thorbecke, 1891, s. 107 vd. Bazı natırlar yeri geldiğinde fahişelik yapmaya hazırdı; örneğin "banyo girişinde giysileri alan Anna Gaucherin" 1529 yılında "ahlaksız davrandığı ve bazı evli erkeklerle iş tuttuğu için" Hall kentinden kovulmuştu (G. Wunder, 1967, s. 111). Augsburg'da da o dönemde "banyo masajcısı kadınlar" sık sık kentten kovulmuşlardı. Bkz. R. Hoffmann 1885, s. 7. Köln'deki Berlich'te genelevin yakınında bir banyo vardı, fahişeler orada erkekleri önce alkolle dolduruyor, sonra da geneleve taşıyorlardı. Bkz. F. Irsigler / A. Lassotta, 1984, s. 189 vd. Mosbach'ta –belki sadece tesadüfen değil– banyo ve genelev birbirine yakındı. Bkz. E. Brüche / D. Brüche, 1978, s. 227. Ayrıca bkz. J. Bellamy, 1973, s. 60. Bugün Belçika'nın yer aldığı bölgede büyük kentlerde kimi banyolar kötü meyhanelerle ve genelevlerle ("Taveernen ende bordeellen of andere dierghelzeke loketten") bağlantılıydı. Bkz. A. Cabanès, a.g.y., s. 204.

145) E. Winkelmann, 1886, I, s. 179; ayrıca bkz. A. Thorbecke, 1886, s. 54. Bu dönemlerde Nürnberg Meclisi de genelevlerde sivri ucu olmayan "kötü, tehlikesiz

ekmek bıçağı dışında" silah taşımayı yasaklamıştı. Bkz. J. Baader, 1861, s. 51.

146) Bkz. G. Ritter, 1936, I, s. 404. Dijon'da bir genelev müşterisine en fazla yarım saat tanınır ve bu süre bir mumla ölçülürdü. Başka yörelerde de bu uygulama geçerli olmalı, çünkü İtalya'da bildik fahişelere "mum kızları" da denirdi. Bkz. J. Rossiaud, 1976, s. 322. Kimi zaman fahişeler bir erkeği gece de alıkoyarlardı –örneğin Ulm "kızlarevi"nin her sakini böyle bir durumda kadın tellalına bir kreuzer yatma parası ödemek zorundaydı. (Bkz. C. Jäger, a.g.y., s. 549). Bu durum, ya sayfa 248'de açıklanan nedenle gerçekleşiyordu, ya da genellikle "kızların sevgili erkeğim dedikleri özel" adamlar (J. Baader, a.g.y. s. 121), yani belalılar, kadınların dostları ya da pezevenkleri, belki de devamlı müşterileri söz konusuydu. Leipzig'de, muhabbet tellalı kadının "sevgili erkeği" G. Wustmann, a.g.y., s. 472'ye göre onun pezevengi, gerçekte ise daha çok onun sürekli partneriydi. Bkz. E. Schubert, 1998b, s. 323 vd. Gerçi daha o zamanlar bizim anladığımız anlamda pezevenkler de vardı. Bkz. örneğin M. E. Perry, 1978, s. 201.

147) Bkz. N. Elias, 1939, I, s. 242 vd.; ayrıca, örneğin H. Korte, 1988, s. 147; A. Ulrich 1985, s. 78, ya da T. Huonker, 1985, s. 10'de Ortaçağ fahişeleri hakkında şunları yazıyor: "O sıralar karanlık batakhane köşelerinde, gizli bir gece gölgesi yaşamıyla sınırlı değillerdi, göze çarpan varlıklarıyla resmi davetlerde, şenlik alaylarında, konsüllerde ve danışma meclisi toplantılarında, o zamanki kamusal yaşamın şenlikli parıltısının büyük bir bölümünü oluşturuyorlardı." Öte yandan, 19. ya da 20. yüzyılda genelevlerin Ortaçağ'dakinden daha büyük bir "gizlilikle çevrili" oldukları izlenimini edinmek çok zordur. (N. Elias, a.g.y.,). Örneğin Wiesbaden'da bilgi kaynağı kişilere göre, 20. yüzyılın başında, Hexenhäuschen'da yine de sadece yabancıların ziyaret ettikleri oradaki genelevde, "ahlaki öfkeye neden olacak bir konu bulunmuyordu. Daha çok bu mahallede hizmet sektörünün biçimlerinden sadece bir tanesi söz konusuydu." (I. Behnken / M. du Bois-Reymond / J. Zinnecker, 1989, s. 134.

148) O sıralar mevcut Floransa genelevine ek olarak iki yeni genelev daha açılmıştı. Bkz. G. Brucker, 1971, s. 190.

149) Bkz. R. Brondy ve başkaları, a.g.y., s. 362, 367. "Kızlar" bu "yer"de kalmaz ve kadınların ve gençlerin görüş alanına girerlerse, teşhir direğine bağlanıyor ve kırbaçlanıyorlardı.

150) Elias, 15 yaşından küçük erkek çocukların kadın tellalı tarafından genelevden dövülerek kovulmaları yönündeki Ulm talimatnamesinden haberdar olsaydı, (Bkz. C. Jäger, a.g.y., s. 555) –benzer bir talimatname başka kentlerde, örneğin Dijon'da da vardı,– bunu kesinlikle, o dönemde biyolojik açıdan hemen hemen çocuk olan genç insanların yetişkin kabul edildikleri ve böyle davrandıkları iddiasına kanıt olarak gösterirdi. (Bkz. N. Elias, 1988a, s. 38). Bu yapıtın daha sonraki bir cildinde bu savı ayrıntılı olarak ele alacağım. Burada sadece, 'iffetperest' 19. yüzyılda da küçük yaştaki kimi gençlerin bir hizmetçi kız tarafından ya da bir fahişe tarafından zevkler ülkesine sokulduğunu ve 20. yüzyılın altmışlı yıllarında okul tatillerinde ya da okulların tatil olduğu perşembe öğleden sonralarında Paris genelevlerinin okullu gençlerle dolup taştığını anımsatmak istiyorum. (Bkz. E. J. Bristow, 1982, s. 24). Ellili yıllarda Mannheim Kurpfalzgymnasium'undaki sınıf arkadaşlarımdan bazıları, henüz ergenlik dönemlerinin ortasında olmalarına karşın, bir erkeklik gösterisi olarak Neckarstädt'da genelevin bulunduğu "Ondokuzuncu"ya giderlerdi. Yıllar sonra bir fahişenin bana anlattığına göre, fahişeler bu genç "çabuk attıran"ları çok seviyorlardı, "çünkü işleri çabucak bitiyordu."

151) Günümüz Balisi'nde de hemen hemen tüm fahişeler, özellikle Javalı kadınlar cüzamlıdır. Kutalı bazı fahişeler, bana bunu Bali'nin yerli bir kadının akrabalarına belli etmeden kendini turistlere satamayacağı küçük bir ada olmasıyla açıkladılar.

152) Bkz. R. M. Karras, 1989, s. 415 vd.; D. W. Robertson, 1968, s. 22. Daha sonraki dönemlerde bu durum değişmemiş gibi görünüyor. Yine de Londra'nın Polis şefi 1902 yılında şunları yazıyor: "Her zaman fahişeler olması gerektiğine göre, belki de İngiliz kadınlarının yerine yabancı kadınların olması daha az ahlak bozucudur, ve onları kovarsanız, yerlerini İngiliz kadınları alacaktır." (Aktaran n. E. J. Bristow, a.g.y., s. 34). Geç Ortaçağ'daki Dijon kenti bir istisna oluşturuyordu; burada 146 fahişeden 38'ini yerli kadınlar oluşturuyordu. Herhalde bu yerli kadınların büyük bir bölümü bu mesleğe, çetelerin tecavüzleri yüzünden girmişlerdi –toplam sayının %27'sinde durum böyleydi–, bu durum da, böyle bir suçun kurbanı olmakla namuslarını zaten yitirdikleri anlamına geliyordu. Bkz. J. Rossiaud 1989, s. 38 vd.,189.

153) Bkz. J. C. Siebenkees, a.g.y., s. 590 vd.; A. Schultz, 1892, s. 73 vd. Daha eski Yunanlılar'da kadın ve erkek fahişelerin çoğu yabancıydı. Bkz. K. J. Dover, 1988, s. 276.

154) Bkz. C. Jäger, a.g.y., s. 553; ayrıca A. v. Gleichen-Russwurm, 1926, s. 249; I. Bloch, a.g.y., s. 816.

155) Bkz. L. L. Otis, a.g.y., s. 70.

156) Bkz. H. Schreiber, 1966, s. 32. Péronne'da 1480ve 1485 yıllarında iki kral buyruğuyla "genel kızların" kentin kadın banyolarına girmeleri yasaklanmıştı. Bkz. P. Négrier, 1925, s. 150.

157) D. du Cange, 1884, s. 354. 1421 yılına ait bir Ulm tüzüğüne göre de Yahudiler sadece daha önce parasını ödedikleri mallara dokunabilirlerdi. Bkz. D. A. Schultes, 1937, s. 60. Genel kadınlar başka bir açıdan da Yahudiler gibi 'toplumdışı' kimselerdi. Örneğin 1488 yılına ait Schlettstadt terziler yönetmeliğinde şöyle deniyor: "Ayrıca terziler de hiçbir Yahudi'ye kendi evinde, genel kadınlar evinde ya da terzinin evinde ne kendisi ne de işçisi tarafından ne dikiş dikerler ne de kumaş biçerler." (J. Gény, 1902, s. 907.)

158) Bkz. D. Staerk, 1972, s. 541, ayrıca bkz. E. Richter, 1987, s. 139. Lübeck'te cellat ya da "fron" denilen mahkeme hademesi [Büttel] de, "der stinkende an den eren," pazarda hiçbir şeye el süremezdi. Bkz. H. Lagemann, 1915, s. 48.

159) Bkz. E. v. Sokolowski, 1910, s. 50.

160) Bkz. W. Danckert, 1963, s. 231. Fahişeler ve onların erkek ya da kadın tellalları, genellikle mahkemede şahitlik de yapamazlardı. Örneğin Schliengen köy yönetmeliğinde, "açıkça yargı ya da başka bir nedenle hakları elinden alınan, yalan yere yemin eden, katil, kadın tellalı, meydan ustası (=toplu dansları ve hokkabazlık oyunlarını denetleyen kişi) ve benzeri başkalarının" şahitlik yapamayacakları yazılıdır. (J. Bader, 1865, s. 231).

161) H. v. Weinsberg, 1898, s. 193.

162) "Ahşap bir binaydı ve arkasında genel yosmalar için bir avlusu ve kilisesi vardı." (A.g.y.)

163) Bkz. G. L. Kriegk, a.g.y., s. 329, ayrıca W. Harriet / B. Klein, 1904, s. 92. Geleneksel olarak hayvan leşlerinin atıldığı yere, bitki artıklarının atıldığı ya da bataklık topraklara, intihar edenleri gömen –genellikle cellatla aynı kişi olan– leş yeri ustası tarafından gömülürlerdi. Bkz. J. Willman, 1917, s. 68; F. J. Fischer, 1962, s. 76 vd.

164) Bkz. örneğin C. Hegel, 1878, s. 108; E. v. Oefele, 1878, s. 108; J. Kirmeier, 1988a, s. 171. 1428 yılında Ulm'da, Augsburg'da bir ahlak suçu işlemiş bulunan bir bakkal, darağacının altına diri diri gömülmüştü. Bkz. D. A. Schultes, 1937, s. 61. 1499 yılında cellatın yamakları, aynı darağacının altına, sık sık genelevde fahişelerle kaldıkları için Perlachturm kulesine asılı bir ahşap kafeste açlıktan ölmeye mahkûm edilen dört din adamını da gömmüşlerdi. Bkz. K. D. Hüllmann, 1829, s. 262. Augsburglu tarihçi Hektor Mülich'in bildirdiğine göre, 1471 yılında oradaki darağacı çukuru kazıldığında "içinde 250 kafa bulunmuştu." (D. Weber, 1984, s. 226.)

165) Örneğin bkz. Dr. v. Posern-Klett, 1874, s. 82 (Dresden); G. Wustmann, 1907, s. 471 (Leipzig); J. Gernhuber, 1957, s. 144 (Landshut, Braunschweig, Rottenburg, Passau); W. Hanauer, 1919, s. 9 (1410 yılında Berlin'deki Rosengasse'de). Daha 1276 yılında Augsburg kent kitabında "cellatlar" hakkında şunlar yazılıdır: "Tüm gezgin kadınlarla da ilgilenmelidir." (C. Meyer, 1872, s. 71). 1484 yılında Bozen cellatı Meister Konrad, eskisi yandığı için kendisine yeni bir genelev binasının kiralanmasını ya da kendi evinde bir genelev açmasına izin verilmesini istedi. Zaman zaman, özellikle genelevlerin tümünün kapatılmasından sonra, cellatlar kaçak genelevleri işletmeyi sürdürüyorlardı. Örneğin Halle cellatı Christof Tollinger karısının evden kaçmasından sonra, 1579 yılında etrafını her türlü yaşlı kadınla doldurdu ve bir özel genelev açtı. Olay duyulduğunda kentten kapı dışarı edildi. Bkz. H. Moser, 1982, s. 44. 14. yüzyılda Amiens celladı aynı zamanda "fahişelerin kralı"ydı. (Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 61). Bordeaux'da bu işi, orada "aşk dolu yaşamın kralı" da denilen ve başlıca görevi suçluları zincire vurmak ve kamuya zararlı delileri kırbaçlayarak kentten kovmak olan mahkeme hademesiydi. Bkz. A. Terroine, 1978, s. 262.

166) Bkz. R. Süss, 1980, s. 104.

167) Bkz. örneğin H. Sturm, 1951, s. 174. Colmar cellatı da, "çürümüş, bozulmuş şeyleri, sokaklarda bulduklarını ya da evlerden aldıklarını, aynı şekilde dökülmüş ringa balıklarını ve balıkları çayırlara götürmekle görevliydi." Aynı şekilde, Schlettstadter yasasında yazıldığı gibi, "gizli odaları ya da özel yerleri" temizlemek de onun göreviydi. Bkz. K. Baas, 1919, s. 75, ayrıca H. Weckbach, 1987, s. 2 vd.; G. Wilbertz, 1979, s. 16 vd., 94 vd.

168) Bkz. H. Schuhmann, 1964, s. 162. Bir kentin cellatı yoksa ve sadece gerektiğinde ödünç alıyorsa, bu cellat genellikle genelevde gecelerdi, aksi halde kendisini ağırlayan kişinin namusunu lekelemiş olurdu.

169) Bkz. B. Weber, 1976, s. 84, 212. 1589 yılında "hastane sokağından aşağıda Golatenmatgassen sokağına giden küçük sokakta, cellatın evindeki eski kadınlarevi"nden söz ediliyor. Cellatın evinin içinde ve önünde açıkça kumar oynanıyordu, çünkü 1516 yılında "Cellatla arkadaşlık eden, onun yerinde ya da onun odalarında oyun oynayan, iki ile 5 şiling verir, hiç affedilmez." (H. Rennefahrt, 1968, s. 249). Anlaşıldığına göre bu, yandaki genelevin konsomasyon meyhanesiydi. P. Sommer, 1969, s. 14 vd., Bern cellatının genel kadınlara hiç gözkulak olmadığını, çünkü onun ücretini başçavuşun kent bütçesinden ödediğini söylüyor. Elbette bu iki durum birbirini dışlamaz, normalde bu kişilerin ücretini doğrudan doğruya meclis ve fahişeler ödüyordu. Örneğin Braunschweig'ta 1408 yılına ait bir talimatnamede şunlar söyleniyor: "Genel meclis bir cellat alır ve onun ücretini öder ve giydirir. Meclisin ona verdiği ücretin yanı sıra, Roden Klostere'daki ve Murenstrate'deki açık

kadınlar da ona ücret öder." (H. v. Strombeck, 1860, s. 187). 14. yüzyıla ait Zwickau kent yasası kitabında şuna değiniliyor: "Genelevdeki hademeye de her Pazar akşamı bir kuruş verilir." (R. Kötzschke, 1949, I, 2, s. 131) – elbette genel kadınların ona vermeleri gereken ödentiler de vardır. Münih cellatı 1435 yılına kadar sadece genelev ve kumar gelirleriyle yaşamak zorundaydı. Ancak bu tarihten sonra düzenli maaş almaya başladı. Bkz. J. Knobloch, 1921, s. 69. Viyana'da mahkeme hademeleri (*dewpscherge*) ve cellatlar (*heher*) ancak 1450 yılından sonra meclisten resmi bir yıllık ücret aldılar. Bundan önce, dükün zeameti olan iki genelevin kira geliriyle geçiniyorlardı. Bkz. J. E. Schlager, a.g.y., s. 373, 375) Köln'ün "genel kızları" da 1435 yılında oradaki "cellata", "kendi gelirlerinden" düzenli ödentiler vermek zorundaydılar. (W. Stein, 1893, I, s. 768).

170) Bkz. H. Rennefahrt, 1928, s. 41.

171) H. Patze, 1976, s. 18; W. Oppelt, 1976, s. 470.

172) "Ruffian" [Belalı] sözcüğü genellikle yanıltıcı olarak "pezevenk" diye çevrilmektedir. Genelde bu kişiler, fahişelerle birlikte yaşayan çok çeşitli kabadayılardı – örneğin François Villon. Bkz. E. Schubert, 1985, s. 112. Ayrıca bkz. 146. Basel'de adı çıkmış kumarbaz ve hilebazlardan söz edilir, "açıkça ve adı çıkmış belalılardır ve sürekli kumar oynarlar ve yoksul gezgin kızlarda kalır ve pahalı giysiler giyerler." Bu adamlar bir dönem, üzerine beyaz noktalı siyah zarlar dikilmiş bulunan küre biçimli sarı bir şapka giymeye zorlanmışlardı. Bkz. D. A. Fechter, 1856, s. 52.

173) T. Herzog, 1963, s. 218. Bu pasaj, 1279 yılına ait Landshut kent yasasından alınmıştır, orada denilmektedir ki: "Eğer yurttaş topluluğu ister erkek oyuncuyu, ister genel kadını ahlaksızlıktan dolayı sürgüne derse, cezalandırılan kişiye yurttaş topluluğunun hükmü devam ettiği sürece, yasanın bildirdiği haklar gereğince kurallara bağlı kalmalarını sağlıyoruz." (Aktaran J. Kirmeier, 1988a, s. 165 vd.). Metne 1335 yılında eklenen "hokkabaz papazlar", hokkabazlık yaparak dolaşan düşkünleşmiş eski din adamlarıydı. 13. yüzyılın ortalarında "Uzun saçlı hokkabaz din adamları"nın "asayiş dışı" oldukları söyleniyor. Bkz. M. Lexer, 1872, I, sütun 1963. 1439 yılına ait Lauing kent yasasına göre, "Bir belalı ya da bir genel kadın sözleriyle ya da işleriyle kentli bir erkeği ya da kadını ya da onların hizmetçilerini kızdırırsa, ona haddini bildiren ya da vuran kimse ceza almaz." (J. Köppl, 1934, s. 32).

174) Aktaran L. Hess, 1940, s. 138. 1278 yılında Kral I. Rudolf'un verdiği kentli haklarında Viyana'nın genel kadınları gerçi yasa dışında bırakılıyorlardı ama yine de belirli bir korumadan yararlanıyorlardı. Örneğin, 1340 yılında Dük II. Albert tarafından verilen kent yasası imtiyazında şöyle deniyor: "Genel kadınlar hakkında da onlarla evlilik bağı kurmanın ahlak dışı olduğunu buyuruyoruz. Ama kimsenin onlara eziyet etmemesini istiyoruz, aksi davrananları hakim meclis tavsiyesiyle cezalandırır." (P. Csendes, 1986, s. 69, 114.) Özellikle kentli fahişeler daha sonra korumaya alınmıştı – örneğin daha 1330 yılında Ravensburg'un genel kadınları, halkın keyfi kötü muameleleri karşısında korunmuşlardı. (Bkz. A. Dreher, 1972, s. 148, 667), ve Halberstadt'ta bundan elli yıl sonra çıkartılan bir kararnamede deniyor ki: "Beylerimiz buyurmuşlardır ki, hiç kimse kentin hademelerine ya da genel kadınlara saldırmasın." (G. Schmidt, 1878, s. 578.) 15. yüzyılda Ofen kent yasasında şöyle deniyor: "Serbest kızlar zavallı, kederli ve düşkün bir güruhtur. Bu yüzden, onları şiddetten ve haksızlıktan korumak gerekir." (K. Mollay, 1959, s. 124.)

175) Bkz. G. Kaufmann, 1888, I, s. 144.

176) Bkz. Dr. v. Posern-Klett, a.g.y., s.76; en eski Brünne kent yasasında da durum aynıdır. Bkz. T. Hampe, a.g.y., s. 19. Buna karşılık, eski Saksonya kent çevresi yasasında şöyle belirlenmiştir: "Bir erkek, elbette, gezgin kadınlarla ve fahişelerle bedenini tatmin edebilir ama bu onların rızası ve isteğiyle olmalıdır." (W.v. Thüngen, 1837, Madde XCIX.) 1276 yılına ait Augsburg kent yasasında, "hizmetçilere, kadınlara ya da gezgin kadınlara tecavüz eden yakalanmalıdır; hakkında verilecek en doğru karar, diri diri gömülmesidir" deniyor. 1527 yılına ait bir kopyada artık "gezgin kadınlar"ın adı anılmıyor, ama bu durum, onlara tecavüz edilmesinin cezasız bırakılacağı anlamına gelmiyor. Bkz. C. Meyer, 1872, s. 88. Brünne'de 1343 yılına ait bir fahri mahkeme defterinde şöyle yazılıdır: "Kadınların ağlamalarını bilenler olduğu için, bu nedenle ruhban olanlar ya da olmayanlar, kadının ağlamasını gündüz ya da gece her vakitte, her nerede olursa olsun tanırlar, kadının kendine özgü mahrem şeylerini ya da elbiselerini çıkarmaya, bunu cezası soygunun ya da yağmanın cezası olduğundan cesaret edemezler." (E. F. Rössler, 1852, s. 230.) Ayrıca bkz. G. Winter, 1880, s. 161. 1839 yılında Fransa'da IV. Charles şöyle buyurmuştu: "Her kim ki kadınlara iftira atar ya da genelev kadınlarının ırzına geçer, o kişi bunun karşılığında 100 Viyana 'sol'ü ceza öder." (Aktaran A. Porteau-Bitker, 1980, s. 39.) Berlin'de 15. yüzyılda bir fahişenin ırzına geçenleri ölüm cezası bekliyordu. Bkz. W. Schich, 1987, s. 234.

177) Anlaşıldığına göre, bir müşterinin–"birleşmeden sonra", "önce"sinden farklı bir ruh hali içinde– kadına birlikte anlaştıkları ücreti vermemesi ve kadının bunun üzerine erkeği tecavüzle suçlaması sık sık rastlanan bir durumdu.

178) Aktaran B. Geremek, a.g.y., s. 267.

179) Bkz. J. Kirmeier, 1988a, s. 173. Zaman zaman, bir fahişenin ve bir namuslu kadının ırzına geçilmesi arasında hukuksal olarak da ayrım yapılıyordu. 11. yüzyılda, Macar kralı Ladislav'ın yasalarına göre bir genel kadının ırzına geçenin sadece kellesi uçuruluyordu, yani onuru korunarak idam ediliyordu. Buna karşılık evli bir kadının ırzına geçen bir erkek en aşağılayıcı bir biçimde idam ediliyordu, yani çark işkencesiyle öldürülüyordu. Bir genç kıza tecavüz edenin de sadece boynu kılıçla vuruluyordu. Ama daha önce bir atın kuyruğuna bağlanıyor ve onur kırıcı bir biçimde caddedeki çamurların üstünde sürükleniyordu, bazıları bu arada zaten işkence çekerek ölmüş oluyordu. Bkz. J. v. Magyari-Kossa, 1935, s. 120.

180) Bunun bir başka, ancak ikincil nedeni ise, böylelikle, potansiyel bir müşterinin, kent fahişelerini, belki de evli olan 'yabani' sokak fahişelerinden ayırabilmesi ve cinsel ilişkiye girilmesi durumunda bir başka günahı, yani zinayı da işlemekten kurtulabilmesiydi.

181) Aktaran J. C. Bluntschli, 1938, I, s. 160 ve K. Kilchenmann, 1946, s. 38. Cenevre'de, 1397 yılına ait bir tüzüğe göre, fahişelerin sağ kollarına kırmızı bir şerit takmaları gerekiyordu ve Savoyen'in başka kentlerinde sadece boynuzlu bir hotozla sokağa çıkabilirlerdi. Bkz. R. Brondy et al., a.g.y., s. 367. Ofen'de kural şöyleydi: "Zavallılar ve düşkünler, en az bir el genişliğinde sarı bir şeridi baş örtülerinin üstüne takmak zorundadırlar." (K. Mollay, 1959, s. 124 vd, 155 vd.); Hermannstadt (Nagyszeben) kentinde bir meclis kararına göre daha 1697 yılında kötü yola düşmüş bir kadının –beyaz yerine– kırmızı bir baş örtüsü takması gerekiyordu. B. J. v. Magyari /

Kossa, 1935, s. 147. 1337 yılında XI. Alfonso İspanyol fahişelerinin sarı başlık takmalarını emretmişti, bu emir daha sonra Ferdinand ve Isabella tarafından yenilenmişti. Gerçi 1527 yılında, bu arada çok sayıda namuslu kadının da fahişelerin rengini tercih ettiğinden yakınılıyordu (Bkz. M. E. Perry, 1985, s. 141 vd); daha 1150 yılında Heinrich von Melk "kibirli yürüyüşleri, yanaklarındaki tuhaf boya ve sarı başlıklarıyla" bazı kadınlardan yakınmıştı. (A. Denecke, 1891, s. VI) Basel'de belalıların küre biçiminde sarı bir şapka giymeleri emredilmişti (Bkz. H.-R. Hagemann, 1981, s. 268) ve Meran'daki genel kadınların korse takmaları ve renkli tüylerle ve gümüş takılarla süslenmeleri yasaklandığı gibi, elbiselerinin üzerine küçük sarı bir bayrak takmaları da zorunlu kılınmıştı. Bkz. C. Stampfer, 1889, s. 52. Bilindiği gibi Yahudiler'in de kendilerine özgü bir giysi giymeyi bıraktıkları andan itibaren sarı ve kırmızı işaretler takmaları şart koşulmuştu. Bkz. G. Kisch, 1957, s. 103 vd., ayrıca E. Nübling, 1896, s. 52 vd. Fransa'da en azında zaman zaman beyaz rengin fahişe rengi olarak öne çıktığı görülüyor. Gerçi 1839 yılında "Grant Abbaye (Büyük Manastır) denilen Toulouse genelevinin eğlence kızları" Kral'a "başlıklar ve beyaz kordonlar" taşımak zorunda olmalarını protesto ettiklerinde, VII. Charles bir fermanla, renk seçimini onlara bırakmıştı "Kollarının etrafından kıyafetlerinin renginden farklı bir renkte jartiyer ya da kumaş kenarı bulunduruyorlardı." (A. Porteau-Bitker, a.g.y., s. 37). Ayrıca bkz. G. Hertel, 1894, s. 266; H. Hoffmann, 1955, s. 202 vd.; P. Larivaille, 1975, s. 78. Bristol'de hiçbir fahişe şeritli bir elbise giymeden kent içinde dolaşamazdı. Bkz. G. T. Salusbury-Jones, 1975, s. 153 vd. Bu şeritler, tipik bir biçimde İngiltere'de fahişelerin ayırt edilmesine yarıyorlardı. Bkz. dipnot 89.

182. Aktaran E. Maschke, 1967, s. 10. Bremen'de 1450 yılında genel kadınların yanı sıra "açıkça namussuz yaşayan" bir kadın da "namuslu kadınlar gibi" giyinemezdi. Bkz. K. A. Eckhardt, 1931, s. 268. 1478 yılında Lübeck'te, meclise asılan ve genel kadınlar için zorunlu kıyafetin belirtildiği bir levhadan söz ediliyor. Bkz. H. Lagemann, a.g.y., s. 64.

183) Bkz. K. Weinhold, 1882, s. 23 vd. Ayrıca bkz. D. du Cange, 1884, s. 353 vd. Magdeburg dış mahallesinin 1503 yılına ait bir yönetmeliğinde: "Namussuz kadınlar mantolarını başlarına geçirmeli ya da pazarda tanınabilmeleri için başka bir işaretleri olmalı" deniyor, (Aktaran A. Moll, 1921, s. 359).

184) Bkz. Dr. v. Posern-Klett, a.g.y., s. 84; G. Holmsten, 1987, s. 87. Basel'de 1482 yılında "bilinen ve aleni tüm fahişeler, kemerlerinden aşağıda bir spann'dan [yaklaşık 20 cm.] uzun olmayan mantolar giymelidir ve kent bekçisi [Stadtknecht] bundan daha uzun bir manto giyenlerin üstündekini çıkartıp almalıdır." (J. Schnell, 1856, s. 203). Lüneburg'da 1486 yılına ait bir yönetmeliğe göre de fahişelerin "elbiselerinin altına uzun iç donu değil sadece kısa erkek donu giymeleri" gerekiyordu. (Dr. v. Posern-Klett, a.g.y., s. 76.) Anlaşıldığına göre, bu, ayıp kabul ediliyordu, çünkü böylelikle baldırların bir bölümü çıplak kalıyordu. Örneğin 1406 yılında Biberach Manastır kızları yönetmeliğinde, hiçbir kızkardeşin "mantosunu başına geçirmemesi gerekir, çünkü sadece sefih Begineler mantolarını böyle giyerler" deniyor. (G. Luz, 1876, s. 63). Bilindiği gibi bazı Begineler kimi yerlerde fuhuş yapmışlardı.

185) Bkz. K. D. Hüllmann, 1829, IV, s. 270.

186) Bkz. D. O. Hughes, 1983, s. 75 vd. Daha 1343 yılında Siena'da *puttane*'nin [fahişelerin] yayla ayakkabıları giymesi ve örtünmesi yasaklanmıştı, çünkü örtünün

215. Basler Meister nach Hans Holbein d. J: Fahişe, 16. yüzyıl.

namuslu kadınların kendilerini gizlemelerine ve böylelikle istedikleri gibi, özgürce davranmalarına yardımcı olacağından korkuluyordu. Bkz. a.g.y., s. 92.

187 Bkz. Örneğin A. Clark, 1988a, s. 643.

188) "Zira, iktidarı elinde tutan kişi ya da kişiler için, sarhoş ya da savunmasız (yoksul) birisi olarak fahişelerle birlikte caddelerden geçerek koşmak, bir erkek oyuncuyu oynamak, kendisi tarafından teklif edilen yasaları açıkça ihlal etmek ya da hor görmek ve bunlarla azametini korumak aynı derecede imkânsızdır, hatta aynı anda var olmak ve var olmamak da imkânsızdır." (B. de Spinoza: *Tractatus politicus*, IV, 4, 22 vd.).

189) Bkz. B. Sastrow, 1824, s. 88 vd.

190) W. Rudeck, 1905, s. 53 vd.

191) Bu ilgi için, Bern Kantonu Devlet Arşivi'nden Vinzenz Bartlome'ye teşekkür ediyorum (20 Temmuz 1989 tarihli mektup). Kültür tarihçileri, sık sık, herhangi bir kaynak göstermeden Sigismund'un sözde teşekkür mektubuna değiniyorlar. Sigismund'dan kalan belgeler arasında böyle bir mektup bulunmuyor.

192) C. Justinger, 1871, s. 220, ya da aynı yazarın, 1819, s. 289. Vurgulama bana ait.

193) a.g.y., s. 459. 1450 yılında Avusturya elçisi maiyetindekilerle birlikte Napoli'de kaldığında, "genelevdeki kadınlar (...) hiçbirinin tek bir pfennig bile para almamaları söylenmişti. (...) Bir tanesi zenciydi, diğerlerinin hepsi de güzel kadınlardı." (Aktaran J. E. Schlager, a.g.y., s. 352.)

194) Bkz. E. A. Bowles, 1977, s. 150.

195) Bkz. Justinger, a.g.y., s. 217. Ayrıca bkz. R. Feller, 1949, I, s. 243.

196) Yine de "Bern kentinde kral Sigmund'un, Roma kralının yaptığı düzen"de, yani geleneksel meclis kararlarında, ziyaret hazırlıkları söz konusu olduğunda geneleve değinilmemektedir. Bkz. G. Tobler, 1886, s. 363 vd.

197) W. Rudeck, a.g.y., s. 53.

198) A. Schultz, 1892, s. 76. Hemen hemen her kültür tarihinde bu öykü gerçek bir olguymuş gibi karşımıza çıkıyor. Örneğin bkz. W. Bauer, 1960, s. 105, E. Schubert, 1985, s. 118, ya da G. Denzler, 1988, s. 208. Örneğin K. Saler, 1966, s. 125 vd, şöyle diyor: "İmparator Sigismung, Konstanz konsülüne geldiğinde, maiyetindekilerle birlikte fahişeler evine de gitti [..] Ulm'da geceleri, İmparator ve maiyetindekiler kentin genelevini ziyaret etmek istediklerinde sokaklar ışıklandırılıyordu."

199) E. Nübling, 1904, s. 163. 1512 yılına ait bir talimatnameye göre bu genelevin en az 14 fahişe çalıştırması gerekiyordu. Bkz. aynı yazarın, 1907, s. 321.

200) Bkz. D. A. Schultes, 1937, s. 62.

201) Harcamalar defterinin ilgili sayfasının (A 2) fotokopisi için Ulm kent arşivine teşekkür ediyorum. Heidelberg kent arşivinden Rudolf Benl ve Heidelberg Üniversitesi tarih seminerinden Folerk Reichert'a da transkripsiyondaki yardımları için teşekkür ediyorum.

202) Bkz. E. Windecke, 1893, s. 369, 378; aynı yazarın., 1899, s. 259; W. Altmann, 1900, s. 304 vd., 332.

203) Bu tahmini, 30 Mayıs 1989 tarihli bir mektubuyla, Strasbourg Katedrali'nin şantiye kulübesinin günümüze dek "kadınlarevi" olarak anıldığına işaret eden Rudolf Benl'e borçluyum. Ayrıca bkz. dipnot 100. Gerçi, Ulm kent arşivinden Hans Eugen Specker'in bana bildirdiğine göre, genellikle Ulm şantiye kulübesine sadece kısaca "kulübe" deniyordu.

204) Bkz. E. Nübling, 1907, s. 138; H. E. Specker, 29 Haziran 1989 tarihli mektup.

205) Bkz. H. Muschel, 1965, s. 17.

206) Bkz. dipnot 201.

207) Bkz. G. Beckmann, 1898, s. 442.

208) Giriş katında fahişeler –çoğunlukla 1. katta yer alan–odalarda baş başa kalınmadan önce genellikle müşterileriyle şarap içerlerdi. Giriş katın konsomasyon salonunda genellikle sarhoş müşteriler, ama bazen de fahişeler arasında kavgalar çıkardı (Resim 158). Bir kentin meclisinin, yüksek kişilerin ziyaretlerinde ışıklandırma masraflarını üstlenmesi, o dönemlerde normal bir uygulamaydı. Bkz. J. Biergans, 1909, s. 38.

209) Geç Ortaçağ'da bugünkünden tamamen farklı bir cinsel ahlakın egemen olduğunu gözler önüne sermek için, örneğin J. Rossiaud, 1989, s. 74'de, 1419 yılındaki kıtlıkta Metz'de "bir yumurta fiyatına dört kadın" alınabildiğini ortaya koyuyor. Ama bu neyi gösterir? 1945 yılında, kimi namuslu Alman kadınını bir çift Lucky Strikes ya da bir Hershey's karşılığında elde edemediğini söyleyecek kaç Amerikan askeri vardır ki?

210) Bkz. H. Koller, 1984, s. 283.

211) Aktaran J. C. Siebenkees, a.g.y., s. 590.

212) III. Friedrich kadınlara karşı son derece çekinik durmakla kalmamış –herhangi bir aşk yaşadığına ilişkin hiçbir belirti yoktur–, danstan, şaraptan ve modadan da uzak durmuştu, ketumdu ve çok ender gülümserdi. Bkz. R. Schmidt, 1984, s. 301 vd., s. 329.

213) C. Hegel, 1872, IV, s. 328; ayrıca bkz. 1874, V, s. 464. Bir hesap kaydında, II. Albrecht'in 1438 yılındaki Viyana seferine ilişkin şunlar vardır: "ve genel kadınlara şarap 12 Achterin. Ayrıca kralın yanına çağrılmış kadınlara, şarap, 21 Achterin pr.

12 dl., toplam 1 Pf. 12 dl." Bundan ondört yıl sonra Kral Ladislav'ın ölümünün ardından şunlar söyleniyor. "Bundan sonra Viyana'ya gitti, tüm maiyetiyle. Orada kurulan çadırda yoksullar ve zenginler tarafından çok iyi karşılandı, Viyana dağının altında güzel kadınlar ve tüm zanaat kadınları onu bekliyordu." (Aktaran J. E. Schlager, a.g.y., s. 350 vd.)

214) H. Patze, 1976, s. 18.

215) Bkz. K. Weinhold, a.g.y., s. 23.

216) Floralie bayramının ilk günü –başlangıçta 28 Nisan'dı, sonra 3 Mayıs oldu– fahişelerin bayramıydı ve Flora'nın da bir zamanlar fahişe olduğu söylenir. Bkz. W. W. Fowler, 1899, s. 93. Bu Roma bayramını Geç Ortaçağ'ın ve Rönesans'ın aydınları –özellikle İtalya'da– biliyorlardı. Örneğin 15. yüzyıldan kalma, Almanca'daki bir Boccacio çevirisinde "genel kadınların" bir zamanlar Flora bayramını kutladıkları söyleniyor. Bu bayram "her yıl fahişelerin ayıp tavırları ve şehvetiyle kutlanırdı." (G. Boccacio, 1895, s. 215.)

217) Bkz. H. H. Scullard, 1981, s. 110 vd. Fransız sömürge yönetimi Awlad Na'il kabilesinin kadınlarına kentlerde fahişelik yapmayı yasaklamak istediğinde, tüm kabile, bunun kötü sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle karşı çıkmıştı. Bkz. F. A. Marglin, 1987, s. 312.

218) "Sadece o yer değil" (yani genelev, çünkü orada çok fazla sperm ziyan olmaktadır). "Bu yüzden, rüyada ortalıkta sürten fahişeler görmek iyidir. Genelevin önünde cazibelerini sergileyenler de şans getirirler." (Artemidor v. Daldis: *Traumbuch*, I, 78). 16. yüzyılın başında yaşamış Şeyh Nefzavi'ye göre, rüyada açık bir vulva görmek de şans getirir. Bkz. A. 'A. 'O.b.M. an-Nafzawi, 1966, s. 174.

219) Bkz. W. Danckert, 1963, s. 154.

220) Floransa'da Geç Rönesans döneminde *putane*'ler başka bir biçimde aşağılanıyorlardı, ve elbette kendilerin aşağılayanlardan intikamlarını alıyorlardı. Bkz. D. Kunzle, 1973, s. 270.

216. Biskra'da Awlad Na'il kabilesinden fahişelik yapan genç kız.

221) W. Engel, 1950, s. 90.

222) Bkz. E. Pavan, 1980, s. 247.

223) Bkz. G. L. Maurer, 1870, III, s. 105 vd.

224) D. du Cange, 1884, s. 354.

225) Bkz. G. Heinz-Mohr / V. Sommer, 1988, s. 59 vd., ayrıca L. K. Goetz, 1931, s. 230; H. Vorwahl, 1933, s. 297; D. Schaller, 1988, s. 73. Bir başka geneleve de –herhalde, vulvayı örten edep kıllarına imada bulunularak– "Kara Gül" adı verilmişti. (G. Heinz-Mohr / V. Sommer, a.g.y.) 15. yüzyılda Gdansk'ın "schamel wyfeken"leri [edepsiz kadınları] "her türlü bayağı pezevenkliğin ve fuhuşun" yapıldığı kötü ünlü Rosengasse'de [Gül Sokağı] ve Ketherhagergasse'de yaşıyorlardı; bu iki sokak da kent surunun hemen yanındaydı (Bkz. P. Simson, 1913, I, s. 205; A. Meye; 1935, s. 89); 14. ve 15. yüzyılda fuar sırasında Frankfurt'a gelen yabancı fahişeler, "Rosental"de [Gül Vadisi] ve özellikle de oradaki Rosengasse'de kalıyorlardı. Rosental Frankfurt'ta özel genelevlerin açılmasına izin verilen biricik yerdi – ilk özel genelevin adı daha 1396 yılında geçiyor. Bu genelevin sahibesi Gude Schurge'ydi, halk arasında ona Backtrog [hamur teknesi] ya da Marktschiff [pazar gemisi] deniyordu. Bkz. G. L. Krigek, a.g.y., s. 300, 304 vd. Königsberg'de genelev "Rosenwinkel"de [Gül Köşesi] ve Naumburg an der Saale'de "Rosengarten"daydı [Gül Bahçesi] (Bkz. G. Heinz-Mohr / V. Sommer, a.g.y.,) ve Berlin'de 1420 yılında Rosentstrasse'de, [Gül Caddesi] kent surunun yakınında, Neuen Markt'ın ve Spandauer Tor'a yakın bir yerde yeni bir genelev açılmıştı. Bkz. A. Theissen 1987, s. 112; W. Schich, 1987, s. 234. Ayrıca bkz. F. Eberlein, 1987, s. III (Coburg), R. Hoffmann, a.g.y., s. 20 (Augsburg) ve K.-S. Kramer, 1985, s. 52. Banyolar da genellikle Rosengasse'de yer alır ya da Gül adını taşırdı; örneğin belgelerde 1350 yılında adı geçen ama kesinlikle daha eski olan Strasbourg "Rosenbad"ı [Gül Banyosu] günümüzde rue des Bains-aux-Roses'de [Gül Banyosu Sokağı] yer alıyordu. Bkz. C. Wittmer, 1961, s. 111 vd. Ayrıca bkz. F. T. Schulz, 1933, s. 121 vd.; L. Falck, 1973, s. 59; F. Vogtherr, 1927, s. 8; H. Woltering, 1965, s. 161.

226) Bkz. örneğin S. Schama, 1989, s. 214.

227) Shakespeare de sık sık "rose" sözcüğünü vulva anlamında kullanmıştı. Bkz. E. Partridge, a.g.y., s. 176, 211. Çıplak Luxuria –örneğin Stratford-upon-Avon'da 15. yüzyıldan kalma "dehşetengiz sefahat emaresi"nin canlandırılması– genellikle elinde bir gül ya da bir gül dalı tutar. Ayrıca bkz. H. Fink, 1969, s. 111. Aynı döneme ait bir gravürde çıplak bir kadın –elbette bir fahişe– vulvasının önünde bir gül tutmaktadır. Bir söz şeridinde şu sözcükler yazılıdır: "Herkes bu gülü koyduğum yere bakıyor" bir başka şeritte ise "Orandan utan" yazılıdır. (A. G. Stewart, 1978, s. 57, 130). Bilindiği gibi bir gül, yeni doğan Aphrodite'in kumsala ayak bastığı anda açardı. Boucher'nin 'Bir bacağı kıvrık, iki aşkıyla birlikte uzanan çıplak kadın' adlı bakır gravüründe, baldırları açık, vulvası bir gülle örtülü bir kadın görülmektedir. Bkz. P. Jean-Richard, 1978, s. 176. Ayrıca bkz. I. Camartin, 1987, s. 153. Bugün bile "gül" Fransızca'da kadın genital organlarını anlatmak için kullanılır. Bkz. P. Guiraud, 1978, s. 555. Genelev jargonunda gül adı zaman zaman kız için de kullanılmıştı. Örneğin, anal ilişkiye "sfogliar la rosa", yani "gülün yapraklarını koparmak" ve anilingus'a "gül yaprağı dermek" deniyordu. Bkz. I. Bloch, 1907, s. 381. Günümüzde "oğlancılar"a "gül bahçıvanı" denmektedir. Bkz. E. Borneman, 1984, 29.3.

228) Bkz. P. Sartori, 1932, sütun 919.

229) Bkz. H. P. Duerr, 1978, s. 49 vd.

230) Bkz. P. F. Kramml, 1985, s. 79.

231) Bkz. H. P. Duerr, 1988a, s. 301 vd.

232) A. Schultz, 1989, s. 72.

233) Bkz. M. Panzer, 1938, s. 41.

234) Bkz. P. Sartori, 1931, sütun 705, 707 vd., 714 vd., 738; P. Burke, 1981, s. 195.

235) Bkz. N. Elias, 1939, I, s. 242.

236) Bkz. B. Geremek, 1989, s. 401; J. Rossiaud, 1989, s. 71, 194, 201. Viyana'da 1454 yılında bir koşuda "serbest yamaklar"ın yani cellat yamaklarının ve bir başkasında da "serbest kızlar"ın birbirlerine karşı yarıştıkları söyleniyor. 1515 yılında Breslau'da "serbest kadınlar bir beyaz kuşak, bir çift iskarpin ve bir elbise için yarıştılar." Bkz. K. Weinhold, 1893, s. 20 vd. Zaman zaman Yahudiler'e de koşu yarışı yaptırılmasının –örneğin 1466 yılında Roma'da– nedeni belki de Yahudiler'in 'kovucu gücü'yle bağlantılıdır. Örneğin Oberpfalz'da Yahudiler'in kötü havaları uzaklaştırabildikleri söylenirdi; başka yörelerde, Yahudiler'in kısırlığı kovabildiklerine inanılıyordu. Bkz. W.-E Peuckert, 1931, sütun 813.

237) Bkz. H. P. Duerr, 1988a, s. 303 vd. Bu koşular, fahişelerin katılımı olmadan sonraki dönemlerde de yapıldı. Örneğin 1757 yılında yukarı Avusturya'daki bir meclis yönetmeliğinde şöyle deniyor: "Eyaletin krallık temsilcileri ve meclis, güvenilir kaynaklardan, rahatsızlık verici bir biçimde öğrenmişlerdir ki: eyaletin bazı bölgelerinde açık çanak koşusu denilen oyunlara olağanüstü can sıkıcı ve günahkâr bir biçimde katılmakta, bunların çoğu bu oyunlarda cinsiyet ayrımı gözetmeden ve çevredekileri kızdırarak, adeta çırılçıplak soyunmakta, her türlü günahkâr tavırları takınıp müstehcen sözler söylemekte ve hatta daha hızlı koşmak için gerekli olduğunu zannettikleri batıl inanç eşyalarını ve sözlerini kullanmaktadırlar." Gerçi koşu yasaklanmamıştı, ama daha ahlaklı bir biçimde yapılması istenmişti. Bkz. K. Tönz-Leitich, 1970, s. 184 vd.

238) Bkz. W. Endrei / L. Zolnay, 1988, s. 85 vd., 137.

239) L. L. Otis, a.g.y., s. 71, yine de –ve elbette haklı olarak– kültür tarihçilerinin çoğunun, fahişelerin şenliklere, alaylara, düğünlere vb. katılımını abarttıklarına dair birçok gösterge bulunduğunu söylüyor.

240) Bazı kültür tarihçileri, fahişeler hakkında sık sık yapılan sempatik, ve kimi zaman adeta sevgi dolu ya da saygılı tanımların bulunduğu görüşündedir –örneğin "Sconevrouwen" [güzel kadınlar] (13. yüzyılda Köln'de [bkz. E. Ennen, 1984, s. 173]) ya da "offen hübeschærinne" [aleni güzeller] (özellikle Güney Almanya'da); "âşık kadınlar", "şen kızlar" (Fransa'da); "vriuntschftswib" [dostluk kadını] (1294 yılında Zürih'te [bkz. O: Fecht, 1909, s. 11]) vb. – bu tanımlardan, bu kadınların Ortaçağ'da görece yüksek bir statüye sahip oldukları sonucu çıkarılmaktadır. Gerçi, eski zamanlarda bu sözcükler örtmece amacıyla kullanılıyordu –asıl tanımları ağza alınmak istenmiyordu– ve daha sonraları da günümüz İtalyası'nda kullanılan "buona donna" [güzel kadın] ya da "brava donna" [esaslı kadın] gibi alaycı tanımlamalar söz konusuydu (Bkz. E. Radtke, 1979, s. 201 vd.). Son örnek vesilesiyle, 1477 yılında Frankfurt'taki bir memurun, kent suruna bitişik geneleve "örtülü mabet" dediğini anımsamak yerinde olur. (Bkz. G. L. Kriegk, a.g.y., s. 291); aynı dönemde Toulou-

se'da geneleve "grande abbaye" [büyük manastır] deniyordu (Bkz. J. Rossiaud, 1982, s. 77) ve Braunschweig'da genelevin adı "kırmızı manastır"dı. (Bkz. H. v. Strombeck, 1860, s. 187). 1399 yılında Nîmes'de genelev sahibelerine "hafif kadınların elebaşısı" deniyor (Bkz. L. Le Pileur, a.g.y., s. 136) ve Cenevre'de aynı kadınlara "kraliçeler" deniyordu (Bkz. G. L. Maurer, 1870, III, s. 110) – bu ad, Basel'de kenar mahalle sokaklarında erkeklere 'asılan' dilenci kadınlara verilmişti ("sıradan bir erkek orada sokaklardan geçemez, çünkü onun üstüne atılır ve ondan para isterler"). Bkz. D. A. Fechter, 1856, s. 112. Güney Fransa'da "kaltak", "tekinsiz kız", "kötü kadınlar", "savates" [arkası basılmış ayakkabı], (Bkz. J. Rossiaud, 1989, s. 51) ve Sevilla'da "lekeli ve bedeninin dile düşürdüğü kadınlar" (A. Terroine, a.g.y., s. 266), "eksik iradeli kadın", "adı çıkmış günah kadını" (A. Porteau-Bitker, a.g.y., s. 26 vd.), "yitik kadınlar" (M. E. Perry, 1978, s. 195) gibi aşağılayıcı tanımlar da bir o kadar kullanılıyordu ve "fillettes de vie"nin [hayat kızları] aslında "fillettes de vie dissolue"nün [sefih hayat kızları] kısaltılmış biçimi olduğu bilinince, bu deyiş büyüleyici tınısını yitiriyor. "Orospu" bir kadına hakaret olarak söylenebilecek en kötü sözlerden biriydi. Langobard hukukuna göre, bu sözün bedeli, büyük bir miktar olan 20 'solidi'ydi (Bkz. V. L. Bullough, 1977, s. 10); Westheim am Kocher'da iki kadın birbirlerine karşılıklı olarak "kötü orospu" ve "keşiş orospusu" diye küfür ettiklerinde mahkeme "hapis yatmaları ve sonra da ülkeden kovulmaları" doğrultusunda karar vermişti (G. Fritz, 1988, s. 55 vd.). Ayrıca bkz. H. Maurer, 1882, s. 132; F. Frensdorff, 1882, s. 26, 93; G. Kisch, 1919, s. 284 vd.; R. v. Schreckenstein, 1878, s. 449; E. J. Mone, 1856, s. 13; C. Meyer, yıl belirtilmemiş, s. 343. Hatta, 14. yüzyılın ortasında bir fahişe, meslektaşına "kötü bir orospu dediğinde", meslektaşının bir hırsızlık yaptığı kanıtlanmazsa, cezalandırılıyordu. Bkz. J. Schnell, 1856, s. 29, 86. "Meretrices honestae" için yani "sadaklarını *her* oka açmayan" fahişeler için eş anlamlı olarak kullanılan ve Quattrocento'da yaygınlaşan İtalyanca "kibar fahişe"ler deyimi, çok sayıda sıradan "putane" de kendilerini böyle adlandırmaya başladığı için, kendi içinde farklılaşmıştı. Bir yanda "cortegiane da candela" ve "cortegiane da lume" ve diğer yanda da "cortegiane oneste" ya da "cortegiane onorate", yani eski Yunan'daki kurtizanlarla ya da Roma'daki "nobile scortum"larla kıyaslanabilir olan asıl soylu yosmalar vardı. Bkz. P. Larivaille, 1975, s. 33, 35; M. F. Rosenthal, 1989, s. 227; E. Rodenwaldt, 1956, s. 99. Elbette gerçek kibar fahişeler, soylu yosma olarak görülmemek için kendilerine çoktan "donne di corte" adını takmışlardı. Gerçi ünlü bir *pasquinade*'de bu sonuncular hakkında şöyle deniyordu: "come l'altre son puttane / na piu caro vendon lor frutto" ("Onlar da ötekiler gibi orospudurlar / sadece meyvelerini daha pahalıya okuturlar"). (E. Murphy, 1987, s. 87) ve daha sonra Mercier de şöyle diyordu: "Eninde sonunda tek ve aynı şeyi dile getirmek için ne kadar çok ayrım, nüans ve farklı isim var!" (L.-S. Mercier, 1782, III, s. 121.) Oysa, gerçekte ayrımlara çok özen gösteriliyordu. Bunu iyi bilmesi gereken Aretino, "Fahişeler kadın değildir, onlar fahişedir," diyordu (Aktaran n. P. Partner, 1976, s. 99) ve "cortegiane oneste" "putane" değildi. Örneğin 16. yüzyılın ilk yarısında, fahişelik yönetmeliklerini çiğnediği söylenen Lucieta Padovana diye birisi, avukatının, mahkemeye Lucieta'nın sıradan bir "fahişe" değil bir "kurtizan" olduğunu belirtmesi üzerine serbest bırakılmıştı. Bkz. C. Santore, 1988, s. 45.

241) O zamanlar New Orleans'da iyi mahallelerin fahişeleri daha çok 'proleter' Basin-Street fahişelerine karşı, yaz ve kış arasında ritüel bir mücadele verirlerdi. Bkz. A. Orloff, 1980, s. 26 vd.

242) Bkz. B. Geremek, 1989, s. 401. 1442 yılında Nördlingen'de "kötü kadın olduğu söylenen güzel kadınların pazen giysilerle dolaşmalarına" izin verildiğinde "kimileri buna gülmüştü" deniyor. Bkz. K. Weinhold, 1893, s. 21.

243) Heiner Boehncke, *Frankfurter Rundschau*, 1 Ekim 1988. Dieter Richter de benzeri bir itirazı daha insaflıca dile getirmiştir.

244) Bkz. Örneğin M. Bachtin, 1987, s. 55 vd.; R. Darnton, 1989, s. 100 vd.

245) Bkz. P. Krohn, 1974, s. 90 vd.

246) Heinrich Wittenwiler 'Der Ring' adlı şiirinin öğretici bölümlerini kırmızı, kaba-ahlaksız, kaba komik bölümlerini yeşil bir çizgiyle vurgulamıştı ki bunlar gerçekten de Meining elyazmalarında bulunmaktadır. Bkz. E. Wiessner, 1927, s. 149 vd.

247) Aktaran P. Krohn, a.g.y., s. 189.

248) Bkz. H. Roeseler, 1917, s. 96.

249) Aktaran P. Krohn, a.g.y., s. 100, 201.

250) N. Elias SWF 3'te [televizyon kanalı], 13 Haziran 1988. Bu alıntıyı, konuşmayı yapan televizyon redaktörü Harold Woetzel'in büyük bir nezaketle bana verdiği yazılı metinden yapıyorum.

251) Bkz. H. P. Duerr, 1988, s. 13 vd.

252) Bkz. Örneğin K. J. Dover, 1988, s. 267 vd. Daha Homeros'un zamanında kadın cinsi kendini kamusal alanda olabildiğince az göstermek zorundaydı; ve zorunlu durumlarda kadınlar kölelerin eşliğinde ve örtülü olarak dolaşırlardı. Bkz. F. G. Naerebout, 1987, s. 119.

253) Plutarkhos, *Lykurgos* 15. Herhalde eski Yunanlıların hep birlikte çıplak spor yaptıklarına ilişkin yaygın tasarımın asıl kaynağı budur. Utanmasızçıplaklıkta arkaik bir döneme geri dönüş değil, bir uygarlık başarımı görenler, bunu 1920 yılında 'Deutschen Mädchen-Wanderbundes' [Alman Kızlar Gezinti Birliği] üyeleri arasında dolaşan bir mektupta dile getirildiği gibi, şöyle okuyorlardı: "Cinsiyetlerin birbirleriyle rahatlıkla ilişki kurabilmesi olarak anlaşılan bir çıplaklık kültürünü biz elbette uygulayamayız. Belki eski Yunanlılar, gelişimlerinin en yüksek aşamasında bulundukları ve yüzyıllar boyunca bunun kültürünü de geliştirdikten sonra, bir çağ boyunca bunu yapabilmişlerdi." (Aktaran M. E. P. De Ras, a.g.y., s. 129). "Çıplak dansçı" Isadora Duncan, şu sözleriyle kafasında böyle ulaşılmaya değer bir durumu canlandırıyordu: "Ve insan, kültürün doruğuna vardığında, vahşilerin çıplaklığına geri dönmek zorunda kalacaktır; ancak bu artık vahşilerin bilinçsiz, farkında olunmayan çıplaklığı değil, olgun insanın bilinçli ve istenmiş çıplaklığı olacaktır, onun bedeni tinsel varlığının harmonik anlatımı olacaktır." (1903, s. 29).

254) Euripides, *Andromache* 590 vd.

255) Pausanias, *Beschreibung Griechenlands* V. 16. 3.

256) Properz, *Gedichte* 3. 13 vd.

257) Ayrıca bkz. W. Kroll, 1988, s. 71. Romalı bir kadın atletin, çıplak belden yukarısını göstermesi ayıp sayılırdı. Bu kadınlar –en azından Piazza Armerina'daki ünlü mozaikten anlaşıldığına göre–, üst bölümü askısız bir bikini giymiş görünüyor-

lar. Bu üst bölüm son derece yüksek tutulmuş geniş bir şeritten oluşuyordu,–çok gergin tutulan– bu şerit aynı zamanda dolgunca memelerin antremanlar sırasında hem yorucu hem de cezbedici bir biçimde hoplayıp zıplamalarını engelleme işlevi görüyordu. Atalanta da bir krater parçasında buna benzer bir askısız bikini giymiştir ve İÖ beşinci yüzyıldan kalma kırmızı bir Kyliks'in iç yüzeyindeki bir resimde de askılı bir bikiniyle görülmektedir. Bkz. H. M. Lee, 1984, s. 62, ve H. P. Duerr, 1988a, s. 347, Resim 189. D. Balsdon'a göre, 1979, s. 304, bu tür bikiniler eski Roma'nın kötü ünlü gece kulüplerindeki kadın dansçıların meslek kıyafetiydi. Kadının çıplak belden yukarısının ne kadar ayıp yüklü olduğu belki, eski Yahudi hahamları tarafından az çok çıplak bir biçimde kırbaçlanan suçlu Vesta kadınlarının, Plutarkhos'a göre bu cezayı karanlık bir yerde çekmelerinden ve ayrıca günahkâr kadınla terbiyecisi arasında bir örtünün gerilmiş olmasından da anlayabiliriz. Bkz. M. R. Lefkowitz / M. B. Fant, 1977, s. 187.

258) Bkz. W. A. Becker, 1854, II, s. 178.

259) Thukydides, *Geschichte des peleponnesischen Krieges* I, 6 (vurgulamalar bana ait).

260) Bkz. N. B. Crowther, 1982, s. 166 vd. İÖ 5. yüzyılın sonlarına doğru eski Yunan'da her erkek sporcu γυμνοζ olmuş görünüyor. Bkz. J. C. Mann, 1974, s. 178

261) Platon, *Devlet* 452 C.

262) Bkz. örneğin *İlyada* 23, 683.

263) M. B. Poliakoff, 1987, s. 166'da, atletik çıplaklığın 14. ya da 15. Olimpiyat dönemine kadar uzandığını ve Perizoma'nın İÖ 6. yüzyıl sonlarında kısa bir Rönesans yaşadığını söylüyor.

264) Bu gelişme Biedermeier dönemindekiyle boy ölçüşebilecek bir iffetperestlik atfedilen Romalılarda da aynı biçimde gerçekleşmişti (Bkz. W. Kroll, 1988, s. 87). Önceleri edepsizlik olarak şiddetle reddedilen atletik çıplaklık, ancak İmparatorluk döneminde ve Halikarnassoslu Dionysios'un tanıklığına göre, imparator Augustus döneminde yaygınlaştı; imparator herhalde bu yüzden kadınların atletik idmanları izlemelerini yasaklamıştı. Bkz. N. B. Crowther, 1981, s. 120, 122.

265) Bkz. L. Drees, 1967, s. 65. Bu kitabın birinci cildinde eski Yunanlılar'ın atletik çıplaklığının savaşçı çıplaklığından kaynaklandığını söylemiştim, şimdi ise bu çıplaklıkta doğurganlık getiren koşulara katılanların şeytan kovucu çıplaklığının bir kalıntısı olarak görüyorum. Elbette bununla henüz *klasik* dönemdeki çıplaklığın *işlevi* üzerine bir şey söylenmiş olmuyor. Az çok çıplak kadın ya da erkek yarışmacıların katıldığı bu gibi koşular çok değişik dönemlerde ve toplumlarda yapılmıştır; bunlar ana metinde anılan genç kızların Heraien törenlerinde yaptıkları, Hera ve Pelops'un düğününde yapılan doğurganlık koşularına dayanan koşulardan (Bkz. H. P. Duerr, 1984, *passim*), *meretrices*'in Floralien'de yaptıkları koşulara ve Ortaçağ'da ve erken Rönesans'ta fahişelerin koşularına ve daha 1981 İlkbaharında Oklahoma'da gördüğüm, Çeyenler'in yeniden doğma ritüeli "Yeni yaşam kulübesi" (*holvéheyom*) sırasında yapılan koşularına dek uzanır.

266) Pausanias V. 6., 7 vd. Kallipateira diye bir kadının, antrenör kılığına girerek gizlice araya karıştığı söyleniyor. Oğlu Olimpiyat şampiyonu olunca, kadın çitlerin üstünden atlamış ve böylece bir kadın olduğu ortaya çıkmış. Gerçi babası ve erkek kardeşi de daha önceleri Olimpiyat şampiyonu oldukları için kadın serbest bırakılmış

ama bundan sonra antrenörlerin yarış yerine çıplak girmeleri kuralı getirilmiş (a.g.y.). Bu öykünün gösterdiği gibi, eski Yunanlılar'ın da Pausanias zamanında, atletik çıplaklığı yorumlamakta güçlük çektikleri anlaşılıyor.

267) H.-P. Isler, χυνοδεσμη'ün daha penis başının yaralanması ya da içeri kum girmesini engelleme işlevi gördüğünün kabul edilmesi gerektiği itirazını yöneltti. Walter Burkert'in bana 26 Aralık 1989 tarihli bir mektubunda bildirdiği gibi, penisin utanma nedeniyle bağlandığı şu gerekçelerle kabul edilmiş görünüyor: "1. Çıplak penis başı için (özellikle komedilerde kullanılan) ve 'çıplaklığı' düpedüz vurgulayan özgün bir sözcük [φωλη] bulunması ve bunun kaba cinsel ve özellikle karikatürize edici bir bağlamda kullanılması gerçeğinden; 2. Böyle 'çıplak' bir uzvun serimlenmesinin resim sanatında her zaman karikatürize edici bir işlevinin bulunmasından, 3. Sünnetlilerin Yunanlılara 'terbiyesiz' görünmelerinden." Ayrıca, χυνοδεσμη'un hiçbir yaralanma tehlikesi içinde olmayan ve kumla temas halinde olmayan kişiler tarafından da takıldığını unutmamak gerekir. Bkz. L. Stieda, 1902, s. 288 vd.

268) Bkz. W. Burkert, 1987, s. 29. Görünüşe bakılırsa tıbbi inceleme kitaplarında bile penis başı ve sünnet derisi asla adlarıyla anılmıyordu. Bkz. A. Rousselle, 1980, s. 1092. Bilindiği gibi, Kudüs'te açılan "putperest Gymnasium"da spor yapan Yahudiler, sünnet derilerinin kalan parçalarını uzatıyorlardı. Bkz. I. Makkabäer, 1,15 vd. Bunun nedeni elbette, çıplak penis başları yüzünden, Yahudi olmayan yarışmacılar karşısında utanmalarıydı. Bkz. M. Hengel, 1988, s. 137, 506. Romalılar da çıplak bir penis başını son derece utandırıcı buluyorlardı – Hadrianus'un Circumcisio'yu yasaklamasının nedenlerinden birisi de elbette buydu. Bkz. E. M. Smallwood, 1959, s. 340. Sünnet derilerini ameliyatla uzatan erkekler, bunu "decoris causa" yani adap nedenlerinden ötürü yapıyorlardı. Bkz. L. Stieda, a.g.y., s. 284 vd.

269) Bkz. W. E. Sweet, 1987, s. 129.

270) a.g.y., s. 132. Eski Yunanlı atletler gibi Etrüsk atletleri de en eski resimlerde giyinik görünmektedirler. Daha sonraki dönemlerde çıplak serimlendiklerinde, sünnet derisi genellikle bağlıdır ve kemere tutturulmuştur. Etrüsklerin χυνοδεσμη'unun tersine Romalıların *infibulatio*'su kolay kolay çözülmüyordu ve edepliliken çok cinsellikten uzak durmaya hizmet ediyordu. Bkz. L. Stieda, a.g.y., s. 252; J.-P. Thuillier, 1981, s. 181 vd.

271) Platon, *Symposium* 217 B.

272) Bkz. F. Lissarrague, 1987, s. 66 vd.; F. Frontisi-Ducroux, 1984, s. 159; Y. Korshak, 1987, s. 5 vd.

273) Aristophanes, *Bulutlar* 966 vd.

274) Plutarkhos, Αιτια Ρωμαιχα (*Quaestiones Romanae*), 40.274 D.

275) Aiskhines, *Gegen Timarchos* 9 vd., 12.

276) Platon, *Charmides* 154 D. Bu pasaja dikkatimi Walter Burkert çekti.

277) J. A. Arieti, 1975, s. 434.

278) a.g.y., s. 436. Gerçi, burada, işi atletik çıplaklığın işlevini görmeye vardırmak istemiyorum. Benim için daha önemli olan, burada bir güzel erkek bedeni kültünün kutlanıyor olmasıdır. Bu arada sahnede, özellikle Satirler gibi azgın yaratıklar ya da kadınlar söz konusu olduğunda, çıplaklık yasak kalmıştı. İÖ 5. ve 4. yüzyıllardaki Satir oyunlarında Satir korosunun on iki üyesi ten rengi *somatia* giyer ve deri bir penis takarlardı. Komedilerde çıplak kadınları canlandıran (erkek) oyuncular da memeleri

doldurulmuş 'body-stockings' giyerlerdi; meme başları resmedilirdi. Bkz. D. J. Symons, 1987, s. 46 vd.

279) N. Elias, 1988b.

280) Aktaran M. Schmidt / G. Dietz, 1983, s. 63.

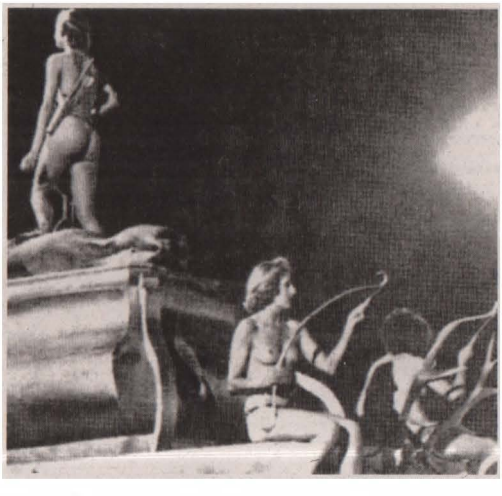
281) Bkz. örneğin R. Wiggershaus, 1984, s. 79.

282) L. Riefenstahl, 1937, s. 5. Kendisi –Hitler'in tersine– en başından itibaren özel bir ırkı gözetmediği için, Leni Riefenstahl'ı bir ırkçı olarak tanımlamayı yanlış buluyorum, örneğin G. Gebauer / C. Wulf, 1988, s. 23, böyle yapıyorlar. Ayrıca bkz. S. Sontag, 1977, s. 12 vd.

283) Bkz. H. P. Duerr, 1988a, s. 150 vd.; D. Pforte, 1989, s. 136 vd.

284) Örneğin 1939 yılında yayımlanan *Dein 'Ja' zum Leibe* başlıklı ırkçı yazıda şöyle deniyor: "Alman insanının bedeninden ya da bedeninin tek tek bölümlerinden utanması gerekmez; sadece bedeni kötü yapan, onu zayıflatan ve ırkı daha güçlü kılmaya ket vuran her şeyden utanması gerekir. Bu yüzden türe örgü bir ahlak mücadelesinde, çıplaklık, ahlak ve eğitim arasındaki ilişki hakkındaki bilginin yeniden düzenlenmesi özel bir önem taşımaktadır. (akt. D. Pforte, a.g.y., s. 144).

285) Bkz. örneğin A. Koch, 1929, s. 27. Özgür Beden Kültürü hareketinin tüm yandaşları bu dogmayı bugün hâlâ sürdürüyor değiller. Örneğin eski bir nüdist olan Paul Isenbügel kısa süre önce kendisiyle yapılan bir televizyon söyleşisinde, adeta özgürleştirici şu sözleri söyledi: "Bunun korunmaya yönelik bir iddia olduğunu söyleyebilirim! Bize ahlaksız davrandığımız için düşman olunmuştu, ve bunun üzerine biz de, birbirimizle çıplak karşılaştığımızda aramızda cinsel, erotik bir şey geçmediğini... Başka bir deyişle: insanların başka yerlerine değil gözlerine baktığımızı iddia ediyor-

217. 'Diana ve Maiyetindekiler'. Münih Av Müzesi'nin, onur konuğu Hermann Göring önünde açılması vesilesiyle yapılan şölen alayı, 1938.

duk! Bu en büyük saçmalıktı! Bugün bile bunu aşmış değiliz..." (Thomas Rautenberg: 15 Ağustos 1989 tarihli mektup.)

286) Bkz. K. Wolbert, 1982, s. 36. O dönemin giysilerinin bedenin doğal biçiminin hatlarını izlemesi ve bedenin hiçbir bölümünü vurgulamaması gerekiyordu. Ya da, 1934 yılında bir Nasyonal Sosyalist Kadınlar Kitabı'nda söylendiği gibi: "Örneğin modada, beden biçimlerini bozan ya da doğal olmayan bir biçimde vurgulayan biçimler tercih edildiğinde, bu bedenin sergilenmesi türlerine özgü olan yabancıların etkisinin bir kanıtıdır." (Aktaran N. Westenrieder, 1984, s. 46 vd.). Çıplak memeler ve kıçlar Nazi döneminde genellikle film sansüründen geçiyordu ve Nymphenburg Şatosu'nun Parkı'nda geçen "Amazonların Gecesi" filminde, "Amazonlar", "Tanrıçalar" ve "Çiçekler" üstsüz görünürler. Postdam'daki tavuskuşları adasındaki çıplaklığa da dokunulmamıştır. Bkz. A. M. Rabenalt, 1985, s. 120 vd.; H. P. Bleuel, 1972, s. 114 vd.; A. Meyhöfer, 1989, s. 314 vd. Buna karşılık, aynı dönemin Sovyetler Birliği'ndeki Stalinistler, –örneğin antik heykellerde– çıplak bir kadın memesinin ima edilmesini bile müstehcen buluyorlardı. Bkz. A. Flegon, 1976, s. 8; D. M. Noack, 1984, s. 120 vd. Jelena Silina 1988 yılında, Sovyet sahnelerinde memelerini açmaya cesaret eden ilk kadın oyuncu oldu. Bkz. *Spiegel* 40, 3 Ekim 1988.

287) Bkz. L. Riefenstahl, a.g.y., *passim*. S. Wenk, 1987, s. 116'da Nazi dönemine ait çıplak kadın heykellerinin, çıplak bedenin erotizmini yadsımadıklan çünkü daha öncesinin tersine genital bölgenin ve memelerin "açıkça" gösterilmesinin, "utancın sonunu" sergilemek olarak kabul edildiği görüşünü savunuyor. Ancak orada "açıkça" gösterilen, büyük ölçüde erotizmden arındırılmış bir bedendi, bu bedenin edep kılları ve vulvası yoktu ve memeleri yazarın gördüğü gibi "uyarılmış" değildi, tersine –sporcu kadınların memeleri gibi küçük ve sıkı– bedende olabildiğince cinsellik dışı duruyorlardı. Ayrıca bkz. G. Huster, 1987, s. 149 vd.; M. Lehker, 1984, s. 32. Resim sanatında buna uygun olarak çıplaklar mekânların içinde, hele ki kadın odalarında, yatak odalarında ya da banyolarda çok az gösteriliyor, genellikle herhangi bir gönderme yapmadan, açık havada, göl kenarlarında ya da güneşli Alman tepelerinde gösteriliyorlardı. Bkz. B. Hinz, 1980, s. 102 vd.

288) Anonim, 1925, s. 671. Bu film o dönemde hem sol hem de sağ basında, edepliliği yüzünden övülmüştü. Nihayet "sağlıksız artdüşüncelere" kapılmadan çıplak bedenin güzelliğinden haz alınabildiği ve "ruhsal açıdan sağlıklı bir insanın sözümona ahlaki kaygıların" doğmadığı söyleniyordu (K. Karkosch, 1954, s. 4, 6).

289) L. Riefenstahl, 1982, s. 23 vd. Yetmişli yılların sonunda Deutschen Nansengesellchaft'ın keşif gezisinin yöneticisi Oskar Luz da Nubalar'ı kamuoyuna "Cennetteki İnsanlar" olarak tanıtıyordu. Bkz. G. Dabitz, 1985, s. 147. Leni Nubalar'a yaptığı yolculuktan otuz yıl önce *SOS Eisberg* filminin çekimleri sırasında, dünyanın başka bir köşesinde olsa da, yine çocuksu yabanıllarla tanışmıştı: "Eskimolar'ın kralları gibi gördükleri Knud Rasmussen'in, Eskimolar'da yapacağımız çekimlerde bize yardımcı olmak için gelmesini çok hoş bulduk. Annesi bir Grönlandlı olduğu için onların dilini konuşabiliyordu. Onunla birlikte küçük bir Eskimo yerleşimi olan Nugatsiak'a gittik; orada bizim için bir hoşgeldin şenliği düzenlenmişti. Burada böyle neşeyle gülümseyen Eskimolar'ın gerçek yüzlerini öğrenebildik. Onlar büyük çocuklardı." (L. Riefenstahl, 19987, s.170).

290) 13 Temmuz 1988.

291) Sadece uzun kalça örtüleriyle dansa katılan kadınların bunu yapmasına izin verilmiştir; bu kadınlar kızlarını ansızın yere yatırıp, bacaklarını açar ve vulvaya bir bakış atıp yüksek sesle şakıyarak kızlarının –gerçek ya da sözümona– bekâretini överler. Bkz. L. Riefenstahl, 1976, s. 12, 217, 223. Ayrıca, Riefenstahl danstaki genç kızların aktifliğini ve genç erkeklerin pasifliğini, Nubalar'da kızların gelecekteki eşlerini seçmeleri ve bu seçimi bacaklarını partnerlerini omuzuna koyarak göstermeleri biçiminde yorumlaması da yanlıştır. Çünkü güneydoğu Nubalar'da evlilik inisiyatifi sadece erkeğe ve ailesine aittir; kızlar ve kadınlar ise cinsel konularda pasif tutulurlar. Bkz. J. C. Faris, 1968, s. 47. Dschebel Dair'deki Afitti Nubaları'nda bir 'hafif kız', yolda bir erkeğe şu sözlerle satışmasıyla karakterize edilir: "Hey, sen, erkek, sağır mısın, yoksa duymak istemiyor musun? Yoksa kızlarla ilgilenmiyor musun? Mızrağını al ve bizimle kuyuya gel, bizim için su çek, biz de evimize zamanında dönelim!" Namuslu bir Nuba erkeği böyle fingirdek bir kızla evlenmez. Bkz. P. D. Kauczor, 1923, s. 23.

292) Bir süre daha kadınlarla birlikte dans etti, ama sonra uygun bir anda "son ışıklarla birkaç poz daha çekmek için" aralarından kurtuldu, ve istediğini bu kez başardı. Bkz. L. Riefenstahl, a.g.y., s. 217. Riefenstahl'ın fotoğraf çekme yöntemlerine ilişkin, bir görgü tanığının verdiği bilgiler için bkz. O. Iten, 1983, s. 178 vd. Elbette Iten de ev sahiplerinin mahrem alanını bilerek çiğnemişti; ama hiç olmazsa bu davranışını sorunsallaştırıyor. Örneğin bir kadına yara izi dövmesi yapılmasını şöyle anlatıyor: "Genç kadın yüzükoyun yattı ve kalçasındaki örtüyü indirdi: 'Şimdi uzaklaş, bu erkekler için değil' dedi bana yaşlı kadın. Çabucak birkaç poz daha çektim. Hoşnutsuzluklarını belli etmeleri üzerine, (kaya) yarığının girişinden dışarı çıktım, kameraya bir teleobjektif taktım ve uzaktan fotoğraf çekmeye devam ettim. Bir süre sonra ihtiyar kadın bunu fark etti. Ellerini öfkeyle, tozlu zemine vurdu." (a.g.y., s. 20).

293) Yabancıların "egzotikleştirilmesi"ne, yabancılaştırılmasına yönelik böyle bir eğilime, Elias'ın eski ve yeni yazılarının her yerinde rastlanıyor. Daha 1928 yılında Zürih Sosyologlar Kongresi'nde Elias, Thurnwald'ın "İlkeller" üzerine bir tebliği hakkındaki görüşünü şöyle bildiriyordu: "Bu yabancı insanlarla karşılaştığımızda gördüğümüz ilk şey, onları anlamadığımızdır." (Aktaran H. Korte, 1988, s. 106 vd.). Bu gibi cümleler, iki savaş arasında Batı entelektüelleri üzerinde büyük bir etkide bulunmuş olan Lévy-Bruhl'ün tüm yayınlarında, adeta harfiyen karşımıza çıkmaktadır.

294) J. Russegger, 1844, s. 180. Ayrıca bkz. R. Husmann, 1984, s. 150 vd.

295) Russegger'den yaklaşık bir on yıl önce E. Rüppell, 1829, s. 154'te "tüm yetişkin Nubalar'ın en azından baldırlarına bir pamuklu bir şerit sardıklarını" bildiriyor. J. W. Sagar, 1922, s. 154'e göre Nuba Dağları'nın kuzeyindeki kadınlar, vulvayı örten dar bir örtü takarlardı; güneydekiler de önlerinde ve arkalarında yapraklardan ya da ottan bir demet taşırlardı. C. G. Seligman / B. Z. Seligman, 1932, s. 17, 371 vd.'de bunu onaylıyor. 1873 yılında Peder Stanislao Carceri, ziyaret ettiği Dilling Nubaları'nın, küçük erkek çocuklarına kadar, yani genç kızlar da dahil olmak üzere, giyinik olduklarını bildiriyor. Bkz. B. Streck, 1982, s. 208. Kuzeydeki Nuba kadınlarının, 1914 yılında sadece *rahad* yani Sudan Arap kadınlarının, belden yukarısını çıplak bırakan püsküllü deri eteklerini giydikleri söyleniyor, (Bkz. O. v. Wettstein, 1916, s. 86).

296) Bkz. R. C. Stevenson, 1940, s. 89, 92.

297) Kongo kadınları bugün bile şortlarının altına geleneksel edep örtülerini giyerler (Fritz Kramer: 10 Ağustos 1987 tarihli mektup).

298) Bkz. L. Riefenstahl, 1973, s. 18.

299) Fritz Kramer: 26 Temmuz 1988 tarihli görüşme. Ayrıca bkz. L. Riefenstahl, 1982, Resim 157, 172. Kramer, anasoylu güney Nubalar'ın, babasoylu kuzey ve çiftsoylu güneydoğu Nubalar'ın tersine, âdet kanamasına büyük bir güç atfettiklerini ve bu yüzden kızların daha önce değil de ilk âdet kanamasıyla birlikte giyindiklerini söylüyor. Edeltraut Marx'ın bana söylediğine göre, günümüzde Korongolar'da –Miriler'de de olduğu gibi (Bkz. G. Baumann, 1987, s. 47)– sadece küçük çocukları ya da delileri çıplak görmek mümkündür. Nuba kızları zaman zaman sadece şort giyinmiş olarak Arap yerleşimlerine geldiklerinde, genellikle polis karakoluna götürülür ve orada çıplak memeleri yüzünden askerler tarafından dövülürler (F. Kramer, a.g.y.), ve eskiden Sudan Arapları'nın kadınlarının da memeleri çıplak dolaştıkları gerçeği dikkate alınmaz. Leni Riefenstahl Nubalar'a 1962 yılında yaptığı ilk gezisinde, kendisine az ya da çok çıplak Nubalar'ın fotoğraflarını çekmesini engellemekle görevli bir polis memuru eşlik etmişti. "Zaman zaman Nuba dağlarının en ücra köşelerine bile, Sudanlı görevlilerin yerlilere parasız giysi dağıttıkları kamyonlar geliyordu." (1987, s. 638 vd.)

300) Bkz. J. C. Faris, 1969, s. 485, ayrıca O. Iten, 1980, s. 109; L. Stein, 1978, s. 37. Nyamanglar'da kızlar genital bölgelerini bazen erginlemeden sonra örtüyorlardı. Bkz. R. C. Stevenson, a.g.y.

301) Richard Rottenburg: 5 Ağustos 1988 tarihli mektup.

302) Fritz Kramer: 17 Mart 1986 tarihli mektup; Roland C. Stevenson: 4 Temmuz 1988 tarihli mektup.

303) Bkz. R. Rottenburg, a.g.y.

304) R. Rottenburg, a.g.y.

305) R. Rottenburg'un bana 25 Ağustos 1988 tarihli bir mektubunda bildirdiğine göre, etnograf Nadel, 1940 yılında güncesinde, Morolar'ın küçük ferç dudaklarını, ancak bunun "küçük bir penis gibi" öne çıkması ve bu yüzden görülebilmesi üzerine, kestiklerini yazmıştı. Buna karşılık S. Nadel, 1947, s. 241'de büyük ve bu yüzden öne çıkan bir klitorisin kesildiğini, yoksa söz konusu kızın çirkin imalara muhatap olacağını yazıyor. Rottenburg'un günümüzdeki bilgi kaynağı kişilerine göre bu arada klitoris hiç kesilmemektedir, çünkü aşktaki işlevi artık bilinmektedir. Günümüzde bu gibi müdahalelerden her halükârda kaçınılmaktadır, çünkü kız çocukları –ve erkek çocukları– 5 yaşından sonra şort giymektedirler.

306) "Firavun" sünnetine zaman zaman batı Tira Nuba gruplarında (Bkz. R. C. Stevenson, 1963, s. 19) ve kırklı yıllardan beri Miri Nubalar'da (Bkz. G. Baumann, 1987, s. 48) rastlanmaktadır. Nispeten daha erken bir dönemde Araplaştırılan Dilling Nubaları'nda kadınların klitorisleri, ilk doğumlarından kısa bir süre önce kesilmektedir. Bkz. C. G. Seligman / B. Seligman, a.g.y., s. 389, ve P. D. Kauczor, a.g.y., s. 21.

307) Daha küçük Moro kızlarına bile, asla bacaklarını açarak oturmamaları tembih edilir. Bkz. R. Rottenburg, a.g.y.

308) Eskiden güney Nuba kızları güreş yaparlarken, yoğun bir kadın izleyici kitlesi tarafından çember içine alınırlardı. Karşı cinsin bakması yasaktı. Seligmanlar yine de böyle bir olayda, biraz uzaktaki bir kayalıktan bakan bir dizi röntgenci görmüşlerdi; genç erkeklerden oluşan bir yığın da büyük bir ağacın üstüne oturmuş yine uzaktan bakıyordu. Bkz. C. G. Seligman / B. Z. Seligman, a.g.y., s. 391 vd. Fritz Kramer bana, günümüzde don giyen Korongo kızlarının güreşlerinde erkek izleyici bulunmadığını

söylemişti, ama ona göre bunun nedeni, aynı zamanda yapılan erkek güreşlerinin erkekler için daha ilginç olmasıydı.

309) R. C. Stevenson: 4 Temmuz 1988 tarihli mektup.

310) O. Iten, 1983, s. 65.

311) Bu durum güney Nubalar için geçerlidir. Leni Riefenstahml, ilk ziyaret ettiği dönemde yani 1963 yılında, Nubalar'ın dünyasının hâlâ 'düzen içinde' olduğunu söylüyor, sonra da kendi okurları için ikinci bir masal uyduruyor. Fritz Kramer'in bana bildirdiğine göre, Riefenstahl'ın fotoğraflarını çektiği genç çıplak erkekler ve çok az giyinik kızlar, "kamusal alanda" değil, köylerden kısmen çok uzaktaki meralarda bulunuyorlardı.

312) Masakin Qisarlar, evli bir erkeğin cinsel ilişki sırasında güreşmek için gereken gücü yitirdiğine inanıyorlardı: "Evlenirsen, artık güreşemezsin." Bkz. S. Paul, 1987, s. 35. Kızlar gibi erkekler de kamusal alana ancak yıkandıktan, tüm beden kıllarını tıraş edip yağlandıktan sonra çıplak çıkabilirlerdi. Bkz. J. C. Faris, 1972, s. 54 vd. Nubalar'ın görüşüne göre, insanlar hayvanlardan, beden kıllarını tıraş etmeleriyle ayrılırlar. Çünkü hayvanların da ruhları ve dilleri vardır. Bkz. O. Iten, 1978b, s. 91.

313) Bkz. D. Sansone, 1988, s. 108. Yunan atletlerinde, yağlanmaktan kuvvet verici bir etki beklenmiş görünüyor – belki de bu yağın yaşam verici gücüne ilişkin arkaik düşüncenin sonucudur. Bkz. C. Ulf, 1979, s. 228 vd. Bu yüzden yağ sık sık şifa niyetine de içiliyordu. Bkz. A. S. Pease, 1937, sütun 2014.

314) Bkz. H. Bernatzik, 1930, s. 130.

315) Bkz. O. Iten, 1978a, s. 21. Güneydoğu Nubalar'da genç bir erkek hastalandığında ya da toprak boyası ve yağ alamayacak kadar yoksul olduğunda da böyle giyinir. Genç bir kız da böyle giyinmeden asla kulübesinden dışarıya adımını atmaz. Bkz. J. C. Faris, 1978, s. 334.

316) Bkz. R. C. Stevenson, a.g.y.

317) O. Iten, 1983, s. 29. Erkeklerin sünnet edilmesi Araplar'ın etkisinin daha büyük olduğun Nuba Dağları'nın kuzeyinde, örneğin bazı Tira Nuba gruplarında ya da bir erkeğin 22 ile 27 yaşları arasında sünnet edildiği Nyamanglar'da daha çok rastlanıyordu ve günümüzde de bu durum değişmemiştir. Bir erkek ancak sünnet edildikten sonra gerçek bir erkek olarak, *keru kwai*, "Bir kadının erkeği" olarak kabul edilir. Bkz. R. C. Stevenson, 1940, s. 88; aynı yazarın, 1984, s. 101 vd.; ayrıca bkz. A. Kronenberg, 1958, s. 79.

318) R. C. Stevenson: 4 Temmuz 1988 tarihli mektup. Birkaç genç Moro erkeği kamyonla, genç kızların hâlâ sadece küçük üçgen biçiminde bir edep örtüsü taktıkları başka bir Nuba etnisine gittiklerinde, "yolculardan birisi, orada da şort giyen delikanlıların, ereksiyon olmamak için kendilerini nasıl tuttuklarını sordu." (R. Rottenburg, a.g.y.)

319) N. Elias, 1939, I, s. XIII. Daha K. Thomas, 1978, s. 30'da Elias hakkında haklı olarak şunları söylüyordu: "Onun tüm 'uygarlık' imgesinin aşırı derecede etnosantrik olduğunu hissetmemek çok zordur. Zaman zaman Avrupalı olmayan halkların, sofra âdetleri ve bedensel işlevler karşısındaki tutumlarında tıpkı bir çocuklar gibi spontane davrandıklarını telkin ediyormuş gibidir." Bilimsel açıdan hayal kırıklığına uğramış görünen ve bu yüzden çaresizlik içinde ne yapacağını bilemeyen R. Blomert, 1989, s. 2'de Elias'ın bu halkların çocuksu *olduklarını* değil "çocuksu" (tırnak işaretleri!) *göründüklerini* iddia ettiğini yazıyor. Blomert'in burada yaptığı adeta çocuksu bir göz

boyamadır (tırnak işaretsiz!). Bu yüzden ustayı ayrıntılı olarak alıntılayalım: "Bir yanda çocukların, diğer yanda yetişkinlerin davranışları ve tüm psişik yapısı arasındaki mesafe, uygarlık sürecinin akışı içinde büyür; örneğin niçin bazı halkların ya da halk gruplarının 'genç' ya da 'çocuksu' olarak, diğerlerini 'yaşlı' ya da 'yetişkin' olarak göründükleri sorusunun yanıtı burada yatmaktadır; bu biçimde dile getirmeye çalıştığımız şey, bu toplumların içinden geçtikleri uygarlık sürecinin tarzı ve aşamasındaki farklardır." Ve biraz daha ileride: "Elbette çocuğun duygulanım ve bilinç yapısının, 'uygar olmayan' halklarınkiyle belirli bir akrabalığı vardır [...]" (a.g.y., s. XII vd.)

320) N. Elias, 1988a, s. 38.

321) N. Elias, a.g.y.

322) Bkz. örneğin J.-F. Le Mouël, 1978, s. 139 vd.

323) Bkz. J. Malaurie, 1977, s. 110. Ayrıca bkz. Irwin, 1989, s. 247.

324) Bkz. N. Elias, 1980, s. 21.

325) Bkz. D. Jenness, 1922, s. 234.

326) Bkz. J. L. Briggs, 1975, s. 153 (Utkular).

327) Bkz. J. J. Honigmann / I. Honigmann, 1953, s. 42.

328) Bkz. P. Langgaard, 1986, s. 302, 305; R. G. Williams, 1973, s. 272 (Pallimiutlar).

329) Langgaard, a.g.y., s. 305 vd.

330) Bkz. J. J. Honigmann / I. Honigmann, 1965, s. 244.

331) Bkz. W. Oswalt, 1963, s. 44.

332) Bkz. R. K. Nelson, 1976, s. 320.

333) Bkz. J. L. Briggs, a.g.y., s. 143 vd.

334) Bkz. J. L. Briggs, 1970, s. 47 vd., 71. Ayrıca bkz. M. Lantis, 1953, s. 125 (Nunivak Eskimoları); J. J. Honigmann, 1960, s. 15 (Great Whale River Eskimoları); F. A. Milan, 1964, s. 57 vd. (Alaska'da uluRunikamiutlar).

335) Bkz. I. Kleivan, 1971, s. 21; W. H. Oswalt, 1967, s. 205; T. F. Johnston, 1988, s. 168 (Inupiaqlar). Aivilikler'de birisi kazayla bir başkasının mülkiyetine zarar verdiğinde, mağdur kişi kendi malının değerini küçük gösterirdi. Bkz. F. Boas, 1901, s. 116. Ayrıca bkz. I. Kleivan, 1984, s. 615.

336) Bkz. R. G. Williamson, 1974, s. 48.

337) K. Rasmussen, 1920, s. 26 vd.

338) Bkz. H. P. Duerr, 1978, s. 151 vd.

339) Bkz. J. Malaurie, a.g.y., s. 331. Bu yüzden Kutup Eskimoları çok ender olarak şaşırma ya da hayranlık belirtisi gösterirler. Malaurie'ye göre (a.g.y., s. 134, 182) yetişkinler ancak çocuklarıyla oynadıkları sırada maskelerini çıkartırlar. Bir adam sadece küçük oğlu karşısında doğal davranıyordu, az önce avda neler yaşadığını sadece ona, çocuk dilinde anlatıyordu. Kotzebue-Sund'daki Qikiqtagrungmiutlar'da bilgi veren kişiler, anne babalarının ve dede ve ninelerinin kamusal alanda hiçbir zaman herhangi bir duygu belirtisi göstermediklerini anlattılar. Sık sık yapılan çok çeşitli yarışlarda da her türlü gurur ve hayal kırıklığı dışavurumundan kaçınmışlardı. Bkz. E. S. Burch, 1984, s. 312.

340) V. Stefansson, 1925, s. 110.

341) W. Herbert, 1976, s. 43.

342) Aktaran H. Israel, 1969, s. 26.

343) Bkz. R. Kjellström, 1973, s. 90 vd. Zaten çift –özellikle kadın– genellikle gerçekten tamamen hazırlıksız olurdu. Bkz. örneğin M. Lantis, 1953, s. 117 (Nunivaklar).

344) Bkz. J. Malaurie, a.g.y., s. 130.

345) Bkz. I. Kleivan, 1971, s. 16; G. van den Steenhoven, 1958, s. 533 vd. (Karibu Eskimoları). Kotzebu-Sand'daki Kobuk Nehri Eskimoları, akrabalar arasında bir "şarkı yarışması" yapılamayacağını, çünkü "akrabalarla alay edilmediğini" söylediler. Bkz. W. W. Anderson, 1974, s. 80.

346) Bkz. R. G. Williamson, a.g.y., s. 47.

347) Bkz. I. Kleivan, a.g.y., s. 17; M. Lantis, 1984, s. 177 (Aleuter); H. König, 1925, s. 282. Zaman zaman taraflardan biri hâkimiyetini kaybeder ve bıçağını çekerdi. Örneğin Angmassalik şamanı Augpaligtoq bir "şarkı yarışması"nda bıçaklanmıştı. Bkz. R. Kjellström, a.g.y., s. 134.

348) K. Rasmussen, 1922, s. 235 vd.

349) Bkz. R. Petersen, 1984, s. 635.

350) Bkz. W. Thalbitzer, 1923, s. 166 vd., 318 vd.

351) Bkz. I. Kleivan, 1984, s. 615. Kotzebue-Sund'da rakipler, her şeyin sadece bir şaka olduğunu söylüyorlardı. Bkz. W. W. Anderson, a.g.y.

352) Bkz. W. Herbert, a.g.y., s. 41.

353) Bkz. I. Kleivan, a.g.y.; R. G. Williams, 1974, s. 47. Utanma ve suçluluk duygularına bir tepki olarak intihar, Eskimolar'da çok yaygındı. Örneğin bir adam üvey oğlunu bir tartışma sırasında, "Ölmeni isterdim. Yediğin yemeklere değmezsin!" sözleriyle azarladığında, çocuk daha o gece, donmak amacıyla üstünde giysileri olmadan karın içine koşturmuştu. Bkz. K. Rasmussen, 1927, s. 96.

354) Bkz. J. Malaurie, a.g.y., s. 131.

355) Bkz. E. S. Hall, 1984, s. 343.

356) Bkz. Malaurie, a.g.y., s. 111. Bugün bile çocuklar ancak ergenlik çağına gelince, daha sonra yapacakları işlere yavaş yavaş alıştırılırlar.

357) Bkz. J. L. Briggs, 1975, s. 174 vd., 180.

358) Örneğin fincanını sadece yarısına kadar içmek, ses çıkarmadan oturmak ve "istemiyorum" yerine "belki" demek de, bu –varsayılan ya da gerçek– antisosyal davranış biçimleri arasındadır.

359) J. L. Briggs, a.g.y., s. 142 (vurgulamalar bana ait).

360) Eskimolar'ın çocuk eğitiminin "izin vericiliği" hakkındaki literatür o kadar bilinmektedir ki, burada vermek gerekmiyor. Çocuklarını daha çok erken yaşlarda, en katı dürtü bastırımına zorlayan Konjagenler, Chugachlar ve Unegkurmiutlar bir istisna oluşturmuş gibi görünüyorlar; bunu ikaz etme, alay etme ve utandırma yoluyla ama zaman zaman küçük çocukları buz gibi soğuk suya daldırarak da yapıyorlardı. Bkz. D. W. Clark, 1984, s. 192. Çocuklara hemen hemen hiç vurulmamasının ise tüm Eskimo gruplarının ortak bir özelliği olduğu görülüyor.

361) Bkz. J. J. Honigmann / I. Honigmann, 1965, s. 235 vd.

362) Bkz. M. Lantis, 1959, s. 28.

Kaynakça

Aaltonen, E.: "On the Sociology of the *sauna* of the Finnish Countryside", *Transactions of the Westermarck Society* 1953.

Abd Allah, M. M.: "Sîwan Customs", *Harvard African Studies* 1917.

Abel, C. A.: *Fotografien 1945-1985*, Köhn 1987.

Abu-Lughod, L.: *Veiled Sentiments*, Berkeley 1986.

Ackerknecht, E. H.: "Zur Geschichte der Hebammen", *Gesnerus* 1974.

Adler, C.: *Polareskimo-Verhalten*, Münih 1979.

Ahrens, H.: "Interview mit einer Kinderärztin", *Ärztliches Handeln und Intimität*, yay. haz. R. Lockot/ H. P. Rosemeier, Stuttgart 1983.

Aigremont, S.: "Muschel und Schnecke als Symbole der Vulve ehedem und jetzt", *Anthropophyteia* 1909.

Albert, E. M.: "La femme en Urundi", *Femmes dAfrique noire*, yay. haz. D. Paulme, Lahey 1960.

Albistur, M. / D. Armogathe: *Histoire du féminisme français du moyen âge à nos jours*, Paris 1977.

Albrecht-Engel, I. / C. Loytved: "Gebärpositionen in der Geschichte und Völkerkunde aus medizinischer Sicht", *Frauenalltag Frauenforschung*, yay. haz. A. Chmielewski-Hagius vd., Frankfurt / M. 1988.

Albrow; M. C.: "On the Civilizing Process"; *Jewish Journal of Sociology* 1969.

Alexandre-Bidon, D. / M. Closson: *Lenfant à lombre des cathédrales*, Lyon 1985.

Altmann, I.: "Privacy as an Interpersonal Boundary Process", *Human Ethology*, yay. haz. H. v. Cranach vd., Cambridge 1979.

Altmann, W.: *Die Urkunden Kaiser Sigmunds*, Cilt II, Innsbruck 1900.
Altrichter, H.: *Die Bauern von Tver*, Münih 1984
Alverson, H.: *Mind in the Heart of Darkness*, New Haven 1978.
Amann, J.: *Die gynäkologische Untersuchung*, Münih 1861.
Amendt, G.: *Die bevormundete Frau oder Die Macht der Frauenärzte*, Frankfurt / M. 1985.
Ammar, H.: *Growing Up in an Egyptian Village*, Londra 1954.
Amundsen, D. W.: "Visigothic Medical Legislation", *Bulletin for the History of Medicine* 1971.
Anderson, W. W.: "Song Duel of the Kobuk River Eskimo", *Folk* 1974.
Andersson, C.: *Dirnen, Krieger, Narren*, Basel 1978.
–: "Jungfrau, Dirne, Fortuna: Das Bild der Frau in den Zeichnungen von Urs Graf", *Kritische Berichte* 1988.
André, J.: "Le Coq et la jarre: Le sexuel et le féminin dans les sociétés afrocaribéennes", *LHomme* 1985.
André, J.: *Être médecin à Rome*, Paris 1987.
Andrian-Werburg, K. V.: *Das älteste Coburger Stadtbuch*, Neustadt / A. 1977.
Andritzky, M.: "Berlin Urheimat der Nackten" "*Wir sind nackt und nennen uns Du*, yay. haz. M. Andritzky / T. Rautenberg, Giessen 1989.
Anonymus: *Briefe über die Galanterien von Frankfurt am Mayn*, Londra 1791.
Anonymus: *Ärztliche Untersuchungen und Scham- und Sittlichkeitsgefühl des weiblichen Geschlechts*, Leipzig 1894.
Anonymus: "Wege zu Kraft und Schönheit: Zu dem Körperkulturfilm von N. Kaufmann und W. Prager", *Velhagen & Klasings Monatshefte*, Temmuz 1925.
Antoun, R. T.: "On the Modestiy of Women in Arab Muslim Villages", *American Anthropologist* 1968.
Anttila, V. / I. Talve: *Finnische Volkskunde*, Hamburg 1980.
Arbman, E.: "Seele und Mana", *Archiv für Religionswissenschaft* 1931.
Archer, C. I.: "The Spanish Reaction to Cook s Third Voyage", *Captain James Cook and His Times*, yay. haz. R. Fisher / H. Johnston, Londra 1979.
Archer, W. G.: *The Hill of Flutes*, Londra 1974.
Ardener, S. G.: "Sexual Insult and Female Militancy", *Man* 1973.
–: "A Note on Gender Iconography: The Vagina", *The Cultural Construction of Sexuality*, yay. haz. P. Caplan, Londra 1987.
Ariès P.: "*Eine Geschichte der Privatheit*", Ästhetik und Kommunikation 57/8, 1985.
–: "Pour une histoire de la vie privée" *Histoire de la vie privée*, yay. haz. Ariès / G. Duby, Cilt III, Paris 1986.
Arieti, J. A.: "Nudity in Greek Athletics", *Classical World* 1975.
Aristophanes: *Die Wolken*, yay. haz. T. V. Scheffer, Münih 1913.
Arning, E.: *Ethnographische Notizen aus Hawaii 188386*, Hamburg 1931.
Arnold, H.: *Die Zigeuner*, Olten 1965.
Arnold-Carey, L.: *Und sie erkannten, dass sie nackt waren*, Göttingen 1972.
Artelt, W.: *Die ältesten Nachrichten über die Sektion menchlicher Leichen im mittelalterlichen Abendland*, Berlin 1940.
Artemidor v. Daldis: *Das Traumbuch*, yay. haz. K. Brackertz, Zürih 1979.

Aschbach, J. v.: *Geschichte Kaiser Sigmunds*, Cilt I, Hamburg 1838.
Ash, M.: "The Misnamed Female Sex Organ", *Womens Sexual Development*, yay. haz. M. Kirkpatrick, New York 1980.
Atabek, E. M.: "Einige Entbindungsszenen aus den orientalischen Miniaturen", *Historia Hospitalium* 1984.
Aufenanger, H.: "Sayings With a Hidden Meaning (Central Highlands, New Guinea)", *Anthropos* 1962.
–: "Womens Lives in the Highlands of New Guiena", *Anthropos* 1964.
Aufenanger H. / G. Höltker: *Die Gende in Zentralneuguinea*, St. Gabriel 1940.
Aulinger, R.: "Reichstädtischer Alltag und obrigkeitliche Disziplinierung", *Alltag im 16. Jahrhundert*, yay. haz. A. Kohler / H. Lutz, Münih 1987.
Aurenhammer, H.: *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Cilt I, Viyana 1959.

Bader, J.: *NürnbergerPolizeiordnungen aus dem 13. bis 15. Jahrhundert*, Stuttgart 1861.
Baas, K.: "Studien zur Geschichte des mittelalterlichen Medizinalwesens in Colmar", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1907.
–: "Gesundheitspflege im mittelalterlichen Strassburg", *Archiv für Kulturgeschichte 1911*.
–: "Mittelalterliche Hebammenordnungen", *Archiv für die Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik* 1913.
–: "Gesundheitspflege in Elsass-Lothringen bis zum Ausgang des Mittelalters", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1919.
–: "Mittelalterliche Gesundheitspflege im Gebiet der heutigen Rheinpfalz", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1935.
Bachmeyer, E.: "Gequälter Engel: Das Frauenbild in den erotischen Comics in Japan" *Aspekte japanischer Comics*, yay. haz. M. Maderdonner / E. Bachmeyer, Viyana 1986.
Bachtin, M.: *Rabelais und seine Welt*, Frankfurt / M. 1987.
Bader, J.: "Die Schiengener Dorfordnung von 1546", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1865.
Backeland, F.: "Two Kinds of Symbolism in a Gothic Ivory Casket", *Psychoanalytic Study of Society* 1975.
Baill, C. / J. Money: "Physiological Aspects of Female Sexuality" *Womens Sexual Development*, yay. haz. M. Kirkpatrick, New York 1980.
Bain, K.: *The Friendly Islanders*, Londra 1967.
Bajada, J.: *Sexual Impotence*, Roma 1988.
Baldus, H.: *Indianerstudien im nordöstlichen Chaco*, Leipzig 1931.
–: "Os Tapirapé", *Revista do Arquivo Municipal* 1945.
–: "Die Guayakí von Paraguay", *Anthropos* 1972.
Balsdon, D.: *Die Frau in der römischen Antike*, Münih 1979.
Banks, J. / D. Solander: *Supplément au voyage de m. de Bougainville*, Paris 1772.
Barack, K. A.: *Zimmerische Chronik*, Cilt II, Freiburg 1881.
Bargatzky, T.: "Traumzeit, Ethnologie und die Reise um die Welt" *Der gläserne Zaun*, yay. haz. R. Gehlen / B. Wolf, Frankfurt / M. 1983.
Barker, F. / P. Jackson: *London*, Londra 1974.

Baroin, C.: "The Position of Tubu Women in Pastoral Production", *Ethnos* 1987.
Barry, K.: *Sexuelle Versklavung von Frauen*, Berlin 1983.
Bartholomäus, W.: *Glut der Begierde, Sprache der Liebe*, Münih 1987.
Bartlome, V.: 20 Temmuz 1989 tarihli mektup.
Basedow, J. B.: "Notes on the Natives of Bathurst Island, North Australia" *Journal of the Royal Antropological Institute* 1913.
Basedow, J. B.: "Aus dem Elementarwerk (1774)" *Kinderschaukel*, Cilt I, yay. haz. M.-L. Könneker, Darmstadt 1976.
Bassermann, L.: *Das älteste Gewerbe*, Viyana 1965.
Bastian, F. / J. Widemann: *Regensburger Urkundenbuch*, Cilt II, Münih 1956.
Battaglia, S. : *Grande dizionario della lingua italiana*, Cilt II, Torino 1962.
Batton, J. G.: *Oertliche Beschreibung der Stadt Frankfurt am Main*, Frankfurt / M. 1864.
Bauer, K.: *Regensburg*, Regensburg 1970.
Bauer, M.: *Deutscher Frauenspiegel*, Cilt II, Münih 1917.
Bauer, W.: *Geschichte und Wesen der Prostitution*, Stuttgart 1960.
Baumann, G.: *National Integration and Local Integrity*, Oxford 1987.
–: "Questionable Propriety: Duerrs *Nackheit und Scham*", *Times Literary Supplement*, 6 Ocak 1989.
Baumann, H. / D. Westermann: *Les peuples et les civilisations de l'Afrique*, Paris 1957.
Beaglehole, E.: *Social Change in the South Pacific*, Londra 1957.
Beauvoir, S. de: *Das andere Geschlecht*, Hamburg 1951.
Becht, H.-P.: "Medizinische Implikationen der historischen Pestforschung am Beispiel des Schwarzen Todes von 1347 / 51" *Stadt und Gesundheitspflege* yay. haz. B. Kirchgässner / J. Sydow, Sigmaringen 1982.
Beck, D. F.: "The Changing Moslem Family of the Middle East" *Readings in Arab Middle Eastern Societies and Cultures*, yay. haz. A. M. Lutfiyya / C. M. Churchill, Lahey 1970.
Becker, W. A.: *Charickles*, Cilt II, Leipzig 1854.
Beckers, H.: "Die Reisebeschreibung Arnolds von Harff", *Deutsche Jacobspilger und ihre Berichte*, yay. haz. K. Herbers, Tübingen 1988.
Beckmann, G.: *Deutsche Reichstagakten unter Kaiser Sigmund*, Gotha 1898.
Behnken, I. / M. du Bois-Reymond / J. Zinnecker: *Stadtgeschichte als Kindheitsgeschichte*, Opladen 1989.
Behrend, H.: *Die Zeit des Feuers*, Frankfurt / M. 1985.
–: 5 Haziran 1986 tarihli mektup.
Beidelman, T. O.: *The Matrilineal Peoples of Eastern Tanzania*, Londra 1967.
–: "Some Nuer Notions of Nakedness, Nudity, and Sexuality", *Africa* 1968.
–: "The Filth of Incest", *Cahiers d'Etudes Africaines* 1972.
–: "The Nuer Concept of *thek* and the Meaning of Sin", *History of Religions* 1981.
Bell, F. L. S.: "The Avoidance Situation in Tanga", *Oceania* 1935.
Bell, I.: 14 Ekim 1986 tarihli mektup.
Bellamy, J.: *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages*, Londra 1973.
Benardete, J. A.: *Infinity: An Essay in Metaphysics*, Oxford 1964.
Benayoun, R.: *Erotique du surréalisme*, Paris 1978.
Benedek, T. G.: "The Changing Relationship Between Midwives and Physicians

During the Renaissance", *Bulletin for the History of Medicine* 1977.
–: "Dr. Veit: Charlatan or Martyr to Obstetrics?", *Bulletin for the History of Medicine* 1979.
Beneke, O.: *Von unehrlichen Leuten*, Berlin 1889.
Benl, R.: 30 Mayıs 1989 tarihli mektup.
Bennett, A. L.: "Ethnographical Notes on the Fang", *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 1899.
Benton, J. F. "Trotula, Womens Problems, and the Professionalization of Medicine in the Middle Ages", *Bulletin for the History of Medicine* 1985.
Berg, E.: *Zwischen den Welten*, Berlin 1982.
Bergmeier, M.: " Die gute Polizey: Gesundheitsfürsorge, Sauberkeit und Ordnung" *Biedermeiers Glück und Ende*, yay. haz. H. Ottomeyer, Münih 1987.
Bernard, J.: *The Female World*, New York 1981.
Bernatzik, H. A.: *Gari Gari*, Innsbruck 1930.
–: *Geheimnisvolle Inseln Tropen-Afrikas*, Berlin 1933.
–: *Südsee*, Leipzig 1934.
–: *Im Reich der Bidyogo*, Viyana 1936.
–: *Owa Raha*, Viyana 1936.
Berndt, R. M.: *Kunapipi*, Melbourne 1951.
–:*Djanggawul*, Londra 1952.
Berndt, R. M. / C. H. Berndt: *Sexual Behavior in Western Arnhem Land*, New York 1951.
Bernhard, M.: *Martin Schongauer und sein Kreis*, Münih 1980.
Bertaud, J. -P.: *Alltagsleben während der Französischen Revolution*, Freiburg 1989.
Berthels, D. E. / B. N. Komissarov / T. I. Lysenko: *Materialien der Brasilien-Expedition 1821-1829 des Akademiemitgliedes Georg Heinrich Freiherr von Langsdorff*, Berlin 1979.
Best, E.: "Maori Beliefs Concerning the Human Organs of Generation", *Man* 1914
Best, G. : *Vom Rindernomadismus zum Fischfang*, Wiesbaden 1978.
Bettelheim, B.: *Die Kinder der Zukunft*, Frankfurt / M. 1980.
Bhishagratna, K. L.: *Susruta Samhita*, Cilt II, Varanasi 1981.
Bieber, F. J.: "Neue Forschungen über das Geschlechtsleben in Äthiopien", *Anthropophyteia* 1910.
Biederbeck, R. / B. Kalusche: *Motiv Mann*, Giessen 1987.
Biergans, J.: *Die Wohlfahrtspflege der Stadt Aachen in den letzten Jahrhunderten des Mittelalters*, Aachen 1909.
Biezais, H.: "Religion des Volkes und Religion der Gelehrten", *Der Wissenschaftler und das Irrationale*, Cilt I, yay. haz. H. P. Duerr, Frankfurt / M. 1981.
–: 23 Kasım 1985 tarihli görüşme.
Bilz, R.: *Die unbewältigte Vergangheit des Menschengeschlechts*, Frankfurt / M. 1967.
Bindrin, P.: "A Report on a Nude Marathon", *Psychotherapy* 1968.
–: "Nudity as a Quick Grab for Intimacy in Group Therapy", *Psychology Today*, Haziran 1969.
Biraben, J. -N.: "Lhygiène, la maladie, la mort", *Histoire de la population française*, Cilt I, yay. haz. J. Dupâquier, Paris 1988.
Birdwhistell, R. L.: *Kinesics and Context*, Philadelphia 1970.

Birkelbach, D. / C. Eifert / S. Lueken: "Zur Entwicklung des Hebammenwesens vom 14. bis zum 16. Jahrhundert am Beispiel der regensburger Hebammenordnungen", *Beiträge zur feminsitischen Theorie und Praxis* 1981.
Bitterli, U.: "Die exotische Insel", *Die andere Welt*, yay. haz. T. Koebner / G. Pickerodt, Frankfurt / M. 1987.
Bizt, M.: *Badewesen in Südwestdeutschland 1550 bis 1840*, Idstein 1989.
Biundo, G.: *Annweiler*, Annweiler 1937.
Black, A.: *Guilds and Civil Society in Europe and Political Thought from the Twelfth Century to the Present*, Londra 1984.
Blaes, J.: "Brauchtum bei der Geburt eines Kindes auf den Inseln am Berlinhafen, Nordost-Neuguinea", *Anthropos* 1949.
Blank, L.: "Nudity as a Quest for Life the Way It Was Before the Apple", *Psychology Today*, Haziran 1969.
Blank, L. / R. H. Roth: "Voyeurism and Exhibitionism", *Perceptual and Motor Skills* 1967.
Blau, A.: "A Philological Note on a Defect in Sex Organ Nomenclature", *Psychoanalytic Quarterly* 1943.
Blazer, J. A.: "Married Virgins: A Study of Unconsummated Marriages", *Deviance, Reality, and Change*, yay. haz. H. T. Bruckner, New York 1971.
Bleck, R.: "Krankenschwesternreport I", *Käufliche Träume*, yay. haz. M. T. J. Grimme, Reinbek 1986.
Bleibtreu-Ehrenberg, G.: Rezension von Hans Peter Duerrs *Nackheit und Scham*, *Tribus* 1988.
–: 4 Nisan 1990 tarihli mektup.
Bleuel, H. P.: *Das saubere Reich*, Bern 1972.
Bloch, I.: *Das Sexualleben unserer Zeit*, Berlin 1907.
–: *Die Prostutition*, Cilt I, Berlin 1912.
Bloch, R. H.: *The Scandal of the Fabliaux*, Chicago 1986.
Blockmans, W.: "Die Niederlande vor und nach 1400", *Europa 1400*, yay. haz. F. Seibt / W. Eberhard, Stuttgart 1984.
Blohm, W.: *Die Nyamwezi*, Hamburg 1933.
Blomert, R.: *Psyche und Zivilisation*, Münster 1989.
Blunt, J.: *Man-Midwifery Dissected*, Londra 1793.
Bluntschli, J. C.: *Staats- und Rechtsgeschichte der Stadt und Landschaft Zürich*, Cilt I, Zürih 1838.
Boas, F.: "The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay"; *Buletin of the American Museum of Natural History* 1901.
Boccaccio, G.: *De claris mulieribus*, yay. haz. K. Drescher, Tübingen 1895.
Bode, W. v. / W. F. Volbach: "Mittelrheinische Ton- und Steinmodel aus der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts", *Jahrbuch der königlich preussischen Kunstsammlungen* 1918.
Böhm, K.: *Das Leben einiger Inselvölker Neuguienas*, St. Augustin 1975.
Bogesi, G.: "Santa Isabel, Solomon Islands,", *Oceania* 1947.
Boglár, L.: *Wahari*, Hanau 1982.
Bogucka, M.: *Das alte Danzig*, Münih 1987.

Bolaffi, A.: "Selvaggi siamo noi", *LEspresso*, 11 Eylül 1988.
Boles, J. / A. P. Garbin: "Stripping for a Living", *Deviant Behavior*, yay. haz. C. D. Bryant, Chicago 1974.
Bologne, J. C.: *Histoire de la pudeur*, Paris 1986.
Bonjour, E.: *Die Universität Basel*, Basel 1960.
Bonwick, J.: *Daily Life and Origin of the Tasmanians*, Londra 1870.
Boockmann, H.: *Die Stadt im späten Mittelalter*, Münih 1986.
van den Boom, G.: "Die Wandamba", *Anthropos* 1964.
Boon, J. A.: *Other Tribes, Other Scribes*, Cambridge 1982.
Boone, S. A.: *Radiance From the Waters*, New Haven 1986.
Boos, H.: *Urkundenbuch der Stadt Worms*, Cilt II, Berlin 1890.
–: *Geschichte der rheinischen Städtekultur*, Cilt III, Berlin 1899.
Borneman, E.: *Sexim Volksmund*, Herrsching 1984.
Borries, E. .v.: *Geschichte der Stadt Strassburg*, Strasbourg 1909.
Borst, A.: *Barbaren, Ketzer und Artisten*, Münih 1988.
Bougainville, L. A. de: *Voyage autour du monde*, Paris 1771.
–: *Reise um die Welt*, Leipzig 1772.
Bouhdiba, A.: *Sexuality in Islam*, Londra 1985.
Bourgeois, L.: *Hebammen Buch*, Frankfurt / M. 1644.
Bourgeron, J.-P: *Les Masques dEros*, Paris 1985.
Bouwsma, W. J.: "Anxiety and the Formation of Early Modern Culture", *After the Reformation*, yay. haz. B. C. Malament, Manchester 1980.
Bowles, E. A.: *Musikleben im 15. Jahrhundert*, Leipzig 1977.
Boyer, L. B.: "Stones as a Symbol in Apache Folklore", *Fantasy and Symbol*, yay. haz. R. H. Hook, Londra 1979.
Brain, R.: *The Decorated Body*, New York 1979.
Brander, M.: *The Georgian Gentleman*, Farnborough 1973.
Brandewiee, E.: *Contrast and Context in New Guinea Culture*, St. Augustin 1981.
–: 29 Şubat 1988 tarihli mektup.
Brandt, A. v.: "Lübeck und die Lübecker vor 600 Jahren", *Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde* 1978.
Brant, S.: *Das nüw schiff vo Narragonia*, Basel 1494.
Braun, R.: *Das ausgehende Ancien Régime in der Schweiz*, Göttingen 1984.
Brauns, C.-D. / L. G. Löffler: *Mru*, Basel 1986.
Braunstein, P.: "Die französische Wirtschaft am Ende des Mittelalters" *Europa 1400*, yay. haz. F. Seibt / W. Eberhard, Stuttgart 1984.
Brehm, H. K.: *Frauenheilkunde und Geburtshilfe für das Krankenpflegepersonal*, Stuttgart 1976.
Briggs, J. L.: *Never in Anger*, Cambridge 1970.
–: "The Origins of Nonviolence: Aggression in Two Canadian Eskimo Groups", *Psychoanalytic Study of Society* 1975.
–: 30 Ekim 1986 tarihli mektup.
Bristow, E. J.: *Prostitution and Prejudice*, Oxford 1982.
Brody, S. A.: "The Life and Times of Sir Fielding Ould: Man-Midwife and Master Physician", *Bulletin for the History of Medicine* 1978.

Brondy, R. / B. Demotz / J.-P. Leguay: *La Savoie de lan mil à la Réforme*, Cilt II, Rennes 1984.
Brotmacher, L.: "Medical Practice Among the Somalis", *Bulletin for the History of Medicine* 1955.
Browe, P.: "Die kirchliche Stellung der Schauspieler im Mittelalter", *Archiv für kulturgeschichte* 1928.
Brown, C.: *Holländische Genremalerei im 17. Jahrhundert*, Münih 1984.
Brownmiller, S.: *Weiblichkeit*, Frankfurt / M. 1984.
Brucker, G.: *The Society of Renaissance Florence*, New York 1971.
Brucker, J.: *Strassburger Zunft- und Polizei-Verordnungen des 14. und 15. Jahrhunderts*, Strasbourg 1889.
Brüche, E. / D. Brüche: *Das Mosbach-Buch*, Elztal 1978.
Brüggemann, W.: 5 Ekim 1987 tarihli görüşme.
Brumbaugh, R. C.: "Models of Separation and a Mountain Ok Religion", *Ethos* 1980.
Brundage, J. A.: *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe*, Chicago 1987.
Brunner-Traut, E.: "Affe", *Lexikon der Ägyptologie*, Cilt I, yay. haz. W. Helck / E. Otto, Wiesbaden 1975.
Bryk, F.: *Neger-Eros*, Berlin 1928.
Bullough, V. L.: *The History of Prostitution*, New York 1964.
–: *Sex, Society, and History*, New York 1976.
–: "The Prostitute in the Middle Age", *Studies in Medieval Culture* 1977.
Bulst, N.: "Zum Problem städtischer und territorialer Kleider-, Aufwands- und Luxusgesetzgebung in Deutschland (13.- Mitte 16. Jh.)", *Renaissance du pouvoir législatif et génèse de létat*, yay. haz. A. Gouran / A. Rigaudière, Montpellier 1988.
Bumke, J.: *Höfische Kultur*, Münih 1986.
Burch, E. S.: "Kotzebue Sound Eskimo", *Handbook of North American Indians*, Cilt V, yay. haz. D. Damas, Washington 1984.
Burckhard, G.: *Die deutschen Hebammenordnungen von ihren ersten Anfängen bis auf die Neuzeit*, Cilt I, Leipzig 1912.
Burgos, E.: *Rigoberta Menchú*, Bornheim 1984.
Burke, P.: *Helden, Schurken und Narren*, Stuttgart 1981.
–:16 Ekim 1989 tarihli görüşme.
Burkert, W.: "Die betretene Wiese", *Die wilde Seele*, yay. haz. H. P. Duer, Frankfurt / M. 1987.
–: 30 Haziran 1988 tarihli mektup.
–: 26 Kasım 1989 tarihli mektup.
Burkhardt, G.: *Geschichte der Stadt Geislingen an der Steige*, Konstanz 1963.
Burmeister, P. / U. Puritz / C. Robert: "Hausgeburt: Schwierigkeiten und Erfahrungen mit einer Fotodokumentation", *Eingreifendes Fotografieren*, yay. haz. W. Kunde / L. Wawrzyn, Berlin 1979.
Buruma, I: *Japan hinter dem Lächeln*, Frankfurt / M. 1985.
Butt, A.: *The Nilotes of the Sudan and Uganda*, Londra 1952.
Byer, D.: *Fremde Frauen*, Viyana 1985.

–: "Die Rückkehr des geraubten Schattens", *Der geraubte Schatten*, yay. haz. T. Theye vd., Münih 1989.
Byrne, M. S. C.: *Elizabethan Life in Town and Country*, Londra 1954.

Cabanès, A.: *Le Cabinet Secret d lHistoire*, Cilt I, Paris 1905.
–: *Mœurs intimes du passé*, Paris 1908 vd.
Cabaud, M.: *Paris et les Parisiens sous le Second Empire*, Paris 1982.
Cadden, J.: "Medieval Scientific and Medical Views of Sexuality: Questions of Propriety", *Medievalia et Humanistica* 1986.
Cain, H.: 17 Mayıs 1984 tarihinde yapılan sözlü aktarım.
Calame-Griuale, G.: "Maternité chez les Dogon", Ier *Congrès Internationale de médecine psychosomatique et maternité*, Paris 1965.
Calimani, R.: *The Ghetto of Venice*, New York 1987.
Camartin, I.: *Lob der Verführung*, Zürih 1987.
Campbell, J. K.: *Honour, Family and Patronage*, Oxford 1964.
du Cange, D.: *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Cilt V, Niort 1884.
Cannizzaro, A.: *Und die Seinen nahmen ihn auf*, Viyana 1964.
Cannon, M.: *Australia: A History in Photographs*, South Yarra 1983.
Capparoni, P.: "Mondino o Raimondino dei Liucci o Liuzzi" *Enciclopedia Italiana*, Cilt XXIII, Roma 1934.
Carrick, P.: *Medical Ethics in Antiquity*, Dordrecht 1985.
Carus, C. G.: *Lehrbuch der Gynäkologie*, Cilt I, Leipzig 1828.
Casevitz, M.: "La femme dans l œuvre de Diodore de Sicile", *La femme dans le monde méditerranéen*, yay. haz. A.-M. Vérilhac, Paris 1985.
Casler, L.: "Some Sociopsychological Observations in a Nudist Camp", *Journal of Social Psychology* 1964.
Caspar, F.: "Clothing Practice of the Tuparis (Brazil)", *Proceedings of the Thirtieth International Congress of Americanists*, Londra 1952.
Cassar, P.: *Medical History of Malta*, Londra 1964.
Chamberlain, M.: *Histoire des guérisseuses*, Monako 1983.
Chamisso, A. v.: *Sämtliche Werke*, Cilt II, Münih 1975.
Champoult, D.: "La naissance à Tabelbala", *Journal de la Société des Africanistes* 1953.
Chapekar, L. N.: *Thakurs of the Sahyadri*, Bombay 1966.
Chicago, J.: *Through the Flower*, Garden City 1977.
–: *The Dinner Party*, Garden City 1979.
Chrobak, R. / A. v. Rosthorn: *Die Erkrankungen der weiblichen Geschlechtsorgane*, Viyana 1908.
Cipriani, L.: "Hygenie and Medical Practices Among the Onge (Little Andaman)", *Anthropos* 1961.
Clark, A.: *Womenss Silence, Mens Violence: Sexual Assault in England 1770-1845*, Londra 1987.
–: "Prostitution", *Victorian Britain*, yay. haz. S. Mitchell, New York 1988.
–: "Sexual Violence", *Victorian Britain*, yay. haz. S. Mitchell, New York 1988.
–: "Whores and Gossips: Sexual Reputation in London 1770-1825", *Current Issues in Womens History*, yay. haz. A. Angerman vd., Londra 1989.

Clark, D. W.: "Pacific Eskimo", *Handbook of North American Indians*, Cilt V, yay. haz. D. Damas, Washington 1984.
Clark, P.: *The English Alehouse*, Londra 1983.
Clasen, C.-P.: "Armenfürsorge in Augsburg vor dem Dreissigjährigen Kriege", *Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben* 1984.
Classen, P. / E. Wolgast: *Kleine Geschichte der Universität Heidelberg*, Berlin 1983.
Clemencic, R. / M. Korth /U. Müller: *Carmina Burana*, Münih 1979.
Clemmer, R. O.: "Documents in Hopi Indian Sexuality", *Radical History Review* 1979.
–: 4 Kasım 1986 tarihli mektup.
Clower, V. L.: "Masturbation in Women", *Womens Sexual Development*, yay. haz. M. Kirkpatrick, New York 1980.
Cohen, S. J.: *The Holy Letter*, New York 1976.
Cohn-Bendit, G. / D. Cohn-Bendit: *Linksradikalismus: Gewaltkur gegen die Alterskrankheit des Kommunismus*, Reinbek 1968.
Cole, F.-C.: *The Tinguian*, Chicago 1922.
Collins, J. P.: "Männliche Homosexualität in Japan", *Sexualität als sozialer Tatbestand*, yay. haz. R. Gindorf / E. J. Haeberle, Berlin 1986.
Commerson, P.: "Brief an den Astronomen Lalande über Tahiti", *Bougainvilles Reise um die Welt*, yay. haz. K.-G. Popp, Berlin 1977.
Cook, J.: *The Journals*, yay. haz. J. C. Beaglehole, Cambridge 1955 vd.
Cooper, E.: *The Sexual Perspective*, Londra 1986.
Corbey, R.: *Wildheid en beschaving*, Baarn 1989.
Corbin, A.: "Coulisses", *Histoire de la vie privée*, Cilt IV, yay. haz. P. Ariès / G. Duby, Paris 1987.
Corson, R.: *Fashions in Makeup*, Londra 1972.
Coryate, T.: *Beschreibung von Venedig 1608*, yay. haz. B. Heintz / R. Wunderlich, Heidelberg 1988.
Coughlin, R. J.: "Pregnancy and Birth in Vietnam", *Southeast Asian Birth Customs*, yay. haz. D. V. Hart, New Haven 1965.
Crapanzano, V.: *Die Hamadsa*, Stuttgart 1981.
–: *Tuhami*, Stuttgart 1983.
Crowther, N. B.: "Nudity and Morality: Athletics in Italy", *Classical Journal* 1981.
–: "Athletic Dress and Nudity in Greek Athletics", *Eranos* 1982.
Csendes, P.: *Die Rechtsquellen der Stadt Wien*, Viyana 1986.
Culianu, I. P.: "Civilization as a Product of Wilderness: Hans Peter Duerr and His Theories of Culture", *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 1986.
–: "Sexual Rites in Europe", *The Encyclopedia of Religion*, yay. haz. M. Eliade, Cilt XIII, New York 1987.
–: "Naked Is Shameful: On Duerrs *Nackheit und Scham*" *History of Religions* 1990.
Cutrera, A.: *Storia della prostituzione in Sicilia*, Palermo 1903.

Dabitz, G.: *Geschichte der Erforschung der Nuba-Berge*, Wiesbaden 1985.
Dalarun, J.: *Erotik und Enthaltsamkeit*, Frankfurt / M. 1987.
Dalby, L.: *Geisha*, Reinbek 1985.

Damm, H.: *Zentralkarolinen*, Cilt II, Hamburg 1938.
Danckert, W.: *Unehrliche Leute*, Bern 1963.
Danielsson, B.: *Love in the South Seas*, Londra 1956.
–: *Gauguin in the South Seas*, Londra 1965.
Danquah, J. B.: "The Culture of the Akan", *Africa* 1952.
Dar, S. N.: *Costumes of India and Pakistan*, Bombay 1969.
Darnton, R.: *Literaten im Untergrund*, Münih 1985.
–: *Das grosse Katzenmassaker*, Münih 1989
Datan, N.: "Ecological Antecedents and Sex-Role Consequences in Traditional and Modern Israeli Subcultures" *Sexual Stratification*, yay. haz. A. Schlegel, New York 1977.
Davenport, W.: "Sexual Patterns and Their Regulation in a Society of the Southwest Pacific", *Sex and Behavior*, yay. haz. F. A. Beach, New York 1965.
Davenport, W. H.: "Male Initiation in Aoriki", *Expedition*, Kış 1981.
Davis, R. B.: *Muang Metaphysics*, Bangkok 1984.
DAzevedo, W. L.: "Washoe", *Handbook of North American Indians*, Cilt II, yay. haz. W. L. DAzevedo, Washington 1986.
Deacon, A. B.: "Notes on Some Islands of the New Hebrides", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1929.
–: *Malekula*, Londra 1934.
Deinhard, M. / H. Hörning-Winkelmann / U. Tröhler: "Zur Situation der Geburtshilfe im 18. und frühen 19. Jahrhundert", *Armamentarium obstetricium Gottingense*, yay. haz. W. Kuhn / U. Tröhler, Göttingen 1987.
Delamont, S.: *Knowledgeable Women*, Londra 1989.
Delaney, C.: "Mortal Flow: Menstruation in Turkish Village Society", *Blood Magic*, yay. haz. T. Buckley / A. Gottlieb, Berkeley 1988.
Delort, R.: *Le Moyen Age*, Lozan 1972.
DeMotte, C.: *The Dark Side of Town: Crime in Manchester 1815-75*, Ann Arbor 1980.
Denecke, A.: "Beiträge zur Entwicklungsgeschichte des gesellschaftlichen Anstandsgefühls in Deutschland", *Programm des Gymnasiums zum heiligen Kreuz in Dresden* 1891.
Deng, F. M.: *The Dinka of the Sudan*, New York 1972.
Dentan, R. K.: "Semai Response to Mental Aberration", *Bijdragen tot de Land- en Volkenkunde* 1968.
–:"Living and Working With the Semai", *Being an Anthropologist*, yay. haz. G. D. Spindler, New York 1970.
Denzler, G.: *Die verbotene Lust*, Münih 1988.
Derwein, H.: *Die Flurnamen von Heidelberg*, Heidelberg 1940.
Devereux, G.: "Cultural and Characterological Traits of the Mohave Related to the Anal Stage of Psychosexual Development", *Psychoanalytic Quarterly* 1951.
–: "The Primal Scene and Juvenile Heterosexuality in Mohave Society", *Psychoanalysis and Culture*, yay. haz. G. B. Wilbur / W. Muensterberger, New York 1951.
–: "The Significance of the External Female Genitalia and of Female Orgasm for the Male", *Journal of the American Psychoanalytical Association* 1958.

–: "The Female Castration Complex and Its Repercussions in Modesty, Appearance and Courtship Etiquette", *The American Imago* 1960.
–: *Angst und Methode in den Verhaltenswissenschaften*, Münih 1973.
–: "The Cultural Implementation of Defense Mechanisms", *Ethnopsychiatrica* 1978.
–: *Baubo, die mythische Vulva*, Frankfurt / M. 1981.
–: "Xanthos and the Problem of Female Eunuchs in Lydia", *Rheinisches museum für Philologie* 1981.
–: "Nachwort", *Die wilde Seele*, yay. haz. H. P. Duerr, Frankfurt / M. 1987.
DeVos, G.: "The Relation of Guilt Toward Parents to Achievment and Arranged Marriage Among the Japanese", *Japanese Culture and Behavior*, yay. haz. T. S. Lebra / W. P. Lebra, Honolulu 1986.
Diderot, D.: "Supplément au Voyage de Bougainville", *Œuvres*, yay. haz. A. Billy, Paris 1951.
Dieffenbach, P.: *Geschichte der Stadt und Burg Friedberg in der Wetterau*, Darmstadt 1857.
Diehl, E.: *Pompeianische Wandinschriften*, Berlin 1930.
Diepgen, P.: "Die Betätigung des Mannes als Frauenarzt von den ältesten Zeiten bis zum Ausgang des Mittelalters", *Zentralblatt für Gynäkologie* 1920.
–: "Reste antiker Gynäkologie im frühen Mittelalter", *Quellen und Studien zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Medizin* 1933.
–: *Frau und Frauenheilkunde in der Kultur des Mittelalters*, Stuttgart 1963.
Dietel, H.: "Zur Geschichte der Nordwestdeutschen Gesellschaft für Gynäkologie und Geburtshilfe", *Zur Geschichte der Gynäkologie und Geburtshilfe*, yay. haz. L. Beck, Heidelberg 1986.
Diezemann, E.: *Birma*, Pforzheim 1979.
Dinzelbacher, P.: "Die Realität des Teufels in Mittelalter", *Der Hexenhammer*, yay. haz. P. Segl, Köln 1988.
Dirlmeier, U.: *Untersuchungen zu Einkommensverhältnissen und Lebenshaltungskosten in oberdeutschen Städten des Spätmittelalters*, Heidelberg 1978.
Dittrick, H.: "Chinese Medicine Dolls", *Bulletins for the History of Medicine* 1952.
Donegan, J. B.: "Man-Midwifery and the Delicacy of the Sexes", *Remember the Ladies*, yay. haz. C. V. R. George, Syracuse 1975.
Donne, J.: *The Complete English Poems*, yay. haz. A. J. Smith, Harmondsworth 1976.
Donne, T. E.: *Mœurs et coutumes des Maoris*, Paris 1938.
Donnison, J.: *Midwives and Medical Men*, Londra 1977.
Dor, R. / C. M. Naumann: *Die Kirghisen des afghanischen Pamir*, Graz 1978.
Douglas, J. D. / P. K. Rasmussen / C. A. Flanagan: *The Nude Beach*, Beverly Hills 1977.
Douglas, N. / P. Slinger: *Le Livre de l'Oreiller*, Montréal 1984.
Dover, K. J.: "Classical Greek Attitudes to Sexual Behaviour", *Sexualität und Erotik in der Antike*, yay. haz. A. K. Siems, Darmstadt 1988.
Downer, C. / R. Chalker: *Frauenkörper neu gesehen*, Berlin 1987.
Downs, T. W.: "Maori Etiquette", *Journal of the Polynesian Society* 1929.
Drees, L.: *Olympia*, Stuttgart 1967.
Dreher, A.: *Geschichte der Reichsstadt Ravensburg*, Ravensburg 1972.

Driberg, J. H.: *The Lango*, Londra 1923.
Drury, J.: "The Pudendal Parts of the South African Bush Race", *Medical Journal of South Africa* 1926.
DuBois, C.: *The People of Alor*, New York 1961.
Dudek-Mannes, H.: "Mit Schmerzen sollst du gebären...", *Vater, Mutter, Kind*, yay. haz. U. Zischka, Münih 1987.
Duden, B.: *Geschichte unter der Haut*, Stuttgart 1987.
Dühren, E.: *Das Geschlechtsleben in England mit besonderer Beziehung auf London*, Cilt I, Charlottenburg 1901.
Dührsen, A.: *Vademecum der Geburtshilfe und Gynaekologie*, Berlin 1895.
Duerr, H. P.: *Traumzeit*, Frankfurt / M. 1978.
–: *Sedna oder Die Liebe zum Leben*, Frankfurt / M. 1984.
–: *Satyricon*, Frankfurt / M. 1985.
–: *Der Mythos vom Zivilisationsprozess, Cilt I: Nackheit und Scham*, Frankfurt / M. 1988. [Türkçesi: *Çıplaklık ve Utanç, Uygarlaşma Sürecinin Miti*, Ankara, 1999]
–: "Der Zivilisationsprozess: Ein Mythos?", *Psychologie heute*, Nisan 1988.
–: "In der Rocktasche eines Riesen: Erwiderung auf Ulrich Greiners Polemik: Ist die Theorie vom Prozess der Zivilisation erledigt?", *Die Zeit*, 27 Mayıs 1988.
Duff-Cooper, A.: "Notes About Some Balinese Ideas and Practices Connected With Sex from Western Lumbok"; *Anthropos* 1985.
Dufour, D.: *Geschichte der Prostitution*, Berlin 1899.
Duncan, I.: *Der Tanz der Zukunft*, Leipzig 1903.
Dunn, C. J.: *Everyday Life in Traditional Japan*, Tokyo 1972.
Dunn, P. M.: "Die Geburt als physiologischer Prozess", *Die Geburt aus ethnomedizinischer Sicht*, yay. haz. W. Schiefenhövel / D. Sich, Braunschweig 1983.
Dyk, W.: "Notes and Illustrations of Navaho Sex Behavior", *Psychoanalysis and Culture*, yay. haz. G. B. Wilbur / W. Muensterberger, New York 1951.

East, R.: *Akigas Story*, Londra 1939
Eastman, L. E.: "Facets of an Ambivalent Relationship: Smuggling, Puppets, and Atrocities During the War, 1937-1945", *The Chinese and the Japanese*, yay. haz. A. Iriye, Princeton 1980.
Ebel, W. : *Lübecker Ratsurteile*, Cilt I, Göttingen 1955.
Ebenbauer, A.: "Das christliche Mittelalter und der Prozess der Zivilisation", *Gegenwart als kulturelles Erbe*, yay. haz. B. Thum, Münih 1985.
Eberlein, F.: *Die Strassennamen der Stadt Coburg*, Coburg 1987.
Eckardt, H.-H.: *Zur Psychologie der sexuellen Scham*, Würzburg 1952.
Eckhardt, K. A.: *Die mittelalterlichen Rechtsquellen der Stadt Bremen*, Bremen 1931.
Edel, M. M.: *The Chiga of Western Uganda*, Londra 1957.
–: "The Bachiga of East Africa", *Cooperation and Competition Among Primitive Peoples*, yay. haz. M. Mead, Gloucester 1976.
Edmonds, H. M. W.: "Report on the Eskimos of St. Michael and Vicinity", *Anthropological Papers of the University of Alaska* 1966.
Edwardes, A. / R. E. L. Masters: *The Cradle of Erotica*, New York 1963.

Ehrenreich, B. / C. English: *Zur Krankheit gezwungen*, Münih 1976.
Eibl-Eibesfeldt, I. : *Der vorprogrammierte Mensch*, Viyana 1973.
–: "Stammesgeschichtliche Anpassungen im sozialen Verhalten der Menschen", *Nova acta Leopoldina* 1983.
–: *Die Biologie des menschlichen Verhaltens*, Münih 1984.
28 Haziran 1988 tarihli mektup.
14 Temmuz 1988 tarihli mektup.
Eibl-Eibesfeldt, I. / W. Schiefenhövel / V. Heeschen: *Kommunikation bei den Eipo*, Berlin 1989.
Eichenauer, M.: *Untersuchungen zur Arbeitswelt der Frau in der römischen Antike*, Frankfurt / M. 1988.
Eickstedt, E. v.: *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit*, Cilt I, Stuttgart 1938.
Eilers, A.: *Westkarolinen*, Cilt I, Hamburg 1935.
Elam, Y.: *The Social and Sexual Roles of Hima Women*, Manchester 1973.
Elgood, C.: "Persian Gyaecology", *Medical History* 1968.
Eliade, M.: *Ewige Bilder und Sinnbilder*, Olten 1958.
Elias, N.: *Über den Prozess der Zivilisation*, Basel 1939.
–: "Soziologie als Sittengeschichte", *Psychologie heute*, Şubat 1978.
–: "Die Zivilisierung der Eltern", ... *undwie wohnst Du?*, yay. haz. L. Burkhardt, Berlin 1980.
–: "Fernsehinterview", *Südwestfunk 3*, 13 Haziran 1988.
–: "Was ich unter Zivilisation verstehe: Antwort auf Hans Peter Duerr", *Die Zeit*, 17 Haziran 1988.
–: *Über sich selbst*, Frankfurt / M. 1990.
Elias, N. / W. Lepenies: *Zwei Reden anlässlich der Verleihung des Theodor W. Adorno-Preises 1977*, Frankfurt / M. 1977.
Elisabeth B.: *Das ist ja zum Peepen*, Frankfurt / M. 1983.
Elisabeth Charlotte v. Orléans, *Briefe*, yay. haz. W. L. Holland, Cilt II, Tübingen 1871.
–: *Briefe*, yay. haz. H. F. Helmolt, Leipzig 1908.
Ellis, H.: *Geschlechtstrieb und Schamgefühl*, Leipzig 1900.
–: *Studies in the Psychology of Sex*, Cilt IV, Philadelphia 1928.
Elwin, V.: *The Baiga*, Londra 1939.
–: *Maisons des Jeunes chez les Muria*, Paris 1959.
Embree, J. F. : *Suye Mura: A Japanes Village*, Chicago 1939.
Emerson, J. P. "Behavior in Private Places: Sustaining Definitions of Reality in Gynecological Examinations", *Patterns of Communicative Behavior*, yay. haz. H. P. Dreitzel, *New York 1972*.
Emley, E. D.: "The Turkana of Kolosia District", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1927.
Emory, K. P.: *Kapingamarangi*, Honolulu 1965.
Endrei, W. / L. Zolnay: *Fun and Games in Old Europe*, Budapeşte 1988.
Endres, F. C.: *Türkische Frauen*, Münih 1916.
Engel, W.: *die Rats-Chronik der Stadt Würzburg*, Würzburg 1950.

Engelbrecht: B.: *Töpferinnen in Mexiko*, Basel 1987.
Engelmann, G. J.: *Die Geburt bei den Urvölkern*, Viyana 1884.
Ennen, E.: *Frauen im Mittelalter*, Münih 1984.
Ensslin, H.: "Geschichte der ehemaligen Freien Reichsstadt Bopfingen", *Bopfingen*, yay. haz. K. Theiss, Stuttgart 1971.
Epstein, A. L.: *The Experience of Shame in Melanesia*, Londra 1984.
Epstein, L. M.: *Sex Laws and Customs in Judaism*, *New York 1948*.
Epton, N.: *Eros un die Franzosen*, Hamburg 1962.
Erikson, E. H.: *Kindheit und Gesellschaft*, Zürih 1957.
Erlich, M.: "Infibulation féminine et phallicisation de la vulve", *George Devereux zum 75. Geburtstag*, yay. haz. E. Schröder / D. H. Friessem, Braunschweig 1984.
Ernst, L.: *Die Geschichte des Dorfes Malsch*, Malsch 1954.
Estermann, R. P. C.: "Quelques observations sur les Bochimans !Kung de lAngola méridionale", *Anthropos* 1949.
Estioko, A. A. / P. B. Griffin: "The Ebuked Agta og Northeastern Luzon", *Philippine Quarterly of Culture and Society* 1975.
Evans, I. H. N.: *Studies in Religion, Flok-Lore, & Custom in British North Borneo and the Malay Peninsula*, Cambridge 1923.
Evans-Pritchard, E. E.: "A Note on Courtship Among the Nuer", *Sudan Notes and Records 1947*.
–: "Nuer Marriage Ceremonies", *Africa* 1948.
–: "Marriage Customs of the Luo of Kenya", *Africa* 1950.
–: *Nuer Religion*, Londra 1956.
–: *The Positionof Women in Primitive Societies*, Londra 1965.
–:30 Ocak 1971 tarihli görüşme.
–: "Some Notes on Zande Sex Habits", *American Anthropologist* 1973.
Eylmann, E.: *Die Eingeborenen Südaustraliens*, Berlin 1908.

Falck, L.: *Mainz in seiner Blütezeit als freie Stadt*, Düsseldorf 1973.
Farabee, W. C.: *The Central Arawaks*, Philadelphia 1918.
Faris, J. C.: "Soma Aspects of Clanship & Descent Amongst the Nuba of South-Eastern Kordofan", *Sudan Notes and Records* 1968.
–: "Sibling Terminology and Cross-Sex Behavior: Data from the Southestern Nuba Mountains", *American Anthropologist* 1969.
–: *Nuba Personal Art*, Londra 1972.
–: "The Productive Basis of Aesthetic Traditions", *Art in Society*, yay. haz. M. Greenhalgh / V. Megaw, Londra 1978.
Fasbender, H.: *Geschichte der Geburtshülfe*, Jena 1906.
Faunce, S. / L. Nochlin: *Courbet Reconsidered*, New Haven 1988.
Favre, A.: *Ich, Adeline, Hebamme aus dem Val dAnniviers*, *Darmstadt 1985*.
Faye, D.: *Mort et naissance: Le monde Sereer*, Dakar 1983.
Febvre, L.: *Das Gewissen des Historikers*, Berlin 1988.
Fecht, O.: *Die Gewerbe der Stadt Zürich in Mittelalter*, Lahr 1909.
Fechter, D. A.: "Topographie mit Berücksichtigung der Cultur- und Sittengeschichte" *Basel im vierzehnten Jahrhundert*, Basel 1856.

Feil, D. K.: *The Evolution of Highland Papua New Guinea*, Cambridge 1987.
Fekete, S.: "Die Geburtshilfe zur Zeit Semmelweis", *Clio Medica 1970*.
Felber, A.: *Unzucht und Kindsmord in der Rechtsprechung der freien Reichsstadt Nördlingen vom 15. bis 19. Jahrhundert*, Bonn 1961.
Feller, R.: *Geschichte Berns*, Cilt I, Bern 1949.
Ferckel, C.: *Die Gynäkologie des Thomas von Brabant*, Münih 1912.
Ferdon, E. N.: Early Tahiti, *Ticson 1981*.
Fesche, C.-F.-P.: "Aus dem Schifftagebuch", *Bougainvilles Reise um die Welt*, yay. haz. K.-G. Popp, Berlin 1977.
Feyerabend, P.: *Erkenntnis für freie Menschen*, Frankfurt / M. 1980.
–: "Rückblick" *Versuchungen*, Cilt II, yay. haz. H. P. Duerr, Frankfurt / M. 1981.
–: *Irrwege der Vernunft*, Frankfurt / M. 1989.
Field, J. H.: "Sexual Themes in Ancient and Primitive Art", *The Erotic Arts*, yay. haz. P. Webb, Boston 1975.
Filedt Kok, J. P.: *Vom Leben im späten Mittelalter*, Amsterdam 1985.
Fink, H.: *Die Sieben Todsünden in der mittelenglischen erbaulichen literatur*, Hamburg 1969.
Finsch, O.: "Über die Bewohner von Ponapé (östliche Carolinen)", *Zeitschrift für Ethnologie* 1880.
Firth, R.: *We, the Tikopia*, Londra 1936.
–: 9 Nisan 1968 tarihli görüşme.
Fischer, A.: *Geschichte des deutschen Gesundheitswesens*, Cilt I, Berlin 1933.
Fischer, F. J.: "Der Abdecker", *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 1962.
Fischer, G.:*Volk und Geschichte*, Kulmbach 1962.
Fischer, H. T.: "The Clothes of the Naked Nuer", *Internationales Archiv für Ethnographie* 1966.
Fischer, J. L. : "Birth on Ponape: Myth and Reality" *Die Geburt aus ethnomedizinischer Sicht*, yay. haz. W. Sichiefenhövel / D. Sich, Braunschweig 1983.
Fischer, W. G.: *Gustav Klimt und Emilie Flöge*, Viyana 1987.
Fischer-Homberger, E.: "Hebammen und Hymen", *Sudhoffs Archiv* 1977.
–: *Medizin vor Gericht*, Bern 1983.
–: *Krankheit Frau*, Frankfurt / M. 1984.
Fisher, E. A.: "Theodora and Antonina in the Historia Arcana", *Arethusa* 1978.
Fisher, R.: "Cook and the Nootka", *Captain James Cook and His Times*, yay. haz. R. Fisher / H. Johnston, Londra 1979.
Flandrin, J.-L: "Späte Heirat und Sexualleben", *Schrift und Materie der Geschichte*, yay. haz. C. Honegger, Frankfurt / M. 1977.
Flegon, A.: *Eroticism in Russian Art*, Londra 1976.
Fletcher, A. C. / F: LaFleche: "The Omaha", *27th Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, Washington 1911.
Foltz, M.: *Urkundenbuch der Stadt Friedberg*, Marburg 1904.
Forbes, T. R.: "The Regulation of English Midwives in the 16th and 17th Centuries", *Medical History* 1964.
–: *The Midwife and the Witch*, New Haven 1966.
–: "A Jury of Matrons", *Medical History* 1988.

Ford, C. S.: *A Comparative Study of Human Reproduction*, New Haven 1945.
Forster, G.: *Werke*, Berlin 1965 vd.
–: "Fragmente über Capitain Cooks letzte Reise und sein Ende", H. Zimmermann: *Reise um die Welt mit Capitain Cook*, Frankfurt / M. 1981.
Forster, J. R.: *Bemerkungen über Gegenstände der physichen Erdbeschreibung, Naturgeschichte und sittliche Philosophie auf seiner Reise um die Welt gesammelt*, Berlin 1783.
–: *The Resolution Journal, 1772-1775*, yay. haz. M. E. Hoare, Londra 1982.
Fortes, M. *Time and Social Structure*, Londra 1970.
Forth, G. L.: *Rindi*, Lahey 1981.
Fossier, R.: "Europes Second Wind", *The Cambridge Illustrated History of the Middle Ages*, Cilt III, yay. haz. R. Fossier, Cambridge 1986.
Foster, G. M.: "Euphemisms and Cultural Sensitivity in Tzintzuntzan", *Anthropological Quarterly* 1966.
–: *Tzintzuntzan*, Boston 1967.
Foster, N.: *Die Pilger*, Frankfurt / M. 1982.
Foucault, M.: *Die Geburt der Klinik*, Frankfurt / M. 1976.
–: *Sexualität und Wahrheit*, Cilt II, Frankfurt / M. 1986.
Fowler, W. W.: *The Roman Festivals of the Period of the Republic*, Oxford 1899.
Franklin, A.: *La vie privée dautrefois*, Cilt IX, Paris 1898.
Franco, J.: "Killing Priests, Nuns, Women, Children" *On Signs*, yay. haz. M. Blonsky, Oxford 1985.
Frankfort, E.: *Vaginal Politics*, New York 1972.
Fraser, F.: *The English Gentlewoman*, Londra 1987.
Freeman, D.: *Margaret Mead and Samoa*, Cambridge 1983.
Frembgen, U.: 27 Temmuz 1989 tarihli mektup.
French, A. P. / H. L. Nelson: "Genital Self-Mutilation in Women", *Archives of General Psychiatry* 1972.
Frensdorff, F.: *Dortmunder Statuten und Urtheile*, Halle 1882.
Freud, S.: *Gesammelte Werke*, Cilt V, Londra 1942.
–: *Dreie Abhandlungen zur Sexualtheorie*, Frankfurt / M. 1961.
Frevert, U.: *Krankheit als politisches Problem 1770-1880*, Göttingen 1984.
–: *Frauen-Geschichte*, Frankfurt / M. 1986.
Frey, E. F.: "Early Eighteenth-Century French Medicine", *Clio Medica* 1982.
Freyermuth, G. S. / R. Fabian: *Der erotische Augenblick*, Hamburg 1984.
Friederichsen, L.: *Südsee Typen. Anthropologisches Album des Museum Godeffroy*, Hamburg 1881.
Friedman, J.: *Blasphemy, Immorality and Anarchy: The Ranters and the Englicsh Revolution*, Atina 1987.
Fritsche, G.: "Akka-Mädchen", *Zeitschrift für Ethnologie* 1896.
Fritz, G.: "Westheim im Mittelalter", *Westheim am Kocher*, yay. haz. G. Bazlen, Sigmaringen 1988.
Frontisi-Ducroux, F.: "Au miroir du masque", *La cité des images*, Lozan 1984.
Froriep, L. F.: *Theoretisch-praktisches Handbuch der Geburtshülfe*, Weimar 1806.
Fryer, P.: *Mrs. Grundy: Studies in English Prudery*, Londra 1963.

Fuchs, E.: *Die Frau in der Karikatur*, Münih 1928.
Fuchs, P.: *Das Antlitz der Afrikanerin*, Stuttgart 1966.
–: *Sudan*, Viyana 1977.
–: 15 Aralık 1986 tarihli mektup.
Fürer-Haimendorf, C. v.: *Die nackten Nagas*, Leipzig 1940.
Fujikawa, Y.; *Geschichte der Medizin in Japan*, Tokyo 1911.
Funke, A.: "Zum Thema Krankenpflege und Sittlichkeit", *Deutsche Krankenpflege-Zeitung* 1900.
Furnas, J. C.: *Anatomy of Paradise*, New York 1937.
Furth, C.: "Concepts of Pregnancy, Childbirth, and Infancy in Ching Dynasty China", *Journal of Asian Studies* 1987.

el Gabalawy, S.: "The Trend of Naturalism in Libertine Poetry of the Later English Renaissance", *Renaissance and Reformation* 1988.
Gabler, S.: *Das Hebammenwesen in Nördlingen des 16. Jahrhunderts*, Münih 1985.
Gabrielsson, P.: "Die Zeit der Hanse 1300-1517" *Hamburg*, Cilt I, yay. haz. W. Jochmann / H.-D. Loose, Hamburg 1982.
Ganz, W.: *Winterthur*, Winterthur 1960.
Gardi, R.: *Kirdi*, Bern 1955.
Garvan, J. M.: *The Negritos of the Philippinnes*, Horn 1964.
Gauguin, P.: *Noa Noa*, Stockholm 1947.
–: *Noa Noa*, yay. haz.N. Wadley, Oxford 1985.
Gawliczek, O. H. / W. E. Senk / H. Hatzig: *Chronik der Ärzte Mannheims*, Mannheim 1978.
Gaylin, W.: *Gefühle*, Münih 1988.
Gebauer, G. / C. Wulf: "Die Spiele der Gewalt", *Körper- und Einbildungskraft*, yay. haz. G. Gebauer, Berlin 1988.
Gehrke, C.: "Über weibliche Schaulust", *Sexualität heute*, yay. haz. M. Heuer / K. Pacharzina, Münih 1986.
Geiger, G.: *Die Reichstadt Ulm vor der Reformation*, Ulm 1971.
Geizkofler, L.: *Seine Selbstbiographie*, yay. haz. A. Wolf, Viyana 1873.
Gengler, H. G. P.: *Deutsche Stadtrechts-Altertümer*, Erlangen 1882.
Gény, J.: *Oberrheinische Stadtrechte*, Cilt III, Heidelberg 1902.
Georg-Lauer, J.: "Nackte Scham: Hans Peter Duerrs Buch über den Zivilisationsprozess", *Neue Zürcher Zeitung*, 5 Mayıs 1988.
George, M.: *Women in the First Capitalist Society*, Urbana 1988.
Geremek, B: *Les marginaux parisiens aux XIV et XV siècles*, Paris 1976.
–: "Der Aussenseiter", *Mensch des Mittelalters*, yay. haz. J. Le Goff, Frankfurt / M. 1989.
Gernhuber, J.: "Strafvollzug und Unehrlichkeit", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt.* 1957.
Gewecke, F.: *Wie die neue Welt in die alte kam*, Stuttgart 1986
Ghalioungui. P.: *Magic and Medical Science in Ancient Egypt*, Londra 1963.
–: *The House of Life: Per Ankh*, Amsterdam 1973.
–: *The Physicians of Pharaonic Egypt*, Kahire 1983.

Al-Ghazali, A. H.: *Über die guten Sitten beim Essen und Trinken*, yay. haz. H. Kindermann, Leiden 1964.
Gibson, W.: *Women in Seventeenth-Century France*, Houndmills 1989.
Giddens, A.: *Die Konstitution der Gesellschaft*, Frankfurt / M. 1988.
Gies, F. / J. Gies: *Women in the Middle Ages*, New York 1978.
Gillis, J. R.: *For Better, for Worse: British Marriages, 1600 to the Present*, Oxford 1985.
Gilman, S. L.: "Leonardo Sees Him-Self", *Social Research* 1987.
Ginter, G.: *Chronik von Bretten*, Bretten 1967.
Girouard, M.: *Die Stadt*, Frankfurt / M. 1987.
Gladwin, T. / S. B. Sarason: *Truk: Man in Paradise*, New York 1953.
Glasscheib, H. S.: *Das Labyrinth der Medizin*, Reinbek 1961.
Gleichen-Russwurm, A. v.: "Sittengeschichte des Bades", *Sittengeschichte des Intimen, yay. haz. L. Schidrowitz*, Viyana 1926.
Gobert, E. G.: "Le pudendum magique et le problème des cauris", *Revue africaine* 1951.
Godelier, M.: *Die Produktion der Grossen Männer*, Frankfurt / M. 1987.
–: 6 Şubat 1990 tarihli görüşme.
Göbel, G. / D. Hüppner: "Der Affe in Erzählungen der Völker", *Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung 1985*.
Göttmann, F.: *Handwerk und Bündnispolitik*, Wiesbaden 1977.
Goetz, L. K.: "Koseworte, Scherz- und Schimpfworte für die Liebenden im Volkslied der Kroaten und Serben", *Zeitschrift für Volkskunde* 1931.
Goldmann, O.: *Nacktheit, Sitte und Gesetz*, Cilt I, Dresden 1924.
Gonthier, N.: "Délinquantes ou victimes: les femmes dans la société lyonnaise du XVe siècle", *Revue Historique* 1984.
Goodale, J. C: *Tiwi Wives*, Seattle 1974.
Goodman, F.: 14 Mart 1986 tarihli mektup.
Goodrich, L.: *Thomas Eakins*, Washington 1982.
Goody, E.: 24 Şubat 1990 tarihli görüşme.
Goubert, P. / D. Roche: *Les Français et LAncien Régime*, Cilt II, Paris 1984.
Gourevitch, D.: "Déontologie médicale: quelques problèmes" *Mélanges darchéologie et dhistoire* 1970.
Graber, G.: "Alte Gebräuche bei der Flachsernte in Kärnten", *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* 1911.
Grabrucker, M.: "Zur Vertreibung der weisen Frauen", *Vater, Mutter, Kind*, yay. haz. U. Zischka, Münih 1987.
–: *Vom Abenteuer der Geburt*, Frankfurt / M. 1989.
Graf, K.: "Gmünd im Spätmittelalter", *Geschichte der Stadt Schwäbisch Gmünd*, yay. haz. K. J. Herrmann, Stuttgart 1984.
Graf-Nold, A.: "Weiblichkeit in Wissenschaft und Wissenschaftspolitik am Beispiel der frühen Kontroverse über das Medizinstudium der Frauen in Zürich 1872", *Ebenso neu als kühn*, yay. haz. K. Belser vd., Zürih 1988.
Graham, H.: *Eternal Eve*, Londra 1960.
Grammer, K.: "Human Courtship Behaviour", *The Sociobiology of Sexual and Reproductive Strategies*, yay. haz. A. E. Rasa vd., Londra 1989.

Granet, M.: *Die chinesische Zivilisation*, Münih 1976.
Grass, K. K.: *Die russischen Sekten*, Cilt II, Leipzig 1914.
Grasselli, M. M. / P. Rosenberg / N. Parmantier: *Watteau*, Paris 1984.
Graus, F.: "Die Dandständigen", *Unterwegssein im Spätmittelalter*, yay. haz. P. Moraw, Berlin 1985.
Green, R.: "Exposure to Explicit Sexual Materials and Sexual Assault", *The Psychology of Women*, yay. haz. M. R. Walsh, New Haven 1987.
Gref, M.: *Frauen in Algerien*, Kölri 1989.
Gregor, T.: *Mehinaku*, Chicago 1977.
–: "Secrets, Exclusion, and the Dramatization of Mens Roles", *Brazil: Anthropological Perspectives*, yay. haz. M. L. Margolis / W. E. Carter, New York 1979.
–: *Anxious Pleasures: The Sexual Lives of an Amazonian People*, Chicago 1985.
Gregory, G.: *Medical Morals*, New York 1852.
Gregory, S.: *Letter to Ladies, In Favor of Female Physicians for Their Own Sex*, Boston 1856.
Greiner, U.: "Nackt sind wir alle: Über den sinnlosen Kampf des Ethnologen Hans Peter Duerr gegen den Soziologen Norbert Elias", *Die Zeit*, 20 Mayıs 1988.
Gremliza, L.: "Geburtshilfe in einer persisch-arabischen Kleinstadt", *Deutsche Medizinische Wochenschrift* 1953.
Grigson, W. V.: *The Maria Gonds of Bastar*, Londra 1938.
Grimm, J.: *Weisthümer*, Cilt I, Göttingen 1840.
Grimm, J. / W. Grimm: *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig 1951 vd.
Groten, M.: *Beschlüsse des Rates der Stadt Köln 1320-1550*, Cilt III, Düsseldorf 1988.
Groult, B: *Ödipus Schwester*, Münih 1985.
Gruber, H.-G.: *Christliches Eheverständnis im 15. Jahrhundert*, Regensburg 1989.
Grundler, M.: "Der Vogel im Käfig ein Sinnbild", *Volkskunst*, Kasım 1989.
Grupe, G.: "Bevölkerungsentwicklung im Mittelalter", *Zusammenhänge, Einflüsse, Wirkungen*, yay. haz. J. O. Fichte vd., Berlin 1986.
Guano, E.: *Alcheringa: Lintegrazione etno-estetica nellopera di Hans Peter Duerr*, Arezzo 1989.
Gubalke, W.: *Die Hebamme im Wandel der Zeiten*, Hannover 1964.
Guenther, M. G.: "From Brutal Savages to Harmless People", *Paideuma* 1980.
–: 3 Mart 1986 tarihli mektup.
Guerra, F.: "Maya Medicine", *Medical History* 1964.
Guiraud, P.: *Dictionnaire érotique*, Paris 1978.
van Gulik, R. H.: *Sexual Life in Ancient China*, Leiden 1961.
–: "Sex and Erotica: Japan", *Encyclopedia of World Art*, Cilt XII, yay. haz. M. Pallottino, New York 1972.
Gulliver, P. / P. H. Gulliver: *The Central Nilo-Hamites*, Londra 1953.
Gundersheimer, W. L.: "Eleanora of Aragon and the Court of Ferrara", *Beyond Their Sex*, yay. haz. P. H. Labalme, New York 1984.
Gusinde, M.: "Die Ayom-Pygmäen auf Neu-Guinea", *Anthropos* 1958.
Guthrie, R. D.: *Body Hot Spots*, New York 1976.
Gutmann, B.: *Die Stammeslehren der Dschagga*, Cilt III; Münih 1938.

Guyot, M.: "La maison des Indiens Bora et Miraña", *Journal de la Société des Américanistes* 1972.
Haas, A.: *Aus der Nüwenstat*, Neustadt a. d. W. 1951.
Haberland, E.: *Galla Süd-Äthiopiens*, Stuttgart 1963.
Haenselmann, L.: *Urkundenbuch der Stadt Braunschweig*, Cilt II, Braunschweig 1845.
Hagemann, H.-R.: *Basler Rechtsleben im Mittelalter*, Basel 1981.
Haindl, M. A.: "Eine Liebesheirat ist, wenn beide nichts haben", *Vater, Mutter, Kind*, yay. haz. U. Zischka, Münih 1987.
Hakemeyer, U. / G. Keding: "Zum Aufbau der Hebammenschulen in Deutschland im 18. und frühen 19. Jahrhundert", *Zur Geschichte der Gynäkologie und Geburtshilfe*, yay. haz. L. Beck, Heidelberg 1986.
Hall, E. S.: "Interior North Alaska Eskimo" *Handbook of North American Indians*, Cilt V, yay. haz. D. Damas, Washington 1984.
Hallowell, A. I.: *Culture and Experience*, Philadelphia 1955.
Hallpike, C. R.: *Bloodshed and Vengeance in the Papuan Mountains*, Oxford 1977.
Hambly, W. D.: *The Ovimbundu of Angola*, Chicago 1934.
Hammer-Tugendhat, D.: "Erotik und Inquisition: Zum Garten der Lüste von Hieronymus Bosch", *Der Garten der Lüste*, yay. haz. R. Berger / D. Hammer-Tugendhat, Köln 1985.
Hampe, T.: *Die fahrenden Leute in der deutschen Vergangenheit*, Leipzig 1902.
Hanauer, W.: "Die Geschichte der Prostitution", *Einführun in das Studium der Prostitutionsfrage*, yay. haz. A. Pappritz, Leipzig 1919.
Hanbury-Tenison, R. / V. Englebert: *Die Yanomami*, Amsterdam 1982.
Handy, E. S. / M. K. Pukui: *The Polynesian Famly System in Ka-u, Hawaii*, Wellington 1958
Hane, M.: *Peasants, Rebels and Outcasts, New York 1982.*
Hansen, W.: Wonne in der Wanne, Münih 1967.
Hanson, F. A. / L. Hanson: *Counterpoint in Maori Culture*, Londra 1983.
Happe, B.: Rezension von H. P. Duerrs *Nacktheit und Scham*, *Zeitschrift für Volkskunde* 1989.
Harksen, S.: *Die Frau im Mittelalter*, Leipzig 1974.
Harms. W.; *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*, Cilt I, Tübingen 1985.
Harriet, W. / B. Klein: *Geschichte der Prostitution aller Völker*, Berlin 1904.
Harris, B. J.: "Power, Profit and Passion: Mary Tudor, Charles Brandon, and the Arranged Marriage in Early Tudor England"; *Feminist Studies* 1989.
Harris, M.: *America Now*, New York 1981.
Hart, C. W. M. / A. R. Pilling: *The Tiwi of North Australia*, New York 1960.
Hartfelder, K.: "Kirchenvisitation der Stadt Heidelberg 1582", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1881.
Hartmann, G.: *Xingú*, Berlin 1986.
–: 9 Aralık 1987 tarihli mektup.
–: 27 Ocak 1988 tarihli mektup.
–: "Vorstellungen über Herkunft, Geburt und Tod bei den Pau dArco-Kayapó, Zentral Brasilien", *Zeitschrift für Ethnologie* 1988.

Hartung, W.: *die Spielleute*, Wiesbaden 1982.
–: "Gesellschaftliche Randgruppen im Spätmittelalter", *Städtische Randgruppen und Minderheiten*, yay. haz. B. Kirchgässner / F. Reuter, Sigmaringen 1986.
Hatt, J.: *Une ville du XVe siècle. Strasbourg*, Strassbourg 1929.
Hauser-Schäublin, B.: "Prostitution: Der fatale Irrtum. Das Missverstehen weiblicher Sexualität in der Südsee durch die ersten Europäer", *Sexualität*, Basel 1987.
Haverkamp, A.: "Die Juden im mittelalterlichen Trier", *Kurtrierisches Jahrbuch* 1979.
Headland, T. N.: "The Casiguran Dumagats Today and in 1936", *Philippine Quarterly of Culture and Society* 1975.
Hearn, L.: *Nippon*, Köln 1981.
Heermann, I.: *Mythos Tahiti*, Berlin 1987.
Hegel, C.: *Die Chroniken der fränkischen Städte: Nürnberg*, Cilt III, Leipzig 1864; Cilt IV, 1872; Cilt V, 1874.
–: *Die Chroniken der baierischen Städte: Regensburg*, Leipzig 1878.
Hegel, K. v. / F. Roth: *Die Chroniken der schwäbischen Städte: Augsburg*, Leipzig 1896.
Heider, K. G.: *Grand Valley Dani*, New York 1979.
Heiler, F.: *Die Frau in den Religionen der Menschheit*, Berlin 1977.
Heinsohn, G. / O. Steiger: *Die Vernichtung der weisen Frauen*, Herbstein 1985.
Heinz, H. J.: "Hygienic Attitudes and Practices of the !Ko Bushmen", *Ethnomedicine and Social Medicine in Tropical Africa*, yay. haz. S. Paul, Hamburg 1975.
Heinz, H.-J. / M. Lee: *Namkwa*, Londra 1978.
Heinz-Mohr, G. / V. Sommer: *Die Rose*, Münih 1988.
Helfrich, K.: "Sexualität und Repression in der Kultur der Maya", *Baessler-Archiv* 1972.
Hellbusch, S.: "Die Frauen der Aranda nach Aufzeichnungen des Missionars Wettengel", *Zeitschrift für Ethnologie* 1941.
Heller, N. G.: *Women Artists*, New York 1987.
Hellwald, F. v.: *Die menschliche Familie*, Leipzig 1889.
Henderson, G. E. / M. S. Cohen: *The Chinese Hospital*, New Haven 1984.
Henderson, K. U. / B. F. McManus: *Half Humankind: Contexts and Texts of the Controversy About Women in England, 1540-1640*, Urbana 1985.
Hengel, M.: *Judentum und Hellenismus*, Tübingen 1988.
Henn, A.: *Reisen in vergangene Gegenwart*, Berlin 1988.
Henslin, J. M. / M. A. Biggs: "Dramaturgical Desexualization: The Sociology of the Vaginal Examination", *Studies in the Sociology of Sex*, yay. haz. J. M. Henslin, New York 1971.
Hentze, H.: *Sexualität in der Pädagogik des späten 18. Jahrhunderts*, Frankfurt / M. 1979.
Herbert, W.. *Eskimos: Menschen im Land des Langen Tages*, Esslingen 1976.
Herdt, G. H.: *Guardians of the Flutes*, New York 1981.
–: "Ritualized Homosexual Behavior in the Male Cults of Melanesia", *Ritualized Homosexuality in Melanesia, yay. haz. G. Herdt, Berkeley 1984.*
Herold, R.: "Sexualität auf japanisch", *Die Frau*, yay. haz. G. Hielscher, Berlin 1980.
Herrlinger, R.: *Geschichte der medizinischen Abbildungen*, Cilt I, Münih 1967.

Hershman, P.: "Virgin and Mother", *Symbol and Sentiments*, yay. haz. I. Lewis, Londra 1977.
Hertel, G.: *Urkundenbuch der Stadt Magdeburg*, Cilt II, Halle 1894.
Herter, H.: "Genitalien", *Reallexikon für Antike und Christentum*, Cilt X, yay. haz. T. Klauser, Stuttgart 1976.
Herzog, T.: *Landshuter Urkundenbuch*, Neustadt a. d. A. 1963.
Hess, L.: *die deutschen Frauenberufe des Mittelalters*, Münih 1940.
Heuer, B. N.: "Maori Women in Traditional Family and Tribal Life", *Journal of the Polynesian Society* 1969.
Heukemes, B.: 24 Ağustos 1988 tarihli mektup.
Hibbert, C.: *Venice*, Londra 1988.
Hierhammer, O.: "Brauch und Sitte im Zunft- und Handwerksleben der Stadt Waidhofen an der Ybbs", *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 1974.
Hildebrandt, H.-J.: "Classical Evolutionism: A Reinterpretation", *Araştırma* 3, 1985.
Hilgard-Villard, H.: *Urkunden zur Geschichte der Stadt Speyer*, Strasbourg 1885.
Hilger, M. I.: *Together With the Ainu*, Norman 1971.
Hill, B. H.: "The Grain and the Spirit in Mediaeval Anatomy", *Speculum* 1965.
Himmelheber, H.: *Der Gute Ton bei den Negern*, Heidelberg 1957.
–: 16 Mart 1986 tarihli görüşme.
Himmelheber, U.: 16 Mart 1986 tarihli görüşme.
Hinz, B: *Art in the Third Reich*, Oxford 1980.
Hippokrates: *Die Frauenkrankheiten*, Cilt I, yay. haz. R. Kapferer, Stuttgart 1939.
Hirschfeld, M: *Geschlechtsverrungen*, Konstanz, yıl belirtilmemiş.
Hirschfeld, M. / R. Linsert: "Die Homosexualität im Mittelalter", *Sittengeschichte des Lasters*, yay. haz. L. Schidrowitz, Viyana 1927.
Hirth, G.: *Kulturgeschichtliches Bilderbuch aus drei Jahrhunderten*, New York 1972.
Hite, S.: *Hite-Report*, Münih 1977.
Hobley, C. W.: *Bantu Beliefs and Magic*, Londra 1938.
Hobson, B. M.: *Uneasy Virtue*, New York 1987.
Hodgson, A. G. O.: "Some Notes on the Wahehe of Mahenge District, Tanganyika Territory", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1926.
Hoenninger, W.: "Der Brückenaffe von Heidelberg", *Kurpfälzer Jahrbuch* 1929.
Hoepke, H.: *Alt Heidelberg*, Heidelberg 1971.
Hoevels, F. E.: "Das Tabu der Nackheit", *System ubw*, Haziran 1984.
Hofer, P.: *Die Kunstdenkmäler des Kantons Bern*, Cilt I, Basel 1952.
Hoffmann, D.: "Der nackte Mensch", *Kritische Berichte* 3, 1989.
Hoffmann, E.: "Lübeck im Hoch- und Spätmittelalter", *Lübeckische Geschichte*, yay. haz. A. Grassmann, Lübeck 1988.
Hoffmann, H.: *Würzburger Polizeisätze*, Würzburg 1955.
Hoffmann, K.: "Konrad Sam (1483-1533), der Prediger des Rats zu Ulm", *Die Einführung der Reformation in Ulm*, yay. haz. H. E. Specker / G. Weig, Ulm 1981.
Hoffmann, R.: "Die Augsburger Bäder und das Handwerk der Bader", *Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben und Neuburg* 1885.
Hogbin, I.: "The Sexual Life of the Natives of Ontong Java (Solomon Islands)", *Journal of the Polynesian Society* 1931.

–: "Puberty to Marriage: A Study of the Sexual Life of the Natives of Wogeo, New Guinea" *Oceania* 1946.
Hohl, A. F.: *Die Geburtshülfliche Exploration*, Cilt I, Halle 1833.
Hohlweg, A.: "John Actuarius De methodo medendi", *Dumbarton Oaks Papers*, Cilt 38, yay. haz. J. Scarborough, Washington 1983.
Holländer, E.: *Die Karikatur und Satire in der Medizin*, Stuttgart 1905.
: *Die Medizin in der klassischen Malerei*, Stuttgart 1923.
Holle, W. / G. Holle: *Geschichte der Stadt Bayreuth*, Beyrut 1901.
Hollstein, F. W. H.: *Dutsch and Flemish Engravings and Woodcuts, ca. 1450-1700*; Cilt VII, Amsterdam 1956.
Holmberg, A. R.: *Nomads of the Long Bow*, Washington 1950.
Holmes, L. D.: 18 Şubat 1986 tarihli mektup.
–: "Über Sinn und Unsinn von *restudies*", *Authentizität und Betrug in der Ethnologie*, yay. haz. H. P. Duerr, Frankfurt / M. 1987.
Holmsten, G.: Die Berlin-Chronik, Düsseldorf 1987.
Homans, H.: "Pregnancy and Birth as Rites of Passage for Two Groups of Women in Britain", *Ethnography of Fertility and Birth*, yay. haz. C. P. Mac-Cormack, Londra 1982.
Honegger, N.: "Beiträge zu einer Geschichte des Fuldaer Medizinalwesens", *Fuldaer Geschichtsblätter* 1979.
Honig, E. / G. Hershatter: *Personal Voices: Chinese Women in the 1980s*, Stanford 1988.
Honigmann, J. J. *The Kaska Indians*, New Haven 1954.
–: "The Great Whale River Eskimo", *Anthropological Papers of the University of Alaska* 1960.
Honigmann, J. J. / I. Honigmann: "Child Rearing Patterns Among the Great Whale River Eskimo", *Anthropological Papers of the University of Alaska* 1953.
–: *Eskimo Townsmen*, Ottawa 1965.
Honneth, A. / H. Joas: *Social Action and Human Nature*, Cambridge 1988.
Hopfner, T.: *Das Sexualleben der Griechen und Römer*, Cilt I, Prag 1938.
Houlbrooke, R.: *English Family Life, 1576-1716*, Oxford 1988.
Howard, A. / I. Howard: "Pre-Marital Sex and Social Control Among the Rotumans", *American Anthropologistt* 1964.
Howell, M. C.: "Citizenship and Gender: Womens Political Status in Northern Medieval Cities", *Women and Power in the Middle Ages*, yay. haz. M. Erler / M. Kowaleski, Atina 1988.
Huard, O. / M. Wong. *La médecine chinoise au cours des siècles*, Paris 1959.
Huber, R.: *Sexualität und Bewusstsein*, Münih 1977.
–: "Aphroditenkult und Sexualwiderstand", *Sexualmedizin* 1981.
–: "Muss man wegschauen? Das Genitale im Bild", *Ich stelle mich aus*, yay. haz. G.-K. Kaltenbrunner, Freiburg 1984.
–: 25 Eylül 1986 tarihli mektup.
Hübotter, F.: *Die Chinesische Medizin*, Leipzig 1929.
Hüllman, K. D.: *Städtewesen des Mittelalters*, Cilt IV, Bonn 1829.
Huerkamp, C.: *Der Aufsteig der Ärzte im 19. Jahrhundert*, Göttingen 1985.

Huffman, R.: *Nuer Customs and Folk-Lore*, Londra 1931.
Huffschmid, M.: "Das Kettenkalb in Heidelberg", *Mannheimer Gecschichtsblätter* 1900.
Hufton, O. H.: *The Poor of Eighteenth-Centry France*, Oxford 1974.
Hughes, D. O.: "Sumptuary Law and Social Relations in Renaissance Italy", *Disputes and Settlements*, yay. haz. J. Bossy, Cambridge 1983.
Huguet, E.: *Dictionnaire de la langue française du Seizième siècle*, Cilt IV, Paris 1946.
Hunger, H.: "Die Muschel als Sexualsymbol", *Sexualmedizin* 1979.
–: "Topographie der Vulva", *Sexualmedizin* 1981.
–: *Die Heilige Hochzeit*, Wiesbaden 1984.
Huntingford, G. W. B.: *The Southern Nilo-Hamites*, Londra 1953.
Huonker, T.: "Einführung", E. Fuchs: *Illustrierte Sittengeschichte*, Cilt II, Frankfurt / M. 1985.
–: "Zivilisation und Prostituton", *du* 4, 1988.
Hurd-Mead, K. C.: *A History of Women in Medicine*, Haddam 1938.
Hurel, E.: "Religion et vie domestique des Bakerewe", *Anthropos* 1911.
Husband, T.: *The Wild Man*, New York 1980.
Husmann, R.: *Transkulturation bei den Nuba*, Göttingen 1984.
Huster, G.: "Die Verdrängung der Femme fatale und ihrer Schwestern", *Inszenierung der Macht*, yay. haz. K. Behnken vd., Berlin 1987.
Hyde, H. M.: *Geschichte der Pornographie*, Stuttgart 1965.

Ilberg, J.: "Aus Galens Praxis", *Antike Medizin*, yay. haz. H. Flashar, Darmstadt 1971.
Ilfeld, F. / R. Lauer: *Social Nudism in America*, New Haven 1964.
Illick, J. E.: "Kindererziehung in England und Amerika im 17. Jahrhundert", *Hört ihr die Kinder weinen*, yay. haz. L. DeMause, Frankfurt / M. 1977.
Imbualt-Huart, M.-J.: *La médecine au Moyen Age*, Paris 1983.
Irle, J.: *Die Herero*, Gütersloh 1906.
Irmscher, J.: "Frau, Ehe und Familie in Byzanz", *Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus* 1985.
Irsigler, F. / A. Lassotta: *Bettler und Gaukler, Dirnen und Henker*, Köln 1984.
Irwin, C.: "The Sociocultural Biology of Netsilingmiut Female Infanticide", *The Sociobiology of Sexual and Reproductive Strategies*, yay. haz. A. E. Rasa vd., Londra 1989.
Isenmann, E.: *Die deutsche Stadt im Spätmittelalter*, Stuttgart 1988.
Isler, H.-P.: 13 Aralık 1988 tarihli görüşme.
Israel, H.: "Kulturwandel grönländischer Eskimo im 18. Jahrhundert", *Abhandlungen und Berichte des Staatlichen Museums für Völkerekunde Dresden* 1969.
Iten, O.: *Economic Pressures on Traditional Society*, Bern 1978.
–: *Schwarzer Sudan*, Kreuzlingen 1978.
–: "Die Nuba", *Schwarz-Afrikaner*, yay. haz. W. Raunig, Innsbruck 1980.
–: *Fungor*, Frankfurt / M. 1983.
Ivens, W. G.: *Melanesians of the South-east Solomon Islands*, Londra 1927.

Jakson, H. C.: "The Nuer of the Upper Nile Province", *Sudan Notes and Records* 1923.

Jackson, R.: *Doctors and Diseases in the Roman Empire*, Londra 1988.
Jacobowitz, E. S. / S. L. Stepanek: *The Prints of Lucas van Leyden*, Washington 1983.
Jacobs. E.: *Urkundenbuch der Stadt Wernigerode bis zum Jahre 1460*, Halle 1891.
Jacobs, M.: *Nude Painting*, Londra 1979.
Jacobson, D. A.: *Hidden Faces*, Ann Arbor 1980.
Jacquart, D. / C. Thomasset: *Sexualité et savoir médical au Moyen Age*, Paris 1985.
Jacquier, H.: "Le mirage et lexotisme tahitiens dans la littérature", *Bulletin de la Société des Études Océanniennes* 1945.
Jäger, C.: *Schwäbisches Städtewesen des Mittelalters*, Cilt I, Stuttgart 1831.
Jahn, S. A.: "Zur Frage des zähen Fortlebens der Beschneidung der Frauen", *Curare* 1980.
Jameson, E. M.: "Eighteenth Century Obstetrics and Obstetricians in the United States", *Annals of Medical History* 1938.
Jansen, G.: *The Doctor-Patient Relationship in an African Tribal Society*, Assen 1973.
Janson, H. W.: *Apes and Ape Lore in the Middle Ages and the Renaissance*, Londra 1952.
Jaritz, G.: "Die Armen Leute im Spital", *Mitteilungen des Kremser Stadtarchivs* 1981.
Javert, C. T.: "James Platt White, a Pioneer in American Obstetrics and Gynecology", *Journal of the History of Medicine* 1948
Jean-Richard, P.: *LŒuvre gravé de François Boucher*, Paris 1978.
Jeffery, P. / R. Jeffery / A. Lyon: "Contaminating States: Midwifery, Childbearing and the State in Rural North India", *Women, State and Ideology*, yay. haz. H. Afshar, Houndmills 1987.
Jeffery R.: "Recognizing Indias Doctors: The Institutionalization of Medical Dependency, 1918-39", *Modern Asia Studies* 1979.
–: *The Politics of Public Health in India*, Berkeley 1988.
Jeffreys, M. D. W.: "The Nyama Society of the Ibibio Women", *African Studies* 1956.
–: "Some Notes on the Igbo Female", *Afrika und Übersee* 1970.
Jelicz, A.: *Das alte Krakau*, Leipzig 1981.
Jenness, D.: "The Life of the Copper Eskimos" *Report of the Canadian Arctic Expedition 1913-18*, Cilt XII, Ottawa 1922.
Jensen, A. E.: *Die drei Ströme*, Leipzig 1948.
Jentsch, T. / R. Doetsch: *Keman, eine Siedlung im Hochland von Papua-Neuguinea*, Berlin 1986.
Jochimsen, M.: "Vorktoss in Tabuzonen der Kunst von Frauen", *Spekulum*, yay. haz. B. Claasen-Schamal / G. Götte, Berlin 1983.
Jörg, J. C. G.: *Über das physiologische und pathologische Leben des Weibes*, Cilt I, Leipzig 1820.
Johnson, S. K.: "The New Nudism vs. the Old Nudism, as Seen by a Non-Nude Female Anthropologist", *New York Times Magazine* 4. Haziran 1972.
Johnston, T. E.: "Community History and Environment as Wellspring of Inupiaq Eskimo Songtexts"; *Anthropos* 1988.
Jolly, A. T. H. / F. G. G. Rose: "Field Notes on the Social organization of Some Kimberley Tribes", *Ethnographische-Archäologicshe Zeitschrift* 1966.
Jonas, M. "Idealisierung und Dämonisirerung als Mittel der Repression", *Der Widerspenstigen Zähmung*, yay. haz. S. Wallinger / M. Jonas, Innsbruck 1986.

Jones, P. M.: *Medieval Medical Miniatures*, Londra 1984.
Jones, R. M.: "American Doctors and the Parisian Medical World, 1830-1840", *Bulletin for the History of Medicine* 1973.
de Jongh, E.: "Erotica in vogelperspectief", *Similous* 1969.
Jordan, B.: "Gebären oder entbunden werden?", *Psychologie heute*, Mart 1982.
Joyce, T. A. / E. Torday: "On the Ethnology of the South-Western Congo Free State", *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 1907.
Jünger, A.: *Kleidung und Umwelt in Afrika*, Leipzig 1926.
Jütte, R.: "Vagantemtum und Bettlerwesen bei Hans Jacob Christtoffel von Grimmelshausen", *Daphnis* 1980.
–: *Obrigkeitliche Armenfürsorge in deutschen Reichstädten der frühen Neuzeit*, Köln 1984.
–: "Der Prototyp eines Vaganten: Hans von Strassburg", *Das Buch der Vaganten*, yay. haz. H. Boehncke / R. Johannsmeier, Köln 1987.
–:26 Mayıs 1988 tarihli mektup.
–: *Abbild und soziale Wirklichkeit des Bettler- und Gaunnertus zu Beginn der Neuzeit*, Köln 1988.
–: "Windfang und Wetterhahn: Die Kleidung der Bettler und Vaganten im Spiegel der älteren Gaunersprache", *Terminologie und Typologie mittelalterlicher Sachgüter*, Viyana 1988.
–: "A Seventeenth-Century German Barber-Surgeon and His Patients", *Medical History* 1989.
–: "Der anstössige Körper: Anmerkungen zu einer Semiotik der Nacktheit", Ms. 1989.
Junker, A. / E. Stille: *Zur Geschichte der Unterwäsche 1700-1960*, Frankfurt / M. 1988.
Junod, H. P.: *Bantu Heritage*, Johannesburg 1938.
Justice, B. / R. Justice: *The Broken Taboo*, New York 1979.
Justinger, C.: *Berner-Chronik von Anfang der Stadt Bern bis in das Jahr 1421*, yay. haz. E. Stierlin / J. R. Wyss, Bern 1819.
–: *Die Berner-Chronik*, yay. haz. G. Studer, Bern 1871.

Kaiser, R. / A. Pfleiderer: *Lehrbuch der Gynäkologie*, Stuttgart 1985.
Kalckhoff, A.: *Richard III.*, Bergisch Gladbach 1980.
–: "Was der Wieservater vom Fernsehen hält oder Die Ohnmacht des Lampengeistes", *Der gläserne Zaun*, yay. haz. R. Gehlen / B. Wolf, Frankfurt / M. 1983.
–: 27 Temmuz 1988 tarihli mektup.
Kanner, L.: "A Philological Note on Sex Organ Nomenclature", *Psychoanalytic Quarterly* 1945.
Karche, P. C. G.: *Jahrbücher der Herzogl. Sächs. Residentzstadt Coburg*, Cilt I, Coburg 1825.
Karkosch, K.: *Der nackte Mensch im Film*, Hamburg 1954.
Karlgren, B.: "Some Fecundity Symbols in Ancient China", *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities of Stockholm* 1930.
Karras, R. M.: "The regulation of Brothels in Later Medieval England", *Signs* 1989.
Karutz, R.: *Unter Kirgisen und Turkmenen*, Berlin 1924.

Kaschuba, W. / C. Lipp: *Dörfliches Überleben*, Tübingen 1982.
Kauczor, P. D.: "The Afitti Nuba of Gebel Dair and Their Relation to the Nuba Proper", *Sudan Notes and Records* 1923.
Kaufman, M.: "The Admission of Women to 19th-Century American Medical Societies", *Bulletin of Medicine* 1976.
Kaufmann, G.: *Die Geschichte der Deutschen Universitäten*, Cilt I, Stuttgart 1888.
Kayankaya, I.: "Vorstellungen und Konzepte türkischer Frauen für den Bereich der Gynäkologie und Geburtshilfe", *Die Geburt aus ethnomedizinischer Sicht*, yay. haz. W. Schiefenhövel / D. Sich, Braunschweig 1983.
Keidel, J. E.: *Nacktes und Allzunacktes*, Münih 1909.
Keil, G.: "Die Frau als Ärztin und Patientin in der medizinischen Fachprosa des deutschen Mittelalters", *Frau und spätmittelalterlicher Alltag*, yay. haz. H. Appelt, Viyana 1986.
Keimer, L.: *Remarques sur le tatouage dans l'Égypte ancienne*, Kahire 1948.
Kellenbenz, H.: "Ein französischer Reisebericht über Nürnberg und Franken vom ausgehenden 16. Jahrhundert", *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 1959.
Kelly, J. H.: *Yaqui Women*, Lincoln 1978.
Kennett, A.: *Bedouin Justice*, Londra 1925.
Kent, S. K.: *Sex and Suffrage in Britain, 1860-1914*, Princeton 1987.
Kentenich, H.: "Interview mit der Hebamme Perihan C.", *Zwischen zwei Kulturen*, yay. haz. H. Kentenich vd., Berlin 1984.
Kentler, H.: "Das tut man (nicht)!", *Spielen und Lernen*, Ağustos 1979.
Ketsch, P.: *Frauenarbeit im Mittelalter*, Düsseldorf 1983.
Kettemann, R.: *Heidelberg im Spiegel seiner ältesten Beschreibung*, Heidelberg 1986.
Keuls, E. C.: *The Reign of the Phallus*, New York 1985.
Kibre, P.: "The Faculty of Medicine at Paris, Charlatanism, and Unlicensed Medical Practices in the Later Middle Ages", *Bulletin for the History of Medicine* 1953.
Kilchenmann, K.: *Die Organisation des zürcherischen Ehegerichts zur Zeit Zwinglis*, Zürih 1946.
Kilian, H.: *Die Geburtslehre*, Cilt I, Frankfurt / M. 1839; Cilt II, I, 1840.
Kirchgässner, B: *Wirtschaft und Bevölkerung der Reichsstadt Esslingen im Spätmittelalter*, *Eslingen 1964*.
Kirmeier, J.: *Die Juden und andere Randgruppen*, Landshut 1988.
–: Juden im Mittelalter, *Siehe der Stein schreit aus der Mauer*, yay. haz. B. Deneke vd., Nürnberg 1988.
Kisch, G.: *Leipziger Schöffenspruchsammlung*, Leipzig 1919.
Kisch, G.: "The Yellow Badge in History", *Historia Judaica* 1957.
Kitzinger, S.: "Die Geburt ist im wesentlichen ein Geschlechtsakt", *Die schöne Geburt*, yay. haz. M. Schreiber, Hamburg 1981.
Kjellström, R.; *Eskimo Marriage*, Lund 1973.
Klapisch-Zuber, C.: "Die Frau und die Familie", *Der Mensch des Mittelalters*, yay. haz. J. Le Goff, Frankfurt / M. 1989.
Klein, G.: "Bildliche Darstellungen der weiblichen Genitalien vom 9. Jahrhundert bis Vesal", *Alte und neue Gynaekologie*, yay. haz. E. Aulhorn vd., Münih 1907.

Kleinspehn, T.: *Der flüchtige Blick*, Reinbek 1989.
Kleivan, I.: "Song Duells in West Greenland: Joking Relationship and Avoidance", *Folk* 1971.
–: "West Greenland Before 1950", *Handbook of North American Indians*, Cilt V, yay. haz. D. Damas, Washington 1984.
Klessmann, E.: *Geschichte der Stadt Hamburg*, Hamburg 1988.
Klinger, D. M.: *Erotische Kunst in Europa 1500-1935*, Cilt Ia, Nürnberg 1983.
Kluckhohn, A.: *Friedrich der Fromme*, Nördlingen 1879.
Knapp, H.: *Alt-Regensburgs Gerichtsverfassung, Strafverfahren und Strafrecht bis zur Carolina*, Berlin 1914.
Knapp, H.: *Vom Kurpfalzdorf zur Hessenstadt*, Hemsbach 1987.
Knefelkamp, U.: *Das Gesundheits,- und Fürsorgewesen der Stadt Freiburg im Breisgau im Mittelalter*, Freiburg 1981.
Kniebiehler, Y. / C. Fouquet: *La femme et les médecins*, Paris 1983.
Knobloch, J.: *Der deutsche Scharfrichter und die Schelmensippe*, Naumburg, 1921.
Knops, P.: "Lenfant chez le Sénoufos de la Côte dIvoire", *Africa* 1938.
Koch, A.: Nacktheit, Körperkultur und Erziehung, Leipzig 1929.
Koch, G.: "Kulturwandel bei den Polynesiern des Ellice-Archipels", *Sociologus* 1962.
–: "Forschungen im Bergland von Neuguinea: Kleidung und Schmuck", *Ausstellungskatalog*, Berlin 1979.
Koch, T.: *Die Geschichte der Henker*, Heidelberg 1988.
Koch-Grünberg, T.: *Zwei Jahre unter den Indianern*, Cilt I, Berlin 1908; Cilt II, 1910.
–: *Zwei Jahre bei den Indianern Nordwest-Brasiliens*, Stuttgart 1921.
Koechlin, R.: *Les ivoires gothiques français*, Paris 1968.
Köhler, W.: *Zürcher Ehegericht und Genfer Konsistorium*, Cilt I, Leipzig 1932; Cilt II, 1942.
König, H.: "Der Rechtsbruch und sein Ausgleich bei den Eskimo", *Anthropos* 1925.
König, O.: *Die soziale Normierung der Nacktheit*, Frankfurt / M. 1988.
Köenigs-Erffa, U.: "Das Tagebuch des Sebald Welser aus dem Jahre 1577", *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der stadt Nürnberg* 1955.
Koepping, K.-P.: 14 Ocak 1988 tarihli görüşme.
Köppl, J.: *Die mittelalterliche Rechtsordnung der Stadt Lauingen*, Erlangen 1934.
Kötzschke, R.: *Quellen zur älteren Geschichte des Städtewesens in Mitteldeutschland*, Cilt I, 2, Weimar 1949.
Kohl, K.-H.: *Entzauberter Blick*, Berlin 1981.
: *Abwehr und Verlangen*, Frankfurt / M. 1987.
Kohl-Larsen, L.: *Wildbeuter in Ostafrika*, Berlin 1958.
Kohoutek, R.: "Die Peep Show", *Kriminalsoziologische Bibliografie* 1983.
Kok, P. P.: "Quelques notices ethnographiques sur les Indiens du Rio Paputi", *Anthropos* 1926.
Koller, H.: "Sigismund (1410-1437)", *Kaisergestalten des Mittelalters*, yay. haz. H. Beumann, Münih 1984.
Komatsu, K.: " Woman as an Image of Fear: A Comparison of Vagina Dentata and Female Monster Folktales" *Cultural Uniformity and Diversity in Micronesia*, yay. haz. I. Ushijima / K.-I. Sudo, Osaka 1987.

Kopp, J. E.: "Des alten Lucerns Sitten und Satzungen vor dem Streite am Morgarten (1300-1315)"; *Geschichtsblätter aus der Schweit* 1854.
Kopytoff, I.: "Revitalization and the Genesis of Cults in Pragmatic Religion", *Explorations in African Systems of Thought*, yay. haz. I. Karp / C. S. Bird, Bloomington 1980.
Korsch, H.-P.: *Das materielle Strafrecht der Stadt Köln*, Köln 1958.
Korshak, Y.: *Frontal Faces in attic Vase Painting of the Archaic Period*, Chicago 1987.
Korte, H.: *Über Norbert Elias*, Frankfurt / M. 1988.
Kostials, H. / J. Kostials: "Englisches erotisches und skatologisches Idiotikon", *Anthropophyteia* 1909.
Kracke, W. H.: *Force and Persuasion: Leadership in an Amazonian Society*, Chicago 1978.
Krämer, A.: *Die Samoa-Inseln*, Cilt II, Stuttgart 1903
–: *Hawaii, Ostmikronesien und Samoa*, Stuttgart 1906.
–: *Palalu*, Cilt II, Hamburg 1919; Cilt III, 1926.
Krämer, A. / H. Nevermann: *Ralik-Ratak*, Hamburg 1938.
Krafft-Ebing, R. v.: *Psychopathia sexualis*, Viyana 1912.
Kramer, F. W.: 17 Mart 1986 tarihli mektup.
–: 10 Ağustos 1987 tarihli mektup.
–: 26 Temmuz 1988 tarihli görüşme.
Kramer, K.-S: *Fränkisches alltagsleben um 1500*, Würzburg 1985.
: *Das Scheibenbuch des Herzogs Johann Casimir von Sachsen-Coburg*, Coburg 1989.
Kraml, P. F.: *Kaiser Friedrich III. und die Reichsstadt Konstanz*, Sigmaringen 1985.
Kraus, H.: "Eve and Mary: Conflicting Images of Medieval Women", *Feminism and Art History*, yay. haz. N. Broude / M. D. Garrard, New York 1982.
Krause, F.: *In den Wildnissen Brasiliens*, Leipzig 1911.
Krauss, F. S.: "Der Afrikaforscher Friedrich J. Bieber", *Antropophyteia* 1909.
Krauss, F. S. / T. Sato: *Japanisches Geschlechtsleben*, yay. haz. G. Prunner, Hanau 1965.
Krauss, S.: *Talmudische Archäologie*, Cilt I, Leipzig 1910; Cilt II 1911.
Krengel, M.: *Sozialstrukturen im Kumaon*, Wiesbaden 1989.
Krenkel, W.: *Pompejanische Inschriften*, Heidelberg 1962.
Kreuzer, M. D.: *Prostitution*, Stuttgart 1989.
Kriegk, G. L.: *Deutsches Bürgertum im Mittelalter*, Frankfurt / M. 1871.
Krige, E. J.: "Girls Puberty Songs and Their Relation to Fertility, Health, Morality and Religion Among the Zulu", *Africa* 1968.
Kroeber, A. L.: *The Seri*, Highland Park 1931.
Kröger, F.: *übergansriten im Wandel*, Hohenschäftlarn 1978.
Kröll, C.: *Heimliche Verführung: Ein Modejuornal 1786-1827*, Düsseldorf 1978.
Krohn, P.: *Der unanständige Bürger*, Kronberg 1974.
Kroll, W.: "Römische Erotik", *Sexualität und Erotik in der Antike*, yay. haz. A. K. Siems, Darmstadt 1988.
Kronenberg, A.: "Nyimang Circumcision", *Sudan Notes and Records* 1958.
Kronhausen, P. / E. Kronhausen: *The Complete Book of Erotic Art*, Cilt I, New York 1978.

Krumbach, H.: "Sexualität und Erotik im alten Amerika"; *Sexualmedizin* 1985.
Krumrey, H.-V.: *Entwicklungsstrukturen von Verhaltensstandarten*, Frankfurt / M. 1984.
Kudlien, F.: "Geburt (medizinisch)" *Reallexikon für Antike und Christentum*, Cilt IX, yay. haz. T. Klauser, Stuttgart 1973.
–: *Der griechische Arzt im Zeitalter des Hellenismus*, Mainz 1979.
Kühnel, H.: "Das Alltagsleben im Hause der spätmittelalterlichen Stadt", *Haus und Familie in der spätmittelalterlichen Stadt*, yay. haz. A. Haverkamp, Köln 1984.
Künssberg, E. v.: *Deutsches Rechtswörterbuch*, Cilt III, Weimar 1935.
Küppers, H.: *Illustriertes Lexikon der deutschen Umgangssprache*, Cilt V, Stuttgart 1984.
Küstner, O.: *Lehrbuch der Gynäkologie*, Jena 1919.
Kuhn, S. M.: *Middle English Dictionary*, Pt. Pl, Ann Arbor 1981.
Kuhn, W. / A. Teichmann / U. Tröhler: "Zur Geschichte der ältesten deutschen Universitätsfrauenklinik", *Armamentarium obstetricium Gottingense*, yay. haz. W. Kuhn / U. Tröhler, Göttingen 1987.
Kuno, H. A.: "Genitalregion und Nates", *Sittengechichte de Intimsten*, yay. haz. L. Schidrowitz, Viyana 1929.
Kuntner, L.: 1 Aralık 1986 tarihli mektup.
Kuntz, A.: *Der blosse Leib*, Bern 1985.
Kunzle, D.: *The Early Comic Strip*, Berkeley 1973.
Kuppel, W.: *Nackt und nackt gesellt sich gern*, Düsseldorf 1981.
Kurz,f E.: "Aus dem Tagebuch des Malers Friedrich Kurz über seinen Aufenthalt bei den Missouri-Indianern 1848-1852", *Jahresberichte der Geographischen Gesellschaft von Bern* 1894.
Kuzmics, H.: "Zeitdruck und Individualisierung als Probleme der Moderne: Überlegungen zu den neueren Beträgen von N. Elias und zu H. P. Duerrs Elias-Kritik"; *Österreichische Zeitschrift für Soziologie* 1988.
–: *Der Preis der Zivilisation*, Frankfurt / M. 1989.

Labalme, P. H. "Sodomy and Venetian Justice in the Renaissance", *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 1984.
Labarge, M. W.: *Women in Medieval life*, Londra 1986.
Laermann, K.: "Die riskante Person in dermoralischen Anstalt", *Die Schauspielerin*, yay. haz. R. Möhrman, Frankfurt / M. 1989.
La Farge, J.: *An American Artist in the South Seas*, yay. haz. K. OConnor, Londra 1987.
Lagae, C.-R. "La naissance chez les Azande", *Congo* 1923.
Lagemann, H.: *Polizeiwesen und Wohlfahrtspflege in Lübeck*, Cilt I Göttingen 1915.
Laget, M.: *Naissances*, Paris 1982.
Laird, M.: *English Misericords*, Londra 1986.
Landauer, K.: "Entweder-Oder: Zur Frage des Sich-Zeigens", *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik* 1928.
Landucci, L.: *Ein florentinisches Tagebuch 1450-1516*, Cilt II, yay. haz. M. Herzfeld, Düsseldorf 1978.
Lange, P. W.: *Südseehorizonte*, Gütersloh 1984.

Lange-Mehnert, C.: "Ein Sprung ins absolute Dunkel: Zum Selbstverständins der ersten Ärztinnen", *Frauenkörper, Medizin, Sexualität*, yay. haz. J. Geyer-Kordesch / A. Kuhn, Düsseldorf 1986.

Langgaard, P.: "Modernization and Traditional Interpersonal Relations in a Small Greenlandic Community", *Arctic Anthropology* 1986.

Langsdorff, G. H. v.: *Bemerkungen auf einer Reise um die Welt in den Jahren 1803 bis 1807*, Frankfurt / M. 1812.

Lansbury, C.: "Gynaecology, Pornography, and the Antivivisection Movement", *Victorian Studies* 1985.

Lantis, M.: "Nunivak Eskimo Personality as Revealed in the Mythology", *Anthropological Papers of the University of Alaska* 1953.

–: "Folk Medicine and Hygiene: Lower Kuskokwim and Nunivak-Nelson Island Areas", *Antropological Papers of the University of Alaska* 1959.

–: "Aleut", *Handbook of North American Indians*, Cilt V, yay. haz. D. Damas, Washington 1984.

Larivaille, P.: *La vie quotidienne des courtisanes en Italie au temps de la Renaissance*, Paris 1975.

La Sale, A. de: *Die hundert neuen Novellen*, yay. haz. A. Semerau, Münih 1907.

Laser, S: *Archaeoolgia Homerica: Medizin und Körperpflege*, Göttingen 1983.

Laslett, P.: "The Face to Face Society", *Philosophy, Politics and Society*, yay. haz. P. Laslett, Oxford 1956.

Lassberg, F. L. A. v.: *Der Schwabenspiegel*, Tübingen 1840.

Laubin, R. / G. Laubin: *The Indian Tipi*, Norman 1977.

Laufer, C.: "Einige Anstandsregeln der Qunantuna auf Neubritannien", *Anthropos* 1949.

–: "Ehe und Familie bei den Baining in Neubritannien", *Anthropos* 1971.

van Lawick-Goodall, J.: *Wilde Schimpansen*, Reinbek 1971.

Lawner, L.: *Lives of the Courtesans*, New York 1987.

Lawrence, J. C. D.: *The Iteso*, New York 1957.

Lebzelter, V.: "Die Buschmänner Südwestafrikas", *Africa* 1934.

Lecky, W. E. H.: *Sittengeschichte Europas von Augustus bis auf Karl den Grossen*, Leipzig 1904.

Ledit, J.: *Marie dans la liturgie de Byzance*, Paris 1976.

Lee, H. M.: "Athletics and the Bikini Girls From Piazza Armerina" *Stadion* 1984.

Lefkowitz, M. R. / M. B. Fant: *Women in Greece and Rome*, Sarasota 1977.

Le Goff, J.: "Métiers licites et métiers illicites dans l'Occident médiéval", *Pour un autre Moyen Age*, Paris 1977.

–: "Lapogée de la France urbaine médiévale 1150-1330", *Histoire de la France urbaine*, Cilt II, yay. haz. G. Duby, Paris 1980.

–: "Der Mensch des Mittelalters", *Der Mensch des Mittelalters*, yay. haz. J. Le Goff, Frankfurt / M. 1989.

Lehker, M.: *Frauen im Nationalsozialismus*, Frankfurt / M. 1984.

Lehmann, V.: *Die Geburt in der Kunst*, Braunschweig 1978.

Lehrs, M.: *Geschichte und kritischer Katalog des deutschen, niederländischen und französischen Kupferstichs im 15. Jahrhundert*, Cilt IV, Viyana 1921.

Leierseder, W. / L. Riepl: "Kinderleben von 1800 bis zur Gegenwart", *Vater, Mutter, Kind*, yay. haz. U. Zischka, Münih 1987.
Lemay, H. R.: "Anthonius Guainerius and Medieval Gynecology", *Women in the Medieval World*, yay. haz. J. Kirshner / S. F. Wemple, Oxford 1985.
Lemberg, M. / G. Oberlik: *Der Marburger Bildteppich vom Verlorenen Sohn*, Marburg 1986.
Le Mouël, J.-F.: *Ceux des mouettes: Les Eskimo naujâmiut*, Paris 1978.
Leonardo da Vinci: *Tagebücher und Aufzeichnungen*, Leipzig 1940.
–: *The Literary Works*, Cilt II, yay. haz. J. P. Richter, Oxford 1977.
–: *Anatomische Zeichnungen aus der Königlichen Bibliothek auf Schloss Windsor*, Gütersloh 1979.
Le Pileur, L.: *La prostitution du XIIIe au XVIIIe siècle*, Paris 1908.
Leppert, R.: *Music and Image: Domesticity, Ideology and Socio-Cultural Formation in 18th-century England*, Cambridge 1988.
Léry, J. de: *Brasilianisches Tagebuch 1557*, Tübingen 1967.
Lesky, E.: *Meilensteine der Wiener Medizin*, Viyana 1981.
Lésoualch, T.: *Érotique du Japon*, Paris 1978.
LEspérance, J.: "Doctors and Women in Nineteeth-Century Society: Sexuality and Role", *Health Care and Popular Medicine in Nineteenth Century England*, yay. haz. J. Woodward / D. Richards, Londra 1977.
Lessa, W. A.: *Ulithi*, New York 1966.
–: "The Social Effects of Typhoon Ophelia (1960) on Ulithi", *Peoples and Cultures of the Pacific*, yay. haz. A. P. Vayda, Garden City 1968.
Leverenz, I.: 5 Eylül 1986 tarihli görüşme.
Lévi-Strauss, C.: *Das Rohe und das Gekochte*, Frankfurt / M. 1971.
LeVine, R. A.: "Gusii Sex Offenses", *American Anthropologist* 1959.
Levret, A.: *Lart des accouchemens*, Paris 1766.
Levy, R. I.: *Tahitians*, Chicago 1973.
Lewis, I. M.: "The Northern Pastoral Somali of the Horn", *Peoples of Africa*, yay. haz. J. L. Gibbs, New York 1965.
Lewis, O.: *Tepoztlán*, New York 1960.
–: *The Children of Sánchez*, New York 1961.
Lewis, P. / E. Lewis: *Peoples of the Golden Triangle*, Londra 1984.
Lewis-Williams, J. D.: *Believing and Seeing: Symbolic Meanings in Southern San Rock Paintings*, Londra 1981.
Lexer, M.: *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*, Leipzig 1872 vd.
Liebe, G.: "Sitten und Einrichtungen der Universität Greifswald vom 15.-17. Jahrhundert", *Zeitschrift für Kulturgeschichte* 1894.
Liepmann, W.: *Gynäkologische Psychotherapie*, Berlin 1924.
Liessmann, K. P.: "Schamzeit: Die Grenze zwischen Anektode und Theorie. Über die Kontroverse des Ethnologen Hans Peter Duerr mit dem Zivilisationstheoretiker Norbert Elias", *Falter*, 14 Temmuz 1988.
Lind, U.: "Hilfsbedürftigkeit und Krankheit im Dasein eines Naturvolkes", *Die Grünenthal-Waage* 1971.
Lindemann, M.: "Fürsorge für arme Wöchnerinnen in Hamburg um 1800: Die Beschreibung eines Entbindung-Winkels", *Gesnerus* 1982.

Linhart, R.: "Die Ama von Katada" *Japan*, yay. haz. S. Linhart, Viyana 1985.
Linse, U.: "Geschlechtsnot der Jugend: Über Jugendbewegung und Sexualität", *Mit uns zieht die neue Zeit*, yay. haz. T. Koebner vd., Frankfurt / M. 1985.
Lipp, C.: "Frauen auf der Strasse", *Schimpfende Weiber und patriotische Jungfrauen*, yay. haz. C. Lipp, Bühl-Moos 1986.
Lischke, G.: "Von der Hoffnung der Sexualtherapie", *Vermessene Sexualität*, yay. haz. A. Schuller / N. Heim, Berlin 1987.
Lisfranc, Prof.: *Vorlesungen über die Diagnose und die Behandlung der Krankheiten des Uterus*, Leipzig 1839.
Lissarague, F.: "De la sexualité des Satyres", *Métis* 1987.
Lockot, R.: "Zur Medizinpsychologie der Intimität", *Ärztliches Handeln und Intimität*, yay. haz. R. Lockot / H. P. Rosemeier, Stuttgart 1983.
Loeb, E. M.: *Sumatra*, Viyana 1935.
Löffler, L. G.: 22 Şubat 1988.
–: 14 Aralık 1989 tarihli görüşme.
Loewenstein, B.: *Der Entwurf der Moderne*, Essen 1987.
Lohmann, H.-M.: Rezension von H. P. Duerrs *Nackheit und Scham*, *Luzifer Amor* 2, 1988.
Lohse, B.: *Askese und Mönchtum in der Antike und in der alten Kirche*, Münih 1969.
Lomas, R.: "The Black Death in County Durham", *Journal of Medieval History* 1989.
Lombroso, C. / G. Ferrero: *Das Weib als Verbrecherin und Prostituierte*, Hamburg 1894.
Longstreet, S. / E. Longstreet: *Yoshiwara*, Hamburg 1973.
Loomis, R. S. "The Allegorical Siege in the Art of the Middle Ages", *American Journal of Archeology* 1919.
Loschek, I.: Mode- und Kostümlexikon, Stuttgart 1987.
Lothar, R.: "Intime Körperbehandlung vom Kopf bis zur Hüfte", Sittengeschichte des Intimsten, yay. haz. L. Schidrowitz, Viyana 1929.
Loux, F.: Das Kind und sein Körper in der Volksmedizin, Stuttgart 1980.
Lumpe, A.: "Zur Kulturgeschichte des Bades in der byzantinischen Ära", *Byzantinische Forschungen* 1979.
Luther, M.: "Brief vom 3. September 1540 an D. Hieronymus Weller", *Tischreden*, Cilt II. 6, Weimar 1921.
Luz, G.: *Beiträge zur Geschichte der ehemaligen Reichstadt Biberach*, Biberach 1876.
Lyons, A. S.: "Frauen in der Medizin", *Die Geschichte der Medizin im Spiegel der Kunst*, yay. haz. A. S. Lyons / R. J. Petrucelli, Köln 1980.

Maceda, M. N.: *The culture of the Mamanua*, Manila 1964.
MacKinney, L. C.: "Medical Ethics and Etiquette in the Early Middle Ages", *Bulletin for the History of Medicine* 1952.
–: *Medical Illustrations in Medieval Manuscripts*, Berkeley 1965.
Maddow, B.: *Antlitz*, Köln 1979.
Magyari-Kossa, J. v.: *Ungarische medizinische Erinnerungen*, Budapeşte 1935.
Maier, R.: *Das Strafrecht der Stadt Villingen*, Freiburg 1913.
Mails, T. E.: *The People Called Apache*, Englewood Cliffs 1974.

Malaurie, J.: *Die letzten Könige von Thule*, Frankfurt / M. 1977.
Malinowski, B.: *Das Gecshlechtsleben der Wilden in Nordwest-Melanesien*, Frankfurt / M. 1979
–: *The Natives of Mailu*, yay. haz. M. W. Young, Londra 1988.
Mallmann, S.: *Nur die Sehnsucht bleibt*, Münih 1981.
Malmberg, T.: *Human Territoriality*, Lahey 1980.
Mamozai M.: *Schwarze Frau, weisse Herrin*, Reinbek 1989.
Mandeville, J.: *Reisebuch*, yay. haz. G. E. Sollbach, Frankfurt / M. 1989.
Mann, J. C.: "Gynmazô Thukydides I. 6. 5-6", *Classical Review* 1974.
Manniche, L.: *Sexual Life in Ancient Egypt*, Londra 1987.
Månsson, A.-K.: "Kirschblüte und Kontrazeption", *Sexualmedizin* 1978.
Maraini, F.: *Die Insel der Fischermädchen*, Stuttgart 1963.
Marcelis, K.: *De afbeelding van de aderlaat-en de zodiakman*, Brüksel 1986.
Marco Polo: *Il milione*, yay. haz. M. Ciccuto, Milano 1982.
Marglin, F. A.: "Hierodouleia", *The Encylopedia of Religion*, yay. haz. M. Eliade, Cilt VI, New York 1987.
Margolis, K.: "Die Pille, bitte", *Unbekannte Wesen: Frauen in den sechziger Jahren*, yay. haz. B. Becker, Berlin 1987.
Margotta, R.: *An Illustrated History of Medicine*, Feltham 1968.
Marmor, J.: *Geschichtliche Topographie der Stadt Konstanz*, Konstanz 1860.
Marschall, D. S.: "Sexual Behavior on Mangaia", *Human Sexual Behavior*, yay. haz. D. S. Marshall / R. C. Suggs, New York 1971.
Marshall, J.: "Hunting Among the !Kung Bushmen", *Africa* 1959.
–: "The !Kung Bushmen of the Kalahari Desert", *Peoples of Africa*, yay. haz. J. L. Gibbs, Mew York 1965.
–: "The Medicine Dance of the !Kung Bushmen", *Africa* 1969.
–: *The !Kung of Nyae Nyae*, Cambridge 1976.
Martin, A.: *Deutsches Badewesen in vergangenen Tagen*, Jena 1906.
–: "Gebärlage der Frau, Bad des Neugeborenen und Wochenbett in Mitteleuropa", *Sudhoffs Archiv* 1917.
–: "Ins Bad schlagen, rufen, blasen", *Zeitschrift für Volkskunde* 1931.
Martin, E.: *The Woman in the Body*, Boston 1987.
Martius, G.: *Hebammenlehrbuch*, Stuttgart 1983.
Marx, C.: *Völker ohne Schrift und Geschichte*, Stuttgart 1988.
Marx, E.: 20 Temmuz 1988 tarihli görüşme.
Maschke, E.: "Die Unterschichten der mittelalterlichen Städte Deutschlands" *Gesellschaftliche Unterschichten in den südwestdeutschen Städten*, yay. haz. E. Maschke / J. Sydow, Stuttgart 1967.
–: "Deutsche Städte am Ausgang des Mittelalters", *Die Stadt am Ausgang des Mittelalters*, yay. haz. W. Rausch, Linz 1974.
–: "Die Familie in der deutschen Stadt des späten Mittelalters"; *Sitzunsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philos.-hist. Kl.* 1980.
Mason, L.: "The Swamp, Cree", *Anthropology Papers of the National Museum of Canada*, Ottawa 1967.
el-Masry, Y.: *Die Tragödie der Frau im arabischen Orient*, Münih 1963.

Mathé, J.: *Leonardo da Vincis anatomische Zeichnungen*, Fribourg 1978.
Matthäus, H.: *Der Arzt in römischer Zeit*, Cilt I, Aalen 1987.
Mathy, H.: "Die Gründung des Mainzer Accouchements unter Johann Peter Weidmann im Jahre 1784", *Medizin im alten Mainz*, yay. haz. G. Mann, vd., Hildesheim 1977.
Maurer, H.: "Dorfordnung zu Riegel vom Jahr 1484", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1882.
Maurer, G. L.: *Geschichte der Städteverfassung in Deutschland*, Cilt III, Erlangen 1870.
Maurer, M. "Der Prozess der Zivilisation: Bemerkungen eines Historikers zur Kritik des Ethnologen Hans Peter Duerr an der Theorie des Soziologen Norbert Elias", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 1989.
Mauriceau, F.: *Der schwangern un kreistenden Weibs-Personen Allerbeste Hülff-Leistung*, Nürnberg 1687.
May, E.: "Erotische Literatur", *Japan-Handbuch*, yay. haz. H. Hammitzsch / L. Brüll, Stuttgart 1984.
May, F.: *Unterricht für Krankenwärter zum Gebrauche öffentlicher Vorlesungen*, Mannheim 1784.
Mayer, G.: "Zur Sozialisation des Kindes und Jugendlichen im antiken Judentum", *Zur Sozialgeschichte der Kindheit*, yay. haz. J. Martin / A. Nitschke, Freiburg 1986.
Mayer, G.: "Die blanke Orientalin", *Sexualmedizin* 1984.
Mayer, P.: "Gusii Initiation Ceremonies", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1953.
Maygrier, J.-P.: *Les Nouvelles Démonstrations daccouchements*, Paris 1822.
Mayr, F.: "The Zulu Kafirs of Natal", *Anthropos* 1907.
Mays, A. / K. Christ: "Einwohrerverzeichniss der Stadt Heidelberg vom Jahre 1588", *Neues Archiv für die Geschichte der Stadt Heidelberg* 1890.
McCall, A.: *The Medieval Underworld*, Londra 1979.
McConnel, R. E.: "Notes on the Lugwari Tribe of Central Africa", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1925.
McCormick, E. H.: *Omai*, Auckland 1977.
McGilvray, D. B.: "Sexual Power and Fertility in Sri Lanka: Batticaloa Tamils and Moors" *Ethnography of Fertility and Birth*, yay. haz. C. P. MacCormack, Londra 1982.
McGrath, A.: *A Controversy Concerning Male Impotence*, Roma 1988.
Mead, M.: "The Sex Life of the Unmarried Adult in Primitive Society", *The Sex Life of the Unmarried Adult*, yay. haz. I. S. Wile, New York 1934.
Meigs, A. S.: "A Papuan Perspective on Pollution", *Man* 1978.
Meisel, P.: *Die Verfassung und Verwaltung der Stadt Konstanz im 16. Jahrhundert*, Konstanz 1957.
Melville, H.: *Taipi*, Hamburg 1967.
Mendelson, S. H.: *The Mental World of Stuart Women*, Amherst 1987.
Mengert, W. F.: "The Origin of the Male Midwife", *Annals of Medical History* 1932.
Mercier, L.-S.: *Tableau de Paris*, Cilt III, Amsterdam 1782.

Merian, M.: *Topographia Palatinatus Rheni*, Kassel 1963.
Meringer, R.: "Einige primäre Gefühle des Menschen, ihr mimischer und sprachlicher Ausdruck", *Wörter und Sachen* 1913.
Merten, R.: *FKK-Ratgeber*, Münih 1982.
Merz, L.: *Die Residenzstadt Heidelberg*, Heidelberg 1986.
–: 19 Ağustos 1988 tarihli mektup.
Mester, H.: "Der Wunsch einer Frau nach Veränderung der Busengrösse", *Zeitschrift für psychosomatische Medizin* 1982.
Metford, J. C. J.: *Dictionary of Christian Love and Legend*, Londra 1983.
Métraux, A.: *Die Osterinsel*, Frankfurt / M. 1988.
Mettig, C.: *Geschichte der Stadt Riga*, Riga 1897.
Meves, C.: "Plädoyer für das Schamgefühl", *Ich stelle mich aus*, yay. haz. G.-K. Kaltenbrunner, Freiburg 1984.
Meye, A.: *Das Strafrecht der Stadt Danzig*, Danzig 1935.
Meyer, C.: *Das Stadtbuch von Augsburg*, Augsburg 1872.
–: *Quellen zur Geschichte der Stadt Baireuth: Das Stadtbuch vom Jahre 1464*, Bayreuth, yıl belirtilmemiş.
Meyer-Kness, A.: "Gewalt als Definitionsproblem: Zur Debatte über die Möglichkeit der Notzucht im gerichtsmedizinischen Diskurs des 18. Jahrhunderts", *Blick-Wechsel*, yay. haz. I. Lindner vd., Berlin 1989.
Meyhöfer, A.: "Schauspielerinnen im Dritten Reich", *Die Schauspielerin*, yay. haz. R. Möhrmann, Frankfurt / M. 1989.
Michael, R. P.: "Possible Pheromones in Human Females", *Medical Aspects of Human Sexuality* 1975.
Middleton, W. S.: "Early Medical Experiences in Hawaii", *Bulletin for the History of Medicine* 1971.
Mikloucho-Maclay, N.: *Bei den Papuas: Die Reisetagebücher*, Berlin 1986.
Milan, F. A.: "The Acculturation of the Contemporary Eskimo of Wainwright, Alaska", *Anthropological Papers of the University of Alaska* 1964.
Miller, J. H.: "Temple and Sewer: Childbirth, Prudery, and Victoria Regina", *The Victorian Family*, yay. haz. A. S. Wohl, Londra 1978.
Millhagen, S.: *Gefühle kann man nicht kaufen*, Reinbek 1986.
Minkkinen, A. F.: *New American Nudes*, New York 1981.
Minturn, L. / J. T. Hitchcock: *The Rajputs of Khalapur*, New York 1966.
Miranda, J.: 27 Şubat 1986 tarihli mektup.
Mirus, H. / E. Wisselinck; *Mit Mut und Phantasie: Frauen suchen ihre verlorene Geschichte*, Strassbach 1987.
Mittelbach, G.: "Aus dem I. Sterberegister des Grazer Zivilspitals (1788-1820) und dem Geburts- und Taufprotokoll des Gebärhauses", *Blätter für Heimatkunde* 1971.
Mitterauer, M.: "Familie und Arbeitsorganisation in städtischen Gesellschaften des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit", *Haus und Familie in der spätmittelalterlihcen Stadt*, yay. haz. A. Haverkamp, Köln 1984.
Mitton, R.: *The Lost World of Irian Jaya*, Melbourne 1983.
Möller, H.: *Die kleinbürgerliche Familie im 18. Jahrhundert*, Berlin 1969.
Mohr, R.: "Beobachtungen und Erkundigungen zur Soziologie und Religion der

Náudeba in Nord-Togo" *Völkerkundliche Forschungen*, yay. haz. W. Fröhlich, Köln 1960.
Moll, A.: *Ärztliche Ethik*, Stuttgart 1902.
–: *Berühmte Homosexuelle*, Wiesbaden 1910.
–: "Die sozialen Formen der sexuellen Beziehungen", *Handbuch der Sexualwissenschaften*, yay. haz.. A. Moll, Leipzig 1921.
Mollay, K:: *Das Ofner Stadtrecht*, Weimar 1959.
Molsdorf, W.: *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst*, Leipzig 1926.
Mone, E. J.: "Das Friedensbuch der Stadt Mainz um 1430", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1856.
–: "Sittenpolizei zu Speier, Strassburg und Konstanz", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1856.
–: "Über die Juden vom 13. Bis 16. Jahrhundert in Wirtenberg, Baden, Bayern, Hessen und Nassau", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1858.
–: "Armen- und Krankenpflege vom 13. bis 16. Jahrhundert", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1861.
–: "Zunftorganisation", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1865.
Money, J.: "Träume, Düfte und Tabus", *Sexualmedizin* 1977.
–: "Liebe geht durh die Nase", *Sexualmedizin* 1982.
Montaigne, M. de: *Les Essais*, Cilt I, Paris 1922.
–: *Journal de voyage*, yay. haz. F. Garavini, Paris 1983.
Moolenaar, A.: "Prostitution in den Niederlanden", *Kriminalsoziologische Bibliografie* 1983.
Moore, J. H.: *A Study of Religions Symbolism Among the Cheyenne Indians*, Ann Arbor 1978.
Morgan, E. S.: "The Puritans and Sex", *American Vistas, 1607-1877*, yay. haz. L. Dinnerstein / K. T. Jackson, New York 1987.
Morris, C. P.: "Bears, Juniper Trees, and Deer", *Southwestern Journal of Anthropology* 1976.
Morris, D.: *Intimate Behaviour*, New York 1971.
Morris, I.: *Der Leichtende Prinz*, Frankfurt / M. 1988.
Morrison, H.: *Life in a Longhouse*, Hong Kong 1962.
–: *Sarawak*, Singapur 1965.
Morrison, J.: *The Journal of James Morrison, Boatswains Mate of the Bounty* yay. haz. O. Rutter, Londra 1935.
Moser, H.: *Die Scharfrichter von Tirol*, Innsbruck 1982.
Moureau, F. / M. M. Grasselli: *Antoine Watteau*, Paris 1987.
Muchembled, R.: *Kultur des VolksKultur der Eliten*, Stuttgart 1982.
–: "Die Jugend und die Volkskultur im 15. Jahrhundert", *Volkskultur des europäischen Spätmittelalters*, yay. haz. P. Dinzelbacher / H.-D. Mück, Stuttgart 1987.
Mühlmann, W. E.: *Arioi und Mamaia*, Wiesbaden 1955.
Müller, K. O.: *Die älteren Stadtrechte von Leutkirch und Isny*, Stuttgart 1914.
Müller, M.: *Einleitung in die vergleichende Religionswissenschaft*, Strasbourg 1876.
Müller, S.: "Die Sittenaufsicht des hannoverschen Rates über Laien in Spätmittelalter und früher Neuzeit", *Hannoversche Geschichtsblätter* 1983.

Müllner, J.: *Die Annalen der Reichstadt Nürnberg von 1623*, Cilt I, Nürnberg 1972, Cilt II 1984.
Münster, L.: "Weibliche Ärzte im mittelalterlichen Italien", *Ciba-Symposium* 1962.
Muller, P.: "Geschichte der Gynäkologie vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart", *Illustrierte Geschichte der Medizin*, yay. haz. J.-C. Sournia vd., Cilt IV, Salzburg 1981.
Munk, A.: *Das Medizinalwesen der Freien Reichstadt Überlingen*, Überlingen 1951.
Munk, F.: *Das Medizinische Berlin um die Jahrhundertwende*, Münih 1979.
Munz, E. / O. Kleinknecht: *Geschichte der Stadt Marbach am Neckar*, Stuttgart 1972.
Muraz, G.: "Le cache-sexe du Centre-Africain", *Journal de la Société des Africanistes* 1932.
Murner, T. *Narrenbeschwörung*, yay. haz. M. Spanier, Halle 1894.
Murphy, E.: *Lust & Laster: Die Grossen Bordelle der Welt*, Herrsching 1987.
Murphy, F. P.: "Obstetrical Training in Vienna One Hundred Years Ago", *Bulletin for the History of Medicine* 1947.
Murphy, R. F. / B. Quain: *The Trumai Indians of Central Brazil*, Locust Valley 1955.
Musallam, B. F.: *Sex and Society in Islam*, Cambridge 1983.
Muschel, H.: *Das Spital der Reichen Siechen zu St. Katharina in Ulm*, Ulm 1965.
Muschg, W. / E. A. Gessler: *Die Schweizer Bilderchroniken*, Zürih 1941.
Musculus, A.: *Vom Hosenteufel*, yay. haz. M. Osborn, Halle 1894.
Mutke, H. G.: "Fingerspitzengefühle: Emotion und Erotik im Umgang mit Patientinnen", *Sexualmedizin* 1980.
Myers, F. R.: *Englisch Historical Documents, 1327/1485*, Londra 1969.
–: *London in the Age of Chaucer*, Norman 1972.
Myers, F. R.: *Pintupi Country, Pintupi Self*, Washington 1986.

Nabakowski, G.: "Frauen in der Kunst", *Frauen in der Kunst*, yay. haz. G. Nabakowski vd., Frankfurt / M. 1980.
Nadel, S. F.: *The Nuba*, Londra 1947.
Nadig, M.: *Die verborgene Kultur der Frau*, Frankfurt / M. 1986.
Naerebout, F. G. "Male-Female Relationships in the Homeric Epics", *Sexual Asymmetry*, yay. haz. J. Blok / P. Mason, Amsterdam 1987.
an-Nafzawi, A. A. O. b. M.: *Der duftende Garten*, yay. haz. R. Burton / F. F. Arbuthnot, Hanau 1966.
Napiersky, J. G. L.: *Die Erbebücher der Stadt Riga 1384-1579*, Riga 1888.
Négrier, P.: *Les bains à travers les âges*, Paris 1925.
Nehr, M.: *Schwangerschaft und Geburt*, Weinheim 1989.
Neich. L. L. / R. Neich: "Some Modern Samoan Beliefs Concerning Pregnancy, Birth and Infancy", *Journal of the Polynesian Society* 1974.
Neill, A. S.: *Theorie und Praxis der antiautoritären Erziehung*, Reinbeck 1969.
Nelson, R. K.: "Hunters of the Northern Ice", *Custom-Made*, yay. haz. C. C. Hughes, Chicago 1976.
Nevermann, H.: "Die Kanum-irebe und ihre Nachbarn", *Zeitschrift für Ethnologie* 1939.
Newman, P. L.: *Knowing the Gururumba*, New York 1965.

Niedhammer, H. P.: *Geschihte der Stadt und burg Wachenheim a.d.H.*, Landau 1906.
Niestroj, B. H. E.: "Norbert Elias: A Milestone in Historical Psycho-Sociology", *Journal of Historical Sociology* 1989.
Niethammer, C.: *Die Indianerfrau*, Viyana 1982.
Nieuwenhuis, A. W.: *Quer durch Borneo*, Cilt II, Leiden 1907.
Nijs, P.: "Mit Takt und Taktik", *Sexualmedizin* 1985.
Nilles, J.: "Natives of the Bismarck Mountains, New Guinea", *Oceania* 1943.
Nimmo, H. A.: "Bajau Sex and Reproduction", *Ethnology* 1970.
Nixdorff, H.: "Kleidung, *Wörterbuch der Ethnologie*, yay. haz. B. Streck, Köln 1987.
Noack, D. M.: "Kunst unter Diktatur", *Kunst, Hochschule, Faschismus*, yay. haz. W. Abramowski vd., Berlin 1984.
Noam, E. / W.-A. Kropat: *Juden vor Gericht 1933-1945*, Wiesbaden 1975.
Norden, G. / M. Prinz: "Sauna-Kultur" in Österreich", *Journal für Sozialforschung* 1986.
Northcote, G. A. S.: "The Nilotic Kavirondo", *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 1907.
Nowack, E.: *Land und Volk der Konso*, Bonn 1954.
Nübling, E.: *Die Judengemeinden des Mittelalters, insbesondere die Judengemeinde der Reichsstadt Ulm*, Ulm 1896.
–: *Die Reichstadt Ulm am Ausgange des Mittelalters*, Cilt I, Ulm 1904; Cilt II, 1907.

Oakley, A.: *Becoming a Mother*, New York 1980.
–: *The Captured Womb*, Oxford 1984.
Obser, K.: "Zur Geschichte des Frauenhauses in Überlingen", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1916.
Oefele, E. v.: *Die Chroniken der baierischen Städte Regensburg, Landshut, Mühldorf, München, Leipzig* 1878.
Okely, J.: "Gypsy Women", *Perceiving Women*, yay. haz. S. Ardener, New York 1975.
Oliver, D. L.: *Ancient Tahitian Society*, Cilt I, Honolulu 1974.
Opitz, C.: *Frauenalltag im Mittelalter*, Weinheim 1985.
Opler, M. E.: *An Apache Life-Way*, Chicago 1941.
–: *Apache Odyssey*, New York 1969.
Oppelt, W.: *Über die Unehrlichkeit des Scharfrichters*, Lengfeld 1976.
Oppitz, M.: 10 Şubat 1990 tarihli görüşme.
Orloff, A.: *Karneval*, Wörgl 1980.
Orsmond, J. M.: *Ancient Tahiti*, yay. haz. T. Henry, Honolulu 1928.
Osgood, C.: *Ingalik Social Culture*, New Haven 1958.
Osiander, F. B.: *Lehrbuch der Entbindungskunst*, Cilt I, Göttingen 1799.
Oswalt, W.: Napaskiak, Tucson 1963.
Alaskan Eskimos, San Fransisco 1967.
Otis, L. L.: *Prostitution in Medieval Society*, Chicago 1985.
Van Overbergh, C. / E. de Jonghe: *Les Mangbetu*, Brüksel 1909.
Owen, D. D. R.: *Noble Lovers*, Londra 1975.

Pachinger, A. M.: *Die Mutterschaft in der Malerei und Graphik*, Münih 1906.
Pallaver, G.: *Das Ende der schamlosen Zeit*, Viyana 1987.

–: "Der Streit um die Scham: Zu Hans Peter Duerrs Demontage des Zivilisationsprozesses", *Sturzflüge*, Ağustos 1989.
Palmer, E.: "Notes on Some Australian Tribes", *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 1884.
Panzer, M.: *Tanz und Recht*, Frankfurt / M. 1938.
Pape, R.: "Seife, Sex und Syphilis oder Die Badefreuden des Mittelalters", *Geschichte der Reinlichkeit*, yay. haz. A. Delille / A. Grohn, Frankfurt / M. 1986.
Paravicini, U.: "Von der Wohnung des Bürgers zur Wohnung für die Massen", *archithese* 1, 1985.
Parent-Duchâtelet, A.: *La prostitution à Paris au XIXe siècle*, Paris 1981.
Parker, R. / G. Pollock: *Old Mistresses*, Londra 1981.
Parsons, R. T.: *Religion in an African Society*, Leiden 1964.
Partner, P.: *Renaissance Rome*, Berkeley 1976.
Partridge, E.: *Shakespeares Bawdy*, Londra 1968.
Patze, H.: *Die Rechtsquellen der Städte im ehemaligen Herzogtum Sachsen-Altenburg*, Köln 1976.
Paul, S.: "The Wrestling Tradition and Its Social Functions", *Sport in Africa*, yay. haz. W. J. Baker / J.A. Mangan, New York 1987.
Paulitschke, P.: *Ethnographie Nordost-Afrikas*, Cilt 1, Berlin 1893.
Pavan, E.: "Police des mœrs, sociéte et politique à Venise à la fin du Moyen Age", *Revue historique* 1980.
Pearsall, R.: *The Worm in the Bud*, Toronto 1969.
–: *Public Purity, Private Shame*, Londra 1976.
Pease, A. S.: "Ölbaum", *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, yay. haz. W. Kroll, Cilt XVII.2, Stuttgart 1937.
Pellegrin, N.: "Vêtements de peau(x) et de plumes: la nudité des Indiens et la diversité du monde au XVIe siècle", *Voyager à La Renaissance*, yay. haz. J. Céard / J.-C. Margolin, Paris 1987.
Penso, G.: *La médecine romaine*, Paris 1984.
Perry, M. E.: "Lost Women in Early Modern Seville", *Feminist Studies* 1978.
–: "Deviant Insiders: Legalized Prostitutes and a Consciousness of Women in Early Modern Seville", *Comparative Studies in Society and History* 1985.
Persson, A. W.: *The Religion of Greece in Prehistoric Times*, Berkeley 1942.
Petersen, A.: *Ehre und Scham*, Berlin 1985.
Petersen, R.: "East Greenland Before 1950", *Handbook of North American Indians*, Cilt V, yay. haz. D. Damas, Washington 1984.
Petersen, S.: *Die Grosse Revolution und die kleinen Leute*, Köln 1988.
Peterson, M. J.: "Dr. Actons Enemy: Medicine, Sex, and Society in Victorian England", *Victorian Studies* 1986.
Petrelli, R. L.: "The Regulation of French Midwifery During the Ancien Régime"; *Journal of the History of Medicine* 1971.
Peuckert, W.-E.: "Jude und Jüdin", *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Cilt IV, yay. haz. H. Bächtold-Stäubli, Berlin 1931.
Pezzini, I.: "L'Africa d'Oltremare", *Storie di viaggiatori italiani*, Cilt III, yay. haz. I. Pezzini, Milano 1986.

Pfeiffer, G.: *Nürnberger Urkundenbuch*, Nürnberg 1959.
Pfingsten, K.: "Zur Situation der ausländischen Patientin in der gynäkologischen Praxis", *Psychosomatisce Probleme in der Gynäkologie und Geburtshilfe*, yay. haz. B. Fervers-Schorre vd., Berlin 1986.
Pforte, D.: "Zur Freikörperkultur-Bewegung im nationalsozialistischen Deutschland", *Wir sind nackt und nennen uns Du*, yay. haz. M. Andritzky / T. Rautenberg, Giessen 1989.
Pinto, L. B.: "The Folk Practice of Gynecology and Obstetrics in the Middle Ages", *Bulletin for the History of Medicine* 1973.
Pinton, S.: "Les Bari", *Journal de la Société des Américanistes* 1965.
Pitz, E.: "Wirtschaftliche und soziale Probleme der gewerblichen Entwiklung im 15. / 16. Jahrhundert nach hansisch-niederdeutschen Quellen", *Die Stadt des Mittelalters*, Cilt III, yay. haz. C. Haase, Darmstadt 1973.
Pivar, D. J.: *Purity Crusade: Sexual Morality and Social Control, 1868-1900*, Westport 1973.
Platter, T. / F. Platter: *Zwei Autobiographien*, yay. haz. D. A. Fechter, Basel 1840.
Plenk, J. J. v.: *Anfangsgründe der Geburtshülfe*, Viyana 1803.
Plötz, R.: "Deutsche Pilger nach Santiago de Compostela bis zur Neuzeit", *Deutsche Jacobspilger und ihre Berichte*, yay. haz. K. Herbers, Tübingen 1988.
Ploss. H.: *Das Kind in Brauch und Sitte der Völker*, Cilt II, Leipzig 1912.
Ploss, H. / M. Bartels: *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde*, Leipzig 1908.
Podach, E. F.: "Geschichtliches zum geburtshilflichen Unterricht", *Sudhoffs Archiv* 1953.
Poliakoff, M. B.: *Combat Sports in the Ancient World*, New Haven 1987.
Polykrates, G.: *Menschen von gestern*, Viyana 1984.
Pomeroy, S. B.: *Goddeses, Whores, Wifes, and Slaves*, New York 1975.
Poole, F. J. P.: "Transforming Natural Woman", *Sexual Meanings*, yay. haz. S. B. Ortner / H. Whitehead, Cambridge 1981.
Poovey, M.: "Scenes of an Indelicate Character: The Medical Treatment of Victorian Women", *Representations* 1986.
Popelka, F.: *Geschichte der Stadt Graz*, Cilt II, Graz 1960.
Popenoe, J.: *Schüler im Summerhill*, Reinbek 1971.
Porteau-Bitker, A.: "Criminalité et délinquance féminines dans le droit pénal des XXIIIe et XIVe siècles", *Revue historique de droit français et étranger* 1980.
Posern-Klett, Dr. v.: "Frauenhäuser und freie Frauen in Sachsen", *Archiv für die Sächsische Gescichte* 1874.
Poston, C. H.: "Childbirth in Literature", *Feminist Studies* 1978.
Power, E.: "The Position of Women", *The Legacy of the Middle Ages*, yay. haz. C. G. Crump / E. F. Jacob, Oxford 1926.
Prantl, C.: *Geschichte der Ludwig-Maximilians-Universität in Ingolstadt, Landshut, München*, Cilt I, Münih 1872.
Prawer, J.: *The World of the Crusaders*, Londra 1972.
Preiswerk, Y.: "So hat man damals entbunden", A. Favre: *Ich, Adeline, Hebamme aus Val dAnniviers*, Darmstadt 1985.
Preuss-Lausitz, U.: "Vom gepanzerten zum sinnstiftenden Körper", *Kriegskinder, Konsumkinder, Krisenkinder*, yay. haz. U. Preuss-Lausitz vd., Weinheim 1983.

Preussler, S.: *Hinter verschlossenen Türen*, Münih 1985.
Properz: *Gedichte*, yay. haz. R. Helm, Berlin 1986.
Proskauer, C.: "Development and Use of the Rubber Glove in Surgery and Gynecology", *Journal of the History of Medicine* 1958.
Prost, A.: "Frontières et espaces du privé", *Histoire de la vie privée*, Cilt V, yay. haz. P. Ariès / G. Duby, Paris 1987.
Prunner, G.: "Einige antijapanische Propaganda-Plakate aus dem China der frühen dreissiger Jahre im Hamburgischen Museum für Völkerkunde", *Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig* 1987.
–: 26 Marz 1990 tarihli mektup.
Pusch, L. F.: *Das Deutsche als Männersprache*, Frankfurt / M. 1984.

Quanter, R.: *Die Sittlichkeitsverbrechen im Laufe der Jahhunderte*, Berlin 1925.
Quicherat, J.: *Procès de condamnation et de réhabilitation de Jeanne dArc dite La Pucelle*, Paris 1841 vd.
Quine, W. V. O.: *Ontological Relativity*, New York 1969.

Rabenalt, A. M.: *Joseph Goebbels und der Groédeutsche Film*, Münih 1985.
Rachewiltz, B. De: *Schwarzer Eros*, Stuttgart 1965.
Radtke, E.: *Typologie des sexuell-erotischen Vokabulars des heutigen Italienisch*, Tübingen 1979.
Rätsch, C.: "Kräter zur Familienplanung", *Sexualmedizin* 1983.
–: 5 Haziran 1986 tarihli mektup.
Rätsch, C. / H. J. Probst: "Ökologische Perspektiven von Sexualität und Hygiene bei den Maya", *Ethnologia Americana* 1985.
Rahman, F.: *Health and Medicine in the Islamic Tradition*, New York 1987.
Rank, O.: "Die Nactheit in Sage und Dichtung", *Psychoanalytische Beiträge zur Mythenforschung*, Leipzig 1919.
Rao, K. B.: "Obstetrics in India Over 2000 Years Ago", *Indian Journal of the History of Medicine* 1963.
Rapp, A.: *Urkundenbuch der Stadt Stuttgart*, Stutgart 1912.
de Ras, M. E. P.: *Körper, Eros und weibliche Kultur*, Pfaffenweiler 1988.
Rashdall, H.: *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Cilt I, Oxford 1951.
Rasmussen, K.: *Neue Menschen*, Leipzig 1920.
–: *Grønlandsagen, Berlin 1922.*
–: *Across Arctic America*, New York 1927.
Ras-work,, T.: "Birth Customs of the Amharas of Sawa", *Bulletin of the Ethnological Society of the University College of Addis Abeba* 1957.
Rath, B.: "Prostutiton und spätmittelalterliche Gesellschaft im österreichisch-süddeutschen Raum", *Frau und spätmittelalterlicher Alltag*, yay. haz. H. Appelt, Viyana 1986.
Rauber, H.: "Stages of Womens Life Among Tibetan Nomadic Traders", *Ethnos* 1987.
Rauch, M. v.: *Urkundenbuch der Stadt Heilbronn*, Cilt II, Stuttgart 1913.
Raum, O. F.: *The Social Functions of Avoidances and Taboos Among the Zulu*, Berlin 1973.

Rautenberg, T.: 15 Ağustos 1989.
Read, M.: *Children of Their Fathers*, Londra 1959.
Rèage, P.: *Geschichte der O*, Reinbek 1977.
Reicke, E.: *Geschichte der Reichstadt Nürnberg*, Nürnberg 1896.
Rein, A.: 12 Ağustos 1986 tarihli görüşme.
Reina, R. E.: *The Law of the Saints*, Indianapolis 1966.
Reincke, H.: "Bevölkerungsprobleme der Hansestädte", *Die Stadt des Mittelalters*, Cilt III, yay. haz. C. Haase, Darmstadt 1973.
Reininghaus, W.: *Die Entstehung der Gesellengilden im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1981.
Reinsberg, C.: *Ehe, Hetärentum und Knabenliebe im antiken Griechenland*, Münih 1989.
Reitzenstein, F. v.: *Das Weib bei den Naturvölkern*, Berlin, yıl belirtilmemiş.
Renger, K.: *Lockeer Gesellschaft*, Berlin 1970.
Rennefahrt, H.: *Grundzüge der bernischen Rechtsgeschichte*, Cilt III, Bern 1928.
–: *Die Rechtsquellen des Kantons Bern*, Cilt X, Aarau 1968; Cilt XI, 1975.
Rettich, E.: *Der nackte Philosoph*, Münih 1976
Reuter, F.: "Bischof, Stadt und Judengemeinide von Worms im Mittelalter", *Neunhundert Jahre Geschichte der Juden in Hessen*, Wiesbaden 1983.
Reuter, R.: "Verbrechen und Strafen nach altem lübischem Recht"; *Hansische Geschichtsblätter* 1936.
Ribeiro, A.: *Dress and Morality*, Londra 1986.
Ribo, É.-E. R.: *Nudisme*, Bordeaux 1931.
Richrad, J.: *Laster, Luxus und kein bisschen Lenin*, Münih 1984.
Richlin, A.: *The Gardens of Priapus*, New Haven 1983.
Richter, E.: "Die Siechenhäuser von Grenzch und Wyhlen sowie der Aussatz im Mittelalter", *Das Markgräflerland* 1987.
de Ridder, M: "Der Körper als Ware: Über die weibliche Lustlosigkeit an der männlichen Lust" *Leiblichkeit*, yay. haz. H. Petzold, Paderborn 1985.
Riefenstahl, L.: *Schönheit im olympischen Kampf*, Berlin 1937.
–: *Die Nuba*, Münih 1973.
–: *Die Nuba von Kau*, Münih 1976.
–: *Mein Afrika*, Münih 1982.
–: *Memoiren*, Münih 1987.
Riegel, R. E.: "Changing American Attitudes Toward Prostitution (1800-1920)", *Journal for the History of Ideas* 1968.
Riezler, S.: "Das Ueberlinger Stadtrecht", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1877.
Ringler, M.: *Psychologie der Geburt im Krankenhaus*, Weinheim 1985.
Ritter, G.: "Zur Entwicklung des geburtshilflichen Phantom im 19. und 20. Jahrhundert", *Medizinhistorisches Journal* 1966.
Ritter, G.: *Die Heidelberger Universität*, Cilt I, Heidelberg 1936.
Ritz, H.: *Die Sehnsucht nach der Südsee*, Göttingen 1983.
Robertson, D. W.: *Chaucers London*, New York 1968
Rodenwaldt, E.: "Die Gesundheitsgesetgebung des Magisitrato della sanità Venedigs, 1486-1550", *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Math.-naturwiss. Klasse* 1956.

Roderer, U.: *Mode als Symbol*, Regensburg 1986.
Roderick, C.: "Sir Joseph Banks, Queen Oberea and the Satirists", *Captain James Cook*, yay. haz. W. Veit, Melbourne 1972.
Rodger, G.: *Le village des Noubas*, Paris 1955.
: *Magnum Opus*, yay. haz. C. Osman, Berlin 1987.
Röhr, D.: *Prostitution*, Frankfurt / M. 1972.
Roeseler, H.: *Die Wohlfahrtspflege der Stadt Göttingen im 14. und 15. Jahrhundert*, Berlin 1917.
Rössler, E. F.: *Die Stadtrechte von Brünn*, Prag 1852.
Roger, A.: "Vulva, Vultus, Phallus", *Communications* 46, 1987.
Róheim, G.: "Women and Their Life in Central Australia", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1933.
: *Children of the Desert*, New York 1974.
: *Psychoanalyse und Anthropologie*, Frankfurt / M. 1977.
Rohlfs, G.: *Drei Monate in der libyschen Wüste*, Kassel 1875.
Romain, M.: "Die Mondgöttin der Maya und ihre Darstellung in der Figurinen-Kunst", *Baessler-Archiv* 1988.
Romanucci-Ross, L.: "Melanesian Medicine", *Culture and Curing*, yay. haz. P. Morley / R. Wallis, Londra 1978.
–: *Meads Other Manus*, South Hadley, 1985.
Ropp, G. v. d.: *Göttinger Statuten*, Hannover 1907.
Rosa, A.: *Citoyennes: Les femmes et la Révolution Française*, Paris 1988.
Roscoe, J.: *The Bagesu and Other Tribes of the Uganda Protectorate*, Cambridge 1924.
Rosen, G.: "A Slaughter of Innocents: Aspects of Child Health in the 18th-Century City" *Studies in Eighteenth-Century Culture*, yay. haz. R. C. Rosbottom, Cilt V, Madison 1976.
Rosenbach, D. / R. Altner / M. Flügge: *Heinrich Zille: Das graphische Werk*, Berlin 1978.
Rosenfeld, H.-F. / H. Rosenfeld: *Deutsche Kultur im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1978.
Rosenthal, C. O.: "Zur geburtshilflich-gynäkologicshen Betätigung des Mannes bis zum Ausgange des 16. Jahrhunderts", *Janus* 1923.
Rosenthal, M. F.: "Veronica Francos Terze rime", *Renaissance Quarterly* 1989.
Ross, H. M.: *Baegu*, Urbana 1973.
Rossiaud, J.: "Prostitution, jeunesse et société dans les villes du sud-est au XVe siècle", *Annales* 1976.
–: "Prostitution, sexualité, société dans les villes françaises au XVe siècle", *Communications* 1982.
–: *Dame Venus*, Münih 1989.
–: "Der Städter", *Der Mensch des Mittelalters*, yay. haz. J. Le Goff, Frankfurt / M. 1989.
Rottenburg, R.: 5 Ağustos 1988 tarihli mektup.
–: 25 Ağustos 1988 tarihli mektup.
Rousseau, J.-J. *Emil oder Über die Erziehung*, yay. haz. L. Schmidts, Paderborn 1981.
Rouselle, A. "Observation féminine et idéologie masculine", *Annales* 1980.
–: *Porneia*, Paris 1983.

Roy, B.: "Lhumour érotique au XVe siècle", *Lerotisme au Moyen âge*, yay. haz. B. Roy, Paris 1977.
Rublack, H.-C.: *Eine bürgerliche Reformation: Nördlingen*, Gütersloh 1982.
Rudeck, W.: *Geschichte der Öffentlichen Sittlichkeit in Deutschland*, Berlin 1905.
Rudner, J. / I. Rudner: "Bushman Art", *The Bushman*, yay. haz. P. V. Tobias, Cape Town 1978.
Ruffié, J. / J.-C. Sournia: *Die Seuchen in der Geschichte der Menschheit*, Stuttgart 1987.
Ruggiero, G.: *The Boundaries of Eros*, Oxford 1985.
Rugh, A. B.: *Reveal and Conceal: Dress in Contemporary Egypt*, Syracuse 1986.
Rugoff, M.: *Prudery & Passion*, Londra 1972.
Rumpf K. L.: "Von ehrsamen Handwerk und den löblichen Gesellenbruderschaften", *Hessiche Blätter für Volkskunde* 1964.
Russegger, J.: *Reisen in Europa, Asien und Afrika*, Cilt II, Stuttgart 1844.
Russel, K. F.: "Ivory Anatomical Manikins", *Medical History* 1972.
Rutschky, K.: "Urlaub vom Ich: Hans Peter Duerr als Reiseleiter", *Merkur* 1986.
Rüppell, E.: *Reisen in Nubien, Kordofan und dem peträischen Arabien*, Frankfurt / M. 1829.
Rüthing, H.: *Höxter um 1500*, Paderborn 1986.

de Sade, D.-A.-F.: *Philosophie im Boudoir*, Wiesbaden 1980.
–: *Justine oder Die Leiden der Tugend*, Nördlingen 1987.
Sagar, J. W.: "Notes on History, Religion, and Customs of the Nuba", *Sudan Notes and Records* 1922.
Sahlins, M.: *Islands of History*, Londra 1987
Saïd, R.: 1 Mart 1900 tarihli görüşme.
Salgado, G.: *The Elizabethan Underworld*, Totowa 1977.
Saller, K.: "Sexualität und Sitte in der vorindustriellen Zeit", *Familie und Gesellschaft*, yay. haz. F: Oeter, Tübingen 1966.
Salmen, W.: *Musikleben im 16. Jahrhundert*, Leipzig 1976.
–: *Der Spielmann im Mittelalter*, Innsbruck 1983.
Salusbury-Jones, G. T.: *Street Life in Medieval England*, Hassocks 1975.
Salvat, M.: "L'accouchement dans la littérature scientifique médiévale", *L'enfant au moyen âge*, Aix-en-Provence 1980.
Sample, L. L. / A. Mohr: "Wischram Birth and Obstetrics", *Ethnology* 1980.
Sandler, L. F.: *Gothic Manuscripts 1285-1385*, Oxford 1986.
Sandmann, E.: *Das Bürgerrecht im mittelalterlichen Frankfurt*, Frankfurt / M. 1957.
Sanger, W. W.: *The History of Prostitution*, New York 1859.
Sansone, D.: *Greek Athletics and the Genesis of Sport*, Berkeley 1988.
Santandrea, F. S.: "The Luo of Bahr-el-Ghazal", *Annali Lateranensi* 1944.
Santore, C.: "Julia Lombardo, Somptuosa Meretrize", *Renaissance Quarterly* 1988.
dos Santos Silve, M.: "Die Prostitution in Rio de Janeiro im 19. Jahrhundert", *Weiblichkeit in geschichtlicher Perspektive*, yay. haz. U. A. J. Becher / J. Rüsen, Frankfurt / M. 1988.
Sartori, P.: "Johannes der Täufer (24 Haz)" *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Cilt IV, yay. haz. H. Bächthold-Stäubli, Berlin 1931.

–: "Latäre" *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Cilt V, yay. haz. *H.* Bächthold-Stäubli, Berlin 1932.
Sastrow, *B.*: *Herkommen, Geburt und Lauff seines gantzen Lebens*, yay. haz. G. C. F. Mohnike, Greifswald 1823 vd.
Saucier, J.-F.: "Correlates of the Long Postpartum Taboo", *Current Anthropology*, 1972.
Scarborough, J.: *Roman Medicine*, Ithaca 1969.
Schaab, K. A.: *Geschichte der Stadt Mainz*, Cilt I, Mainz 1841.
Schadewaldt, H.: "Der morbus amatorius aus medizinhistorischer Sicht", *Das Ritterbild in Mittelalter und Renaissance*, Düsseldorf 1985.
Schaller, D.: "Erotik und sexuelle Thematik in Musterbriefsammlungen des 12. Jahrhunderts", *Fälschungen im Mittelalter*, Cilt V, Hannover 1988.
Schama, S.: *Der zaudernde Citoyen*, Münih 1989.
Schamoni, W.: 11 Temmuz 1986 tarihli görüşme.
Scheffey, L. C.: "The Earlier History and the Transition Period of Obstetrics and Gynecology in Phiadelphia", *Annals of Medical History* 1940.
Schefold, R.: 19 Ağustos 1986 tarihli mektup.
Scheler, M.: *Schriften aus dem Nachlass*, Cilt I, Bern 1957.
Schenda, R. / S. Schenda: "Affe", *Enzyklopädie des Märchens*, Cilt I, yay. haz. K. Ranke, Berlin 1975.
Scheuer, O. F.: "Sittengescichte des Hemdes und der Hosen" *Sittengeschichte des Intimen*, yay. haz. L. Schidrowitz, Viyana 1926.
Schich, W.: *Würzburg im Mittelalter*, Köln 1977
–: "Das mittelalterliche Berlin (1237-1411)" *Geschichte Berlins*, Cilt I, yay. haz. W. Ribbe, Münih 1987.
Schiefenhövel, W.: "Kindliche Sexualität, Tabu und Schamgefühl bei primitiven Völkern", *Die Entwicklung der kindlichen sexualität*, yay. haz. T. Hellbrügge, Münih 1982
–: "Geburten bei den Eipo", *Die Geburt aus ethnomedizinischer sicht*, yay. haz. W. Schiefenhövel / D. Sich, Wiesbaden 1983.
–: *Geburtsverhalten und reproduktive Strategien der Eipo*, Berlin 1988.
Schieffelin, E. L.: *The Sorrow of the Lonely and the Burning of the Dancers*, St. Lucia 1977.
Schimmel, A.: *Mystische Dimensionen des Islam*, Köln 1985.
Schindler, G.: *Verbrechen und Strafen im Recht der Stadt Freiburg im Breisgau*, Freiburg 1937.
Schirmacher, E:: *Stadtvorstellungen*, Zürih 1988.
Schlager, J. E.: *Wiener Skizzen des Mittelalters*, Cilt V, Viyana 1846.
Schling, E. *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts: Kurpfalz*, Tübingen 1969.
Schmerl, C. : Frauenfeindliche Werbung, Berlin 1980.
Schmid, T.: "Geschichte ohne Fortschritt? Hans Peter Duerrs erster Angriff auf den Mythos vom Zivilisationsprozess", Süddeutsche Zeitung, 3 Eylül 1988.
Schmidt, B.: *Frankfurter Zunfturkunden bis zum Jahre 1612*, Cilt II, Frankfurt / M. 1914.

Schmidt, G.: *Urkundenbuch der Stadt Halberstadt*, Cilt I, Halle 1878.
Schmidt, G.: *Das Grosse Der Die Das*, Herbstein 1986.
Schmidt, M.: *Indianerstudien in Zentralbrasilien*, Berlin 1905.
Schmidt, M./ G. Dietz: *Frauen unterm Hakenkreuz*, Berlin 1983.
Schmidt, R.: "Friedrich III. (1440-1493)", *Kaisergestalten des Mittelalters*, yay. haz. H. Beumann, Münih 1984.
Schmugge, L.: "Feste feiern wie sie fallen": Das Fest als Lebensrhytmus im Mittelalter", *Stadt und Fest*, yay. haz. P. Hugger vd., Unterägeri 1987.
Schnapper, B.: "La répression du vagabondage et sa signification historique du XIVe au XVIIIe siècle", *Revue historique de droit français et étranger* 1985.
Schneider, C. D.: *Shame, Exposure, and Privacy*, Boston 1977.
Schneider, D. M.: "Abortion and Depopulation on a Pacific Island", *Health, Culture and Community*, yay. haz. B. D. Paul, New York 1955.
Schnell, J.: *Rechtsquellen von Basel*, Cilt 1, 1, Basel 1856.
Schnell, R.: "Grenzen literarischer Freiheit im Mittelalter", *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 1981.
Schodt, F. L.: *Manga! Manga! The World of Japanese Comics*, Tokyo 1983.
Schönfeld, W.: *Frauen in der abendländischen Heilkunde*, Stuttgart 1947.
Schönfeldt, G.: *Beiträge zur Geschichte des Pauperismus und der Prostitution in Hamburg*, Weimar 1897.
Schönfeldt S. Gräfin: *1 x 1 des guten Tons*, Münih 1987.
Schöttle, J. E.: *Geschichte von Stadt und Stift Buchau*, Waldsee 1884.
Scholten, C. M.: " On the Importance of the Obstetric Art: Changing Customs of Childbirth in America, 1760-1825", *Womens America*, yay. haz. L. K. Kerber / J. DeH.Matthews, New York 1982.
Scholz, F.: 7 Şubat 1987 tarihli görüşme.
Schott, R.: *Aus Leben und Dichtung eines westafrikanischen Bauernvolkes*, Köln 1970.
–: "Triviales und Transzendentes: Einige Aspekte afrikanischer Rechtstraditionen", *Entstehung und Wandlung rechtlicher Traditionen*, yay. haz. W. Fikentscher vd., Freiburg 1980.
–: 20 Mart 1986 tarihli mektup.
Schouwink, W.: *der wilde Eber in Gottes Weinberg*, Sigmaringen 1985.
Schram, L. M. J.: "The Monguors of the kansu-Tibetan Frontier", *Transactions of the American Philosophical Society* 1954.
Schreckenstein, R. v.: "Die Dorfordnung zu Kappel bei Villingen", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1878.
Schreiber, H.: *Sittengeschichte der Badewanne*, Münih 1966.
Schreier-Hornung, A.: *Spielleute, Fahrende, Aussenseiter*, Göppingen 1981.
Schröder, R.: *Oberrheinische Stadtrechte*, Cilt 1, 4, Heidelberg 1898.
Schubart, P.: "Das mittelalterliche Badhaus in Eberbach", *Eberbacher Geschichtsblatt* 1980.
Schuber, E.: *Arme Leute, Bettler und Gauner im Franken des 18. Jahrhunderts*, Neustadt a. d. Aisch 1983.
–: "Gauner, Dirnen und Gelichter in deutschen Städten des Mittelalters", *Mentalität und Alltag im Spätmittelalter*, yay. haz. C. Meckseper / E. Schraut, Göttingen 1985.

–: "Mobilität ohne Chance: Die Ausgrenzung des fahrenden Volkes", *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*, yay. haz. W. Schulze, Münih 1988.
–: "Soziale Randgruppen und Bevölkerungsentwicklung im Mittelalter", *Saeculum* 1988.
Schüle, R.-C.: "Laccouchement dans le Valais central de 1850 à 1950", *Gesnerus* 1979.
Schuhmann, H.: *Der Scharfrichter*, Kempten 1964.
Schulien, P. M.: "Kleidung und Schmuck bei den Atchwabo in Portugiesisch-Ostafrika", *Anthropos* 1926.
Schultes, D. A.: *Chronik von Ulm*, Ulm 1937.
Schultheiss, W.: *Die Münchner Gewerbeverfassung im Mittelalter*, Münih 1936.
Schultz, A.: *Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger*, Cilt I, Leipzig 1889
–: *Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrhundert*, Viyana 1892.
–: *Das häusliche Leben der europäischen Kulturvölker*, Münih 1903.
Schultz, J.: *Wandlungen der Seele im Hochmittelalter*, Breslau 1940.
Schultz, P.: *Die erotischen Motive in den deutschen Dichtungen des 12. und 13. Jahrhunderts*, Greifswald 1907.
Schultz-Lorentzen, C. W.: *Dictionary of the West Greenland Eskimo Language*, København 1927.
Schulz, F. T.: *Nürnbergs Bürgerhäuser und ihre Ausstattung*, Cilt I, Leipzig 1933.
Schulz, K.: "Die Handwerksgesellen", *Unterwegssein im Spätmittelalter*, yay. haz. P. Moraw, Berlin 1985.
Schurtz, H.: *Urgeschichte der Kultur*, Leipzig 1900.
Sschwarz, G.: "Sexualerziehung in Japan", *Handbuch der Sexualpädagogik*, Cilt I, Düsseldorf 1984.
Scott, G. R.: *A History of Prostitution*, Londra 1936.
Scott, N. F.: *The Bonds of Womanhood*, New Haven 1977.
Scribner, R.W.: *For the Sake of Simple Folk*, Cambridge 1981.
Scrobogna, B.: *Die Pintubi*, Berlin 1980.
Scullard, H. H.: *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*, Londra 1981.
Seibert, J.: *Lexikon christlicher Kunst*, Freiburg 1982.
Seibt, F.: "Zu einem neuen Begriff von der Krise des Spätmittelalters", *Europa 1400*, yay. haz. F. Seibt. /W. Eberhard, Stuttgart 1984.
Seidenspinner, W.: "Herrenloses Gesindel", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1985.
Seiler-Baldinger, A.: "Der Tourismus am oberen Amazonas und seine Wirkung auf die einheimische Bevölkerung", *Unter dem Kreuz des Südens*, yay. haz. A. Seiler-Baldinger, Bern 1988.
Seiner, F.: "Die Buschmänner des Okawango- und Samsesigebietes der Nord-Kalahari", *Globus* 1910.
Seitter, W.: "Nackheit als Kleidung", *Tumult* 2, 1979.
Selg, H. / M. Bauer: *Pornographie*, Stuttgart 1986.
Seligman, C. G. / B. Z. Seligman: *Pagan Tribes of the Nilotic Sudan*, Londra 1932.
Semmel, J. / A. Kingsley: "Sexual Imagery in Womens Art"; *Womens Art Journal*, Spring 1980.

Sempebwa, J. W.: *The Ontological and Normative Structure in the Social Reality of a Bantu Society*, Heidelberg 1978.
Semper, K.: *Die Palau-Inseln im Stillen Ocean*, Leipzig 1873.
Sévigné, M. de: *Briefe*, de. T. V. d. Mühll, Frankfurt / M. 1979
Sharp, A.: *The Voyages of abel Janszoon Tasman*, Oxford 1968.
Sharp, L.: "The Social Organization of the Yir-Yoront Tribe", *Oceania* 1934.
Shaw, J. R.: "Scientific Empiricism in the Middle Ages"; *Clio Medica* 1975.
Sherfan, A. D.: *The Yakans of Basilian Island*, Cebu City 1976.
Shore, B.: "Sexuality and Gender in Samoa", *Sexual Meanings*, yay. haz. S. B. Ortner / H. Whitehead, Cambridge 1981.
: *Salailua*, New York 1982.
Shorter, E.: *Der weibliche Körper als Schiksal*, Münih 1984.
Shostak, M.: *Nisa erzählt*, Reinbek 1982.
Shryock, R. H.: "Women in American Medicine", *Medicine in America*, Baltimore 1966.
Sich, D.: *Mutterschaft und Geburt im Kulturwandel*, Frankfurt / M. 1982.
–: 8 Mayıs 1987 tarihli mektup.
Siebenkees, J. C.: "Von dem Nürnbergischen Frauenhause im sogenannten Frauengässlein", *Materialien zur Nürnbergischen Geschichte* 1795.
Sieber, S.: "Nachbarschaften, Gilden, Zünfte und ihre Feste", *Archiv für Kulturgeschichte* 1914.
Siebold, A. E. v.: *Handbuch zur Erkenntniss und Heilung der Frauenzimmekrankheiten*, Cilt I, Viyana 1829.
Siebold, E. C. J. v.: *Abbildungen aus dem Gesammtgebiete der theoretisch-praktischen Geburtshülfe*, Berlin 1835.
Sieder, R.: " Vata, derfi aufstehn? Kindheitserfahrungen in Wiener Arbeiterfamilien um 1900", *Glücklich ist, wer vergisst...?*, yay. haz. H. C. Ehalt vd., Viyana 1986.
Siegemundin, J.: *Die Königl. Preussische und Chur-Brandenbg. Hof-Wehe-Mutter*, Berlin 1756.
Siegl, K.: *Die Egerer Zunftordnungen*, Prag 1909.
Sigsworth, E. M. / T. J. Wyke: "A Study of Victorian Prostitution and Venereal Disease", *Suffer and Be Still*, yay. haz. M. Vicinus, Bloomington 1972.
Simmons, D. C.: "Erotic Ibibio Tone Riddles", *Man* 1956.
–: "Sexual Life, Marriage, and Childhood Among the Efik", *Africa* 1960.
Simonsohn, S.: *History of the Jews in the Duchy of Mantua*, Jerusalem 1977.
–: *The Jews in the Duchy of Milan*, Cilt III, Jerusalem 1982.
Simson, P.: *Geschichte der Danziger Willkür*, Danzig 1904.
–: *Geschichte der Stadt Danzig*, Cilt I, Danzig 1913.
Singer, C.: "Thirteenth Centry Miniatures Illustrating Medical Practice", *Proceedings of the Royal Society of Medicine* 1915.
Singer, K.: "Cowrie and Baubo in Early Japan", *Man* 1940.
Singh, S.: "Cadaveric Supply for Anatomical Dissections", *Indian Journal of the History of Medicine* 1973.
Sjöö, M. / B. Mor: *Wiederkehr der Göttin*, Braunschweig 1985.
Skipper, J. K. / C. H. McCaghy: "Stripteasing: A Sex-Oriented Occupation", *Studies in the Sociology of Sex*, yay. haz. J. M. Henslin, New York 1971.

Slater, P. E.: *The Glory of Hera*, Boston 1968.
Smallwood, E. M.: "The Legislation of Hadrian and Antoninus Pius Against Circumcision", *Latomus* 1959.
Smellie, W.: *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery*, Cilt I, Londra 1779.
Smith, A. L.: *Die Hexe von Buchenwald*, Köln 1983.
Smith, B. W.: *European Vision and the South Pacific*, New Haven 1985.
Smith, H.: "Gynecology and Ideology in 17th-Century England" *Liberating Womens History*, yay. haz. B. A. Carroll, Urbana 1976.
Smith, J. Z.: "The Garments of Shame", *History of Religions* 1965.
Smith, L.: *"The Japanese Print Since 1900*, New York 1983.
Snarey, J. / L. Son: "Sex Identity Development Among Kibbutz-Born Males", *Ethos* 1986.
Snell, K. D. M.: *Annals of the Labouring Poor*, Cambridge 1985.
Snyder, G.: *Instrumentum medici*, Ingelheim 1972.
Sokolowski, E. v.: *Krakau im 14. Jahrhundert*, Marburg 1910.
Solé, J.:*Liebe in der westlichen Kultur*, Frankfurt / M. 1979.
Sombart, N.: "Die schöne Frau" *Der Schein des Schönen*, yay. haz. D. Kamper / C. Wulf, Göttingen 1989.
Sommer, C. M. / T. Wind: *Mode*, Weinheim 1988.
Sommer, P.: *Scharfrichter von Bern*, Bern 1969.
Sontag, S.: "Faszinierender Faschismus", *Frauen und Film*, Aralık 1977.
Soranus v. Ephesos: *Die Gynäkologie*, yay. haz. J. V. Huber, Münih 1894.
–: *Gynaeciorum Libri IV*, yay. haz. I. Ilberg, Leipzig 1927.
Spannaus, G.: "Ernährung und Ess-Sitten bei de Ndau in Südostafrika", *Tribus* 1955.
Specker, H. E.: *Ulm*, Ulm 1977.
–: 29 Haziran 1989 tarihli mektup.
Specker, H. E. / G. Weig: "Die Einführung und Durchführung der Reformation in Ulm", *Die Einführung der Reformation in Ulm*, yay. haz. H. E. Specker / G. Weig, Ulm 1981.
Speert, H.: *Iconographia Gyniatrica*, Philadelphia 1973.
Spieth, J.: *Die Ewe-Stämme*, Berlin 1906.
Spiro, M. E.: *Children of the Kibbutz*, Cambridge 1958.
–: *Kinship and Marriage in Burma*, Berkeley 1977.
–: *Gender and Culture: Kibbutz Women Revisited*, Durham 1979.
–: 17 Aralık 1986 tarihli mektup.
Spitzer, G.: "Die Adolf-Koch-Bewegung", *Arbeiterkultur und Arbeitersport*, yay. haz. H. J. Teichler, Clausthal-Zellerfeld 1985.
–: "Nackt und frei: Die proletarische Freikörperkulturbewegung" *Illustrierte Geschichte des Arbeitersports*, yay. haz. H. J. Teichler / G. Hauk, Bonn 1987.
–: "Der deutsche Naturismus nach dem Zweiten Weltkrieg" *Wir sind nackt und nennen uns Du*, yay. haz. M. Andritzky / T. Rautenberg, Giessen 1989.
Spoehr, A.: *Kinship Systems of the Seminole*, Chicago 1942.
Sprandel, R.: *Mentalitäten und Systeme*, Stuttgart 1972.
–: *Verfassung und Gesellschaft im Mittelalter*, Paderborn 1975.
Staerk, D.: "Gutleuthäuser und Kotten im südwestdeutschen Raum", *Die tadt in der europäischen Geschichte*, yay. haz. W. Besch vd., Bonn 1972.

Stagl, J.: "Die Methodisierung des Reisens im 16. Jahrhundert", *Der Reisebericht*, yay. haz. P. J. Brenner, Frankfurt / M. 1989.
Stampfer, C.: *Geschichte von Meran*, Meran 1889.
Standing Bear, L.: *Land of the Spotted Eagle*, Lincoln 1978.
Stanford, W. B. / E. J. Finopoulos: *The Travels of Lord Charlemont in Greece & Turkey, 1749*, Londra 1984.
Staniland, K.: "Royal Entry into the World", *England in the Fifteenth Century*, yay. haz. D. Williams, Woodbridge 1987.
Stannus, H. S.: "Notes on Some Tribes of British Central Africa", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 1910.
Staudinger, P.: "Zwei Kleidungsstücke aus dem westlichen Sudan", *Internationales Archiv für Ethnographie* 1897.
van den Steenhoven,, G.: "Caribou Eskimo Legal Concepts" *Proceedings of the 32nd International Congress of Americanists*, København 1958.
Stefaniszyn, B.: *Social and Ritual Life of the Ambo of Northern Rhodesia*, Londra 1964.
Stefansson, V.: *Das Geheimnis der Eskimos*, Leipzig 1925.
Stein, L.: "Die Nuba von Fungor", *Kleine Beiträge aus dem Staatlichen Museum für Völkerkunde Dresden* 1978.
Stein, W.: *Akten zur Geschichte der Verfassung und Verwaltung der Stadt Köln im 14. und 15. Jahrhundert*, Cilt II, Bonn 1895.
von den Steinen, K.: *Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens*, Berlin 1894.
Steinhilber, W.: *Das Gesundheitswesen im alten Heilbronn*, Heilbronn 1956.
Stekl, H.: "Sei es wie es wolle, es war doch so schön: Bürgerliche Kindheit um 1900 in Autobiographien", *Glücklich ist, wer vregisst...?*, yay. haz. H. C. Ehalt vd., Viyana 1986.
Stembe, C. H.: *Sexual Racism*, New York 1976.
Stenz, G. M: *Beiträge zur Volkskunde Süd-Schantungs*, Leipzig 1907.
Stenzel, K.: *Die Strassburger Chronik des elsässischen Humanisteen Hieronymus Gebwiler*, Berlin 1926.
Sterly, J.: *Kumo*, Münih 1987.
Stetten, P. V.: *Geschichte des Heil. Röm. Reichs Freyen Stadt Augspurg*, Frankfurt / M. 1743.
Stevenson, R. C.: "The Nyamang of the nuba Mountains of Kordofan", *Sudan Notes and Records* 1940.
–: "Some Aspects of the Spread of Islam in the Nuba Mountains", *Sudan Notes and Records* 1963.
–: *The Nuba People of Korofan Province*, Hartum 1984.
–: 4 Temmuz 1988 tarihli mektup.
Stewart, A. G.: *Unequal Lovers*, New York 1978.
Stieda, L.: "Die Infibulation bei Griechen und Römern"; *Anatomische Hefte* 1902.
Stifter, K. F.: *Die dritte Dimension der Lust*, Frankfurt / M. 1988.
Stobbe, O.: *Die Juden in Deutschland während des Mittelalters*, Braunschweig 1866.
Stoddart, D. M.: "The Role of Olfaction in the Evolution of Human Sexual Biology, *Man* 1986.
Stokstad, M. / J. Stannard: *Gardens of the Middle Ages*, Lawrence 1983.

Stoll, P. / J. Jaeger: *Gynäkologische Untersuchung in der Praxis unter besonderer Berücksichtigung der Krebsvorsorgeuntersuchung*, Münih 1970.
Stoller, R. J.: *Perversion: Die erotische Form von Hass*, Reinbek 1979.
Stolz, I.: *Adiós General Adios Macho? Frauen in Chile*, Köln 1989.
Stone, L.: *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, Londra 1977.
–: *The Past and the Present Revisited*, Londra 1987.
Stoob, H.: "Stadtformen und städtisches Leben im späten Mittelalter" *Die Stadt*, yay. haz. H. Stoob, Köln 1985.
Strasser, P.: "Das Wesen des Menschen ist, dass er keines hat: Über Bedingungen der Möglichkeit einer alle Menschheitskulturen umspannenden Psychiatrie" *Die wilde Seele*, yay. haz. H. P. Dueer, Frankfurt / M. 1987.
Strathern, A.: !Flutes, Birds, and Hair in Hagen", *Anthropos* 1989.
Strathern, M.: *Women in Between*, Londra 1972.
Straus, R.: *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Juden in Regensburg 1453-1783*, Münih 1960.
Strauss, A.: *Spiegel und Masken*, Frankfurt / M. 1968.
Strauss, G.: *Nuremberg in the Sixteenth Century*, Bloomington 1976.
Streck, B.: *Sudan*, Köln 1982.
–: 10 Kasım 1983 tarihli mektup.
Strecker, I.: 5 Mart 1986 tarihli mektup.
Strenge, K. F. v. / E. Devrient: *Die Stadtrechte von Eisenach, Gotha und Waltershausen*, Jena 1909.
Strombeck, H. v.: "Leibzeichen und das rothe Kloster in Braunschweig", *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen* 1860.
Stucky, J. P.: *Der Gebärstuhl*, Zürih 1965.
Sturm, H.: *Eger*, Augsburg 1951.
Sturtevant, E.: *Vom guten Ton im Wandel der Jahrhunderte*, Berlin 1917.
Stycos, J. M: "Birth Control Clinics in Crowded Puerto Rico", *Health, Culture and Community*, yay. haz. B. D. Paul, New York 1955.
Suckale, R.: "Die Regensburger Buchmalerei von 1350-1450", *Regensburger Buchmalerei* yay. haz. F. Mütherch / K. Dachs, Münih 1987.
Sudhoff, K.: *Tradition und Naturbeobachtung in den Illustrationen medizinischer Handschriften und Frühdrucke vornehmlich des 15. Jahrhunderts*, Leipzig 1907.
–: *Ein Beitrag zur Geschichte der Anatomie im Mittelalter*, Leipzig 1908.
–: "Der Micrologus-Text der Anatomia Richards des Engländers", *Sudhoffs Archiv* 127.
Sudo, K.-I.: "Nurturing in Matrilineal Society: A Case Study of Satawal Island", *Cultural Uniformity and Diversity in Micronesia*, yay. haz. I. Ushijima / K.-I. Sudo, Osaka 1987.
Süss, R.: *Hochgericht und Lasterstein*, Freiburg 1980.
Suggs, R. C.: *The Hidden Worlds of Polynesia*, Londra 1963.
–: *Marquesan Sexual Behavior*, New York 1966.
Susruta, Dr.: "Hindu-Erotik in der Gegenwart", *Anthropophyteia* 1911.
Sutton, R. F.: *The Interaction between Men and Women Portrayed on Attic Red-Figure Pottery*, Ann Arbor 1982.

Sweet, W. E.: *Sport and Recreation in Ancient Greece*, Oxford 1987.
Symons, D. / B. Ellis: "Human Male-Female Differences in Sexual Desire", *The Sociobiology of Sexual and Reproductive Strategies*, yay. haz. A. E. Rasa vd., Londra 1989.
Symons, D. J: *Costume of Ancient Greece*, Londra 1987.

Talmon, Y.: *Family and Community in the Kibbutz*, Cambridge 1972.
Tanner, F.: *Die Ehe im Pietismus*, Zürih 1952.
Tardieu, A.: *Étude medico-légale sur les attentats aux mœurs*, Paris 1867.
Tauber, W.: *Das Würfelspiel im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, Frankfurt / M. 1987.
Terroine, A.: "Le roi des ribauds de IHôtel du roi et les prostituées parisiennes", *Revue historique de droit français et étranger* 1978.
Tetzner, F.: *Die Slawen in Deutschland*, Braunschweig 1902.
Thalbitzer, W.: "The Ammassalik Eskimo. 2.1", *Meddelelser om Grønland* 1923
–: "The Ammassalik Eskimo. 4", *Meddelelser om Grønland* 1941.
Theissen, A.: "Das Leben in den Städten", *Berlin in Mittelalter*, yay. haz. G. Saherwala / A. Theissen, Berlin 1987.
Theye, T.: "Fotografien aus China und Japan", *Der geraubte Schatten*, yay. haz. T. Theye vd., Münih 1989.
van Thiel, P. J. J.: "Marriage Symbolism in a Musical Party", *Simiolus* 1968.
Thomas, K.: "The Double Standard", *Journal of the History of Ideas* 1959.
–: "The Rise of the Fork" *New York Times Review of Books*, 9 Mart 1978.
–: *Vergangenheit, Zukunft, Lebensalter*, Berlin 1988.
Thomas, W. I.: *Sex and Society*, Chicago 1907.
Thomas v. Aquin: *Die katholische Wahrheit oder Die theologische Summa*, Cilt VII, yay. haz. C. M. Schneider, Regensburg 1888.
Thompson, J. W.: *Economic and Social History of the Middle Ages*, New York 1959.
Thomson, D.: *Children of the Wilderness*, South Yarra 1984.
Thorbecke, A.: *Die älteste Zeit der Universität Heidelberg, 1386-1449*, Heidelberg 1886.
–: *Statuen und Reformationen der Universität Heidelberg vom 16. bis 18. Jahrhundert*, Leipzig 1891.
Thüngen, W. v.: *Das Sächsische Weichbildrecht nach dem Codex Palatinus Nro. 461*; Heidelberg 1837.
Thuillier, J.-P.: "Les sports dans la civilisation Etrusque", *Stadion* 1981.
Thurneysser zum Thurn, L.: *Nothgedrungens Aussschreiben Mein / Der Herbrottischen Blutschandverkeufferey / Falschs und Betrugs*, Berlin 1584.
Tickner, L.: "The Body Politic: Female Sexuality & Women Artists Since 1970", *Art History* 1978.
–: *The Spectacle of Women: Imagery of the Suffrage Campaign 1907-14*, Londra 1987.
Tinkler, P.: "Learning Through Leisure: Feminine Ideology in Girls Magazines", *Lessons for Life*, yay. haz. F. Hunt, Oxford 1987.
Tischner, H.: "Theodor Kleinschmidts Ethnographische Notizen aus den Jahren 1877/78 über die Bergbewohner von Viti Levu", *Baessler-Archiv* 1966.

Tobias, P. V.: "The San: An Evolutionary Perspective", *The Bushman*, yay. haz. P. V. Tobias, Cape Town 1978.
Tobler, A. / E. Lommatzch: *Altfranzösisches Wörterbuch*, Berlin 1915 vd.
Tobler, G.: "Beiträge zur bernischen Geschichte des 15. Jahrhunderts", *Archiv des Historischen Vereins des Kantons Bern* 1886.
Tönz-Leitich, K.: "Laster- und Unsittenverbote der Frühneuzeit", *Österreich in Geschichte und Literatur* 1970.
Topper, U.: "Beobachtungen zur Kultur der Kalaş (Hindukuş)"; *Zeitschrift für Ethnologie* 1977.
Trexler, R. C.: "La prostitution florentine au XVe siècle"; *Annales* 1981.
Trudgill, E.: *Madonnas and Magdalens*, Londra 1976.
Truswell, A. S. / J. D. L. Hansen: "Medical Research Among the !Kung", *Kalaharri Hunters-Gatherers*, yay. haz. R. B. Lee / I. DeVore, Cambridge 1976.
Tucker, M. J.: "Das Kind als Anfang und Ende: Kindheit in England im 15. und 16. Jahrhundert", *Hört ihr die Kinder weinen*, yay. haz. L. DeMause, Frankfurt / M. 1977.
Turner, B. S.: *Medical Power and Social Knowledge*, Londra 1987.
Turner, C. W.: "Vom Islam und seiner Heilkunde", *Ciba Zeitschrift* 1934.

Uitz, E.: "Zur Darstellung der Stadtbürgerin, ihrer Rolle in Ehe, Familie und Öffentlichkeit in der Chronistik und in den Rechtsquellen der spätmittelalterlichen deutschen Stadt", *Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus* 1983.
Ulf, C.: "Die Einreibung der griechischen Athleten mit Öl", *Stadion* 1979.
Ullmann, M.: *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970.
Ulrich, A.: *Bordelle, Strassenprostitution und bürgerliche Sittlichkeit in der Belle Epoque*, Zürih 1985.
Ungerer, T.: *Schutzengel der Hölle*, Zürih 1986.
Ungers, L. / O. M. Ungers: *Kommunen in der Neuen Welt*, Köln 1972.
Unschuld, P. U.: *Medizin in China*, Münih 1980.
Unwin, J. D.: *Sex and Culture*, Londra 1934.
van Ussel, J.: *Intimität*, Giessen 1979.

Vahness, H.: "Einiges über Sitten und Gebräuche der Eingeborenen Neu-Guineas", *Zeitschrift für Ethnologie* 1900.
Vale, M.: *The Gentlemans Recreations*, Cambridge 1977.
Valerius Maximus: *Sammlung merkwürdiger Reden und Thaten*, yay. haz. F. Hoffmann, Cilt V, Stuttgart 1829.
Vallentin, A.: *Leonardo da Vinci*, New York 1952.
Vanoverbergh, M.: "Negritos of Northern Luzon Again", *Anthropos* 1929.
–: "Dress and Adornment in the Mountain Province of Luzon", *Publications of the Catholic Anthropological Conference*, Washington 1929.
–: "Negritos of Eeastern Luzon, Part I", *Anthropos* 1937.
–: *The Isneg*, Washington 1938.
Vanstone, J. W.: *Point Hope*, Seattle 1962.
Vatter, E.: *Ata kiwan*, Leipzig 1932.

Vauchez, A.: "Une campagne de pacification en Lombardie autour de 1233", *Mélanges darchéologie et dhistoire* 1966.
Veith, I.: "The Beginnings of Modern Japanese Obstetrics", *Bulletin for the History of Medicine* 1951.
–: "Kunst und Medizin im fernen Osten und im Orient", *Kunst und Medizin*, yay. haz. H. Schadewaldt vd., Köln 1967.
–: "The History of Medicine Dolls and Foot-binding in China"; *Clio Medica* 1980.
Verdier, P.: "Woman in the Marginalia of Gothic Manuscripts and Related Works", *The Role of Women in the Middle Ages*, yay. haz. R. T. Morewedge, Albany 1975.
Verdier, Y.: *Drei Frauen*, Stuttgart 1982.
Vetter, R.: *Heidelberga deleta*, Heidelberg 1989.
Vevey, B. de: *Les sources du droit du canton de Fribourg*, Cilt II, Aarau 1932; Cilt IV, 1938.
Vicedom, G. F. / H. Tischner: *Die Mbowamb*, Cilt I, Hamburg 1948.
Viefhues, H.: "Arzt und Patient im England des 14. Jahrhunderts", *Der Arzt*, yay. haz. G. Buchlolz vd., Köln 1985.
Vigarello, G.: *Wasser, Seife, Puder und Parfüm*, Frankfurt / M. 1988.
Villas-Bôas, O. / C. Villas-Bôas: *Xingu: The Indians, Their Myths*, Londra 1974.
Villas-Bôas, O. / C. Villas-Bôas / M. Bissiliat: *Xingu*, Münih 1979.
Vinnai, G.: *Das Elend der Männlichkeit*, Reinbek 1977.
Vock, W. E. / G. Wulz: *Die Urkunden der Stadt Nördlingen*, 1400-1435, Augsburg 1965.
Voges, D.-H.: *Die Reichsstadt Nördlingen*, Bonn 1972.
Vogler, E.: "Die Europäer entdecken die Osterinsel", *1500 Jahre Kultur der Osterinsel*, yay. haz. H.-M. Esen-Baur, Mainz 1989.
Vogt, H.: *Medizinische Karikaturen von 1800 bis zur Gegenwart*, Münih 1960.
Vogt, J.: "Von der Gleichwertigkeit der Geschlechterin der bürgerlichen Gesellschaft der Griechen", *Sexualität un Erotik in der Antike*, yay. haz. A. K. Siems, Darmstadt 1988.
Vogtherr, F.: *Geschichte der Stadt Ansbach*, Ansbach 1927.
Vorwahl, H.: "Die Sexualität im Hochmittelalter", *Janus* 1933.
Vovelle, M.: *La mort et loccident*, Paris 1983.
Vrbka, A.: *Das Municipalrecht der Stadt Znaim 1532*, Znaim 1931.
de Vries, A.: *Dictionary of Symbols and Imagery*, Amsterdam 1974.

Wackernagel, R.: *Geschichte der Stadt Basel*, Cilt II, Basel 1916.
Wagley, C.: "Champukwi of the Village of the Tapirs", *In the Company of Man*, yay. haz. J. B. Casagrande, New York 1960.
–: *Welcome of Tears*, New York 1977.
Wagner, P.: "Eros Goes West: European an Homespun Erotica in Eighteenth-Centry America", *The Transit of Civilization from Europe to America*, yay. haz. W. Herget / K. Ortseifen, Tübingen 1986.
Walde-Waldegg, H. v.: "Notes on the Indians of the Llanos of Casanare and San Martín", *Primitive Man* 1936.
Walk, L.: "Die ersten Lebensjahre des Kindes in Südafrika", *Anthropos* 1928.

Walkowitz, J. R.: *Prostitution and Victorian Society*, Cambridge 1980.
Walther, S.: "Die junge Mutter", *Elisabeth von Österreich*, yay. haz. S. Walther, Viyana 1986.
Walz, D.: "FalkenjagdFalkensymbolik" *Codex Manesse*, yay. haz. E. Mittler / W. Werner, Frankfurt / M. 1988.
Wannenburgh, A. / P. Johnson / A. Bannister: *Buschmänner*, Hannover 1979.
Wapnewski, P.: *Waz ist minne*, Münih 1979.
van Warmelo, N. J. / W. M. D. Phophi: *Venda Law*, Cilt II, Pretoria 1948.
Watson, L. C.: "Marriage and Sexual Adjustment in Guajiro Society" *Ethnology* 1973.
Watson, P. F.: *The Garden of Love in Tucan Art of the Early Renaissance*, Philadelphia 1979.
Weber, B.: *Historisch-topographisches Lexikon der Stadt Bern*, Bern 1976.
Weber, D.: *Geschichtsschreibung in Augsburg*, Augsburg 1984.
Weber, H.: "Baden in Köln", *Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins* 1975.
Weber-Kellermann, I.: *Landleben im 19. Jahrhundert*, Münih 1987.
Weck, W.: *Heilkunde und Volkstum auf Bali*, Denpasar 1976.
Weckbach, H.: "Ein Scharfrichter wirt Arzt", *Schwaben und Franken*, Temmuz 1987.
Wedgwood, C. H.: "Women in Manam", *Oceania* 1937.
Wehrhahn-Strauch, L.: "Affe", *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, Cilt I, yay. haz. E. Kirschbaum, Roma 1968.
Weinberg, M. S.: "The Nudist Management of Respectability", *Deviance*, yay. haz. E. Rubington / M. S. Weinberg, New York 1981.
Weindler, F.: *Geschichte der gynäkologisch-anatomischen Abbildung*, Dresden 1908.
–: *Geburts- und Wochenbettdarstellungen auf altägyptischen Tempelreliefs*, Münih 1915.
Weinhold, K.: *Die deutschen Frauen in dem Mittelalter*, Cilt III, Viyana 1882.
–: "Der Wettlauf im deutschen Volksleben", *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* 1893.
Weininger, O.: *Geschlecht und Charakter*, Viyana 1921.
Weinrich, J. D.: *Sexual Landscapes*, New York 1987.
Weinsberg, H. v.: *Das Buch Weinsberg*, Cilt I, yay. haz. K. Höhlbaum, Leipzig 1886, Cilt IV, yay. haz. F. Lau, Bonn 1898.
Weiss, L.: *Verfassung und Stände im alten Zürich*, Zürih 1938.
Weisser, M.: "Crime and Punishment in Early Modern Spain", *Crime and the Law*, yay. haz. V. A. C. Gatrell vd., Londra 1980.
Wellin, E.: "Water Boiling in a Peruvian Town", *Health, Culture and Community*, yay. haz. B. D. Paul, New York 1955.
Wells, B. W. P.: *Body and Personality*, Londra 1983.
Welter, B.: *Dimity Convictions*, Atina 1976.
Welti, F. E. / W. Merz: *Die Rechtsquellen des Kantons Aargau*, Cilt II, Aarau 1899.
Wendt, H.: *Geschichte des Welfenfürstentums Grubenhagen, des Amtes und der Stadt Osterode*, yay. haz. J. Leuschner, Hildesheim 1988.
Wenk, S.: "Aufgerichtete weibliche Körper", *Inszenierung der Macht*, yay. haz. K. Behnken vd., Berlin 1987.
Wenninger, M. J.: "Zum Verhältnis der Kölner Juden zu ihrer Umwelt im Mittelalter", *Köln und das rheinische Judentum*, yay. haz. J. Bohnke-Kollwit vd., Köln 1984.

Wernich, A.: *Geographisch-medicinische Studien nach den Erlebnissen einer Reise um die Erde*, Berlin 1878.
Wessing, P.: *Cosmology and Social Behavior in a West Javanese Settlement*, Ann Arbor 1984.
Westenrieder, N.: *Deutsche Frauen und Mädchen!*, Düsseldorf 1984.
Westphal, H.: *Die Liebe auf dem Dorf*, Braunschweig 1988.
Westphal, Maj.: *Geschichte der Stadt Metz*, Cilt I, Metz 1875.
Wettstein, O. V.: "Auszug aus den Tagebuchnotizen der österreichischen Expedition nach Kordofan", *Eine Studienfahrt nach Kordofan*, yay. haz. C. Meinhof, Hamburg 1916.
Weule, K.: *Negerleben in Ostafrika*, Leipzig 1909.
Wex, M.: *Weibliche und männliche Körpersprache als Folge patriarchalischer Machtverhältnisse*, Hamburg 1979.
–: " Weibliche und männliche Körpersprache im Patriarchat" *Feminismus*, yay. haz. L. F: Pusch, Frankfurt / M. 1983.
Whiting, J. W. M.: *Becoming a Kwoma*, New Haven 1941.
Widemann, J.: *Regensburger Urkundenbuch*, Cilt I, Münih 1912.
Wiessner, E.: "Heinrich Wittenwiler: Der Dichter des Ringes", *Zeitschrift für deutsches Altertum und Literatur* 1927.
Wiggershaus, R.: *Frauen unterm Nationalsozialismus*, Wuppertal 1984.
Wikan, U.: "Public Grace and Private Fear: Gaiety, Offense, and Sorcery in Northern Bali"; *Ethos* 1987.
Wilbertz, G.: *Scharfrichter und Abdecker im Hochstift Osnabrück*, Osnabrück 1979.
Wilhelm, J. H.: "Die !Kung-Buschleute", *Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig* 1953.
Wilke-Launer, R. / E. Launer: "Sexotik: Biedermann im Paradies" *Exotische Welten, Europäische Phantasien*, yay. haz. H. Pollig vd., Stuttgart 1987.
Wille, J.: "Das Tagebuch und Ausgabenbuch des Churfürsten Friedrich IV. Von der Pfalz"; *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1880.
Williams, C. H.: *English Historical Documents, 1485-1558*, Londra 1971.
Williams. F. E.: *Orokaiva Society*, Oxford 1930.
Williams, R. G.: "Eskimo Value Persistance in Contemporary Acculturation", *Le peuple esquimau aujordhui et demain*, yay. haz. J. Malaurie, Lahey 1973.
–: *Eskimo Underground*, Uppsala 1974.
Williams-Hunt, P. D. R.: *An Introduction to the Malayan Aborigines*, Kuala Lumpur 1952.
Willmann, J.: "Die Strafgerichtsverfassung der Stadt Freiburg im Breisgau bis zur Einführung des neuen Stadtrechts (1520)", *Zeitschrift der Gesellschaft für Beförderung der Geschichts-, Altertums- und Volkskunde von Freiburg* 1917.
Willoghby, C. C.: "Dress and Ornaments of the New England Indians", *American Anthropologist* 1905.
Wilson, A.: "Participant or Patient? Seventeenth Century Childbirth from the Mothers Point of View", *Patients and Practitioners*, yay. haz. R. Porter, Cambridge 1985.
Winckelmann, O.: "Zur Kulturgeschichte des Strassburger Münsters im 15. Jahrhundert", *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 1907.

Windecke, E.: *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, yay. haz. W. Altmann, Berlin 1893.
–: *Leben Kaiser Sigmunds*, yay. haz. Dr. v. Hagen, Berlin 1899.
Winkel, H.: "Der Schwarze Tod: Folgen für Stadt und Land", *Die alte Stadt* 1989.
Winkelmann, E.: *Urkundenbuch der Universität Heidelberg*, Cilt II, Heidelberg 1886.
Wnter, A.: "Studien zur sozialen Situation der Frauen in der Stadt Trier nach der Steuerliste von 1364: Die Unterschicht", *Kurtrierisches Jahrbuch* 1975.
Winter, G.: *Das Wiener-Neustädter Stadtrecht des XIII. Jahrhunderts*, Viyana 1880.
Wirth, J.: *La jeune fille et la mort*, Cenevre 1979.
Wirz, P.: *Die Marind-anim von Holländisch-Süd-Neu-Guinea*, Cilt I, Hamburg 1922.
–: "Die Ena", *Zeitschrift für Ethnologie* 1952.
Wissell, R.: *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*, Cilt I, Berlin 1929.
Witkowski, G.-J.: *Les seins à léglise*, Paris 1907.
–: *Lart profane à léglise: France*, Paris 1908.
Wittgenstein, L.: "Zettel", *Schriften*, Cilt V, Frankfurt / M. 1970.
Wittmer, C.: "Bains et baigneurs à Strasbourg au Moyen Age", *Cahiers alsaciens d Archéologie, dArt et dHistoire* 1961.
Wolbert, K.: *Die Nackten und die Toten des Dritten Reichs*, Giessen 1982.
Wolf, M.: *Women and the Family in Rural Taiwan*, Stanford 1972.
Wollf, P.: *Automne du Moyen Age ou printemps des temps nouveaux?*, Paris 1986.
Wollasch, H.-J.: *Inventar über die Bestände des Stadtarchivs Villingen*, Cilt I, Villingen 1970.
Wolpers, T.: "Bürgerliches bei Chaucer", *Über Bürger, Stadt und städtische Literatur im Spätmittelalter*, yay. haz. J. Fleckenstein / K. Stackmann, Göttingen 1980.
Woltering, H.: *Die Reichstadt Rothenburg o. d. T. und ihre Herrschaft über die Landwehr*, Rothenburg 1965.
Wondrák, E.: "Die Anfänge der chirurgischen und geburtlichen Ausbildung in Mähren", *Festschrift Erna Lesky*, yay. haz. K. Ganzinger vd., Viyana 1981.
Wood, A. D.: "The Fashionable Diseases: Womens Complaints and Their Treatment in 19th-Century America" *Clios Consciousness Raised*, yay. haz. M. S. Hartmann / L. Baner, New York 1974.
Wouters, C.: Informalisierung und der Prozess der Zivilisation", *Materialien zu Norbert Elias Zivilisationstheorie*, yay. haz. P. Gleichmann vd., Frankfurt / M. 1977.
Wunder, G.: "Unterschichten der Reichstadt Hall", *Gesellschaftliche Unterschichten in den südwestdeutschen Städten*, yay. haz. E. Maschke / J. Sydow, Stuttgart 1967.
Wurmser, L.: *The Mask of Shame*, Baltimore 1981.
Wustmann, E.: *Karajá*, Radebeul 1965.
Wustmann, G.: "Frauenhäuser und freie Frauen in Leipzig im Mittelalter", *Archiv für Kulturgeschichte* 1907.

Yamashita, M. S. / D. Lee: "Japans Last Frontier: Hokkaido", *National Geographic* 1980.
Young, J. H.: "James Blundell 81790-1878" *Medical History* 1964.

Zacher, C. K.: *Curiosity and Pilgrimage*, Baltimore 1976.

Zanker, R.: *Geliebtes altes Stuttgart*, Stuttgart 1963.
Zarncke, F.: *Der deutsche Cato*, Leipzig 1852.
Zeeden, E. W.: *Deutsche Kultur in der frühen Neuzeit*, Frankfurt / M. 1968.
Zerries, O.: *Waika*, Münih 1964.
Zglinicki, F.: *Kallipygos und Äskulap*, Baden-Baden 1972.
–: *Die Uroskopie in der bildenden Kunst*, Darmstadt 1982.
–: *Geburt*, Braunschweig 1983.
Zillmann, D.: *Connections Between Sex and Aggression*, Hillsdale 1984.
Zimmermann, H.-J.: "Der alte Affe zu Heidelberg", *Der Heidelberger Brückenaffe*, yay. haz. W. Weber, Heidelberg 1979.
Zinsli, P.: "Nicklaus Manuel als Schriftsteller", *Archiv des Historischen Vereins des Kantons Bern* 1980.
Ziolko, H. U. / I. Hoffmann: "Genitale Selbstbeschädigung bei Frauen", *Psycchiatrica Clinica* 1977.
Zotter, H.: *Antike Medizin: Die medizinische Sammel-Handschrift Cod. Vindobonensis 93*, Graz 1980.
Zschunke, O.: *Konfession und Alltag in Oppenheim*, Wiesbaden 1984.
Zude, W.: "Nackkultur und Vita sexualis", *Zeitschrift für Sexualwissenschaft* 1916.
Zuesse, E. M.: *Ritual Cosmos*, Atina 1979.
Zwang, G.: *Die Erotik der Frau*, Basel 1968.
Zwerneman, J.: "Überlegungen zum Ursprung der Kleidung", *Verhaltensforschung in Österreich*, yay. haz. O. Koenig, Viyana 1983.

Konu Dizini

Adamitler 384.
âdet kanaması 337.
ahlaksızlık 33, 36, 52, 87, 168, 244, 306, 334, 389, 393-394, 415.
ahtapot 184, 193, 359, 377.
akrabalık bağı 18.
Altın Çağ 125, 182.
anal ilişki 170, 210, 302, 324, 391, 421.
anatomi 30-31, 52, 64, 76-77, 100, 208-209, 309, 326-327, 389, 465, 468, 478, 482, 484, 487, 490.
anilingus 421.
Anorexia nervosa 178.
Aşk bahçesi 233.
Aşk kalesi 240-241, 388.
ay tanrıçası 386.
az gösterme 423.

badehr 383, 384.
Bakire Meryem 268.
banyolar 16, 220, 226, 228-229, 232, 237, 245, 279, 299, 337, 382-385, 395-396, 401, 404, 410, 412, 421, 428.
beden kılları 370, 430.
bedensel utanç 224, 285, 381.
bekaret kemeri 344.
bel 26, 32, 36, 39, 40, 44, 50, 64, 68, 71, 73, 75, 83-84, 88-89, 106, 123, 150, 170, 189, 210, 214, 253-254, 297, 307.
berberler 23, 101, 315, 326.
bide 367.
bikini 424.
bilgi 14, 30, 63, 72, 76.
bilgi edinme 97, 291.
bolluk toplumu 217.
boşalma 302, 366, 371, 392.
boşanma 338, 384.
bruoch 75, 78, 383-384.
budala bakire 232.
büyücülük 75, 116.

cadılar 319, 386.
cellat 260-261, 271, 325, 398, 409, 412-414, 421.
cerrahlar 50, 58, 101, 325-326.
cezalar 255, 262, 306, 310, 389, 398, 400.

cinsel birleşme 25, 70, 124, 129, 145, 150, 153, 159, 162-163, 167, 170-171, 179, 185, 187, 215-216, 254-255, 326, 349, 357, 361-362, 365, 367, 369, 376, 380, 388.
Cinsel birleşme taslağı 171.
cinsel halüsinasyon 312.
cinsel uyarılma 92, 134, 281.
cinsel zevk 229, 361.
cunnilingus 174, 176, 180, 182, 187, 189, 192, 195, 209, 302, 362, 363-364, 367-369, 371, 374, 376.

çalgıcılar 237, 238, 239, 259, 387.
çark 301, 415.
çoban 95, 152, 217, 319, 387, 397.
çocuk bakıcısı kızlar 303.
çıplak modeller 33.
çıplaklık 119, 132, 157-158, 169, 216, 224, 277, 281, 283, 285-286, 288-289, 303, 339, 343, 354, 379, 381, 423-426.

darağacı 260, 326, 413.
dekolte 169, 197, 235, 242-343.
Demeter Khamyne 278.
"denizcinin sevgilisi" 210.
dildo 37, 302.
doğum koltuğu 56, 58, 82.
doğum sancıları 26, 49, 94, 307, 332, 336.
doğum yatağı 57.
doğumhane 26, 310.
Domina 336.
dövme 189, 190-191, 246, 428.
dürtü modellemesi 297.
düzüşmek 166, 388.

ebe 33, 43-44, 50-51, 55, 59, 60-61, 63, 81, 82, 84, 86, 90, 96, 112, 307, 309, 314, 316-317, 321, 323, 325, 328, 333, 336.
ebelik kitabı 53, 63.
edep kılları 173, 176, 178-179, 198, 309, 330, 420, 427.
Ensest 362.
ereksiyon 133, 195, 219, 236, 340, 369, 376, 430.
erkek ebeler 32-33, 45, 50, 52, 57, 309, 311, 315, 329.
erkek genital organları 116, 171, 174, 380.
erkekliğini kanıtlama ritüeli 394.
erotik dans 123.
eter 311.
evlilik 118, 119, 121, 122, 185, 255-256, 288-289, 295, 313, 326, 339, 357, 387, 394, 398, 407, 409, 414, 428.
evrim kuramı 13, 277, 304-305.

faşing oyunları 273-274.
Face to Face Society 464.
fahişeler 17, 36-37, 55, 92, 127, 129-130, 137, 164-166, 188, 196, 200-202, 229, 234, 236-237, 239, 243-249, 251-265, 269-271, 273, 311-312, 316, 330, 342-343, 356-358, 367, 371-372, 374, 385, 387-393, 395-397, 399-401, 403-407, 409-424.
fellatio 180, 187, 302, 357, 363, 364, 367, 371, 376.
feministler 37, 134, 216, 312.
ferç dudakları 43, 46, 93, 126, 141, 143-146, 148, 160, 170-171, 175, 178, 180, 189-190, 192-194, 196, 200-202, 205, 271, 288, 314, 337, 341, 346-349, 351, 360, 362, 368, 371, 373-374, 376, 429.
Fin Saunası 219.
Floralien 269.

gece gezginleri 246.
gece sürüngenleri 136, 344.
gecelik 223, 336.
Geç Paleolitik 301.
genel kadınlar 251-257, 259, 260-261, 265, 269-274, 343, 389, 395, 399, 403, 405-409, 412-414, 416, 419.
genel kavramlar 14, 301.
gezgin kadınlar 166, 237, 251, 266, 390, 403, 413, 415.
giysiler 44, 67, 100, 102-103, 106, 120, 156-158, 161, 221, 254, 259, 270, 275-277, 282, 288, 291, 317, 337, 341, 354-355, 360, 365, 375, 379, 381, 384, 389, 399, 402, 406, 410, 414, 423, 427, 432.
görecilik, 14, 16.
grup seksi 302.
gül 161, 271, 387, 420-421.
gülmek 293.
güzellik 155, 169, 191, 196, 205, 281-282, 359.
Gymnasium 275, 277, 278, 280, 289, 411, 425, 443.

hacılar 243, 402.

hademe 175, 412, 413, 414.
hadımlar 360.
halk dini 306.
hamam 196, 258, 322, 410.
hamilelik 67, 86, 98, 100-102, 121-322, 333.
hastabakıcılar 308, 325.
hastane 33-34, 36, 73, 75, 87, 93, 112, 268, 309, 330, 342, 413.
hayalet bebekler 32, 309.
hieros gamos 162-163.
hotoz 400, 415.
hussegke 100.

"ırk ayıbı" 408.
ırkçılık 366.
ırza geçmek 245, 372, 394.

içselleştirme 135.
iffetperestlik 379, 424.
inanç 224, 323, 368, 421.
intihar 65, 148, 161, 197, 296, 413, 432.
işeme 96, 302, 369.
işkence 27, 174, 223, 415.

jinekolog 23, 26-27, 36, 42-43, 45-46, 63, 85-86, 88-90, 105-106, 108-111, 114, 169, 194, 196, 209, 314, 328-329, 335-336, 371.
jinekolojik koltuk 209.
Johannis günü 272.

kadın ayakları 344.
kadın hekimler 28, 74-75, 82, 108, 309, 328.
kadınlar evi 248, 251, 255-256, 258, 267, 399, 402, 406-409, 412.
Kadınların Tıp Okuması 23.
kafa avı 365.
kalfalar 20, 256, 274, 305, 408-410.
Kalvinist 388, 397.
Karşı Reformasyon 382, 394.
kara kurbağa 360.
kastrasyon 173.
kauri 116, 183-184, 365.
kavgalar 251, 268, 410, 418.
Kent duvarı 401, 410.
kibar fahişeler 367, 422.
Kibbutz 222-225, 483, 486.
klitoris 43, 46, 76, 108, 112, 144, 146, 170, 175, 178-180, 185-186, 189, 193, 202, 205, 208-210, 288, 313-314, 326, 360, 362, 368, 371, 373, 429.
kloroform 45, 311.
koşular 272-273, 275, 421, 424.
Koitus 376.
koitus 340, 367.
köpek 77-78, 237, 239, 276, 291, 293.
korse 98, 112, 315, 335, 416.
kraliyet 59.
kuş kafesi 242, 388.
kuşkucu 16.
kumar 398, 413-414.
kurtizanlar 392, 422.
Kutsal Bakire 267.
kış 159, 198, 208, 343, 371, 420.
kıskançlık 86, 156, 294, 316, 336, 356.

lastik eldivenler 35, 111, 335.
lavman 38, 75, 324-325, 369.
lezbiyen 360.
loncalar 19, 256, 274, 387, 409.
Luxuria 175, 234, 420.
lüks yasaları 19, 306.

mahrem hijyeni 187.
Marksizm 294.
maymun 83, 234-237, 239, 376, 386.
meme başları 126, 169, 175, 186, 235, 358, 426.
memeler 53, 64, 67, 77, 88, 115, 140, 143, 157, 169-171, 174-175, 178, 188, 194, 201, 207, 221, 223, 232-233, 235, 245, 254, 258, 259-260, 264, 269, 274, 276, 309, 323, 329, 350, 353, 358, 365, 374, 377, 379, 383, 402, 424-425, 427, 429.
merhem 268.
mesane taşı ameliyatları 83.
metafizik 14.
meyhaneci kız 255, 392.
midye 160, 182-184, 198, 210, 365.
mikrop bulaştırma 335.
misyoner gömlekleri 354-355.
mons veneris 194.
muhabbet tellalı 400, 406-407, 411.
mum kızları 411.

nabzını ölçmesine 85.
namussuzluk 129, 235, 273, 305, 310, 325, 363, 385, 401, 405-406, 416.
narkoz 46, 312.
Nasyonal Sosyalizm 282.
natırlar 250, 410.

nazar 334.
nominalizm 14.
nüdistler 134, 337, 343-344.
nüfus dalgalanması 20.

oğlancılık 96, 244, 245, 261, 280, 360, 393, 421.
ontoloji 14, 301.
Orgazm 185.
orgazm 93, 110, 312, 321, 340, 373, 388.
oyuncu kadınlar 392.

öpmek 182, 209, 302.
örtmek 108, 117, 125, 141, 157, 193, 220, 316, 339, 353, 358.
Özcülük 301.
"özdeş olmayan" 14.
özel alan 8, 215, 216-217, 377, 378.

partner değişimi 357.
partner ilişkisi 215.
Peep-Show 207, 263, 373, 392.
penis 160, 172, 278, 340, 354, 358, 361, 371-372, 380, 425, 429.
penis başı 146, 160, 185, 278, 289, 425.
Penis captivus 366.
penis kılıfları 116.
Perizoma 278, 424.
pessar 64, 321.
pezevenkler 164, 234, 237, 390-391, 399, 411.
Pietistler 175.
Pornografi 377.
pornografi 53, 212, 282, 316, 372, 377, 394.

rahim 26, 38, 51, 111, 175, 314.
rasgele eşlerle yapılan cinsel ilişki 386.
remedium concupiscentiae 393.
ruhlardan korkma 337.

saç 315, 400-405.
Satirler 425.
sezaryen 319, 329.
Skopzeler 175.
sodomi 170, 245, 358, 390.
sonda 170, 313, 329.
sosyal denetim 8, 18, 21, 244.
sömürgecilik 12-13.
spekulum 32, 35-38, 63, 93, 309, 312, 329, 458.
Stalinist 217, 427.
striptiz 106, 200, 203, 208, 374, 388.
subligar 276.
Summerhill okulu 219.
sünnet 193-194, 288, 289, 338, 359-360, 366, 368, 425, 429, 430.
sünnet derisi 161, 278, 281, 289, 425.
Syphilis 473.

Şeytan 55, 74, 172, 180, 182, 235, 243, 361, 386-387, 424.
şizofren 378.
şahin 233-234.
şaka ilişkisi 296.
şamanlar 294, 296.
şarkı yarışması 295-296, 432.

tamponlar 370.
teşhir direği 399-400, 405, 411.
teşhirci 343.
teşhis bebekleri 85.
testisler 189, 198, 218, 358, 361-362.
ticaret 20, 258, 401.
toprak boya 288-289, 430.
transseksüel 357.
tüketim toplumu 8.

utanç 12, 15, 17, 23, 25, 28, 36-37, 43, 45, 47, 49-50, 53, 55, 57-58, 81, 86-87, 91, 100, 108, 111, 114-116, 122, 125, 136, 145-146, 148, 156-157, 160, 163, 168, 169, 175, 193, 214-215, 217, 220, 222, 224-245, 254, 259, 281-282, 285, 292, 302-303, 307-308, 314, 330, 335-336, 375-377, 381, 383, 406.
uygarlaşma 12-13, 15, 279, 290, 358, 388.

vajina 24-25, 34, 46, 64, 71, 76, 81-84, 86, 88, 90-91, 93, 108-109, 111, 116, 123, 130, 146, 166, 174-175, 177, 179-180, 184-185, 189, 193-194, 201-202, 209-210, 313-314, 321, 323, 329, 335-336, 344, 354, 359, 361-362, 365, 366, 369-371, 374-376, 388, 408.
vagina dentata 461.
vajinal akıntılar 337, 362, 370.
vajinal muayene 84, 108, 169, 323, 329.
Vanitas 386.
Vanitas bahçesi 233.
veba 20, 271, 306, 402.

Vestalya kadınları 360.
vulva 43, 52, 57, 69, 71, 76, 81, 87-88, 90, 93, 108-109, 117-120, 122-123, 125, 130, 141, 144, 148, 159, 161, 168-196, 198-203, 207, 209, 211-212, 214, 271, 287-288, 321, 323, 330-331, 336-339, 346, 348-351, 354, 358-363, 365-367, 369-371, 373-377, 380, 388, 419-420, 427-428, 444-457, 477.

yaş sınıfı 289.
yabanıl 18, 218, 384, 427.
Yahudiler sokağı 249, 401.
Yapay dölleme 113.
yumurtlama 214, 376.
Yunan atletizmi 278, 425, 430.

zanaat 18, 19, 20, 256, 274, 305, 385, 394, 409, 410, 419.
zifaf gecesi 77, 295.
zina 150, 239, 255, 306, 338, 343, 382, 386, 398, 415.

Etnik Dizin

Abiponlar 350.
'Afarlar 332.
Afganistanlılar 85.
Afitti Nubaları 428.
Agtalar 330.
Ainular 345.
Aivilikler 431.
Akanlar 193.
Akhalar 345.
Aloresler 363.
Ambolar 345.
Amharalar 332.
Angami-Nagalar 183.
Angmagssalik 296.
Anuaklar 339.
Anyanjalar 338.
Aorikanlar 151.
Apaçiler 96, 192.
Arandalar 185, 362, 376.
Araplar 179, 293, 349, 431.
Aruaklar 144, 345.
Asmatlar 381.
Assiniboineler 136.
Aşağı Bavyeralılar 333.
Ata Kiwanlar 140, 332-333, 337, 363.
Awlad 'Aliler 103.
Awlad Na'il 419.
Ayomlar 137.
Ayoreolar 94.
Azandeler 179, 333.

Baegular 149, 151.
Bagesular 339.
Baigalar 363.
Bainingler 345.
Bajau Lautlar 380.
Bakereweler 332.
Bakweriler 179, 343.
Bakweseler 339.
Balinezyalılar 8.
Balonglar 179.
Bariler 350.
Baruyalar 333, 363.
Bedeviler 193.
Bergdamalar 101.
Bimin-Kuskusminler 365.

Bizanslılar 64.
Bomvanalar 92.
Bongular 150.
Boralar 350.
Boranalar 366.
Bororólar 348.
Bozkır Kızılderilileri 16.
Bugotular 150.
Bulsalar 123, 339.
Burgonyalılar 332.
Bushonglar 394.

Carajálar 148, 350.
Çeyenler 162, 330, 424.
Chaggalar 338, 345, 365.
Chiricahua Apaçileri 184.
Chol-Mayalar 192.
Chugachlar 432.
Crowlar 88.

Çingeneler 392.
Çinliler 332, 377.

Dağ Eskimoları 297.
Daniler 337, 380.
Danlar 346.
Desanalar 96.
Dilling Nubaları 428, 429.
Dimeler 366.
Dinkalar 120.
Djukalar 366.
Dogonlar 332.
Dusunlar 365.

Efikler 150, 338.
Eipolar 88, 118.
Ellice Adaları 159.
Endülüs 84.
Engadinli 336.
Eski Mısırlılar 193, 386.
Eski Yunanlılar 275-276, 281, 285, 289, 412, 424-426.
Eskimolar 17, 291, 292, 294, 297, 377, 427, 432.
Etrüskler 425.
Eweler 339.

Fanglar 345.
Faraulipler 189.
Faslılar 179.
Filistinliler 271, 332.
Flamanlar 245.

Gallalar 366.
Gandalar 350.
Gendeler 103.
Germenler 327.
Gilbert Adalılar 368.
Göl Dayakları 345.
Gonjalar 332.
Great Whale River Eskimoları 292, 431.
Guajirolar 363.
Guayakiler 347.
Gururumbalar 380.
Gusiiler 380.

Hadzalar 380.
Haidalar 377.
Hamarlar 149.
Hararlar 366.
Hawaiililer 160, 163.
Hererolar 141.
Himalar 339.
Hintliler 92, 93.
Hopiler 192, 193.
Hualar 350.
Hukweler 341.
Humli-Khyampalar 330.
Hutular 381.

Ibanlar 345.
Ibibiolar 363.
Ibolar 338.
Ifaluk Adalılar 116.
Ifuagolar 137.
Igbolar 339.
Igorotlar 137.
Ingalikler 345.
Inguralar 142.
Inupiaqlar 431.
Isnegler 331.
Itesolar 380.

İlalar 365.
İsviçreliler 7, 8, 156.

Jaleler 380.
Japonlar 183, 196, 199, 201, 210, 370, 372.
Javalılar 330, 371, 412.
Jurlar 121.

Kagwahív1er 346.
Kajanlar 345.
Kalaşlar 365.
Kalapalolar 349.
Kalingalar 137.
Kaluliler 96, 362.
Kamanugular 376.
Kamayurálar 349.
Karadjeriler 142.
Karibu Eskimolan 432.
Kaskalar 363.
Kavirondolar 122.
Keewatinler 293, 295.
Keman Engalar 344.
Kikuyular 351.
Kipsikiler 348.
Kirdiler 348.
Kobéualar 148.
Kobuk Nehri Eskimoları 432.
!Kolar 123.
Konjagenler 432.
Konolar 334.
Konsolar 365.
Korongo Nubaları 286.
Korrolar 348.
Kreol 184.
Kumanlar 381.
Kumaonlar 102, 332.
Kundoi Engamoiler 97.
!Kunglar 123, 340, 351.
Kupfer Eskimoları 292.
Kuriler 337.
Kutup Eskimoları 294-295, 297, 431.
Kwomalar 118.
Kırgızlar 345.

Lakandonlar 330.
Lakotalar 134.
Langolar 120, 121.
Laragialar 142.
Lugbaralar 339.
Luolar 121.
Lyelalar 339.

Macarlar 187, 265, 313, 415.
Magarlar 333.
Mailular 332.
Malekula Adalılar 339.
Mamanua-Negritoları 332.
Mambalar 348.
Manamlar 345.
Mandingolar 338.
Mangbeleler 141.
Mangbetular 141.
Manular 393.
Maoriler 160-161, 164.
Marialar 118.
Marind-animler 337.
Marmalar 347.
Marshall 368.
Masakin Qisar Nubaları 286.
Mayalar 386.
Mbowamblar 97, 337, 344, 351, 381.
Mehinákular 349.
Meksikalılar 101.
Mendeler 191, 365.
Michoacanekeler 334.
Mirañalar 350.
Miri Nubalar 429.
Mobadiler 141.
Mohaveler 192, 363.
Monguorlar 333, 351.
Morauriler 338.
Moro Nubalar 286.
Mrular 149, 346.
Münsterland 333.
Murialar 338.
Murutlar 345.
Myappeler 347.
Mycoolonlar 347.
Mythuggadiler 347.

Nagalar 183.
Nagjuktogmiutler 294.
Nandi 179, 362.
Napaskiagmiutlar 293.
Náudebalar 339.
Neuengland Kızılderilileri 380.
Ngoniler 338.
Ngululer 380.
Nharonlar 124.
Nootkalar 356.
Normanby Adalılar 184.
Nu-Aruaklar 144.
Nubalar 17, 281-283, 285-286, 288-291, 428-430.
Nunivak Eskimoları 297, 431.
Nyamang Nubalan 286.
Nyamweziler 346.
Nyul-Nyullar 142.

Ojibwalar 363.
Omahalar 135.
Omba Adalılar 141.
Ontong Javalılar 356.
Orokaivalar 339.
Otomiler 148.
Ova Kızılderilileri 179, 349.
Ovimbundular 351.
Owa Raha Adalılar 339.

Pakistanlılar 85-86.
Palau Adalılar 368.
Pallimiutlar 431.
Papualar 168, 207.
Paskalya Adalılar 165.
Persler 277.
Perululular 330, 350.
Pintupiler 102, 141, 345, 346.
Polinezyalı 157, 159-160, 165, 195, 352, 357.

Qikiqtagrungmiutlar 431.
Quechua 116.
Quiché Mayaları 87, 95.
Qunantuna 351, 464.

Raiatea 357.
Ralik-Rataklar 92, 368.
Rindiler 101.
Rio Papuri Adalılar 220.
Romalılar 276, 360, 407, 424, 425.

Sakuddailer 333.
Samoalılar 381.
Santa Cruz Adalılar 345, 376.
Santallar 180.
Sarakatsaniler 95.
Saralar 116.
Schilluklar 120, 339.
Semailer 338.
Seminoleler 332.
Senufolar 220.
Sereerler 332.
Seriler 341.
Simbular 151, 344.
Sina Bedevileri 85.
Sirionólar 350.
Somaliler 332, 337, 363, 366, 380, 440, 465.
Soriler 148.
St. Michael Eskimoları 330.
Sudan Arapları 429.
Sukular 118.
Swampy Creeler 380.

Tahitililer 152-153, 156-157, 159, 167, 352-353, 355-357.
Tahltanlar 333.
Tallensiler 339.
Tamiller 97.
Tanga Adalılar 351.
Tapirapéler 345.
Tasmanyalılar 141, 326.
Tauadeler 118.
Taywanlılar 351.
Tewalar 368.
Thakurlar 339.
Tinguianlar 344.
Tipuriler 348.
Tira Nubalar 429, 430.
Tirollüler 336.
Tivler 365.
Tiwiler 148.
Tongalılar 354.
Topothalar 365.
Trobriandlılar 333, 376.
Tropik orman halkları 123-124.
Trumafler 348.
Tswanalar 335.
Tubular 381.
Tugenler 338.
Tumleo Adalılar 97, 333.
Tupariler 147-148.
Tupiler 144.
Turkanalar 339, 380.
Tutsiler 381.
Türkler 329, 399.

Uitotolar 350.
Ulithi Adalılar 150.
Ulu Runikamiutlar 431.
Unegkurmiutlar 432.
Urubular 179.
Uteler 116.
Utkuhikhalingmiutlar 293.

Ümit Burnu Eskimoları 332.

Vendalar 331.
Vizigotlar 245.
Waikalar 168, 207.

Wallisliler 112, 336.
Wandambalar 381.
Warramirriler 345.
Washolar 332.
Wemaleler 116.
White-Knife Şoşonları 135.
Wik-Munkanlar 345.
Wishramlar 88.
Wogeolar 179.

Yahudiler 247, 249-250, 255, 259, 273, 322, 364, 393, 400-401, 403, 407-408, 412, 416, 421, 425.
Yakanlar 95.
Yaolar 377.
Yap Adalılar 190, 201.
Yaquiler 96.
Yaulapitiler 349.
Yavapailer 184.
Yeni Britanyalılar 138, 371.
Yir-Yorontlar 143.
Yundolar 138.

Zambialar 179, 365.
Zandeler 369.
Zululer 339, 351.

MAHREMİYET

Hans Peter Duerr

Türkçesi: Mustafa Tüzel

Batılı insanın kendi uygarlaşmış doğası hakkındaki öz-kavrayışının, temelde, idealleştirilmiş bir uygarlık tasarımının düşünce düzeyinde hep yeniden üretilmesi ve dünyanın geri kalanına dayattığı teknik ve askeri tahakkümün meşrulaştırılması olduğunu savunan Duerr, özellikle evrimci bir uygarlaşma şeması bağlamında, Elias ve takipçilerinden ayrılır. İnsan davranışlarını belirleyen itkisel yapının biçimlenmesinde hep ileriye götüren çizgisel bir gelişim ekseninin belirleyici olmadığını ve modern insanın atalarıyla hem tarihsel hem de kültürel bağlamda çok şeyi paylaşmaya devam ettiğini savunur. Cinsel dürtüler üzerindeki öz-denetim mekanizmasının modern çağların uygarlaşmış insan prototipiyle bağdaştırılmasına karşı çıkan Duerr, uygarlaşma sürecini bütünlüklü bir perspektiften süzdüğü yapıtının ikinci cildinde, uygarlaşma çabasını kültürlerarası alışveriş çerçevesinde var eden karşılıklılık temasına "utanma", "mahremiyet", "cinsel serbestlik" gibi kavramlar üzerinden yeni bir pencere açıyor.

ISBN 975-298-129-1

978 9 75298 1294

kültür tarihi

antropoloji